తెలంగాణా అస్తిత్వ పోరాటం

THE TELANGANA STRUGGLE FOR IDENTITY

(English - Telugu)

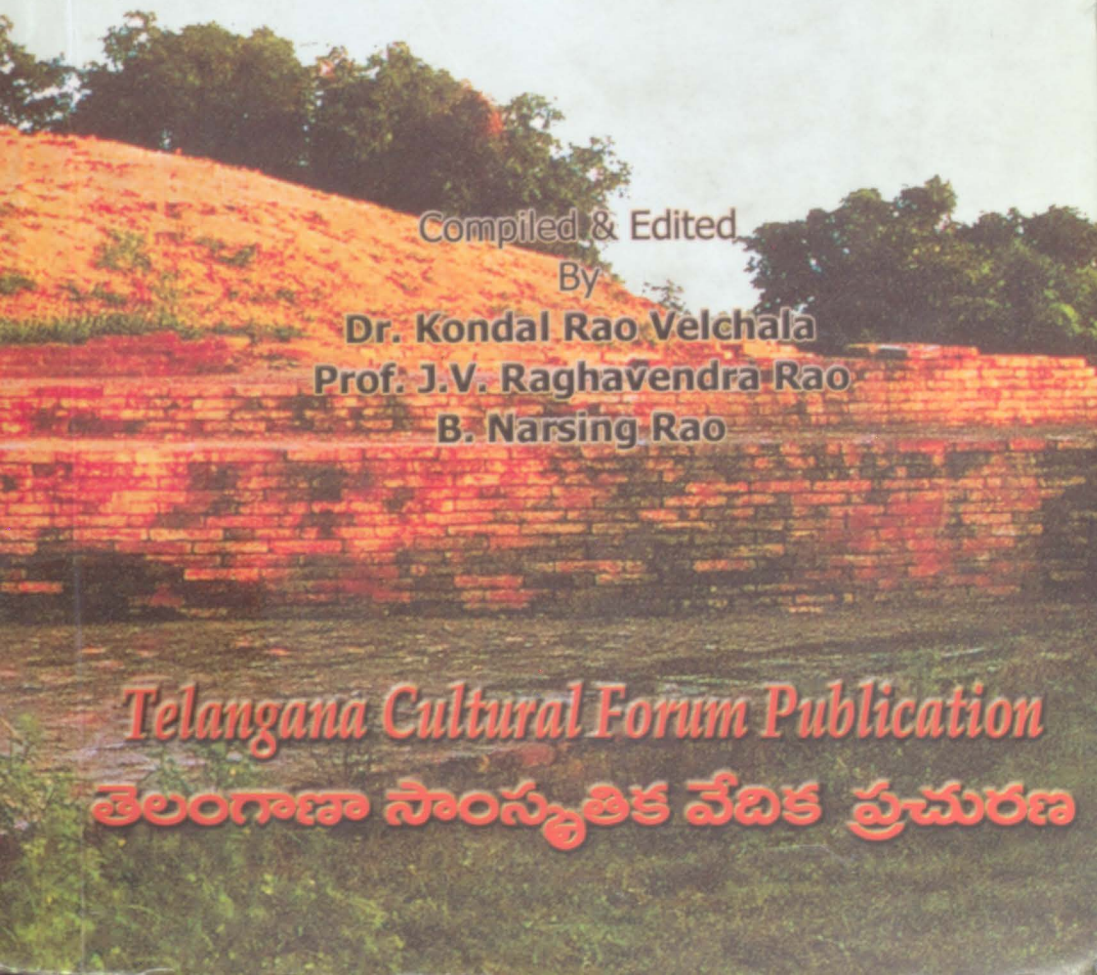

Compiled & Edited
By
Dr. Kondal Rao Velchala
Prof. J.V. Raghavendra Rao
B. Narsing Rao

Telangana Cultural Forum Publication
తెలంగాణా సాంస్కృతిక వేదిక ప్రచురణ

SHOUT
SHARE
IT

Kotilingala
Karimnagar Dist.
Telangana

తెలంగాణా అస్తిత్వ పోరాటం

THE TELANGANA STRUGGLE FOR IDENTITY

(English - Telugu)

Compiled & Edited by
Dr. Kondal Rao Velchala
Prof. J.V.Raghavendra Rao
B. Narsing Rao

తెలంగాణా సాంస్కృతిక వేదిక ప్రచురణ
Telangana Cultural Forum Publication
Hyderabad.

తెలంగాణా అస్తిత్వ పోరాటం
"The Telangana struggle for Identity"

First published : September, 2010

C. 33022

Compiled and edited by:
Dr. Kondal Rao Velchala
Prof. J.V.Raghavendra Rao
B. Narsing Rao

Price : Rs.500/- $10 for Library & NRI Edition
Rs.300/- $5 for Regular Binding

For Copies :
TELANGANA CULTURAL FORUM
11-4-654/2, Near Niloufer Hospital,
Red Hills, Hyderabad - 4.
Ph. : 23321223, Cell : 9848195959

&

At all important book shops in A.P., India.

18570

Printed at :
Sri Uday Printers
Vittalwadi, Narayanguda,
Hyderabad - 29

సాంస్కృతిక అస్తిత్వ పోరాటం

ఇది మా సాంస్కృతిక అస్తిత్వ పోరాటం
మా జన్మభూమి కొరకు ఉద్రేకం.

ఇది మా స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యం కొరకు ఉద్వేగం
మా నాయకత్వం కొరకు ఉబలాటం.

ఇది మా గూటి కొరకు మా స్వరం స్వరం
మా వాటి కొరకు మా ప్రతిస్వరం.

ఇది మా నీటి కొరకు మా సమాయత్తం
మా పాటు కొరకు మా సావధానం.

ఇది మా విద్యలు మా కొరకేనను నినాదం
మా ఉపాధులు మా కొరకేనను నిన్నాదం

ఇది మా భూములు మా కొరకేనను
పరహారి గోడ నిర్మాణం
మా జాగలు మా కొరకేనను
రక్షక పరిరక్షకుల నియామకం.

దీనికి ఆరంభమే కాని లేదు అంతం
విజయమే కాని లేదు అపజయం.

హోరెత్తుతోంది దీనికొరకు తెలంగాణా అంతటా
ఆబాల గోపాలం
ఎలుగెత్తుతోంది దీనికొరకు జనం జనం.

అయింది ఇపుడిది తెలంగాణా అంతటా
ఒక చర్చాంశం
ఆత్మ గౌరవ గాండీవం.

అవుతోంది ఇపుడిది తెలంగాణా అంతటా శంభారావం
హెచ్చరిస్తోంది, వినకపోతే ధర్మయుద్ధం తప్పదని
సహకార నిరాకరణోద్యమంలాంటి సాత్విక సంగ్రామం.

Telangana Martyrs Memorial

GUN PARK, HYDERABAD 1969

We pay our homage to them
who gave their lives today for tomorrow's Telangana

వీర తెలంగాణ నాది

వీర తెలంగాణ నాది, వేరు తెలంగాణ నాది.
వేరై కూడ తెలంగాణ వీరతెలంగాణ ముమ్మాటికి.
తెలంగాణవేరై నిలచి భారతానవెలయు ముమ్మాటికి.
వీర తెలంగాణము నైనంతో, భారత పౌరుని ధీధైర్యంతో
ప్రజావాణి నా గొడవ మిన్న 'ప్రజా' ప్రకటన జేస్తున్నది.

వీర తెలంగాణ నాది, వేరు తెలంగాణ నాది.
వేరై కూడ తెలంగాణ వీర తెలంగాణ ముమ్మాటికి.
తెలంగాణ వేరై నిలిచి భారతాన వెలయు ముమ్మాటికి.

దోపిడి జేసే ప్రాంతేతరులను
దూరము దాక తన్ని తీరుతం,
ప్రాంతం వాడే దోపిడి జేస్తే
ప్రాణం తోనే పాతర వేస్తం

దోస్తుగ వుండే వారితో మేముసు
దోస్తే చేస్తే ప్రాణం ఇస్తం,
'ఏంతకు అంత' అన్న నీతితో
చింత మాని బ్రతుకును సాగిస్తాం.

తెలంగాణ 'బాషిందా' బ్రతుకు
తెలిపిన తరతరాల సత్యమిది.

కన్నడులు మహారాష్ట్రులు తుర్కీ
అన్నయ్యల తరతరాలేరినది,
గుజరాతీ, మార్వడీ, పారిసీ
గుజ్జన గూళ్లు అనుభవించినది,
కాబూలీ, ఈరానీ భాయాలకు
కనువిప్పుగ మెలిగిన విధమిది.

తెలంగాణమిది, తెలంగాణమిది,
తీరానికి దూరాన ఉన్నది,
ముంచే యత్నము చేస్తే తీరము
ముసుగును తానే తీరము తప్పక.

జైహింద్, జై తెలంగాణ,
తెలంగాణ జిందాబాద్,
భారతమాతాకీ జై,
తెలంగాణ జిందాబాద్.

కాళోజీ

అన్నా? అన్నా? అన్నా?

అన్నా? అన్నా? అన్నా?
అన్నా? అన్నా? అన్నా?
అంతా దోచుకొని, అన్నా?
హామీ లెగబెట్టి, అన్నా?
గోమారై పట్టి అన్నా?
దగాజేసినోడు అన్నా?
'పగోడు' నయమింతకన్నా
అన్నా? అన్నా? అన్నా?
తమ్ములను చెడగొట్టి అన్నా
తమ్ములను విడగొట్టి, అన్నా?
'అన్నతనం' ఇది అయితే
'అన్యత' దేన్నంటరన్న?

గొర్రమంద మంద కాకడు
గొల్లన్నుంటేమిటన్న?
మొసలి కంటి తడి బెట్టుక
మసలుచున్న కసాయన్న?
చేసిన నిర్వాకానికి
వేసరితిమి చాలన్నా?
పన్నెండేడులు తమ్ములు
పడ్డపాట్లు చాలన్న?
మంచి మాట కీపుడైనా
పంచుకోని మమ్మన్నా?
తిన్నంగా వినకుంటే
'ఉన్నది' ఎరుగవ అన్నా?

FORMATION OF
'TELANGANA CULTURAL FORUM"

A non-political cultural organization called "Telangana Cultural Forum" is constituted to represent to the Sri Krishna Committee about the cultural incompatibility of Andhra and Telangana Regions to remain united, by bringing to their notice such cultural features of Telangana which are dissimilar making the very sensibilities and sensitivities of Telangana people different, leading to an unbridgeable **"cultural divide"** which is historical and geographical. This has been stated in so many words even by the Fazal Ali Commission and also realised and expressed by no less a person than the then Prime Minister Pandit Jawahar Lal Nehru.

Though physical integration of Telangana and Seemandhra took place in 1956, no emotional integration has taken place between them even after five decades. On the other hand, emotional gap between the two regions has widened because of the wilful neglect of Telangana cultural heritage by Seemandhra rulers. No worthwhile steps have been taken to preserve and promote Telangana regional culture since the formation of A.P. On the other hand, it has been consistently and deliberately disrespected, undermined and humiliated in several ways to hurt the feelings of Telangana people.

The objective of the forum would be to establish that the Telangana Culture is distinct in several ways from Seemandhra Culture, and that it can only be preserved and promoted in a separate Telangana State. The Forum would bring it to the notice of the Committee that the neglect of Telangana's economic development was an offshoot of the very outlook, approach and attitude of Seemandhra rulers (not people) to look down upon Telangana culture as inferior and Telangana people as backward worth only to be belittled and despised.

The Forum would also drive home to the Committee that it is the cultural approach which has led to economic approach, not the other way round - the approach of exploitation and subjugation by commercial, capitalistic, colonialistic overt and covert practices.

వీర తెలంగాణ నాది

వీర తెలంగాణ వాడి, వేడి తెలంగాణ నాడి
వేరే కూడ తెలంగాణ వీరతెలంగాణ ముమ్మాటికి
తెలంగాణవేరై నిలిచి భారతానవెలయు ముమ్మాటికి
వీర తెలంగాణము సైనంతో భారత భాగమని ప్రకటించింది
ప్రజావాడి నా గొడవ మిన్న ప్రజా ప్రకటన జేసినట్టిది

వీర తెలంగాణ వాడి, వేడి తెలంగాణ నాడి
వేరే కూడ తెలంగాణ వీర తెలంగాణ ముమ్మాటికి
తెలంగాణ వేరై నిలిచి భారతాన వెలయు ముమ్మాటికి

ద్రోహిచే ప్రాంతరులను
దూరము దాక తన్ని తీరుతరం
ప్రాంతం వాదే ద్రోహిచే జేసే
ప్రాణం తనే పాతర జేస్తం

ద్రోహుగ పుండే వారిత్ ముమ్ముల
ద్రోహి చేస్తే ప్రాణం ఇస్తం
వింతకు అంత అన్న సీతో
చింత మాని ప్రతుసు సాగిస్తాం

తెలంగాణ ద్రావిడా ప్రతుకు
తెలిపిన తరతరాల సత్యమిది

కన్నడులు మహారాష్ట్రులు తుర్కీ
అన్యుల్యాల తరతరాలినది
గుజరాతీ మార్వాడీ వారిది
గుజ్జన గూళ్లు అనుభవించినది
రాజాలీ రుద్రాని భాయాలకు
కనువిప్పుగ మెరిగిన విధమిది

తెలంగాణమిది తెలంగాణమిది
తీరానికి దూరాన ఉన్నది
ముంచే రుతువు చేస్తే తీరము
ముసుగును రాని తీరము తప్పక

జైహింద్ జై తెలంగాణ
తెలంగాణ జిందాబాద్
భారతమాతకీ జై
తెలంగాణ జిందాబాద్

కాళోజీ

అన్నా? అన్నా? అన్నా?

అన్నా? అన్నా? అన్నా?
అన్నా? అన్నా? అన్నా?
అంతా దోచుకొని, అన్నా?
పచ్చీ లాగజెట్టి, అన్నా?
గుమ్మరై పట్టి అన్నా?
దగాజేసినోడు అన్నా?
పగోడు నయమింతకన్నా
అన్నా? అన్నా? అన్నా?
రమ్మాలను చెడగొట్టి అన్నా
తమ్ములను విడగొట్టి అన్నా?
'అన్నతనం' ఇది అయితే
'అన్నత' దెవ్వంటరన్న?

గొర్రమంద మంద కాకుడు
గొల్లన్నోడేమిటన్న?
మొసలి కండ్ల తడి చెల్కకు
మనబుద్ధన్న కనాయన్నా?
చేసిన నిర్వాణానికి
మేసరింపి చాలన్నా?
పన్నండేండ్లు తమ్ములు
పడ్డపాట్లు చాలన్నా?
మంచి మాట కివ్వడైనా
పంచుకోని మనమన్నా?
తిన్నంగా వినకుంటే
'ఉన్నది' ఎరుగవ అన్నా?

It is the irrefutable logic of the Forum that in addition to the economic concerns and anxieties of the region, the cultural concerns should also be given equal importance as they relate to the entity, identity and self respect of the people. It is the firm view of the Forum that the separate Telangana agitation is basically a "Cultural Agitation" full of emotional over tones and undertones, and a decision has to be taken on economic as well as cultural considerations.

The following dignitaries have agreed to associate with the Forum to hold discussions and deliberations on various aspects of culture in general and cultural disparities in perticular between Telangana and Seemandhra to make effective representations to the Justice Sri B.N. Sri Krishna Committee from time to time. The Forum would also hold such meetings and discussions as may be necessary to formulate the policy guidelines on culture to bring them to the notice of the government of the separate Telangana State as and when it is formed and till then to the notice of the present state government till such time as the new state is formed.

Honourable members of the
TELANGANA CULTURAL FORUM

DISTINGUISHED JUDGES

1) **Justice Sardar Ali Khan,** Former Judge, High Court of Andhra Pradesh

DISTINGUISHED VICE-CHANCELLORS

2) **Prof. T. Navaneeth Rao,** Former Vice Chancellor, Osmania University
3) *Jnanpeeth Awardee* **Dr. C. Narayana Reddy,** Former Vice-Chancellor, Potti Sri Ramulu University & A.P. Open University
4) **Prof. Manzoor Alam,** Former Vice-Chancellor, Jammu-Kashmir University
5) **Dr. N. Gopi,** Former Vice Chancellor, Potti Sriramulu Telugu University
6) **Dr. Ravva Srihari,** Former Vice Chancellor, Dravidian University

DISTINGUISHED ADMINISTRATORS

7) **Sri Narendra Luther** I.A.S., Former Chief Secretary, Govt. of A.P.
8) **Sri P. Ramulu** I.P.S., Former DGP, Govt. of A.P.
9) **Sri H. Rajendra Prasad** , Former Chief Post Master General of India
10) **Dr. Hasanuddin Ahmed,** IAS (Retd.)
11) **Dr. J. Bapu Reddy** I.A.S., Former Commissioner of Industries, Govt. of A.P.
12) **Dr. V.Kondal Rao,** Former Director, Telugu Akademi

13) **Dr. B. Madhava Reddy,** Former Secretary, Intermediate Board
14) **Sri C.V. Narasimha Reddy,** Former Director of Information and Public Relations, Govt. of A.P.
15) **Dr. Jayadheer Tirumal Rao,** Former Director of Oriental Manuscripts Library & Research Centre
16) **Dr. A. Lokender Rao,** Former J.D.,Higher Education, Govt. of A.P.

DISTINGUISHED PROFESSORS

17) **Prof. G. Haragopal,** Former Prof., Hyderabad Central University
18) **Prof. J.V. Raghavender Rao,** Former Prof. O.U.
19) **Prof. S. Prathap Reddy,** Chairman, Dhruva College
20) **Prof. V. Madhusudan Reddi,** Former Prof. O.U.
21) **Prof. Taqi Ali Mirza,** Prof. in English, O.U. (Retd.)
22) **Prof. Anwar Muazzam,** Islamic Studies, O.U. (Retd.)
23) **Prof. Ashraf Rafee,** Prof. in Urdu (retd.), O.U.
24) **Prof. S.V. Rama Rao,** Former Prof., O.U.
25) **Prof. Rama Melkote,** Prof., Hyd. Central University
26) **Prof. V.Prabhakar Rao,** Former Prof. Agri.University
27) **Prof. G. Chakrapani,** Dr. B.R. Ambedkar Open University
28) **Prof. M. Sujatha Reddy,** Former Prof., O.U.
29) **Prof. M. Tippa Reddy,** Former Prof. O.U.
30) **Prof. Ch. Madhusudan Rao,** Former Prof. Agri.Universty.
31) **Prof. P. Purushotham Rao** Dean, Commerce Faculty, O.U.
32) **Prof. T. Kishan Rao,** Head, Dept. of Telugu, O.U.
33) **Prof. B.V.Sudarshan Rao,** Former Prof. Agri. University

DISTINGUISHED DOCTORS

34) **Dr. D. Raja Reddy,** Former Director, NIMS
35) **Dr. V.R. Rao** MRCP (UK), Formerly consultant physician, U.K.
36) **Dr. M.A. Majeed Khan,** Psychriatrist
37) **Dr. A. Gopal Krishna,** Emeritus Prof. in Nephrology, Osmania Medical College
38) **Dr. Mohd. Rahmatulla Khan,** Psychriatrist
39) **Dr. N. Surendra,** Dist. Co-ordinator of Hospital Services, Hyd.

DISTINGUISHED ACADEMICIANS

40) **Dr. Chukka Ramaiah,** Eminent Educationist, MLC
41) **Dr. Samala Sadasiva,** Principal (Retd.)
42) **Dr. Naveen,** Former Principal, Sahitya Academy Award Winner
43) **Dr. P. Harinath**
44) **Dr. S.A.Shukoor,** Director, CEDM, O.U.

45) **Dr. R.Kamala,** Reader in Telugu (Retd.)
46) **Dr. P. Saraswathi,** Reader in Telugu (Retd.)
47) **Prof. G. Laxman Rao,** Reader in Telugu (Retd.)
48) **Sri Burugula Narsing Rao**
49) **Dr. J. Ramanaiah,** Historian

DISTINGUISHED JOURNALISTS & MEDIA

50) **Sri Potturi Venkateshwar Rao,** Former Chairman, A.P. Press Academy
51) **Sri D. Amar,** Former Chairman, A.P. Press Academy
52) **Sri Manzoor-ul-Ameen,** Addl. Director General (Retd.), Doordarshan, Hyderabad
53) **Sri C. Raghava Chary,** Former Editor, Vishalandhra
54) **Sri Zahed Ali Khan,** Editor, Siasat Daily
55) **Sri Gazanfar Ali Khan,** Editor, Munisif
56) **Sri Tankasala Ashok,** Editor, Vaartha
57) **Sri K. Srinivas,** Editor, Andhra Jyothi
58) **Sri Zaheeruddin Ali Khan,** Editor, Siasat Urdu Daily
59) **Sri G.S. Varada Chary,** Visiting Prof., Potti Sriramulu University
60) **Sri Ch. Rajeshwar Rao,** Sr. Journalist

DISTINGUISHED FILM PRODUCERS

61) **Sri B. Narsing Rao,** Film maker of national repute
62) **Sri M.Veda Kumar,** E.C. Member, Childeren's Film Society, A.P.

DISTINGUISHED EDUCATIONISTS

63) **Dr. Yousuf Aazmi,** Director, Shaz Engineering College
64) **Major S.G.M. Quadri,** Former Director, M.J.College
65) **Prof. Shabaz Ahmed,** Director, M.J. College
66) **Prof. A.K. Mukherjee,** Former Director, SNCPS
67) **Dr. Rafia Sultana,** Director, SNCPS
68) **Smt. S. Vani Devi,** Secretary, Sri Venkateshwara College of Fine Arts,Hyd.
69) **Sri K. Muralidhar Sarma,** Vivekavardhini Educational Society
70) **Sri Zafar Javeed,** Secretary, Sultan Ul Uloom Society,
71) **Capt. S.A. Hadi Sadiq,** Chairman, Saba Group of Companies

DISTINGUISHED ENGINEERS

72) **Sri N. Ramaswamy,** Project Engineer (Retd.)
73) **Sri Ch. Balkishan Rao,** Executive Director, APSRTC (Retd.)
74) **Sri Sajjad Shahid,** Heritage Activist & Consultant Engineer
75) **Sri Syed Imtiazuddin,** Superintending Engineer, A.P.Transco (Retd.)

DISTINGUISHED CONSULTANTS

76) **Dr. Krishna Sagar Rao,** C.E.O., Matrix Life Systems

DISTINGUISHED WRITERS

77) Padmasree **Jeelani Banu**
78) Padmasree **Mujtaba Hussain,** eminent Urdu writer
79) **Ms. E. Shobha Rao,** N.R.I., Writer
80) **Sri Ahmed Abu Sayeed,** Eminent Writer
81) **Sri Ali Zahir Syed,** Historian, Writer
82) **Sri M.L. Narsimha Rao,** Writer, Secretary, Sri Krishna Andhra Bhasha Nilayam
83) **Sri J. Devi Prasad,** Writer
84) **Sri M. Jagga Rao,** Advocate

Convener
Dr. V. KONDAL RAO
11-4-654/3,
Near Niloufer Hospital,
Red Hills, Hyderabad - 4.
Ph. : 23321223,
Cell : 9848195959

Co-ordinator
Dr. RAFIA SULTANA
11-4-654/3,
Near Niloufer Hospital,
Red Hills, Hyderabad - 4.
Ph. : 23396358,
Cell : 9246548606

ABOUT "KOTILINGALA"
(Central page)

Kotilingala is a small village situated in Peddapalli taluk of Karimnagar district, Andhra Pradesh. It lies about 62 kms. North of Karimnagar. it can be reached by bus upto Yelkatoor, on Karimnagar - Luxettipet road and from there one has to go by foot across the fields, along the bank of the rivulet Peddavagu, for a distance of 5 kms.

The village Kotilingala lies between 18° 52'N. Latitude and 79°12' East Longtitude on the (right) south bank of the river Godavari, which flows in west-east direction. Facing it on the opposite bank i.e. North, lies the village Luxettipet, a taluk head quarters in Adilabad district. Here, i.e. at Kotilingala, flows the rivulet Peddavagu, originating from Jagitiyal, in South-North direction and joins the river Godavari and thus forms a confluence, held sacred by the local people and hence a place of piligrimate (P1.IA). Peddavagu forms the eastern flank of Kotilingala, whereas on the North flows the river Godavari. it is bounded by the villages Pashigaom and Thamhampally on the west, Kapparaopet on the south and Mukkatraopet and on the South-East. A look at the village Kotilingana, reached from South, from a distance, makes one feel that the village is situated on an elevated mound. Even the houses, it appears, were built of typical Satavahana bricks, large in size, confirming not only its antiquity but also makes one stumble at the huge quantity of bricks robbed, thus damaging the structures that lay underneath.

Surface exploration of the area, revealed that the whole site extends over 100 acres, roughly measuring 1000mts. long East-West, and 300mts. wide North-South, thus presenting an oblong shape (P1.IB). The height of the mound varies little, but, taken at its highest point on the south, in the eastern half, it roughly measures 9 to 10 mts. high from the surrounding ground level. The village at present occupies about 1/3 rd of the whole area, in the easter part. A general look from the South presents a panoramic view of the ancient fortified city, marked by a high earthen rampart, bounded by four corner watch towers (bastions) on the south-east and South-west, North-East and North-West (P1.II). On the northeast watchtower lies the present temple of Koteswara Swamy, overlooking the river Godavari, near the point of confluence.

The village Kotilingala seems to have acquired its name from the temple of Koteswara Swamy. But, according to the local people, there lay one crore lingas in the river Godavari and hence frequented by the sages and celestial beings, often, for bathing and offering worship to the Lord

Siva. Hence the name Kotilingala. According to another and more plausible explanation, the village derived its name from the very fact that there lay a fort. Therefore it became Kota (fort) and Lingala after the temple of Siva, which lies over the watch tower. Thus came the name kotalingala, which in course of time became Kotilingala.

ABOUT DHULIKATTA

(Title page)

Dhulikatta is a small hamlet 11 kilometres interior to the road between Karimnagar and Peddapalli in Telangana. At some distance to the village at place called Rangajama is a creek adjancent to that lays a Buddhist complex dating back to the 2nd BCE. The complex was part of a fort belonging to the pre-Satavahana period that also used during the Satavahana era. The stupa consisted of a brick drum of 2 metres height over a single layer of rubble basement. The dome rises over a platform to a height of 5 metres crowned by a harmika and a chuttra.

The platform of the Stupa was encased with 47 sculpted panels that seem very different from art known of that period. They include almost all the Buddhist themes that are represented at Dhanyakataka. The craft however is very different. Recently scholars have been suggesting that the sculptural idiom seemed to be the precursors of the carving on cave monasteries in western Deccan. The stone used for carving is a locally available hard red stone. By the crude depictions they could be placed contemporaneous to the first phase at Dhanyakataka. Among other material finds are exquisitely carved ivory seals belonging to merchant guilds and local chieftains. An ivory seal bearing the Brahmi legend "Agariya Gama Kumariyasa" carved clock-wise was placed in the early quarter of the 2nd century BCE on paleographic grounds. The first two words Agariya and Gama mean agariya the village. But the meaning of the word Kumariyasa is not very clear. Dr. Krishna Sastry suggests that it could have belongied to a religious establishment centred perhaps on a form of mother-goddess worship.

The last phase of the monastic establishment probably witnessed a major upgradation to the structure. New sculptural elements make their appearance. The green-grey marble like lime stone found in the lower Krishna valley is used in some panels indicating a possible intergration with the coastal zone in terms of both trade and polity. There is also a significant amount of sophistication in craft. It seemly likely that the begining of the final phase at Dhulikatta could be put at around last quarter of the first century of the Christian era. The abandonment of the monastery could have pre :eeded that of the fortified township sometime in the 2nd century.

INDEX
English Section

MESSAGES ..... xix-xxxii

1. **PREFACE** – *Prof. J.V.Raghavendra Rao* 1
   Telangana's interface with Andhra Pradesh
   (History, Political-Economy and Culture)
2. **My Telangana** 24
   – *Dr. Velchala Kondal Rao*
3. **Clarion Call** 26
   – *Dr. Velchala Kondal Rao*
4. **Telangana, Our Telangana** 28
   – *Dr. V.Ram Mohan*
5. **Telangana – Our fabled land** 31
   – *Dr. V.Ram Mohan*
6. **Historical Telangana** 33
   – *Dr. J. Ramanaiah*
7. **And still I long for Hyderabad** 38
   – *Narendra Luther, I.A.S.*
8. **Andhra and Telangana - Two Cultures** 44
   – *Narendra Luther, I.A.S.*
9. **Cultural variants leading to demand for separate Telangana** 48
   – *C. Raghava Chari*
10. **Marginalisation of Telangana culture** 51
    – *Prof. Rama Melkote*
11. **Telangana at a cross road** 53
    – *Dr. Hasanuddin Ahmed* IAS (Retd.)
12. **Erosion of composite culture of Telangana** 59
    – *Dr. C.V.Narasimha Reddi*
13. **A note on Hyderabadi culture** 60
    – *M. Radhakrishna Sarma*
14. **Identity crisis of Hyderabad** 61
    – *K.Vijaya Rama Rao* I.P.S.
15. **Hyderabadiat** 69
    – *Dr. M.A.M.Khan*
16. **Confusing fusion** 75
    – *Narendra Luther, I.A.S.*
17. **You can't google culture later!** 80
    – *Ratna Rao Shekar*

18. **Excerpts from the "Streets echo the culture of a city"** *82*
By *Jayant V. Narlikar*
19. **Nativity and narrative themes in Telangana Art** *84*
– *Radhika Rajamani*
20. **Emotional Need for Separate Telangana State** *89*
– *Krishna Sagar Rao*
21. **To call Andhra Pradesh a linguistic state** *93*
at this point of time is a misnomer
– *Dr. Velchala Kondal Rao*
22. **Road to Telangana** *95*
– *Pervaram Ramulu, I.P.S.,*
23. Excerpts from the book **"Regional Disparities,** *99*
Smaller States and Statehood for Telangana"
by *Dr. C.H. Hanumantha Rao*
24. **What made Andhras more enterprising** *105*
– *Dr. Velchala Kondal Rao*
25. **The Case for a separate Telangana State** *108*
The British Approach to a Similar Problem
– *Dr. V.R.Rao*
26. **(a) Promised Land** *112*
(b) Rules of the game *116*
(c) I am from Telangana - I am not a Naxalite *118*
– *E. Shobha Rao, N.R.I.,*
27. **Summing Up – *Regionalism in India*** *124*
– *Prof. G.R.S. Rao*
28. **The Political and administrative culture** *136*
of Seemandhra leaders
– *B.Kamalakar Rao*
29. **Emergence of New Political Culture in Andhra Pradesh** *155*
– *Prof. G. Hara Gopal*
30. **Separate Telangana for an** *162*
"alternate civic/public culture"
(Suggestions emanated out of
an enquiry conducted by
Telangana Cultural Forum
to elicit the opinions of
some eminent men from the "Minorities")
31. Articles by ***Dr. Velchala Kondal Rao,***
Former Director, Telugu Akademy, A.P.
(a) Culture *167*
(b) The Concept of Culture *170*

(c) Culture, values and interests 173
(d) Deccani Tahzeeb - Hyderabadiath 175
(e) Cultural incompatibilities are 178
at the root of all other incompatibilities
(f) The unbridgeable cultural divide 182
between Telangana and Seemandhra
(g) Decay and destruction of Telangana 186
sacred places and historical monuments
(i) Vivekananda Hall under threat 189
(ii) Popular monuments lie dilapidated... 191
(iii) Structures touching palace compound wall ... 193
(iv) Excerpts from : Cultural Synthesis in 194
Hyderabad across 400years
by Mustafa K. Sherwani
(v) The City I Knew - *Shyam Benegal* 198
(vi) The Mystique of the Mushaira - *Issac Sequeira* 207
(i) Not a civil but a righteous war is needed 217

32. Submissions to Justice B.N. Sri Krishna Committee
(a) Memorandum 223
(b) Addenda to the Memorandum 241
(Six cultural reasons for demanding
separate Telangana State)
(c) Representations made by 246
the delegation to the committee
(d) Press release of the summary of the 250
representations made to the
Justice B.N. Sri Krishna Committee
by the delegation of the Telangana Cultural Forum
(e) Copy of the Representation by 254
Burgula Narsing Rao to the committee
(f) Copy of the representation by 261
M. Narayan Reddy (former MP) to the committee
(g) Excerpts from the representation made by 267
Sri Y. Qureshi to the committee

TELUGU SECTION

1. తెలుగు విభాగ ప్రావేశిక – సామల సదాశివ..... 273

2. ధర్మయుద్ధం – చుక్కా రామయ్య..... 278

3. మా తెలంగాణ (గేయం) – కొండలరావు వెల్చాల..... 281

4. చూడు తెలంగాణ (గేయం) – డా॥ అందెశ్రీ..... 282

5. శంఖారావం (గేయం) – కొండలరావు వెల్చాల..... 283

6. ఆశారాజు, 'రాజా హైదరాబాద్' (గేయాలు)..... 284
   (a) హైదరాబాద్ మేరీ జాన్
   (b) పక్కా హైదరాబాదీ
   (c) యేతో ప్యార్ హై!
   (d) ఇది కవి నివాసం
   (e) సలాం హైదరాబాద్ సలాం నుండి కొన్ని పంక్తులు
   (f) ఆవాహా షాయర్ నుండి కొన్ని పంక్తులు

7. 'కిన్నెర' నుండి, పందిరి కృష్ణమోహన్‌గారి సౌహార్ధంతో
   (a) తెలంగాణ శిల్ప సంపద – మార్వెల్లా హోరీ..... 290
   (b) తెలంగాణము ప్రాచీన శిల్పకళ – శ్రీ పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులు.. 293
   (c) తెలంగాణ సీమ : కవుల దర్శనము – డి. రామలింగం..... 300
   (d) తెలంగాణా నాటకాలు – కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి..... 308
   (e) తెలంగాణాలో తెలుగు భాషా సాహిత్యాల వికాసం..... 311
   – కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి
   (f) శ్రీకృష్ణదేవరాయ ఆంధ్ర భాషా నిలయం..... 313
   (హైదరాబాదు ముఖ్యమంత్రి శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణరావు గారి ప్రసంగం)
   (g) "ఆదిలో తెలంగులం ఆ తరువాత ఆంధ్రులం"..... 319
   (నేటి హైదరాబాద్ నుండి) – కోరాడ రామకృష్ణయ్య
   (h) ఆంధ్రాభ్యుదయోత్సవములు (నేటి హైదరాబాద్ నుండి)..... 320
   (i) అజంతా – అడవి బాపిరాజు..... 323

8. తెలంగాణా భాషా సాహిత్యాలకు సీమాంధ్రలో స్థానం లేదు..... 330
   – ఆచార్య రవ్వా శ్రీహరి

9. (a) విశాలాంధ్రలో తెలుగు భాష, సాహిత్యాల స్థితి 332
(b) తెలుగు సాహిత్య చరిత్ర అంటే తెలంగాణా సాహిత్య చరిత్రనే..... 336
(c) తెలుగు శాసనాలు- తెలంగాణా సాహిత్య భాష 340
- ఆచార్య ఎస్వీ రామారావు

10. స్వాతంత్ర్యానంతరం సాంస్కృతికంగా వెనుకబడిన తెలంగాణ 343
- డా. ఎన్.గోపి

11. (a) సాంస్కృతిక రంగంలో కోస్తా ఆధిపత్యం 345
(b) జానపద కళలు - తెలంగాణ ప్రత్యేకత - జయధీర్ తిరుమలరావు . 347

12. (a) తెలంగాణా సంస్కృతి, చరిత్ర, జీవన విధానం - ప్రత్యేకం..... 348
(b) ప్రత్యేకత తెలంగాణా చరిత్రలోనే ఉన్నది - కె.శ్రీనివాస్ 351

13. తెలంగాణా సాహిత్యం - సంస్కృతి - అంపశయ్య నవీన్..... 359

14. తెలంగాణా జాతరలు - బోనాలు -డా. ఆర్.కమల..... 368

15. తెలంగాణా సంస్కృతికి చెందిన ప్రత్యేక పండగలు-జాతరలు 373
- డా. పి.సరస్వతి, డా. ఆర్.కమల

16. తెలంగాణా దేవాలయాలు - వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి 378

17. (a) తెలంగాణ ప్రాచీన కవిత్వం దృక్పథం 381
(b) ఖచ్చితంగా తెలంగాణ మాట వేరే - డా.గంధ్ర లక్ష్మణరావు.. 396

18. తెలంగాణా సెంటిమెంట్ - జగపతిరావు వెల్చాల 400

19. సంస్కృతిని పరిరక్షించవలసిన న్యాయవ్యవస్థ పట్ల కూడా..... 402
తెలంగాణా వారియెడ ఆంధ్రాపాలకుల కుసంస్కృతే - యం.జగ్గారావు

20. 'ముంగిలి' ముందడుగు 406
(డా॥ సుంకిరెడ్డి నారాయణరెడ్డి గారి 'ముంగిలి'నుండి)

21. అభినందనం ('ముంగిలి' నుండి) - ఆచార్య రవ్వా శ్రీహరి..... 412

22. ముంగిటిద్వారం ('ముంగిలి' నుండి) - డా.ముదిగంటి సుజాతారెడ్డి 415

23. డా॥ కొండలరావు వెల్చాల (ఎడిటర్, జయంతి పత్రిక) వ్యాసాలు
(a) మొగలాయి గులాబి - హైబ్రీడ్ గులాబి..... 427
(c) తెలంగాణా ఆంధ్రా సంస్కృతులు వేరే ! 428
(c) తెలంగాణా మాట వేరు, పాట వేరు, ఆట వేరు, సాపాట వేరు,బాట వేరు ... 431

(d) తెలంగాణా ఆంధ్రా ప్రాంత సాంస్కృతిక వ్యత్యాసాల నెపథ్యాలు..... 439
(e) భాష కొరకు భాషా రాష్ట్రమా లేక రాజకీయాల కొరకా? 446
(f) తెలుగు భాష పైనే లేని ప్రేమ తెలంగాణాపై ఎలా ఉంటుంది?..... 450
(g) విద్య క్రిందికి, అభివృద్ధి మీదికా?..... 454
(h) తెలంగాణా సంస్కృతిపై ఇస్లాం సంస్కృతి ప్రభావం..... 458
(i) తెలంగాణాలో త్రవ్వకాల ద్వారా లభించిన సాంస్కృతిక సంపద..... 462
(j) మామూలు పదాలు ప్రామాణికం (*standardise*) చేయడం సరికాదు .. 464
(k) సీమాంధ్ర విద్యాలయాల, విద్యావిధానాల వలన 467
కుంటుపడుతోన్న తెలంగాణా సంస్కృతి
(l) సంస్కృతిలో ప్రాంతీయ భాషల, మాండలికాల స్థానం 471
(m) ఆంధ్రా ప్రాంత రాజకీయ సంస్కృతి 475
(n) 'వ్యతిరేకం' కాదంటే 'అనుకూలం' కాదా? 478
(o) మాటల గారడీ, పేరడీ 480
(p) చేయవలసిందేమిటి? చేస్తున్నదేమిటి? 482
(q) అడగవలసిన ప్రశ్నలు అడగరేం? 485
(r) "నవ్వి పోదురు గాక నాకేటి సిగ్గు" 489
(s) నష్ట పరిహారాలు (బోనులో నిలబడేది ప్రభుత్వాలే!)..... 492
(t) తెలంగాణా వారి ఒకే ఒక పట్టణానికి సీమాంధ్రావారి ఎసరు..... 495
(u) తెలంగాణ కోరుతున్నది స్వపరిపాలన 497
(v) ఇది ధర్మయుద్ధం..... 501
(w) ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్ర స్థాపనకు..... 505
ఈ మధ్య ముచ్చటగా సమకూరిన మరికొన్ని మురిపాల కారణాలు
(x) చిరంజీవి గారి నోట 'ఆత్మగౌరవం' మాట..... 507
(y) ఆనాటి ఈనాటి హైదరాబాద్..... 510
(z) నాటి తెలంగాణా ఈనాటి సమైక్యాంధ్ర సంస్కృతి (స్థూలంగా)..... 514
24. ప్రత్యేక తెలంగాణా ఉద్యమం-నాయకత్వ లోపం - కె.సి. రెడ్డి..... 518

Yeh jang hai jang-e-Azadi
Azadi ke parcham ke taley
Ham Hind ke rahne walaon ki
Mahkumon ki majburon ki
Azadi ke math walon ki
Ye jang hai jang-e-Azadi
Azadi ke parcham ke taley

- Makhdoom

This is a war, the war of liberation
Under the flag of freedom
Of we who live in India
Of the oppressed, of the enslaved
Of those heady with the wine of hope
This war is the war of liberation
Under the flag of freedom

సందేశాలు

అభినందనలు

– డా॥ సి.నారాయణరెడ్డి
Presient, Andhra Saraswatha Parishath

తెలంగాణా సర్వాంగీణ చారిత్రిక సాహిత్య సాంస్కృతిక కళారంగాల సమున్నతిని ప్రతిబింబించే వ్యాసాలు పుస్తక రూపంలో పొందుపరిచినందుకు సంతోషంగా వుంది.

"కోటిలింగాల" మొదలైన ప్రాంతాల్లో లభ్యమైన శాతవాహనుల కాలంనాటి శాసనాలు, నాణాలు తెలంగాణ చారిత్రక పురావైభవానికి అద్దం పడుతున్నాయి.

తెలుగుజాతి చరిత్రలో కాకతీయ రాజన్యుల కాలం అత్యంత సముజ్వలమైంది. బమ్మెరపోతన, పాల్కురికి సోమనాథుడు, కొరవి గోపరాజు వంటి ప్రాచీనాంధ్ర మహాకవులు ఈ గడ్డపై జన్మించినవారే. ప్రముఖ వాగ్గేయకారుడు భక్తరామదాసు ఈ ప్రాంతం వాడే. ఓరుగల్లులోని వేయిస్తంభాలగుడి, పాకాలకు సమీపంగా వున్న రామప్పగుడి నాటి శిల్పకళా వైభవానికెత్తిన వైజయంతికలు.

ఆధునిక కాలంలోని సాహిత్యవేత్తల్లో గణనీయులు శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరావు, శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డి వంటి సాహిత్య సాంస్కృతిక ప్రముఖులు, వానమామలై వరదాచార్యులు, డా॥ దాశరధి, కాళోజి లాంటి మహాకవులు తెలంగాణ నేలలో యశఃకౌముదులు ప్రసరించిన ప్రతిభామయులు.

ఇలా తలచుకుంటూ పోతే తెలంగాణం అన్ని పార్శ్వాల్లో గణనీయ స్థానాన్ని సంతరించుకుంది.

తెలంగాణ సాంస్కృతిక వేదిక సారధి డా॥ వెల్చాల కొండలరావు గారు ఈ పుస్తకాన్ని విషయ పరిపుష్టంగా రూపొందించినందుకు నా హార్దికాభివందనలు.

THE CULTURAL RENAISSANCE OF TELANGANA

— K. Jayashankar

The demand of the people of Telangana for a separate state is not a mere political slogan. It has very strong economic reasons; it has very distinct socio-linguistic dimensions; it is blended with a feeling of self respect and the desire for self rule; the deepest roots, in fact, lie in the pent up feelings raked up by the continuous onslaught on their glorious culture.

Deprivation of legitimate share in the fruits of development, marginalization in the political process and humiliation on socio-cultural front have reduced the people of Telangana to second rate citizens in their own homeland. They have to literally beg for their rightful shares whether it is regarding the development or the polity. The continuous subjugation of the people of this region in every sphere of their lives has turned their hazy fears at the time of merger into strong emotions and sentiments, over the years.

Prajakavi Padmavibhushan Kaloji Narayan Rao used to repeatedly make a perceptive comment: if the people lose something on the economic front, it could be recouped; if they are relegated to the background on the political front, they could bounce back; but if their socio-cultural and linguistic identity is wiped out, they will lose their very existence as a distinct social group. It is this third dimension that is becoming more and more pronounced, day by day. Controlled by the Andhra affluence and blended with their anti-Telangana stance, the Telugu media and film industry have been playing a dubious role on this score.

This aspect has naturally attracted the attention of the people of Telangana during the ongoing spell of Telangana Movement, revived in the mid 1990s, and intensified from 2001 onwards. Consequently, the Movement has now become a fight simultaneously on three counts – against economic

exploitation, against political subjugation and against cultural humiliation. In this process, voluminous literature is rolling out, sensitizing and educating not only the people of Telangana but also others in the State and the country. The Movement has, thereby, acquired the dimension of a Cultural Renaissance as well.

The present volume compiled on behalf of the Telangana Cultural Forum and submitted to the Justice Srikrishna Committee is, undoubtedly, a very authentic and exhaustive document, covering essentially the facets concerning the history, language, culture and heritage of the Telangana region. The contributors are men of eminence and stature in their respective fields. It is a meaningful contribution to the cause of Telangana with a specific focus on the cultural dimension.

The present scenario in the state is such that all the sections of society are vertically divided, region-wise. Ministers are not in a position to work in unison. Members of Parliament, State Legislature and local bodies are unable to sit together. The bureaucracy also is a divided lot. The gulf between the people of the two regions is widened and has become unbridgeable. Inter regional mobility of people, including the people's representatives, has become hazardous.

It is needless to underscore the fact that the unity between the two regions of the State can never be a unilateral affair. It can happen only with mutual trust, confidence, respect, willingness and bilateral interest. It can never be imposed unilaterally by force on the unwilling party. If it is forced, it will have far reaching consequences.

The prime mover in this stupendous exercise is Dr. V. Kondal Rao, a multi faceted personality - an educationist, a poet, an administrator, an institution builder, a social activist and a concerned citizen. Personally to me, he is an esteemed friend.

I am sure that this compilation will be a useful reference volume on the cultural heritage of Telangana.

KONDA LAKSHMAN BAPUJI

Freedom Fighter & Former Minister

Dear Dr. Kondal Rao

As desired by you I am sending my message as under.

I have gone through the draft - ***"The Telangana struggle for Identity"***. It is a good contribution and a good collection of valuable views on the multifaceted Telangana culture, its erosion in Andhra Pradesh and the high need for preserving it, by getting separate Telangana state for which the masses of Telangana have been struggling since Fifty years and hundreds of persons have laid their precious lives.

The history of the struggle clearly establishes that personal angularities, manipulations, maneuverings of political leaders and vested interests have been the main reasons for depriving the people of Telangana from getting freedom from the clutches of Andhra Rulers.

This book presents a consolidated picture of the multifaceted Telangana culture covering its various aspects and roots having its own identity as well as the identity of the global and national culture.

The contents of the book are in English as well as Telugu language. I am sure that a large number of its readers will be enriched to become more and more dedicated and committed to the cause of Mother Telangana.

My appreciation and good wishes to you as well as to the Telangana Cultural Forum for bringing out this valuable book.

I pay my standing salute to Mother Telangana.

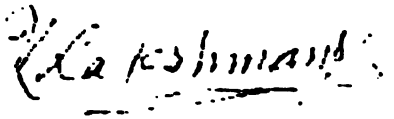

Konda Lakshman Bapuji

Potturi Venkateswara Rao

Former Chairman, A.P. Press Academy

Dear Dr. Kondal Rao garu,

The bilingual publication **"The Telangana struggle for Identity"** is a great contribution to the cause of Telengana. For the first time, after the demand for separate statehood for the region surfaced in early 1950s, an effort has been made to analyze and present the problem in a cultural perspective. The authors of the articles deserve all compliments for the painstaking research they have done in bringing out the volume. The work is rich in content and authoritative in facts and covers a wide range of related topics. The arguments put forth to stress the special identity of the language and culture of the region are forceful and thoroughly convincing. This compilation of highly valuable articles is the cultural voice of the awakened and enlightened Telengana.

With Best Regards,

Sincerely,
Potturi Venkateswara Rao

డా॥ వి. కొండలరావు గారికి,

సప్రేమ నమస్సులు,

తెలంగాణా సాంస్కృతిక వేదిక పక్షాన ఆంధ్రా - తెలంగాణా ప్రాంత సాంస్కృతిక వైవిధ్యాలను జస్టీస్ శ్రీ కృష్ణ కమిటీకి అందజేయనున్న "తెలంగాణా అస్తిత్వ పోరాటం" సంకలనాన్ని సమగ్రంగా పరిశీలనం చేయడం జరిగింది. ఈ సంకలనంలో వివిధ రంగాలకు చెందిన ప్రముఖులు పరిశోధించి వ్రాసిన ప్రతి అంశం తెలంగాణా సాంస్కృతిక దృక్కోణాలను, వీటి నేపథ్యంలో ప్రజల మనోభావాలను శ్రీ కృష్ణ కమిటి పరిగణనలోనికి తీసుకునే విధంగా మరో వ్యాస పర్వం రూపొందించిన మీరు అభినందనీయులు. అలాగే మన భారతదేశం భిన్నత్వంలో ఏకత్వం కల్గియుండి ప్రతి ప్రాంత సాంస్కృతిక పునర్నిర్మాణాన్ని గుర్తించి జాతీయ సమైక్యతను పెంపొందించే విధానానికి ఈ మార్పు నాందీవాక్యమవుతుంది. రాబోవు తెలంగాణా ప్రాంత సంస్కృతి అధ్యయనానికి ఈ కూర్పు ఒక వేదికగా ఎల్లకాలం ఉండగలదని విశ్వసిస్తున్నాను.

దయవుంచగలరు.

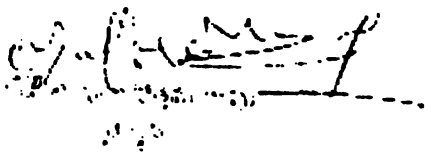

కె.ఆర్.సురేష్ రెడ్డి

Former Hon. Speaker A.P.Legislative Assembly

తెలంగాణా సాంస్కృతిక సమాఖ్య కన్వీనర్, ప్రియ మిత్రులు వెల్చాల కొండలరావు గారికి నమస్కారాలు.

ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్ర సాధన కొరకు దైనందిన రాజకీయాలకు అతీతంగా మీరు తెలంగాణా సాంస్కృతిక సమాఖ్యయనునది ఒకటి స్థాపించి తెలంగాణాకు చెందిన సాంస్కృతిక ప్రత్యేకతలను సేకరించి తెలంగాణా వారికే కాకుండా తెలంగాణేతరులకు కూడా అందించడం అభినందనీయం.

ఒక జాతి సంస్కృతి, దాని భాషల, సాహిత్యాల, మతాల, కళల, సంస్కారాల సారం, సమ్మేళనమని యనవచ్చు. అలాగే దాని విలువల, లక్ష్య, లక్షణాల ప్రతిబింబమని కూడా. సంస్కృతీ నాగరీకతలు ఒక జాతి ప్రగతిని, అది సాధించిన ఔన్నత్యాన్ని తెలియజేసే కొలతబద్దలు, బ్యారామీటర్లలాంటివి. ఆయా జాతుల సంస్కృతులు వాటి విశేషతలనే కాకుండా వాటి విభిన్నతలను కూడా తెలియజేస్తాయి.

పెద్ద దేశాలన్నీ మనకు వాటి వాటి ప్రాంతీయ విభిన్నతలవలన చిన్న చిన్న దేశాల సమ్మేళనాలలాగే అనిపిస్తాయి. మన దేశంకూడా అలాంటి ప్రాంతాల సమ్మేళనమే. ఉపప్రాంతాల్లాగే, ఉపప్రాంత సంస్కృతులు కూడా ఉంటాయి. అలాంటి ఒక ఉపప్రాంతమే మన తెలంగాణ ప్రాంతం.

తెలంగాణా సంస్కృతి మనకు తెలంగాణాలో ఎన్ని పండగల్లో, జాతర్లలో, ఇంటింటి ఆచారాలు, పూజలు పునస్కారాలలో, పెళ్ళి పేరంటాలలో కనిపిస్తుంటుంది. తెలంగాణాలోని ఎన్నో పండుగలు వేరేచోటకన్నా విభిన్నమైనవున్నాయి. ఉదాహరణకు మనం దసరా పండుగ, పీరీల పండుగ, బతుకమ్మ పండుగ, బోనాల పండుగ, మైసమ్మ, పోచమ్మ పండుగ మున్నగువాటిని తీసికోవచ్చు. వీటిలో కొన్ని తెలంగాణాకే ప్రత్యేకం. కొన్నింటిని జరుపుకునే పద్ధతులు, రీతులు, విధానాలు తెలంగాణాలో వేరుగా ఇతర ప్రాంతాలలో వేరుగా ఉండవచ్చు.

తెలంగాణాలో నదిని, చెట్టును, పుట్టను, గుట్టను, నేలను, నీటిని, గాలిని, వెలుతురును అన్నిటినీ దేవున్ని పూజించినట్లే పూజిస్తారు. అంటే, మనిషిని, ప్రకృతిని వేరుగా చూడరు. ఇది ఒక అద్వైతభావన, సమగ్ర, సమిష్టి భావన. దీనినుండే తెలంగాణావారి సెక్యులర్ భావన ఉత్పన్నమవుతుందనుకుంటాను.

అలాగే తెలంగాణాలో స్త్రీదే అన్ని పండుగలలో పురుషునికన్నా పెద్ద స్థాయి. తెలంగాణావారికి దేవుడు, దేవత ఇద్దరూ సమానమే. వారు ఎంతమంది దేవుళ్లను పూజిస్తారో, అంతమంది దేవతలను కూడా పూజిస్తారు.

ఆ మధ్య నేనొకసారి అమెరికాకు పోయినపుడు అక్కడివారు నన్ను "జమ్మిపూజ" ప్రారంభోత్సవానికి ముఖ్య అతిథిగా రమ్మని పిలిచారు. అచటికి ఎంతోమంది అమెరికా వారు కూడా వచ్చారు. వారందరూ మేము జరిపిన 'జమ్మిపూజ'ను చూచి

ఆశ్చర్యపోయారు. 'జమ్మిపూజ' అంటే ఒక విధంగా చెట్టుపూజ, మరొక విధంగా చెట్టుపూజ ద్వారా పర్యావరణ పరిరక్షణ పూజ అవుతుందని వారు గ్రహించారు. అంటే ఈనాడు ప్రపంచమంతా పర్యావరణ పరిరక్షణ గురించి అదే పనిగా చర్చిస్తున్న రోజుల్లో భారతదేశంలో, మరీ తెలంగాణాలో చెట్టుపూజకు తెలంగాణావారు ఎంత ప్రాముఖ్యత ఇస్తారో వారికి ఆ పూజద్వారా తెలిసింది.

మన 'బతుకమ్మపూజ' కూడా ఒక విధంగా ప్రకృతిపూజే. పూవులన్నీ ఒకచోటికి తీసుకొచ్చి వాటితో బతుకమ్మలను చేసి వాటి చుట్టూరా ఆడడం, పాడడం, ఒక విధంగా ప్రకృతిపూజ కాక మరేమౌతుంది? పూబోడులు పువ్వుల్లా అలంకరించుకొని ప్రకృతిలా అందంగా పులకరించే పండుగ మన బతుకమ్మ, బొడ్డమ్మ పండుగ. అలా మన పండుగల గురించి మనం ఎన్నైనా చెప్పుకోవచ్చు.మన సంస్కృతికి చెందిన ఎన్నో ఆచారాలలో విద్య వుంది, వినయముంది, వికాసముంది, వివేకముంది వాటిగురించి మనకు తెలిస్తే. తరచిచూస్తే మన సాహిత్యాలు, మతాలు, విద్యలన్నీ మన సాంస్కృతులకు పట్టే అద్దాలే, వాటినలా చూస్తే, అర్థం చేసుకుంటే.

తెలంగాణా సంస్కృతి తెల్లని కాంతి లాంటిది. మానవత్వం, వినయం, ప్రేమ, త్యాగం, సేవాభావం, అతిథి సత్కారం, పెద్దల గురువుల తల్లిదండ్రుల యెడల భక్తిభావం, కృతజ్ఞతాభావం మున్నగునవి ఆనాది నుండి కూడా ఇచట అత్యధికం. ఇప్పటికి కూడా ఇంకా ఇవి తెలంగాణాలో చాలాభాగం బ్రతికేవున్నాయని, 'ఆమ్‌ఆద్మీ' జీవితంలో ఇవి మనకు ఎక్కువ కనిపిస్తాయని నాకు నా అనుభవం ద్వారా తెలిసింది. (సెలవురోజుల్లో మీరు ఎపుడైనా ట్యాంకుబండు క్రిందికి, గండిపేటత్రోవకు పోయి చూడండి 'ఆమ్‌ఆద్మీ' సకుటుంబంగా తన చిన్న చిన్న సంతోషాలు ఎలా పెద్ద పండుగలవలె తీర్చుకుంటాడో, మీకు కూడా తెలుస్తుంది. అలాగే 'జాతరలకు' పోయి కూడా.) సంస్కృతి అంటే సద్గుణాల, సదాచారాల సంగమం. తెలంగాణా వస్తే మనం మన పాతవాటిలోని మంచివాటిని కాపాడుకోవడమే కాదు పునరుద్ధరించుకోవాలి, వాటితో పాటు మరికొన్నిటిని కల్పించుకోవాలి. పాతకొత్తల సమతుల కలియికే సవ్యతతో కూడిన నవ్యత ఔతుందని గ్రహించాలి.

తెలంగాణా సాంస్కృతిక సమాఖ్య తెలంగాణా సంస్కృతికి అద్దం పట్టాలని, మన గత వైభవాన్ని గుర్తు చేస్తూ భవిష్యత్తులో మరిన్ని సద్భావ సాంప్రదాయాలకు బాటలు వేయాలని కోరుతూ, తెలంగాణా రాష్ట్రమంటూ వస్తే దానికొక సాంస్కృతిక ప్రణాళిక, ప్రాతిపదికలాంటిది తయారుచేయాలని, అది అన్ని కులాలను, మతాలను, ప్రాంతాలను, భాషలను కలుపుకొని కలిసికట్టుగా పయనించేది కావాలని కోరుతూ, మీరు తలపెట్టిన పుస్తకం దానికొక 'రెఫరెన్స్' లాంటిది కాగలదని ఆశిస్తూ శుభాకాంక్షలు తెలుపుతున్నాను.

ప్రియమిత్రులు కొండలరావు గారికి,

భరతజాతి సమైక్యతా నిర్మాణ మహాప్రస్థానంలో తెలంగాణా రాష్ట్రావతరణ చంద్రుని కొక నూలుపోగులాంటి కానుకగానుంటుంది. నాలుగు కోట్ల తెలంగాణా ప్రజాబాహుళ్యం, అటు నాగరిక ప్రపంచం ఈ నవోదయం కొరకు వేయి కండ్లతో వేచియున్న సందర్భం. దేశంలో నున్న భిన్నత్వంలోని ఏకత్వాన్ని దృఢతరం చేస్తున్న శుభవేళ. పరిణత రాజకీయ సంస్కృతిని ప్రదర్శించవలసిన సుముహూర్తం. దేశ పునరుజ్జీవనంలో రాష్ట్రాల పునర్నిర్మాణం అత్యంత ప్రాధాన్యతను సంతరించుకుంటున్న అంశం. దేశమంటే మట్టికాదు మనుషులనే మహత్తర సత్యం పునరావిష్కరించ బడుతున్న సమయం. దేశమంటే 'సుజలాం, సఫలాం' మాత్రమే కాదు సుఖసంతోషాలు సమహితం సమన్యాయాన్ని పరిపూర్ణంగా అనుభవించే స్వతంత్ర మానవ సముదాయమను సత్యానికి బాటలు వేసే తరుణం.

ఇంతటి గురుతర జాతీయ బాధ్యతలను నిర్వహించవలసిన తరుణంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం నుండి విడిపోయి ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్రంగా అవతరించడం ఒక జఠిలమైన సమస్యగా తెలంగాణా ప్రజలు ఎదుర్కుంటున్నది వాస్తవం. వందల సంవత్సరాల నిజాం నిరంకుశ పాలనుండి 1948లో అనేక త్యాగాల ఫలితంగా తెలంగాణా ప్రజలు తమ విమోచనను సాధించుకున్నారు. చివరి సంవత్సరాలలో కనీసం 4500 మంది దేశభక్త యువతీయువకులు తమ ఆత్మార్పణతో స్వతంత్ర భారతంతో ఏకమయ్యారు. ఆనాటి రాష్ట్రాల పునర్విభజన కమిషన్ (ఫజల్ అలీ కమిషన్) నిర్ణయం ప్రకారం హైదరాబాదు రాష్ట్రంగా తెలంగాణా ప్రాంతం స్వతంత్రంగా అభివృద్ధి పథాన ముందుకు సాగిపోతుందని ఆశించినారు. 1954లో ఉమ్మడి మద్రాసు రాష్ట్రం నుండి విడివడి ప్రత్యేకాంధ్ర రాష్ట్రం ఏర్పాటు కావడం తెలుగువారంతా కలసి ఒకే రాష్ట్రంగా పునర్నిర్మాణం పొందాలనే అభిప్రాయం ప్రాచుర్యం పొందడం ఆనాటి పరిస్థితులలోని ప్రత్యేకత. భాషా ప్రయుక్త రాష్ట్రాలు బహుముఖాభివృద్ధికి బహుళ సాధనంగా ఉపకరిస్తాయనే విశ్వాసం అన్ని రాజకీయ పార్టీలలో ఏర్పడిన సందర్భం. ఆంధ్ర కాంగ్రెస్ కమ్యూనిస్టు నాయకుల అవిరళ కృషి ఫలితంగా మొదలు తెలంగాణా రాష్ట్రానికి అంగీకరించిన ప్రధాని నెహ్రూ, హోంత్రి గోవింద్ వల్లభ్ పంత్ గారలు విశాలాంధ్ర నిర్మాణానికే తమ ఆమోదాన్ని తెలియచేసినారు. ఇందుకు శ్రీ నీలం సంజీవరెడ్డి గారిలాంటి నాయకులు చేయని ప్రయత్నమంటూ లేదు. ఆంధ్ర అసెంబ్లీలో రెండు పర్యాయాలు తీర్మానాలను ఆమోదింపజేసి తెలంగాణా ప్రజల సందేహాలన్నిటిని తొలగించే వాగ్దానాలు చేసినారు. తెలంగాణాలోని నిధులను తెలంగాణాలోనే పూర్తిగా ఖర్చు చేయడంతో పాటు ఇక్కడి అభివృద్ధి కొరకు అదనపు నిధులను వెచ్చించడం తమ ప్రధమ రాజకీయ కర్తవ్యంగా నొక్కి వక్కాణించినారు. ఉద్యోగాల విషయంలో కూడా 'ముల్కి' నిబంధనను తూ.చ. తప్పకుండా పాటించి తీరుతామని ఘంటాపథంగా ప్రకటించినారు. చివరకు 14 అంశాలతో కూడిన పెద్ద మనుషుల ఒప్పందం తర్వాత 1-11-56 నాడు ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణ జరిగింది. దీని వెలుతురులో రాజ్యాంగాన్ని కూడా సవరిస్తూ కేంద్ర ప్రభుత్వం 'తెలంగాణా ప్రాంతీయ కమిటీ'ని నిర్మించింది. ఈ విధంగా షరతులకు లోబడి రెండు రాష్ట్రాలు ఒకే రాష్ట్రంగా మారినవి.

పెద్ద మనుషుల ఒప్పందంపై చేసిన సంతకాల శిరా ఆరిపోక ముందే ఉల్లంఘన ప్రారంభమైంది. అత్యంత కీలకమైన నిధుల మళ్ళింపు, ఉద్యోగాల తరలింపు అంశాలు కాలరాయబడినవి. మధ్యవర్తిగా నుండవలసిన గవర్నర్‌గారు, ముఖ్యమంత్రి కీలుబొమ్మగా తయారయినారు. కేంద్ర ప్రభుత్వం ఉద్దేశపూర్వకంగానే పక్షపాత వైఖరి ననుసరించింది భరించలేని అన్యాయాలను ఎత్తిచూపుతూ 1969లో ఉద్యోగస్తులు, విద్యార్థి, యువకులు బలోపేతమైన ఉద్యమాన్ని లేవదీయడం దాన్ని అత్యంత దారుణంగా అణచివేయడం చరిత్రలో భాగం. ఆనాటి పరిష్కారమార్గంగా ప్రధాని ఇందిరాగాంధి గారు ప్రకటించిన అష్టసూత్ర పథకం సవరించబడిన షట్‌సూత్ర పథకం ఉన్న హక్కులను హరించినవేకాని అదనంగా ఒనగూరిందేమి లేదు. సుప్రీంకోర్టు ముల్కి నిబంధనను రాజ్యాంగ బద్ధమని తేల్చి చెప్పిన తర్వాత 1972లో ప్రత్యేకాంధ్ర ఉద్యమాన్ని లేవదీయడం, ఆంధ్రమంత్రులు తమ పదవులకు రాజీనామా చేయడం ఒక సంవత్సరంపాటు అధ్యక్షపాలన కొనసాగడం అంతా చరిత్రలోని భాగమె తిరిగి ఆరుసూత్రాల పథకం ఆధారంగా వెంగళరావుగారి నాయకత్వంలో ప్రభుత్వం ఏర్పడ్డది. ఆ ఆరు సూత్రాలు కూడా అటకెక్కించబడినవి. తెలంగాణా నిధులను ఆంధ్రా ప్రాంతానికి మళ్ళించడం తెలంగాణ ఉద్యోగాలలో ఆంధ్రప్రాంతం వారిని నియమించడం విశృంఖలంగా కొనసాగింది. ఒక వాక్యంలో చెప్పాలంలే సీమాంధ్ర ప్రాంతానికి చెందిన ధనాధ్యవర్గాలు తమ ఆర్థిక రాజకీయ ప్రాబల్యాన్ని కసితో కొనసాగించారు. తెలంగాణా ప్రజల ఆత్మగౌరవాన్ని అణచివేస్తూ తెలంగాణాను అన్ని విధాలుగా లూటీ చేసినారు. తెలంగాణా, ఆంధ్రప్రాంతాల ఆదాయ వ్యయాలను విడివిడిగా చూపడం పూర్తిగా మానేసినారు. ఉద్యోగస్తుల నియామయం ప్రమోషన్లు ఇవ్వడం పాలకులు అధికారుల ఇష్టాయిష్టాల ఆధారంగా జరగినవి. నియమ నిబంధనలు పాటించబడలేదు. శ్రీ యస్.టి.రామారావుగారు ముఖ్యమంత్రిగా నున్నప్పుడు తెలంగాణా ఉద్యోగస్తుల రక్షణకై ఇవ్వబడిన 610 ప్రభుత్వ ఉత్తర్వు ఈనాటికి ఏమాత్రం అమలుకు నోచుకోలేదు.

ఈ సందర్భంగా ఆంధ్ర రాయలసీమ (సీమాంధ్ర) ప్రజలు సహృదయంతో తెలంగాణా ప్రాంత ప్రజల చిరకాల ఉద్యమాన్ని అర్థం చేసికోవలసిన అవసరమున్నది. ఆర్థికంగా, సామాజికంగా చివరకు రాజకీయంగా కూడా వెనకబాటుతనానికి గురిచేయబడుతున్న నాలుగు కోట్ల తెలంగాణా తోటి సోదరుల జీవన్మరణ సమస్య యిది. సీమాంధ్ర ప్రాంతానికి చెందిన కొలదిమంది బడా కాంట్రాక్టర్లు, పెట్టుబడి పేరే లేకుండా అమాంతంగా కుబేరులయ్యే మధ్య దళారీలు ప్రభుత్వ అధికారులను మంత్రులను తమ గుప్పిటిలో పెట్టుకొని కొనసాగిస్తున్న నిలువుదోపిడి, 'జలయజ్ఞం', 'భూముల దురాక్రమణ', 'గనుల దోపిడి'కి సంబంధించి అనుదినం పత్రికలలో వెలువడుతున్న కుంభకోణాలలో ఏమాత్రం సత్యమున్నా ఈనాటి పాలకులు విడివిడిగా, సమిష్టిగా కఠినమైన శిక్షలకు గురి కావలసిందే. కీ॥శే॥ మాజీ ముఖ్యమంత్రి గారి ఆరు సంవత్సరాల పాలనలోనే తెలంగాణా ప్రజలకు అంతకు ముందటి సుమారు 50 సంవత్సరాలలో జరిగిన అన్యాయానికి మించి విద్రోహం జరిగింది. ఇంకా జరుగుతున్నది. ఈ నేపధ్యంలో తెలంగాణా ఉద్యమకారులకు, సీమాంధ్ర ప్రాంత సామాన్య ప్రజలు ఏమాత్రం శత్రువులు కానేకాదు. అక్కడి విద్యార్థి యువకులు, ఉద్యోగస్థులు తెలంగాణా ప్రజల ఆక్రందనాలను పూర్తిగా అర్థం చేసుకోగల్గుతారు. మన విశిష్ట రాజ్యాంగ సూత్రాల ప్రకారం కుల, మత, ప్రాంతీయ

తత్వాల కతీతంగా సంపూర్ణ స్వేచ్ఛ స్వతంత్రాలతో తమ తమ ఉద్యోగాలను నిర్వహించుకోవచ్చును. ఉపాధిని పొందవచ్చును. విడివిడిగానుంటూ పెద్ద మనుషుల ఒప్పందం మేరకు ఒకే రాష్ట్రంగా నుండి గూడా గత్యంతరం లేక విడిపోవలసిన పరిస్థితిని సంపూర్ణంగా అర్థం చేసుకుంటారు. అన్నదమ్ములుగా విడిపోతూ తెలుగు మాట్లాడే భారతీయులుగా కలిసిమెలిసి దేశ సౌభాగ్యాన్ని ఇనుమడింపచేయ గల్గుతారు. అన్నదమ్ముల మధ్య ఎడతెగని శత్రుభావం, ఉమ్మడి కుటుంబ గౌరవానికి గొడ్డలి పెట్టులాంటిది. అలాగే వికేంద్రీకరించిన చిన్న రాష్ట్రాలు జాతీయతకు జాతి గౌరవానికి ప్రబల సాధనాలుగా ఉపకరిస్తాయి. విడిపోదామనే తెలంగాణావాదులను, సీమాంధ్ర మంత్రులు దేశద్రోహులుగా ప్రకటించడం తమ రాజకీయ ఆధిక్యత అహంభావాన్ని నిర్లజ్జగా ప్రకటించడమే అవుతుంది. అది ఏమాత్రం రాజకీయ సంస్కారమనిపించుకోరాదు. ఇలాంటి రెచ్చగొట్టే ప్రసంగాలు ప్రవచనాలు తెలంగాణా వాదులకు ఏమాత్రం కొత్తకాదు. గత శతాబ్దం పొడుగునా వారు తమ స్వతంత్రం, స్వావలంబన కొరకు చేసిన అనన్య సామాన్య త్యాగాలు, సాధించిన ఘనవిజయాలు దీనికి ప్రబల తార్కాణం.

ప్రత్యేక తెలంగాణా ఆవశ్యకతపై కేంద్ర ప్రభుత్వంచే నియమించబడిన జస్టిస్ శ్రీ కృష్ణ కమిటీ 31 డిసెంబర్ 2010లోగా తమ నివేదికను కేంద్రానికి సమర్పించబోతున్నారు. మొన్ననే తెలంగాణాలోనే 12 నియోజకవర్గాల ప్రజలు అత్యధిక మెజారిటీతో రాజీనామా చేసిన శాసనసభ్యులందరినే తిరిగి గెలిపించిన అంశం, జనాభిప్రాయసేకరణను పోలినది. ప్రజలు తమ తెలంగాణాకు అనుకూలంగా తమ నిశ్చితాభిప్రాయాన్ని నిర్ద్వంద్వంగా తెలియ చేసియున్నారు. తెలంగాణాకు చెందిన గుర్తింపు పొందిన రాజకీయ పక్షాలన్ని ఈ ప్రజాభి ప్రాయాన్ని గౌరవించడం తదనుగుణంగా తమ చర్యలు చేపడతామని ప్రకటించడం ఆహ్వానించదగిన పరిణామం. హైదరాబాదు సంస్థాన విమోచనోద్యమ అనుభవాలు పునరా వృతమౌతున్నవి. తెలంగాణాలోని అన్ని వర్గాల ప్రజలు తమ తమ రాజకీయాలకతీతంగా స్పందిస్తున్నారు. ఐక్య కార్యాచరణ కమిటి నాయకత్వంలో ఈ ప్రజాబలాన్ని సుసంఘటితం చేయాలి. నిరంతరంగా నిర్విరామంగా ఈ ప్రజాఉద్యమాన్ని కొనసాగించాలి. ఆధిపత్య ప్రయత్నంగాని, దానికై పోరుగాని తెలంగాణా సాధన లక్ష్యానికే గొడ్డలిపెట్టుగా నుంటుంది. ప్రత్యేక తెలంగాణా వాదం బహుళంగా గుర్తింపు సాధించింది. కేంద్ర ప్రభుత్వం తమ అపార అనుభవాల సారాంశాన్ని గుర్తించి ఈ వాస్తవాన్ని గౌరవిస్తుందని ఆశిద్దాం. అక్రమార్కులు చేసిన పాపం పండింది. వారి కాలం మూడింది. ప్రత్యేక తెలంగాణా సాధన కనుచూపుమేరలో నున్నది. అమరవీరుల త్యాగఫలం అందుబాటులో నున్నది. తెలంగాణా రాష్ట్ర సాధన ఉద్యమం రాజకీయాలకతీతంగా తెగింపుతో బలోపేతంగా నిర్వహించడం ఈనాటి తక్షణ కర్తవ్యం. తెలంగాణా ప్రజల చైతన్యం ప్రత్యేక రాష్ట్ర సాధనతో పాటు ఆ తర్వాత కూడా నవ తెలంగాణా, ప్రజా తెలంగాణా సాధనలో తమ విశిష్ట పాత్రను పోషిస్తుంది. భారత రాజ్యాంగం ఊహించిన సమ సమాజ నిర్మాణానికి బాటలు వేస్తుంది. ఇంతటి పవిత్ర కర్తవ్య నిర్వహణ కవసరమైన తెలంగాణా రాష్ట్ర ఉద్యమానికి ఎంతో అనుకూలించే సంకలనం **"తెలంగాణా అస్తిత్వ పోరాటం"** దేశభక్తులందరిని మేల్కొలుపుతూ కార్యోన్ముఖులను చేసేలాగుంది. దానికి సంకల్పించినందుకు మీకు నా అభినందనలు.

సి. హెచ్. విద్యాసాగరరావు

Former Minister of State for Home, Govt. of India

ప్రియమిత్రులు వెల్చాల కొండలరావు గారికి,

సరైన సమయంలో గురిచూసి సంధించిన మీ 'తెలంగాణా అస్తిత్వ పోరాటం' సంకలనం తెలంగాణ ఏర్పాటు దిశగా అపూర్వమైన శాశ్వత విజయాన్ని సమకూర్చడానికి దూసుకు పోగలదని ఆశిస్తూ, దానికి మిమ్ముల అభినందిస్తూ...

దాదాపు తెలంగాణ ఏర్పాటు సాధ్యంకాదని మరిచిపోతున్న సందర్భంలో, మరొకసారి రాజకీయ చిత్రపటంపైకి వచ్చింది. 2004 సార్వత్రిక ఎన్నికలకు ముందు మళ్లీ ఉద్యమం ఉవ్వెత్తున ఎగిసిపడినట్టు కనిపించింది. ఆ తరుణంలోనే ఎన్డీయే ప్రభుత్వం వాజ్‌పాయి గారి నాయకత్వంలో ఛత్తీస్‌గఢ్, జార్ఖండ్ మరియు ఉత్తరాంచల్ రాష్ట్రాలను ఏర్పాటు చేయడం - వై.ఎస్.రాజశేఖరరెడ్డి నాయకత్వంలో కాంగ్రెస్‌పార్టీ నేతలు తెలంగాణ ఏర్పాటుకు అధిష్టానానికి వినతిపత్రాలివ్వడం - తెరాస ఉద్యమాన్ని ఉధృతం చేయడం, చివరకు 2004 ఎన్నికల్లో కాంగ్రెస్ తెరాసతో పొత్తుతో తెలంగాణ అంశం అటు అసెంబ్లీలో, అటు పార్లమెంటుకు చేరింది. తరువాత పరిణామాలను పరిశీలిస్తే పార్టీలు కాలుజారడం - మాట జారడం - తరువాత ఉద్యమాన్ని జారవిడిచే పరిస్థితి ఏర్పడింది. 'అగ్గిపెట్టడం' - 'రక్తతర్పణం' - 'దంచుడు' - 'అగ్నిగుండం' - 'అంతర్యుద్ధం' లాంటి మాటలు ఒకవైపు, తేనెపూసిన కత్తికాట్లు మరోవైపు, ఉప ఎన్నికల మీద ఉప ఎన్నికలతో ప్రజలను అతలాకుతలం చేశాయి. తిట్ల పురాణానికి ప్రచార ప్రసార సాధనాలు అత్యధిక ప్రాధాన్యమిచ్చాయి. 'దంచుడు' అనే పదం పతాకశీర్షికలలో వివిధ రంగులతో అచ్చయింది. గతంలో ఏ పదానికి ఇంత అదృష్టం కలగలేదు. కె.సి.ఆర్. ఒకసారి కాంగ్రెస్, మరోసారి తెలుగుదేశంతో ఎన్నికల్లో పొత్తు పెట్టుకుని తమ ఉనికిని చాకచక్యంగా నిలుపుకున్నాడు.

తెరాస, కాంగ్రెస్, తెలుగుదేశంలు పరస్పరం దంచుకున్న వార్తలు, ఈ మూడు కలిసి కాంగ్రెస్ నాయకులను, చంద్రబాబును దంచిన వార్తలు ప్రకంపనలు సృష్టించాయి. కానీ ఈ మధ్యన 12 స్థానాల్లో జరిగిన ఉప ఎన్నికలలో ప్రజల దంచుడుకు తెలంగాణా వ్యతిరేక శక్తులకు నూకలు చెల్లిపోయాయి. ఏది ఏమైనా ప్రత్యేక తెలంగాణకు సంబంధించిన ఎన్నో ఉద్యమాలు - ప్రాణత్యాగాల తరువాత, ప్రప్రథమంగా డిసెంబర్ 9, 2009 నాడు కెసిఆర్ నిరాహారదీక్ష ఫలితంగా కేంద్ర ప్రభుత్వం తరపున చిదంబరం గారు తెలంగాణ ప్రక్రియ ప్రారంభమవుతుంది అని ప్రకటించడం వల్ల ప్రకటనాపహరణలో కెసిఆర్ చరిత్ర సృష్టించాడని తనను అంగీకరించని వాళ్లు కూడా ఒప్పుకోక తప్పలేదు. కాని విశ్వాసఘాతుక ఫలితంగా జరుగుతున్న ఆత్మహత్యల ఘోష తెలంగాణను కలచివేస్తుంది.

ఈ సందర్భంగా తెలంగాణ నాయకులు ఆత్మ విమర్శ చేసుకుని కలిసికట్టుగా ఒకటై నినదించాల్సిన అవసరం ప్రధానమైంది. తెలంగాణ నాయకులు కూడా అప్రమత్తంగా లేకపోవడం, కలిసికట్టుగా లేకపోవడం వల్లనే అన్యాయం జరిగిందన్న విమర్శలను తిప్పికొట్టలేకపోతున్నాం.

చారిత్రక అనుభవాలను ఒక్కసారి పరిశీలిస్తే... ప్రాంతీయ ఉద్యమాలు విజయవంతం కావడానికి అందరినీ ఏకం చేయగల ప్రతీక (వేదిక) ఒకటి

ఉండాలనిపిస్తుంది. సమైక్య పోరాటానికి సమాజాన్ని సమాయత్తం చేయడంలో విఫలమవడమే ఈ చేదు అనుభవాలకు కారణమా? అని ఆలోచించాలి. ప్రత్యేక తెలంగాణ ఏర్పాటు కాకపోవడానికి తెలంగాణ నాయకులే కారణమన్న అపవాదును తిప్పికొట్టే దశకు ఉద్యమం చేరిననాడే ప్రజలకు నాయకులపైన నమ్మకం కలుగుతుంది. 1955 సెప్టెంబర్ 30న రాష్ట్ర పునర్ వ్యవస్థీకరణ సంఘం నివేదిక, తెలంగాణ – ఆంధ్ర ప్రాంతాల మధ్య సారూప్యత లేనందున, ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్రం ఏర్పాటు చేయాలని సూచించినపుడు అప్పటి ప్రధాని పండిట్ జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ హైదరాబాద్ రాష్ట్రానికున్న అనుకూలాంశాలను దృష్టిలో పెట్టుకుని సంస్థాన విభజనను ఆపడానికి ప్రయత్నం చేశారు. 1953 అక్టోబర్‌లో విలేకరుల సమావేశంలో "విశాలాంధ్ర వాదన వెనుక దురాక్రమణోద్దేశ ప్రేరిత సామ్యవాదతత్వం దాగి ఉంది" అని వ్యాఖ్యానించారని తెలిసినప్పుడు తెలంగాణ ప్రాంత నాయకులు ఎందుకు ముందుకు రాలేదో అర్థం కాదు. తెంగాణాలోని కాంగ్రెస్ శాసనసభ్యులలో అత్యధికులు పది జిల్లాల కాంగ్రెస్ కమిటీల్లో ఏడు కమిటీలు విశాలాంధ్ర ఏర్పాటుకు సుముఖత వ్యక్తం చేశాయి. హైదరాబాద్ శాసనసభలో ఈ అంశం చర్చకు వచ్చినప్పుడు సభలోని 174 మంది సభ్యులలో 147 మంది తమ అభిప్రాయాన్ని వ్యక్తం చేస్తే అందులో 103 మంది విశాలాంధ్ర, 29 మంది ప్రత్యేక తెలంగాణకు మద్దతు పలుకగా, మిగిలిన 15 మంది తటస్థంగా ఉన్నారు. 1956లో విశాలాంధ్ర ఏర్పాటు నుండి ఈనాటి వరకు 17 సెప్టెంబర్‌ను విమోచనదినంగా ప్రకటించలేదు. తరువాత కౌలుదారీ వ్యవసాయ భూముల చట్టం 1950లో హైదరాబాదు భూములకు రక్షణగా ఉన్న సెక్షన్ 47 నుండి 50 ఎప్పుడు మాయమైనాయో, తిరిగి భూములు మాయమవుతున్నంత వరకు ఆలోచన రాలేదు. సుప్రీంకోర్టు ధృవీకరించిన తెలంగాణ ప్రాంత మల్కీ నిబంధనలు ఏ విధంగా చెల్లకుండా పోయాయో స్పష్టత లేదు. బాబ్లీ ప్రాజెక్టుపై గందరగోళం చేస్తున్నాం కాని దానిపైన కడుతున్న 11 ప్రాజెక్టులపైన ప్రభుత్వం కనీస అభ్యంతరంగానీ, కేసుగాని వేయలేకపోయినా వెలుగులోకి తీసుకురాలేక పోతున్నాం. చట్టవ్యతిరేకంగా పోతిరెడ్డిపాడు ద్వారా కృష్ణా నీటిని తీసుకుపోతున్నా తెలంగాణకు ఆశనిపాతంగా మారే పోలవరం నిర్మించి నౌకాయానానికి వేటువేస్తున్నా దీని వ్యతిరేక ప్రచారంగానీ, అడ్డుకోవడం గానీ చేయలేకపోతున్నాం. తెలంగాణ భూములను – నీటిని – నిలువుదోపిడి చేసినా, ఇంకా గాలి మిగిలి ఉందని పీల్చుకుని సంతృప్తిపడే వాళ్లమైపోయాం.

ఈ మధ్యన తెలంగాణ ఇచ్చినట్టుగానే ఇచ్చి సోటి దగ్గరి ముద్దను తన్నుకు పోతే తెలంగాణ నాయకులందరూ పార్టీలకతీతంగా ఒక్కటై ఎన్నికలలో ఏకగ్రీవంగా గెలిపిస్తామని చివరికి పోటీపడి నవ్వులపాలయ్యాం.

తెలంగాణ నినాదంతో ముందుకు వచ్చిన నాయకులు చిత్తశుద్ధిలేని కారణంగా తాము ఓడి, తెలంగాణాను ఓడిస్తున్నారనే అప్రతిష్టనుండి బయటపడి ఈ తరం వారికి నమ్మకం కలిగించాలి. ప్రత్యేక తెలంగాణ సాధనకు ఆనాటి స్వాతంత్ర్య పోరాట స్ఫూర్తితో, హైదరాబాద్ రాష్ట్ర విలీన స్ఫూర్తితో ముందుకు సాగాలని కాలం చెబుతోంది.

తేది :09-09-2010

సందేశం

వివిధ రంగాలలో నిష్ణాతులైన తెలంగాణ పెద్దలందరూ కలిసి తెలంగాణ సాంస్కృతిక వేదిక ఏర్పాటు చేయడం ఆనందదాయకం.

1956లో తెలంగాణ - ఆంధ్రలను కలిపి ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం ఏర్పడ్డాక ముందునుండి ఈనాటి వరకు జరిగిన అన్ని పరిణామాలకు ఈ పెద్దలు సాక్షులు. సమైక్యాంధ్ర ప్రదేశ్‌లో తెలంగాణకు జరిగిన అన్యాయాలను, అవమానాలను వివిధ సందర్భాలలో ప్రతిఘటించిన వారూ ఈ వేదికలో ఉన్నారు.

తెలంగాణ రాష్ట్ర ఏర్పాటు ఉద్యమం ప్రజా ఉద్యమం. ప్రతి ఒక్కరి భాగస్వామ్యంతో కొనసాగుతున్న గొప్ప చారిత్రక మహోద్యమం. ఈ ఉద్యమ పవిత్రతను, తెలంగాణ ప్రజల ప్రజాస్వామిక ఆకాంక్షను గౌరవించే సంస్కారం లేని సీమాంధ్ర తెలంగాణ ద్రోహులు, పాలకవర్గాలు, ఇది వ్యక్తుల ఉద్యమంగా, పార్టీల ఉద్యమంగా వక్రీకరిస్తూ, కించపరిచే దుర్మార్గాన్ని ఇంకా కొనసాగిస్తూనే ఉన్నారు. ఈ తరుణంలో శత్రువు దుర్మార్గాన్ని తిప్పి కొట్టడానికి, తెలియని వాస్తవాలు, విషయాలు ప్రపంచానికి తెలియజెప్పడానికి అనుభవజ్ఞులైన పెద్దలందరు వేదికగా ఏర్పడి, సంఘటితంగా ముందుకు రావడం తెలంగాణ రాష్ట్ర ఏర్పాటు లక్ష్యసాధనకు వేయి ఏనుగుల బలాన్ని చేకూరుస్తుంది. తెలంగాణ సాధన, సాధించబడ్డ తెలంగాణ రాష్ట్రంలో సర్వవర్గ సంక్షేమం, ఆశించిన అభివృద్ధికి మీ అమూల్యమైన సూచనలు, సలహాలు సహకారాలు కొనసాగించాలని ఆశిస్తూ...

K. Chandrashekar Rao

(కె. చంద్రశేఖర్ రావు)

PREFACE

TELANGANA'S INTERFACE WITH ANDHRA PRADESH

(History, Political-Economy and Culture)

– Prof. J.V.Raghavendra Rao
Professor in Sociology (Rtd.), O.U.

When two regions come together and merge, we have to examine the kind of interface that they have developed during the course of history. This would reveal whether the merger led to hegemonic relations or near equal relations. Whether the objective of the merger based on common language and culture has led to the desired outcome of fusion and integration? or has it gone haywire and led to distortion, friction, alienation and conflict? A meaningful answer to this is contingent upon a deeper probe into the history, political, economic and culture of the two regional states. Both the premerger and post-merger conditions have to be analysed to arrive at objective and meaningful conclusions.

The Andhra state was a part of Madras presidency; it was British-ruled. The area was parched and dry and famine-stricken until Sir Arthur Cotton in 1852 transformed the landscape by constructing Godavari anicut and Gannavaram anicut. Canals were dug and irrigation facilities provided to the coastal dists. Over a period of time, the Andhra farmers became rich and prosperous using modern techniques. They went for commercial crops and commercialising their agriculture. They invested their agricultural surpluses in trade, commerce, transport and also in film industry. Private banking and money lending helped in the circulation of money and accumulation of capital. Apart from zamindars, an affluent peasant class also emerged in the rural areas. Their kith and kin took to trade and commerce. Their educated children who acquired technical skills and education ventured into cement, cotton, sugar and machine tool enterprises. This led to the rise of a capitalist class. The growth of a commercial and capitalist class and economy (in a limited sense) has been

impressive. This does not, however, mean that feudalism has completely vanished, it took only a back seat.

In contrast to this, the Telangana state was under the rule of the Nizams of the Asifjahi dynasty. In 1798, the second Nizam entered into a treaty with the British, called the 'subsidiary alliance' seeking their protection for his government and the borders. The British resident had no other interest except to collect his revenue from the Nizam. For their own needs they established a garrison town called Secunderabad whose denizens acquired British manners and culture, particularly, the elite.

The Nizam imposed the Moghul pattern of feudalism and they created Jagirdars, Maqtedars, Deshmukhs, Doras and Nawabs. The landlords used to collect rents from the tenants and also render Nazrana's to the Nizam on his birthday to please his majesty.

Except for Nizam Sagar project there were no irrigation projects. Telangana agriculture had ancient-look and backward facade. Wells, tanks, tubewells and borewells (later) were the main source of watering the crops. The structure comprised a few landlords owning huge chunks of land followed by a large majority of tenants and poor landless agricultural labourers. There was also *vetti*, a kind of slave-labour in vogue. It was a subsistence agriculture, often visited by droughts and famines.

The second, factor calling our attention is education in Andhra. The British in the presidency areas including Madras encouraged the establishment of schools, colleges and universities. They invested in education and also promoted the efforts of "missionary or church" schools and colleges. This was necessary as it would help them to use English-educated Indians in bureaucracy, defense and other critical areas. This gradually led to the formation of an English-educated middle class who knew how to use the ropes of administration and whose interests were tied up with government jobs.

In Telangana, education was pathetically neglected. The Nizam established a few urdu medium schools and

colleges and a single university viz., Osmania University. The city of Hyderabad and Secunderabad had a few English medium schools like Hyderabad Public School, St. Francis, St. Patrick and an English medium college like the Nizam's college etc. The bulk of students were fed on Urdu medium and the attendance in schools and colleges was sparse. They were deprived of the right to education in Telugu - their mother tongue. This precluded the emergence of a middle class. To smoothen the operation of administration, the Nizam allowed the immigration of Muslims and Kayasthas from North-India, Marwari Jewellers, traders, Gujarathi bankers and businessmen from western India, revenue officers and accountants from Maharastra, Karnataka and also from northern India. This was a scattered group which could not become a class for itself.

The political culture :

The political culture of Andhra in the Madras Presidency was markedly different from Telangana. The Ryotwari system generated an independent consciousness among the peasants. Some peasant organizations were developed. English education was made available fairly on a big scale. The upper castes of Andhra and Tamilians took advantage of this education and occupied plum posts and became power-wielders. The Brahmins were the most visible group in bureaucracy and legal profession; consequently, a few non-Brahmin leaders gave a petition to the Governor of Madras to stop this domination by reserving a small quota of posts in the administration. The Governor obliged them by issuing a communal G.O. in 1864 or so. This is the starting point of Brahmin vs. non-Brahmin politics, in Andhra area within the Presidency. In 1915, the Justice party was formed under the leadership of Prof. C.R.Reddy, Raja of Bobbili, Raja of Panagal, Mutuswami Reddiar and others. This supported the politics of non-Brahmin movement and the British tactics of divide and rule. This later emerged as D.M.K. politics under the leadership of Ramaswami Naiker in Madras.

In Andhra, caste associations of Kammas, Reddys and Velmas were formed. As the Brahmins, Reddys and

most of the Kammas were in the forefront of the freedom struggle, the hate-Brahmin politics did not get rooted in Andhra. But a few Kamma leaders, however, were not happy with the domination of Reddys and Brahmins in the Indian National Congress. So in 1940s, they thought of an alternative party and formed the communist party. Caroline Eliott, traces the division of Reddys and Kammas into congress and communist parties to earlier freedom struggle. This reveals that caste, seems to have been thrown under the carpet for some time but it manifested with full vigour in the communist party as well as other democratic parties in 1940s and post-independent era.

Fortunately, Telangana area was not exposed to the miasma of caste politics. But it had to face the communal politics of Nizam's Muslim rule. The Arya Samaj movement of late thirties and early forties was an endeavour to unite the Hindus against the Muslim rule and its atrocities. The cultural deprivation of the Telugu people found support for the movement and it mainly spread among the cities and towns.

The Vandemataram movement was a part of the freedom struggle movement and it was active in Hyderabad and a few districts of Telangana like Warangal, Karimnagar, and Khammam. Most participants were students and youth.

Between1945-48, the Hyderabad state was caught between Razakars' atrocities and cruelty on one side and the revolutionary movement of Telangana armed struggle on the other. Razakars' misguided dream of an independent state got shattered and blown up by the police action of Indian army in September, 1948, leading to its liberation and integration with the Indian union. The Telangana armed struggle was suppressed by the Indian army under the leadership of Captain Nanjappa by mercilessly shooting down the armed revolutionaries.

The point emphasised here is that these different movements have not created any bad blood or irredeemable hatred between the castes and communities of Telangana. On

the contrary, Telangana culture remained broad-based, cosmopolitan and secular.

The merger forced :

The status of Andhras in Madras presidency was one of second class citizens. They felt that the Tamilians were humiliating and exploiting them. Hence, they started a massive agitation for separate Andhra state on a linguistic basis. After the fast unto death of Potti Sriramulu, the Andhra state was created in 1953. The Andhras wanted to have Madras as the capital of Andhra. But Rajagopalachari point blank told the Andhra leaders to get lost. Having no alternative, they had to manage with Kurnool as the capital. In the first year, they spent 1 crore of rupees to improve it; but it was of no avail. They had no money to develop the infrastructure, nor the centre came forward to help.

The relentless search led to the "discovery" of Hyderabad as the capital. Hyderabad was a fine capital, with good roads, drainage, lakes and gardens and a salubrious climate. It had assembly, airport and railway stations, etc.

Telangana state (Hyderabad state) had a promising industrial profile. In Hyderabad city Alwins, Hyderabad Asbestos, Charminar Cigarette factory and a few other factories were located. The Azamzahi Mills in Warangal, Sirpur Kagaznagar Mill in Adilabad, the Singareni coal mines in Khammam were some important industires in the rural belt. Infact Laiq Ali, the then Prime Minister of Hyderabad state had a big plan to industrialise Hyderabad State. In contrast to this, Andhra had no major industries. They were short of coal and oil and electricity was expensive, without which no industries can be run.

Before the merger, the Andhra government was in deficit in regard to its finances, whereas Telangana government had surplus revenue. The data shows that in 1954-55, Telangana had a surplus revenue of rupees 0.51 crores, while the Andhra government had a deficit of Rs.5.18 crores. (H. Rajendra Prasad's article on "Diminution of Telangana

Culture"). The Telangana region was a rich treasure of minerals like coal, lime stone and baryte etc.

The Andhra politicians thought that they would enter into "God's own land" and accomplish prosperity, if they make Hyderabad the capital. The Telangana leaders were not for the merger. B. Rama Krishna Rao, the then Chief Minister of Hyderabad was also against it. The States Reorganization Commission, Chairman, Fazal Ali in his report observed that the merger of an advanced region like the Andhra with a backward region like Hyderabad state would lead to "internal colonialism". The S.R.C. Commission noted strong cultural differences also between the two regions. Hence the commission suggested that the Hyderabad State may watch the union for 5 years and if its functioning turns to be satisfactory, then with the approval of 2/3rd majority of its MLAs, it may decide for the merger.

Pandit Nehru, the then Prime Minister was aware of the crafty nature of Andhra politicians. He insightfully observed, "An innocent girl, is being married to a mischievous boy, if it works it works. If it does not, they can take divorce". He even anticipated the "expansive imperialism" of Andhras.

But Telangana history took a tragic and dramatic turn. The Andhra Congress leaders were stubborn in their campaign for the capital city of Hyderabad. They gave it the name of "Vishalandhra Movement". Ironically, the communist party too fell into the trap. With the help of media and capital resources, the Andhra leaders developed a popular movement favouring a larger state i.e. the merger of Andhra with the Telangana state. The Andhra leaders met Telangana leaders and had a series of talks. They went to Delhi and prevailed on Pandit Nehru for the merger of the two states. The argument was that both the regions had Telugu language and culture in common and that this would further augment economic development and cultural integration. A via media, a Gentleman's Agreement was negotiated. To allay the fears of the people, two provisions were incorporated.

(i) If the Andhra politician becomes the Chief Minister, then the Deputy Chief Minister has to be from Telangana;

(ii) Safeguards are provided for preserving the educational and economic opportunities of Telangana people.

The state of Andhra Pradesh was formed on 1st Nov., 1956 and the first declaration Shri N. Sanjiva Reddy made was that there was no need for a Deputy Chief Minister from Telangana. It was a political shock. But the Telangana leaders could not challenge the Andhra leadership as the Seemandhra had a brute majority of 75 MLAs more than the Telangana MLAs. Telangana leaders were weak and could not valiantly fight for their rights. Some of them put self before the region.

The post-merger scenario :

The scenario after the merger is one of hegemonic rule of the Andhras. Hegemony is a useful concept developed by Antonio Gramsci. They were aware of the brute majority of their political strength and power. They have used and abused power to their own selfish ends as well as for the benefit of their regional development ignoring the Telangana region and its people.

Hegemonic politics is based on a sense of superiority and a "psyche of arrogance". It considers the other people as the "cultural other" and more as objects of their action than as the subjects. They are treated as chattel and exploited in full measure.

The basis of hegemonic politics are located in family, caste, groupism and factionalism. The Andhra politicians have been ruthless and unscrupulous in achieving their ends. The politics of dominant caste, factionalism, regional identity, cash power and muscle power have been used to buttress their rule and domination by law and also without law. The other people from Telangana were forced to become "subjects" and not "citizens".

Political hegemony is an ally of economic power and exploitation. It legitimist ruthless economic exploitation, under

the garb of democratic laws and norms. That is how the saga of exploitation went on in Telangana right under the nose of Telangana leaders. The Andhra hegemons governed the Telangana area and its people with no qualms of conscience. Andhra domination and Telangana subordination and oppression were coterminous. Some of the facts of economic exploitation are hereunder :

(a) Deprivation of Telangana resources to the local people and diversion of waters to Andhra region. When the Nagarjuna Sagar dam was built, the Andhra engineers in conspiracy with the politicians moved the waters 20 miles away from the main stream and diverted the canal waters to Guntur area. (See Shobha Rao's article).

(b) No major dams have been built in Telangana area to harness the waters for the irrigation of crops. The Pochampad project was built but canals construction was delayed inordinately. Now the reservoir has been piled up with silt. Similar is the story of Sri Ram Sagar canal construction which was delayed beyond tolerance - now it is known that the canals are not being properly maintained and water supplied on time.

(c) The tanks and wells are the main stay of Telangana cultivation. They have not been repaired by the government, nor the banks have come forward to help the farmers in the repair of wells and tanks. They have been left dry and unserviceable.

Instead, the bore pumps and tubewell irrigation system was introduced which needs regular electricity supply and it is more costly. This led to the indebtedness of the farmer. Subramanyam the economist in 2003, reported that 70% of the irrigation through bore pumps and tube wells caused the increase in investment (see Ch. Hanumantha Rao's book Regional Disparities; smaller states and statehood for Telangana, p.124).

(d) The water crisis in Telangana has increased the fallow land in Telangana. In early 1970's 25% of the cultivable land was fallow but by 1999-2000 it has increased to 40%. Pollution

also aggravated the crisis (Ch. Hanumantha Rao, Op-cit, p-125).

(e) Consequently, suicides in Telangana have remarkably increased. Galab has reported that 2/3rd of the farmers' suicides have been reported from Telangana (See Galab, etal, 2009, vide Ch. Hanumantha Rao, op.cit., p-125).

(f) Andhra farmers migrated to Nizamabad, Bodhan and Warangal and Karimnagar areas. They purchased Telangana lands at dead-cheap prices and became prosperous by using modern methods of cultivation.

(g) Land of Telangana has been abused and exploited. In the name of development, industries, SEZ, and turning Hyderabad into a silicon valley, land has been sold at dirt cheap prices to Andhra entrepreneurs. It is estimated that more than 1,67,000 acres of Hyderabad land is under the occupation of Andhras worth more than Rs.50,000 crores. (See Shoba Rao's articles "The promised Land" and "I am not a Naxalite"). They purchased at Rs.2 per acre and they are not building industries as intended. But they have turned them into real estate business.

(h) Telangana schools and colleges have been closed on the alibi of crunch of funds. On the contrary, there has been a tremendous expansion of education in Andhra area. I don't intend to give a detailed account here as there is a lot of published material on this.

(i) The most critical factor is employment. In 1953 employees were brought to work in Hyderabad state, from Andhra, Bombay and Mysore states. On this, there was a non-mulki agitation by students of Telangana In a series of police firings 13 persons died. To control the agitation tempory transfers were effected! Andhras returned to Hyderabad in their jobs to enjoy crores of ill-gotten wealth accumulated during the earlier stay of 4 years (see B. Narsing Rao's representation to the Sri Krishna Committee)

(j) The Telangana NGOs have informed that rules have been amended many times to favour promotion of Andhra

employees. They have estimated that during the last 54 years, Telangana employees have lost more than 20,000 jobs. After 1953, 1969 agitations the A.P. Govt. promised the creation of new jobs for unemployed Telangana people. But this remained a chimera as ever.

(h) The worst is the diversion of Telangana development funds to Andhra area projects, industries and welfare. The issue was raised by Telangana regional committee members like J. Chokka Rao, the MLA. The then Chief Minister Brahmananda Reddy agreed that thousands of crores were diverted to Andhra areas and they would be spent back in Telangana once a correct estimate was arrived at. The state and central governments formed committees and gradually the matter was thrown into the dust of oblivion.

(i) GO 610 was never implemented with any grain of sincerity.

The contention here is that the unabated exploitation, political and economic, facilitated and fostered also cultural exploitation of Telangana people. Their language and culture was ignored. In the beginning, the strategy of suppression of culture was subterranean. The mask of 'integration' prevented the visibility of deprivation. Later, once the ruling class became self-assured and powerful, open contempt and derision was shown to Telangana culture. Cumulated deprivation created alienation and frustration. They were feeling strangers "in their own land". Their was a total "loss of nerve" and an agonising feeling of disembodied existence and suppressed aspirations. With seething anger, burning discontent, the students, youth and the masses led protest agitations against Andhra misrule and injustice. They were no more bothered about small things like jobs and water. They wanted a separate state where they would be free from psychic persecution and emotional repression. The non-mulki movement of 1953, the separate Telangana movement of 1969-70, the 1994 and 2009 movements for an independent state are the major landmarks in the history Telangana struggle for equity, growth, freedom and justice.

(2)

Culture and separate Telangana State

There are two approaches to culture (i) the Anthropological and the other; (2) The intelligentsia approach.

Herskovits defined culture as the 'making of man", Kluckhon thought that culture comprises "the individual, super-individual, the organic and the super organic" elements. Marret called it "communicated intelligence". A.D.Bidney defined it as an ensemble of "Artefacts, agrofacts, soci-facts and menti-facts".

The German idealists have divided culture into (a) Kultural Kulture and (b) Kulture. The Anthropologists have categorised culture into (a) material culture and (b) non-material culture.

Material culture consists of dress, dwelling, type of transport, tools and techniques of production, machines and computers etc. Non-material culture comprises the motives, feelings, attitudes, emotions, symbols, customs, traditions, beliefs, norms and values. The Anthropological approach covers the totality of culture.

The intelligentsia approach tries to separate culture from civilisation. R.M.MacIver defined "culture as what we are and civilization is what we use". Mathew Arnold in his essay "culture and anarchy" has described it as "sweetness and light".

Marx thought, that the economic factor determines the culture in the book on "Political economy" published in 1859. Engels amended this later by stating that at certain epochs of time, culture could determine the economic factor. Leslie White forwarded the theory that every item of life is determined by culture. For the purpose of our discussion, we may include civilization as a part of culture. It is a weltanschuang as well as a way of life.

In our discussion on Telangana culture we include language, food, dress, dwellings, motives, emotions,

sentiments, norms, symbols and values of Telangana people which make their life an integral whole, inseparable from their existence and cultural practices. This total ensemble goes in the making of Telangana person and his valuable cultural identity.

During the past five and half decades, the Andhra ruling class has humiliated the Telangana people stating that what they speak is Telugu-mixed and dominated by Urdu. They, in their arrogance and also compounded by ignorance have accused the Telanganites that they do not have the rich heritage of literature, art, sculpture, music and dance and a style of life distinct and self-rewarding. They have also propagated the stereotype that Telangana people are lazy and spongy bums. These allegations have been proved false beyond doubt by many perspicacious authors whose vast learning and experience has been put into service in this volume. They are drawn from different walks of life, each an expert in his own field, vice-chancellors, professors, administrators, journalists, poets, authors, research scholars and others. This is a rich volume with a wide variety of themes penned by not only Telugus of our land but even NRIs. First and foremost, Shri Kondal Rao deserves hearty congratulations for putting a mighty effort in the collection and compilation of these articles in one place. This book on Telangana culture is factual, scientific and impeccable and needs to be read by every one.

Two languages and two cultures :

The merger of Telangana and Andhra took place on the assumption that the people of these two regions share one language and one culture. But the mask has been torn and the truth has been revealed.

The Telangana language may have Urdu, Marathi and Kannada or even Persian words. That is because of its multilingual culture and also because, the ruling Nawabs used Persian as an official language and Urdu as a popular idiom. But this is recent history. The same can be said of Sanskritic and English words of Andhra Telugu. Let me remind our

Andhra friends that they are not aware that there are many Urdu words in Andhra Telugu like *Jama bandi, Vakalta, dastaviz, dastaqat* (signature) etc., thanks to the Muslim rule for over 300 years. Finger has been raised against the accent of Telangana people. The Andhras think that the intonation and accent of these people is jarring, distorted and harsh, may be barbarous. These impressions are based on the 400 years of history or so. Some claim that Telangana Telugu is a dialect, No. It is a separate language more ancient than the Andhra Telugu is the claim of the other scholars.

Telangana antiquity and language

Telangana has always been an independent region except for the past 500 years or so. It was known as Trilingadesa, situated between Srisailam, Kaleshwaram and Draksharamam - the land found in South of Dandakaranya.

The Satavahanas ruled from Kotilingala, Karimnagar Dist. between 300 B.C. and 300 A.D. 2500 years ago Nizamabad had smeltering factories and exported iron to Persia. The Vishnu Kundin rulers ruled for 200 years from Keesara Gutta 30kms. away from Hyderabad. Later, the Rashtrakutas and Chalukyas ruled over the region between 973 - 1158A.D.

The Kakatiya kings ruled from Warangal until 1307. They built huge forts, temples, lakes and had a secular religious outlook. Shaivism, Jainism and Buddhism thrived.

Hyderabad city is 2000 years old coins and Menhirs have been found in and around Hyderabad. The Vishnukundin inscription of Govind Verma on a boulder on the bank of Musi river shows that the antiquity of the city is more than 1500 years old. H. Rajendra Prasad has written a comprehensive and insightful article tracing the antiquity, contemporaneity and modernity of Telangana. He believes that Telangana culture is different and it can thrive only in a separate state. K. Srinivas has argued that Telangana has always had a separate identity and was never a part of the Andhra. He wants that cultural identity must be preserved by its people. (H.Rajendra Prasad's article "On the diminution of Telangana Culture and K. Srinivas, see his article "separate

Telangana is a part of history"). It may also be mentioned here that J. Ramanaiah also deals with the historical antiquity of Telangana and Hyderabad and finds its roots old enough.

The antiquity of Telugu language of Telangana by Sri S.V. Rama Rao in his article "Telugu history means Telangana history" is very educative. King Hala (1 century A.D.) wrote "Gatha Saptashati". You find Telugu words like "Amma, Atha, Pottam, Pilla, Rumpa, Addam".

Bodhan of Nizamabad was known Podan - Bhavabhuti was from this place who wrote famous works like Uttararamacharitam and Malati Madhavam. Similarly, Pampakavi belongs to Bodhan and wrote Pampa Bharatha. Somadevasuri from Gujarath came to Vemulawada and wrote Sanskrit epics.

Sri S.V. Rama Rao argues that Telangana Telugu is much older than Nannaya's Andhra Mahabharatam. This he substantiates by locating Telugu words like Talari, Maha Tagavam in Veera Purushaduttas inscriptions at Nagarjuna Konda. The Korvi inscription near Manukota dated 892 -922 was commissioned by Chalukya King Bhima and it has Telugu style comparable to the epic poet Nannaya's while Nannaya belongs to 1056 AD. This means that Telangana literary style was more advanced than the Andhra literary classic (Mahabharatha) - 150 years before Nannayas arrival. He also emphatically says that in Kurkyala inscription in Karimnagar district, metrical poetry of Kanda Padyas was used in the inscription. Thus he succeeds in establishing the antiquity as well as literary abundance of Telugu of Telangana. Telangana Telugu has evolved out of the rich patterns of living and the cultural osmosis of the other people who came from outside and made Telangana their homeland. That is why it has unique and natural flavour of its own (see S.V. Rama Rao's article, "Telugu inscriptions and Telugu Language", see Rajendra Prasad, op.cit) The evidence cited here also indicates that Telangana Telugu is not a dialect but a Telugu language in its own right. It is better we leave this matter in the hands of historians of language and linguists.

Shri Kondal Rao has dealt with the contemporaneous state of Telugu language in Andhra Pradesh. He has questioned the linguistic basis of the state, for the ruling class has not shown any profound love for the Telugu language though there is an official language commission for name's sake. On the contrary, they have degraded the status of Telugu by introducing English as a compulsory language even at the primary schools. English medium teaching is wide spread from primary to university teaching institutions. Now English text books are also being printed by Telugu Akademy for Intermediate and Graduate students. Sri Rao has convincingly argued that "how can the people who have no love for Telugu language would have love for Telangana and its people (See Kondal Rao's articles "To call Andhra Pradesh a linguistic state... a misnomer" and the Telugu article "How can they have love for Telangana when they have no love for Telugu language?")

Ravva Srihari in his article in Telugu, "There is no place for Telangana language and literature in Seemandhra" has averred that Telangana Telugu is not used in textbooks. Coastal Telugu is made respectable and Telangana Telugu and its accent are ridiculed and decried. They forget their own language, proverbs and idioms. They develop guilt-feelings for no fault of theirs.

Dictionaries are prepared by Andhras wherein Telangana words and idioms are not found. No field work is done by way of research by Andhra scholars before compiling the dictionary. They are ignorant of Telangana Telugu.

Srihari poignantly argues that, as of now, the books on the history of Telugu literature are incomplete. They do not include the reference to thousands of poetic works written in folk language, pure Telugu (అచ్చ తెలుగు), great shatakas have been ignored. Telangana literature is not found in the Telugu text books prescribed for the students. This reveals gross prejudice and discrimination practised by Andhras.

Telangana language and culture have been abused by the movies and T.Vs owned by the Andhras. In these

media, it is the smugglers, gangsters, rowdies, goondas and murderers that speak the vulgar and filthy Telangana Telugu. This has deeply injured the feelings and sentiments of the middle class as well as the common people of Telangana. This point has been repeatedly underscored by Gopi, Ravva Srihari, Kondal Rao, H. Prasad and B. Narsing Rao, the film director.

Telangana's eminent poets and writers, Gunadhya, Hala, Mallinatha suri, the commentator on Kalidasa, Palkurki Somnatha, Potana, Nanne Chodudu are not cited as a part of the common heritage. The modern writers from Telangana like Bhagya Reddy Verma, Madapati Hanumantha Rao, Vaddiraju Sodarulu, Suravaram Pratap Reddy, Sheshadri, Ramana Kavulu, Vanamamalai, Varadacharyulu, Devi Prasad Yadav, C. Lakshmi Narsamamba, V. Alwar Swamy, C. Bagiaha, Dasaradhi, Kaloji and B. Ramaraju etc., are hardly mentioned by the Andhra reviewers and intellectuals in their study of Telugu literature. This has immensely hurt the pride, dignity and self-hood of Telangana people and their literature and culture. This has been neatly brought out by K. Srinivas, Kondal Rao, H.R. Prasad and B. Narsing Rao in their articles in this volume.

Culture of Telangana

The ruling class of Andhra has behaved as if Telangana culture does not exist. Its plays and poems are not heard in the auditoria. Its folk songs and dance forms are never celebrated. Telangana temples and sculpture have been ignored and never brought into lime light. Its folk deities, festivals and fares are slowly made to pass into oblivion from the memory of the community. Telangana artists and culture academies and organizations have never been financially supported and nurtured. The discrimination against culture is total and complete. Telangana intellectuals and people are emotionally disturbed, spiritually shattered and psychologically persecuted. They are totally shaken from within as if they are exposed to an earthquake or a blasting tornado. They are angry and restless about the prospect of a

cultural genocide. Is there an internal solution? Telangana people have lost faith in the functioning of the state, as all the promises, political, administrative and developmental have been totally violated. (see the article by Kamalakar Rao "The political and administrative culture of Seemandhras" gives a detailed account of wilful violations). The ruling class did not spare the judges and judiciary too. Soon after the formation of Andhra Pradesh the Andhra Judges were transferred and Telangana Judges were made junior. In 54 years, not even a single lawyer was made the Advocate General of the A.P. High Court (see M. Jagga Rao's article in Telugu on "the evil culture of Andhra rulers against Telangana people even in judicial system which is supposed to preserve culture".) To the rubbing of salt on the wound, the pepper of culture exploitation has aggravated the agitation for a separate Telangana state with irrevocable vitality and energy during the past 10 years.

Many writers in this volume have demonstrated the rich plenitude of Telangana culture. There are two facets of Telangana culture (a) The folk and the rural; (b) The urban culture of Hyderabad spread over the towns and semi-urban towns and district centers.

Telangana folk and rural culture:

It is the culture created by Adivasis and the rural people transmitted from one generation to the other. It lives by tradition and custom. B. Narsing Rao says that Telangana culture is more than 1,000 years old.

Folk dieties and festivals

Telangana people do worship folk deities more than the Sanskritic Gods. This is practised by members of all castes. The Gods Pochamma, Balamma, Yellamma, Sammakka and Saralakka are worshipped by all. These are accompanied by Bonalu, Mahankali Jatra. They have other festivals diety worship of which a detailed account has been ably presented by Saraswathi and Kamala, here (Narsing Rao cited, see Saraswathi and Kamala's article "Telangana culture-special festivals and fairs" in Telugu).

The Bathukamma songs are very popular among the women folk in Telangana. They sing and dance with gusto. Polala Amavasya, Chiluku dwadasi, vata savitri punnami, Kedari vratham, Mahisha festivals are celebrated by Yadavas, in particular.

They also celebrate Sanskritic festivals like Dassera, Holi and Kamuni Panduga. In each of these festivals you have different forms of worship, stotras, singing of songs in praise of the lord or the object of worship.

Hindus in Telangana also celebrate Muslim festivals like Bakrid, Miladunnabi, and Peerela Panduga (Moharram). This is due to the influence of Kutub Shahi rulers who encouraged Telugu literature, art and sculpture. This has caused the fusion of Hindu and Muslim cultures and a composite outlook.

It is notable to state that the Telangana festivals are not only unique in the forms of worship and songs but also in their approach to nature, flora and fauna which are also embued with the universal spirit.

The Adivasis of Telangana too celebrate their own Jatras - The "persa pen jatra" of Gonds the Chenchus "Garela Mysamma" and "Bhadvantaru Jatra" are worthy of mention.

Folk arts :

Telangana has a rich variety of folk arts. It is interesting to observe that they have separate mythologies regarding the origin and growth of their caste. They have caste Gurus and Mathas. This has been a revelation for many (see Jayadheer Thirumala Rao's article "Folk Arts and speciality of Telangana")

Telangana folk arts comprise oggu kathalu (ఒగ్గు కథలు), Tera cheera pradarshana (తెర చీర ప్రదర్శన), Chindu pradarshana (చిందు ప్రదర్శన), Dakkali puranam (డక్కలి పురాణం), Kaki Padga Kathalu (కాకి పడగ కథలు), Ganji-kooti Kathalu (గంజి కూటి కథలు), Beeranna Kathalu (బీరన్న కథలు), Sadhana Shurula Vidya (సాధన శూరుల విద్య) and Dubbu Katha (దుబ్బు కథ) and so on. These stories are narrated on Ektar, accompanied by timing of the drums

and swinging steps by the performer. There are hundreds of temples, forts, ashurkhanas and minars (built by Khutubshahi rulers which remain hidden in the soil, unexcavated. The thousand pillars temple, Warangal Fort and the Ramappa temple are great jewels of sculpture P.V.Narasimha Rao has described the sculpture of Ramappa as a "symphony in stone".

The urban culture and Hyderabad

The urban culture is the creation of Nawabs and elites of Hyderabad. It is an assimilation of Muslim culture predominantly. But the culture of other linguistic groups like Kayasthas, Marwaris, Gujarathis and parsis, Kannadigas and Maharashtrians and Tamilians have been adapted by the local people and blended harmoniously. The "Composite culture" of Hyderabad was very well known until it was merged witht he Andhra State. C.V. Narasimha Reddy has lamented the erosion of the "composite culture". Burgula Narsing Rao, Rama Melkote and Kondal Rao have attributed the decline of the "Hyderabadi Culture" to the hegemonic rule and the needless arrogance of its cultural elite (See their short articles).

Kondal Rao is of the opinion that there is a striking impact of Muslims on Hyderabadi and Telangana culture. He also contends that it is the cultural incompatibilities between the two regions that have set the hearts of the people apart and asunder. (Kondal Rao's article "Cultural incompatibilities are at the root of all other incompatibilities") and also his telugu article ("The impact of Islamic culture on Telangana culture"). Kondal Rao has also taken the stand that Telangana cuisine, language, literature, music, sports, dress and culture are markedly different from the Andhras. He particularly mentions Telangana snacks like Chakinalu, Kariyalu, Punukulu, gudalu etc. The popular breakfast items were kichidi, Maize bread, wheat bread, poori, paratha, Bolappa and so on. He also notes some differences in the dress pattern. Telangana farmers wear Dhoti and turban on the head. The Andhras use lungees and their dhoti style is different. (Kondal Rao's article "Telangana maata veru, pata veru, baata veru, sapata veru")

Narendra Luther, H. Rajendra Prasad and Kondal Rao have poignantly argued that the culture of Hyderabad state is distinctly different and unique from that of the Andhra state. Kondal Rao calls it "Hyderabadiath".

Luther says that Hyderabad was a beautiful city and the hub of urdu poetry and refined culture. It was praised as "ursul balad" (the bride among the cities). With the invasion of Andhra culture, the courtesies, manners and the gentleness got crushed under the heels of a pack of Huns (see Narendra Luther's article "Andhra and Telangana - The two cultures).

Hyderabadi food, particularly, its Biryani, Tea and paan were famous. Hyderabad was renowned for its hospitality (Mehman Nawaazi), Nazakat (delicacy), Shaistagi (soft spokenness), Shero shairi (poetry), Zeenath wa Sajawat (ornamentation and decoration) and Sharafat (gentlemanliness) (Prasad already cited; Kondal Rao's article on "Deccan Tehzeeb and Hyderabadiyath") All this culture is now on the vanishing point because these values are no more cherished. Hyderabad now has become a hub of realtors, gangsters, underworld dons, money-hungry artists and sluts.

Their poets and leaders like Kaloji, Dasarathi brothers and leaders like K.V.Ranga Reddy, Burgula Rama Krishna Rao, P.V. Narasimha Rao, Shoebulla Khan and Komaram Bheem do not find place among the statues put at Tank bund galaxy in Hyderabad.

The Hyderabadi and Telangana culture is replaced by a commercialised, semi feudal and capitalist culture. The Andhra rulers have been hegemonic, oppressive and exploitative. They have fully exploited the lands, water, mineral, financial, human and cultural resources of Telangana. Even education and hospital institutions are under their control and run on commercial lines. The culture industry namely Newspapers, T.V. and movie production is totally under their domination. Telangana people have awakened from their slumber. The frustration and fire within has led to a volcanic eruption for the separate Telangana state since 2004. The unemployed students and rural youth and some fearless Telangana leaders have spread the fire to every village and

hamlet. They no longer want to live in Andhra Pradesh. They want to liberate themselves from the "house of wax" and the "prison of horror". They want to breath the fresh air of freedom, development, equity and justice in a separate state. They want self-rule and self-hood which empowers them to be the "masters of their destiny and captains of their souls". Krishna Sagar Rao argues that only a separate state would satisfy the emotional needs of the people. Jagpathi Rao thinks that the "Telangana sentiment" is too strong to be suppressed by the witch craft of Andhra rulers.

But they have not given up. In November 2009 they have started a counter agitation under the mask of an integrated state providing for greater development and autonomy. This they started immediately after the all-party resolution passed unanimously in favour of a Telangana State. Now they see, there was no "consensus" of the people behind the decision. If so, who do the parties and their MLAs in the assembly represent, themselves or the people? They are also forwarding a false argument that small states like Telangana are not economically viable. The Andhra leaders somehow want to prevail on the central congress leadership and prevent the creation of a separate Telangana State. Their latest argument sold to the centre is this that if you grant the separate statehood, Telangana would become a naxalite state. These diversionary tactics, coupled with the money, muscle power and brute majority of legislators has led to the formation of Sri Krishna Committee. This is the outcome of the centre recanting from its earlier stand of a separate Telangana state. However, the basic question remains - does the solution lie in the belly of an integrated state? or in the freedom of a separate Telangana State?

In this volume G.R.S.Rao's is the only lonely voice that wants to retain the integrated state and solve the problem of backwardness within the strategy of development and more autonomy. The "lived experience" shows that it is a false notion. An anachronism can not be modernised - we have to let it die. M. Narayan Reddy opines that the Andhra Pradesh has to be bifurcated on the lines of Punjab into Seemandhra and Telangana states to avoid further acrimony and violence

18570

in order to preserve harmony among the people (see his article, "Telangana as Punjab:As an example and precedent").

Dr. V.R.Rao, a non-resident Telugu; has suggested the solution of bifurcating the Andhra Pradesh and creating a separate Telangana state on the model of Scotland, Wales and Northern Ireland which the British offered to create after centuries of domination and suppression of their cultural identity. The argument of linguistic regionalism as a source of development has been belied by history. Ch. Hanumantha Rao has stated when a developed region merges with a backward region it is the latter that is subject to abominable exploitation, leading to further under development. Apart from Telangana, the case of Vidarbha and Maharashtra are a pointer in the same direction.

Regarding the viability of small states it is proved substantially that Haryana has become one of the most developed states in electricity, agriculture and industry in India. Similarly, the recently created states Chattisgarh and Uttarakhand have produced greater G.D.P. than the larger states like M.P. and U.P.

Hanumantha Rao has further argued that the creation of Telangana state would lead to the restoration of cosmopolitan and secular culture. It would cause the growth of inclusive culture and development and also throwup new and young leadership of the weaker sections and minorities like OBCs, SCs, STs and Muslims (see Hanumantha Rao's book "Regional disparities, smaller states and statehood for Telangana"). It might set a model for inclusive development through Panchayatiraj instituions creating inclusive culture and leadership.

The argument that the separate state of Telangana would turn out to be a Naxalite state is indeed vicious and atrocious. The hidden agenda is to own the city of Hyderabad and to exploit the Telangana resources, particularly, cultural resources and human capital. How can the capitalist tiger leave its prey and go vegetarian. P. Ramulu has countered this argument by saying that it is the wily and opportunistic

leadership of Andhra that has denied employment to students and rural youth of Telangana and therefore they have been trapped into the net of Naxalism. Even now the script has not changed.

In the current movement of separate Telangana everything has been rendered irrelevant except the statehood for Telangana. It is associated with the umbilical chord of Telugu culture. People want their heritage to be preserved intact, as it has been ignored and damaged. They want self-respect and honour on a platter of equality. They want to develop emotional bonds, cultural ties and spiritual affinity and love to be developed among their own people which is marred by a buy and sell everything culture.

The movement is for the retrieval and empowerment of Telangana culture on whose foundations they want to build a cosmopolitan, all inclusive and secular culture. They want to create a society of people where power is shared and resources are harnessed to development with equity and justice. This is not going to happen on account of the mercy of Andhras

The intellectuals, students, employees, elites rural and urban youth have to work like a one man army with unending energy and unfaltering commitment. The road to victory is still a long journey. We have miles to go and miles to go before we reach the milestone. Anna Letita Barbuld said : "Life I know not what thou art? But know that thou and I must part".

At this crucial juncture of history, life has no meaning if we don't part with it or sacrifice it at the altar of Telangana! More than four hundred lives have already been given up for the cause. If called for, let us be prepared to give up a few hundred lives more at the sacrificial fire of separate Telangana state. Let Lok Shakti prevail against all rocks and boulders. Let us give a "Clarion Call" to our fellowmen to come up in surging waves to realise the goal of separate State of Telangana to transform "The veena of a crore diamonds" as was said by poet "Dasarathi" into four crore diamonds - a call for the ultimate struggle for cultural identity of Telangana for which we have been dreaming for nearly six decades.

MY TELANGANA

Dr. V.Kondal Rao
Convener-Telangana Cultural Forum
A Freedom Fighter

My Telangana!
Known for "Koti Lingala"
a sacred location of a million "Lingas" installation.

My Telangana!
A region of many socio-cultural-lingual integration
before its amalgamation.

My Telangana!
A repository of many riches and resources
their formidable combination.

My Telangana!
A million nightingales, koels kunj
their melodies adorn.

My Telangana!
A million generosities, compassions compendium
conglomeration.

My Telangana!
A hub of many a man of good nature
a kindred haven.

My Telangana!
A habitat of many a flora and fauna
their appeal and attraction.

My Telangana!
A soil of many an art and craft
creativity and creation.

My Telangana!
A sacred land of many a sacrifice
restraint and toleration.

My Telangana!
A centre of many a righteous struggle and agitation
against exploitation.

My Telangana!
A cradle of many an ancient civilization
cultural cultivation.

My Telangana!
As poet "Dasarathi" has called it "A Koti Rathnala Veena"
(a million rubies studded instrument of music).

My Telangana!
As poet "Kaloji" has called it
"A Volcano to live in without AP's bifurcation".

My Telangana!
Now, a trillion pain stricken souls "Liberty Call"
A seething, simmering "can't live together commotion" for liberation.

CLARION CALL

Brothers and Sisters!
Beloved citizens!
Young and the elder ones'!
Most important of all
The enthusiastic students
The darlings of Telangana!
Come nearer, come closer to say
"Freedom"
Freedom alone is our goal, our whole and sole.
Freedom that we most cherish and relish,
Freedom that we most wish and wish,
Self esteem, self respect, freedom's bliss and the boon.

Have you not heard the **"Clarion Call"?**
Seen the **"Flag of Telangana"** fly high
Furling and curling, soaring and scoring?
Let us march as in a battle field calling **"Attention",**
Blowing our lungs like the biguls.

Let us come closer and closer
Nearer and nearer
As dearer and dearer
Erasing the barriers of caste
Boundaries of parties and religions fast.
Let us decisively tell the Seemandhra Leaders
Sounding the separation siren
"Enough is Enough"
Enough of this integration,
Enough of these promises,
Enough of this head to foot exploitation,
Enough of your making our life miserable
Like a betel nut between the blades of the scissors,
Let us call it a day, honourably part.

Let us once for all spell
"Freedom is what we ask for

Freedom is what we desire and demand,
Let us say
"Let us be together but only after the division,
If not, war won't be far, the 'Righteous War'.
We won't rest and sleep unless we achieve our goal,
Our vote shall only be for freedom now
Our heart beat shall only be for freedom now".
Let us so caution, let us so warn.
It is time to tell them hard Dear Fellowmen! that
"We can't but get back
What had belonged to our ancestors
However arduous be that be the effort,
However long".

OH! TELANGANA!

Where is that pace that you had once
That you have lost since?

Where is that grace that you had once
That you have lost since?

Where is that peace that you had once
That you have lost since?

Where is that freedom that you had once
that you have lost since?

Where is that unity that you had once
That you have lost since?

Where is that identity that you had once
that you have lost since,
Suppressed and suffocated ever since?

- Dr. V. KONDAL RAO

TELANGANA, OUR TELANGANA

- Dr. V. Ram Mohan

THE EPIC BATTLE

Friends,
We have but one slogan
We have but one dream
We have but one goal— to set our Telangana free
From the grasping hands of greed
From the deadly tentacles of deceit
Till then Telangana would have no salvation
From the ruthless and brazen exploitation.

We demand our Telangana back
We're not going to give up our fight
We're not going to give up our dream
The message on the wall is clear:
Let us part with grace and dignity
We can be apart and still be friends.

Greed never easily gives up its hold
On what it considers its own hoard
They don't want to relinquish our land
They don't want to release their hegemonic hold
It is an old malady of their controlling genes
So we have no choice but to fight.

Be warned! My friends,
We face a mighty battle
We face an unequal fight
Yet we shall dare to fight
Because we believe our cause is right
The battle will be long, the battle will be hard
If fight we must till the bitter end, we shall
And the wounds we sustain in the battle
We shall proudly remember until our dying day.

They have deployed the big battalions against us
Armed with tear gas, batons, and bullets
But the tear gas shells shall not deter us
And the flying bullets shall not stop us
Onward! Onward! My friends
To face the forces that deny us
The control over our own land
If fight we must till the bitter end, we shall
And the wounds we sustain in the battle
We shall proudly remember until our dying day.

My young friends,
You were in the thick of the raging battles
And how valiantly you fought!
We know how you felt and how you suffered
We heard your heart-rending screams
We saw the blood gushing out in streams
But my friends, we would like to reassure you
That you are not alone in this epic battle
When you suffer, the whole of Telangana suffers with you
When you bleed, the whole of Telangana bleeds with you.

Oh! How you suffered, my friends!
And how you cried!
When your young friend died - immolating himself
Out of utter dejection and despair
At the hypocrisy of our political classes
You were beside yourselves with grief and shock
And cried your hearts out for your friend
Idealistic angst had overwhelmed him
Youthful impatience did the rest
Oh! How it shook all our souls - his death!
And how the whole of Telangana wailed at his passing!
And vowed to remember him as a martyr
Who died for his beloved Telangana.

But my young friends,
We urge you not to lose hope
We will help you to cope

With your anguish and heartache
Over the role of the betrayers of Telangana
Who for bagfuls of tainted money
Or lucrative posts and political positions
Sell their souls to corrupt people and corrupt politicians
Pawn themselves to the scions of mining's mafia dons
And to the heirs of yesteryear's Mahanayaks and Khalnayaks
Who were nothing but robbers in the guise of prajasevaks
Athirathiks, they are calling them - Maharathiks even
Athirathiks and Maharathiks of corruption— for sure
Oh! The shame of it all!

The children of Telangana are dying in the streets
Yet our leaders still play their party political games
And repeat the same old discredited phrases
To get elected or to keep their high places
And like puppets on a string
Dance to the tune of their masters.

Don't despair! My friends,
And don't sacrifice your precious life in vain
We are right here with you
To share your tears
To share your pain
We are right here in the streets
To storm their citadels of shame
To expose their nefarious game
We shall not sleep
We shall not stop
Until we have liberated our land
From the evil clutches of history's infernal trick.

(Dedicated to the youth of Telangana who are keeping the Telangana flame burning bright)

Poem abridged from author's long version of 'Telangana, our Telangana' which will be published in a forthcoming book along with the author's other poems.

TELANGANA – OUR FABLED LAND

- Dr. V. Ram Mohan

Unite! Unite! Unite! My friends,
For our beloved Telangana
The land of our heroes
The abode of our greats
Unite! To free our land from its shackles
Unite! To free our people from their chains.

Rise! Rise! And Rise Again! My friends,
Against the forces that oppress us
Against the powers that suppress us
For our beloved Telangana, united we must stand
For this is our own, our fabled land.

A new dawn is breaking
Over the land of our fathers
We shall march at dawn
With a new anthem in our hearts
For our ancient and much revered land
We shall march at dawn
With a new resolve
To liberate our own God-blessed piece of Earth.

My friends,
Shun your fears
Shun your doubts
Forget your quarrels
Forget your troubles
Sing with one voice
Sing for Telangana
The land of our martyrs.

My friends,
This is not the day to sulk and sigh
This is not the day to sit and cry
This is the day to do or die
This is the day to take the oath:
We shall not flinch
We shall not flee
We shall not waver
We shall not pause
We shall not give up our cause
We shall fight, fight, and fight again
For our Telangana, our great and glorious land.

HISTORICAL TELANGANA

– Dr. J. Ramanaiah
Research Scholar, Former academician

Telangana, constituting 10 districts including Hyderabad city is bounded by rivers penganga and pranahita on the north, the mighty river Godavari on the east, river Krishna and its tributary Tungabhadra in the south, river Manjira, hills and hillocks and certain forest tracts on the west. These are almost the natural boundaries which bound the people of Telangana socially and culturally together from the dim phases of the dawn of history and civilization. Telangana lying in the middle of India is the link between the north and the south. It is the cradle of ancient culture and civilization still retaining its own social and cultural entity and identity totally different from those of the other regions of the Deccan.

The unexplored past of this region is shrouded in mystery and darkness and for reconstructing it many difficulties have to be faced. Andhra, the land of Telugus finds reference in Aitareya Brahmana (Rigveda). The three district regions namely Andhra, the land of Durga, Rayalaseema the abode of Saraswathi and Telangana, the land of Lakshmi constituted it.

Among the 16 Mahajanapadas of 6th century B.C. Asmaka or Assaka was the one in the Deccan to which Podana (Bodhan) lying in Nizamabad district of Telangana was the capital. Buddhism and Jainism which emerged in the north during the 6th Century B.C. penetrated into Telangana. A king named Sujathudu a contemporary of Buddha is known to have ruled from Bodhan. The spread of Buddhism during pre-christian era is noticed in Telangana as evidenced by the newly excavated sites of stupas at Dhulikatta and Pashigoan in Karimnagar district, Phanigiri and Gajulabanda in Nalgonda district, Kondapur in Medak district and Nelakondapalle in Khammam district.

The Jain Tirthankaras like Neminatha and others have spread Jainism in Telangana. Bahubali the son of Rishabha

the first Tirthankara is known to have made Bodhan his capital, where very tall Jain images were profusely carved with native skill and craftsmanship and exported to other regions.

After the fall of the Mauryas in Magadha, the Satavahanas emerged as the independent rulers of the whole of the Deccan with their capital at Kotilingala lying on the banks of Godavari in Karimnagar district of Telangana, where from more than 24 thousand potin coins have been recovered and most of which have been dtudied by Dr. D. Raja Reddy. It is curious to note that Kotilingala, the nucleus of the political activity for centuries together was a pre-satavahana site, where the coins of pre-satavahana native rulers like Gobadha, Narana, Kamvayasiri and Samagopa were recovered. The pre-satavahana coins of Gobadha are considered to be the earliest coinage found in South India. Thus Telangana had the credit of issuing various coins for the first time in south India. The excavations revealed early fortifications at Kotilingala, Dhulikatta and Kondapur which might be among the 30 walled towns taken into account by Megasthenes in his Indica.

Telangana had the credit of producing the most qualitative Iron and Wootz steel from innumerable Iron-smelting centres including Konasamudram in Nizamabad district, where from exports were made to Rome, Damascus and Persia right from 2500 years. Recently in 2010, a team of dozen professors from Great Briton in collaboration with Dr. S. Jaikishan of Dharmapuri have conducted a survey for 45 days in the sphere of Archaeometallurgy, collecting several bags of samples from various ancient iron-smelting centres of north Telangana, which amply reveal the great craftsmanship of the native ironsmiths and artisans of Telangana during the pre-christian era.

Telangana had brisk trade of several articles with the Roman empire as evidenced by 39 silver Roman coins belonging to Augustus (B.C.27 - A.D.14) and Nero (A.D.14-37) recovered fromNustulpur hoard in Karimnagar district in A.D. 1952, and one gold coin of Augustus recovered from Kondapur in Medak district. Pliny, the Roman historian

complained that the Roman treasury was getting drained because of luxury trade with South India.

After the fall of the Satavahana, the history of Telangana fell into oblivion till the advent of the Vishnukundins, who ruled during the 4th and 5th centuries A.D. from Keesarigutta (30 kms. from city) as revealed by the recent excavations conducted here, and also revealed an inscription noticed on a boulder lying beside Musi river near Kosagundla Narasimha Swamy temple at Chaitanyapuri in Dilsukhnagar. Vishnukundins, as the native rulers of Telangana started patronizing native language Telugu. As this is the birth place of Telugu language, the region is remembered as Telangana, which can be further authenticated by the fact that a few Telugu words are traced out from the Prakrit work *Gadhasapta-sati* written by king Hala in this region during the first century A.D.

The Badami Chalukyas (A.D. 550-750), the Rashtrakutas (A.D.750-973) and the Kalyani Chalukyas (A.D.973-1158) held their sway over Telangana for more than 6 centuries. As they were rulers from Karnataka, naturally they patronized Kannada and Sanskrit, but Telugu as a common man's language could survive even after their rule of 6 centuries, retaining its entity as revealed by the Bommalagutta inscription of A.D. 945 near Gangadhara in Karimnagar district of Telangana, which contains three verses of Telugu at the end incised in Kanda metre. More over Malliya Rechana a Jain Vaisya of the same place and time wrote *"Kavijanasrayamu"* which is the earliest known 10th century book on Telugu prosody.

When the Kalyani Chalukyan power wanted, Kakati Rudradeva, the son of Prola II started independent rule at Anumakonda from A.D. 1158 and their rule ended in A.D. 1323 when the last ruler Prataparudradeva as a captive committed suicide on the way to Delhi.

Kakatiyas of Telangana as the native rulers built a large number of temples of superb art and architecture and

patronized Telugu, which reached its zenith during the period of Ganapatideva (A.D.1199-1261), who ruled for more than six decades. The poet Thikkana composed 15 *parvas* of *Mahabharatha* in his court. After the Musunuri Chiefs, Padmanayakas better known as Velama rulers, who had their control over Telangana for more than a century patronized Telugu, renovated and rebuilt the temples which were destroyed and demolished.

Qutubul Mulk the Tarfadar of Golconda became independent in A.D. 1518 and his Qutub-Shahi dynasty continued upto 1687, when Aurangzeb occupied Golconda fort and retained it under Mughals for about four decades. Nizamul Mulk Asaf Jah became independent in 1724, and his Asaf Jahi dynasty ruled upto 17th September 1948 when the erstwhile Hyderabad state was merged into Indian union after police action.

Thus the long history of two thousand years reveals that Telangana was never ruled at any time by the people of Seema-Andhra except for the past 54 years.

Although many rulers and dynasties have come and gone during the past 2000 years, the Telugus of Telangana have treated them as their own beloved rulers and the rulers in turn treated them as their own men. But the problem which did not arise for two millennia has now arose cropped up since the formation of Andhra Pradesh in 1956, as the rulers of Seema-Andhra never treated Telugus of Telangana on par with them. Their policy of domination suppression and exploitation and their superiority complex have resulted in the present agitation for separate Telangana from all cadres without any exception.

How strange is this to foster an idea that Hyderabad city should be separated from Telangana although it is an integral part and the heart of Telangana! Who says that Hyderabad is only 400 years old? Nay, it is more than 2000 years old, as there are Megalithic burials ranging from B.C. 1000 to A.D. 200 in and around the city. There are 500 cairn (stone circles) burials

lying about 4 miles away from Secunderabad race club. The cairn burials near Shameerpet and Alwal beside a Menhir burial with tall stone perched in the front yard of the central university reveal the movement and settlement of prehistoric people at this place even before 2000 years. Moreover the Vishnukundin inscription of Govindavarma incised on a boulder on the right bank of Musi River at Chaitanyapuri in Dilsukhnagar takes back the antiquity of the city to 4th, 5th centuries A.D. It is false and a folly to say that the city is developed by Andhras, as it was already developed by the Qutub-shahis and Asafjahis.

The mudford on a hill at Golconda was built in A.D. 1143 by the Kakatiya chiefs as the feudatories of Kalyani Chalukyas. The Musunuri chief Kapayanayaka lost this fort to Bahmani Sultan in 1363. As such the antiquity of Golconda settlement goes back to minimum 1000 years. Hyderabad city with such glorious past of two millennia is the cultural heart of Telangana, which can never be separated from it. It is an inseparable integral part of Telangana which has digested all the cultures except the deceptive and dominating culture of Seema-Andhra.

Although five decades have passed, one can easily identify as to who is an Andhrite and who is a Telanganite in A.P. because, the very dialect, the very accent, pronunciation and intonation of Andhrites in talk and their customs, manners and traditions are entirely different from the Telanganites, bearing a clear testimony that this region is unable to digest their culture and their language.

AND STILL I LONG FOR HYDERABAD

Nostalgia is what it used to be

- Narendra Luther I.A.S.
Former Chief Secretary, Govt. of A.P.

If Cleopatra's nose had been a little longer or Jinnah's a little shorter, I might never have found my way to Hyderabad. For me, like thousands of my generation in partition-scarred Punjab, Hyderabad was romance itself. That was where the richest man of the world lived, it was where the revolutionary poet Makhdoom and his comrades were struggling to herald the 'red dawn'. And men of my father's generation talked wistfully of the most beautiful woman of her time, Princess Niloufer, who also lived here.

Mine was the wrong age for everything that Hyderabad boasted of at that time. What a place, we wondered! A fairy-land, an El dorado - a 'bride amongst cities' as Urdu poets of the '30s called it.

When we came here in 1958, the spell it cast still lingered. Broad cement-concrete roads, neat, clean streets, single-storeyed houses, lush greenery, and a number of 'nouveau pauvre' nobles -proud but courteous. Hyderabad then was an air-conditioned city. The best time was when it rained, the monsoon which was decreed to always break on June 7. It didn't always - and every Hyderabadi always apologetically explained the deviation as if it was his personal lapse ! But when-ever it came, it was enchanting. The mercury went down, and did not rise for another nine months. The monsoon merged imperceptibly with winter. Men put on their light tropical suits and women took out their silks and shawls for the evening. That equable climate gave rise to equable tempers also. That makes for ideal governors. Which must be the reason that, from Sarojini Naidu to Shiva Shankar, Hyderabad has given the maximum number of governors to various states of India.

In 1956 as I.A.S. trainees in the districts, we used to come to Hyderabad for departmental examinations. We stayed in

the 'Bella Vista' guest house which now houses the Administrative Staff College of India. Embossed crockery, silver cutlery, and extremely polite staff gave us a feel of a fabulous past, when it had been the residence of the Prince of Berar.

We stayed with a cousin who was the tenant of a nawab living at Masab Tank. A derelict car lay jacked up in his compound. One day he hired a battery, four tyres, put on a sherwani, and drove out for dinner in style. On his return he reverted to Cinderella status with admirable grace.

On my first trip to Hyderabad, I bought a car. On learning that the 1946 model Humber Hawk had belonged to the Nizam, I shelled out Rs. 3,200 immediately. It was a miracle that I did not have any accident because its brakes were not working. Doubtless, the car was charmed because I learned later that a bomb had been thrown at the Nizam when he was in this car - and he had escaped unhurt!

Stately mansions dotted the city. Lakdi ka pul was still true to its name - it was still a wooden bridge. The road going past Raj Bhavan was a narrow ribbon wide enough for one car. Punjagutta was one wide-open area with only one shop - 'Mohsin Ali, Mulla Fida Ali and Sons' - an incipient supermarket selling petrol and groceries. One went to Abid's - for the more esoteric shop-ping. The airport was a small structure on the other side of the present building. There was no security. One walked in, and stepped into a Dakota. Because of my job, I was part of the reception team for V.I.Ps. There was no formal reception for dignitaries in those days. The governor would lead a handful of ministers and officials and some others to the tarmac, greet the visiting dignitary, and that was it.

There used to be considerable resentment among the local people against the Andhras. Hyderabadis generally referred to them as the 'Huns' who had invaded their beautiful city. The Andhra officials considered their Hyderabadi colleagues easygoing. The disdain was mutual, the latter did not consider them equal in manners or temperament.

This undercurrent of hostility surfaced first in the shape of the Telangana Agitation in 1969, and later the Andhra Agitation of 1972. It seems to be simmering again now. The bond of a common language continues to divide them.

Parties used to be thrown for the flimsiest reasons. When you were invited to a party, you noted the date, not the time. The first time, as a novice, I arrived at a dinner punctually. The host was still taking a bath. When I asked a servant if I was in the right place, he said there was going to be dinner, not evening tea! An hour later, the drinking started. Around eleven, famished as only a teetotaller can be, I first threw hints and then begged to be served. The host said many guests were yet to come. However, as a special concession, we could be served in the pantry provided we sneaked out unnoticed. Since then I have grown wiser. We go to most parties at least two hours after the given time, and still are among the earliest. In Hyderabad it is a good policy to eat your dinner at home and then go for dinner. Once, Begum Vali-ud-Dowla, widow of a former prime minister, invited us to dinner. I was the only vegetarian at a sit-down dinner, and there was no vegetarian dish except the pudding. This incidentally was in the palace that has recently been converted into the Country Club.

Before coming to Hyderabad I had written a little in English and Urdu. Here I was sucked into Urdu and for many years I wrote rarely in English. The Deccan Chronicle was the only English newspaper apart from a remote second, 'The Daily News', now defunct. The proprietor-editor-publisher brothers, Nandagopal and Pattabhiram, were genial persons and we often met socially. This newspaper gave all sorts of news - even of the death of persons who we didn't know had ever lived.

The Ritz and Percy's were the only European-style hotels. The latter was next to Plaza cinema. A theatre we often visited for English movies was Liberty which was so small and quaint that it felt like one's private theatre. All of them have been pulled down. The tall Taj Mahal hotel used to serve a 'special thali' in family rooms at the fabulous price of Rs. 2 per head.

Today it is dwarfed in size by the Palace Heights restaurant next door.

The city used to have trailer-buses and once had the largest number of bicycles in the country. The Salar Jung Museum was located in its quaint original setting, the Diwan Deori, the hereditary home of the Salar Jung family.

The 'Siasat', an Urdu daily started in 1949, was flourishing and both the paper and its cofounders, the late Abid Ali Khan and Jigar, were respected figures in the city. I met most Urdu men of letters in Abid's house. I also met people from various cultural, linguistic and regional groups at other homes. It was a captivating mosaic.

At soirees, the poems of the Junior Prince, Moazzam Jah, who wrote under the pen-name of Shajih, were sung to the great delight of guests. They still are. Jamila Bano and Vithal Rao continue to bewitch audiences. The rotund and ever-smiling late Aziz Warsi was then reputed to be the best qawwali singer in the country. Balamurali Krishna was singing his way to the pinnacle of Carnatic music, and the young Yamini Krishnamurthy used to be invited from Madras for Kuchipudi performances at official functions. The lucid verbal interpretation of her dance by her father in English added value to her performance. English plays were a rarity.

Parts of the old city, where I was often invited for mushairas, could well have been pictures taken from the pages of Arabian Nights. Urdu was the language which ruled there. It was amusing to note that in the heart of the capital of a Telugu speaking state, Telugu didn't always work.

Banjara Hills was then opening up. Land prices were low. Some officers got together and asked me to join them in buying a piece of land at the fabulous price of half-rupee per square yard! At that time I did not believe in private property, thanks to Plato and Marx. So I spurned the offer. Years later when I became wiser, the price had gone up 20 times. Looking back, it seems it was still a song.

In 1962 I went to England on a British Council scholarship for a year. On my return I was posted to Delhi

and was thus absent from Hyderabad for four years. The city had barely changed during that period. In 1974, I was appointed Special Officer of the Municipal Corporation of Hyderabad for the main reason that I knew Urdu. It is the job nearest to a dictator's, and I strove to be a benign one. I did that job for more than three years and the people responded overwhelmingly to any sincere gesture or attempt at improving civic amenities. Among my contributions were two electric crematoria. We couldn't find any dead or dying VIP to inaugurate them. They.also didn't increase the death rate. It still remained one rupee per person, and so many considered it to be wasteful expenditure. Indira Park and Sanjeevayya Park were our attempts at retrieving 'stolen property' by the constructions in the Public Gardens.

Not far from our house, the Bashir Bagh Palace was still intact but demeaned by use as the office of the director of printing. Now the multi-storeyed Mughal Apartments have sprung up there. The Fateh Maidan, where the army of Aurangzeb had camped two centuries ago, was still the largest open space in the city. It was later converted into a stadium, and the city was deprived of its Hyde Park.

The mode of dress and manner of greeting were still common to Hindus and Muslims, and it was not easy to distinguish one from the other. Jokes about Jamaluddin, the legendary Superintendent of Public Gardens, circulated wildly. Once he was asked why he wore his formal head-dress, the dastar, front to back, he replied: "Just in case the Nizam comes from behind me!" Many more jokes continued to be pasted on his obliging person. It is a pity that he has been for-gotten now.

In 1962, just before leaving for England, my first book was published in Urdu. It contained a satirical piece on the Nizam written before I came here. Some cigarette butts on the floor and a copy of this book was found on a teapoy at the Nizam's bedside some time before his death. I wasn't here then, and so wasn't charged for the lethal quality of my humour. I also inaugurated (not founded) a society of humorous writers called Zinda-divan-e-Hyderabad. This

organisation has grown since and makes the city laugh through its widely attended annual humorous mushairas and prose and joke sessions. In 1985 we held a successful World Humour Conference.

Later, I had a stint in tourism, when I discovered quaint facets to the charm of the old city, like the fire-walkers, and Zarb-e-rafaya group of people who could pierce their bodies and not bleed. We organised them for regular shows for tourists. The Central Government at the time also sanctioned funds for the Sound and Light show at Golconda Fort. A Chowki dinner at the mausoleum of Mohammed Quli Qutb Shah called 'Dinner with the Founder' was introduced, and became popular.

In 1988, I was asked by the government of India to write a book on the founder of Hyderabad. That was made possible because of my sudden fall from grace with N.T.R., the chief· minister, who shunted me to a job in which there was nothing to do - and I did it very well. During that period I completed three books, shifting gear from Urdu to English. That activity has gathered momentum now.

This city's founder wanted Hyderabad to be a 'replica of heaven'. It had less than 3 sq. kms. of habitation out of 23 sq. kms. of gardens and mor-tar. Water and power are being increasingly rationed. The air is polluted. Noise assails our ears from all sides. Roads are full of pot-holes. The fascinating rocks of Banjara and Jubilee Hills are being destroyed recklessly. The city's lakes are disappearing in the mayhem that 'growth' has created.

Today, I can hardly recognise the city of my youth. I vary the poem of Basho, the greatest Japanese haiku poet, and lament:

In Hyderabad I am
And still I long for Hyderabad
Oh, Bird of Time!

From "Hyderabad the power of glory" published in 1998
(Courtesy : Narendra Luther & Deccan Books, 1998)

ANDHRA AND TELANGANA TWO CULTURES

- *Narendra Luther I.A.S.*
Former Chief Secretary, Govt. of A.P.

Hyderabad has seen a wide ranging and sustained cultural assimilation over the centuries. Since the fall of the Kakatiya dynasty in early 14th century} Hyderabad remained under the Muslim rule right up to its integration with independent India in 1948.The Muslim rulers came from Iran and Turkey and they recognized the Shah of Iran as their overlord. While the rulers were Muslim} the overwhelming majority of their subjects were Hindus. The Bahamani and Qutb Shahi rulers brought with them their language} dress and cuisine but soon adopted the Indian elements which were more suited to the climate of the region. They were also quick to adopt the local festivals and celebrated them along with their own religious festivals. All these factors gave rise to a unique type of syncretism. One finds this composite culture fully reflected in the poetry of Mohammad Quli Qutb Shah} the founder of Hyderabad. With the conquest of Hyderabad by the Mughal Emperor Aurangzeb in 1687} the Mughal influence introduced more variety into the cultural scene of Hyderabad.

Another element was added to this with the signing of the Treaty of Subsidiary Alliance between the Nizam and the East India Company in 1798. This treaty gave rise to establishment of a cantonment of English troops close to the city of Hyderabad. This grew into the city of Secunderabad. Whereas Hyderabad was a medieval city with a strong Muslim imprint, Secunderabad grew into a replica of an English town.

The new city started transmitting western influence to Hyderabad which only grew with the passage of time.

After the great flood of the Musi in 1908, a large-scale programme of reconstruction and civic reconstruction was undertaken in Hyderabad. This changed the architectural landscape of the city. Also, the patronage extended to the Urdu

language in Hyderabad attracted a large number of Urdu poets and writers from the North. They were effusive in the praise of the new city of Hyderabad which they termed an *'uroos-ul balad'* - a 'bride amongst cities'.

Thus at the time of the integration of Hyderabad with India in 1948, Hyderabad presented a rich cultural mosaic unparalleled in India.

ANDHRA

Historically the Andhra districts had come under the East India Company earlier than Telangana and thereafter they did not suffer from any churning of the kind which Telangana area had to undergo. However, they had suffered prolonged neglect and exploitation as the backwaters of the Madras Presidency. There was therefore a strong demand for the creation of a separate state comprising the Telugu-speaking districts of Madras. That would give them a sense of identity and scope for economic and social development. This demand was based on a distinct language. Ultimately, the State of Andhra came into being in 1953 after a prolonged struggle culminating in a violent agitation. The capital of the new state of Andhra was Kurnool - a district headquarters in the Rayalseema region of the state.

The rich landlords of Andhra looked up to the Presidency city of Madras for their entertainment. Many of them acquired properties and established businesses there. The Telugu film industry was also concentrated in Madras.

Many people entertained a vision of a Utopia of a larger state based on the unity of the Telugu speaking people of Andhra and large parts of the princely state of Hyderabad. This demand came up for consideration before the Fazal Ali Commission popularly known as the States Reorganization Commission. Contrary to general expectations, and very aptly, the Commission saw beyond the linguistic affinity and noted the presence of overall subtle cultural differences between the two regions. The Commission noted the peculiar character of

the Hyderabad state which overrode the common bond of language. Their dress, their food habits, their festivals, their official language, the equable climate, the beautiful rainy season celebrated by generations of poets - all made for a difference of cultures between the two regions. The capital city of Hyderabad presented a cosmopolitan outlook admired all over the country. Telangana had a 'certain something' which made it stand apart from Andhra. The Commission therefore recommended the hiving off the Marathi and Kannada speaking districts from the old state of Hyderabad and merging them with Maharashtra and Karnataka states respectively. However, it did not recommend the merger of the remaining Telugu speaking core with Andhra. On the other hand, it recommended that status quo should be maintained in respect of these districts. The question of merger of the two and the creation of the Vishalandhra state be kept aside for five years and be decided after the next elections by the new Legislative Assembly of the Hyderabad state by a 2/3 majority of members.

There was a strong opinion at that time opposing the merger of Hyderabad with Telangana. This opposition was quietened by the adoption of the 'Gentleman1s Agreement' between the two opposing groups. One of the points of the Agreement was that if the Chief Minister of the new state was from one region, the Deputy Chief Minister would be from the other. The new Chief Minister, N. Sanjeeva Reddy disregarded this point. The new state therefore started on a note of betrayal of the Gentelman's Agreement.

From that point on the suspicions of the people of Telangana kept on growing. There were wide-spread complaints of the neglect of Telangana and the utilization of its surpluses for the development of Andhra region. At the official level too there was deep resentment of the bureaucracy of the two regions against each other. While the Andhra bureaucrats accused the Telangana officers of inefficiency and empty courtesies, the latter ran them down as a pack of Huns, crude in nlanners and disregardful of normal courtesies and good manners.

The discontent boiled over and manifested itself in the Telangana agitation of 1969. It was followed by the Jai Andhra Movement started by the Andhra region demanding separation from Telangana. This demand for separation again became an issue in the elections of 2004 when the Telangana Rashtra Samiti swept the elections.

The demand again raised its head in 2009 and almost every political party conceded it. Thus it will be seen that the hearts of the two regions never met and the unity based on a common language proved enforced and fragile.

CULTURAL VARIANTS LEADING TO DEMAND FOR SEPARATE TELANGANA

- C. Raghava Chari
Former Editor, Vishalandhra

Unequal agreements and unending violations have been the features of politico - administrative experience of the united state of Andhra Pradesh during the last 55 years. This negative record of the political leadership (which ever party was in power) has proved to be the undoing of the efforts at achieving emotional integration between the two regions of Telangana and Seemandhra. This has shattered the confidence of people of Telangana about their prospects of getting equal opportunities in the areas of economic development and employment in addition to injuring the centuries old dignity and pride of them on account of the dominant attitude of the Andhra leadership (because of their majority in the legislature).

The cultural variants have been looked down up on as impediments in achieving emotional integration hoped by those who were in favour of greater linguistic state of Andhra Pradesh. From the day one of the formation of the larger state, the powers that be therefore treated all the arrangements understandings of achieving emotional and political integration by honouring cultural variants with utter contempt.

The "conditional agreement" earlier worked out as a solution to the apprehensions expressed by the people of Telangana therefore fell a tragic victim to the blatant manipulations and manoeuvres of the ruling parties from the Seemandhra region. This, negatived the very unifying role of the language as expected.

The diverse and culturally specific features of the life of the people of Telangana were never understood and appreciated as positive gains by the rulers of A.P. On the contrary, they were treated with scornful disdain by them. The indifferent treatment meted out by the leaders to the people of Telangana in respect of their spoken language (including

the specific dialect), mannerisms and other unique features of life has provoked resentment among the people of Telangana. The cold and the callous behaviour of the mass media and the film industry which ridiculed the Telangana dialect, and the choice of the govt. for coastal dialect in school text books have only added insult to the injured sensibilities of the people of Telangana. It has not been realised that the common language and different cultural and political identities can co-exist as is evident from the experience of Hindi speaking people.

The Hindi speaking people have a number of states with different cultural shades and grades though sharing the common language. This fact was totally ignored by the dominant political leadership of Andhra in respect of people of Telangana by following a totally antagonistic approach towards the specific features of their language, customs, local festivals and the folk arts. The process of assimilation and accommodation which were very much needed in the formative years of the integrated state were by passed and policies of annihilation and suppression through devious methods were pursued.

That the present crisis has varied political, administrative economic and cultural facets is too obvious to emphasise. All the recently waged struggles in Telangana for preservation of its identity have been inspired by the spirit of self determination and preservation consequent to the failure of the leadership to respond to the democratic urges and aspirations of the Telangana people. They have only added to the already existing chasms and have further distanced the already existing cultural divide among the two regions.

The most possible and amicable solution as a way out of the present political crisis can only be the granting of a separate statehood to Telangana as has been done elsewhere in India. The embattled political history of the last six decades in Andhra Pradesh leaves no other choice, and sooner the leadership realises this the better for the State and the nation.

The example of the bifurcation of the former State of Punjab into Haryana and Punjab which has enabled both of them to flourish and excel even many bigger States can be cited in this context. Both the States would be smaller, rather much smaller than Telangana and Seemandhra if Telangana and Seemandhra are bifurcated from the united Andhra Pradesh. Both of them will be viable, sustainable and stable.

MARGINALISATION OF TELANGANA CULTURE

- Prof. Rama Melkote
Prof. Hyderabad Central University

The merger of Telangana with the Andhra State in 1956 on the basis of common language of the two regions has proved to be disastrous to Telangana. While the basis for the merger was language, Telugu, history of the new State of Andhra Pradesh since 1956 has proved the falsity of language as a binding force for integration. The two regions have distinct histories with distinct cultures. Telangana has evolved over the years as a composite culture of linguistic groups and religious communities. Its languages, Telugu, Deccani Urdu, Kannada, Marathi, all coexisted ,developed their own cultural organizations without suffering any sense of domination by the majority. It is this composite culture that has been under threat since the formation of Andhra Pradesh under the hegemonic rule of the coastal Andhra landed elite.

Culture is not just language centered, although it is a crucial element. Culture is all those practices, like the arts, communications and representation, aesthetic forms. Culture is a concept that includes a refining and elevating element, each society's reservoir of the best that has been known and thought. Culture in this sense is a source of identity, it is a way of life.

In the State of Telangana, English and Urdu were the official languages and most officials, people understood, spoke more than one language. Communications between different sections of the society was easy. The gradual imposition of coastal Andhra Telugu, the language of the ruling class, has led to the loss of the richness of diversity, and plurality of Telangana. The instruments of mass communications, the Radio, Television, the press, newspapers and above all the film industry, have been monopolised by the ruling community. This hegemonic exercise of power has completely marginalized

18570

the other linguistic communities. The film and TV channels use Telangana Telugu and urdu for villains and comical characters. Text books hardly ever talk of history of Telangana nor Telangana Telugu.

This hegemonic power over culture industry goes hand in hand with control over the natural resources of Telangana- its waters, minerals, forests etc. Developmental agendas— irrigation projects, industries, mining etc, are framed and implemented with little respect for the interests of the people of Telangana. In employment and positions of decision making, the people of Telangana have lost out, depriving them of political power. The ruling class from Andhra had control over resources and its political power enabled them to exploit these resources to their own advantage.

The deep sense of humiliation and deprivation that the people of Telangana suffer from can be set right only by creating a separate State of Telangana. Political representation and political power must revert to the people of Talangana that alone will enable them to regain their self respect leading to a cultural renaissance of its people. This is not to say that we will revert back to some essentialised , fundamentalist culture that is not inclusive. Culture, after all is not antiseptically quarantined from its worldly affiliation but is an extraordinarily varied field of endeavour. We will retrieve our heritage of composite culture, our diversity of languages, our history, art forms and above all, a sense of pride in belonging to Telangana.

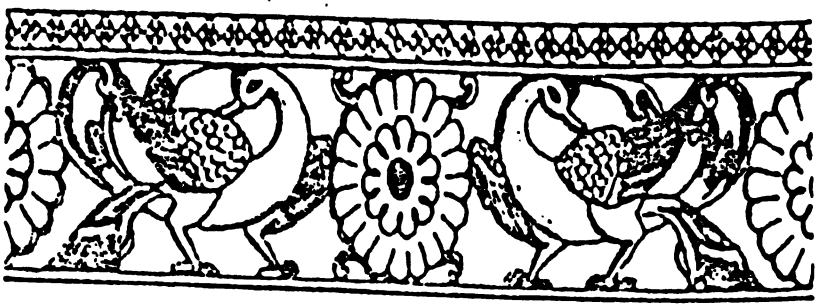

TELANGANA AT A CROSS ROAD

- *Dr. Hasanuddin Ahmed* IAS (Retd.)

Our State is at the verge of partition. The Telangana State is in the offing. The long dream of a separate Telangana State will Insha Allah (God willing) soon become a reality. Two serious dangers are, however lurking, even before its birth. We the people of Telangana re destined to be at a cross-Road today. The first danger is the same which the entire world is facing today. Terrorism is merely a manifestation of the inner epidemic of evil. The religio-political approach of creating differences between people and people, is the main objective. This is a long and sad story. It started when Sanatan Dharma, which the Quran calls Deen Qayyim (Q.98:5) turned into religion. Deen or Dharma which was Divine was converted into umpteen numbers of man made religions, sects and sub sects. Follower of every religion or sect opposed all others. Religion which was once regarded as opium for the people has today become a most dangerous drug. All are divisive forces. Some call them Taliban of Afghanistan others may call them Zionists of Israel, or Sangh Parivar of India, etc.

After the advent of the Muslims in the Indian Sub Continent, towards the end of the thirteenth century A.D. two civilizations, World's oldest civilization and the then international civilization came face to face. How farsighted were those people whose broad vision, and humanitarian approach prevented these two civilizations from clashing with each other. Owing to the sincere efforts of these great men these two civilizations amalgamated! Huntington and the host of his followers can never imagine what the significance of merging of the civilizations into one is, as against the concept of clashing. They have no knowledge as to how much benefit humanity drew out of the give and take policy between the above two civilizations in India.

This marks a pleasant and most marvelous experiment in world history after which a new vibrant and very impressive composite culture developed, in which proven properties of both the civilizations were present.

This civilization progressed and prospered in India, the Symbol of Paradise, until intruders from the West arrived. Britishers brought Western Culture with them. Mind is the mainspring of culture. As the mind is so its expression or the culture which it generates, throws out or shapes. Culture in this way becomes synonymous with the State or its activity. Once more there was a confrontation and a clash between two different cultures, the western culture and the composite Indian culture. But this time they did not amalgamate. They clashed in such a way hat an alien culture was forced on a slave nation backed by the brute political and military authority. As a result, the composite culture that was shaped during the long period of five to six hundred years fell apart. Negative, rather than the positive characters of the alien culture became popular in the country.

During this period, the princely states like Owadh, Rajasthan Hyderabad, Bhopal, Rampur, etc., remained impervious to the evil influence of the Western civilization to a large extent. In these regions remained the continuity of the composite culture. These were in a way the islands where the composite culture continued, after the rest of the country was submerged by the flood of the Western Culture. What we call today the Telangana culture or Hyderabadi culture, is neither a regional culture, not it is peculiar to the metropolis. It is in fact the virtuous remains of the great composite culture that came into existence by the fusion of World's two great civilizations. For example Lukhnow's cultural and Hyderabad's culture are both sister cultures. Had the country not come under foreign yoke, same composite culture would have flourished in both these regions without any minor differences that seem to have developed later.

Apart from this, there were certain historical factors involved in shaping Telangana or Hyderabadi culture. When South India declared independence from the North and carved out its own geographical identity, in the year 13..... During the rule of Bahmani kingdom the Iranian cultural elements were also blended wit the remains of the composed Indian culture. It was minority's role over the majority. Hence

secularism and tolerance was a necessity. Then came the period of Qutubashahi dynasty. These men of Turkish descent too continued to shape this culture in the same fashion. It was mainly due to Abdul Hasan Tana Shaha that Kuchipudi dance survived. Then Hyderabad became a conquered province of the Moghal empire. When Moghal sultanate faced its fall, the faithful *subedaar* (the governor) tried his best to save it. But when he could not succeed in doing so, this man of vision saved a province of Moghal sultanate. Migration of dignified families of Muslims, *Kaayasts* and , *Khatris* who followed Aasif Jah the First, helped survival of the decaying culture of Hyderabad. Hyderabad entered the modern era from the medieval era as a political entity. It was exposed to European influence, first to French and then to English. But these influences were different from those formulated i the British India. Compared to other parts of India British control over Hyderabad was indirect.

Two hundred years after the British the Andhrites entered Hyderabad in 1956. Hyderabad was then a defeated State and was in turmoil. Hyderabad administration which was definitely superior to that of British India was in a pell-mell. The Andhrites came as conquerors with superiority complex. Again two civilizations came face to face. In spite of the fact that the language of both the regions was the same, there was no attempt whatsoever towards creating a united culture. People of Telangana represented the composite Indian culture. In Hyderabad even after the 'subsidiary alliance' and even with limited powers were a part of the ruling class. The former Hyderabad State had a secular culture in which people of all parts respected each other and lived amicably. The rulers too did not take sides and treated all the people alike. The Andhrites, having no culture except agriculture were the slaves of the British.

As observed by Dr. V.Kondal Rao-"the two hundred years of British rule over Madras Presidency had a strong colonialistic influence over the way of thinking of the leaders hailing from those parts and also over their doing things".

They came with that mentality and with their majority

in the Assembly and administration exploited the simple minded Telanganites. The sad experience of the past 60 years shows that there is no cultural compatibility between the people of the two regions.

The people of Telangana have been missing their earlier "Secular Social Culture" of former Hyderabad State, which comprised of many regions, languages and culture. "Inclusive Economic Culture" beneficial to a large number of SCs, STs, OBCs and the minorities can only be had when the region comes under self rule in a separate state.

The rulers of Andhra region who always had an upper had in the political set up by virtue of their majority in the legislature have never understood and appreciated their cultural sensibilities and sensitivities and therefore there is no possibility of the two regions remaining together amicably.

Telanganites look at the Andhra Pradesh leadership as an alien, leadership. This is basically a cultural problem than merely an economic problem. The Telangana people are sure that this culture of the Andhra rulers can neither be mended nor amended, as it is inherited and deeply ingrained in their very psyche.

Naxalite terrorism is not a security problem but a 'cultural problem'. Indifference to the welfare of tribals and the weaker sections is mainly responsible for this problem. It can be solved only by way of protecting the cultural values and economic interests of the concerned. In the erstwhile Hyderabad State special attention was paid to the welfare of the tribals. An expert and dedicated scholar Baron Hahmendorf was kept in-charge of the Tribal Welfare Department.

The writer endorse the views of the Telangana Cultural Forum that there is a big psychological and emotional gap between the people of the two regions and it is therefore impossible to ensure emotional and psychological amicability.

The culture of the inhabitants of Hyderabad was not distinct due to power but it was due to culture, decency, politeness and good manners. During the 18th and 19th centuries, Hyderabad had a special culture of the elite, Hindus,

Muslims, Parsis, Sikhs etc. Their live-style was decent. This class displayed high standards of etiquettes, manners and modesty. They observed high values of life. Benevolence, hospitality and elegance were their characteristics in life.

Hyderabad's contribution to the educational and religious services is so vast that it is not possible in this limited space to cite even a gist of it. Their overall influence can be sensed, though.

The natives of Telangana have associated themselves with the brighter aspects of Indian culture on the one side and with those of the essence of religion on the other. Thus Telangana is destined to fashion the features of Indian Sub Continent.

Hyderabad State was not an Islamic State. It was a secular State. The elites, Rajas of Samasthans, Jagirdars etc. shared power with the king. They all strongly and whole heartedly supported him. There was also a strong 'pressure group' of sincere, selfless intellectuals and officers whose suggestions and recommendations were readily accepted by the ruling class.

After Police Action all the Muslims as a community suffered heavily. In the first instance as a reaction of monarchy and also to the so called "communalism" of a short period of eleven months. They also suffered due to the prejudices against the them.

As against a period of 225 years which the providence allowed to the Nizam, the Telanganites, one of the ruling class were allowed to reap the benefits independence for a very short period of less than eight years.

1956 the Andhra State was formed. It was unfortunate that not a finger was raised against victimisation of Muslims, elites and commoners alike, their culture, heritage, Urdu language etc. This unfortunate situation which had started after police action and even supported during the short period of eight years continued. The Andhrites having an upper hand un opposed started to use the same and even more serious measures against all the Telanganites, Muslims as well as non-muslims. What they did is a sordid history.

After the bitter experience of treatment meted out to the weaker Telanganites the interests of the largest minority should be fully safeguarded in the Telangana State. This will guarantee long term strength the newly formed State.

There are age long divisive forces in a new garb at work. They are struggling to exploit the non Muslims in the name of religion and trying to gain an upper hand in the new State. The largest minority of the State is having a fear that the selfish politicians may yield to them for short term gains. This is one of the reasons as to why there is an opposition by the MIM (not all the Muslims) to the division of Andhra Pradesh. In fact, it is challenge to the supporters of the demand of Telangana State and thus they are not a Cross Road.

EROSION OF COMPOSITE CULTURE OF TELENGANA

- DR.C.V.Narasimha Reddi
Former Director Information and Public Relations, Govt. of A.P.

The Government of Andhra Pradesh has created a separate department called Department of Cultural Affairs with a Head of the Department for the preservation and promotion of culture in the state besides developing ways and means by which basic cultural and aesthetic values and perceptions not only remain active and dynamic among the people but also should contribute to basic Indian Culture based on Unity in Diversity.

1. Eroson of Telengana's composite or cosmopolitan culture: Unlike Andhra culture, the culture of Telengana presents composite and cosmopolitan nature in tune with the Indian culture – Unity in Diversity. It is because the people of erstwhile Hyderabad Nizam state lived in a multi lingual, multi religious and multi racial society. Hindus, Muslims, Sikhs, Christians, Telugus, Kannadigas, Maharashtrians, Bengalis, Parsis, Arabs, Malayalis, Tamils etc., lived together in Hyderabad State for Centuries and contributed towards tolerance and composite culture.

After the formation of Andhra Pradesh, the rulers from Andhra Region have not only imposed their dominant Andhra culture which was uni in nature on the culture of Telengana and that the composite nature of Telengana culture is being destroyed. Such a trend is not only hazardous but also dangerous to the unity and integration of India.

2. Discrimination in grants for cultural organizations and pensions to the poor and aged artistes. The Department of cultural Affairs has a scheme of giving grants to cultural organizations and also pensions to the poor and aged artistes. In these two schemes, major portion of budget is allotted to Andhra area, while ignoring all Telengana Districts, except, Hyderabad the capital city. Cultural grants are also given to

such organizations which are headed by Andhras. Even in granting pensions, there is a lot of injustice to the 'Telengana artistes. These are deliberate which will destroy the Telengana culture, Telengana festivals and the Telengana Heritage.

A NOTE ON 'HYDERABADI' CULTURE

M. Radhakrishna Sarma

When most scholars speak of Hyderabadi Culture, they appear to be referring to the City of Hyderabad alone. This in turn gives the impression that the subject is confined to the political impact of the Nizams, particularly of the VIIth Nizam, Mir Osman Ali Khan.

There were also many chieftaincies of ancient origin, like Wanaparthy, Gadwal, Shorapur, Jatprole, Anegondi and Amarachinta which were enclaved in Asaf Jah's domain. These were called samasthans and were held by their owners on some kind of Zamindari tenure. Samasthans were very much a part of the Nizam's dominions.

No study of Hyderabad Culture would be complete without taking into account the Samsthanams' contacts with and influence on Hyderabad City.

If Charminar, Toli Masjid, Golconda and Qutbshahi tombs are shown as symbols of Hyderbadi Culture, one overlooks the temples in the city of Hyderabad. There are a number of Hindu temples in Hyderabad and Secunderabad mostly built during the Asaf Jahi period. Many of the major temples were granted lands by the Nizam's State for their maintenance: about 54 in Hyderabad 40 in Secunderabad Hindu temples are usually cited. Should this fact be not taken into account while examining Hyderabadi Culture? So also churches in Hyderabad should be considered. It is also interesting to note that 19th century Hyderabad witnessed all those socio-religious reform movements which make for the Indian Renaissance like Arya Samaj, Brahma Samaj,

(Continued on page...68)

IDENTITY CRISIS OF HYDERABAD

- K. Vijaya Rama Rao I.P.S.,
Director, C.B.I. (Retd.)

Culture is as vast as a whole world, and as small as a family, and smaller still to include just a person. Cultural incompatibility can originate even from within a family and extend to nations, continents, languages and religions, food, drink, music, art, painting, sculpture, marriage and divorce, theatre, cinema, television, emotion, reason, village and metropolis and so on.

No one's culture is inferior or superior to any other's, as culture is not a static but a dynamic, an evolving than an evolved concept.

Some cultural practices transcend all barriers, influencing and even dominating the culture of others. Such a phenomenon may be due to their intrinsic worth, acceptability or due to the policies and practices of the rulers and the administrators. Nevertheless, every village, region, city, state, country has its own cultural identity as devolved as well as adopted and assimilated from others over a period of time.

Culture can at best be described but can't be precisely defined.

There are places where one can feel the flavour of local culture through the people whom one meets and traditions, customs and habits relating to their ways of living and thinking.

Living in Hyderabad for over 40 years and having been associated with it earlier, I always wondered as to what exactly constitutes the cultural identity of Hyderabad.

As a young boy from a remote village in Warangal district, my first visit to Hyderabad around 1945 was memorable in the sense, I remember the Royal Hotel and its environs opposite to Nampally Railway Station (which charged Rs.2 per day (Hali Sikka) where my father and I stayed), and the places like Abids, Charminar, Pattar Ghatti

and Golconda etc. which were mainly the places for site seeing for the many who visited the city. The Royal Hotel was generally the place, where many of the visitors from Telangana stayed. The other place was the Taj Mahal Hotel at Abids, (where the old building still stands as it then looked from outside).

At that time, all signboards were in Urdu, hardly in English and rarely in Telugu. In stark contrast with this, in Warangal Town, almost all the signboards of shops and other places were mostly in Telugu, and partly in Urdu.

People from North India even now think of Telangana and Hyderabad in terms of Deccani culture.

The Urdu ghazals, the Urdu language, qawwalis, poetry, biryani, haleem, double-ka-meetha, qurbani-ka-meetha, music, fine arts and above all **hospitality and hospitability**, known as **"Avu Bhagath", "Khatir tavazu", "Tahzeeb"** in Urdu had the intrinsic versatility commanding wider acceptance of all the sections of society irrespective of wealth, power, political and ideological affiliations of people.

This was known as **Deccani culture**, otherwise also as **Hyderabadi Culture**. It was a distinct **'relationship culture'** of fraternity, amity and sociability, which was so natural to Hyderabad in those days. It was not confined to any one strata but pervaded to all the stratas of society, right from Hyderabad city to the districts percolating even to villages in the then Telangana. Any deviation from that culture was more an exception than common.

Till around 1956 people coming to Hyderabad from Telangana, Karnataka, Marathwada and other parts of India retained their own specific identity even while merging with the cultural milieu of Hyderabad.

While going through the variety of literature in Telangana region, several specific features of it distinct from the features of Hyderabad city can be observed.

Urdu language influenced Telugu in Telangana more

than the Telugu language of Andhra area, in the manner of speaking the language, exhibiting the art forms, music, folklore etc. Many elements of Deccani culture of Hyderabad city too were the parts of Telangana cultural practices. The influence of Deccani culture in rural Telangana is evident even today.

The totality of life in Hyderabad after 1956 presents a different picture with affluent Andhra culture dominating it in contrast to the integrated culture in pre-1956 Hyderabad. The fusion itself was the outcome of several years of common history of Hyderabad State.

There has been a strong presence of Andhra culture in Hyderabad after the formation of Andhra Pradesh bringing in its wake cultural conflicts leading to political demands for separate State.

The homogeneity of Hyderabad's culture was the result of more than 200 years of Asaf Jhahi rule. One is always at pains now to figure out the clear cultural identity of Hyderabad, which perhaps would have been easily possible if only Hyderabad State has been preserved as it was as suggested by the SRC.

Apart from the absence of political voice and denial of inclusive growth and equal opportunities, a stronger and larger cultural group pining for their own identity as influenced by the Tamil dominated Madrasi culture, has by the very nature of things, asserted rather aggressively as anticipated bringing the two cultures into conflict.

Thus, the prospect and promise of two parallel streams of Telugu culture blossoming separately and over a period of time enriching the culture of Telugu people as a whole at a later period was denied by an ill-advised merger against saner advice.

If one looks at Kolkata, there is no mistaking the specific strand of Bengali culture. In Bombay, Marathi and Gujarati as also the North Indian cultures fused bringing out a cosmopolitan culture.

Hyderabad has nearly lost its cultural identity after Andhra Pradesh is formed, Telangana and Deccani cultures remaining more in the Telangana districts and its interior villages on one side and the Andhra and the Westernized cultures remaining in the rest of the A.P. in general and Hyderabad in particular on the other side. The latter culture has also divided the Metropolitan area into 4 cities even spatially.

The Andhra dominated Telugu component feels satisfied finding its cultural presence in the shape of language and other features very heady.

The refusal of some of the people assembled at one of the preparatory meetings held for responsible governance in Hyderabad on 11-11-1921 to allow Sri Allampally Venkat Rama Rao to address the gathering in Telugu where as Urdu and Marathi were so allowed, which left a deep sense of hurt among Telugu speaking people of the then Hyderabad State, lead to the establishment of Andhra Maha Sabha.

Even though overwhelming majority of people spoke Telugu, Telugu was not so much patronized or even tolerated in the former Hyderabad State. Even after Andhra Pradesh was formed, the language spoken in Telangana was more an object of ridicule. The wound of 11-11-1921 could not be healed even after the merger of the State with Andhra, as Telangana Telugu continued to be looked down upon as inferior to the Telugu spoken in Andhra. No one could judge which form of the same language is superior but one thing is certain, whatever form the language is spoken in a given area, they are proud of it and would not like it to be a matter of ridicule.

Today's Hyderabad is a medley of Western, Andhra, North Indian, Deccani and Telangana cultures struggling for its own culture-specific identity. It is for Telangana to assert itself, warped as it has been by Andhra and fight the danger of its extinction.

The city of Madras (now Chennai) even though originally a Telugu speaking fishing village and subsequently

a common capital for Andhra and Tamil Nadu had clearly a Dravidian flavour into which the Andhra culture was fused. Andhra culture, as an important element of the culture of the city of Madras was an integral part of cosmopolitan nature of the city of Madras. Today, there is no mistaking the fact that the city of Madras has a totally Tamilian character with all other linguistic groups losing their identity. The Telugu culture, particularly the language, the music and the cinema, of which the city of Madras (now Chennai) had an important component, has lost the advantage by not having been able to have the city as a joint capital. What is left is the frustration of a very dominant Telugu culture trying to find expression elsewhere, warping their own language group in Telangana, which itself was suffering from identity crisis in the Hyderabad State.

If at all, the Deccani culture of the past of Hyderabad to which the culture of the rest of Telangana had added the vitality of its own has to be retrieved and resurrected, it can only happen in a separate State with a separate political, social, economic and cultural identity.

Hyderabad is now dominated by educational institutions (including many training and tutorial institutions), hospitals, hotels, software firms, industries, media, automobile, banking and financial services, construction companies, film industry, consultancy companies etc.

Though, the elements of these institutional and organizational cultures make it acceptable all over the country and abroad, attracting people interested in investment and employment, the overwhelming and dominating commercial and consumer culture of today's Hyderabad submerges the much liked and loved **"relationship culture"** of former Hyderabad, which was otherwise also known as secular culture.

Alcoholic drinks have become very common. Modern attire, club life and pub life, eating outside more than at home, going to cinemas, beauty parlours, gyms etc., and celebrating

birthdays, marriage days and marriages in a lavish and ostentatious manner are now the order in the city, eclipsing the good old traditions of family culture, friendly culture, fraternal culture, secular and native culture.

Families are now under great pressure due to the multi dimensional influences in the society. Relationships are changing fast and becoming more formal, matter of fact and business like. So much so, instances of alienation of children from parents and adjustment of gaps even between the married couples are not few but more now.

As a consequence of more and more people going abroad for education and employment, wealth is coming in hand aplenty for many along with many fashions and passions of the West, in the name of modernity. Life styles are changing fast not only in Hyderabad city but also in the districts on account of in flow of more wealth affecting the very attitudes and approaches of people towards life and living.

All that together can be called as commercial culture, consumer culture and combinedly as "Global culture" which is adversely affecting the local culture, diluting and dwarfing the identity of the individual, the society and the country.

This culture has not only spread to Hyderabad but also to so many other cities in the country. Because of that we have not only lost much of what was at one time known in Hyderabad as "Hyderabadiath" and also as the "Telanganiath" but we have also lost what was at onetime known as Hindusthaniath or Bharathiath throughout the country.

Loss of individuality and identity seems to be the singular factor which domintes the present cultural practices, despite the gains in the political, economic, scientific, technological, educational, commercial fields. These gains have been derived at the cost of ethical, moral and spiritual values which irrespective of religions and ideologies all the enlightened citizens so much relish and cherish.

The deterioration of values in general, not only in the cities but also in the districts and the villages are making men

and women ill at ease even in their homes despite the increased and the increasing prosperity. Earlier poverty used to make men uncomfortable as it does even now understandably, but even the prosperity too seems to be now making the people feel as the uprooted, the alienated and the lost of their identity and individuality.

There are many countries which despite the so-called **"Globalization"** and **"Global culture"** are still maintaining by and large their own culture, like China, Russia, Japan, France, Germany and most of the African, Asian, European, North and South American nations, because, their cultures have been evolved on the platform of their own local cultures. Because of that, even in the midst of the global culture, the people in these countries, still feel at home, and do not suffer from the sense of alienation as acutely as we do in India. Globalization and global culture has influenced but not uprooted them from their local cultures.

Globalization does not mean uniformity, but coexistence, cooperation, harmony and adjustability on the foundations of one's own traditions. Globalization does not mean Westernization but modernization with a human touch, with the roots firmly rooted in one's own soil.

We have to no doubt learn the 'civic sense', the 'rule of law', the 'scientific outlook', the 'sense of discipline', the 'system and order', the 'time consciousness' and the 'work culture' from the West but not merely adopt their fashions and lifestyles as we are doing now.

The evolving trends in Hyderabad in particular and Telangana in general as briefly touched here have to be borne in mind by the future policy makers of Telangana State as and when it is carved out.

A very serious and sincere thinking has to go in to those policy formulations. Many discussions, debates and deliberations have to be had to evolve a pattern of 'public culture', 'civic culture' as may be desired by the enlightened citizens.

an interesting incident always amused me. My brother was in government service and when he got any promotion, there would be a bee line of his subordinates and connected people with garlands, fruits and sweets. My brother used to laugh and say that when I would get transferred to an unimportant position, or after my retirement, no well wisher of to-day would even bother to come and enquire after my well being. Worship of the chair is a gift of Andhra culture which is quite contrary to our traditional brotherhood and regard for each other. In the last half a century we have lost good human values and have become very self centered and selfish.

Our culture was very much embedded into our Urdu language and the medium of instruction of our university was Urdu. With the day to day use of Urdu language there was lot of refinement and civility in our behaviour. At every districthead-quarter people used to hold regular Mushairas (Poetic recitation nights) which would reflect the finer aspects of our life and culture. The King of the day used to encourage these artistic activities and also happened to be a Shayer (Poet) himself. We had such a beautiful style of Salam (wishing) that from childhood only with sheer respect for elders, the back used to bow and the hand would rise and touch the forehead automatically.

This expression of respect was not limited to Nawabs and their palaces, but would be extended to all elders and the teachers. The charm and sweetness in the language used to add beauty to the culture. Character used to build on the use of sophisticated language. Urdu used to be taught all over the state. The language had contributed a lot in the psychological make up of the prevailing culture. Urdu was the language of people's conscience.

Then, suddenly while listening to high pitched emotional sermons and songs of gaining independence, the calamity of Police action, struck Hyderabad and Hyderabadis. The earliest victim of this invasion was Urdu language. Murder of an established language ensued. Youngsters may not be aware of this historical perspective, but I was a witness to this calamity.

After the police action, Pandit Iawaharlal Nehru, the

Prime Minister of India was visiting Hyderabad for the first time and the displaced Nizam was then made Raj Pramukh, a face and grace saving nominal title.

Nizam sent a message to Panditji that he would like to personally come to the airport and receive him but Panditji informed him that as Nizam was a ruler of a state and an elderly person, he would not like to give him the trouble to come to the air port and that he would himself call on him at King Kothi (Nizam's Palace) During the conversation, Nizam told Panditji that now that I have no authority of any sorts, I wish to make only one request to you. The job which I have accomplished with great effort and money, I want you to maintain it and that was to do with the continuation of Urdu language as medium of instruction in teaching institutions including colleges and Osmania University. Panditji told him that though I appreciate your desire, but I cannot take any decision without consulting my colleagues. I will certainly strongly support your cause.

When he mentioned this to Sardar Patel, I believe he got enraged and said how can the language of one of the Indian states be the official language of Pakistan. With vengeful reaction to this request Urdu language lost its official status overnight resulting into educational decline of Hyderabad students, the signs of that deterioration and its repercussions cascading into poverty are still visible.

I have no problems with this decision, because Government of India having failed in all its conciliatory efforts to come to an agreement with Nizam for annexation into Indian Union, had to resort to a police action, which was in effect a military invasion. Having conquered Hyderabad state, the conqueror had the right to implement whatever rules they wanted. But I raise two objections. One is in the respect of the future of Urdu, the language of learning and the language of livelihood of millions of people.

Why did they have to change to English? We had got rid of 200 years of slavery under British Raj and then why again their language was foisted on us. They could have replaced it with Hindi, Telugu or any other Indian language but why English. I know the answer to this dilemma too.

No other university except perhaps Bengal, had regional language as medium of instruction at the university level.

My second objection is what was the dire need to change it overnight. It could have been done over a period of time. If the objective was to wipe out Hyderabadiat along with the language then there could not have been any more effective way to achieve this.

Government of India realized this injustice too late in the day and after half a century they bestowed another Urdu University on us.

(An article of mine on the same topic entitled Long Walk To Democracy was published in The Hindu)

Now, that the banner of Hyderabadiat is being raised again, this historical back-ground gains greater significance.

English Speaking teachers from outside the state were imposed on our educational system in an authoritarian manner and our Hyderabadi culture was being looked upon with contempt. Our heads which used to be covered by a cap as a sign of respect, lost this custom and our respectful way of dressing was also abandoned. We had no choice but to submit ourselves to the new enforced norms of an alien society.

Later, under the slogan of one language and one state, we had to tolerate and swallow all the imported distasteful practices.

The last blow which was struck to remove any remanants of Hyderabadi culture was delivered by N.T. Rama Rao, who was an outright propagator of pure Andhra Culture. He had the vision of making the city of Hyderabad the capital of Andhra culture.

In the company of many statues on Tank Bund, the sole statue of Maqdoom Mohiuddin the famous Urdu revolutionary poet, stands alone moaning isolation. This measly offering was also accepted by our kowtowing and obliging politicians of the day.

Hyderabadiat of Hyderabad was being slowly eroded in all aspects of life. Though, in the olden days road traffic was not a problem , but there was road discipline, strictly enforced.

No body dare violate the stop sign shown by a police

constable and if anybody did, he had to attend the court the next day and get back his cycle or cycle rickshaw after paying a fine and appearing before the magistrate. This was the system of those days which slowly got deteriorated into today's chaos which is the gift of Andhra culture. There is a price for any crime committed and nobody has fear or respect for law. Corruption is the order of the day.

A friend of mine calls it the outcome of business mentality. These people are selling away the fine character and culture of every day life of Hyderabad for a price. They have wealth and they are selling away our precious heritage and have already done it to a large extent. The stamp of Hyderabadiat is not only seen in India but is also evident in Europe and America. This is not only seen in the conversational style but in the finer aspects of the decent etiquette of day to day living and interactions with people.

There are some similarities between Hyderabad and Lucknow culture. There was nobility in relationship and after making friends once, they would not forget each other easily. After retirement people never used to loose their social standing and no act of kindness would be easily forgotten. Ungratefulness was not as common as it is today.

To-day, the relationship is only on business like terms and this is Andhra mentality. Look at the marriage function halls. Cheating and looting has become the currency of any deal. Unfortunately, this deteriorated culture has seeped into the psyche of families and children are no more obedient like before.

Youngsters today consider bowing and wishing elders as undesirable and with pride say that they will not bow to anyone. This is understandable but respect for elders was embedded in Hyderabadiat, which we have unfortunately lost. Though people of various religions used to live in Hyderabad, they all used to show what is called a mixed culture namely Ganga Jamjuni Tahzeeb. Modesty was a lovely ingredient of dealings with persons like doctors, Nobody would offer doctor's consultation fee with money but present it in a decent envelope and earlier it used to be presented in a gift box with a paan. This was a graceful ceremony. Expressing thanks after

every transaction was built in our character. There was an understood code of ethics in the medical profession and no doctor would brazenly demand commission from another colleague for referring a case. Such dishonest practices were unknown in the noble profession of Medicine. To-day there is commission for every laboratory investigation ordered. The amount of business mentality which has entered into the medical profession, did not have a parallel in the past.

To-day, in every context of our lives, selfishness is the prime motivator and we are looting each other.

There is a strong attempt for the revival of Telengana culture once more and we must extend our strong support to this movement and save our culture getting overwhelmed by the propulsion of Andhra Culture.

The culture which had glimpses and identity of Hyderabadiat is now manifesting in crude and ill mannered behaviour in the public. Polite elderly gentry of Hyderabad is shunning to go outside for fear of being treated rudely right from the behaviour of an auto-rickhshaw man to any shop keeper. The very first reflection of Hyderabadiat was the way people used to salute by saying "Adab Araz Hai" which means, I offer my respects to you. This was a beautiful expression and Hindu, Muslim, Sikh and Christians all used to use it. The traditional regard for each other is rarely seen now. The dining etiquette in a function has disappeared and even well dressed people would unceremoniously throng and rush to the dining tables, the likes of it was never seen earlier.

'Murawat' which is a consideration concern and a thoughtful attention to the wishes and feelings of others like empathy, was part of Telengana culture, which is not seen any more.

It is gratifying to note that some intellectual supporters of Telangana movement are making an attempt to bring back Hyderabadiat as part of erstwhile Telangana culture. We welcome this.

(Courtesy : Siasat Urdu Daily)

CONFUSING FUSION

- *Narendra Luther I.A.S.*
Former Chief Secretary, Govt. of A.P.

The potta and potti language of the Deccan may be the object of derision and laughter elsewhere in the country. But in Hyderabad it is not only a staple of everyday conversation, it is also a matter of semantics, there's a world of difference between haula and hallu, nakko and hau!

If there is anyone factor across the country which rouses laughter about the Hyderabadi, it is the peculiar language spoken by him. We now call it a dialect but once it was an accepted language formed by the fusion of the Aryan language, Marathi, with the Dravidian languages, Kannada and Telugu. Prof. Masud Hussain Khan calls it proto-Urdu, that is, old Urdu. All the early poets of the Deccan including Mohammed Quli Qutb Shah, the founder of Hyderabad, Mulla Wajahi, Nusrati and Gawwasi and other prose writers used this language.

The original base of Dakhni is Punjabi. Briefly, the clash - or fusion - of Persian and Punjabi which occurred with the invasion and occupation of the Punjab by the Persian-speaking Sultans, Mahmood Ghaznavi and Muhammad Ghori, from 1020 A.D. onwards gave birth to a language which later came to be called Urdu. It was 173 years before a Sultan sat on the throne of Delhi in 1193. Another century was to elapse before the Sultan of Delhi, Allaudin Khilji, attacked the south and conquered the Kakatiya and other kingdoms here. It was Urdu which came down with that army to the Deccan. In 1347, the local chieftains appointed by the Delhi Sultan revolted against Muhammad Tughlaq and set up the Bahmani kingdom. Their language, called Dakhni, got trapped here, because the Bahmanis did not want to have anything to do with the north. The next development took place in 1687 when Aurangazeb attacked Golconda and the Urdu of the north influenced Dakhni.

To the unaccustomed ear, Dakhni sounds quaint. For many years I wondered why it sounded so familiar in parts and why some of the words were the same which my grandmothers used but which were not familiar to our generation. Then one day I found the antecedents of Dakhni and its link with my own mother-tongue. Forty-one per cent of the words in the glossary of Dakhni terms appended by Dr. Syed Jaffar to her anthology of Mohd. Quli Qutb Shah are Punjabi!

Today Dakhni poets elicit laughter by merely reciting Urdu mushairas even when the subject is serious. Sarvar Danda with his satirical poem 'Sanjiva Reddy Mama' was hilarious and Suleman Khatib with his poems on the plight of lower middle class women moved audiences to tears. Himayatulla does both in the few poems he is asked to recite repeatedly. Pagal Adilabadi, Khumdmiri and Justafa Ali Baig cause convulsions of laughter in the audience, especially Justafa with his quaint use of English words.

The influence of Telugu on Dakhni can be seen in words like 'kate' which is 'kahte' in Urdu, and 'anta', the ending generally given to statements in Telugu. It is like saying 'they say' or 'it is said'. That way the responsibility for a statement is diffused, and one can never be pinned down. The Marathi sufftx 'ch' is used for adding emphasis -like 'wohi ch' - 'just that'. When they want to say yes, they say 'hau' instead of the 'han' in chaste Urdu.

'Hallu' is 'slowly' or 'carefully'. 'Haula' on the other hand is for 'daft'. The question 'why' in its infinite variations is conveyed in Dakhni by 'kaiko'. 'Don't' and variations of the negative imperative are all contained in the expression 'nakko' (of Marathi origin). The plural is constructed in the same way as in Punjabi and some-times as in Persian, but not as in Urdu.

Charming Telangana women in a rage curse with utmost ferocity, in Dakhni. 'Matti pade' means 'may earth fall upon you' or 'may you be under the earth' - capital punishment in

effect. The young and 'inferiors' are supposed to greet elders and superiors by bending so low that their heads touch their belly. The interesting expression for this posture is 'pet mein mundi dalna' - mundi being head. That makes it easy for the elder to bless the youngster by placing his hand on his head or both shoulders.

Apart from these grammatical and linguistic peculiarities, the Hyderabadi's sense of time is geological. An interval of two days for a Hyderabadi can embrace at least a century. Consequently, they use 'parsoon' (the day before yesterday) for anything which happened generations ago. When I was new to Hyderabad, many people often referred to 'parsoon-ki-tughyani - the deluge of the day before yesterday. I scanned all the papers, and checked with many people and found that in no part of the city or even the state had there been any floods lately! Then it was explained to me, rather matter of factly, that the reference obviously was to the great deluge of 1908, which had destroyed one-third of the city. Anything which had ever happened in the past, happened only the day before yesterday for Hyderabadis. Which must be a fairly convenient way of disposing of a lot of junk called history.

It is perhaps the same attitude to time which makes a man of 50 refer to another of the same age in absentia as a 'potta' (Telugu for male), and 'potti' for female, or just 'baccha' for a child or a young man.

Another interesting feature, which is now on the wane, is that many women particularly from the upper classes refer to themselves in the masculine gender. I was quite foxed in the beginning when a perfectly normal-looking female referred to herself as male. I asked my wife to check her identity and she reported that indeed my interlocutor had all the visible attributes of a woman. Nobody as yet has been able to give me a satisfactory explanation for this mixing of the sexes. Perhaps they took it from one of the world's first women's brigades, which the second Nizam had raised, and which

survived till the end of the last century. They were called 'guardnis' - the Urdu feminine form of the English 'guard'. They took part III the Battle of Khandla between the Nizam and the Marathas in 1795, and are generally credited for the defeat which the Nizam suffered because of the panic that they created.

The Northerner is so fascinated by the way Dakhni is spoken that my children used to be teased by our relatives on our holidays in the north just to get a spontaneous response from them in Dakhni. When my son was asked to do something unreasonable, he would be cut to the quick and ask 'kaiko?' and everybody would laugh on hearing that. That led him to say 'nakko' to them, which led to further guffaws. No wonder that my children believe till today that northerners are not half as cultured as Hyderabadis!

Dakhni is still spoken, but increasingly it is being confined to the lower classes. Even the elite often slip into Dakhni, though they are reluctant to admit it. The following story is often narrated to underline the linguistic paradox of the upper classes.

Once a stranger to the city asked whether the road he was standing on led to Charminar. An urchin replied 'hau'. A respectable middle-class passer-by heard this. He called the boy and admonished him for using the vulgar expression 'hau'.

"Yes, Sir," the boy noted respectfully and asked, "What should I have said?"

"Ji Han," replied the senior citizen gravely. "So, hau is a vulgar word?" the boy asked by way of confirmation.

"Hau," replied the elder involuntarily! Hyderabad is divided into zones of various languages though Dakhni has blurred these linguistic boundaries, giving the state its composite culture. Though reduced to a dialect, it still rules supreme, and is responsible for much of the charm of the old city.

It is not as if Dakhni is not serious. Note the concentrated wisdom in the following proverb:

Phoophi sas nakoo
Bhatiji babu nakko
Bandi saukan nakko
Khet mein nala nakko
Ghar mein sala nakko
Kathil pital ka saz nakko
Boodhe mard ka raj nakko

Father's sister should not be mother-in-law
Brother's daughter should not be daughter-in-law
Maid should not be made a co-wife
Sown land should not have a drain
Wife's brother should not stay in the house
Brass ornaments are useless
Just as marriage with an old man is pointless.

From "Hyderabad the power of glory" published in 1998
(Courtesy : Narendra Luther & Deccan Books, 1998)

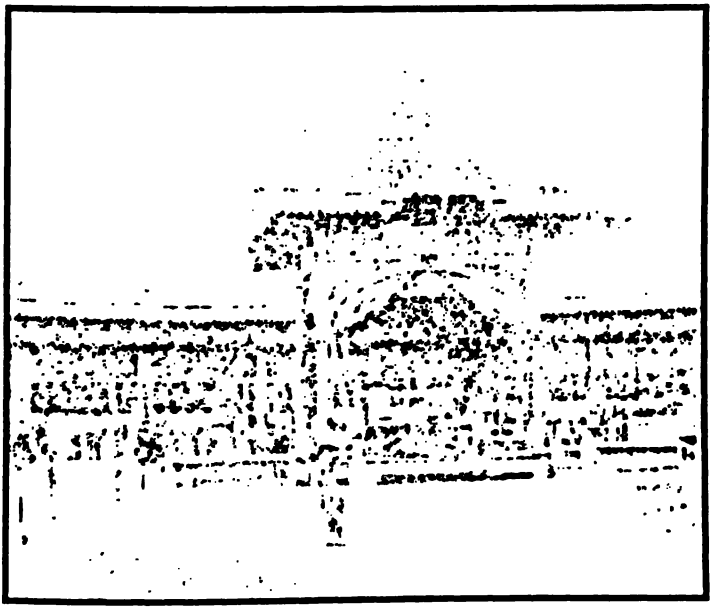

YOU CAN'T GOOGLE CULTURE LATER!

- Ratna Rao Shekar

Communist regimes are blamed for the way they wipe out local cultures. But we in India are no better in the way we allow a language or a local custom to die out because of apathy, and our so called sense of priorities. We are a poor country, we tell ourselves, and think governments must spend money on providing food, education and shelter to the masses. That, anyway is not done, and in the meanwhile, there is no policy or funding that goes towards preserving our languages, music, or monuments. There is a feeling that once most people have food and shelter, we can focus on culture; imagining culture is another subject that can be googled at a later, more convenient time. We don't realize that once a language is lost, or a monument is desecrated it is gone forever.

I find that we in Hyderabad are even less concerned about our heritage. We have no piece of great architecture that we can boast of as a contribution to history. Worse, we allow old landmarks that defined the city to be brought down to make way for things like multiplexes or malls, which are the sum of our architectural genius. That these do not allow for even natural light and ventilation and have to be lit with fluorescent lights 24/7 is another matter.

Corporate Social Responsibility in Hyderabad at least does not involve the companies engaging with the city around them. No corporate wants to fund the preservation of Golconda Fort or the Charminar that are icons of the city. Hotels which thrive on tourism do not want give any funding for cleaning up or lighting these structures. (In Paris, huge amounts of the tax payers' money is spent on the upkeep and cleaning of the monuments which is what makes Paris the city that it is). Why blame the corporates alone, we *aam junta* too are happy to go shopping in Charminar, but have not done anything about the Romeos who ruin the monument with grafitti to their lady loves!

The museums in Hyderabad are among the most run down, with paintings and artefacts kept in godowns that no one knows about. There is no labeling, and a sleepy guard does everything to prevent the museum experience from being a pleasant one. The State Lalita Kala Akademi was dispensed with during the time of a chief minister, so that artists do not have a place to show their works apart from private galleries. No one as yet knows what the purpose of the State Art Gallery in Jubilee Hills is or the amount of money that went into its construction. We have done nothing to encourage either the preservation of Urdu, Deccani or Telugu. There are a few institutes set up decades ago to promote these languages, but they are so run down and cobweb-laden that most scholars prefer going to the British Museum to learn about the history of Hyderabad! (To my mind, the best examples of Kalamkari textiles are in the Victoria and Albert Museum in London!)

I would think, as a food obsessed nation, we would at least preserve ethnic cuisines. But there is very little record of what the locals, Muslims and Hindus ate on this plateau. It may come as a surprise to know that the so called *Hyderabadi biryani* was not the staple food of the local people, and it was made only on special occasions. It may be even more of a surprise to know that there are as many varieties of *avakai* in Andhra as there are wines in France. It's just that now it all comes bottled as one *avakai* from Andhra giving the impression it was all made one way.

A sense of history and -documentation are not high priority with us as a country. So if languages, monuments, ethnic cuisines and textiles are not preserved and archived, we will have no history to remember us by. We will be a people without any individuality. People will remember us collectively as the people who wore jeans, chewed gum, ate rubbery chicken and fries in a fast food joint and messaged on cell phones in a language that was not even English.

Excerpts from the

"Streets echo the culture of a city"

- Jayant V. Narlikar
Professor emiritus
Inter-University Centre for Astronomy and Astrophysics,
Pune University Campus, and a renowned astrophysicist

I am writing this article sitting in my office in Cambridge, England. Last year the University of Cambridge celebrated its 800th anniversary. For our institutions in India, the first landmark to celebrate is the decennial. For us, today to imagine an educational institution maintaining continuous existence over eight centuries is very hard, although in the distant past, our own country could boast of the universities of Takshashila and Nalanda which had flourished for several centuries.

A long life for a university is creditable if it has produced distinguished alumni. Walking through this (still small) town one comes across roads named after Tennyson, Chaucer, Barrow, Newton, Herschel, Adams, etc.

These names leave you in no doubt that a veritable cultural "Who's Who" is in place here. Traditionally, Cambridge is known for the sciences and Oxford (referred to as "the other place" by Cambridge alumni) for the humanities; although both universities have produced distinguished exceptions to this rule.

***

By and large the cultural heritage of a city is reflected in how its streets are named. Take Delhi for example. Its major streets are named after kings and emperors of the past and their standard bearers of today, the politicians.

I find that Mumbai has the image of a city of commerce. The "money god" must bless you if you are to do well here. This despite the fact that Mumbai had one of the three oldest universities of British India, has eminent research institutes like the Tata Institute of Fundamental Research, has a record of encouraging Marathi theatre, etc. Kolkata does convey to me the image of a cultural city just as Bengaluru is for information technology. Again, the streets of the city may hold clues as to its culture.

The readers may form their own opinion as to whether the city they know supports science and technology through research and development, whether it encourages the performing arts, provides opportunities for artists to display their talents, hosts literary meets or whether it regales in political manoeuvres or delights in its bureaucratic structure. For that will determine its culture.

In the present age of transition many cities are losing their special touch as old heritage gives way to malls and multi-storey buildings. We need to take guidance from the cities of Europe. They have managed to combine the old with the new in a very successful way.

We, on the other hand, are very ruthless with the old: from a short term commercial point of view we destroy our heritage and take delight in having got the most cash out of the transaction. This way our much boasted heritage will remain only on paper, as some of the existing past photographs of our cities.

(Courtesy - Deccan Chronicle)

NATIVITY AND NARRATIVE THEMES IN TELANGANA ART

- Radhika Rajamani
(from *Telangana :The State of Affairs*)

The landscape of Telangana may be arid and semi-arid but it has inspired the artists hailing from that environment to capture and present themes from that life in monotones as well as a plethora of colours. Since the milieu is rural and pastoral, the imagery is primarily bucolic. Most of these artists attempt to camouflage the poverty of the region in their works and instead focus on presenting the flora, fauna and humans in kaleidoscopic hues and stylised idyllic imagery. Therefore, the canvases are not bleak but bright and lucid, at times even garish. To a large extent, the works have been and continue to be figurative, embellished with adornments.

Reputed artists who have enriched the cultural heritage of Telangana with their work are: Kondapalli Seshagiri Rao, K. Rajaiah, Gouri Shankar, Laxma Gaud, Surya Prakash, T. Vaikuntam, .D. Devraj, D.L.N. Reddy, Ravinder Reddy, C. Jagdish, Anjani Reddy, Bairu Raghuram, D. Ananathaiah, Y. Balaiah, Fawad Tarnkanat, Stanley Suresh, Sajid Bin AIDar, Sudhakar Chippa, Srinivasachari, Laxman Aelay, G.Y. Giri, Balraj; Ranga Reddy, Ramana Reddy, Ch. Manohar and G. Mallesham. To mention a few who arena more, the latePT. Reddy; the late Doraiswami and the late Chandrasekh.ar. Each artist has a distinct visual language which they have woven with their personal experience to complement their expression.

An alumni of the J.J. School of Art, Mumbai, P.T. Reddy was one of the doyens of Telangana art. He formed a group called Young Turks and inspired the rise of the Progressive Artists Group. A great activist and leader he gave up art at one point, to join the Quit India movement but later came back to it. He has explored diverse themes from portraiture to landscapes to narratives to abstract forms based on tantra. He was a versatile personality who even designed furniture.

Kondapalli Seshagiri Rao, one of the oldest living artists and a follower of the Bengal School continues to do art in the tradition of his guru Nandlal Bose.

An artist most inspired by rural art forms, K. Rajaiah introduced elements of folklore in his Compositions. His work bears images of the people of the soil. His stylised form carries a strong element of earthiness and 'rusticism' that meets the eye in a bright and dazzling palette.

The so-called 'Telanagana School' has been promulgated by the works of Laxma Goud, Vaikuntam, Ravinder Reddy and C. Jagdish. These artists bound by a strong association with their Telangana roots have influenced a whole generation of artists who continue to follow them. This new breed of artists is looking at Telangana in various insightful ways. Seeking inspiration from Goud and Vaikuntam they draw, paint, sketch or sculpt in a distinct vocabulary which also contains a sense of familiarity. The popularity of Laxma Goud and Vaikuntam, on account of the prolific nature of their small format works is extensive.

Basically a printmaker whose drawings are more expressive than his colour, Laxma Goud has stirred the emotions of the art cognoscenti. He has done it for a long time and even today continues to look at the myriad themes of Telangana in different mediums - drawings, paintings, graphics and terracotta and bronze sculptures. His idiom is the landscape of the region and its people. Goud's images are detailed intricately and simple to understand. He is a raconteur of sorts. Each work almost tells a story - the story of the peoples' lives, the story of their habitat as well as that of plants and animals. Earthy, and rooted in the rural, the imagery has an enchanting feel about it.

In contrast to Goud, Thota Vaikuntam concentrates on single or dual portraitures. Though drawing is an essential component of his art, it is colour which is predominant. His understanding and handling of colour is adept. His entire popularity stems from this vibrant use of colour. His signature work - the Telangana woman, is synonymous with him. This

decorative visual expression is his seminal contribution to the artscape of the country. Vaikuntam also worked as art director in movies like *Maa Bhoomi,* set against the backdrop of the Telangana peasant struggle, based on the novel *Jab Khet Jaage* by Krishan Chandra and directed by Goutam Ghose, *Matti Manushulu, Daasi, Rangula Kala, Palleturi Pillagada,* all directed by another renowned director B.Narsing Rao.

Vaikuntam's tryst with portraits of women began during the times of *Daasi and* continues till date and one finds that he revels in itwith the same passion as he did earlier. His depiction of these women straddles a spectrum of vibrant, voluptuous, dark, distorted, dazzlIng and bejewelled 'beauties'. These could be seen as ordinary women or as deities of the folk pantheon. Vaikuntam also draws and paints images of men, mostly priests and learned men of the village. These are vivid too but the women outshine them by far.

Surya Prakash delves deep into nature, particularly trees and flowe:s. Inspired by the Impressionists, he has evolved a unique technique with multi-dimensional effects in an abstract approach to nature.

Currently residing in the U.S., D. Devraj, is one of the most important print-makers of the country who started his artistic career in Hyderabad drawing the forms of rocks and boulders of the Deccan.

Gouri Shankar, another senior artist, is also a noted printmaker who has been inspired by nature in his artistic expression. He uses the wide scope that nature offers for creative play of forms and colour. What he perceives of it he translates in various ways on canvas or on paper.

D.L.N. Reddy is an experimentalist always looking towards the new and the novel. He has explored diverse themes in various mediums. Though he never bothered to stylise his works, nor continue on the set path, he is the one Indian artist who has come up with photo realistic works as early as the late 70s.

Popular for his massive fibre glass heads and human bodies, Ravinder Reddy is one of the most sought after artists on the international art scene today. His images also cover deities from the folk pantheon and much more.

The current compositions of C. Jagdish are more cosmopolitan and westernised but his early works are all Telangana specific. He too has moulded the Telangana forms in the three-dimensional format. The groups and clusters created by him, of men, women, children and animals are rooted in the narrative ethos of the land and gain in depth through the skilful interplay of dimensions. The design aspect and choice of shades forms the crux of his works.

Senior artist Bairn Raghuram is preoccupied with indigenous themes, primarily the village life. His works - graphics or drawings are simple portrayals of village life - the idyllic lifestyle - the symbiotic relationship between man, animals and birds, particularly the cock and the goat -which are integral to the village surroundings.

D. Ananthaiah is fascinated by nature and his concern for nature is visible through his etchings and aquatints. He creates idyllic and utopian nature scapes that are pristine and reflect his conviction that the destruction of nature by mankind must stop.

A unique amalgamation of the Telangana and Islamic traditions can be seen in Fawad Tamkanat's works. His urban-oriented compositions focus on the cultural aspects of the city of Hyderabad.

Sculptor B. Srinivas Reddy specialises in fibre glass, bronze casting and other mediums. He stands apart for his skill and rendering of the sculptural surface.

Chippa Sudhakar who grew up in the outskirts of Hyderabad was conditioned by that environment, and therefore his theme has a rural-urban mix with a strong sense of design that appear on the wood blocks that are his preferred medium.

An artist closely connected with writers, filmmakers and cultural activists Laxman Aelay, has taken the Telangana theme a step further than the rest. His works reflect the joy of life in Telangana along with the deep pathos of the region.

Even a cursory glance such as presented here reveals a conscious effort by artists to portray the 'region' in their art. This is on account of the prevalent need for the assertion of cultural and regional identity on the one hand and the saleability of such art on the other. A growing number of youngsters are resorting to the use of Telangana imagery in art. An additional matter of pride and affirmation is the fact that works of Telangana artists like Laxma Goud, Vaikuntam, Ravinder Reddy are now figuring in international auctions and museum collections. It is hoped that more artists will join the list.

The artists of this region may not have participated in the Telangana movement or the peasants' struggle and other agitations or even witnessed the violence and repression associated with the movement. Yet by creatively romanticising the nativity of Telangana life and culture in their works and bringing it to -the world some of them have perhaps served the cause much more than the acclaimed champions of the movement.

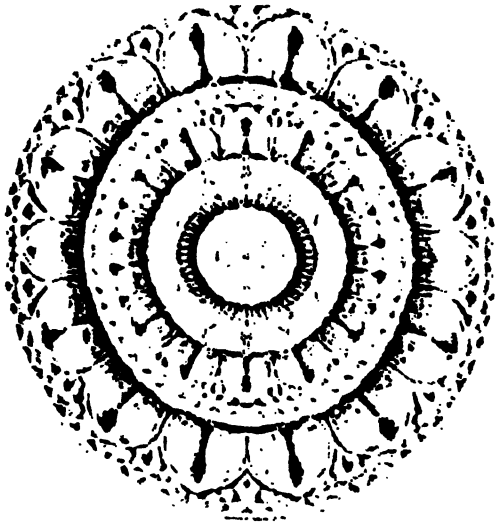

EMOTIONAL NEED FOR SEPARATE TELANGANA STATE

- Krishna Sagar Rao

C.E.O., Matrix Life Systems

The worst form of oppression by any is 'emotional oppression'. It stifles emotional expression, increases self denial, decreases self respect, declines the individualistic pride and makes feeble survivors out of able men & women.

It's scientifically proven across the world that 'Emotions' are the basis for everything we do and everything we don't. Emotions are what makes and breaks human will.

Methodical Emotional Oppression

Since the formation of a unified state, the people of the telangana region went through cultural turmoil in the process of evolving as a modern civil society from the history of Nizam's oppressive regime and subsequent feudal landlord oppression and capsulated division of their society on the basis of cast and creed.

While all the above struggles were not warranted for the other regions like Andhra & Telangana, add to that advantage, they had a clean emotional state to start off, as they were moving from highly modernized, educated and well governed society ruled by British and convent educated backgrounds of the affluent many. Their emotional state at the time of unification of the state was far superior and healthy than that of the people of telangana.

Right from the world GO they had the advantage and they have made the best use of the same. There was no equality even in the emotional front and the people of Telangana were disadvantaged since then.

Emotional Expression is the key to healthy mind and healthy body. If your expression, especially oral communication is validated [Need not be even acted upon, but at least heard] ones emotional health improves.

Invalidation, meaning denying even the basic opportunity to be heard, to suppress any form of emotional expression destroys self esteem and the past history and current ongoing suicides are a testament to the fact that the people of telangana across board are so emotionally bottled up that unfortunately most of the affected find 'Death by Suicide' as the only solution.

The farmer suicides, suicides of men and women from various crafts are a clear indication of their emotional state, desperation, hopelessness, and helplessness.

Lack of able leadership for decades:

If most of the population is reeling under emotional duress and stress, if the whole society is grappling with weakness of less education, less infrastructure growth, low end language perception, depleting cultural ethos, methodical and intentional denial of equal representation and equal share in many areas of importance, how can any society breed 'Great Leaders' ? Many political leaders who emerged from telangana over the period of decades except a small fraction are the slaves of wealthy Andhra & Rayalaseema political leaders, they were awed and bought by the tactful, business like politicians from other region and the local leaders neither possessed neither wealth nor ruthless muscle equal to stand straight and fight for equal distribution and mutual respect.

Most of the Telangana political leaders were and are still so emotionally weak that the symbolism is clear and for everyone to see after the November 9th statement by the honorable home minister Mr. Chidambaram. While the Andhra & Rayalaseema leaders rose like ONE and took a stand for unified state, knowing very well that their demand lacks sincerity, purpose, and any amount of logic. Their collectivism, tactfulness and highly influencing common objectives of making personal wealth from this state precede any other political obligation.

While on the other hand, knowing the plight of their region's people and their decades of pain, hunger and

negligence by every government the Telangana political leaders except from TRS could not take a singular stand and fell like pack of cards into the established party lines...this even despite deep resentment amongst their 100% constituents. They would rather be stoned by their people, but still cannot raise their voice against 'the power that be' who have been feeding them from years.

No Medium available Telangana People:

The news is customized, the window dressing is always ready for farmer deaths, no one makes the dying nalgonda people their cause, no media helps rather hurts the very people who are buying it, every day – day after day.

There is not even one 'News Paper' owned and operated by Telangana entrepreneur. Except a small channel last year, there is no entrepreneur in the 'Electronic Media'. There are not many, or infact nill programs Ravindra Bharathi or any other state run auditoria exhibits telangana plays or cultural programs. There are extremely few awarded or rewarded authors, educationists, artists from any field of endeavor. There is not even noted movie actor, nor movie director in the Telugu movie industry.

Emotional bankruptcy is what is in store for this region in the very near future as almost none, either the lower segments or the upper class telangana people have any access to open emotional expression to voice their issues or exhibit their crafts and skills. When a courageous few do come out in the open, their voices are stifled by the power and weight of a million elephants from the other regions.

Summary:

- ❖ People of Telangana have huge issues with emotional health and emotional vitality.
- ❖ This region has been methodically oppressed by other regions.
- ❖ There is no equal emotional platform for any form of expression.

- There is ample hopelessness, helplessness, lack of trust, and desperation which are all emotions and that's why this many suicides.
- Event the recent spate of suicides in students is due to the desperate emotional distress.
- Self esteem, and self reliance of this region is badly hit for decades.
- The cultural erosion and lack of pride in the language has created huge issues of Emotional Identity.
- Emotional Semblance is only possible through self governance.

TO CALL A.P. AS A LINGUISTIC STATE AT THIS POINT OF TIME IS A MISNOMER

– Dr. Velchala Kondal Rao
Former Director, Telugu Akademy, A.P.

When the linguistic states were conceived by our fore fathers about a century ago, the idea was more educational and cultural than merely the physical and the geographical.

It was rightly believed that imparting education in a regional language would make the students learn better and faster as that would enable the students to concentrate more on acquisition of knowledge than on acquisition of a foreign language simultaneously. It was felt that releasing the students from the burden of learning a foreign language would enhance their creative capacities leading to the creation of original knowledge.

It was also believed that if the native language is learned well it would also help the students to learn the foreign language also well by identifying the differences by comparison. But the foreign language fancy of the people for the sake of a few jobs abroad, and also the policies of the Central and the State governments to give priority to English than to the native languages has adversely affected the Indian languages, other than English.

The situation today is that the children can't speak Telugu even at home, leave alone outside. Neither they can understand, nor write. Almost all the schools, colleges and universities have now switched over to English medium. If at all Telugu still remains in educational institutions, no one takes it seriously to learn or teach because it has lost its use and usage.

Now the question that arises in the present context is whether the noise which is being made in the name of "Linguistic State" by the Seemandhras holds good at all when the very language in the name of which Andhra Pradesh was formed as a linguistic state itself is virtually disappearing against which the very same people do not raise a voice.

This most important factor has to be taken into consideration by the Sri Krishna Commission when the

Seemandhrites vociferously represent for one state in the name of one language.

It has to be driven home to them that as there are so many English speaking nations and the States within a nation like in United States, so also there can be many English speaking States within India. Even England which is English speaking has three different components called England, Scotland and Ireland, which are smaller than Telangana and probably less viable.

At home there are already half a dozen Hindi speaking states and still more seem to be in the offing.

Telangana identity is not based on either language or religion; it is based on history. In the course of history cultural characteristics and social structures have grown in Telangana. These characteristics and social structures are different from those in the rest of Andhra Pradesh. They instead of Telugu language cherish their history and tradition of cultural synthesis as their identity. The sub-regional identity grown when the factors of 'internal colonialism' generate and promotes inter-regional disparities and discrimination. In this settler colonialism settlers not only occupy Telangana but also acquire permanent settlement on land and pursue their rule on Telangana population. This phenomenon has two dimensions, one, many of the sub-regions despite being rich in resources have remained economically underdeveloped either because of sheer neglect of their development by the state in which they currently are, an ill-conceived top-down approach of development; second, survival of one region at the cost of other region through resources and earning transfers. This is what explains the demand for separate Telangana State. Andhras have secured recognition of their superiority by a process more deliberate and menacing with the connivance of Government of India, social attraction and cultural osmosis; thus the geographical unity and hegemony over Telanganites could as much be a 'myth' and a red herring as existence of Andhra Pradesh.

(from "The Myth of Telugu unity"
by Capt. L. Panduranga Reddy*)*

ROAD TO TELANGANA

- **Pervaram Ramulu,** *IPS*
Former DGP, Govt. of A.P.

The road to Telangana has been long and winding. It was charted by the then Home Minister of Government of India the Late Sardar Patel when he took "police action" in September 1948 to integrate the princely state of Hyderabad with the rest of free india. It is in the fitness of things tat the present Home Minister Sri Chidambaram is overseeing the last leg of this journey. The people of Telangana feel reassured and hopeful.

After fifty three years of Andhra rule they feel let down by successive regimes in New Delhi. These years have been years of discrimination, neglect and economic exploitation. The composite state of Hyderabad was trifurcated in the year 1957. While the Marathi speaking districts of Aurangabad, Nanded, Parbani, Osmanabad and Beed merged with Maharashtra, the Kannada speaking districts of Bidar, Gulbarga and Raichur joined Karnataka. The remaining nine Telugu speaking districts historically known as Telangana, were forced to accept the merger of thirteen districts of Andhra State and metamorphose into what has been labelled as Andhra Pradesh. This metamorphosis has been truly Kafkaesque.

These nightmarish years have seen the rural Telangana slide into abysmal poverty. The "planned development" turned the rural masses into Singereni coal mine diggers, building workers ih Hyderabad, unskilled migratory la bour in the Middle East and factory workers in the cotton mills of Surat, Mumbai , Bhiwandi and Sholapur.

The successive Chief Ministers from Andhra Region beginning with Neelam Sanjeeva Reddy and till recently Y. S. Rajashekara Reddy paid no heed to the crying needs of rural Telangana.

Though lying between the two mighty rivers of Godavari and Krishna the vast rural areas of Telangana remain dry, its farmers always looking to the skies for the rain God to shower

his elusive blessings. The Telangana farmer is "born in debt, lives in debt and bequeaths debt"

If Telangana, located in the heart of India, bleeds, can the rest of the country remain unffected ?

It was in the year 1957, it all began. Formation of Andhra Pradesh state saw the English educated Andhras storm the capital city of Hyderabad and district Headquarter towns. They occupied key positions and encouraged their compatriots from Andhra to migrate to Telangana in large numbers. They bought lands from farmers at dirt cheap prices. Equipped with maps of the planned irrigation projects they would scout the country side and persuade farmers to part with their lands. Eventually the farmer would spend all the money and become a labourer on his own land.

The few profit making industries that were there like Nizam Sugars, Allwyn, Ajam Jahi Mills would some how become sick and be closed, rendering thousands and thousands of people unemployed.

The enterprising Andhras would corner prime land in Hyderabad in the name of industries, film studios. schools and colleges etc., and make a killing by turning these lands into housing projects. Successive governments of Andhra Pradesh have allotted thousands of acres of government lands over the years turning many an Andhrite into an overnight millionaire.

While the original Hyderabadi remained stuck, the migrant Andhras zoomed past him in his newly acquired limosine and lived in his posh bungalow on the slopes of Jubilee Hills. But the question remained.

Many "Welfare schemes" were launched to satiate and quieten the dissenting Telanganite. The lame and blind would be offered Rupees Three Hundred per month. The widows and the old would get Rupees Five Hundred.

But the game is over. Gullible and vulnerable though he was the Telanganite saw through this. The talk of Telugu culture, Telugu Literature, Telugu Talli (Mother Telugu) began sounding hollow

The only people left in the villages, are the very old and the very poor. One cannot and the other does not know how to leave their village hearths.

Many youths have been drawn to the Maoist fold. A few even rose to be leaders of the Maoist Party. One notices with dismay that many Central Committee leaders are from Telangana. You notice them in Lalgarh, Nandigram, Chatisgarh,Koraput and even in far away Raj Nandgaon and Narmada and some other river valleys. They have no work back home. It is this or starvation.

The plight of the Muslim youth is no different; most work in semi-skilled professions as auto-drivers, push-cart vendor, electricians etc. Some managed to migrate to Middle-East. They form a sizable 17% of Telangana population. In fact in many villages of Bodhan area of Nizamabad district and in the old quarters of Hyderabad they are the preponderant majority.

You do find some young and middle aged persons in the villages. They belong to the shepherd and toddy-tapping communities. Some how they manage to live, you see.

Then the question is who devoured all the fruits of development? Who is responsible for this sorry state of affairs?

Only three persons managed to become Chief Minister of the State of Andhra Pradesh from Teleangana in fifty three years of its existence. One, P.V.Narasimha Rao was made to step down after he took up in right earnest the land-reforms, i.e., enforcing ceiling on cultivable land. There was Jai Andhra agitation engineered by the Kulaks of Andhra area. The ostensible reason was the High Court judgement in 1972 up-holding Mulki(nativity) rules. The real reason is intolerance of a Telanganite becoming the Chief Minister of Andhra Pradesh. The late Chenna Reddy became the Chief Minister twice. And twice he was asked to step down, after brief spells. Envious Andhra Political leadership was responsible on both the occasions. In fact communal riots were engineered resulting in loss of three hundred innocent lives in Hyderabad to get rid of him in the year 1990. Before that Telangana lost Four Hundred of its students in the separatist agitation during the

late sixties. During the seventies, eighties and nineties it regularly lost a thousand lives on an annual basis in the naxalite movement.

The separate Telangana movement has gathered such momentum that it is sweeping across all Telangana. It cuts through all parties, communities and castes. The Government of India would do well to recognize this as fact and grant immediate statehood to Telangana. Remember what the poet Goldsmith said

"Ill fares the land to hastening ills a prey; Where wealth accumulates and men decay".

Excerpts from Dr. C.H. Hanumantha Rao's book
Regional Disparities, Smaller States and Statehood for Telangana

1. For a large country like India with enormous regional disparities in development and differences in the institutional framework deriving, in quite a few cases, from cultural diversities, any single strategy for the whole country may not prove to be appropriate. *(p. 17)*

2. It appears that states constituted on a homogeneous basis free from the sense of regional domination would be more conducive to the growth of progressive forces as the people will then be able to see more clearly the lasting solutions to the problem of poverty & unemployment. *(p.63)*

3. It is important to note the main characteristics of the emerging regional movements for separate statehood. These forces are the consequence of economic growth in the post-Independence period within a framework of states constituted on the basis of the ideals espoused in the pre-Independence period. These forces should, therefore, be regarded as reflecting the growing maturity of our system and indicating the need for a better organisation for growth. (p.63)

4. For the first time in the recent period one finds rational economic considerations dominating over those of language, religion and caste. For instance, the agitators for a separate Telangana include, apart from the Telugu speaking people of the region, persons who speak Urdu, Hindi, Marathi, Kannada, Tamil, Gujarati and several other Indian languages. Even people from the Andhra region who settled down in Telangana before the formation of Andhra Pradesh are active in this agitation. Similarly, Reddis, kammas, Brahmins and Harijans are active in the separatist movements both in the Andhra and the Telangana regions. Therefore, the sooner we grasp the nature of the emerging forces the better it would be for the balanced growth of the country on secular and democratic lines.

5. Regional affinity as expressed in the will of the people should

be made the basis for the reorganisation of states. This may involve linguistic homogeneity not in the sense of 'one language - one state' but in the sense of a large majority of the people in such homogeneous regions speaking the same language. Such regions are also likely to be homogeneous in terms of their economic characteristics, and may have the same historical background. The point to note is that when the will of the people is made the basis, it is most likely to be crystallised around a region which is homogeneous with respect to the above characteristics. *(p. 64)*

6. The best course for the reorganisation of states would be to approach each case on its merits. Any attempt at a once-for-all reorganisation of states all over the country on the basis of a fixed set of criteria is likely to be artificial and arbitrary &therefore unstable.*(p. 68)*

7. The people perceive that 'development' in the sense of equitable share in water resources, jobs, opportunities for enterprise and career advancement, and adequate voice in political decision-making is not possible within the integrated state and that separate statehood alone can ensure justice for them. *(p.115)*

8. The political commitment necessary for a focused attention on the problems of growth and enquiry can be ensured only in the smaller states which are relatively homogeneous. It is perhaps too much to expect the requisite foresight and statesmanship from the dominant political leaders in Andhra Pradesh, who, in fact, have a track record of overpowering the central leadership, including even a towering personality like Pandit Jawaharlal Nehru, on the issue of separate statehood for Telangana. *(p118)*

9. The role of the state has changed dramatically from that of the main provider of investment in infrastructure in the pre-liberalisation period to a facilitator of private investment in the post-liberalisation period. The earlier role had a moderating influence on regional disparities insofar as backward regions also benefited to some extent from investments in infrastructure, whereas the new role is fraught with adverse consequences for these regions within larger states. This is because private

investment and technology flow basically to the regions where physical and social infrastructure is already well-developed. In Maharashtra, for example, which has been among the top few states attracting private investments on a large scale in the post-reform period, the developed Pune-Nasik belt has received disproportionately large investments when compared to the backward Vidarbha and Marathwada regions.*(p122)*

10. The role of the government in awarding contracts, choice of locations for private sector projects and technical institutions, decisions about the number, type and location of special economic zones, land acquisition and compensation policies, various kinds of patronage extended to different enterprises and activities, etc., could together make a greater impact on the economy than in the pre-liberalisation period.(p122)

11. Official patronage in bigger states tends to favour the regions and income groups already endowed with adequate resources, skills, power and influence. *(p 123)*

12. Better governance may have also contributed to attracting private investment from outside as well as to better planning and utilisation of resources. This experience shows that the political commitment necessary for a focused attention on the problems of growth and equity can be better ensured in smaller states which are relatively homogeneous. (p123)

13. The growth that has been taking place in Telangana may be characterised as high cost growth. For example, the irrigation map of the region has changed completely. Tank irrigation occupied an important place a few decades ago. But now, over 70 per cent of irrigation is through groundwater and deep tube wells in large parts of Telangana (Subrahmanyam, 2003). This means for a unit output growth there has to be much greater investment now. *(p124)*

14. Telangana region accounts for as many as two-thirds of the total number of farmers' suicides reported in the state between 1998-2006 (Galab *et al.*, 2009). The water crisis has affected sustainability : Land left fallow in Telangana has increased from 25 per cent of cultivable land in the early 1970s to as much as 40 per cent by 1999-2000 (Subrahmanyam, 2003). Pollution from

industrial projects in certain areas has aggravated the crisis. (p *125)*

15. Far from 'development' programmes – more precisely, welfare measures currently being implemented – countering separatist sentiments, the movement for separation may become stronger with the spread of development as long as the perception of injustices due to 'discrimination' in development within the integrated state persists. *(p 125)*

16. Statehood for Telangana is a national issue and not just a regional one. This is because is represents the ongoing social change in the country for the empowerment of people through decentralised governance by broadening and deepening the working of our democratic system. Such empowerment and governance would enable articulation of the real problems of the people and their solution. This would inevitably result in *samajik* or 'socially inclusive' Telangana. (p125)

17. According to the 2001 Census, the ST population constitutes around 9 per cent in Telangana as against 5 per cent in the rest of the state. Thus, as much as 60 per cent of the ST population of Andhra Pradesh state is concentrated in Telangana. Their voice can be expected to be more effective in separate Telangana, not the least because their representation in the state legislature and other elected bodies would be proportionately greater. *(p 126)*

18. Similarly, the population of Muslims is as high as 12.5 per cent in Telangana when compared to 6.9 per cent in the rest of Andhra Pradesh state. As many as 61 per cent of Muslims of Andhra Pradesh live in Telangana, of whom 60 per cent are spread over in different districts other than Hyderabad. They too can be expected to have greater political clout in separate Telangana in determining their fortunes as they can more easily relate themselves with the rest of the disadvantaged sections of the society in the struggle for a better and more secure livelihood. It must be noted in this context that social harmony between people professing different religions and speaking different languages has been proverbial in Telangana because of their shared history and traditions spanning over centuries. *(p. 126)*

19. The SCs account for about 16 per cent of population in Telangana as well as in the rest of A.P. The census does not give the figures of OBCs. But we know from different sources that socially and economically disadvantaged sections, including SCs, STs and OBCs, constitute not less than 85 per cent of the population in Telangana.

20. Thus, the weaker sections constituting a large majority of population in Telangana and, for that matter, in Andhra would be better able to articulate their problems and politically assert themselves in separate, smaller and relatively homogeneous states. The formation of a Telangana state would thus strengthen the forces of social inclusion and secularism in both the states.

21. A smaller state being more easily accessible to the common people can intelligently and speedily grapple with their problems. Moreover, governance at the grassroots can be improved in a smaller state by strengthening the Panchayati Raj institutions which have been deprived of their functions, finances and functionaries. *(p127)*

22. Separation may promote a sense of responsibility and ensure greater effort for the development of the region. The denial of the opportunity for the independent management of their affairs may breed persecution complex thus undermining the sense of individual dignity and interregional solidarity without which no genuine socio-economic development would be possible. (p*135)*

23. There is no reason to doubt the economic viability of separate Telangana state. The States Reorganisation Commission had clearly pointed out that Telangana would have revenue surplus as against the deficit in Andhra. Separation would enable Telangana to step up its investment. (*p*136)

24. Experience has shown that it would be difficult for Telangana to get its due share in government outlays in an integrated state.

25. Experience in Telangana has shown that it is far more difficult to ensure an adequate share in human capital than in material capital. The discrimination against the Telangana personnel in regard to the training, employment & promotion at various levels has resulted in less than adequate share in human capital.*(p136)*

26. It is unfortunate that the national leadership has become insensitive to genuinely broad-based movements. Unanimous resolutions passed by widely attended conventions fall to impress our leaders. Hence, the incentive for violent expression of discontent.*(p 139)*

27. The only way of avoiding recurring regional tensions in Andhra Pradesh would be to bifurcate the State. The people will then be able to see the more lasting solutions and show more initiative, drive and confidence as they did in the case of Punjab and Haryana after the States were separated. (p*139)*

"After taking all these factors into consideration we have come to the conclusion that it will be in the interests of Andhra as well as Telangana, if, for the present, the Telangana area is constituted into a Separate State, which may be known as the Hyderabad State, with provision for its unifications with Andhra after the General elections likely to be held in or about 1961, if by a two-thirds majority the legislature of the residuary Hyderabad State express itself in favour of such unification."

– Justice Fazal Ali Commission

"So far as I am concerned, individually, I am against the very principle of linguistic provinces. It is an archaic principle, resembling disintegrate the very unity and feeling of brotherhood among the various people."

–Dr. Neelam Sanjeeva Reddy

Dr. Bezwada Gopal Reddy, while discussing SRC Bill in 1956 in Andhra Assembly at Kurnool, categorically declared that Andhra Pradesh was not formed on linguistic lines, that's why it could not get all Telugu speaking areas located in other states.

WHAT MADE ANDHRAS MORE ENTERPRISING

– Dr. Velchala Kondal Rao
Former Director, Telugu Akademy, A.P.

It is often contended that people from the Andhra region are more enterprising and that they have played a significant role in the development of the Andhra Pradesh more particularly the capital city of Hyderabad. This contention totally ignores the role of the State in making the Andhra region prosperous and other factors that have contributed to the growth of Andhra capitalism. The purpose of this short note is to place the entire issue in proper perspective to demolish the myth that the Andhra people are more enterprising and to establish the fact that the entrepreneurship in the Andhra was more State facilitated than inherent.

Andhra region endowed with fertile soil and dependable canal irrigation provided by the State had a head start in the development of agriculture. The surpluses generated in the traditional agricultural sector facilitated diversification of agriculture into commercial cropping. Faced with food shortages the Government of India initiated the Intensive Agricultural District Programme (IADP) in the Third Plan period. This programme focused more on the intensification of agriculture in the agriculturally developed regions to attain food self sufficiency with in the shortest possible time. The concept of drought prone area development gained prominence much later. The focus on the development of irrigation in the first two Five-Year Plans has also benefited the Andhra region more than the Telangana region.

What facilitated the enterprising nature of the Andhras was the surpluses generated in the agricultural sector. Many of the Andhra farmers became contractors in the construction of irrigation projects which generated further surpluses for them and introduced them to the financial and banking system. This facilitated their entry into the industrial sector. They were

able to leverage their surplus income from the agriculture and government contracts and access financial support from banks and development financial institutions on a larger scale. The Credit-Deposit ratios in a number of Andhra districts are much higher than those in the Telangana districts barring Hyderabad and Ranga Reddy.

The situation in the Telangana region of the State presents a contrasting picture. Telangana with dependence on tank and well irrigation and with a much lower proportion of irrigated area to sown area remained chronically drought prone for a long time. In sharp contrast to the growth of canal irrigation developed with public money in the Andhra region Telangana region witnessed a sharp decline in the area irrigated by the tanks because of government's total negiligence in maintaining the water bodies. The area under tank irrigation in the Telangana region witnessed a sharp decline from 447236 hectares in 1956-57 to 248019 hectares in 2008-09. This was a double whammy for the farmers of Telangana. Tanks besides providing irrigation to crops also recharged the ground water. With area under tanks dwindling farmers' dependence on well irrigation increased considerably. Unlike canal irrigation this did not come cheap to the farmers of Telangana. They had to raise loans to dig wells and install oil engines/electric pumpsets. With the receding water table and erratic power supply agriculture has become a non-viable proposition in large parts of the Telangana region. The incidence of farmer suicides in the region is adequate proof of this. With subsistence agriculture where is the question of farmers becoming entrepreneurs and venturing into commercial farming and other non-farm sectors. The responsibility for this sorry state of farmers in the Telangana regions rests on the government which neglected the development of the region.

What had further aggravated the plight of farmers in the region is the risky nature of cultivation on account of depleting water table, high cost of well irrigation and pest

attacks. All this has forced majority of farmers into indebtedness. Their only limited interface with the banking sectors is for crop loans. How can subsistence agriculture in the region support entrepreneurialism. It is no fault of the farmers in the Telangana region.

A few farmers in the region attempted to try their fortune in the Gulf region. Even here they met with failure cheated by unscrupulous agents and an unconcerned government which failed to check the malpractices of the agents despite growing incidence of such cases. A few who managed to secure low paid jobs are finding the living conditions in the Gulf miserable and the wages insufficient to clear their debts raised to pay the agents.

The surpluses from the agriculture sector in the Andhra region contributed to a sharp increase in the land prices in that region. This enabled farmers from the region to sell their lands at high prices and to acquire large land holdings in the Telangana region at throw away prices because of the distress in the region. Most small farmers in the Telangana region ended up as farm labour in the process.

Thus it is very clear that the enterprising nature of the Andhras was the result of State policies and better provision of agricultural and other infrastructure in their region. With the provision of a level playing field Telangana people will not lag behind and they will be as enterprising as the Andhra people and certainly not as unscrupulous as the Andhra capitalists.

THE CASE FOR A SEPARATE TELANGANA STATE

The British Approach to a Similar Problem

- Dr. V.Ram Mohan N.R.I.

The Honourable Committee knows that there can be many reasons why some well-established states break up. Some of the most powerful reasons are self-rule, self-respect, cultural identity, and the antecedent history.

In this context, we would like to remind the Committee that the late Sri Potti Sriramulu, often disingenuously quoted by the Seemandhra leaders as having sacrificed his life for the sake of a single, unified Telugu-speaking state, actually fought for the self-respect, self-rule, and self-identity of the Telugu - speaking people in the Madras State.

Since 1956, having been thrown into an unholy partnership with the erstwhile Vishalandhra, Telangana of the erstwhile Hyderabad State has been struggling for its legitimate rights, resources and self-respect. In a seemingly democratic state that is A.P., Telangana has been taken captive by the democratic tyranny of the non-Telangana regions of the state because of the permanent 60-40 split in their favour in the A.P. Assembly.

It does not matter whether a Telanganite is the Chief Minister or not. He will always be beholden to the Seemandhra legislators. So will the Telangana ministers and legislators who continue to make Faustian deals for a few scraps at the high table of the Seemandhra power wielders.

In the fifty four years they have been lording over Telangana, the swaggering Andhra leaders, politicians, and movie moguls have changed the cultural landscape of Telangana and the zeitgeist of Hyderabad for the worse. The region weeps for its lost soul and for its deliverance.

With their ill-gotten wealth from the illegal mining activities and illegal vasools, some 'maha nayaks' have established or are operating proxy TV channels and newspapers. These shameless people or their scions parade

themselves and their propaganda ad nauseum every single day without let or hindrance. This is the culture and expertise they brought to Hyderabad from Andhra and some Telangana politicians are in cahoots with these practitioners of the political black arts. The people of Telangana reject these corrupt Andhra politicians and their cohorts in Telangana.

Fifty-four Years of Union and all that....

One of the most persistent and sometimes anguished complaints from the Seemandhra region is how can Telangana ask for a separate state having been part and parcel of A.P. for nearly fifty four years. In this context, we would like to cite the example of the United Kingdom story. The United Kingdom, as the Hon. Committee knows, consists of England, Scotland, Wales and Northern Ireland.

Without going too deeply into the history of the UK in the interest of brevity, we would like to point out that Scotland and England became one state in 1707 through the Acts of Union of the then Scottish and English Parliaments, although a strong vocal section in Scotland never agreed to this arrangement.

Mini profile of Scotland :

Population : 5.17 million, Area : 78,772 sq. km, Language : English, less than 1% speak Gaelic.

Per capita Income : US$ 39,680.

Since 1960, there have been increasing demands by the Scottish Nationalist Party and the Scottish people for outright independence or a devolved federal structure (just like our own) where Scotland would have its own Parliament. In 1997, a referendum of the Scottish electorate was held and a majority of the Scottish people voted for devolution (transfer of powers to a Scottish Parliament). This was accepted by The House of Commons in London. In 1999 an election was held in Scotland and the power was transferred from London to the newly established parliament in Edinburgh. The House of Commons, like our Lok Sabha, still holds a few powers but Scotland is largely self-governing - after 300 years.

Mini profile of Wales (Cymru):

Population : 3.0 million, Area : 20,779 sq.km, Language : English, about 20% also speak Welsh, Per capita Income : US$ 30,546

Wales, having been a separate state before, was incorporated into England with the Laws in Wales Acts of 1535-1542. Plaid Cymru (The Welsh Nationalist Party) was formed in 1925 demanding devolution (separate status but within a federal structure) or total independence.

Following the flooding and drowning of the Tryweryn Valley (part of Wales) in 1965 to create a reservoir to supply water to the English city of Liverpool, pent up Welsh nationalism and anger rebounded. Despite 35 of the 36 Welsh Members of Parliament voting against the bill (shades of A.P. Assembly and Lok Sabha), the rest of the members still passed the bill and the village of Capel Celyn and the surrounding areas in Wales were drowned, highlighting Wales's powerlessness in her own affairs in the face of the numerical superiority of English MPs in the House of Commons (see the parallel of Telangana Vs. Seemandhra in the A.P. Assembly and Lok Sabha). Free Wales Army and other violent groups were formed and they resorted to sporadic destruction of water pipes and bombing of dams being constructed for the benefit of England.

In 1997, a referendum confined to Wales alone was conducted by the federal parliament and a majority of the Welsh people opted for the creation of a Welsh National Assembly. As a result, The National Assembly of Wales was set-up in 1999. After 450 years, they now manage most of their own affairs, albeit within the federal set-up. The capital of Wales is Cardiff.

Mini profile of Northern Ireland :

Population : 2.0 million, Area : 24,481 sq.km, Language : English, Capital : Belfast

Northern Ireland, otherwise called Ulster, became part of the UK after partition of Ireland in 1921. They had their own assembly. Ulster wants to be part of the UK because they

don't want to be part of The Republic of Ireland (on account of Ulster being predominantly Protestant, the South being Catholic). The Republic of Ireland claims Northern Ireland as their own.

We would like to emphasise that Scotland and Wales asked for totally independent states or for their own assemblies, not because of their economic backwardness but because they wanted to have control over their own affairs to preserve their own cultural identity and to prevent exploitation by a dominant region, in this case England.

So, we request the Committee to take the following points into consideration :

1. Separation is not always on the basis of economic factors or how long mergers have existed between the pre-existing states. Telangana (as part of the erstwhile Hyderabad State) was a separate state which got merged into A.P. For the reasons given, the people of the region now strongly desire a separate Telangana State.
2. Self-rule, self-respect, and cultural identity count heavily for all countries whether small or big, prosperous or poor.
3. Telangana will never trust Seemandhra again. God knows, and the Committee may come to the same conclusion, that Seemandhra politicians over a period of 54 years cynically, systematically and unconscionably broke solemnly entered into agreements between the two regions.
4. Although Telugu-speaking, for historical reasons Telangana has been culturally different from Seemandhra for nearly 150 years and it has an overwhelming desire to keep its cultural identity.
5. We reject a Greater Hyderabad State separate from the rest of the Telangana region, a poisoned chalice being offered by the Seemandhra leaders and some vested interests.
6. We demand that Lok Sabha introduce a bill in parliament to proceed with the establishment of Telangana State as promised. Alternatively, the Federal Government should accept the will of the majority of the Telangana MLAs and MPs reflecting the current opinion of the Telangana people. If it wishes to ascertain the will of the people directly, it should conduct a referendum in Telangana alone.

PROMISED LAND

- E. Shobha Rao
N.R.I.,California, U.S.A.

A long time ago, "The Promised Land" was assured by God, according to the Hebrew Bible to the Israelites, the promise was firstly made to Abraham, then renewed to his son Isaac, and later to Jacob, the offspring of Isaac. Today, the descendents of Abraham finally have their promised land in Israel.

On the other hand, Telangana land, that we describe as 'Koti Ratnala Veena', a bejeweled lyre, a plucking instrument had been possessed, oppressed, and bedeviled by the Nizam rule for hundreds of years. Just when India sighed relief that it got its independence and Telangana people celebrated as they broke the shackles of Nizam's iron chains, Telangana was merged with the Andhra which broke away from Madras. The Andhra people felt suffocated in the predominantly Tamilian state and felt they were treated as second-class citizens. They desperately felt their self-respect was under attack in the Madras state and looked for other avenues to escape. They looked around and saw Telugu people in the state of Hyderabad and wanted to merge with them to create a state under the linguistic principle proposed by the central government. It was their promised land. On the other hand, Telangana people, recently freed from Nizam's rule were not too keen to jump at the chance of the merger where they would be a minority. They had their doubts and with good reason. Against their intuition and the then Prime Minister's judgment, the union happened. What became the 'promised land' for the Costa and Rayala Seema people, became an 'afflicted land' for the Telangana people. It seemed that their troubles and travails began all over.

The disparities emerged rapidly. The urban Telangana people were educated in Urdu under Nizam, while the elite in Costa, and Seema people were educated in English under the British. The Rural Telangana poor were indentured labor

under Nizam as well as their feudal landlords. They did not know the ways of the world. The diversity was transparent; it was seen in culture, language, and outlook. The lopsidedness of migrant entrepreneurship of the Costa, Seema people weighed heavily against the submissive, and docile slavery of the Telangana people. With the merger Andhra moved their capital to Hyderabad since it was equipped with two airports, a well-developed railway system, hospitals, universities, and administrative buildings and a parliament. It has all the facilities that one would need in a capital.

Over the next five decades, the Andhra and Costa people dominated the Assembly, cornered urban lands around Hyderabad. With dominance in bureaucracy and the legislature Andhras consistently granted their regions higher allocations of resources especially in the area of irrigation projects at the expense of Telangana. The farmers of Telangana depended on the rainwater and bore wells for irrigating their lands which were often undependable resulting in much hardship and occasional suicides.

The Andhra chief ministers had muscle and majority in the Assembly; they simply marginalized the Telangana leaders. Over 56 years, only four chief ministers from Telangana were elected, only one survived his whole term. The Andhra and Seema leaders ousted the other three chief ministers unceremoniously before their tenure completed. The Nagarjuna Sagar project on the Krishna river exemplifies the deception of the Andhra Engineers. The irrigation minister (from Costa) deliberately moved the project 20 miles downstream from the original planned location, as a result Costa districts got maximum benefit at the expense of Telangana. The contractors in question were also exclusively from Andhra. Numerous villages in Telangana were submerged and the displaced farmers did not get any compensation from the Government. The Pochampad project on the Godavari river was constructed to serve Nizamabad, Karimnagar, Adilabad, Warangal but the canal system was delayed for lack of funds for decades and now the reservoir is

silted up reducing the storage capacity. Thus the fate of rural Telangana person was sealed.

The urban and suburban Telanganite did not fare any better. The Costa and Seema people occupied most of the top positions in the government. They broke all the rules of central government orders (ex. GO 610) and disregarded the reservations for Telangana people. Government contracts usually went to Andhra businessmen. Any time there was a survey done on a Telangana irrigation project, an unfavorable report came out stating the project was not viable, and it was too expensive. In Judiciary, there is not a single advocate general from Telangana region. In Police, most of the top positions went to Andhra region. 90% of the top jobs in the areas of revenue collection, forestry, census board, civil engineering, land surveys, mining surveys, teaching, law, and other administrative areas were filled by the Andhra and Costa people.

The lands around Hyderabad were granted to Andhra speculators by the Government for paltry prices under the garb of industrial development. The despair felt by the average Telangana college graduate and farmer increased tremendously. This initiated the first separate Telangana movement in the late sixties. The neo-literate of Telangana started pointing out the inequalities being meted out in the Andhra Pradesh Government. A historic win for Telangana party in the elections did not win anything for the people as they were soon sold out. Indira Gandhi, the then prime minister of India made Marri Chenna Reddy, the Telangana Praja Samiti chief, the AP Chief Minister. Chenna Reddy sacrificed the movement for personal gains. In the mean time Telanganites distrust for Andhra leaders continued.

When NTR came to power in 1980s, he marketed the 'Telugu Pride' and 'Atma Gauravam' brand and won the elections for his new 'Telugu Desam' party. But this pride was not spread to the Telangana region. During the subsequent governments of Chandrababu Naidu, and YS Raja Shekhar Reddy, things got worse. Naidu devised a scheme of selling

the government land under the 'special economic zone' act at less than 2 Rs (approximately 10 cents) an acre to his buddies and his relatives, and to people who returned favors. (SEZs are often developed under a public-private arrangement, in which the public sector provides some level of support (provision of off-site infrastructure, equity investment, soft loans, bond issues, etc) to enable a private sector developer to obtain a reasonable rate of return on the project (typically 10-20% depending on risk levels). But instead of developing industries, the buyers quickly turned them into real estate ventures. This inflated the land surrounding the areas, and the clever speculators quickly made big bucks. This process continued in Raja Shekhar Reddy's government. 99% of industry licenses were given to powerful Andhra lobbies. Almost all government contracts ended up either in the Andhra and Seema businessmen's hands. The trickle down to Telangana areas was almost nil to none.

Mr. Naidu hyped Hyderabad as the second silicon valley of India, and it attracted some multi-national companies to Hyderabad, thus deriving the name 'Cyberabad'. But still, the Telangana people benefited very little from the Information Technology and BPOs set up in Hyderabad. The Andhra and Seema youth became the beneficiaries of their parents' wealth and steady jobs-. They looked down on their Telangana peers, saying that they are not qualified, and they are lazy. In truth, the children of the Telangana farmers, and lower middle class had no way of competing with their Andhra and Seema contemporaries.

At this time, a young leader who was not particularly popular got peeved with Mr. Naidu and quit the Telugu Desam party and started his own party called Telangana Rashtra Samiti. Whatever his motive was at the time (Most people think, it's because he wanted a key position in the cabinet and lost out), the premise with which he started the Telangana movement became a huge success.

(Next part will continue with Mr. Raja Shekhar Reddy's regime and rise of TRS and popularity of Telangana sentiment)

RULES OF THE GAME

- E. Shobha Rao
N.R.I.,California, U.S.A.

A strange and interesting incident occurred in a Telangana district recently. In a very thought provoking protest, the locals in a village played a game of Kabaddi. This game is usually played with two teams of five. It is played in a rectangular box with lines that are similar to the yardage lines on the American football field. One person repeatedly utters the word 'kabaddi' without pausing for breath, goes into the other team aiming to take out the players by touching them. Once a player on the other side is touched, the entrant needs to get back to the yardage line without being caught. If he pauses for breath or if he is wrestled to the ground by the other team, he is out.

In this particular game, Team A had eight members and Team B had five. The yardage line was shorter for Team A, they didn't need to abide by any rules, when they were 'out', they were really not 'out', they could pause for breath any time they wanted. The referee was chosen from Team A and completely sided with Team A breaking all rules. The outcome was 'Team T' lost miserably. The villagers applauded the win by Team A, the village head gave the trophy to Team A amongst much fanfare.

This was a unique protest conducted by the villagers depicted the current political scenario in Andhra Pradesh. 'Team A' hailed from Andhra and Rayala Seema, 'Team T' hailed from Telangana. The simple play that was enacted clearly showed what could happen if there is no level playing field and if the game is not played by the rules.

According to Hobbes, man in the state of nature seeks nothing but his own selfish pleasure, but such individualism naturally leads to a war in which every man's hand is against his neighbour. In pure self-interest and for self-preservation men entered into a compact by which they agreed to surrender part of their natural freedom to an absolute ruler in order to

preserve the rest. The State determines what is just and unjust, right and wrong. and the strong arm of the law provides the ultimate sanction for right conduct. (Catholic Encyclopedia: Obligation, 1911). Thus Hobbes supports an absolute monarchy, where power resides in the king or queen, as this absolute power to create and enforce laws was necessary for justice and the formation of a moral society.

Since then, times have changed. We, the people believed in a democracy, we didn't need monarchy anymore, we needed elected representatives of people who can make decisions for the electees.

Telangana elected representatives to play for them, but they were smaller in number, less effective because they could not elect a chief minister from their region for the last 27 years, in fact, during the entire 53 years, there were only four chief ministers from Telangana, most of them did not complete their full term in the assembly as chief minister.

I have heard from many people hailing from Andhra and Seema saying that the Telangana leaders are useless, are weak, and are unable to fulfill the demands of Telangana. Partly it is true, there was always dissension amongst the Telangana leaders and they squabbled amongst themselves for fame, glory, and the tidbits that are thrown to them by the Andhra Chief Ministers. But there is another side to the equation. It is very simple, they couldn't get their demands heard by the more powerful lobbies from Andhra and Seema. If a Telangana leader made a fuss, he was immediately shifted to a lesser known post in the cabinet. They were emasculated and stamped upon at every turn. The weaker leaders who turned into 'yes' men were given posts that are strong but were manipulated and played as puppets from behind the scene. The balance always tilted toward Andhra and Seema in regard to Power projects, irrigation projects, jobs, education institutions, and disaster relief funds.

Today a friend of mine said that competition can only occur when there is a level playing field. Where is the level playing field? Who is abiding by rules of the game?

I AM FROM TELANGANA - I AM NOT A NAXALITE

- E. Shobha Rao
N.R.I.,California, U.S.A.

Today, I went and saw the movie called " am khan, am not a terrorist'. The movie is about a Muslim man suffering from a type of autism called 'Asperger's Syndrome' who suddenly finds himself branded as a terrorist after the September 11 th incident in US. As a law-abiding man with simple ideals, he doesn't understand why he is accused of being a terrorist. The moral of the story was that there are only two kinds of people, good and evil, and they exist everywhere in all races, regions, and religions.

A few people brought to my attention that in some pro-united Andhra forums, and groups, any person asking for Telangana is termed as a Naxalite. The members are claiming that the Telangana supporters are instigators of violence, and they are trouble makers of the worst kind who are disrupting the peace and tranquility in Andhra Pradesh. The accusers are educated Andhra people who have some form of fear that they will be driven out from Hyderabad if Telangana state is formed and Hyderabad becomes the capital of this new state. Being a moderator of the Telangana forum, I will say that this kind of rhetoric is not just confined to the pro-United Andhra forums. Most of the administrators continuously monitor our walls for inflammatory speeches and try to moderate them. But still a few escape our close watch. Some people attack the Andhras with equal fervor as they attack the Telangana people.

Firstly let me say clearly that I am all for the bifurcation of Telangana region from Andhra Pradesh. I don't want the people to break up because of language, or because I have hatred for the other side. In fact, I enjoy the food, the movies, the literature belonging to the Andhra region. My reasons for the de-merger of the state are political, economic, and administrative. I think that 'Unity' is a politically correct word

and in normal circumstances, every sane person would and should want people to be happily united. The key word here is in 'normal circumstances'.

I strongly believe that smaller states are better for administration, especially with the high populace in India. India has already separate three states in the recent years into six. The three new states, Chattisgarh, Jharkhand, Uttarkhand have stated higher GDP growth since their formation.

Secondly, I believe that there are regional imbalances because of the uneven political representation in the state. The Seema Andhra people have a majority in the State, they have roughly 75 more representatives than Telangana. In the last 56 years, they have enjoyed their leaders at the helm as the chief minister of the state. Only four times, the Telangana chief ministers have come to the power and three out of the four times, they have been pulled down by the Seemandhra leaders before they fulfilled their tenure.

Because of the weak political representation, most of the irrigation projects in Telangana were put on the back burner, not maintained, and those that started were drawn and built to give more water to the Seemandhra regions than the Telangana region. When I tell this fact to my Andhra friends, they told me that our farmers are too lazy, so they didn't want the water but wanted the dole outs from the state. Some told me that since Telangana region is a plateau, the lift irrigation is more expensive. Painstakingly I did research and found that majority of the projects are not lift irrigation. The government did not make any efforts to implement drip irrigation, minor canals, small lift irrigation projects that are less expensive to curtail the over usage of ground water. This resulted in depletion of ground water. The farmers took loans from the banks to dig bore 'tube wells. But they needed electricity to run the borewells. Electricity was scarce too because there were no power projects in Telangana. So the farmers failed miserably and defaulted on their loans. In the last decade, Telangana ranked the highest in terms of farmer suicides.

90% of the white-collar bureaucrats in the government are from Seemandhra. When a Telangana person does all the due diligence and goes for a mining permit, somehow the permission is given to a native of Andhra. 95% of the government contracts go to the Seema or Andhra businessman. This monopolization suppressed the Telangana people and you can name probably a handful that are millionaires, while there are hundreds of people from Andhra who can claim to be millionaires and even a couple of billionaires.

The corruption and greed of Seema Andhra leaders and businessmen is another reason why I believe it would be best for us to divide. The government (i.e. Chief ministers and powerful politicians belonging to Seemandhra) gave away lands almost free of charge to several Andhra politicians and businessmen for favors received. The lands in Hyderabad and surrounding Telangana villages were given on the pretext of creating industries for employing locals, but instead were turned into real estate ventures. Today about 167,000 acres of government urban land in Hyderabad is in the hands of Seemandhra people.

When it comes to funds distribution, the inequality is glaringly visible. The universities in Andhra enjoy a lot more funds, and every year a new university pops in that region while the Telangana universities are always squeezed for money and almost bare facilities.

Based on the weaker political power, lower per capita income, lower literacy rates, lower employment numbers, and less number of acres that are irrigated in Telangana and increasing greed of the Seemandhra leaders, I believe that a division is absolutely necessary. Added to this are the growing animosities between the two people, the mental anguish and fear from both sides.

So what happens to Hyderabad? Hyderabad being in telangana region will have to stay as the capital of Telangana. The state capital for Seemandhra region needs to be selected, the money and seed capital for the infrastructure needs to be

given to the Seemandhra people. The people who will lose the government jobs will need to be repatriated to their region. If Andhra people want to remain where they are, they should remain where they are - after all, Hyderabad is in India and we are all Indians, as an Indian, you or I should have the right to stay where we want.

I want to be fair to the Seema Andhra people in Hyderabad. Most of them are ordinary people who came to Hyderabad because it is the capital of A.P, they found jobs and settled here. Some of them have been in the city for 25 years or more. They fear that they will be sent back if Telangana comes, their jobs will be in jeopardy and their lands will be seized. Being a moderate and educated person, I would like to impress upon them that unless they are in a state government job, they have nothing to fear. But like Khan's mother said, there are good and evil people in the world, and some evil people do threaten violence against the ordinary Andhra and Seema people with dire consequences. Will this increase or decrease if Andhra Pradesh remains united? I believe if the separation happens quickly and smoothly, people will live and let live. The longer the agitation is let to simmer, the worse the consequences will be.

I have a lot of friends who have had mixed marriages. I sympathize with their plight. They want the state to be united. They want their kids to have one native state, now they have to go through the same identity crises that most of the American Born Indian kids go through. Who do they show loyalty to? Where do they live? This is a delicate problem, but this is not the same kind of problem that the Telangana farmers are facing, this is not the same kind of problem that the Telangana unemployed youth are battling. Their agitation is for food, shelter, and education not for emotional comfort.

Are people from two different states not marrying today? How are the children from such marriages coping with the situation? It's not like we are going to be two states speaking two different languages, right? It's not like we are building a wall between our regions.

The only culprits here are the leaders from both sides, who have a lot more to lose or gain if Telangana comes. These are the Seemandhra leaders who have acquired lands illegally in Telangana, especially in Greater Hyderabad and worry that people will start looking closely into their activities. These are the Telangana leaders who are power hungry and not interested in their constituents and their needs.

The rhetoric on both sides is increasing day by day. The hostilities on internet forums is reminding me of 'Road Rage'. On the road, people try to cut each other off, they curse, they yell obscenities when someone breaks the rules, the drivers show their middle fingers, and sometimes they even shoot each other when a crazy person loses his or her cool. I think this is probably because we are pretty sure we will never see that person face to face in a party or workplace. The same phenomenon is taking place on the forums, facebook, Orkut, Myspace groups, and fan pages. Under the guise of anonymity, we take swings at each other, trying to be as crude and as insensitive as possible.

On the Telangana forums, every Andhra person is a leech, a bloodsucker, or a Shylock. But most of the Andhra people are your co-workers, your neighbors, and your family members who probably had no idea that all these injustices were happening in Telangana. They were blissfully ignorant all this time, and now that the shit hit the fan, they are bristling at the personal insults and attacks against them. The telangana people show insensitivity about the migrants, screaming slogans like 'idli sambar go back', 'Andhra Bhago' etc.

Telangana people should stop blaming the ordinary Andhra person. Their only fault is staying silent and blind when injustices were happening and enjoying the favors bequeathed upon them by their leaders. It is perhaps not a deed done with deliberation, but with oblivious ignorance.

The Seema Andhra leaders and the predominantly Andhra media today are trying to term Telangana people as naxalites, trying to create a fear in the Center and suppress

the student movement. This propaganda has moved to the internet, now the Andhra people take pleasure in calling all Pro- Telangana people naxalites. They too show their indifference and apathy when young kids from Telangana die, committing suicides.

Andhra people should stop thinking that these demands are because the Telangana people are against them. The movement was born 'For' the Telangana people, not 'Against' any other region.

In these circumstances, it is foolish to stay together and beget violent thoughts or deeds on both sides. It is a merciful thing if the center grants the separation of Telangana as quickly as possible when there is still some love and respect between us.

I am from Telangana, I am not a Naxalite.

SUMMING UP

(From *Regionalism in India* by Prof. G.R.S.Rao,
Institution of Constitutional and Parliamentary Studies)

The Telangana region in general and the twin cities of Hyderabad and Secunderabad in particular have been exposed to an uninterrupted period of rapid social change for nearly two decades. At the political plane, it has been subjected to four major changes in quick succession from that of a princely state of the Nizam, to a rule under a military Governor following Police Action by the Government of India, then to a popular government as a Part B state, and finally division into linguistic regions leading to the merger of the Telangana and Andhra regions to form Andhra Pradesh.

This political change brought in its train concomitant administrative changes affecting a predominantly underdeveloped and illiterate society in a vital way. One such change, for example, was in the sphere of currency. In less than ten years' time the currency had undergone three changes in the Telangana area. Accustomed exclusively to the Nizam's currency till the year 1947, the people were subjected to dual currency-Nizam's as well as India Government's-following the Police Action. The Nizam's currency was demonetised in the year 1952; the Indian Government currency was changed to the metric system in 1957 again leading to dual currency for several years.

The social structure of Telangana has undergone vital changes during the period. In Telangana, the middle class was conspicuously absent, till this class migrated to this region, mostly from the coastal region of present Andhra Pradesh. Telangana was marked for its feudal structure, with people belonging mainly to the rich land owning and the labour classes. The 1961 census Report observes that "more persons moved into Telangana than have left it for Andhra". Dealing with the occupational structure, the Census Report observes that (the occupational structure is dissimilar in the cases of immigrants and emigrants. Relatively large numbers have moved from Telangana to Andhra in search of agricultural

employment, whereas relatively a larger number moved into Telangana from Andhra in search of non agricultural employment and sent many into agricultural employment.'

The changes that have come about in the social structure were influenced greatly by the population influx, and in turn the economy and occupation pattern. **Mass migration of coastal Andhra to the Telangana region, apart from influencing the occupational pattern in Telangana, has also contributed to tensions between the Andhras of the Telangana and the coastal regions. These tensions could also be traced to the period of the Police Action, when refugees from the Telangana region who went to the coastal region had to return back with accounts of inhospitable treatment. Further, in the process of integration following the Police Action, the Government of India re-placed the Nizam's administrators with Telugu speaking administrators recruited from the coastal region, who proved not so popular with the Telangana people.**

It was in the light of this background that the States Reorganization Commission considered the issue of merger of the Telangana region of Hyderabad State and the Telugu speaking Andhra State comprising the coastal and Rayalaseema regions. **The States Reorganization Commission observed that "the real fear of the people of Telangana is that if they join Andhra, they will be unequally placed in relation to the people of Andhra and in the partnership, the major partner will derive all the advantages immediately, while Telangana itself would be converted into a colony by the enterprising coastal Andhras".** The Commission recommended formation of Telangana as a separate State for five years with an option at the end of such a period either to continue as a separate State or to merge with Andhra State. However, the Central Government decided to merge the two regions to form Andhra Pradesh on the basis of the 'Gentlemen's Agreement' entered into by representatives of the Government and of the Congress Party belonging to the two regions, providing for certain safeguards to the people of the Telangana region. **Announcing the formation of**

Vishalandhra, Pandit Jawarharlal Nehru, the then Prime Minister, also made a pointed reference to "the fear among the people of Telangana that if it were merged with Andhra the latter would come and occupy their lands, services and educational institutions. Shri B. Gopala Reddy, the then Chief Minister of Andhra State, stated that, "it is the spirit in which the safeguards are implemented that will be decisive, in winning the confidence of Telangana". The Central Government also gave recognition to the so-called Gentle-men's Agreement and also assumed responsibility by placing a statement in the Lok Sabha incorporating many of the pro-visions of the Agreement. At this stage it may be noted that the political affiliations of the group of 'Gentlemen' who entered into the Agreement was exclusively Congress. The Agreement provided for arrangements, some of which were purely political in nature, and some of which were constitutional and legal, for the implementation of which constitutional amendments were necessary.

At the instance of the Telangana Regional Committee when the State Government approached the Central Government to provide necessary legislative support in order to honour some of the provisions of the Agreement, the latter advised the former that it would not be possible due to constitutional difficulties.

The provision with regard to the appointment of Deputy Chief Minister from Telangana in case a non-Telanganite was elected Chief Minister, a purely political provision was violated excepting for a brief period.

The Gentlemen's Agreement envisaged administrative action in ensuring certain safeguards in the spheres of education and employment. However clear policies were not formulated nor an machinery evolved for implementation. The Telangana Regional Committee, supposed to look after the interests of the Telangana region had been made a purely advisory body. It could have been made an effective review body, even where it had no administrative role and responsibility, to review the working of the Agreement. Even where the Telangana Regional Committee did undertake

cursory review of problems such as educational and employment safeguards, sufficient deference was not shown to its recommendations.

As discontent was felt by various sections of the people in the Telangana region, agitation was started, first demanding proper implementation of the safeguards which ultimately grew into an agitation for a separate State of Telangana. As the agitation grew in its intensity, an All-Party Agreement was reached on January 19 1969 by representatives of various political parties, at the initiative of the Chief Minister of Andhra Pradesh .. This Agreement, entered into by political representatives outside the State legislature while the legislature was actually in session, conceded that the Gentlemen's Agreement of 1956 was not honoured, and went far ahead of the provisions of the 1956 Agreement in its attempt to rectify the situation. Ignoring the principles of sound public administration, this All-Party Agreement of January, 1969 approved transfer of nearly 4,000 non-Mulki employees from the Telangana region to other regions of the State, and to recruit people belonging to the Telangana region to fill up such vacancies, or to keep the posts vacant till qualified people were available. It was also agreed to create 2,000 new posts in the Government departments in the Telangana region in order to provide additional employment opportunities.

Although all the major political parties were represented at this All-Party Meet of 1969, no sooner the Accord was announced than the representatives of several political parties started voicing discordant notes. As the State Government passed orders transferring *en masse* its employees from one region to the other, in the face of growing agitation and discord among political leaders, the Supreme Court stayed the orders of the State Government transferring officials and held that such orders were *ultra vires* the Constitution.

On the economic front the controversy over the quantum of surplus revenue from the Telangana region was raging. Administration, business, industrial production and in fact orderly life itself came to a standstill with growing

violence and disruption of essential services such as water, food, milk and electricity. The disorder in the life of the community was matched only by the factional fight among political leaders.

The inaction of years was followed by hasty action on the part of both the State Government and the Central Government in appointing various commissions and committees to look into the various aspects of this complex problem. This also resulted in overlapping jurisdictions and duplication of effort, as for example, the appointment of an 'expert' committee by the State Government to probe into and report on surpluses and another Commission by the Central Government for the same purpose. Although all the Commissions and Committees probed into the various aspects of the problem and several other review committees were set in motion, the problem defied an easy or ready solution.

In a complex problem of such gargantuan proportions, it is difficult to establish cause-and-effect relationship. However, the data presented in the preceding chapters facilitate the identification of certain aspects of this relationship.

The Andhra State was initially carved out of the erstwhile Madras State in 1953. Telangana was a part of the erstwhile Hyderabad State till 1956. Neither the Andhra nor the Telangana region had ever been a separate entity in itself at any time during recent history. **Even though they were merged and formed into one state of Andhra Pradesh in 1956, a unified and uniform planning process was set in motion only around the year 1959.** Apart from the fact that a short period of planned development is hardly sufficient to wipe out regional imbalances in the background of a multitude of factors operating in planning in India, two more relevant facts should be kept in mind in any discussion of regional imbalances. Firstly, investment rate and growth rate variations are found not only between the called regions, but more prominently within each region as revealed by data on regional development. Secondly, some aspects of economic

development and agents of change such as communications are outside the purview of planning at the state level.

The socioeconomic disparities between the Circars and Rayalaseema were pertinent to the question of safeguards and special care for the backward districts of Rayalaseema prior to and after the formation of Andhra State in 1953. As Shri Ramanadham noted,' with the merger of the Telangana region of the Hyderabad State and the Andhra State, the problem was obviously intensified and a triangular pull on many issues of development was only to be expected.

This triangular pull on issues of economic development best illustrates the fact that any prospective threat to economic security and well-being is greater than the force of language as a factor contributing to group coherence. This explains the reasons why the agitation was not confined to the Telugu speaking people, but could draw into its fold people and leaders with other linguistic backgrounds.

The administrative aspects of the cause-and-effect relationship of the Telangana problem are marked by lack of periodical reviews, which led to sizable grievances over the years.

Although it was officially admitted that "no machinery whatsoever was set up for the purpose", the Andhra Pradesh Regional Committee Order, 1958 issued by the President of India does provide, *inter alia*, for such a review of matters enumerated in the First Schedule of the said Order. The Regional Committee, in fact, engaged itself in reviewing some of the Telangana problems which were not enumerated in the Schedule, and though by doing so, strictly speaking the Telangana Regional Committee went beyond its scope of working, it did help the State Government as a review body on occasions and on some important issues.

It was due to the lack of such a review at the level of the State Government that policies outlined in the Gentlemen's Agreement of 1956 were not matched by positive programmes of action. This gap between policies and programmes would bear illustration. The Agreement

provided for safeguards in employment. Even though the government recognised the dearth of qualified teachers, a Teachers' Training College was wound up in the Telangana Region. Such as led to a feeling in the people of Telangana that "a vicious chain is created wherein qualified manpower is not produced because of paucity of opportunities, and manpower from outside is recruited to the existing institutions in the region because local manpower is not trained. It is impossible not to conclude that all this was deliberately planned by the State administration to convert Telangana into a dumping ground for the unemployed educated youth of Andhra, taking advantage of the commanding position the Andhras enjoy at all levels of State administration.

As was pointed out by 'Windmiller, "the three areas of Andhra Pradesh have great economic, geographical and cultural differences which have had important consequences in Andhra Politics. If this was Windmiller's conclusion in 1954 before the formation of Andhra Pradesh, Hugh Gray's impression in 1962 was that "Regional feelings are strong in State politics, and at times regional groupings of Telangana, Rayalaseema and Andhra cut across caste and party."

The question arises as to why, in its own limited capacity as a review body, the Telangana Regional Committee had proved ineffective? This question takes us to the other single major causal factor, i.e., the political factor, responsible for the eruption of the Telangana trouble. Political factors came in the way of effective functioning of the Telangana Regional Committee. And, again, political factors contributed to prolonged disturbances.

While political factors came in the way of the effective functioning of the Telangana Regional Committee, it was the attitude of the State Government in considering a political problem calling for political solutions as a law and order problem that had greatly contributed to the mounting violence and tensions over a prolonged period. Even after four months of unbridled violence, arson and destruction of public property, the authorities did not appear to realize that

the Telangana riots had wide support. They continued to feel that "it is not a mass movement. It is an agitation at best."

Another interesting casual factor that contributed to the intensity of the problem may be explained in terms of geography. The Telangana people were the aggrieved group in the present disturbances, demanding a separate State. The seat of Government was located in Telangana, and the migratory 'Pull was also towards the seat of Government. The aggrieved people of Telangana were thus in a geographically advantageous position to hold the administration as well as the people against, whom they were aggrieved, to ransom. This factor also contributed to the intensity of violence. In this connection it is worth recalling that in the course of the counter-agitation, the students of Andhra and Venkateswara Universities in the Coastal and Rayalaseema regions demanded shifting of the capital to the Andhra region.

The importance of geographical factors in the agitations for regional autonomy of Statehood is also illustrated in the case of Vidarbha. In the case of the latter, the region aggrieved has nothing to hold by way of ransom. Although Nagpur (Centre of the Vidarbha agitation) is the winter capital of Maharashtra according to a Gentlemen's Agreement, the Maharashtra Government cancelled the Assembly session at Nagpur whenever it apprehended trouble due to the Vidarbha agitation.

The agitation in Telangana for a separate state poses some fresh questions that need to be considered before attempting to find a solution.

The States Reorganization Commission has pointed out that "the reorganization of States has to be regarded as a means to an end, and not an end in itself; that being the case, it is quite legitimate to consider whether there is on the whole a balance of advantage in any change."

Division of state into two or more states may not only not serve the end in view, but on the other hand, may aggravate tension, conflict and violence over means of development such

as river waters. It is also doubtful whether state boundaries can be made to operate as barriers to demographic laws of migration. If a separate state for a region is conceded, would it mean prevention of migrants from particular regions or eviction of people from particular regions? How far can regional restrictions be allowed to detract from Fundamental Rights enshrined in the Constitution with regard to residence, movement, profession and property? The States Reorganization Commission itself set up, inter alia, a criterion, "to repudiate the homeland concept, which negates one of the fundamental principles of the Indian Constitution, namely, equal opportunities and equal rights for all citizens throughout the length and breadth of the Union."

In a long statement, Shri N.C. Chatterjee, Member of Parliament stated that "it is heartening to find that the majority of the parties and groups in Parliament are opposed to the division of Andhra Pradesh. We should tackle the problem in a realistic manner' '. Referring to the implications of forming a separate state, in the light of the grievances, Shri Chatterjee observed, "even if a separate State is created merely to safeguard the so-called interests, of the service personnel of the Telangana region ignoring all other aspects and interests affecting the rest of the population of the State, Parliament cannot under Art. 16(3) make a law prescribing the requirement of residence for employment or appointment to all the posts in the new State. The majority of the posts, both qualitatively and quantitatively, have to be filled by open competition irrespective of religion, race, caste, sex, descent, place of birth or residence. It is, therefore, futile to demand a separate State on the ground that it is the only way to secure legislation by Parliament prescribing the requirement of residence as an invariable condition for employment under the Government of a separate Telangana State. The proper thing to do under the circumstances is first of all to evolve the criteria for determining the backwardness of an area and mark out the backward areas in the entire State and then evolve methods to improve and uplift these areas."

From the point of view of management of political

conflict and the role and responsibility of the various organs of State, the present case study provides illuminating guidelines.

The available data indicates that the problems of the State were subordinated to excessive political pressures which led to a mass-scale agitation and the consequent disturbances and destruction. Statistics of destruction are an eloquent testimony to the heavy drain on the economy of the State. In fact, the separatist outlook has resulted in a great damage to the efforts of the State for its development and progress. The solution lies only in increasing the pace of industrialisation and in augmenting public expenditure and not in separation which is a suicidal slogan. The accelerated development of the Telangana region and the balanced economic development of the State as a whole are objectives which can be secured in an atmosphere not only of peace and tranquility but also of amity, understanding and cooperation between people inhabiting different parts of the State.

However, injustices-intentional or unintentional-cannot be a legitimate ground for the division of the State where the people by tradition, history, culture and language, have been cast as one unit. If a lawfully elected government forfeits the confidence of the legislature, it goes. But it cannot be coerced to renounce its responsibility to a vocal and violent minority. In a democracy minority has to wait till it mobilizes opinion and manages to become a majority. But questions like the structure of states, integration or division cannot be decided by a majority opinion of a particular region. If that were the yardstick all the states will be split into numberless principalities. In Andhra Pradesh itself one will have the spectacle of five states.

Expert opinion was available at all important stages concerning the Telangana problem. In fact, experts were commissioned to sort out issues but they were unable to assert and exert themselves for the most part. **Telangana demonstrates that democracy is not mer numbers or of external paraphernalia. The need for an institutional framework and democratic commitment assumes particular**

significance to any form of popular democracy. Neither constitutional reform nor changes in the administration machinery can by itself produce solutions. What is essential is a commitment to the values of democracy. As Dr. L.M. Singhvi puts it: "Structural changes and institutional reforms cannot by themselves trans-form the quality of the democratic processes in the country. Such changes and reforms would merely provide a more relevant, a more conducive and a more viable framework, stream-lining the machinery, oiling it and putting it into gear, but the quality of democracy would depend on thee quality of the staple of our life, our attitudes, our integrity and our commitment".

Post Script : 2010

Experiences of constitutional democracy in India, at work for sixty years, now, reveal the emergence of issues such as Telangana and /or small - states; of naxalism or left wing extremism (LWE) *et al* as distortions of development. These distortions of development emerge as a consequence of inverse relationship between GDP based economic growth and HDI based people (centric) social development. This skewed development can become a heady brew for political drama in the face of social trauma. In a role-model democracy, the political, the economic, the social and cultural facets of developmental change can't, nay must not be seen as sequential but as one concurrent process. Whenever we formulate our policies in a contradictory frame such as 'law and order' versus 'development' or in terms of either the 'union' versus 'state' ('limited mandate') or region vs. sub-region, the level of violence in our democratic polity has reached untenable levels - it is aggregating in the form of what has been described as 'Gross Social Conflict' (GSC).

Political process in India has to rejuvenate itself to reflect democratic 'consensualism' in order for India to be able to be put back on the track of its vision - the constitutional promise, representing the best of 'universal' human rights - political, economic, social and cultural, in an integrated manner.

It is in this broader perspective of managing social transformation, the institutional network of state, has to operate in terms of having 'common' objectives, but complementary tasks or roles. We have to move from the confrontationist culture of 'versus', such as 'ruling' versus 'opposition', judiciary versus legislature, legislature versus Executive, union versus state, the IAS versus the IPS, Technocrat versus Bureaucrat *et al*, - towards a collegiate culture of complementarity, each one important in its own place yet the common objectives can be achieved by working together. This, phenomenon of working together can be started with police as the 'peace force of India', disentangled and protected from partisan politics, as clearly spelt out by the National Police Commission (1980) and commended by the Supreme Court, twice.

In this context it has to be said that it is not that people have failed linguistic states (1956), but it is the partisan politicians who have failed the reorganization and the people. What India needs today, for the fructification of 21st century developmental agenda is a 'revolutionary change' - reengineering the 'political culture' and 'administrative ethic'. If we could bring about such a change, (which Rajiv Gandhi had tried in a short span available to him) in the political culture and administrative ethos, Telangana would not have emerged or persisted as an issue but for the extant political culture and administrative ethos. For people, formation of states is not the end, but only the means to translate the shared vision of inclusive development. For harmony and development to take place in a democratic polity, the focus of political process has to shift from 'power' per se, towards 'people'. Conflict and violence give way to harmony and development only under a democratic order. India today has a great number of creative leaders. If only we can rededicate ourselves to our shared vision, it will fuse the nation - not into the largest democracy, but a great democracy by 2020.

THE POLITICAL AND ADMINISTRATIVE CULTURE OF SEEMANDHRA LEADERS

(A brief Historical account of their role with reference to Telangana)

- Sri B. Kamalakar Rao

1. The history of Telangana since the formation of Andhra Pradesh in 1956 is one of humiliation, breach of trust and exploitation of its people and resources. This has stretched the patience of simple, trusting and peace loving people to the hilt. The popular and broad based demand for a separate statehood for Telangana is again in the forefront. In fact, the demand for separate statehood for Telangana started even before the formation of Andhra Pradesh and continued since then. It never ceased to exist and never faded from public memory but appeared with periodic assurances which were never fulfilled.

2. Before independence, Telangana was part of the princely state of Hyderabad, which consisted of Telugu, Marathi and Kannada speaking regions. At the time of independence, Hyderabad State continued to retain its separate identity. Following the intervention of the Union Government popularly termed as the 'Police Action,' Hyderabad State was merged with the Indian Union on September 17, 1948. From 1948, Hyderabad State remained under the administration of the Union Government till general elections were held in 1952. During this period, a number of people from United Madras State and other States were brought in to run the administration. The officials inducted from outside the State had no sympathy or empathy for the people of the State. They behaved more like the rulers than the civil servants though meant to serve the people. The integration of the State with the Indian Union did not make any difference to the people of the State as they continued to be treated with the same disdain and apathy. The people who came to the State from United Madras cornered all the important jobs much to the consternation of the people of the State. The Administrator of the Union Government being an outsider made the matters

worse. The feelings of local people were so intense about being alienated and denied of their rights that a 'Non-Mulki Movement' started in 1952 against the continuance and domination of people from outside the State. More important than that this gave birth to the fears and apprehensions in the minds of the local people about what could happen to them if they were to merge with the neighbouring State of Andhra. This movement lasted over a month and students from all the regions of the Hyderabad state spontaneously participated in this popular movement seeking employment of people from within the State in government jobs. Four people laid down their lives when the government attempted to suppress the movement with force. The purpose of recalling i this episode is to bring home the point that the damage that can be inflicted by an indifferent administration with no accountability and a government that does not represent the will of the people can be immense. In a way, the demand for a separate statehood for Telangana had its roots in the mulki agitation.

3. Following the 'Non-Mulki' agitation, the Government of Hyderabad notified Mulki Rules on November 1, 1949. These rules provided safeguards to the people of erstwhile Hyderabad State in government jobs. According to these rules, no person was to be appointed to any superior or inferior service if he was not a mulki and any person who was a non-mulki was deemed to have been dismissed. A person who was considered mulki, (if he was a subject of Hyderabad State or by residence in Hyderabad State) only was entitled to employment. A person was also considered a mulki, if his father. had completed 15 years of service at the time of his birth or if the wife of the person was a mulki. A person was deemed to be a mulki if he was a permanent resident of Hyderabad State for at least 15 years and has abandoned the idea of returning to the place of his previous residence and has obtained an affidavit to this effect attested by a Magistrate.

4. The woes of erstwhile Hyderabad State, particularly those of Telangana did not end with a popularly elected government assuming office in 1952. By then, pressure was building up

for the separation of Andhra region from the Madras State. The Government of India appointed the Linguistic Provinces Commission (the Dar Commission) to consider, more particularly, the issue of formation of new states of Andhra, Kerala, Karnataka and Maharashtra. The Commission decided against the formation of new states. The Commission felt that "It was not in the larger interests of the Indian nation and should not be taken in hand I." The Commission felt that there was no homogeneity in the proposed Andhra State as the Andhra districts were revenue surplus and the Rayalaseema districts were revenue deficit. Following the pressure from the Andhra region' and fast unto death by Potti Sriramulu, the Andhra State was constituted on October 1, 1953 with Kurnool as its capital.

5. The idea of linguistic States was also gaining ground around this time. The Congress election manifesto of 1952 favoured the creation of new states on linguistic basis.

> "The demand for re-distribution of provinces on a linguistic basis has been persistently made in the South and West of India. The Congress expressed itself in favour of linguistic provinces many years ago. A decision on the question ultimately depends upon the wishes of the people concerned. While linguistic reasons have undoubtedly a certain cultural and other importance, there are other factors also such as economic, administrative and financial, which have to be' taken into consideration. Where such a demand represents the agreed views of the people concerned, the necessary steps prescribed by the Constitution including the appointment of a Boundary Commission should be taken.

6. The States Reorganisation Commission (SRC) was constituted in the early fifties to examine the issue of reorganization of States. The report of the SRC was submitted to the Government in 1955. The Commission considered all the factors including the lack of public opinion in favour of the merger of Telangana region of the Hyderabad State with Andhra, the likely ineffectiveness of the safeguards for

Telangana region proposed by the leaders of the Andhra state, the transitional problems being faced by the Andhra State and the administrative problems that were likely to be faced by Telangana as Andhra was yet to get over the stress of transition as a separate State. The Commission came to the following conclusion.

> " After taking all these factors into consideration, we have come to the conclusion that it will be in the interests of Andhra as well as Telangana if, for the present, the Telangana area is constituted into a separate State, which may be known as the Hyderabad State, with provision for its unification with Andhra after the general elections likely to be held in or about 1961, if by a two-third majority, the legislature of the residuary Hyderabad State expresses itself in favour of such unification ."

7. The recommendation of the Commission for the constitution of a separate state of Hyderabad and deferring the question of unification of Telangana with Andhra was intended to provide an opportunity for allaying the apprehensions and achieving the consensus of opinion necessary for a real union between the two states. The Commission further observed that,

> "Andhra and Telangana have common interests and we hope these interests will tend to bring the people closer to each other. If, however, our hopes for the development of the environment and conditions congenial to the unification of the two areas do not materialize and if public sentiment in Telangana crystallizes itself against the unification of the two states, Telangana will have to continue as a separate unit." (Para 388 of the SRC Report).

8. The SRC was in favour of a separate statehood for Telangana for a number of reasons. The Commission observed that, "The existing Andhra State has faced financial problems of some magnitude ever since it- was created, and in comparison with Telangana, the existing Andhra State has low per capita revenue. Telangana on the other hand, is much less

likely to be faced with financial embarrassment". The other justification for a separate statehood for Telangana was the apprehension of exploitation by the people of coastal Andhra. The observations of the SRC on these apprehensions are reproduced below.

> "One of the principal causes of opposition to Vishalandhra also seems to be the apprehension felt by the educationally backward people of Telangana that they may be swamped and exploited by the more advanced people of the coastal area. In the Telangana districts outside the city of Hyderabad, education is woefully backward. The result is that lower qualification than in Andhra is accepted for public services. **The real fear of the people of Telangana is that if they join Andhra they will be unequally placed in relation to the people of Andhra and in this partnership, the major partner will derive all the advantages immediately, while Telangana itself may be converted into a colony by the enterprising coastal Andhra."** (Para 378 of SRC Report).

9. The SRC was highly critical of the reorganization of States solely on linguistic basis. The Commission recommended the rejection of the theory of 'one language- one State' which was neither justified on grounds of linguistic homogeneity as there could be more than one State speaking the same language. The first Prime Minister of independent India, Shri. Jawaharlal Nehru was also highly critical of the demand for Vishalandhra. He termed the demand as bearing a tint of expansionist imperialism (Indian Express, October 17,1953).

10. Despite the apprehensions of the people of Telangana and the reservations expressed by the SRC, leaders from the Andhra State exerted pressure on the Central Government to merge' Telangana with Andhra. After all they had everything to gain from the merger. To placate the gullible and trusting people of Telangana, Andhra leadership proposed a number of safeguards. Sri. B. Gopala Reddy, the then Chief Minister of Andhra State, moved a resolution in the Andhra Legislative Assembly on November 25, 1955 in an attempt to offer

unilateral safeguards to the people of Telangana. As can be expected, the resolution was unanimously passed by the Assembly. Para 3 of the Resolution, as reproduced below, describes the nature of safeguards offered to the people of Telangana.

> "This Assembly would further like to assure the people in Telangana, that the development of that area would be deemed to be a special charge and that **certain priorities and special protection will be given for the improvement of this area such as reservation in services and educational institutions on the basis of population.**
>
> It is for that purpose we have included a paragraph in our resolution today assuring Telangana people that they need not have any fears; that they would have due regard to reservations in respect of appointments and on par with their population and that we have absolutely no objection to concede to them their due share in other respects also. This is not something done by us in response to their demand. It is specially mentioned in this resolution in order to convey to them through this Assembly the unanimous opinion and voice of all the parties in this House that we look after them generously. **The Government have absolutely no objection to concede to them all opportunities that are intended for Telangana people."**

11. It is amply evident from the above resolution that the people of Telangana never wanted unification with Andhra and that the leaders from Andhra were interested in such unification as they had everything to gain and nothing to lose. The underlying intent in offering the safeguards was that the people of Telangana would lose following the merger of Telangana with Andhra. **Even the wording of the resolution smacks of imperialistic traits. The assurance that people of Telangana would be looked after well and that opportunities would be conceded to them is more in the nature of a giver than treating the people of Telangana as equal partners. Thus, the partnership was unequal as the Andhra region would be commanding a majority in the Assembly and in**

administration of the proposed State. Though the safeguards were unqualified and that reservations in employment would apply to both subordinate and superior services and that the development of Telangana would receive utmost attention, people of Telangana were apprehensive of the intentions of the Andhra leaders. To mollify the unabated agitations in the Telangana region against the merger with Andhra State, Sri. N. Sanjiva Reddy, the then Deputy Chief Minister moved yet another resolution in Andhra Assembly on February 2, 1956 reaffirming the commitment of the Andhra Government with regard to safeguards to Telangana people. The Resolution is reproduced below.

> "In regard to appointments and employment in Telangana i region, they seem to be having some fears that educationally more advanced people from Andhra region might usurp all avenues of employment depriving Telangana people of their due share. **I want to make it clear that we do not want anything in your share of employment at all. We are assuring you that we would not touch your 1/3 share in employment.** Such an assurance is made not only on my personal behalf but also on behalf of this Assembly and the Govemment."

12. Taking into account the unconditional safeguards offered by Andhra State, Late Shri. G.B.Pant, the then Union Home Minister, convened a meeting of the Andhra and Telangana leaders on February 19, 1956 in New Delhi for talks. During these talks, the gullible leaders from Telangana were persuaded to agree for the merger of Telangana and Andhra subject to the safeguards as a pre-condition. Thus **the merger of Telangana with Andhra State was finalized on the basis of a 14-point agreement embodying the safeguards to Telangana people. This agreement reached on February 20, 1956 is popularly referred to as 'Gentlemen's Agreement'.** The State of Andhra Pradesh came into being on November 1, 1956, a classic case of manipulative politics triumphing over the will of the people of Telangana.

13. The Gentlemen's agreement provided for the proportionate sharing of expenditure on general administration, using the balance income' of Telangana exclusively for its development, recruitment to services on the basis of population of both the. regions, prescription of domicile requirement for 12 years in order to secure the prescribed proportion to recruitment of: services for Telangana area, establishment of a Regional Council: for Telangana to secure all round development of the region, and regulation of land sales in the Telangana region by the Regional Council. The Regional Council was envisaged as a statutory body i empowered to deal with and decide about matters relating to recruitment to government services, planning and development, irrigation and other projects, and industrial development so far as they related to the Telangana area. **The Gentlemen's Agreement provided that in case of difference of opinion between the views of the Regional Council and the Government of the State, the matter would be referred to the Govenlment of India for final decision.**

14. The Gentlemen's Agreement also provided for proper representation of the Telangana region in the Council of Ministers. As per the Agreement, if the Chief Minister was from Andhra, then the Deputy Chief Minister would be from the Telangana region and vice versa. Ministers from Telangana were to be assigned two of the portfolios of 1) Home, 2) Finance, 3) Revenue, 4) Planning and Development and 5) Commerce and Industry.

15. An outline of the scheme of Regional Committee was laid on the Table of Lok Sabha on April 3, 1956 by the then Union Minister of Home Affairs. Para 5 of the outline categorically stated that **'The advice by the Regional Committee will normally be accepted by the Government an the State Le islature. In case of difference of opimon, reference will be made to the Governor whose decision will be final and binding.** In pursuance of the Gentlemen's Agreement, the President of India issued an Order on Febnlary 1, 1958 constituting the Regional Committee for Telangana region.

Gentlemen's Agreement which formed the basis of the formation of the State of Andhra Pradesh was put in cold storage the moment the State was formed. As things unfolded since the formation of Andhra Pradesh, not only were the assurances breached with total abandon but even the resources of Telangana were diverted to the other regions of the State with impunity. It did not take much time for the people of Telangana to realize that they were taken for a ride.

16. Distressed over the total breach of the Gentlemen's Agreement, the Chairman of the then Regional Committee Shri. K. Achuta Reddy came out with the list of violations on December 23, 1960. In reply to the charges, the then State Government headed by late Shri. D. Sanjivayya issued a White Paper in February 1961 detailing the measures proposed to be taken by the Government for the implementation of the safeguards assured to the people of Telangana. Nothing came of the assurances given tin the White Paper and the Government went on violating the safeguards.

17. The Regional Committee on Telangana on its part went on ventilating its grievances in its reports brought out from time to time. In one of its reports in the early 1960' s the Committee reported as below.

> "The Regional Committee from its inception in its various reports recommended to the Government the imperative need for the development of education in all its aspects in Telangana area. In spite of completion of Three Five-Year Plans, the disparity in the development in both the regions of the State still exists. The percentage number of children in schools in 1961 in both the regions is as follows:

Age Group	Andhra Region	Telangana Region
6 to 11 years	70.0	36.0
11 to 14 years	19.0	11.0
14 to 17 years	9.4	5.6

18. **The Regional Committee in one of its reports in the early sixties brought out the irregularities in the recruitment to the Government services to the detriment of the interests of Telangana people and in total violation of the Gentlemen's Agreement.** The irregularities pointed out by the Regional Committee are as follows.

> "Even regarding the fresh appointments after 1-11-1956, while under the existing Rules one-third of vacancies in all categories of posts meant for direct recruitment in the offices of the Heads of Departments and the Departments of the Secretariat have to be filled by candidates of domicile in Telangana region, the Committee regrets to note that this rule was observed more in violation as the requisitioning was made in such a way that the ratio of vacancies meant for Telangana candidates are clubbed again in the total vacancies notified in the subsequent requisition thus lessening the number of reserved vacancies for Telangana candidates to the extent of unfilled quota in the earlier requisition. Again in the district offices where the posts are treated as Regional Posts which have to be filled by Telangana candidates only under the A.P. Public Employment (Requirement as to Residence) Rules, other regional candidates are appointed by all methods of recruitment viz. direct recruitment, transfer, promotion, absorption of retrenched personnel. Wholesale relaxations were given in favour of non-mulkies and appointments were made in Regional Posts to the tune of nearly 1500. Andhra candidates working at the Headquarters Offices were transferred to Regional Posts in District Offices in Telangana and the vacancies thus created at the Headquarters Offices were filled by Andhra candidates again."

19. There were other violations in the implementation of the Gentlemen's Agreement. It is opt to say that **the Agreement was violated more than implemented.**

20. Distressed by the total violation of the Gentlemen's Agreement and the utter disregard of the Government to their

grievances, the people of Telangana were left with no option but' to demand separation of their region from Andhra Pradesh. This resulted in the popular movement demanding separate statehood, for Telangana during years 1968-69. This popular movement deriving massive support cutting across all the sections of the society came to be known as 'Jai Telangana Movement'. The movement was so popular and intense that the then Chief Minister convened an All-Party meeting on January 19, 1969. An accord was arrived at this meeting yet again reassuring the people that the safeguards would be implemented: in letter and spirit. This is a clear admission by the State Government that the safeguards were not implemented so far even in letter not to speak of spirit.

21. In this Accord, yet again there were assurances with regard to the utilization of Telangana surpluses, creation of; employment opportunities in the Telangana region and the redressal of the grievances of the Telangana government employees. Following the All-Party Accord, a Government Order (GO) was issued on January 21 1969 for implementation of the assurances made in the All-Party Accord. In terms of the GO, the Heads of offices of Telangana were directed to prepare statements showing the names and service particulars of non-domicile persons working in their offices. Such identified non-domicile employees were to be transferred to Andhra against; supernumerary posts before February 1969. Two members of the Board of Revenue Were appointed for supervising the implementation of this Government Order.

22. Before any action could be initiated on the GO, a section of the Andhra employees challenged the validity of the GO both in the High Court and the Supreme Court. On March 28 1969, a Constitution Bench of the Supreme Court pronounced the judgment quashing the GO and also declaring Section 2 of the Public Employment Act *1957* as ultra vires of the Constitution. This situation would not have arisen if the Mulki Rules had not been repealed. The repeal of the Mulki Rules in *1959* and the quashing of the Public Employment Act *1957* by the Supreme. Court resulted in a vacuum in so far as the

safeguards in public employment were concerned. Even when these rules were in force, they were not implemented. In the absence of legal safeguards the situation became even worse.

Eight Point Formula

23. As the Telangana movement was gaining in strength and creating unrest among the people of Telangana, Smt. Indira Gandhi, the then Prime Minister announced a Eight Point programme in the Lok Sabha on April 11 1969 for addressing the grievances of Telangana. The eight points in brief are the following.

1) Appointment of High Powered Committee to estimate Telangana surpluses.

2) Discussions regarding the manner in which the requisite financial resources could be found to make good the surpluses relatable to Telangana.

3) Constitution of a High-Level Telangana Development Committee.

4) Constitution of a Plan Implementation Committee under the supervision of the Planning Commission.

5) Delegation of powers to authorities dealing with the problems of Telangana region.

6) Examination of providing Constitutional safeguards in matter of public employment.

7) Constitution of a High-Level Central Advisory Committee to examine the grievances of public servants.

8) Prime Minister to hold review meetings every six months

24. There were no specific assurances with regard to safeguards in employment in the eight-Point formula, except the examination of the possibility of putting in place certain Constitutional safeguards. **Except the appointment of a Committee to estimate Telangana surplus, there was not much progress on the other points.** In the absence of any concrete action, the movement for separate Telangana gathered further momentum and the Telangana Praja Samithi which spearheaded the Telangana agitation won 10 out of the 13 Lok Sabha seats in the general elections held in 1971.

Supreme Court Judgement and Jai Andhra Movement

25. In 1972, the Constitution Bench of the Supreme Court reviewed the case of Mulki Rules and pronounced a historic judgement on October 3, 1972 declaring the Mulki Rules, reserving employment and educational opportunities available in Telangana exclusively for the residents of this region, as valid with retrospective effect. This has vindicated the legitimate demand of the people of Telangana. Though reservation of jobs for the people of Telangana was assured in the Gentlemen's Agreement and formed the basis of the structure of Andhra Pradesh, Andhra politicians could not digest the judgment of the highest court in the country. The political leadership of Andhra region launched a "J ai Andhra Movement' demanding either scrapping of all safeguards given to the people of Telangana at the time of the formation of the State or bifurcating Andhra Pradesh into Andhra and Telangana States. This is nothing but opportunistic politics at its worst. **Telangana was lured into becoming part of Andhra Pradesh with all kinds of assurances, which were never meant to be fulfilled.** But when' the highest court of the land pronounces judgment upholding the Mulki Rules, Andhra leaders sought a separate statehood for Andhra region to circumvent the ruling of the Supreme Court. **The story of Telangana is an unprecedented case of deception time and again.**

Five - Point Formula

26. The Central Government tried to diffuse the Jai Andhra. movement in the wake of the Supreme Court Judgment on Mulki Rules. The Prime Minister made a statement in Parliament on November 27, 1972 indicating certain measures, popularly known as the Five-Point Formula. The main components of the formula were;

1) The residential require-ments prescribed in the Mulki rules would only apply to non-gazetted posts.

2) The limited safeguard would remain in operation in the Telangana region up to the end of December, 1980. In

the case of Hyderabad and Secunderabad, the safeguard would continue only up to the end of December 1977.

3) Service cadres would be regionalized up to the first or second gazetted level.

4) Educational facilities in Hyderabad and Secunderabad would be expanded.

5) For the cities of Hyderabad and Secunderabad, there would be a composite police force, the details of which would be worked out in consultation with the State Government.

Six-Point Formula

27. The Eight and Five-Point formulae did not see the light of the day. To restore normalcy, President's rule was imposed in Andhra Pradesh on January 10, 1973 which lasted till December 10, 1973. During this period, the Central Government initiated consultations with the leaders from Andhra and Telangana regions. These discussions resulted in the announcement of the Six-Point Formula. The people of Telangana had serious reservations about this Formula, as it envisaged abolition of the Mulki Rules and the Telangana Regional Committee. Thus, whatever safeguards that were provided by the Supreme Court in the form of upholding the Mulki Rules were lost. Yet, the leaders from Telangana agreed to the Six-Point Formula to maintain amity among the different regions of the State and with the hope that at least this time the agreement would be honoured. The respect of Telangana leaders to the Central Government breach of all despite the safeguards announced so far is unparalleled. They did it on the exhortations of the Central leadership. This is yet another instance of Andhra politicians manipulating the Central. Government to their advantage even turning the Biblical saying 'Blessed are the meek, for they shall inherit the earth' upside down. In Andhra Pradesh, cursed are the people of Telangana for they shall disinherit whatever they already possess.

28. The Six point formula envisages the following.

1) Accelerated development of the backward areas of the State. Constitution of the State level Planning Board as well as Sub-Committees for different regions were considered appropriate instruments for achieving this objective.

2) Institution of uniform arrangements through out the State enabling adequate preference being given to local candidates in the matter of admission to educational institutions and establishment of a new Central University at Hyderabad to augment the existing educational facilities.

3) Subject to the requirements of the State as a whole, local candidates should be given preference to specified extent in the matter of recruitment to i) non-gazetted posts (other than in the Secretariat, offices of the Heads of Departments, other State level offices and institutions and Hyderabad City Police); ii) Corresponding posts under the local bodies; and the posts of Tehsildars, Junior Engineers and Civil Assistant Surgeons. In order to improve their promotion prospects, service cadres should be organized to the extent possible on the local basis up to specified gazetted level first or second as may be administratively convenient.

4) A high powered administrative tribunal should be constituted to deal with the grievances of services regarding appointment, promotions and other allied service matters.

5) In order that implementation of measures based on the above principles do not give rise to litigation and consequent uncertainty, the Constitution should be amended to the extent necessary, conferring on the President enabling powers in this behalf.

6) The above approach would render the continuance of Mulki Rules and Regional Committee unnecessary.

29. It did not take much time for the people of Telangana to realize that yet again they were taken for a ride. The important violations of the Six-Point Formula as brought out in a memorandum submitted by the Members of Parliament from

the Telangana region to the Prime Minister in 1992 are briefly summarized below. These violations still hold good. Other violations of the Formula are discussed in the Chapters that follow.

Point-I: The Regional Development Boards were abolished in 1983. There was no specific allocation of resources for the, development of backward Telangana region and no action was taken to identify the backward areas in consultation with the Planning Commission. As envisaged in point-1 of the formula, representatives of the backward areas and experts were not' involved in the formulation and monitoring of development schemes.

Point-2: Uniform arrangements were not put in place in the matter of admissions to educational institutions. **There was irregular clubbing of the City Zone to enable non-locals to get more jobs. There was drastic and totally unwarranted reduction of residential requirements to four years to qualify as a local candidate for admission into educational institutions in the Telangana region. There were numerous instances of false certificates being issued to non-locals to enable them to get admissions in educational institutions.** The establishment of the Central University of Hyderabad did not help the Telangana students as the admissions are done on all-India basis.

Point-3: A large of number of non-gazetted posts were upgraded to the gazetted category and excluded from the category of local posts. Other irregularities included appointment of non-locals in the posts earmarked for the local people, irregular clubbing of Hyderabad Zone (Zone VII) with Zone VI for the purpose of recruitment of posts in the city Zone and non-preparation of promotion panels.

Point-4: As most of the decisions of the Administrative Tribunal were in favour of the employees belonging to the Telangana region, the tribunal itself was abolished.

Point-5: The Constitution was amended (32nd amendment) in 2003. As a result of this amendment, two new Articles were inserted, Article 371-D and Article 371-E. Article 371-D· provides for a Presidential Order for providing equitable'

opportunities and facilities for the people belonging to different parts of the State, in the matter of Public employment. Alticle 371-E provides for the establishment of a Central University at Hyderabad. Both these provisions failed to address the grievances of Telangana region.

Point-6: With the termination of the Mulki Rules which were upheld by the Supreme Court and the abolition of the Telangana Regional Committee, Telangana lost a lot. Regional Committee acted as watchdog on the assurances given to Telangana. With its abolition, there is no effective mechanism at present to ensure protection of interests of the people of Telangana.

The Presidential Order 1975

30. The Andhra Pradesh public Employment Organisation of Local Cadres and Regulation of Direct Recruitment) Order popularly referred to as the residential Order was issued on October 18 1975 (Copy at Annexure 2.7). **This Order provides for the organization of Government posts into local cadres, allotment of employees into local cadres, reservations in direct recruitments and carry forward of reserved posts. As per these orders, posts belonging to the category of lower division clerk or lower in each department and district were required to be· organized into separate cadres and the posts higher than LDC in each zone were to be organized into a separate cadre. The major shock for the employees of the Telangana was the dilution of the definition of local candidate.** A candidate for direct recruitment to any post shall be regarded as a local candidate in relation to the local area if he had studied in an educational institution or educational institutions in such local area for a period of not less than four consecutive academic years ending with the academic year in which he appeared or as the case may be first appeared for the relevant qualifying examination. **Thus, practically any person can be treated as a local candidate with the reduction in the number of years.** This was no safeguard for the people of Telangana. Furthermore, only a percentage of posts was reserved for local candidates. **There were several escape clauses which made this Order inadequate to provide**

safeguards to Telangana, not to speak of the lapses in its implementation.

31. At the time of formation of Andhra Pradesh, there were only two regions, namely, Telangana and Andhra. Rayalaseema was considered part of Andhra. With the Presidential Order, the State was divided into seven Zones with in the framework of three regions, namely, Telangana, Rayalaseema and Andhra. **Hyderabad was made into a separate Zone making it more accessible to the people of Andhra and Rayalaseema.**

Government Order 610

32. **There have been major violations of the Presidential Order in all the Telangana Zones, more particularly in Zones V and VI.** The Telangana Employees unions have been submitting representation pointing out the violations. Following these representations, the State Government issued the Order No. 610 on December 30 1985 addressing some of the serious violations of the Presidential Order. **This is the umpteenth time that the safeguards given to Telangana were violated with impunity. This Order of the Government is proof enough of the Government's admissions of the violations.** The Go provides for the repatriation of all employees allotted to Zones V and VI in violation of the zonalisation of local cadres under the Six-Point Formula and rectification of other violations.

Violation of Government Order 610

33. What else can be expected by the employees of Telangana, except the violation of the GO 610 which itself was intended to rectify the previous violations. Is there any remedy for the employees? As things have unfolded, the GO was never implemented. What can be expected except one more assurance which was never intended to be implemented? How long will the people of Telangana be neglected with abandon. Is the Government not accountable to its pronounced assurances? The Government of Andhra Pradesh appointed a One Man Commission (Girglani) on June 25, 2001 to receive representations regarding the injustice done in the

implementation of the GO. 610 and to suggest follow up action for the rectification of defects, anomalies and irregularities. **Despite the Commission's recommendations, there has been no action.** Why should Government bury the GO all these years. There is no remedy short of separate statehood.

34. **A House Committee of the State Legislature examined the issue of violation of GO. 610 and submitted its interim Report on March 17, 2003. The Committee unanimously recommended immediate repatriation of the non-locals appointed to the posts earmarked for the locals.** The Committee further recommended that the directions given by the Andhra Pradesh Administrative Tribunal should be implemented in letter and spirit forthwith by the Government and that a combined seniority list should be prepared for the employees keeping aside those to be repatriated to their respective Zones. **Despite assurances, GO. 610 is yet to be implemented in all its aspects.**

Summing UP

35. We have presented a factual account of the situation in Telangana since the formation of the State of Andhra Pradesh in 1956. It is a story of assurances which were never meant to be fulfilled. The assurances started with the Gentlemen's Agreement and its violation followed by Eight Point Formula, Five-Point Formula, Presidential Order, Six-Point Formula and GO. 610. Each of these assurances were given following the violation of the earlier assurance. **Violation after violation of the successive assurances has left the people of Telangana with no option but to seek a separate statehood for the region. No assurance will work in a Government dominated by Andhra political leadership and administration too dominated by them.** Blatant violation of assurance after assurance has added insult to injury.

(From the Memorandum of the former MLC B.Kamalakar Rao, submitted to the Justice Sri Krishna Committee)

EMERGENCE OF A NEW POLITICAL CULTURE IN ANDHRA PRADESH

– Prof. G. Haragopal
Former Prof. Hyderabad Central University

As the movement for a separate statehood picked up after the death of Rajsekhar Reddy, one trend which was observed was the increasing disjunction between the electoral politics and societal movements. The strong popular movement in Telangana region in less than three months after the General elections indicated a rupture between the form and the essence of politics. This was also revealed by a study made just before the elections, where in it was recorded that less than 10% Telangana electorate were inclined to vote for TRS, but 60% of them were against the Congress Party, which deceived the Telangana people. That clearly brought out the fact that they were supportive of the demand for separate Telangana State but were not so much inclined to vote for TRS, indicative of the delinkage of formal electoral politics from substantive popular demands. This explains the rise of varied movements parallel to or outside the electoral politics creating endless pressure on the state structure.

The Telangana movement also sharply brings out the politics of dishonesty and manipulations of parliamentary political parties. The two major political parties; the Congress and the Telugu Desam and several other smaller parties openly committed to the Telangana demand and even campaigned for it during 2009 elections without any conviction and consensus within the party. This is a case where each pitched hope on the dishonesty of the other. This was so clear that as the demand for a separate statehood picked up, each party blamed the other for not being sincere about the commitment. For instance Chandra Babu Naidu stated categorically on the floor of the Assembly that his party would unhesitatingly vote for the Bill for a separate State, if only the congress party dares to introduce the Bill. The Chief Minister Rosaiah called for all party meeting to elicit the views of all the parties; the TDP in

the meeting promised to extend its full support if the Congress initiates the process. But the minute Chidambaram made the announcement that the process for Telanagana State formation would be initiated, the TDP backed out arguing that the announcement on 9th December 2009 was made at midnight without any proper debate. In fact the demand for a debate could have been raised when the issue came up in the State Assembly or when the CM convened the all party meeting. This U turn reveals that TDP did not carry any conviction: the TDP is sharply and vertically divided and the leaders of the party in the two regions keep on making diametrically opposite statements but yet belong to the same political party. Till today no one knows whether TDP has any categorical stand on the issue, if it has it is not clear to the people of the two regions. When asked what the stand of the party is, one of the senior TDP leaders said privately that they were advised by their leader to do exactly double of what the congress does? He further said as the stand of the congress party is divided so is the case with the TDP, if the congress manipulates so will TDP do, if Sonia Gandhi keeps silent so will their leader Chandra Babu do, if congress concedes Telangana, the TDP will accept the same gracefully. They are maintaining that there will be party units in both the new states as their party is a national party and not regional party as it is made out to be.

The same is the story with the congress party. All the members of the party unanimously in one voice repeatedly promised that they would be bound by the decision of the High Command on the issue. This included leaders of the congress party of both the regions. It is because of this posture, the Telangana people rejoiced the statement of Chidambaram about the formation of the State on 9th December 2009. The uproar from the leaders of the Andhra region and threatening postures and tendering of resignations to their MLA positions came to the uncritical observers and innocent people as great surprises. The elected representatives of the Andhra region started arguing that they did not properly assess the sentiments of members of their constituencies, the decision by the centre was hasty, that centre succumbed to the pressure of KCR and

his group, separation of people is negation of the principles of linguistic state, that it would lead to the fragmentation and may ultimately lead to the disintegration of the nation, and so on. They added that Telangana will be taken over by the Maoists, there would be endemic communal tension in the city of Hyderabad. The list of arguments is not exhaustive.

The issue is not whether these arguments have some validity or not, it leads to the question; why these apprehensions were not raised when the congress party entered the alliance with TRS in 2004 elections? Why in 2009 elections the congress manifesto did not reflect these concerns? How come that this great 'wisdom' dawned only on the midnight of 9th December? Was it that their continuous expression of loyalty to the High Command was hollow? This open defiance of the High Command only brings out the height of hypocrisy that the party suffers from. With the result, the stand of the Congress Party and its behaviour strikes amazingly identical to that of the TDP. And both the parties are divided on regional lines and Sonia Gandhi from Delhi and Chandra Babu Naidu from Hyderabad are watching the unfolding drama with unusual amusement without either taking a categorical stand or disciplining their parties.

This culture of parliamentary political parties and their blatant division on a serious policy question defies all conceptual categories of the party system. Nowhere one can think of a political party allowing its members to take opposite stands and fight with each other without the party leadership intervening in the process. It calls for a totally innovative conceptual category to explain the split political culture of party system. It is widely said that the British adopted divide and rule but to day it is not dividing the others but getting internally divided to rule. They may reflect the fractured and fragmented nature of politics. This ambiguous stand of the two major political parties in the state created enough of confusion leaving in the course a large political void. It is into this open political space several other sections entered and formed political and non-political Joint Action Committees to take the movement forward.

The JAC Experiment: The Political Culture

There emerged many number of Joint Action Committees from different walks of life including political Joint Action Committees. The political Joint Action Committees to start with in both the regions were formed. They included all political parties supporting the demand in the respective regions. The Telangana political Joint Action Committee chose Kodand Ram, a Political Science professor from Osmania University as its Chairman. Similar to this Committee came up the Andhra Joint Action Committee headed by professor Samuel of Nagarjuna University. That the Chairmen of these political Joint Action Committees were from outside the political sphere speaks volumes about the present day political culture. It is refreshing that the Chairmen are drawn from the academia. That the political masters are willing to work with the academics is a sad reflection on their political credibility, adding ofcourse a modicum of dignity to the academic profession. There is, however, a debate going on in intellectual and political circles, whether academics be allowed to play such a direct role in politics at all? This question is being raised not only by some of the political elite but also by the academic elite, though there is a long and well established western liberal tradition that an academic can take a political stand on public affairs.

Given the conflict ridden unhealthy competitive politics, this experiment lasted for a very short time in the Telangana region. The first party to get out of the political JAC was the Congress Party on the plea that they are the ruling party both in the State and Centre and it is their government that has to finally concede the demand. Their main anxiety seems to be not to lend any credit for creation of a new state to any other party other than the Congress Party. The second party to get out of the JAC was the Telugu Desam party. They got out blaming the Chairman Kodand Ram that he was too proximate to TRS and was carrying only the TRS mandate. In a competitive political culture rooted in the game of electoral gains or losses, concerted political action for a cause, however

popular the cause could be, seems to be not working. Thus the political JAC which looked as a rallying point did not last long and the political crisis continues.

Because of the wide spread suspicion of the political parties, there sprung a number of other Joint Action Committees–the JACs of students, journalists, employees, writers, democrats, developmentalists, women, SCs, BCs and local Committees including village level Joint Action Committees. The JACs organize not only meetings of their own members but public meetings popularly called Dhoom-Dham. Dhoom Dham is a folk form where highly talented artists particularly those who can sing and dance participate. They render songs relating to the demand for separate state and the injustices done to the region. Some of the artists also combine speech and song. They make scathing attacks on the politicians of different hues. These attacks are sometimes very pungent coupled with humour and satire evoking massive applause from the people. In quite a number of these meetings the elected public representatives are not allowed by the gathering to speak. They are heckled and humiliated. Several representatives of the Congress and the TDP are facing this popular anger in the Telangana region. Their confidence seems to be that in any case the formation of a separate state is a political act, and once such a decision is made all their political space would be restored to them. They are also confident that none of these organizations can partake in the complex and expensive political game called electoral politics. What is puzzling is the total disjunction between the civil societal democratic articulations and the parliamentary political culture. How do these processes get connected; whether they will get connected at all is the question. It is this disjunction that accounts for the parallel social movements along with the parliamentary election-centric political processes. The implications of these developments in the long run will have to be examined.

There is yet another significant development in the ongoing movement; HMTV, one of the electronic channels has

been organizing live telecasts of the debates called Dasha-Disha (direction and destination) on ongoing movements in both the regions which have become immensely popular. They have been organizing them in different districts of the State in both the regions. They invite important opinion makers from different walks of life to air their views with unfettered freedom. In these debates one or two persons known for their clear stand point are invited to present the other point of view for separation or status quo depending upon the district of the region where the programme is organized. This exercise, if not an experiment, is fairly effective. Members of one region listen to the arguments of the other region with some interruptions from the passionate and impatient supporters. This programme is popular and people in the entire state watched these live telecasts lasting for six to ten hours. This viewership behaviour fairly compares well with the day and night cricket matches watching all over.

The presence of elected representatives of the two political parties – Congress and TDP – in the live telecasts is resented, sometimes even loudly protested. There are instances when they were physically prevented from presenting their views when the whole state was watching the programme. The implications of such an exercise are yet to be explored. This programme has thrown up to the public view of the State some of the organic intellectuals or public men whose work and reputation otherwise remained confined to their respective district boundaries.

This is, by any standards, a new development in the mass media and an eye opener to different electronic channels that general public is open to views and serious democratic debates, if only media cares for it. This is a lesson to foreign supported National English channels which are totally partial, partisan and one sided. Watching these national channels has been a disgusting experience. That is one reason which makes this experiment at the regional level in local language very refreshing.

The Telangana region witnessed a wide ranging democratic movement which has created men and women of courage and conviction. The creativity level of these sections is remarkable. This region distinctly presents two cultures: one the people –centric democratic culture and the other cunning and manipulative Political culture. There is some interface between the two and one has to watch the outcome of encounter of these two cultures. The question is whether the democratic culture would be able to make a difference to formal politics or the lumpen mafia culture will vitiate the democratic culture.

As this paper was being given finishing touches, there was a by-election caused by the resignation of twelve MLAs from their positions as a part of the concern for the spate of suicides of young persons mostly students for the cause of a separate State. The MLAs of all the parties in the Telangana region took an oath on the dead bodies of these young persons that they would resign from their positions, but only TRS MLAs and one BJP MLA resigned and rest of the MLAs backed out under one pretext or the other. The election campaign for the candidates who resigned was done by all the Joint Action Committees. There was a view point that the Congress and Telugu Desam should not field the candidates to convey their solidarity with the cause, but it was turned down by respective party high commands. The result was that all the TDP candidates and four Congress candidates lost their deposits including the PCC president D. Srinivas. It was quite an impressive victory for the candidates and more so for the demand for a separate state. It suggests that the demand has percolated far_deeper in popular consciousness than ever before. The contribution of non-political Joint Action Committees, which enjoy far higher legitimacy, was very critical. It is a convergence of legitimate non-political civil societal formations and electoral politics. The question still remains which culture will become predominant in influencing the future of unfolding culture in the Telangana region.

SEPARATE TELANGANA FOR AN "ALTERNATE CIVIC/PUBLIC CULTURE"

Religion pertains to one's personal belief and faith which should be confined to the households and the places of worship. Even so, the "Culture of Living" which is specific to people belonging to a race, religion, caste or region, which may be called private culture. They should not be mixed up with civic/public culture which should be common to all citizens and inhabitants irrespective of their castes, colours, religions or the regions.

It is the duty of the people to conduct them selves well as good citizens so that everyone can live peacefully, safely, healthily and happily. This is possible only when they observe a civic/public culture and when the state also enables and encourages them to so observe it. It is a cooperative effort. Neither the society, nor the state by itself can ensure an orderly civic life which can make people happy and healthy, but both. It is a "welfare concept" which has to be worked out together.

In the then composite Hyderabad State, the citizens had a composite culture where the living was simple but the thinking was high. The life was culturally rich as there was oneness even though there were class, caste, religion and regional diversities as we have now in A.P. But people lived amicably, sociably and cordially if not comfortably. That is what we call "Hyderabadiath" when we mention of it even now. Hyderabadiath does not mean as the "Andhrites" derisively call it "Nawabiath" but it is that "living togetherness" in the midst of many a culture as though it was one culture. That pertains to inter relationships and intra relationships than to all other things. It had a very unique composite cultural flavour of Hyderabad which we still relish and recall with a lot of nostalgia. We very much miss it now. We miss that cultural relationship above all than all other relationships for which Hyderabad was what it was once. Only the memories remain, the reflections, the reminiscences. We know that those days can't return, more so in the present Andhra Pradesh which strikes to us as more "uni cultural"

than "composite cultural" or "secular cultural". We have now some prosperity but no peace, no amity.

Leave alone those who are not well off, even those who are well educated, well placed and wealthy are not happy today because there is no safety, security, stability and peace of mind. Open the news papers, you come across all kinds of horrifying news in capital letters about murders, suicides, kidnaps, rapes, thefts, bundhs, rasta rokos, strikes, demonstrations, traffic jams and cases of rampant shameless corruption. It is a very disgusting, disheartening picture of disarray all over.

One feels that Andhra Pradesh is like Bihar of one time for lawlessness and licentiousness. It is a sort of a "free for all" situation where any one can do any thing without getting affected if only he has power and pelf. "Indian state is a sort of a 'chaos', yet it functions, one wonders how it does" said the famous economist and former ambassador of US to India, John Galbraith. The same thing can be said about Andhra Pradesh in general and Hyderabad in particular today.

The state is virtually bankrupt economically and that makes everything else bankrupt. There is no "rule of law" but only the rule of the jungle, the rule of the mighty, the rule of the corrupt and the rule of the manipulating and the maneuvering. It is a very sad state of affairs where men in the city live as if they are only living not knowing whether they would be alive or not the next day.

Given the kind of leadership that we have now and are likely to have in the composite state in future, there doesn't seem to be any prospect for Telangana except when it is separately constituted.

Separate state of Telangana can at least start with a clean slate with a mandate from the people for an "alternate civil/public culture" above regions, religions, castes and colours which works for a clean, neat and transparent state to ensure overall welfare of the citizens.

The people of the new state can also give unto themselves a mandate to be citizens first before all other things, by conducting themselves well before they ask the state to behave well.

Long back, the former President of US, John F Kennedy had given a call to his people by saying "ask not what the state can give you, but ask what you can give to the state". A time has now come for us to think of what he has said and ask not always only for the 'rights' and 'liberties' but also for 'duties and responsibilities' to make the civic life really the civilized.

SUGGESTIONS MADE TO BETTER CIVIC/PUBLIC CULTURE

- Study of history must be made compulsory. Because culture can be cultivated only by this way.
- "Deeniath" (ethics), philosophy and spirituality should also be taught in educational institutions.
- When a language is lost literature is also lost; Hence their learning should be protected.
- Urdu has to be made compulsory as a second language in all govt. and private institutions.
- Poets gatherings like Mushairas, Kavi sammelans should be frequently arranged.
- The Department of Culture should arrange receptions and fraternal meets on all festival occasions involving people from all religions.
- Temples, mosques and churches should be properly maintained, kept clean, neat and green for people to greet and meet.
- Congestion in the city should be reduced by decentralising the facilities and services both within and outside the city.
- There should be more parks, libraries, zoos, museums, theatres, art galleries for people to visit and spend their time culturally and educationally.
- Theatres should be constructed in different areas of the city for enacting plays and dramas as alternative and additional facilities for children and the senior citizens.
- Weddings should be made more native and musical based on folk songs and festival songs, etc.
- Rich families should help the poor in educating their children and also in the health care, shelter care of them

as far as possible to create a sense of identity and fraternity.

- Major Hindu, Muslim, Sikh and Christian festivals should be celebrated together with feelings of oneness and unity.
- Respect should be shown to women, teachers, poets, artists, senior citizens and tourists.
- Heritage buildings and architecturally important places like Temples, Mosques, Gurudwaras and Churches etc. should be properly maintained and preserved.
- Children should be enabled and facilitated to spend their vacation periods with their parents and grand parents instead of in the schools in the name of summer classes and tuitions.
- Consumption of homely food should be encouraged than hotel food to minimise hotel going and club going.
- 'Pubs' and other places which affect the minds, hearts and the bodies of the young people and children should be discouraged.
- The state and the society should make a concerted effective effort to curb the unsocial elements, eve teasers and the way wards.
- State should install and erect the statues of the famous artists, poets, men of letters and the heroes in the wars and of those who have made sacrifices for the nation instead of installing the statues of the petty leaders. We should have more and more statues of ethical, moral and good people as role models.
- A wide publicity should be given to encourage the students to learn more Indian languages and also to study Indian literature to be better off in culture and communication.
- Parents should spend more time with their children than what they are doing now.
- Girls should be encouraged to dress more graciously and modestly than gorgeously in western style to avoid gloating and snaring eyes.
- We should provide adequate sports and games facilities for our youth, including our students at all levels, and

for that ear mark government lands to make use of them at least by turns.

- We should encourage "yoga" and make it compulsory in all the educational institutions and parents should make walking compulsory in every family to avoid deceases like diabetic and blood pressure etc.
- People should be educated to eat food which is balanced and climactically suitable and also to so dress as to suit their climate and culture.
- Culture is a concept of refinement than of religion. Hence, the concept of cleanliness, neatness should be inculcated in all.
- People should be properly educated and enlightened constantly and continuously through educational institutions, news papers cinemas and the TVs etc. to observe rule of law and civic sense in order to curb the lawlessness, vulgarity and violence.

(Suggestions emanated out of an enquiry conducted by Telangana Cultural Forum to elicit the opinions of some eminent men from the "Minorities")

CULTURE

- Dr. V. Kondal Rao

Culture!
What shall I say about you,
How shall I define you
A value, a virtue so fine,
Verily like the divinity, the divine?

You are the summation,
The aggregation of
All that is the life's best
The bright and the just,
The glory and the hoary of
All that is the man's loveliest, the loftiest quest.

Tender, like the divine splendour,
Subtle like the petal, the spirit, the soul
The life's ultimate goal.
Verily like the infinity of the firmament,
An ideal, a symbol, a destiny, a destination.

You are modesty, humility
Humanity in essence,
Dignity, decorum, decency
Simplicity, *vinaya, daya, sahrudaya*
All combined in one.

Bhakti leads to you,
Love, liking, "Restraint in crisis"
As poet Wordsworth has called You,
The *"Gita"* too.

Much though we may soar and scale
Much still you remain to sail,
Much still you remain to hail.

Culture flows
When not only lips greet
But the hearts too meet,
When each other to each other
Move up beat.

Culture pertains to one's conscience
Sense, sensibility, sensitivity
Compassion and concern.
It is the love's very reflection.

Wisdom is nothing but
Culture turned into content
Value into virtue, grace into graciousness,
Human into the humane.

To be cultured is to be gentle
In both the "form" and the "norm",
To be as tender as the fragrance lavender,
The most amiable sociable blender.

Culture! So many value you as though the God
But hardly adhere, care,
Make an effort, appropriately fare
For what all by words
They, in the name of you
Day in and day out blare.

Neither they have you in their marrow
Nor do they cultivate you or borrow
But many, like so many "good resolutions"
Postpone you only tomorrow after tomorrow.

You are the crux and the content of civilisation,
The backbone and the bedrock of
Secularism, democracy, socialism, humanism.
Without you, neither the ideals
Nor the idealism can be there
Nor the aspiration to be, to become.

You are at the back of all that we desire
In love, friendship, fellowship and fraternity.
You build the bridges of understanding
Between men and men, societies and societies,
Prepare the ground for social amity
National solidarity, universal comraderie,
Erase the distances between men and men

Community and community, country and country,
Subdue the egos, the false prides, the vanities
The vainglories,
The "i nesses", the "my nesses",
Bring the hearts and the minds close.

Culture! you are such an indispensable necessity,
An all important expediency, exigency,
The life's sanctity and sanity,
The living's destination and destiny.
But what a pity and tragedy!
You are not so much taught, learnt, cultivated
Nor people are so serious of you, your savvy.

Men do not so much realise that
You are the very salt and the spice of life,
The most valuable of all the values.
Education, enlightenment
Knowledge and wisdom are all meant only for your sake,
All other without you are as good as fake.

Man! Listen!
It is culture and culture alone which makes a man "sanely"
As "Buddha" has said.
It is culture and culture alone which makes a man "manly"
As "Vivekananda" has said.
It is culture and culture alone which makes a man "truely"
As "Gandhi" has said.
It is culture and culture alone
Which makes a man "heavenly"
As "Lord Krishna" himself has said in 'Gita'.

Culture adds name to your name.
It is the very product of affection.
Culture and love are indistinguishable.
One can't be uncultured yet love
Love, yet be uncultured.
Hence, be cultured and civilised Dear Friend!
Be refined and humanely defined Dear Fellowman!

THE CONCEPT OF "CULTURE"

- Dr. V. Kondal Rao

Culture pertains to refinement in living, thinking and doing things.

It refers to "Art of Living", as well as to "Arts of Living".

It relates to tastes and values.

Culture is revealed through thoughts, manners, sensitivities, sensibilities, attitudes, approaches, sympathies, empathies, sacrifices and values.

"Intelligence" and "Culture" are different. One belongs to mind another to heart.

"Skill" and "Culture" are different. Skill pertains to practice, culture to perception.

"Manner" and "Etiquette" are different from "Culture". Former relate to pleasantness, latter to pleasantness as well as righteousness.

"Culture" is used in the sense of morality and ethics as well as in the sense of a "System" and a "Discipline". For instance, when we say corporate culture, business culture, western culture, eastern culture, tribal culture, rural culture, urban culture, industrial culture, martial culture, agri culture, seri culture, horti culture and so on we use it in the sense of a "system" and a "discipline"..

"Civilisation" and "Culture" are different.

A nation may have civilisation in the sense of materialistic and scientific development, yet, may not have "culture" in the sense of moral, ethical and spiritual development. For example German nation was a civilized nation when it waged the two World Wars, but not the cultured. Civilisation includes all kinds of development – political, social, economic, educational and cultural etc. where as Culture mainly includes conduct and character. It is normally used in the sense of decency, dignity, decorum, polish, refinement and sophistication.

Culture basically pertains to feelings, emotions and sentiments. It also relates to tastes, attitudes and preferences. The word culture is closure to the word "Spiritual" than to all other. To be "cultured" is to be well cultivated, well brought

up, well educated well chiseled. It belongs to birth as well as breed and upbringing.

Culture, graciousness, goodness, civility, nobility, enlightenment and wisdom are almost synonymous but not culture and education. An educated man may or may not also be a cultured man. When we use "cultured" and "civilised" as adjective forms we mean them in the normative sense. But when we use "culture" and "civilisation" in the form of nouns we use them in the formative sense.

"Culture and Civilisation" are referred to in the outwardly as well as in the inwardly sense i.e. in the sense of outer charm and in the sense of inner charm.

Religion and culture are not the same but religiosity and culture are almost the same, if not the very same.

"Beauty" and "Culture" are not the same.

The word "Beauty" is normally used in the sense of physical charm where as the word culture is used in the sense of moral, ethical and spiritual charm. Culture is graciousness in character whereas beauty pertains to "grace" in appearance, though some times the word beauty is also used in the moral sense.

Grace pertains to beauty, graciousness to culture.

Being by itself does not make a person cultured, but "becoming".

Culture and art are different.

Culture is a broader word which is used more in the sense of the "artistic" than in the sense of "art". Art means "creativity", culture means "morality".

An artist may or may not also be the cultured person but a cultured person may also be the artistic person being aware of the "Art of Living".

Only he, who knows the "Art of Living" can be considered as the cultured but not he, who only knows the 'Art'.

"Taste" and "aptitude" are different from culture. Taste and aptitude pertain to what may be called the "Liking" which may be good or bad. Only good taste and aptitude can be equated with culture, that too when they are translated into action, but not the tastes and the aptitudes which are bad.

"Attitude" is also an aspect of "Culture". Attitude indicates the presence or the absence of culture. When we say "this is his attitude" we mean either the presence or the absence of culture.

Thus, there are many words which are very close to culture but are not the same, for not being as catholic and comprehensive in meaning, not even the word 'great'. Hitler was no doubt great, but can we consider him the cultured? No.

Culture is therefore a very unique word of all the words in any language. It is above all the words meaning multiple things.

We very many times mistake "outer culture" for "inner culture" as we mistake the word "Man" for the word "Human".

Only one who is "humane" is human but not one, who is only endowed with certain physical features and characteristics which are different from others.

- Wisdom is a function of culture.
- Culture is cultivation of good taste.
- Culture is to be both good and gentle.
- Louder the speech, vulgar the culture.
- Sacrifice is the highest mode of culture.
- The best diplomacy is cultural diplomacy.
- Culture pertains to both look and the outlook.
- Culture can't be taught but learnt and cultivated.
- To be cultured is to be graceful, gracious, both.
- Courtesy is a part of culture but not the whole.
- Culture relates to polish, poise and good choice.
- Culture is the social progress with spiritual base.
- Democracy is more a cultural than a political concept.
- Culture is a refinement in one's relationship with others.
- Culture pertains to one's conscience.
- Culture is value transformed into virtue.
- Culture is concern of the highest order.
- Culture is the much used, misused and abused word in the world.

From the book "Ideas are Gold" by Dr. V.Kondal Rao

CULTURE, VALUES AND INTERESTS

- Dr. V. Kondal Rao

When we talk of culture, we have to first of all have a clarity about "values" and "interests", "standard of life" and "standard of living".

Unless we are aware and make others aware of the former and the latter, we can't be clear of the concept of "culture".

"Values" are those which contribute to "standard of life", "interests" are those which contribute to "standard of living".

"Standard of life" is that which determines our "quality of life". In other words "standard of life" or the "quality of life" is that which determines how much "good or bad" we are in the "moral and ethical sense", how much well or ill we are by "conduct and character" and how much "fair or unfair", "reasonable or unreasonable" we are in our "relationships" with each other.

"Standard of living" on the other hand is that which determines how much comfortable or uncomfortable we are by matter and material.

"Standard of living" pertains to things that we own, possess or use to make ourselves materially satisfied. It is the sum total of the necessaries, comforts and luxuries that we enjoy at a given point of time.

In other words, "values" belong to "spirit", "interests" belong to "matter". Values to "contentment", interests to "content". Culture is more an ethical than an economic concept.

If a man possesses certain nice things like objects of art, music and literature which are "aesthetic" we call him the cultured, though there is nothing so moral or ethical in possessing them.

If a man is very pleasant, warm hearted and courteous we also call him the cultured, though there is nothing so moral or ethical in being so. But, those who possess the artistic objects and are very pleasant, warm hearted and courteous may also be immoral and unethical otherwise.

That is why when we talk of culture we mean "outer culture" and "inner culture". Outer culture to mean "form", inner culture to mean "norm".

There can be men, families and societies which have a high standard of life but not so high a standard of living. There can be men, families and societies which have a high standard of living but not so high a standard of life.

The words 'cultured' and 'civilised' are sometimes used synonymously though culture and civilisation are not so used. When we use the word culture, we as well as use it mostly in the inward sense. When we use the word civilisation we use it mostly in the outward sense.

The words "good and bad", "cultured and uncultured", "civilised and uncivilised", "moral and immoral", "ethical and unethical" are comparative and conditional concepts than the absolute concepts. The conditions differing from time to time, place to place, person to person, society to society.

It may be said as it is very often done that culture is 'elusive', and 'ever changing', hence, to talk of it is not so logical, realistic and rational. But that way everything that we talk about in this world is elusive. Is the "chair" that we talk about as chair real or unreal? As a "form" it is real, as a "norm" not real. In reality it is a chair, but in truth it is not so even according to a realist, a scientist or a rationalist leave alone according to a spiritualist or a philosopher.

For that sake, do we stop talking about the chair as the chair? No. We talk about it so, because that is the form in which it is generally addressed and understood. The same thing applies to culture. Culture may be very elusive, ever changing. Yet, at a given point of time there is always in a person, a family or a society what is understood as "culture" which differs from that of others, of course not only be cause of its own reasons, but also because of many other historical, geographical and environmental reasons. Nevertheless we can't ignore the fact of culture. Otherwise we can't differentiate the persons, the families and the societies, from one an other and also identify the reasons there for.

DECCANI TAHZEEB - HYDERABADIATH

- Dr. V. Kondal Rao

"While the struggle for a separate Andhra was based on the ideology of linguistic nationalism, demand of Telangana statehood is against internal colonization in the name of linguistic unity. 'Telangana consciousness' is shaped by the recognition that in an unified state their distinct language, culture and history have been erased and the interests of their region severely undermined. It is this consciousness that underlies the past and current movements for a separate Telangana state." *- Hyd'bad Forum for Telangana*

Hyderabad City was at one time known as Hyderabad-Deccan.

While all other Southerners other than the Hyderabadis were known as Madrasis, meaning people belonging to the South only Telanganites in general and Hyderabadis in particular were known to belong to Deccani culture, which was a mix-up of Muslim – Parsi – North Indian culture, integrated with the Telangana culture of the Telugus.

Deccani culture was known for its "Tahzeeb", meaning 'culture' which was not only refined in manners but also in matters. The peculiarities of this culture were the delicacy and deliciousness of doing things and in behaving with each other which was considered as the most becoming. Hyderabadi tastes were different, Hyderabadis ways of looking at things and matters were different. Their very approaches and attitudes towards life and living were different. **Hyderabadi Hospitality, Hyderabadi 'Nazakat', Hyderabadi 'Muhabbat', Hyderabadi 'Awu Bhagat', Hyderabadi 'Aaram pasandagi', 'Hyderabadi Sher-Shaeri', 'Hyderabadi Shayistagi', 'Hyderabadi Lahja', 'Hyderabadi Aan-Baan-Shaan-Pahachaan', 'Hyderabadi Zeenath-wa-Sajaawath', 'Hyderabadi Sharafath', 'Hyderabadi Andaze Bayan', 'Hyderabadi Naaz-Awaaz', 'Hyderabadi Farragdili', 'Hyderabadi Umraviyath', 'Hyderabadi Qudratiyath', 'Hyderabadi Ekiyath', 'Hyderabadi Mazaqiyath', 'Hyderabadi Mahfil-wa-Majlis', Hyderabadi 'Chai', Hyderabadi 'Biryani', Hyderabadi 'Paan', Hyderabadi 'Charminar Cigerette',** were all very well known not only in

India but also all over the world. Telangana in general, Hyderabadis in particular very much relished and felt proud of their Hyderabadiat otherwise also called Deccani Culture.

Even the Urdu language of Hyderabad was some what different from the Urdu language elsewhere in India as it had the influence of many Hyderabadi languages like Telugu, Marathi, Punjabi, Tamil, Bengalee, etc over it. So also the Telugu language of Telangana in general and Hyderabad in particular was also some what different than the Telugu of Andhra as it was influenced by Urdu and many other languages.

Hyderabad and Telangana Culture have never been understood and appreciated by the Andhra elite and the educated. Instead of understanding, respecting and appreciating it, the Andhrites ridiculed it very often more so in films and books. This hurt the feelings of the Telanganites in general and Hyderabadis in particular. When Telangana Separatism Sentiment is talked about as being very strong in Telangana, it is this hurt feeling which is referred to which basically pertains to cultural belittlement and humiliation of Telangana and Hyderabadi Culture by Andhrites.

Andhrites do not understand that one can't wish away the cultural peculiarities and specifics which develve on a community by tradition, heritage, and legacy over the ages. They don't realise that trampling them would amount to betraying the trust and confidence that the Telanganites had reposed in them at the time of integration that they would respect and honour their culture in united Andhra Pradesh.

Hyderabadis feel so sorry that the statue of Quli Qutub Shah who as much respected Telugu language literature and culture as he respected the Urdu language literature and culture has not been installed at the Tank-bund and even so the statue of 'Shoibullah Khan', the editor of the then 'Imroz' and a rationalist who was killed in broad day light. The statues of men like P.V. Narasimha Rao, Burgula Ramakrishna Rao, Yadav and Daserathi were also not added to many statues of Seemandhra area people which grace the venue. It is a clear discrimination and step-motherly treatment meted out to the Telanganites. Many such instances can be cited to prove that however eminent Telanganites may be in any field they have never been treated on par with Seemandhrites.

Even after fifty five years of integration, still the Telangana people feel that the emotional differences between the people of two regions are so acute that they can never be bridged, as they are like the two parallel lines which can never meet.

"Culturally Telangana has never been integrated with Andhra. Telangana Telugu is absent in the school text books of Andhra Pradesh because it is considered inferior to coastal Andhra Telugu, and its literature is constantly devalued. Marginalization of Urdu, the official language till 1948, has not only led to the neglect of Muslims and their habitations, but sidelined them from the domains of history and culture. Linguistic jingoism and arrogance of Andhra is also manifest in the culture industry which shifted its base to Hyderabad from Chennai due to the promotional policies of A.P. government. During the last twenty years, Telugu film and entertainment industry dominated by Andhra capital has consistently portrayed Telangana people as either villains or comedians. Belittling of Telangana culture, language and life has become a norm in Telugu films and television. Their failure to incorporate the rich culture of the region where they are located and whose labour supports the industry is indicative of the large scale failure of the project of emotional integration that was sought to be achieved through the formation of Andhra Pradesh." - *Hyd'bad Forum for Telangana*

Some poems in Telugu by a distinguished poet "Aasha Raju", otherwise also called "Raja Hyderabadi" having a bearing on Hyderabadiath are included in **Telugu Section.**

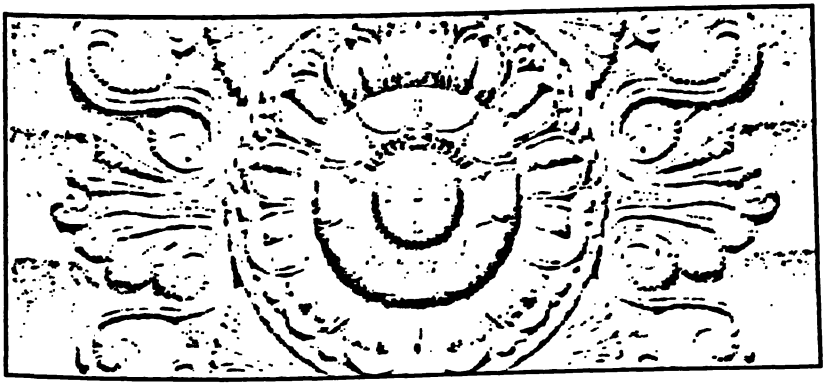

CULTURAL INCOMPATIBILITIES ARE AT THE ROOT OF ALL OTHER INCOMPATIBILITIES

- Dr. V. Kondal Rao

Culture is a sense of charm revealed through character and characteristics which are emotional and spiritual (not necessarily religious) in a person or persons, a society or societies, a region or regions.

Word 'culture' predominantly means andpertains to 'inner culture', which is emotional as revealed by 'outer culture' through intra and inter social, political, filial, communal, casteistic and economic relationships. It is used in the moral and ethical sense as well as in the sense of a system and a discipline.

Civilisation represents the cultural, political, social and economic progress, while culture represents mainly the moral, ethical, emotional and spiritual progress.

Cultural progress becomes the base and the root for all other kinds of progress. It is the very seed for egalitarianism, welfare and modernisation of the real kind.

If there is a cultural compatibility between men and men, all other compatibilities are possible, otherwise not.

Culture comes by genes as well as by historical, geographical conditions in which one lives or has lived before for a long time.

Even education (real education) is the outcome of culture (real culture). Education is both a cause and an effect of culture, as cultural environment in which one learns makes all the difference in his education and enlightenment.

Enlightenment is the cultural product of education, so also wisdom.

Culture is basically inner-calm as revealed through outer-charm. If there is no inner-calm, the outer-charm as may be displayed and portrayed would only be a sham, a pretence. It would only amount to pseudo-culture born out of pseudo-modernism and pseudo-education.

When we talk of culture, it is the intent, the motive, the objective and the goal that we mean more than the actual action.

We have to differentiate and distinguish any two cultures and their compatibilities from the character and the characteristics of 'culture' as stated above, but we have to do that by taking into consideration their historical, geographical and environmental backgrounds and not independent of them and independent of their times and the culture related conditions.

Let us now examine the two cultures of Telangana and Andhra region from the above characteristics of culture as stated to arrive at a broad conclusion whether they are compatible now and can be compatible in future.

We will take in to consideration the history of the two regions, one from the British period and another from the Muslim period, as they constitute their modern histories before Independence.

These periods can throw enough light on why the two cultures are different and why they can't be compatible in near future. They can throw correct light on why most of the policies and priorities of Andhra leadership after the formation of Andhra Pradesh were inimical to the interests of Telangana region because of the leadership's historical, geographical and environmental background.

The intention of this article is to establish the nexus between culture and the aspects related to administration and also to prove that when the political and administrative culture goes wrong everything else goes wrong, as it is happening.

For nearly 500 years, Andhra region was under British rule. The very nature of the British rule was commercial and for that sake industrial and capitalistic. Even the agricultural developmental policies of the Britishers were more conceived to suit their commercial, industrial and capitalistic policies. Even so, their infrastructural developmental policies were also conceived to be so. In a way, the Britishers developed the erstwhile Madras Presidency of which Andhra region was a

part as a "Mini Capitalistic Economy" to be an appendage to their British economy.

Now, a commercial and a capitalistic economy is basically an exploitative economy to reap more and more profits at any cost and also to use administrative and political setup for that purpose by financing, influencing and corrupting it. Wealth is the main motive of a capitalistic economy than welfare. It has the characteristics of acquisitiveness, possessiveness, domination and exploitation. These charecteristics are in the very system itself and the system systematically brain washes its people to fall in line. That is what has happened in Andhra region.

We have to blame the system for it, not the people. But the fact remains that, the people of that region in general and their leaders in particular have had that historical legacy and hangover with which they did all that they have done in Telangana region for which they are justly accused and alleged.

Telangana region was in Muslim rule during the same period. Its economy was predominantly agricultural depending upon unassured irrigation water. It had very scant power supply either for agricultural or for industrial purposes. It was not a surplus economy to become commercial, industrial and capitalistic, there by dominating, acquisitive, possessive, exploitative and capitalistic. It could not be "expropriative and appropriative" as my friend Burugula Narsinga Rao says. It had no way to be so even if it had willed and wished. Neither the history of Telangana nor its geography permitted it to emerge in to a commercial and capitalistic economy in those days.

The geographies of the two regions have also been largely instrumental to make the cultures of the two regions different.

While the Andhra region is more or less "plain lands region", the Telangana region is a region of "uneven lands" which make their agricultures different because of the different rain absorbing capacities of the lands.

While much of the Andhra region had come under assured irrigation facilities, because of the construction of the Godawari barrage, Telangana had not had any major irrigation project by then.

While Andhra region has a long coast line which helped it in many ways in navigation as well as exploitation of the resources of the sea, Telangana has no coast line at all.

While the climatic conditions of Andhra area are more moderate, the climatic conditions of Telangana are extreme. This made the people 'nature dependent'. This is also responsible for the Telanganites to be less hardworking.

The educational development and the development of libraries in Andhra region enabled its people to be more educated and skilled than the people in Telangana region as such facilities were scarce there.

All these differences made the Andhra and Telangana regions culturally different making one dominating and exploiting and another dominated and the exploited.

Can we wish away all these ab initio cultural incompatibilities which have more aggravated now than before? Can there be a salvation and redemption for Telangana people from such domination and exploitation unless the state is bifurcated?

THE UNBRIDGEABLE CULTURAL DIVIDE

between Telangana and Seemandhra

- Dr. V. Kondal Rao

- Telangana is not only a geographical entity but also a distinct cultural entity with good many men of letters, artistes, artistic and historical places dating back to different civilizations like Buddhism, Jainism, Shaivism, Vaishnivism and the like.
- There was no equal effort and encouragement to build the rich cultural history and legacy of Telangana as there was to build the Seemandhra history through Universities, Academies and cultural bodies.
- Telangana had quite a good number of religious, political, social and cultural movements which made its people consistently aware and alert of its potential(though there were also periods of relapse and stagnation). The history of these movements was not so much preserved and highlighted to be a matter of pride for the Telanganites.
- It was only when the separate Telangana movement gained the momentum that Telangana was re-discovered by Telangana people themselves by recalling its multi-dimensional cultural glory.
- Godawari river, which flows extensively through Telangana areas has several sacred spots like Kotilangala, Dharmapuri, Kaleshwaram, Basara, Bhadrachalam and the like which could have become the mini-Tirupatis if only they were provided with the facilities needed, but unfortunately they have been neglected and relegated in contrast to many unimportant places in Seemandhra which are developed and highlighted.
- The festivals and the "Jataras" like Dasarah, Bonalu, Batukamma Panduga, Peerila Panduga, Vinayaka Chavithi, Kamuni Panduga, Sarakka-Sammakka Jatara, etc. which are celebrated in a big way in Telangana region have not been treated on par with the festivals elsewhere but only a step motherly treatment is given.

- The nomination of Telangana people over the Academies, cultural institutions, libraries and museums, etc. was always inadequate and inconsequential.
- Big education institutions which were as good as universities at one time in Telangana region have been so much neglected as to become only the shadows of their glorious past. Mention may be made of Nizam College, City College, Alia School, Mahaboobia School, Hyderabad Public School, Rajaji Institute of Public Administration etc. Mention may also be made of the utter neglect of Hyderabad Public Library and all the libraries in the Telangana districts.

  Even so, no grants have been made on a regular basis to sustain the institutions like the Sri Krishna Andhra Bhasha Nilayam, Andhra Saraswatha Parishad etc. which were the creations of the nationalistic minded people in composite Hyderabad State.
- The number of people who have been considered for state and national level awards and rewards from Telangana compare very poorly with the number from the other region.
- No one from Telangana region has been encouraged and helped to come forward to produce films as the people from the other region were encouraged by allotting large tracts of precious land at prime places and also by granting loans and subsidies.
- 'Andhrabhyudaya Utsvalu' which used to be a week long cultural extravaganza organised by the students in Telangana region at one time, and participated with great eclat and enthusiasm by the budding artistes, poets and actors were never given a helping hand by the government to continue as an annual cultural event of the Telangana students, with the result, the artistic and the poetic talent of the Telangana youth was so much neglected as to be not on par with the youth in the other region, where many such events are encouraged in many ways..

Recently, the State government established universities at all the district head quarters in Telangana region. But all of them are badly suffering for want of finance. Not only the new found universities of Telangana but even the older are facing the same resource crunch. The culture of the region has adversely suffered because, the education itself has qualitatively suffered very badly.

The Telangana Cultural Forum would like to bring to the notice of the Sri Krishna Commission that the very outlook and the attitude of Andhra leadership has always been inimical to the development of Telangana because of the historical and geographical factors which separate the cultures of the two regions. Out of the many such factors the two fundamental factors may be worth mentioning here in this context.

Historical factor :

Telangana region had always had a composite and secular culture (as against the insular and unidimentional culture of the other region) because of the diverse cross cultural composition of its population which included Muslims, Hindus, Sikhs, Parsees, north-Indians, Bengalees, Tamilians and also the Andhras.

This cross-culturalness and inclusiveness of Telangana population and in contrast, the uniculturalness and insularness of Seemandhra population is at the very root of the differences in their respective attitudes and approaches to political, social, economic, educational, cultural aspects.

Geographical factor :

The economy of Telangana has always been predominantly agricultural and rural with survival and sustence being the innate characteristics of it, as it was so allowed to languish during the period of the Nizam as well as thereafter. The economy of the other region was predominantly capitalistic and urban, as it was so developed by the then British raaj which ruled that region and also by their own 'Andhra Raj' which consciously and willingly developed it in the same lines thereafter with domination and exploitation as its innate

characteristics. (The vast coast line and the initial infrastructural development and assured irrigation of Seemandhra region helped it to develop industrially and commercially to emerge into a capitalistic economy.)

Thus the two cultures had two different historical and geographical backgrounds to be incompatable for the people of the two regions to live together.

"Telangana is not backward but culturally different" as it has been aptly said by one of the senior journalists of the state K.Srinivas (Telangana no doubt had always had enough resources which if only had been properly harnessed could have converted the region into a very prosporous one). This has also been realised and said by Pundit Jawaharlal Nehru and Justice Fazal Ali as long back as 1956.

The people of Telangana region ask for separation as strongly on cultural grounds as they demand on political and economic grounds. They make separation not only an economic and political issue but also an issue with which their honour and self respect are tied up realising that no more promises of any kind can create trust and confidence in them as so many promises have already been made and broken.

We submit to the Commission that the Telangana people are under the grip of a "crisis of confidence" which is born out of a "cultural divide" as is stated above and therefore has to be divided as much on cultural grounds as on all other grounds.

DECAY AND DESTRUCTION OF TELANGANA SACRED PLACES AND HISTORICAL MONUMENTS

Telangana had many temples, mosques, churches, gurudwaras, idgahs, tombs, durgahs, kankhas, Rani khanas, Sama khanas, Ashur khanas, Challahs, Mathas, grave yards, cemetries, samadhis, towers of silence, etc. which were listed in Hyderabad Endowment Regulations of 1940 (1349 fasli).

Telangana region also had many forts located at different places. Many areas of Telangana had been identified as advanced centers of civilisation pertaining to different historical periods. Some of these areas have been excavated and rich historical wealth has been discovered, which speaks of the high growth of civilisation which flourished in Telangana region for thousands of years.

After the formation of Andhra Pradesh, no serious effort has been made to preserve such places to highlight the culture and civilisation of Telangana and to develop them as tourist centers for people to see the religious, cultural, spiritual and historical development of Telangana.

The concept of "preservation of heritage" for posterity by identifying and maintaining the sacred and secular constructions has never been given a serious thought by the successive governments in the State. Consequently, many monuments have already been lost and many more are still on the way to decay and destruction.

This damages the very identity of Telangana as a distinct cultural entity to make the Telangana people feel proud of themselves and their fore-fathers. This lack of interest in Telangana culture and heritage by the Andhra leadership has hurt the sentiments of Telanganites and has created a feeling in them that their distinct culture would be ultimately obliterated.

Temples and monuments including the excavations constitute the "Spiritual wealth" of a region with a high

educational value for the youth and the students to learn much from them. They actually make the history of a region and make its people happy and proud of their legacy. They are the indices of the intellectual, inventive, innovative, emotional, political, social and economic growth of the people belonging to that region. They are considered as the very honour and prestige of its inhabitants, and if they are not properly identified and preserved that would obviously hurt their sentiments and create a crisis of confidence in them.

The 13th century Siva temple of Kakatiya period that could be wiped out by the widening of Hyderabad-Vijayawada stretch of NH-9

A recent news item in Hindu, dated 25th March, 2010 which is appended tells only one story of the many such stories which are happening all over Telangana in one development name or the other.

NH-9 expansion may bulldoze history

26 monuments face threat of being wiped out by highway widening

As the four-laning of Hyderabad - Vijayawada National Highway 9 gets underway, there is a fear that historically significant 26 archaeological monuments en route may be wiped out permanently with virtually no plan in place to preserve them.

Beginning with 'kos minars', Qutub Shahi landmarks believed to be equivalent of milestones, Chalukyan and 13th century Kakatiya period quaint temples, 17th century mosques, fine examples of Islamic architecture to ruins of wells a treasure trove of history unfolding on either side of the existing highway and having the potential to offer a 'highway tourism

package' that links past with the present, could be no more.

About 26 monuments (both protected [under law] and unprotected) are facing the threat from widening of the highway.

Historical significance

Each of these monuments has historical significance and a story to tell. Daniel Havart, a Dutch traveller who visited the region in mid - 17th century, described the 'kos minars' (Hayatnagar and Toopranpet) as similar to minerets of mosques and appearing in pairs on either side of the then highway unlike those of the Mughals in North India. A number of temples, some of them in ruins, dot the existing highway.

The first one at risk is the 13th century Shiva temple of Kakatiya period just before Chityal, having 'garba gruha', 'artha-mandapa', 'maha mandapa' and a four-pillared 'Nandi mandapa'. A part of the temple is buried under the existing road, waiting to be excavated. Not just temples but mosques too are in peril.

The Golconda king Abdullah Qutub Shah (1626-72) who took this highway route to reach Machilipatnam, had this penchant for building mosques en route.

Some of these architectural marvels at Toopranpet, Almaspet and Chotuppal have survived, but how long nobody knows.

VIVEKANANDA HALL UNDER THREAT

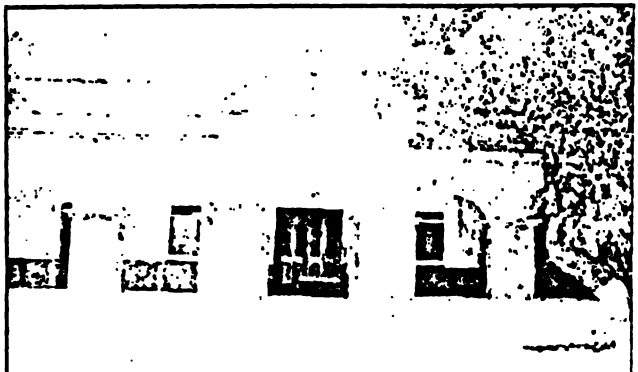

The Swami Vivekananda Hall might be damaged as a result of the road expansion plans (inset) The C.V. Padma Rao Memorial Hall might be razed completely.

A heritage hall where the Swami Vivekananda once held an audience spellbound nestles inside the city's Mahboob College. But this historic structure is threatened with severe structural damage if civic authorities go ahead with plans to widen the road, bringing heavy traffic dangerously close to the more than a century-old building.

College authorities are fighting to save the venue where an iconic Indian figure gave his last public lecture in the country before heading for Chicago where he delivered his famous speech about Hinduism at the Parliament of World's Religions in 1893.

The structure cannot withstand the shock of heavy traffic movement and college authorities have objected to the decision by the GHMC. They warn the widening will bring the road dangerously close to the structure popularly known as the Swami Vivekananda Hall.

In a classic case of poor planning, authorities responsible for protecting it, say they have no knowledge of the road widening, while civic authorities decline to give any details. The college first started as a school in 1862 and houses three

heritage structures — the C.V. Padma Rao Memorial Hall (which might be completely razed in the road widening), the P. Ramachand Pillai Memorial and Sri Moosthiyala Ramanna Hall or the Swami Vivekananda Hall.

The college authorities believe the hall should be preserved for its historical importance. But the GHMC plans to expand the lane bordering the college by 35 feet, eating into the property. N. Naresh Kumar Yadav, committee member of Mahboob College, says the C.V. Padma Rao Memorial Hall will have to be razed and the new road will be "dangerously close to Swami Vivekananda's Hall."

He points out that the Heritage Act stipulates that a 150-metre radius around heritage sites must be left free. "Historical buildings are made with limestone and can collapse owing to heavy traffic. The college committee has agreed to part with 10 feet, but GHMC officials want 35 feet," says Yadav.

The HMDA is responsible for protecting heritage structures, but officials say they are unaware of road expansion plans. "HMDA is not aware of it and the college should give a written representation," says Mr Dhide, HMDA's planning director. "We will then consult the conservation committee and act accordingly."

Meanwhile, GHMC officials who proposed the expansion feign ignorance. "I don't know the present status but the matter will be referred to the heritage committee and action will be taken accordingly," says K. Ashok Kumar, assistant city planner for Secunderabad division.

Until this makes its way past reams of bureaucratic red tape, the fate of a historic structure that has witnessed momentous speeches remains under threat.

(Courtesy : Deccan Chronicle)

POPULAR MONUMENTS LIE DILAPIDATED THE FATE OF LESS KNOWN WORSE IN HYDERABAD

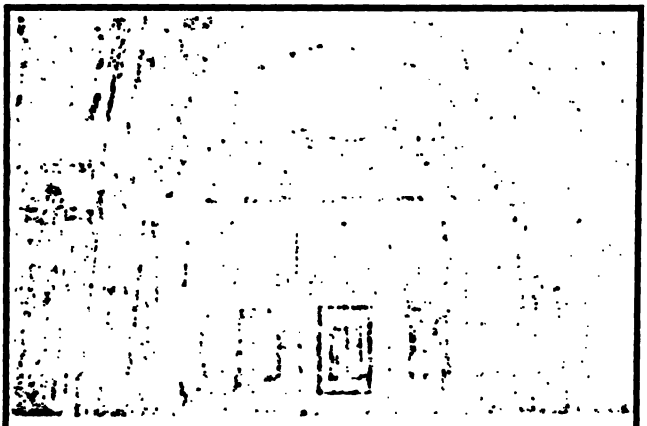

A file picture of the Paigah Tombs

That popular monu-ments like Golconda Fort lie in a dilapidated state is a known fact. But the fate of lesser known monuments is worse. Such monuments, scattered over various pockets of the city, lie in anonymity with no one talking about their grandeur and glory, that is, if they have any left.

Saidanima's Tomb, opposite the Sailing Club on Tank Bund, is an old construction on whose dome birds flock. However, not many locals would know that it was built for Saidanima Sahiba in 1883 by her son, a high-ranking official in the army of the fifth Ni-zam of Hyderabad.

In spite of being one of Hyderabad's oldest buildings, the Bade-Shahi Ashoor Khana (translating to 'the Emperor's grief house') in old city, built in 1594 by Sultan Quli Qutub Shah, does not enjoy a status befitting its hoary past. Similarly, the Mushk Mahal, constructed by Abul Hasan Tanisha of the Qutub Shahi dynasty; the pre-Qutub Shahi Hindu temples in Patancheru, Chilkur and the Outer Ring Road areas and Monsieur Raymond's obelisk in Moosarambagh, the resting place of Michel Joachim Marie Raymond, a French military

commander in the 18th century; lay unknown to the general public.

Indifference

Considering that Hyderabad has a rich cultural and architectural heritage, the magnitude of ignorance surrounding these monuments is immense. Apart from local indifference, one can find abandoned domes, walls and buildings of the Islamic, Hindu and European styles lining the city, without even a fence or security personnel guarding them. Some poor families use many of these buildings as residences. Evacuation of such residents has happened only in the Bade-Shahi Ashoor Khana and Paigah Tombs so far.

Lack of pride

The Director of the Department of Archaeology and Museums, Andhra Pradesh, Professor P. Chenna Reddy says, "One of the prime reasons behind public ignorance of our monuments is the lack of local pride and awareness in spite of the rich culture of the city. Though we have a rule stating that every monument must have a fence with at least a 200-metre gap and no construction should happen in that area, it is being flouted openly."

About monument restoration, he says, "The ASI, Department of Archaeology and Museums and the GHMC have been involved in the identification, documentation and preservation of the lesser known monuments.

There are also private efforts taken up by foreign consulates in India to conserve our monuments. Restoration of the Mahalakabai Tomb in the Moula Ali region has been actively taken up by the US Consulate of Hyderabad."

-Parvati Mohan

STRUCTURES TOUCHING PALACE COMPOUND WALL

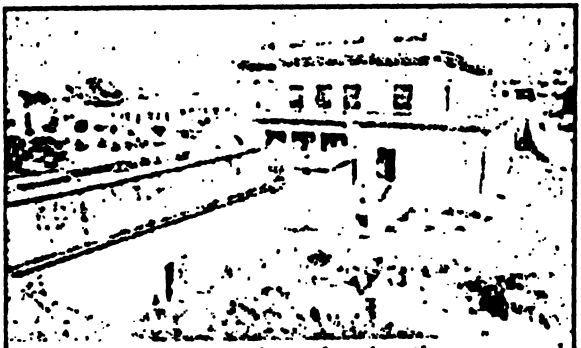

In danger: Constructions abutting the compound wall of Chowmahalla Palace pose a threat.

HYDERABAD: Strict enforcement measures should be initiated by the Greater Hyderabad Municipal Corporation (GHMC) on illegal constructions especially in 30 metres around Chowmahalla Palace, opined the Heritage Conservation Committee.

The committee during its recent meeting noted the findings of an inspection that constructions were still been made touching the compound wall of the palace and in violation of height norms.

On Building Penalisation Scheme (BPS) applications referred to it by the GHMC, the committee 'recommended that unauthorised construction abutting the compound wall of Chowmahalla Palace may not be regularised'. Referring to other cases, it said that the height may be restricted to 10 metres while regularising under BPS in Heritage Precincts area and in violation of norms. Items that came up for discussions included restoration works of Devdi Nawab Muqarrab Jung Palace housing the Commissionerate of Industries at Chirag Ali lane and the committee wanted detail designs and restoration work to be submitted before initiating the work.

Appreciating the Hyderabad Metropolitan Development Authority (HMDA) move to set up plaques on

heritage structures, it desired preparation of an action plan to have such plaques on all other heritage buildings in phased manner.

The listing of additional heritage buildings was also discussed and the committee suggested the HMDA review the matter with INTACH AP Chapter to complete the study at an early date and also furnish detailed information such as present condition of buildings, location, access, prima facie architectural value, historical importance and association with important personalities and events.

After perusal of a list of buildings suggested by INTACH and the earlier Heritage Conservation Committee, certain buildings were shortlisted for inspection and finalisation for further action by the HMDA. The meeting was chaired by R.Rajamani.

(Courtesy : The Hindu)

Excerpts from :

CULTURAL SYNTHESIS IN HYDERBAD ACROSS 400 YEARS

by MUSTAFA K. SHERWANI

Kuchipudi Dance :

On the cultural aspect of the reign of Abul Hasan Tana Shah, a truly remarkable example is that of a dance troupe which once performed before him. Tana Shah was so impressed with the performance that he endowed a village called Kuchipuram for the specific purpose of developing this particular dance form, which later came to have wide acclaim as "Kuchipudi" named after the village where it blossomed forth under the royal patronage of Sultan Abul Hassan Tana Shah.

Kohinoor Diamond :

A large diamond excavated from the diamond mines of what is now Golconda was known to have formed the centerpiece of the Mukut (Coronet) of Karna; a character in the Mahabharata 4500 years ago. This very large diamond found its way to Delhi and some 3000 years later, it was shown

to Nadir Shah of Persia who had entered Delhi after taking the Mughal Province of Kabul, in 1730. Nadir Shah was so dazzled on seeing the diamond that he exclaimed "indeed it is KOH-I-NOOR" or a" Mount of brilliance" and surprisingly the diamond named Kohinoor was presented to Maharaja Ranjit Singh and he in turn presented it to Queen Victoria and the diamond now forms part of the bejewelled Royal Crown of Her Majesty the Queen Mother of England.

Asaf Jahi Dynasty :

There is an interesting anecdote that upon entering Delhi, he made the Mughal King Mahmud Shah a prisoner, ransacked the Mughal treasure in the Red Fort, sat in the "Sunehri Masjid" (The Golden Mosque), adjacent to Sisganj Gurdwara in Chandni Chowk, Delhi and ordered the people of Delhi to be put to the sword, thereby killing thousands of innocent citizens. It was then that a tall, bearded, dignified person appeared before Nadir Shah in the Golden Mosque and placing his bejewelled sword at his feet reproached Nadir Shah for his ransacking the Royal Treasury and putting so many innocent persons to the sword. Nadir Shah took one look at this dignified figure and said, "Ba-rish-e-sufaid-e-to ba bakhsidam" ("1 grant pardon on account of your white beard") and thus the carnage came to an end. This white-bearded dignitary was Mil' Qamrud-din, Nizamul Mulk, later Viceroy of the Deccan who founded the Asafjahi Dynasty in Hyderabad in 1724.

Golconda :

Both Qutub Shahi and Asaf Jahi kings were great builders. Previously when the 13th Bahmani King Muhammad Shah III (1463) appointed a Baharul Turk of Hamadan, Sultan Quli, to bring peace and order in the troubled Deccan Province of the Bahmanis, the Kakatiyas held sway and ruled from a mud fort then called "Mankal". Sultan Quli quickly took possession of the mud fort and strengthened it with granite fortifications. The fort was named "Golconda" which was derived, as legend has it, by joining the names of two of Sultan Quli's trusted and loyal courtiers, Gulla and Kuntiah. (see "History & Legend in Hyderabad" 1953). Palaces were

constructed and an effective water-supply system was introduced with limestone cisterns at different levels which supplied water from the top of Bala Hissar through ingenious limestone pipes to the lower levels. These cisterns were to be filled by water carriers in relays.

The New City :

The construction of the new city on the banks of the river Musi was taken up by Muhammad Quli Qutub Shah in 1590. The centre piece of the new city Charminar was constructed in 1591. An interesting feature of this landmark of Hyderabad, is the resemblance of its ground plan to that of Humayun's tomb in Delhi, constructed in 1556, also that of the Taj Mahal at Agra (which although constructed in 1648, 50 years after the Charminar of Hyderabad has a similar ground floor pattern). In the case of the Charminar, the quadrangular shape of the ground plan has the same multi-chamber principle adopted in Humayun's tomb in Delhi. The arched fringe on the granite walls of the Golconda Fort has a striking resemblance to the red stone arched fringes of the Agra Fort and the ramparts of the Red Fort in Delhi, both built by Shah Jahan. The archways of the Charminar are what could be roughly called 'Indo-Saracenic" in design which has been extensively used by the Mughals in the construction of their forts and palaces. It could therefore be easily surmised that the architects of the city of Hyderabad were influenced by the prevailing Indo-Saracenic trends of Mughal architecture. The French traveller Tavernier who visited Hyderabad in 1667 AD describes the Charminar thus: "that which is called 'Four Towers' is a square building of which each face is ten fathoms broad and about seven high. It is opened in the four sides by four arches four or five fathoms broad, and everyone of these arches fronts a street of the same breadth as the arch". A distinguished author has described the planning of the Charminar area as in the form of a 'double Cross', perhaps viewing the four roads on the four sides of Charminar and the road cris-crossing the Charkamans a little further on as forming a 'double cross'. But my father the eminent historian and an authority on Deccan History, the late Prof.H.K.Sherwani in

his monumental book, Muhammad Quli Qutub Shah - Founder of Hyderabad (Asia, New Delhi, 1967) compares the overall planning of the quadrangle around the Charminar with the Palace of Versailles in France built by Louis XIV (1638-1715), and quite likely the construction plan of the city of Hyderabad could have been inspired by outside influences. Similarly one notices that the Lion Motif which is a Persian emblem has been placed above the archways both in Golconda Fort as well as in Charminar, denoting the Persian influence.

Arts College :

With the advent of the Asafjahi Dynasty when Nizamul Mulk declared independence in 1724, the cultural synthesis manifested itself in many ways both in social and architectural patterns, e.g. cuisine with chillies and spices as ingredients is even today known as "Mughlai dishes" in Hyderabad and these were definitely introduced by the Asaf Jahi monarchs. The city architecture continued its Indo-Saracenic trends in the reign of the late Nawab Mir Osman Ali Khan Asaf Jah VII (1911-48). Emphasis was generally given to a fusion of both Hindu and Muslim architectural styles of which one of the most striking examples is the Arts College building of the Os mania University at Adikmet, Hyderabad, which was completed in 1940. About its unique architecture, Mrs. Elizabeth Douglas Pulleyne in her booklet, Osmania University (1941), says, "The facade fuses Hindu and Muslim art by combining the massive pillars of Ellora with the delicate arches of Qutub Shahi mosques... Indo-Saracenic arches make lace-looping above a wide flight of steps to the Entrance Hall. The pillars show old designs and a fascinating tangle of curved patterings." What Mrs.Pulleyne has not mentioned about the architecture of the Arts College is that while its roof parapet has delicate stone carvings which reminds one of the eye-catching architecture of the Muslim Period of Seville and Cordova, the basement facade of the Arts College of Osmania University reflects modern design, thus giving an impressive overall picture of the perfect blending of cultural trends in Hyderabad which span a period of four centuries.

THE CITY I KNEW

- Shyam Benegal

I left Hyderabad long ago. When I go back to visit these days, none of the familiar landmarks remain any longer except as names. But like in most Indian cities, many of these have changed as well. The only exceptions are the Charminar and some sections of the old city. A sad, but inevitable spatial void that can only be filled by an increasingly unreliable memory.

Hyderabad, the way it was half a century ago when I was growing into adulthood, is now no more than a mind state, nostalgically reconstructed, part fantasy, part reality - a time-sweetened bunch of memories often recalled at random in which fact, fiction, given knowledge and experience are so fused that any claim to objectivity or even authenticity would be sorely tested. This is as much an imagined Hyderabad as the one that existed. Strangely, its absence seems a profound loss.

A reality check. Hyderabad was longest under Muslim rule - with the exception of Delhi. This would not have been possible simply by a superior force of arms. Only a tiny proportion of the total population in the Deccan region is Muslim. For Muslim rule to be accepted over such a long period of time, the concerns of the Hindu majority had not only to be addressed but also mer. The civil society that emerged has often been described as syncretic by some commentators. Personally, I disagree. Rather than the syncretism hoped for by Emperor Akbar in North India with his quixotic Din-i-llahi, the Qutb Shahi rulers of Golconda appear to have relied on the principle of 'to each his own'. The civil society that developed in Hyderabad over the centuries was a result of an informal arrangement between religious communities to neither contest nor challenge each other's beliefs. This allowed for enough space for communities to function without feeling threatened in any way. More than the later Asaf Jahi rulers, the Golconda kingdom was less exclusive even in the official use of the language. Ibrahim Qutb Shah developed a great fondness for the Telugu language and

wrote poems of considerable merit under the tutelage of Rama Rajya of Vijayanagar, while under his protection. Later, however, as ruler of Golconda, he is infamous for having put to the sword his erstwhile guardian in the battle of Talikota. Some historians would have us believe that this battle represented the archetypal conflict between religions when the last great Hindu kingdom of medieval India was destroyed. The facts, however, suggest that the five Muslim kingdoms of the Deccan ganged up against Vijayanagar to resist its hegemonic ambitions, an unexceptionable political reason if ever there was one.

Quli Qutb Shah, the grandson of Ibrahim, was a renowned poet in the then emerging language of Dakkhani Urdu. Civil discourse relied on consensuality in matters of religion and sectarian beliefs. Reduced and negligible levels of conflict between contending beliefs made for a participational interface between people of different religions. Religious festivals were not the exclusive preserve of those who subscribed to the religion. Rather, they became festivals of the community at large and had universal participation. The annual *urs* of various Sufi saints, Moharram processions, Diwali and Holi were occasions when the entire community, regardless of religious affiliations, came together.

All this was possible because of the nature of feudal society. Vertically constructed social hierarchies, the essential legacy of the feudal order, were generally accepted and hardly needed to be enforced. Religion played little part in this scheme. You would not be far wrong if you consider this secular. However, it was not disregard for religion as much as mutual respect for each other's beliefs that made Hyderabad what it was.

If in fact there was a policy of aggressive conversions over the several centuries of Muslim rule, it had nor succeeded in significantly altering the religious profile of the population.

A social system, based as it was on consensus, was bound to look down on competitiveness. It was seen as somewhat vulgar and uncivil. It went against *tehzeeb* and etiquette. What is more, it seemed lacking in compassion and

decency. But let me hasten to add that these were the value ideals projected by the haves, those who constituted the upper reaches of the social pyramid. Like other attributes of the feudal order, this too over time had percolated and permeated the body politic in giving shape to the famous *laid-back* character of the Hyderabadi personality.

At the time I was born, the Nizam could not have, even in his worst nightmares imagined that his kingdom would disappear and recede into the annals of history in little more than a decade. I grew up into the age of awareness in the cusp between the old feudal world of princely Hyderabad and the newly independent India struggling to be a democratic nation.

Some memories from childhood have stayed with me, fragments from the mosaic of Nizam's Hyderabad ... the old Panditji whose dogged efforts to teach my brother and me Persian were met with equally dogged resistance from us in spite of his regular rapping of our knuckles with the supple branch of a tamarind tree. It was said that his family had perished in the great flood of 1908. Panditji came early in the morning from the local temple he had made his home, bringing feather quills for our recalcitrant fingers to hold and make calligraphic flourishes so dear to him. I can still smell the gluey ink that left a trail of sticky black blotches on anything we touched. Panditji was a relic from the time of Mahbub Ali Pasha during whose reign Hyderabadi culture reached its zenith, so it was said. For the votaries, it was a culture that valued modesty, simplicity, generosity. Mahbub Ali Pasha's own reputation for generosity was the stuff of legends. Highly exaggerated, perhaps, but some of the values of the time had percolated to the generation that followed. Gopal, my father's personal servant, was sacked for stealing. While he was banished from view, his salary continued to be paid to his wife. The punishment meted out to him was not to affect his family. I read somewhere later that Fakhr-ul-Mulk, one of the prime ministers during Mahbub Ali Pasha's reign, had legitimized this kind of punishment as being both just and honourable.

Balli, the fisherwoman's son, was a close friend of mine. There was no class barrier to this relationship except when it

came to eating meals together. He was never invited to the table. He had to eat in the kitchen. Feudal customs were part of even families like ours which were essentially lower middle class. I remember, too, the large, rambling *deori* which was my friend Wahid's home in the city. It gave shelter to all members of the immediate and extended family, family retainers and assorted live-in servants. At first glance, it was not possible to distinguish the family from the servitors - they all seemed so alike. It was when the *dastarkhwan* was laid out in one of the numerous large halls that served as a dining room that you could tell the difference. This was when the males of the family and their guests gathered round the food. Invariably at this time, two servants would appear in the doorway holding up a large cloth sheet as a curtain to shield the privacy of the women of the house who went through the corridor to the zenana dining room. The servants would loudly caution us to avert our eyes as the zenana went past.

This Hyderabad was to change dramatically and irrevocably soon after India became independent. The bells began to toll from 15 August 1947. I was woken up in the middle of the night to listen to the radio, the family huddled around an old crackling Marconi designed as an art deco object, with father twiddling the knobs to get the best reception. Suddenly over the airways, the famous speech began: 'Long years ago we made a tryst with destiny and now the time has come to redeem that pledge ... at the stroke of the midnight hour, when the world sleeps. India will awake to life and freedom ... 'Nehru's voice came through the static.

I was twelve years old, old enough to know what was happening but not its significance. I was longing to go back to sleep. That this was the defining moment escaped me altogether. The days before were filled with all manner of events. Returning from school we would go past the parade ground in Secunderabad where the British regiments, my favourite being the Black Watch, practised their ceremonial marches for the handover ceremonies. From time to time, truckloads of Razakars would pass by shouting slogans. One day I sported Omar, a friend from school, in one of the trucks.

He would often come and wait for me while I did *lazim* drill at the *vyayam* classes run by the Rashtriya Swayamsevak Sangh behind the temple close to my home. Vyayam done, Omar and I would go for our daily swim.

The British army left and so did the Indian army. Newspapers carried reports of the horrors of Partition with front-page photographs of endless streams of refugees on trains, on foot, in Punjab and Bengal. Relations and friends visiting from Delhi and Calcutta would bring news of hundreds of thousands flooding the cities. Far away from it all in Hyderabad, other events not quite as horrifying, but equally ominous, caught our attention. Kassim Razvi made inflammatory speeches challenging the 'Hindu' government of India and proclaiming an independent Nizam's state, bringing in an aggressive brand of communal politics to the fore. One day, Omar, older than I by a couple of years, went to his class wearing his Razaka, uniform and sporting a Rampuri knife on his belt. He was sent out of the class for refusing to surrender the knife to the teacher. He left threatening revenge. Without his uniform, Omar was a friend I knew and liked.

Not too far from where we lived was a disused airstrip built during the war. Occasionally, an aircraft flying low over the house would wake us up at night. From the terrace, we once saw a Dakota, or was it a Skymaster, landing and taking off in the dark. Curiosity led my brother and me to go and look at the plane that had landed there. Not a soul was around. We had heard rumours that Sydney Cotton, the notorious arms smuggler, was gun-running between Goa and Hyderabad. We felt that we should do something to prevent the plane from taking off. Our ingenuity failed us when the pebbles we chucked into the engine did not prevent the aircraft from taking off and landing at will.

The Indian army stormed into the state on 13 September 1948. This was also the day that Jinnah died in Karachi. The first casualty we heard about was of our young *dhobi*, a socialist and a follower of Jayaprakash Narayan. He had died at Naldurg in a guerrilla ambush against the Razakars accompanying the Nizam's army. Two days later, Omar

disappeared from school never to return. A couple of nearby villages were burnt by the Razakars. Their fires made the sky glow through the night. Stories of women being paraded naked by marauding Razakars made the rounds. We felt safer because across the road from us was the Flagstaff House where the official representative of the Government of India, K.M. Munshi, lived. His personal guard of three hundred Kumaoni soldiers was a reassuring presence. Five days later, on 18 September, Indian army tanks rumbled into the city to a tumultuous welcome. Two streets away, the Hyderabad army in their armoured trucks moved silently in the opposite direction flying white flags. Some part of the crowd ran across to see the vanquished. A young man flung a rock at one of the trucks, hitting a soldier on his head, with blood streaming down the soldier's impassive face.

The Telangana movement, an armed insurrection led by the Communist Party, got a fresh momentum with the fall of the Nizam. Leaders of the movement like Sundarayya and Basava Punniah became our heroes. So did the poets Makhdoom Mohiuddin and Sarwar Danda. Bhongir in Nalgonda district was considered a liberated zone. It was said that the government's writ ran only in name. The communist *dalams* were in effective control. There was a Robin Hood air about it all. The sense of adventure was intensely exciting for a school going boy like me. I read books like *Red Star over China* and *For Whom the Bell Tolls* with the same sense of anticipation as *Huckleberry Finn* or *Frenchman's Creek.* A large number of young people joined the movement and an even larger number was sympathetic to the cause. Of a sudden, a young man in the neighbourhood would disappear and it would be whispered that he had gone underground. A couple of them never returned. The Telangana struggle, after its brief but dramatic success, collapsed against the might of the central government. Many who fought found themselves behind bars or went underground. Subsequently, they were all released, some before the first general elections of 1952, the rest after the elections when Nehru's government granted a general amnesty, lifting the ban on the Communist Party.

Fresh excitement came with the 1952 elections. Many leaders of the Telangana movement surfaced and stood for elections under the banner of the People's Democratic Front (PDF), a gathering of communists and leftists of all hues ranging from red to shades of pink. I had just finished school and entered college at the time. Although I would have to wait for the next general elections to be able to vote, I participated in the elections by canvassing for N.M. Jaisoorya, the doctor son of Sarojini Naidu, who contested the election as a PDF candidate. Having become his groupie and helping set up some of his election meetings was the closest I came to be involved in politics.

The 1952 elections were probably the most fairly fought elections that independent India has ever had, with money power or coercion hardly evident in any constituency. Among the PDF candidates, other than Jaisoorya who won from two or three constituencies, was Raj Bahadur Gowd whose winning margin was some kind of a record that remained unbroken over several elections since then.

Most communists from Hyderabad had feudal backgrounds. With hindsight, it appears to me to be a natural progression. Although the feudal system is based on a vertical hierarchy and the communists denounce it, neither the feudal nor the communist gives primacy to the individual which the capitalist system does. Both the feudal and the communist systems see competition as dehumanizing and impersonal without any sense of belonging or loyalty. The Communist Party, cadre based as it is, with its emphasis on loyalty to the party, companionship and conviviality, reverberates more easily with the interpersonal nature of feudal relationships than with the impersonality of the capitalist system where individual quest for material success is all-important.

Nizam College, which I joined in 1953, had, at the time, a very lively and intellectually stimulating environment. No other college affiliated to Osmania University had the quality of teachers and students that Nizam College had. It was the centre of liberal, socialist and communist discourse. Two student organizations competed for positions in the College

Union: the National Union of Students and the All India Students Federation (AISF), representing the youth organizations of the Congress and the Communist Party respectively. The AISF was ascendant at the time with both the secretary and the president of our union belonging to it. Both had represented India at international youth festivals held annually in communist nations. The president of our union had the distinction of having traveled on the Trans-Siberian Railway from Leningrad to Beijing. All this made us students feel we were participants in the affairs of the larger world outside of our college. The vice chancellor of our university, Dr. Bhagavantham, decided to get politicians, bureaucrats and technocrats as visiting professors. Among the distinguished visitors were V.K. Krishna Menon who taught a course in economic thought. Among others, we had Dr. Cheddi Jagan and Forbes Burnham from the then British Guyana. Later, they were to become bitter political rivals in independent Guyana, Jagan remaining a staunch socialist, Burnham turning extremely pro-US in his avatar as president.

Nizam College at the time was also a somewhat snobbish institution flaunting its ancestry. It was the first college started in Hyderabad. The founder principal, Aghornath Chattopadhyaya, an educationist from Calcutta, was recommended to the sixth Nizam, Mahbub Ali Pasha, by Rabindranath Tagore's father. His large and illustrious brood of children, from Sarojini Naidu to Harindranath Chattopadhyaya, was connected to the college in one way or another. Two of Sarojini Naidu's daughters, Padmaja and Leelamani, taught here at one time or another. All this was its heritage which it flaunted when I joined the college. Aghornath, a product of the Bengal renaissance, had brought with him liberal and secular ideas that were very much part of the college when I was there. Aghornath's friend the Russian mystic and painter Nikolai Roerich had presented him with several marvelously luminous paintings of the Himalayas which adorned the walls of the college library. Obviously, the Nizam College I knew no longer exists except as a name.

When did everything start to change to the extent that has made Hyderabad totally unrecognizable today?

I can trace it back to the time when I was still in college. Potti Sriramulu's fast unto death in a temple of a little Andhra town in the mid 1950s speeded up a process that totally changed the face of Hyderabad and also independent India more dramatically than anything else with the exception of Partition. Its impact was profound. An impact felt in education, employment opportunities, strengthening of regional attitudes and the rise of language chauvinism. States were reshaped, districts divided, roads and places renamed and much else, activities that continue to preoccupy our political classes to this day. Hyderabad State was split into three parts, each of them being absorbed into states formed on linguistic lines.

The only truly successful multilingual state in India came to an abrupt end.

I must surely be exaggerating. There are some things from then that persist even today. The call for a Telangana State, for instance. In the 1950s as soon as Hyderabad became part of Andhra Pradesh, there was a popular agitation for jobs and employment in Hyderabad to be reserved exclusively for the native born. This was the Mulki agitation. There was a feeling then that people from outside - read Andhra - were simply carpetbaggers and not stakeholders in Hyderabad. This extremely narrow view had many adherents at the time. It was largely fostered by the fact that the feudal culture of Hyderabad had not prepared its residents to be able to deal with the entrepreneurial spirit of the people from Andhra whose aggressive ways were far too difficult to deal with for the laid-back Hyderabadis. But the Hyderabadis probably had a point after all. Their culture developed over four hundred years was not only threatened in the new dispensation, but had begun for all practical purposes to disappear.

I do not shed tears for the feudal Hyderabad. It had to go. It had lived long past its time. What saddens me is the disappearance of the inclusive personality that Hyderabad fostered - revelling in its multireligious and multilingual diversity - its composite character, which Nehru once lauded and hoped would serve as a model for the Indian nation.

THE MYSTIQUE OF THE MUSHAIRA

- Isaac Sequeira

The large hall filled to capacity is humming with subdued excitement. It is the night of the *mushaira*, an event which never fails to bring together all the Urdu poetry aficionados of the region, numbering several thousand. Some of the famous Urdu poets of the country are expected to recite their poems at the *mushaira*. The audience, a part of it only semi-literate, knows each poet and his work, and has come expecting to hear his latest poems. Many members of the audience know the poetry of the celebrated poets so well that they can recite by heart hundreds of stanzas of their poetry. The semi-literates, because of the oral tradition prevalent in most parts of India, can recite large chunks of poetry; as a matter of fact their semi-literacy seems to contribute to a more retentive memory, and a greater facility with the folk, rhetorical and sound aspects of the poetry in their mother tongue, Urdu.

The hour of the *mushaira* strikes (usually 9 p.m.), the poets walk on to the stage and take their seats on the carpet with a cushion or a bolster or two for each to lean on. They sit 111 a semi-circle facing the audience, and the most honoured poet of them all sits at the head of the semicircle. A large candle or oil lamp is placed in front of him. He is the *sadr-e-mushaira*, which means 'leader of the *mushaira*'; he will conduct the *mushaira*.

There are fourteen poets tonight. Some of the older ones have long, patriarchal beards and hair, and are dressed either in *sherwani* and *churidar pyjama* or *shalwar qameez*. Some of the younger poets are clean shaven and even wear Western-style clothes, trousers with bush shirts or guru shires. The smell of *altar* pervades the stage. Some poets carry elaborate and ornately carved silver *paandans* filled with green betel leaves, *supari*, cloves, cardamom, lime paste, rose-petal paste and tobacco paste in separate compartments. They are so adept at making paans that they don't have to see what they are doing: their fingers pick out the betel leaves, apply lime and tobacco

pastes, put the required amount of areca nut on it, fold the *paan* into a closed cone and pin it in place with a clove. The *paan* is chewed by them throughout the *mushaira*. Sometimes they distribute the paans among their fellow poets sitting close to them.

When all the poets have settled down the *sadr-e-mushaira* introduces the poets to the large gathering, and then invites them to read or recite their poems in turn, beginning with the younger and less well-established poets and then going on to the masters. The genre of poetry that dominates the *mushaira* is the *ghazal*, a poem consisting of six to twenty-six lines or three to thirteen couplets.

The audience listens to the poems with rapt attention and when a poem is completed applauds with sounds *of 'Wah! Wah!'* If the audience likes a particular poem very much there are requests that the poem be repeated with *'mukarrar irshaad'* (Encore!). The rapport that is soon established between some of the poets and the vast audience is truly remarkable. Audience participation seems total. Members of the gathering often repeat aloud the first line of the couplet and the more intelligent among them are able to complete the couplet even before it is recited by the poet. This feast of communication goes on till the small hours of the morning, and everyone comes away feeling sated. The phenomenon represents popular culture at its best. This mystique is extremely clifficult to explain or analyse, but an effort to do so is rewarding.

What happens in a *mushaira* is unique to the Indian language of Urdu. I have attended many English poetry readings in England and the United States, and poetry readings in Telugu, Konkani and other Indian languages in India. None of them comes close to an Urdu *mushaira*. Even a *kavi sammelan*, a symposium of poets in Hindi, a language very close to Urdu, fails to generate anything like it. Very simply a *mushaira* is a 'happening', which means that sometimes it can fail to 'happen' even in Urdu. I can imagine a Dylan Thomas, in our day, an Allen Ginsberg sparking off something like the mystique of the *mushaira* in his poetry reading because of the

charisma of his personality in the case of Dylan Thomas, and in the case of Ginsberg because he psyches himself and his audiences with the incantatory recitation of the' *Hare Krishna* mantra. These are, however, very rare occurrences in English poetry readings but then in a mushaira the 'happening' almost always takes place.

The *mushaira* is a symposium at which poets recite their poems to one another and to large gatherings of enthusiasts, They are very popular in parts of India where Urdu is spoken: Delhi, Punjab and Uttar Pradesh in the north, and Hyderabad in the south - and of course in Pakistan where the national language is Urdu. The *mushaira* as an institution had its genesis in India probably during the eighteenth century in Delhi. Urdu had become very popular in the Mughal capital by then, replacing Persian as the language of poetry. The populace imbibed the principles of prosody and the art of poetry from 'the masters who appeared at poetry symposia with their admirers and followers. Since there were no newspapers or magazines *mushairas* were the only means by which poetry was disseminated. The profession of the poet was much respected and the rich nobles and princes vied with one another to offer patronage to poets, Reputations were made or marred: It *mushairas*, and very often this became a competition among the leading practitioners of the art. The followers of the poets collected the poems recited at *mushairas* into *diwans* (collections), and only when the poets had established themselves were the manuscripts published.

Mushairas are of two kinds: one where *ghazals* on a set metre and rhyme scheme are recited. This is known as a *larahi* mushaira. The *misra-e-tarah* (set line) is announced beforehand and all participating poets compose and recite poems in that metrical pattern. Such a *mushaira* sometimes degenerates into a contest of skill in mere versification. It is very 'popular' all the same. The other and more artistically enjoyable one is the *ghair larahi* (free) *mushaira* where the poets have greater freedom in matters of rhyme, rhythm and content, conducive to spontaneity and verve. This type of *mushaira*, for obvious

reasons, finds greater favour with the academic and intellectual sections of the audience.

A recent trend in the *mushaira* is the use of *tarannum* (song) by some poets. They sing their poems in a combination of melody and the recitative. Poets who have a good singing voice and control of *tarannum* are very popular. However, their poetry in print does not always read as well as it sounds at *mushairas*. The American poets they remind me of are the so-called out-loud poets: Rod McKuen and Bob Dylan. McKuen particularly comes very close co being a *mushaira* poet. His popularity in America is immense and based, most likely, I think, on his use of music and the media. Often called a poet of the people and a *chansonnier*, he resembles a *mushaira* poee.

To understand the *mushaira* one needs a sense of the origin and development of the language in which it flourishes: Urdu, an Indo-Aryan language derived from the *shaurseni prokrit*. It belongs to the group of dialects called Western Hindi which consists of Braj Bhasha, Bundeli, Khadi Boli or Hindustani or Zuban-e-Dehlvi. Urdu still retains the grammar, idiom and several thousand lexical items from Hindustani.

In the wake of the Muslim invasion of India people from Arabia, Persia, Turkey and other parts of the Persian Gulf came and settled down in and around Delhi, and the local Hindi dialects were enriched by Arabic, Persian and Turkish. Of these, Persian or Farsi dominated. When Delhi became the seat of the Muslim empire in 1193, a new language gradually began co emerge. The next four centuries knew it by various names, Hindvi, Hindko and Hindi. It was written in the Devanagiri script as opposed co the Persian script used 'by the Muslim aristocracy. Eventually called 'Urdu', a Turkish word meaning 'camp or army with followers', it is the origin of the English word 'horde'. As the new language moved from the camps to towns and cities it became the language of daily life and also of the palace, and began to be written in the Persian script. The armies of the Khilji and Tughlaq -kings introduced it to the Deccan plateau in the fourteenth century, and there it flourished as Deccani, a language rich in poetry.

One of the great achievements of the commingling of two great cultures -Hindu and Muslim, Hindi and Persian - is the language and literature of Urdu.

By the seventeenth century Urdu had become the language of government, of commerce and poetry. Many scholars maintain that the choice of Urdu at this time marked the renaissance of poetry and culture. Looking at even a partial roster of the great poets one has to agree: Mirza Mohammad Rafi 'Sauda' (1713-80), Khwaja Mir 'Dard' (1720-85), Mir Taqi 'Mir' (1723-1810), Insha Allah Khan 'Insha' (1757-1817), Sheikh Ibrahim 'Zauq' (1789-1854), Mirza Asadullah Khan 'Ghalib' (1797-1869).

Poetry was no more the preserve of the nobility and the intelligentsia. It penetrated the lowest strata of society, was enjoyed by almost the whole populace. By the early eighteenth century *mushairas* became very popular. The people absorbed the principles of prosody and versification at *mushairas*, and literary appreciation did not remain confined to the literati. The man on the street could distinguish between good and bad poetry. Even street urchins recited and sang snatches of poetry.

The basis of Urdu poetry is measure, which means that it is quantitative, and its forms are fairly rigid. There are eighteen common measures but by various permutations and combinations they could number about eight hundred. There are many verse forms, *qasida* (ode of praise), *marsia* (elegy), *masnavi* (long reflective and narrative poem), *qata* (fragment), *ruba'i* (quatrain) and *ghazal* (lyrical poem), to name a few. Since ninety per cent of the poems recited at a *mushaira* belong to the verse form of the *ghazal* it would not be out of place to take a closer look at that form.

The word *ghazal* is of Arabic origin, and means 'talk with women' or 'talk of women'. It also means 'the cry of the gazelle'. It is a lyrical poem consisting of three to thirteen *she'rs* or couplets. Originally it used to be the initial section of a qasida called *nasib*, a kind of erotic prelude to the ode. No definite limit is placed on the length of the *ghazal* but the average varies

from seven to eleven she'rs. Ashe' r is made up of two hemistiches which could be considered a couplet with the difference that the two lines need not rhyme. The rhyme scheme of the ghazal is aa, ba, ca, da, ea, fa, ga, etc. The she'rs are not like the stanzas of the usual poem in English which are always Connected. They are semantically independent or semi-independent. Each she'r develops its own world of meaning which mayor may not be connected with that of the next. The *ghazal* as a form does not exist in English poetry. Probably the only well-known example is a Song in James Elroy Flecker's play 'Hassan of Baghdad'.

What the couplets of the *ghazal* have in common with one another are the devices of meter and rhyme. The rhyme may consist of only one element, a final rhyming syllable or word called *qafiya,* or two, a qafiya followed by a *radif,* which is a word or phrase repeated without any change. The first couplet which has rhyming hemistiches is called the *matla.* The last couplet in which the poet invariably mentions his nom de plume *(takhallus)* is called the *maqla.* Here is a maria by Ghalib, one of the gteatest poers of the ghazàl:

Kisi ko de ke dil koi nawa sanje fughan kyun ho
Na ho jab dil hi seene mein to phir munh men zuban kyun ho

Having given your heart away why should you complain
When you possess no heart why should you possess a tongue.

The words *fughan* and *zuban* are the qafia and the phrase *kyun ho* is the radif. The musical element has always been a significant aspect of the ghazal.

The imagery used in the ghazal is rich and traditional, drawn from the natural objects common to Persia and India: the moth and the candle, the bulbul (nightingale) and the rose, the falcon and the hunted bird, lhe bird's nest as the lover's heart and the lightning that strikes the nest as cruelty of fate. Since the ghazal is essentially a romantic love poem there are set images for the different parts of the loved one's body: the rose, the tulip, the moon for her face; the cypress for her tall and erect form; the narcissus and almonds for her eyes; musk,

ambergris, hyacinth, snare, chain, noose for her locks; the bow for her eyebrows; pearls for her teeth; rose petal, sugar, ruby for her lips; rose-bud for her mouth; arrows for her glances and so on. To the ghazal poet, *ishq* (love), be it romantic love, unrequited love, physical love, platonic love or mystic love, is the most important theme of his poetry:

Ishq se tabiat ne zeest ka maza paya
Dard ki dawa payi, dard-e-Ia dawa paya

My nature found the pleasure of life through love
A remedy for its pain and a pain without remedy. - Ghalib

If you ask me the truth, love is in no way inferior to beauty,
If beauty is what the lovers desire,
it is love that gives them life. -Hasrat

From door to door in the land of love
She has spread the fire and flame of hell. -Mir

The subjects of the ghazal are those common to romantic poetry, the dominant mood being melancholic, taking one back to the etymological meaning of the ghazal, 'an anguished cry of the gazelle'. If Edgar Allan Poe had been born in India he would certainly have been a ghazal poet. For a ghazal poet his *takhayyul* (imagination) is the greatest reality, and this tends to make him introspective. External nature exists only as a source for his imagery and as an imaginative backdrop for man's experience and existence. The external world is only a frame of reference for the inner landscape:

Mistakenly hoping they can catch a glimpse of you
The flowers rush to bloom one' after another. - Ghalib'

One of the confusing features of the Urdu ghazal, for an outsider, is the use of the male gender for the loved one, and the masculine forms of verbs and adjectives. There are many reasons for this use: homosexual love was not uncommon in ancient Persia, as in ancient Greece. The *saqi* (cup-bearer) that Omar Khayyam talks about in his *Rubaiyat* or that the Urdu poet talks about in his ghazals is not a voluptuous maiden but a handsome youth. In ancient Persia the saqi was more often than not a young, good-looking male

Turkish slave. This is not to say that all love is homosexual in ghazal poetry. In some ways the use of the masculine gender has become an accepted convention even when the loved one is a woman. For instance, women poets use the masculine gender for themselves and for tpe beloved. There is, however, a linguistic reason also. Urdu, like many other Indian languages, makes a gender distinction in its verbs and adjectives whereas Persian from which almost all the figures of speech are borrowed does not make that distinction. Probably the most important reason is that the use of the male gender enables the poet to maintain the very popular sacred-profane duality of ghazal poetry. The ghazal came to be adopted as the ideal form for Sufi (mystic) poetry. The poet is able co generalize more easily and avoid the specifics with the use of the male gender (for example, 'man's existence on earth').

The metaphorical and symbolic language of the ghazal is particularly apt for the ambience of *tasawwuf* (mysticism). Moreover, there is a great deal in common in the idealistic and sensuous conception of love of the Sufi and the ghazal poet, the self-cognition of the former and the introspective awareness of the latter. The mystic who seeks merger with the divine spirit looks at human beauty as the first step cowards the understanding of divine beauty. The gnostic nature of the love of the mystic poet, the urgency and immediacy of his mystic experience, and his ecstatic feeling are conveyed through a powerful and sometimes erotic symbolism and the use of the masculine gender. Even today the ghazal is a very popular form for Sufi poetry.

The question of the mystique - that complex of quasi-mystical attitudes, feelings, cultural climate and atmosphere - still remains. It is possible that the very synthesis of languages and cultures that Urdu represents may have something to do with it. The language, combining as it does the most euphonious aspects of Hindi, Persian and Arabic, seems to be ideal for communication and rapport at a *mushaira*. Listening to poetry in any language at the best of times is a difficult

thing to do but the Urdu poetic tradition has been an oral one from the very beginning. Muslims who constitute the largest percentage of Urdu speakers in India and Pakistan are habituated to" memorizing all the *suras* (verses) of their holy book, the Koran. Poetry is recited and listened to in the home, in the school and in the marketplace. Listening to poetry is part of the 'shared experience' of Urdu speakers, and therefore makes them a particularly apt audience at a *mushaira*. Another reason could be what is called the 'horizontal -syndrome' (a phrase used by Paul Tillich in *Adventures in the Mind)* to -explain the enthusiastic acceptance of most popular culture artifacts in which quantity takes precedence over quality.

Poetry at a *mushaira* strikes a responsive chord in the hearts of the audience because of the familiar imagery, the folk legends, myths and well-known historical and social references incorporated in it. Its romantic thrust and content enhances its appeal to the crowd. A very significant aspect of the appeal of the mushaira is the music of the words of the ghazal as well as the music of the tarannum. Mushaira audiences are familiar with the euphonies of the radif and qafiya, the misra-e-tarah and the aural devices that popular Urdu poetry abounds in. Moreover, the tarannum draws and holds many who are not particularly concerned about the 'sense of sound' in poetry. They are, in the words of Alexander Pope, 'As some to church repair, not to the doctrine, but the music there'. Opera buffs in the Western world who are not familiar with the Italian or German words of the opera can understand the fascination that poetry expressed through a combination of recitative or aria would have on listeners. Even when poetry is imperfectly understood, it is, as Coleridge would agree, capable of giving pleasure. This phenomenon explains partially why semi-literates come away from a mushaira replete.

The close association between mysticism and the ghazal is yet another reason for the mystique of the mushaira. The Sufi ghazal in the hands of a good poet can convey the immediacy and the unanalysable wholeness of the mystic

experience. The experience is incommunicable, and 'it is essentially a matter of inarticulate feelings untouched by discursive intellect', yet it is conveyed to a receptive audience. I have seen it happen and have experienced it myself on a number of occasions.

And in the final analysis it is the indefinable quality of *taghazzul* or ghazalness of the ghazal that contributes to the immense popularity of the ghazal, and the mystique of the mushaira. Taghazzul is the multilayeredness and ulteriority that every good ghazal possesses which attracts the common man, the scholar as well as the Sufi to it. It sets up resonances of suggestion and meaning between the past and the present, between the mythic and the real, the sublime and the mundane, so that the poem begins to mean many things to many people.

Today mushairas are more popular than ever before. Since there — are few auditoria large enough to accommodate the thousands who throng, mushairas are held in the open with the help of public address systems. They are also broadcast over the radio and television; truly " the media have in no way interfered with or diminished the mystique. The she'r of the ghazal continues to bring the *sha'oor* (wisdom and imagination) of the *shaa'ir* (poet) to the people through his *shaa'iry* (poetry) at mushairas. *(adopted)*

NOT A CIVIL BUT A RIGHTEOUS WAR IS NEEDED

'అంతర్యుద్ధం' కాదు కావలసింది 'ధర్మయుద్ధం'

- Dr. V. Kondal Rao

"yudhyadhvam anahamkara yato dharmas tato jayah...
yatah krisnas tato jayah"

All the preparations for war are ready. That very morning, Yudhisthira looks at the impenetrable formation organized by Bhisma, Trembling with fear, he tells Arjuna, "How can victory be ours in the face of such an army?" Arjuna encourages his brother by quoting an ancient verse, "they, that are desirous of victory, conquer not so much by might and prowess as by truth, compassion, piety and virtue. Victory is certain to be where Krsna is... Victory is one of his attributes, so also is humility." (quoted by *Dr. Sarvepali Radhakrishnan* in his *Bhagavad Gita* from the *Bhishma Parvam* of *Mahabharatha*)

Indian philosophy and ethos are not in favour of "Civil War" but only "Righteous War" to resolve the disputes of any nature. That distinguishes the Indian culture from other cultures and the Indian way of thinking and living from other ways of thinking and living. That is also what may be called the real *"Bharatiyata"* more than all other things.

We have no doubt suffered economically, politically and socially for long on account of that approach towards life and living but we have not made others to suffer. We have never occupied, encroached or colonised others territories because of that spiritual, moral and ethical outlook.

We are not against a fight, a battle, or an agitation per se, but we are basically against violence unless it becomes inevitable in defence. That has been our long history and long tradition which we consider as the sane and the sacred.

Lord Krishna himself had exhorted Arjuna to fight in the interest of *"Dharma"*. He asked Arjuna to protect it and told him that, not to wage war when needed and warranted would amount to unmanliness and cowardice. He also told

him that the "very life itself is a battle, a warfare against the spirit of evil". Hence, war is not only justified by man but also justified by God to protect Dharma for the sake of peace, welfare and the good of the world ('loka kalyana').

A "civil war" is supposed to be a war which is fought by people themselves aligned against each other in groups and factions on the basis of their 'interests', ideals or the ideologies, whether they are political, social, economic, linguistic or the regional. In a civil war situation the society would be in a state of chaos and the people constituting it would fend themselves without being so much attended by the state. It amounts to a virtual break down of law and order with people fighting against each other taking law into their hands.

A civil war situation is a free for all situation with hardly any control or command by any controlling or a commanding agency. It is a situation which is hardly admired or appreciated by the "society" which by definition is a self regulated cultured orderly entity. In a civil war, the society gets converted virtually in to a crowd. That is the reason why in a civil war, neither there will be command, nor control, nor direction. One doesn't know and can't predict which way the wind may blow. That is the reason why the situations in a civil war are supposed to be chaotic before the war, between the war and after the war for a long time, and why the civil wars for that reason are disliked and disfavoured by the people.

On the other hand there can be a concept of a "righteous war" which not only has a right kind of command, control and direction but which also evokes public sympathy, generates good-will and appreciation from the participants as well as the people in general. A "righteous war" is a values oriented war, where as a "civil war" is mostly an interests oriented war. A "righteous war" is also by and large a non-violent war. In fact though it is called a war, it is not a war in its normal sense but a struggle, an agitation, a movement and an effectively organised representation for a cause which is just and fair.

Thus a righteous war has a cause which is noble and a method which being non violent, is also noble. The civil war may have a cause, but it can become so directionless that the cause can become secondary and other things primary.

The rightness of the righteous war is self explanatory in the very expression itself and also its means and ends. Where as the rightness of a civil war is neither self explanatory nor are its means and ends.

Gandhiji's non-violent war against the Britishers is a sterling example of a righteous war. It was not a war as such in the normal sense of the word, but a situation which was war like as the entire nation was behind him to give a call to the Britishers to quit the nation or face allround non-cooperation from people which would have been worse than war. People were prepared to do anything for the cause but peacefully. There were quite a good number of agitations, struggles and movements at that time on all fronts at all places including the hunger strikes, *Satyagrahas, "Jail bharos"* and the civil disobedience activities, but never was a situation which was violent. That is what may be called a "righteous war" in the right sense of the word. Our "Freedom struggle" was so described many a time by many big people in those days.

A righteous war may some times turn violent towards the end after all the peaceful means are exhausted, but a civil war starts violently, advances violently and ends violently. A civil war is violent in its nature as well as feature. That is the difference between the two.

All this is said in the context of a statement made by the TRS President Sri K.Chandra Sekhar Rao that the separate Telangana movement may take the shape of a civil war if the Sri Krishna Committee does not recommend favourably or the centre takes an adverse decision. It is not appreciated either by the Telanganites or by the Andhrites for the reason that neither side likes a violent situation for solution. The civil society is much against such expressions which can create law and order break down and large scale violence. Sri Rao might not have meant war or violence when he spelt it but it has that connotation, that sound, that smell and that echo in it which

is violent, belligerent and provocative. A wrong and an unmeant message may go to the listeners and the readers on account of it.

It is true that the word 'war' is not only used in the sense of an armed war but also in the sense of an aggressive assertive unarmed fight, struggle, agitation or movement which are not wars of the normal kind. But the general understanding of a war or a civil war is that of a violent weaponry war. Hence the objection.

As an enlightened citizen and also as the convener of the "Telangana Cultural Forum" I am of the opinion that the expression "civil war" may be given up replacing it by "righteous war" if need be to make it more acceptable to many. Though the word "war" sounds violent and belligerent, the word "righteous" prefixed to it can make it more mellowed to mean not war as such but something war-like. The expression can be less controversial, less complex, less misunderstood and less misinterpreted than the expression civil war.

It is therefore earnestly suggested that in future deliberations of TRS "civil war" may be replaced by "righteous war" to allay the apprehensions of people that something violent is in the offing to achieve the Telangana State. It may be reiterated that though the people of Telangana are for achieving a separate State, they are certainly not for violent but for non-violent means to achieve it.

"Righteous War" when translated into Telugu becomes "*Dharma Yuddham*" which is a much easily understandable word even by a commoner and a villager than the word "civil war" which needs elaborate and round about explanation. The use of the words "righteous war" would therefore be more palatable and acceptable for all than the use of the words "civil war". TRS and its President Sri K. Chandra Sekhar Rao would therefore do well to adopt it instead.

SUBMISSIONS TO JUSTICE B.N. SRI KRISHNA COMMITTEE

MEMORANDUM

DIMUNITION OF TELANGANA CULTURE IN ANDHRA PRADESH

The erstwhile Princely State of Hyderabad was trifurcated in 1956 against the clearly articulated wishes of its political leadership and the people of Telangana, in the face of unambiguously expressed view of a committee of three wise men called the States Reorganisation Commission – and, finally, the known reluctance of the first Prime Minister of independent India.

Jawaharlal Nehru was of the view that splitting of Hyderabad was injurious to its interests and likely to affect the whole structure of South India. "It would", he said, "be very unwise to do anything that would destroy the administrative continuity achieved in Hyderabad after much effort." In one of his regular communications to the Chief Ministers of States, he reverted on 2nd October, 1952, to the same theme. "Then there is the cry for a division of Hyderabad on a linguistic basis. For my part, I am entirely opposed to this. If it is accepted, I am sure it would retard progress in Hyderabad for many long years and would create all manner of problems and upset that balance of south India." And when Andhra State was finally conceded in 1953, Nehru appeared keen to limit its size only to the Andhra districts of Madras province. He was still noticeably averse to Hyderabad's disintegration. However, relentless political pressures for the carving up of Hyderabad State began to pile evidently high around him. Nehru ruefully confessed in the Lok Sabha on 21st December, 1955 that circumstances had grown too strong for him to resist the demand any longer. Even so, as late as 16th January, 1956 – months before the birth of Andhra Pradesh – he said that a decision on Telangana, along with Punjab, would be taken later.

Motivations for Merger

The forced merger of nine Telangana districts with eleven districts of the recently created Andhra State was foisted

on the region on the sole ground of a supposed commonality of language and culture of Telugu people. In retrospect it is, however, now apparent that it was neither culture, much less the imagined unity of language that motivated the Andhra leadership of the time to demand the creation of a larger Telugu State. These arguments merely served as camouflage for an altogether different aim and need. The Andhra leaders, after having made an unsuccessful bid for Madras city for the capital of their new State, were obliged settle for and function under a wide cluster of tents in a regional mid-size town that was set to serve as the capital. A well laid-out, 'proper' city was not merely needed for the seat of their infant government; it had become an inescapably urgent priority. Hyderabad city with its broad, tree-lined avenues, impressively laid-out public buildings, vast open spaces, – and the capital of a State with proven financial surpluses and decent industrial profile – seemed an ideal place to locate a sprawling new capital.

"In the Andhra State there is no proper place to locate even district-level offices; where, then, is the question of finding place for locating offices for the capital city of the State?" asked a senior Congress leader of Rayalaseema, referring to Kurnool town that had to be chosen as the seat of government of the new Andhra State [*Andhra Patrika*, 13th March, 1953] Nearly eighteen months later, the situation had not changed at all. "We have already spent one crore of rupees on the capital city, Kurnool," the newspaper wailed. "We are still spending. Even after spending so much, has Kurnool town acquired the shape suitable for a capital city? Certainly not." [*Andhra Patrika*, 29th September, 1954] Just a month earlier, the attraction of Hyderabad city was brought home by none less than Shri N. Sanjeeva Reddy, Deputy Chief Minister of the struggling infant Andhra State "People are enthusiastically and eagerly waiting to move to Hyderabad. None feels the pinch of shifting the State's capital from Kurnool" [*Andhra Patrika*, 9th August, 1954)

One other grim reality of the time was that the fledgling State was beset by serious budgetary deficits. The gravity of the problem was highlighted in the Assembly by Shri B. Gopala

Reddy, another senior Congress leader and Finance Minister of Andhra at the time: "Of the 22 crore of rupees by way of Revenue receipts, the administrative expenditure is eating away as much as twenty crore." In the very first year of its existence the State was obliged to borrow six crore of rupees. On 15th November, 1953, Shri Sanjeeva Reddy candidly stated in the Assembly, "We are now dragging on (sic) with a deficit of 18 crore rupees. We are not in a position even to pay salaries to the staff unless the central government comes to our rescue." A prominent Telugu newspaper analysed the unhappy plight of the nascent State thus, "When compared to oth r South Indian States, the generation of electricity in Andhra is woefully inadequate. Consequently, no industry worth its name could be established [*Andhra Patrika*, 5th January, 1953] The Andhra Chamber of Commerce in fact went a step ahead and categorically stated that there were no industries at all in the State. Shri Gopala Reddy admitted that the State had neither coal nor oil, and that electricity was, therefore, very expensive. Shri P. V. G. Raju, Maharaja of Vizianagaram (who was not then in the Congress party) helpfully noted Telangana had registered considerable industrial progress and that there was scope for further rapid industrialisation.

A year prior to the 'unification' that ultimately resulted in the creation of Andhra Pradesh, the financial situation, as it existed at that point of time, was revealingly stark. Andhra had a per capita annual government revenue of Rs. 11, while in Telangana it was Rs 14. The state revenues in Telangana in 1954-55 fetched a surplus of Rs 0.51 crore, while Andhra recorded a deficit of Rs 5.18 crore. Andhra carried an overdraft of Rs 2.67 crore, while Telangana possessed Rs 11 crore in marketable securities inherited from the Nizam's government.

Then, too, the political prospects were no less forbidding for the fragile government that had come to office by cobbling-up of a disparate collection of parties. Out of a total 140, the Congress had only 38 members, while the Communist Party of India had as many as 41, and the remaining 61 were either independent or belonged to marginal parties. The coalition formed thus was fragile with no homogeneity of thought or

ideals, even though two stalwarts, Prakasam and Sanjeeva Reddy were elected as Chief Minister and Deputy Chief Minister, respectively, and a third, Bezwada Gopal Reddy, was given the almost resource-less Finance portfolio. The Assembly became the scene of unceasing contestation and the wobbly coalition journeyed from one crisis to another. The Communists and other non-Congress sections launched noisy agitations outside, and vociferous protests inside, the Assembly. They fought on the question of a capital, setting-up of a new university, continuing or lifting of prohibition, and, importantly, on the issue of land reforms. There were resignations or defections of members from the treasury to opposition benches. Nothing that the government did, or omitted to do, seemed able to stop the march of the communists. Against such bleak and discouraging background, Shri Tanguturi Prakasam, Chief Minister of Andhra State and one of the stalwarts of Congress, pronounced ominous unambiguousness: "All our troubles would be resolved if we get Hyderabad. But how will we get it? We have to think as to how to work for it." One of the veterans even speculated whether it would be advantageous or hurtful to Andhra interests if Telangana was *acquired*

That set all of them, indeed, thinking furiously!

The Praksam ministry fell, eventually, necessitating fresh elections. It was this factor – the apparently unassailable ascent of the Leftists – that may have probably persuaded the second-tier leadership of Congress High Command to recognise and concede the creation of a larger linguistic State for the 'Telugus' as a possible route to Congress consolidation in the region. The Andhra leadership, keen on attaining an enlarged Telugu State for own reasons, may well have fuelled those fears.

In all these statements and self-assessments there was not even a remote hint of either a common language, common culture, or emotional unity or unification of all Telugu people across the borders of two distinct and separate States. Since, however, Hyderabad happened to be the capital of an entirely different, eponymous State, a justification had to be juggled

up for the much-hyped multiple 'unities'. Almost fortuitously, it now seems, 'Language' and 'Culture' came to the rescue. They lent a seemingly credible logic and rationale to what was essentially a covetous glance at the city of Hyderabad and its vast under-developed hinterland. It was'logic' that was part fiction, a half-truth at best, but a serviceable argument all the same.

Language, thus, assumed a huge measure of centrality in the new discourse. Importantly, it also served admirably as a smoke-screen.

TWO STATES, TWO LANGUAGES AND TWO CULTURES: GEOGRAPHICAL AND CULTURAL FACTORS

In order to appreciate the sense of Telangana as a harmonious linguistic and cultural unit it would be necessary to understand its geographical consonance as well as widely altering social profile, even as it grew from a dark unrecorded antiquity – but continued, at the same time, to retain its individual identity – across centuries of onrushing history.

Telangana and Andhra desa - Geographical verities and scriptural references :

Telangana: is bounded by rivers Painganga and Pranahita in the north, Godavari in the east, Krishna and its mighty tributary, Tungabhadra, in the south, and Manjira, besides distinct hill-ranges and forest tracks, in the West. Scholars and historians have agreed that the region was known as *Trilinga-desa* covering the area between sites of three ancient temples at Srisailam, Kaleswaram and Draksharamam. Together, these constitute the fence-like boundaries of the region. Such secure natural 'borders' endowed on the region a continuing unity and distinct ethos from the dim phases of early history right down to the middle of the last century. Telangana, always a separate and distinct entity, situated to the north of Andhra desa, was never a *part* of it. It was only at this latter point in mid-fifties of the 20th century that Telangana's clear and historic identity as a composite and geo-political- cultural unit got subsumed under the weight of misleading political argument and disingenuous pretences.

Andhra *Desa*: *Rig Veda*, and *Aithareya Brahmanaka* have references to Andhra *desa* as a region lying south of Dandakaranya forest, in the Godavari basin, which, incidentally, also tallies with the location of the present Andhra region. Bharatha's *Natyasastra* (2 BC) also mentions "Andhras" as the ones living in the region below the Dandakaranya. Buddhist literature too refers to Andhra people as living in the delta region of the Godavari and the Krishna rivers. Ramayana has a reference to Andhra *desa* which is in direct line south of Dandakaranya, followed by Poundra, Chola, Pandya and Keralam, (*Kishkindha kanda*) where the Vanara king Sugreeva describes the places to monkey warriors deployed to search for Sita.

Hyderabad: A Tale of Centuries old Cultural Churning

Prior to 1948 – the year in which it was integrated with the newly-independent India – Hyderabad State, of which Telangana was a prime part, had undergone a wide, deep and sustained process of cultural assimilation.

Historically, Telangana was a *Mahajanapada* as early as the sixth century B.C., with Podana (modern day Bodhan in Nizamabad district) as its capital. Buddhism entered the region from the north just around then. Jainism was not farther in coming. Bahubali, the son of Rishabha, the first Jain Tirthankara, ruled the area from the same Podana town. The region teems with monuments, temples, inscriptions and other archaeological relics that bear indisputable evidences testifying the antiquity and varied influences upon its culture. Satavahanas, a powerful independent dynasty that ruled the region did so from a town named Kotilingala in the present-day Karimnagar district. [This Satavahana capital was one among the thirty walled cities listed by Megasthanes]. A full 2500 years ago, the present day Nizamabad had a number of smelting factories that exported iron and steel products to Damascus and Persia.Telangana's trading links with Rome stand confirmed by the discovery of coins, in Karimnagar and Medak districts, bearing the images of Augustus (27 BC – 14 AD) and Nero (14 – 37 AD) The Vishnukundin line of kings

ruled over the region for two hundred years (4th and 5th centuries) from Keesara which is just 30 km from Hyderabad city. Telugu was the language of Vishnukundins, from which fact the region got its name of Telangana. The Chalukyan kings of Badami (550 – 750 AD), Rashtrakuta dynasty (750 – 973 AD) and Chalukyas of Kalyani (973 – 1158 AD) held sway over the region for more than six centuries, until the emergence of Kakatiya dynasty in 1158 AD who ruled over the Telangana region for nearly next two centuries.

The antiquity of the Telangana region is established beyond dispute or doubt by the discovery of Megalithic burials (1000 BC – 200 AD), Cairns and Menhirs in and around the city of Hyderbad. [Many of these priceless relics have sadly vanished methodically during the past four decades under builders' shovels and bulldozers; as have disappeared the astounding granite rock-formations scattered all across the region; and, shockingly, as are 26 ancient temples, old mosques and *minars* going to disappear in the name of widening of highway that connects colonial Hyderabad to imperial Vijayawada]

There is a Vishnukundin inscription of Govinda Varma on a boulder on the right bank of Musi river at Chaitanyapuri in Dilsukhnagar that takes the antiquity of the city back to 4th, 5th century A.D.

Islamic Influences

After the fall of the Kakatiya dynasty in early 14th century, Hyderabad came under prolonged Muslim rule for more than five hundred years. First it was the Qiljis and Tughlaqs who invaded the region. Next to appear were the Bahmani and Qutb Shahi line of rulers who established themselves in it. Their roots were traced to faraway Persia or Turkey. The Mughals who displaced them decisively in the 18th century hailed from Farghana in Afghanistan. ***And the last in succession with near-sovereign power were the Asif Jahs, better known as the Nizams of Hyderabad, who had linear links with the Mughals, and whose rule extended right into the middle of 20th century.

In course of such prolonged periods of rule by successive dynasties, – essentially minorities in a sea of non-Muslim population, – the region received and effortlessly absorbed many trends and innovations brought in by those alien invaders. It was an interactive process and the accommodation was mutual. The locals learnt to accept the new cuisine, apparel, and some of customs and modes of governance of the ruling clans. Aware of the local sensitivities, the intruders on their part were quick to adopt many elements of indigenous culture like, local fairs and festivals. Telugu poets and high officials occupied a central place and enjoyed exalted status in their kingdoms. Interplay of influences on such extended scale and time-span inevitably gave rise to a kind of cultural syncretism that was unique. The western observers called it cosmopolitan culture; the locals proudly referred to it as *Ganga-Jamni tahzeeb.*

Enter, the British

The earliest diplomatic contact that the British East India Company made in India's southern peninsular region occurred in the life-time of the founder of Asif Jahi line, Mir Qamruddin Khan Nizam-ul-Mulk Asif Jah I (d. 1748). Almost immediately after his demise, the Company maneuvered itself sufficiently into the geo-political map of the Deccan by extending opportunistic military support to various claimants to his legacy. 1798 proved to be a turning point in the history of the region. In that year the very second Nizam entered into a treaty relationship with the the British by concluding the infamous Subsidiary Alliance. This treaty, with all its flaws and deficiencies, nevertheless gave the Nizam's Hyderabad State, of which Telangana was an important region, settled and secure borders. Telangana, which had long had a distinct cultural unity, thus acquired a distinct functioning political identity.

Two Seminal Happenings

The event ushered in two parallel developments. By the provisions of the treaty, firstly, a British Resident officially entered the scene to aid, assist and render 'authoritative advice'

to the Nizam and his Government. Secondly, during the reign of the third Asif Jah, a garrison town, Secunderabad (so named after Nizam Sikandar Jah) sprung into existence. Simultaneously, Hyderabad State witnessed the influx of soldiers and civilians in large numbers. The British cantonment of Secunderabad and vast areas surrounding it came to be modelled more or less on British towns, exuding influence of a European variety in apparel, cuisine, manners, ideas, architecture and, to an extent, in matters of governance. Separated merely by a large lake, the seat of the Nizam's government continued, however, to revel in its sedate old existence with a strong Muslim imprint. Sikh soldiers, Parsi civil servants, Muslim and Kayasthas of Northern extraction, Tamilians, Gujarati traders and bankers, Marwari jewellers, and a host of others of varied ethnic affiliations, professional and cultural talents entered the State at various points of time. All of them merged seamlessly with the local Hindu, Muslim and Telugu, Maharashtrian and Kanarese citizenry. As was to be expected, the interaction on such intense and intimate scale proved to be rewarding even as the Nizams' medieval State was nudged into modernity from the 19th century onwards.

Modernising of an old polity

The devastating floods in river Musi in 1908 and its aftermath necessitated the restructuring of the city and its lay-out. In the resultant massive effort at civic reconstruction, expert help was sought and accepted wherever it came from. This almost transformed the local landscape. Meanwhile, the government policy of according primacy to Urdu attracted not only poets and writers but men of diverse skills from the North, specially Delhi, Punjab, United Provinces and Bihar, not to mention immigrants from Madras, Central Provinces and Bombay. The State became a melting pot of virtually every demographic, cultural and linguistic group. The city itself was hailed as *uroos-ul-balad*, a 'bride amongst cities'. Once settled in its salubrious cultural climate, none left the happy environs of the State and the city. Everyone lived in reasonable amity surrounded by a rich cultural mosaic unparalleled in India. Hyderabad was verily India in miniature, a fact that was not

lost on a man of vast historical perspective: the first prime minister of independent India, who, not surprisingly, flinched from the very thought of splitting the State.

By 1956, even as the two Telugu-speaking areas were forged in an enforced union, Hyderabad and Telangana region had settled, viable political borders and a clearly identifiable cultural identity, and *tahzeeb* of their own.

Like most princely states, the capital city and its rural hinterland presented a contrasting scenario. Burdened by an oppressive feudal order the rural areas remained economically backward with untapped water resources leading to low productivity. Nevertheless, Telangana had a wide dispersal of tanks, lakes, streams and open wells from the Kakatiya times. Open wells were the mainstay of irrigation till as late as 1990 when they got dried up due to scanty rainfall for years. This situation led to a technological invasion in the form of bore wells to tap sub soil water which have proliferated in their thousands increasing the dependence of the farmer on an erratic power system. Earlier, even with all its primitive technology the Telangana peasant produced three crops in an year. If the urban citizen was supposed to be 'lethargic', the peasant personified hard work and labour.

Telangana had a distinct cultural and historical identity of its own for several millennia past. This identity was evolved by people of Telangana through their long drawn culture of struggles, their beliefs, traditions (refer for details K.Srinivas, Editor Andhra Jyothi's article on Telangana history in the Annexure).

In first century B.C. in 'Gatha Saptashati' compiled by Satavahana King Hala in prakrit language, several Telugu words of daily usage like paadi (milk), potta (belly), atha (mother-in-law) etc. found their place. This was the beginning of emergence of Telugu language in Telangana. The Satavahanas had their capital at Koti Lingala in the present day Karimnagar District of Telangana.

Many references to Telangana are found in the literature of Buddhists and Jains written in Pali, Prakrit and Paishachi

languages. As Bhavabhuti (a great dramatist), Mallinatha Suri (an eminent commentator of Kalidasa's works) hailed from Telangana region, it becomes an unalloyed truth that great literature flourished in Telangana much before the emergence of famous Andhra poet Nannayya.

In fact it was Palakuri Somana of Warangal region, who for the first time compiled hymns in varied forms like Shataka (metrical form with a special signature), Dwipada (two line metric form) and historical and illustrative poetry in Telugu, Sanskrit and Kannada languages (refer to Prof. S.V.Ramarao's article on 'The state of Telugu language in Vishalandhra' in the Annexure).

Historically Telangana was a Maha janapada as early as the 6th century B.C., with Posana (Modern day Bodhan in Nizamabad Dist.) as its capital. A full 2,500 years ago the present day Nizamabad had a number of smelting manufactories that exported non-corresive iron and steel products to far away places like Damascus and Persia.

Though Telangana was ruled by Muslims for hundreds of years, they could never wipe out its strong ethos and traditions. Infact the first ruling dynasty - Qutub Shahis were so catholic and accommodative of Telangana culture and language, that they celebrated local festivals along with their own religious festivals. The Telugu language and its writers and poets were patronised by the Qutub Shahis. And when the last of Asaf Jahi rulers - the 7th Nizam under the evil influence of Razakars (a militant rabid muslim Para military force) tried to decimate Telugu language and culture, the steely inherent ethnicity of Telangana asserted itself to nip it in the bud.

The famous Telangana Poet Dasarathi, who sang the glory of Telangana, even while actively participating in historical struggle against oppressive rule of Nizam. His famous poetic couplet 'Maa Telangana koti ratnala veena' symbolised emotional aspirations of people of Telangana and propelled them into realisation of their goal.

The world famous Telangana armed struggle was launched in the mid 1940's not only to remove the shackles of feudalism by getting the land to the tiller, but also to protect the Telugu language and culture of Telangana.

After the Nizam's rule was over thrown through the Police Action by the Indian army and Hyderabad State in September 1948, people of Telangana heaved a sigh of relief and started enjoying the fruits of their struggle to nurse and nurture the rich cultural heritage. But this proved to be a short lived affair with the formation of Andhra Pradesh in 1956. The Andhra rulers enjoying numerical majority in the new State Assembly brazenly attempted to ridicule the Telangana culture and its rich Telugu dialect. It is this myopic, domineering and over bearing attitude of Andhra ruling classes that led to a series of struggles for formation of separate Telangana State in 1953, 1969, 1973 and 1996.

The present struggle for preserving the cultural identity marks out the on going agitation of the people of Telangana. This has its roots in the cultural arena with its ramifications in social, economic and political contents. Centuries of - Islamic rule has only imparted certain special features, while the basic elements of cultural life remained intact in Telangana. The region received and easily absorbed many trends and innovations brought in by the alien conquerors. It was interactive and the accommodative process which was mutual. This provided the springboard for resurrection and restoration of pristine glory of the cultural life of the Telangana people. Storms on the political front with the changing rulers failed to obliterate this cultural identity. The claims of pseudo votaries that they have played a vital role in imparting civilisation to the people of this ancient region and arguments artificially worked up following the infamous, self imposed model of Whiteman's burden stand rudely nullified against solid facts of history and culture of Telangana region.

King Hala's "Gadha Saptasathi" mirrored the special features of the life of the people and their ambitions and experiences of finding an eloquent artistic expression through

the medium of literature and art. It gives the glimpse of that era, where common people spontaneously gave expression to their feelings, aspirations and emotions through the form of poetry. It is only a miniscule part of the rich heritage of that era finding a record in 'Gadha Saptasathi'. The literature was in the nascent dialect (prakrit and paishachi) of that era and it was uninfluenced by the rising domination of Sanskrit. It was plebian in contrast to the vagaries and vicissitudes of aristocratic (Shista) life.

The Koti Lingala in Karimnagar district typifies the style of Buddhist art and culture. The excavations in Nagarjuna Konda (then known as Sri Parvatham) and Dhulikatta in Karimnagar district, Phanigiri and Gajula Banda in Nalgonda district, Kondapur in Medak district and Nelakonda Palle in Khammam district bring out the glorious cultural traditions nursed and nurtured by Buddhist influence. The influence of Jainism of the people of the region dates back to pre-Kakatiya period. Kolanpak in Nalgonda district, Kolachalam in Medak district, Vemulavada and Bommadevara Gutta in Karimnagar have been centres of Jain art and culture. (See Dr. J. Ramanaiah's article on "Historical Telangana" in the Annexure)

It is during the rule of Kakatiyas that Telangana's special idiom reflected in popularly known works of art and literature. The Shaivite literature with its deep roots in people's life illustrated by the literary works of Palakurti Somana, were in direct contrast with classical literature of other regions. Apart from literature, the performing arts of the period have the native flavour and mass appeal which became the hallmark of their life.

After the fall of the Kakatiyas, several Padmanayaka chieftains, principally Devarakonda and Rachakonda rulers patronised art and literature. Bhagavatha was translated for the first time into Telugu by Bammera Potana. Gona Buddha Reddy translated the Ramayana into Telugu.

Telangana is bounded by rivers Painganga and Pranahita in the North, Godawari in the East, Krishna and its mighty

tributary Tungabhadra in the South, besides distinct hill ranges and forest tracks in the West. Together these constitute fence like boundaries of the region. Such secure natural borders, endowed the region, a natural continuing unity and distinct ethos from the dim phases of the early history right down to the middle of the last century.

Hyderabad and Telangana region had a clearly indentifiable cultural identity, a tahzeeb of their own. Broken into some of its visible components, Hyderabad had its distinct style of 'Mehmaan-Nawazi' (hospitality), Shayastagi (Moderation) and Zaenat-wa-Sajawat (decor and dilettantism). The dominant life style of its elite classes was comfort living.

Hyderabad city is more than 2000 years old as there are megalithic burials lying about 4 miles away from Secunderabad race club at Hasmathpet. The cairn burial near Shamirpet and Alwal beside a menhir burial with a tall stone perched in the front yard of Hyderabad Central University in Gatchi Bowli reveal the movement and settlement of pre-historic people at these places even before 2000 years. Moreover the Vishnukundin inscription of Govinda Varma incised on a boulder on the right bank of Musi river at Chaitanyapuri in Dilsukhnagar takes back the antiquity of the city to 4th, 5th century A.D.

Hyderabad city with such a glorious past of 2 millennia is the cultural heart of Telangana, which can never be separated from it. It is an inseparable integral part of Telangana which has digested all the cultures except the deceptive and dominating culture of Seemandhra.

Before the formation of Andhra Pradesh Hyderabad was also a home to a pleasing and eclectic confluence of different streams of musical influence.

Because of peoples close connect with Telugu language, the region of Telangana has several rich folk art forms. Folk theatre of Telangana which includes more than 1000 years old *Oggu Katha, Tera Cheera Pradarshana, Chindu Pradarshana* were never ever taken into cognizance by the Andhras. The famous *Dakkali puranam, Jamba nulaka chandayyala Puranam, Pandavula*

kathalu, Kaki padaga kathalu, Ganji kooti kathalu, Batukamma patalu in vogue in Telangana for centuries have now taken the back seat for lack of appreciation and official patronage on the part of Andhras.

The hoary *Perini* style of vigorous dance manifesting in fiery ballads still continue to be the preferred tradition of this region.

Telangana has a unique feature in celebrating its festivals which are devoted to village deities like Pochamma, Balamma, Yellamma, Sammakka-Saralakka, Mysamma, Katta-Mysamma etc. These are a continuation of the heroic and virulent cultural traditions of the region. Especially the festivals like Batukamma, Bonalu (Pochamma), Peerla Pandaga (Moharrum) are unique to Telangana and not in vogue elsewhere. These pecularities abound in voluminous literature which sprung up in the region during the last two decades. Both modern literature and art forms are replete with colloquial idiom and traditional styles. Dassara is celebrated in Telangana differently where as Sankranti is the main festival of Seemandhra. In Telangana region, the dietary habits, dress code, linguistic usage of language, mannerisms and psychological aspects of people are quite at variance from those of Seemandhra region.

Over the years Telangana has developed a distinct style and sculpture which can be witnessed even today in the temples of Ramappa, Ghanapuram, Alampur etc. Ramappa sculpture was described as "Symphony in stone" by former Prime Minister Sri P.V. Narasimha Rao.

A deliberate attempt is being made by Andhra elite and ruling circles to spite the rich art and folk cultural heritage of Telangana. This totally negative and nihilistic attitude of Andhra rulers toward folk art of Telangana makes one feel strongly against the apartheidism practiced by them. This apartheistic attitude of Andhra rulers comes as a rude shock to people of Telangana who aspire a speedy revival of their unique folk art forms in an enlarged and bigger Telugu State.

The attempt on the part of Andhras to rub the dialect of two and half districts of theirs on Telangana was resented by famous Telangana poet Padma Vibhushan Kaloji Narayan Rao. By this policy, the Andhra rulers have virtually left no place for the rich Telugu dialect of Telangana.

In all the text books from Kindergarten to Degree classes there is no place for the Telangana dialect. As a result of this, the school going students of Telangana have become utterly confused as there is a vast variance between the language spoken in their homes and the language taught in schools.

After the formation of Andhra Pradesh, the Andhra rulers who claim to be protagonists of linguistic states have even failed to introduce Telugu language as a compulsory second language in the non-telugu medium schools in the State. It is also strange that in a linguistic state like Andhra Pradesh Telugu as medium of instruction is not being implemented even in the primary schools. (Refer to Prof. Ravva Srihari, Former Vice-chancellor Dravida University's article on "Place of Telangana language and literature in Seemandhra")

The Andhras have even utilised the films to tarnish the image of Telangana people. The Andhra film makers have for long inflicted a sustained scorn and contempt on the language and culture of Telangana. It is a callous manifestation of the contempt of Andhras for the sensitivities of the people of Telangana region. Whenever a film's story line needed a smuggler, a bootlegger, a rapist, a murderer or any other unsavoury character, he is invariably depicted as a person from Telangana.

Periodic eruptions of deep discontent and distress as witnessed in years 1955, 1969 and since middle of 1990s bear testimony to the determination of the people to retrieve their culture from the clutches of oppressive actions and humiliating gestures of Andhra elite and ruling classes. The hurt pride of the valorous people of Telangana due to the aggressive demeanour of the ruling elite towards the language, dress code, food habits, customs, art and literature has created a veritable

volcano which refuses to kneel before the powers that be. The tricky machinations and manipulations are bound to recoil with increased vigour and added strength till the goal of separate Telangana people is achieved.

Although five decades have passed since formation of Andhra Pradesh, one can easily identify who is an Andhrite and who is a Telanganite, because the very dialect, the very accent, pronunciation and intonation of Andhrites and their customs, manners and traditions are entirely different from Telanganites, bearing a clear testimony that Telangana region is unable to digest their culture and language.

The experiment in togetherness between Telangana and Andhra launched 54 years ago amidst assurances on one side and expectations on the other has been one long tale of disappointments, extreme frustrations and broken promises of undertakings solemnly given. Added to this the Andhra rulers went on implementing a policy of internal colonization of Telangana in the name of linguistic unity. what with the sad tale of inequities heaped on the region for five decades, the kind of trust that acts as emotional glue has vanished completely. **What Telangana aspires is merely the regaining of what were once its proud honour, identity and self esteem.**

As the experiment of integration has failed completely and irredeemably, there is nothing to be gained by persisting with the attempt. There are instances in world history where grievances of this kind were resolved by constitutional methods - like for instance the manner in which similar aspirational tangles were unknotted between England, Scotland, Wales and Northern Ireland. It could serve as a model to resolve the present tangle in Andhra Pradesh. (Please refer to Dr.V.R.Rao's Annexure)

The formation of separate State of Telangana has become inevitable from cultural, historical, economical and administrative needs of Telangana and its people.

The urgency of this step can be felt from the mass awakening and a huge upsurge involving all sections of

population - rural and urban - peasant to doctor and lawyer. Telangana is on everyone's lips and in a sense it is a psychological condition that can be satiated only by a positive step for the formation of state. The youth should not be allowed into an emotional breakdown and suicide.

It is the firm view of the 'Forum' that the Andhra leaders suffer from an ab initio politically dominating and economically exploiting psyche and culture as devolved on them from the days of the British Raaj of which they were a subjugated part for nearly 500 years in the then Madras Presidency. It is with that nature and culture that they treat Telangana as a colony and a dependent economy as the Britishers did to them.

They have a colonial, commercial and capitalistic approach and attitude towards Telangana with which they flouted all the understandings and agreements to which they were the parties in the past.

We there fore conclude that only in a separate state of Telangana and self rule justice can be done to Telangana people. We expect the committee to make a positive recommendation to the government to form Telangana state at the earliest.

Members of the Drafting Committee

H. Rajendra Prasad, B. Narsing Rao
Ch. Rajeshwar Rao, Dr. V.Kondal Rao

Addenda to the Memorandum

SIX CULTURAL REASONS FOR DEMANDING SEPARATE TELANGANA STATE

In the context of a very strong plea from all the sections of the society in Telangana for the formation of a separate State, the Telangana Cultural Forum proposes to focus on the following six cultural aspects before the Justice Sri Krishna Committee which are fundamental to the demand.

1. SECULAR SOCIAL CULTURE :

The people of Telangana have been missing their earlier **"Secular Social culture"** to which they belonged in the former Hyderabad State, which comprised of many regions, languages and cultures.

It is for the sake of that composite secular social culture that Pundit Nehru and the Chairman of the then States Re-organisation Commission Justice Fazal Ali had favoured the formation of a separate Telangana State. They had even preferred to keep the former Hyderabad State intact for that reason. The people of Telangana are very keen to have that culture back by having a separate state.

2. INCLUSIVE ECONOMIC CULTURE :

Like the eminent statesman late Dr. B.R.Ambedkar then felt and the eminent economist Dr. C.H.Hanumantha Rao now feels, we also feel that the **"Inclusive Economic Culture"** beneficial to a large number of SCs, STs, OBCs and the minorities which constitute more than 80% of the population of the region can only be had when the region comes under self rule in a separate state.

3. POLITICAL CULTURE :

The historical background of the **"Political culture"** of the rulers of the present composite Andhra Pradesh state is not such as to fulfill the social and economic aspirations of the Telangana people as afore said. The people of Telangana strongly feel that the rulers of Andhra region who always have an upper hand in the political set up by virtue of their majority

in the legislature have never understood and appreciated and can never understand and appreciate their cultural sensibilities and sensitivities and therefore there is no possibility of the two regions remaining together amicably.

4. ADMINISTRATIVE CULTURE :

It goes without saying that the administrative machinery of any state goes along with the political machinery that has a say. The administrators toe the line of the politicians because of various official and personal compulsions. The present **"administrative culture"** in the state therefore can't be otherwise than the present political culture. And unless both of them change there can't be any scope for 'egalitarian changes' to happen in the state, however much they may be desired by the people and professed by the politicians and the administrators.

The present state is too large for the administration to be accessible to people. It is also too large for its administrators to monitor the policies. Mobility, monitoring and delivery would be easier in a smaller state than the larger and also the efficiency and the effectiveness to cater to the needs of the people belonging to rural, tribal and interior regions.

The Forum therefore feels that in a smaller state **"the political and administrative culture"** will change to the advantage of the Telangana people to realise their long neglected political, social and economic aspirations.

As a majority of people in Telangana belong to the weaker sections, the Forum feels that the political and administrative power can pass on to them with the break up of the State with the dominant classes loosing excessive say in political power which they now manage with their economic power.

5. ATTITUDINAL CULTURE :

The four specific cultures, namely, **"the socially sensitive social culture", "the socially sensitive economic culture", "the socially sensitive political culture" and "the socially sensitive administrative culture"** are not possible

in the present composite state, because of the attitudinal culture of the Andhra leadership.

The background of the political rulers of the Andhra region is different, and would continue to be different because they were ruled by the British Raaj for nearly 500 years prior to Independence. As is well known, the culture of the British Raaj was capitalistic, commercial and colonial, which in turn devolved upon the Andhra rulers as an inheritance, which they are using now to dominate and exploit the people of Telangana.

The two cultures of Andhra and Telangana regions with their two different historical backgrounds could never integrate even after 55 years of integration of Andhra and Telangana parts. The culture of the former always dominated the culture of the latter as was anticipated by Pundit Nehru.

There is a big psychological and emotional gap between the people of the two regions, and 55 years of integration could not bridge it. On the other hand the gap between the two cultures has now increased to such an extent that they very often sharply confront each other as if both are in a battle field.

The leaders of Andhra, including a leader like Lagadapati Rajagopal say that the people of Telangana are "innocent" and the people of Telangana in their turn say that the leaders of Andhra suffer from a superiority complex which they openly demonstrate day in and day out hurting the sentiments, the sensitivities and the sensibilities of the people of Telangana.

The cultural differences between the people of the two regions have reached such a climax now that it is impossible to ensure emotional and psychological amicability between them to live together even if they are forced to live together geographically and physically.

People of Telangana have lost total faith in the leaders of Andhra and are no longer prepared for any assurances by them, how ever much they may be backed by the central government, as such assurances have already been given and

blatantly broken several times without any consideration either to the leaders of the central government or to the people of Telangana.

6. FREEDOM :

People of Telangana are not in a mood to take anything short of self rule now, as they feel that **the issue of Telangana is not merely an economic issue but also an issue of freedom and honour** for them. And the freedom that they have in mind is that which Tagore had when he wrote the following poem in his master piece "Geetanjali". Tagore had prayed the Almighty in his poem to wake his country into a heaven of freedom in the following words.

Where the mind is without fear
And the head is held high,
Where knowledge is free,
Where the world has not been broken up
Into fragments by narrow domestic walls,
Where words come out from the depths of truth,
Where tireless striving stretches its arms
Towards perfection,
Where clear stream of reason has not lost its way
Into the dreary desert sand of dead habit,
Where the mind is led forward by thee
Into ever widening thought and action
Into that heaven of freedom my Father, let my country awake

But "thanks" to the amalgamation of Telangana with Seemandhra, we in Telangana seem to have been trapped to wake into a hell of thraldom called Andhra Pradesh where,

The mind is with fear
and head can't be held high,
Where knowledge is not free,
Where the world is broken up
Into fragments by narrow domestic walls
Where words do not come out from the depths of truth,
Where tireless striving does not stretch its arms
towards perfection,

Where clear stream of reason has lost its way
Into the dreary desert sand of dead habit,
Where the mind is not led forward
Into ever widening thought and action.

The people in Telangana have been feeling that they have not only lost their freedom which is so precious to them but even their culture and esteem which they so much value are also touched and devalued to provoke them beyond patience. They therefore feel that the achievement of Telangana is not only expedient for their material well being but also for their cultural well being. They would like to bring it to the notice of the Committee that if "Telangana Sentiment" is strong now, it is because the people of the region not only have their economic well being but also their cultural well being in mind.

We therefore earnestly request the esteemed Chairman and the members of the Committee to liberate us from the thraldom by recommending the formation of a separate State of Telangana, where we can have that kind of freedom that Tagore had visualized.

Representations made by the delegates of the Telangana Cultural Forum to the Justice B.N. Sri Krishna Committee on 12th May, 2010 at Marri Chenna Reddy HRC, Hyderabad

Opening remarks by the Convener

Dr. V. Kondal Rao :

Esteemed Chairman and members of the Committee, we heartily welcome you to our beloved city on behalf of the Forum.

We have come to represent before the Committee, that the 55 years unrest for a separate state of Telangana, right from the day of the formation of Andhra Pradesh was not an unrest for this and that reason as might have been made out by many, but an unrest for "Freedom" to make our destiny and preserve our culture and identity.

It is a "Liberation Movement", a "Mini Independence Movement" so to say of the people of this region.

We, in this part of the country have waged struggles for many a freedom in the past and succeded in all of them, and we are sure that with your understanding and appreciation of our present struggle for "Cultural Freedom" we will also succeed in this struggle.

As Indians we fought British imperialism in this part of the country.

As Hyderabadis we fought against the communalism of Razakaars.

As Hyderabadis again we fought against the Nizam for integration of the then Hyderabad State in the Indian Union.

As the Telanganites of the then Hyderabad State we fought against the feudalism of Zamindars and Jaagirdars.

Now, as Telanganites we are waging the fifth battle against the "Cultural Imperialism" and the "Tyranny of the Majority" of the Andhra leadership.

We have always made righteous battles for righteous

causes, *"Dharma Yuddhas"* so to say and therefore won in all of them, as we had not only had the goodwill of the society and the backing of the people but also the blessings of the Almighty, as "Dharma" was always on our side.

We hold the view that all other injustices perpetrated against the people of Telangana by the Andhra leaders (be they be political, economic or social) had their root in their attitude and approach towards the Telanganites which they inherited from their past as devolved from the Britishers.

We feel that the two hundred years of British rule over Madras Presidency of which the present coastal Andhra and Rayalaseema were parts had a strong colonialistic influence over the way of thinking and doing things of the leaders hailing from those parts.

They carried forward that hangover when they assumed the leadership of Andhra Pradesh and imposed, rather it is right to say inflicted on the people of Telangana.

This is a culture and an attitude to which we the Telanganites were never used to. We therefore have been feeling extremely exasperated with their attitude and outlook and also with the suppression of our real freedom for the want of which we could not be what we have been capable of on various fronts, of which my distinguished collegues in the delegation will tell you now.

Sri Burgula Narsing Rao, brought to the notice of the Committee that the alliance between the Andhra and Telangana regions was a forced, a conditional alliance. A conditional contract so to say, which can be set aside at the instance of one of the parties when there is a breach of contract by violation of the conditions agreed to. It becomes a "voidable contract". The alliance has also proved incompatible as the time passed on, as no attempts have been made to bridge the cultural gap. On the other hand attempts have been made to distance the distance by political and administrative manipulations and machinations.

Sri H. Rajendra Prasad, former Chief Post Master General of India stated that the former Hyderabad State had a secular culture in which people of all parts respected each other and lived amicably. No one felt like a "settler" here in those

days and the rulers too did not take sides and treated all the people alike. As against this culture which the then Hyderabad State had, the Andhra rulers now behave with the Telanganites as if they are the second grade citizens in their own soil. This hurts the feelings of the Telanganites very much and they in turn look at the Andhra leadership as an alien, an outside leadership. This is basically a cultural problem than merely an economic problem. The Telangana people are sure that this culture of the Andhra rulers can neither be mended nor amended, as it is inherited and deeply ingrained in their very psyche.

Sri P. Ramulu, I.P.S., former Director General of Police of A.P. dealt with the Naxalite issue in the State and stated that it has primarily arisen on account of the indifference to tribal welfare and the welfare of the weaker sections in the rural areas of Telangana. The tribals and the weaker sections became sympathetic to the Naxalites and offered shelters to them because their interests were pathetically neglected. Thus the Naxalite problem is not a security but a "cultural problem". It can be solved only by way of respecting and protecting the cultural values and economic interests of the concerned. This can happen only when the separate state of Telangana is formed.

Prof. T.Navaneetha Rao, the former vice-chancellor of the Osmania University and a very eminent academician brought to the notice of the Committee that the education system in Telangana is very much disturbed and the quality of education is very much affected because of the discriminatory policies of the Government of under financing educational institutions including the universities in Telangana area and "considerate financing" of the educational institutions in the Andhra area and of encouraging the private corporate sector education to be managed by the liquor barons, the real estate barons and the easy money makers, whose interests lie only in making as much money as possible by charging high fees and extracting huge donations from the students. Only the very rich students are able to seek admissions in these institutions, where glamour has an upper hand over grace and

money making education has an upper hand over man making education.

Since the facilities and the faculty in the corporate institutions are bound to be better because of adequate investment, a certain percentage of students are bound to be better than the students studying elsewhere in institutions which are poorly financed and poorly managed. Only the rich students who come out of these institutions stand to have better employment opportunities as against the students studying in inadequately funded Govt. institutions.

Dr. J. Bapu Reddy, a former IAS officer and an eminent poet stated that a discriminatory approach is made in the state when it came to nominations on cultural and literary bodies, conferring awards and rewards, and recommending the names for Central Puraskars etc. Even in installing the statues of the eminent personalities from the State at prime places the same partisan approach is adopted. He also stated that in general, the tone and the tenor of the Andhra leaders has always been hurting, fault finding, relegating and humiliating when it came to making choices between Telangana and Andhra people whenever the occasions arose.

Sri Narendra Luther, former Chief Secretary of A.P. stated that he had some experiences of listening to the Andhra and Telangana staff blaming and accusing each other as the arrogant, the less efficient, boorish, the ill dressed, the ill mannered. This mud slinging and blaming has increased with the sensitivities and the sensibilities of people in both the regions having been adversely affected on account of the agitation which is now going on in the state for "bifurcation" and "no bifurcation".

One of the distinguished poets of Telangana, **Ande Sri** recited a patriotic poem towards the end of the deliberations which was very much relished and appreciated. Even so, the poem on **"Maa Telangana"** composed and rendered by **Dr. V. Kondal Rao,** the Convener of the Forum when he spoke in the beginning.

***

Press release of the summary of the representations made to the Justice B.N. Sri Krishna Committee by the delegation of the Telangana Cultural Forum

A delegation of the Telangana Cultural Forum comprising **Prof. T. Navaneetha Rao,** *Former Vice Chancellor, Osmania University,* **Sri Narendra Luther,** *IAS, Former Chief Secretary of Govt. of A.P.,* **Sri P. Ramulu,** *IPS, Former Director General of Police of A.P.,* **Sri J. Bapu Reddy,** *Former IAS Officer & famous Telugu Poet,* **Sri H. Rajendra Prasad,** *Former Chief Post Master General of India,* **Sri A. Gopala Krishna,** *famous Nephrologist,* **Sri Burgula Narsing Rao,** *Social Reformer,* **Sri Jaydheer Tirumal Rao,** *Former Director of A.P. Manuscripts Library,* **Sri Ande Sri,** *Eminent Poet,* **Sri Ch. Rajeshwar Rao,** *Sr. Journalist* and **Dr. V.Kondal Rao,** *former Director, Andhra Pradesh Telugu Akademy* lead by the Convener Dr. V.Kondal Rao met the Justice B.N. Sri Krishna Committee on 12th May at 1-30 p.m. at MCR HRD IAP, Hyderabad.

The convener of the Forum at the outset stated that if by culture, what is meant is "the way of thinking and doing things" and the freedom to do so, which may be called the "Cultural Freedom", the people of Telangana don't have that now, and that is what they very much want. Instead, what they have now is a "Cultural Tyranny" of the Andhra leaders which imposes their culture by virtue of their political majority in the Assembly and the administrative authority in the administrative machinery.

If the culture is also to be taken as a "system and a discipline" as it is done, the Andhra rulers have perfected a system of polity and administration which has been all through inimical to the interests of Telangana people in every respect. The present Andhra rule may be characterised as "the rule of the Andhras, by the Andhras, for the Andhras" virtually.

A full advantage is taken of this political and administrative supremacy by the people of Andhra who are richer than the people of Telangana to establish themselves in all respects all over Telangana and more so in the city of

Hyderabad by using their influence. The people of the other region are already rich and the political and the administrative advantage added to their richness made them richer many more times. Thus they could use and utilise their overall upper hand in the state to exploit the people of Telangana in various ways. This is what we call the exploitative, expropriative and dominating culture, which they inherited from the British Raaj when they were a part of the Madras Presidency before Independence. This culture they imbibed from that period and have successfully perpetrated when they started ruling Andhra Pradesh after their separation from the Madras Presidency.

It is therefore our submission that there is a basic cultural incompatibility between the people of the two regions related to their way of thinking and doing things. There is a basic attitudinal difference which makes the Andhra leaders do the things which are against the interests of the Telangana people. This attitude is so deep that it can't be done away with by any number of understandings and agreements whether oral or written. It is for that reason that the people of Telangana want a separate State to make their own destinies with their own hands.

Sri Burgula Narsing Rao, brought to the notice of the Committee that the alliance between the Andhra and Telangana regions was a forced, a conditional alliance. It was so to say a conditional contract which can be set aside at the instance of one of the parties to the contract when there is a breach of contract by violation of the conditions agreed to. It is a "voidable contract". The alliance has also proved incompatible as the time passed on, as no attempts have been made to bridge the cultural gap but on the other hand attempts have been made to distance the distance by political and administrative manipulations and machinations.

Sri H. Rajendra Prasad, former Chief Post Master General of India stated that the former Hyderabad State had a secular culture in which people of all parts respected each other and lived amicably. No one felt like a "settler" here in those days and the rulers too did not take sides and treated all the

people alike. As against this culture which the then Hyderabad State had, the Andhra rulers now behave with the Telanganites as if they are the second grade citizens in their own soil. This hurts the feelings of the Telanganites very much and they in turn look at the Andhra leadership as an alien, an outside leadership. This is basically a cultural problem than merely an economic problem. The Telangana people are sure that this culture of the Andhra rulers can neither be mended nor amended, as it is inherited and deeply ingrained in their very psyche.

Sri P. Ramulu, I.P.S., former Director General of Police of A.P. dealt with the Naxalite issue in the State and stated that it has primarily arisen on account of the indifference to tribal welfare and the welfare of the weaker sections in the rural areas of Telangana. The tribals and the weaker sections became sympathetic to the Naxalites and offered shelters to them because their interests were pathetically neglected. Thus the Naxalite problem is not a security but a "cultural problem". It can be solved only by way of respecting and protecting the cultural values and economic interests of the concerned. This can happen only when the separate state of Telangana is formed.

Prof. T.Navaneetha Rao, the former vice-chancellor of the Osmania University and a very eminent academician brought to the notice of the Committee that the education system in Telangana is very much disturbed and the quality of education is very much affected because of the discriminatory policies of the Government of under financing educational institutions including the universities in Telangana area and "considerate financing" of the educational institutions in the Andhra area and of encouraging the private corporate sector education to be managed by the liquor barons, the real estate barons and the easy money makers, whose interests lie only in making as much money as possible by charging high fees and extracting huge donations from the students. Only the very rich students are able to seek admissions in these institutions, where glamour has an upper hand over grace and money making education has an upper hand over man making education.

Since the facilities and the faculty in the corporate institutions are bound to be better because of adequate investment, a certain percentage of students are bound to be better than the students studying elsewhere in institutions which are poorly financed and poorly managed. Only the rich students who come out of these institutions stand to have better employment opportunities as against the students studying in inadequately funded Govt. institutions.

Dr. J. Bapu Reddy, a former IAS officer and an eminent poet stated that a discriminatory approach is made in the state when it came to nominations on cultural and literary bodies, conferring awards and rewards, and recommending the names for Central Puraskars etc. Even in installing the statues of the eminent personalities from the State at prime places the same partisan approach is adopted. He also stated that in general, the tone and the tenor of the Andhra leaders has always been hurting, fault finding, relegating and humiliating when it came to making choices between Telangana and Andhra people whenever the occasions arose.

Sri Narendra Luther, former Chief Secretary of A.P. stated that he had some experiences of listening to the Andhra and Telangana staff blaming and accusing each other as the arrogant, the less efficient, boorish, the ill dressed, the ill mannered. This mud slinging and blaming has increased with the sensitivities and the sensibilities of people in both the regions having been adversely affected on account of the agitation which is now going on in the state for "bifurcation" and "no bifurcation".

One of the distinguished poets of Telangana, Ande Sri recited a patriotic poem towards the end of the deliberations which was very much relished and appreciated. Even so, the poem on "Maa Telangana" composed and rendered by Dr. V. Kondal Rao, the Convener of the Forum when he spoke in the beginning.

Copy of the representation by Burgula Narsing Rao

To
The Member Secretary
Justice Sri Krishna Committee
Room No: 248, Vignan Bhavan Annexe,
Moulana Azad Road, New Delhi - 110011

Dear Sir

I am submitting this brief representation as a citizen who has had close involvement in various social and political movements for over 50 years in the state of Hyderabad till 1956 and subsequently in the state of Andhra Pradesh. As a school student I participated in protest demonstrations during the Quit India Movement of 1942 in Hyderabad and faced lathi charge and tasted the aroma of tear gas. I actively participated in the student movement against the autocratic regime of the Nizam and for Hyderabad's accession to the newly independent Union of India. A variety of influences that drew the youth in their spell of nationalism led me into the Left Movement in Telangana which, during 1946-50, assumed the form of an armed struggle. I was an active participant, went underground and was arrested and imprisoned.

In later years, I taught Political Science and continued to be a social activist. I was the Sarpanch of my village, Burgula, in Mahabubnagar district for 7 years and continue to be actively involved in village affairs. My family had its origins in rural Telangana for many generations. With the advent of the 20th century and the rapidly changing political conditions, my father Burgula Venkateshwar Rao, and uncle, Burgula Ramakrishna Rao, were exposed to modern English education apart from their scholarly knowledge of Telugu, Urdu, Sanskrit and Persian, which were the repositories of their ancestors. They were nationalists and deeply involved in the social and political evolution of 20th century Hyderabad state and in

particular, Telangana. My uncle, Burgula Ramakrishna Rao, was a top leader of the Hyderabad State Congress and the first elected Chief Minister of the State in 1952 after the First General Elections in the country. With the formation of the state of Andhra Pradesh, he moved away from state politics and became the first Governor of Kerala. He is one of the signatories of the Gentlemen's Agreement between Telangana and Andhra leaders.

With my own activism and political affiliations, I campaigned for the formation of linguistic states. "Vishalandhra" - the slogan that was propagated by the then CPI, had become a contentious issue in Telangana where public opinion was sharply divided. The Congress Party itself was vertically divided. Burgula Ramakrishna Rao was for the retention of the state of Hyderabad. However, the political turmoil that enveloped the state in the aftermath of the Report of the States Reorganisation Commission, led to unforeseen consequences. Pandit Nehru himself was opposed to the disintegration of the state and merger of Telangana and Andhra. The rest is history.

Within five years of the formation of Andhra Pradesh, my disillusionment was total and I actively participated in the movement of 1969-72 for separate Telangana state. And, here I am, once again in the battle.

I am herewith briefly pointing out, the salient features of the rationale behind the demand for Telangana. It's not meant to be a long repetitive narrative, but an attempt to focus on the crucial aspects and issues involved.

1. ***Historically, for over 6 centuries, the two regions of Telangana and Andhra have never been together or governed by a central authority.*** The downfall of the Kakatiya kingdom with the invasion of the Bahmanis led to the rise and consolidation of different kingdoms in the Deccan. The most significant ruling dynasty of that time was the Qutb Shahis, who ruled from Golconda. The entire territory of Telangana was under their authority which at times, even extended into Coastal Andhra because of

conflicts between local feudatories. ***Essentially, Telangana was the terrain of the Qutb Shahis.*** It would be no exaggeration to say that Telangana never had it so good. A rare example of a dynasty originating in Iran, they identified themselves with the local populace by patronising Telugu language, festivals, music and various folk forms. ***Cultural assimilation was their world outlook which yielded rich dividends.*** The Kings wrote in Persian and Telugu leading to the emergence of Dakhani, a variant of Urdu. In their poetry, the word "Telangana" occurs very often. In many ways, this ruling class fostered a secular and multilingual ethos which was in total contradiction to Emperor Aurangzeb's sectarian policies. No wonder he wanted to destroy this Kingdom by repeated invasions. Maybe, a Dara Shikoh would have celebrated the Qutb Shahis. ***The Andhra area at that point of time in history, was for some time a part of the Vijaynagaram kingdom and later broke up into many local kingdoms. One can assert categorically that the two regions had very little contact with each other.***

2. The gradual disintegration of the Mughal Empire and the inroads by the British into different regions of the sub-continent led to a fragmentation of local kingdoms through mutual conflicts. The British played their games well and brought under their patronage and tutelage, pliant ruling dynasties like the Asaf Jahis whose founder, Nizam Ul Mulk, came in as the Governor of the Deccan, but declared independence and established the state of Hyderabad, a conglomeration of three linguistic regions - Telangana, Marathwada and Karnataka, with Hyderabad as the capital. We may recall that Quli Qutb Shah had founded the city of Hyderabad in 1591 with Charminar at its epicenter. ***The early Nizams were most of the time, preoccupied with consolidation of their regimes. They were constantly under threat from local feudatories, palace intrigues and pressure from the British Resident.***

   Hyderabad's entry into the modern times commences with the political and administrative reforms introduced by Sir

Salar Jung 1 after 1857. By the end of the 19th century, the Asaf Jahi consolidation was complete with the British Crown exercising paramountcy through the Viceroy and the Resident. Often, the Resident in Hyderabad had to intervene in the affairs of the palace. *The 6th Nizam, Mahabub Ali Khan, was known to be a simple and tolerant person. However, his successor, Osman Ali Khan -the last Nizam who reigned for 37 years till 1948 (1911-48) was a different personality.*

3. Any view of the problem of Telangana cannot be formed without an assessment of this period. *Unlike the Qutb Shahis or his illustrious father, the last Nizam had an uncanny knack of double-speak and deception.* He would declare that Hindus and Muslims were his two eyes and at the same time, embark on a policy of discrimination against Hindus in services, employment and culture. As late as 1948, 80% of services, from clerk to Collector to Secretary, were manned by Muslims. Telugu language was a victim of blatant injustice and ridicule. *Consequently the Telangana region went through a cultural upheaval leading to the establishment of a network of libraries which in turn, not only promoted learning and propagation of the language, but also fostered social and political consciousness, eventually crystallizing into political movements and parties of different hues.* The Andhra Maha Sabha was the name given to the pioneering body to signify a linguistic identity. With Urdu being the state language, what hurt the people of Telangana was the discrimination against their language. Yet, this did not imply any antipathy to Urdu. Those with Telugu as their mother tongue, learnt Urdu, imbibed its idioms and enjoyed speaking it. *Bilingualism prevailed and flourished I Telangana right from the Qutb Shahi times. This is a crucial factor demarcating it from Andhra where a monolingual culture prevailed and continues to be in vogue. Cosmopolitanism is inherent in Telangana idioms, expressions and lifestyles. Celebration of festivals like*

Dassera, Id and Moharram are a shared experience for Hindus and Muslims alike.

4. With a feudal economic order and an autocratic monarchy Hyderabad state was bound to feel the winds of change sweeping across the sub-continent in the 1920-30. The decade of 1938-48 was a time of social and political upheavals leading eventually to the Police Action of 1948. That history is far too well known to merit repetition here. September 1948 was a defining moment in the history of modern India and more so, for the people of Hyderabad state. *If the Nizam had gracefully acceded to the Indian Union, there would have been no Police Action. A lot of turmoil, depression, unemployment among the Muslims could have been avoided.* Surely, this could have weakened and pushed back the demand for the disintegration of the state. As a matter of fact, the first and last elected Chief Minister was in favour of continuation of the state. There would have been no takers for Vishalandhra.

5. *In September* **1952, 6** *months after the First General Elections and the assumption of power by a Congress Ministry, Hyderabad was rocked by a powerful student movement popularly known as the Mulki Movement.* Students all over the state demonstrated against the continued presence of officials from outside the state at various levels in the bureaucracy for more than four years after the Police Action. As the Indian Army marched into the state from three directions, the Government of India, in a well planned operation, installed a parallel bureaucratic apparatus alongside the Hyderabad administration. They were brought from Andhra, still a part of Madras province, into Telangana, as also into Marathwada and Karnataka from Bombay and Mysore, respectively. They occupied positions at all levels, from Tahsildar to Collector, police officers and other civil administrators. This looked like an act of no confidence in the Hyderabad bureaucracy which was supposed to be pro-Razakar. These outsiders continued in Hyderabad

even after the new Indian Constitution came into force. All this led to widespread resentment and consequent protests. This movement shook the very foundations of the state government. In a series of police firings, 13 persons including 7 students, died. *The All Hyderabad Students' Union (AHSU), of which I was the General Secretary, spearheaded this movement with two main demands: i) Repatriation of all outsiders within 3 months and replacing them with "Mulkis" or local people; ii) opening of more schools and colleges as well as creation of more employment opportunities.*

The state government under pressure acceded to the demands and instituted a judicial inquiry into the firing with Justice P. Jagan Mohan Reddy heading the inquiry. Finally, the government kept its word and repatriated all outsiders to their native provinces. *During their 4 year long stay in Hyderabad, those from Andhra acquired huge properties. While they went back to their provinces, their properties were in place in Telangana, particularly in and around Hyderabad. And, they came back again in November 1956 to be masters of their properties and the state.* Power got transferred to a new political class belonging to the Andhra region. History has repeated itself in the case of Telangana as a tragedy and farce. 1952, 1969, 2009 is one long route for the attainment of statehood for Telangana.

6. Telangana with its backward agrarian economy had an emerging industrial class that established a variety of industries in collaboration with the state. The government of Hyderabad promoted industrialisation and subsidised small industries. *On the eve of re-organisation in 1956, Telangana had quite a few industries in diverse areas like coal, sugar, textiles, machine tools etc, whereas the Andhra area had none. Irrigation networks in Krishna and Godavari delta areas provided for cash crops and increased productivity.* Surpluses accruing from this pattern of agriculture were invested in transport, films and

other tertiary sectors. *A nouveau-riche class emerged out of this transformation in Andhra and pushed it into a search for political power. Its values are different from those of Telangana. They are marked by a certain arrogance that has been a crucial factor in hurting the feelings and self esteem of the people of Telangana.*

I have not gone into matters of river waters, employment, discrimination in services, etc. Plenty of material is being presented before the Commission.

54 years of living together has not fostered a sense of oneness. "We" and "they" are the looking glasses. It's time to part and look after oneself without impinging on the rights and freedom of others.

Yours sincerely
BURGULA NARSING RAO

(Courtesy : B. Narsing Rao)

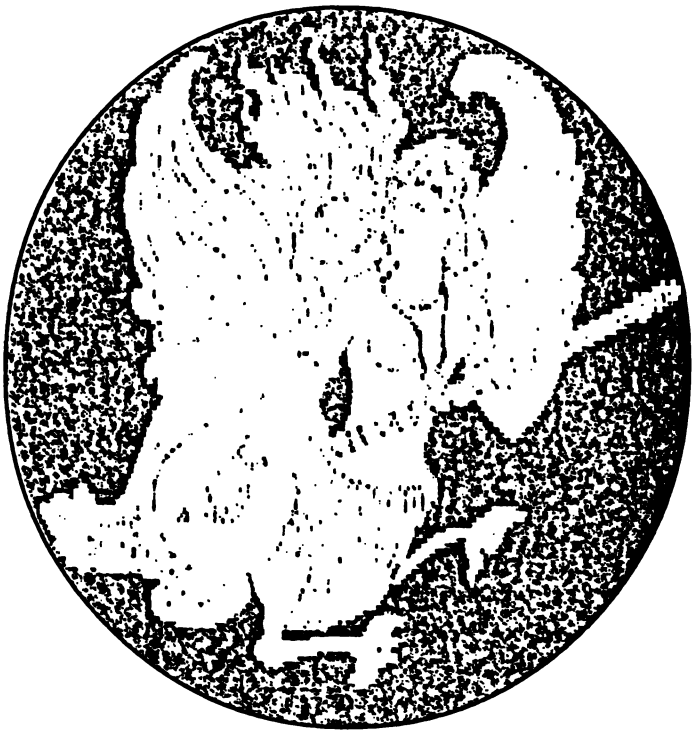

TELENGANA AS PUNJAB: AS AN EXAMPLE AND PRECEDENT

(Copy of the representation made by Sri M. Narayan Reddy, (former M.P.) to the Justice B.N. Sri Krishna Committee)

Introduction : The situation of Punjab and Hyderabad in 1956 was similar. The proposal for trifurcation of the state in both cases was considered by the S.R.C.. In the case of Punjab the SRC recommendations were to **'not to divide the state of Punjab'** but instead that PEPSU (Patiala and East Punjab State Union) and Himachal Pradesh should be merged with Punjab – this despite linguistic differences- Punjabi and Hindi and religious ones – Sikh and Hindu. In the case of Hyderabad the SRC decided to divide the state on linguistic lines!!

2. On 16th January 1956, the Government of India issued a communiqué inter alia saying that the future of **"Punjab and Telangana"** area of Hyderabad would be decided later (Prime Minister's letter to Chief Ministers, 16th January 1956, p.334)

3. Later, Nehru indignantly refused (Letters to Chief Ministers, 15th June 1956, p.385) to allow Himachal to be merged with Punjab though the PEPSU merger went through, the latter was especially convenient as the PEPSU had a **non-Congress Government in the United Front Party** led by Gian Singh Rarewala which ran a coalition with the Communist Party. However, **"two regional standing committees"** were set up one each for the Hindi and Punjabi speaking areas of **expanded Punjab state.** Subsequently Pandit Nehru reiterated his **'strong feelings'** on 23rd August, 1961 in his statement in Lok Sabha on Punjabi Subha which is quoted below:

> ***"The demand for a Punjabi Subha, this can only be considered as a 'communal demand', even though it is given a linguistic base. It seemed to us that the acceptance of the proposal, which basically was communal, would be wrong in regard to the formation of a state" (23rd August, 1961, Lok Sabha Debate, page-5193).***

4. **Jawaharlal Nehru's opposition to the division of Punjab was well known and he did not mince words.** In the 4th January 1953 Letter to CMs, he went so far as to say: "Thus we have the Hindu and Sikh **'communalists'** following the lead of the old Muslim League ". In the 20th May 1955 Letter to CMs, he referred to "the petty provincialism" and the "extraordinarily **'futile agitation'** started by the Akalis in the Punjab". Writing to CMs again on 14th February 1956, he referred to the" Akalis and the Maha Punjab people, aggressive and militant as they were". He thought the movement as "an exhibition of political immaturity and a lack of democratic sense".
As late as 27th June 1961 he again said " I have made it clear to him (Master Tara Singh) that we cannot agree to the splitting up of the Punjab...the demand takes on a linguistic garb but is essentially and purely a communal demand."

5. **J.P's letter to Nehru:** On 11th September 1961, **'Jayaprakash Narayan'** wrote to Nehru a special letter on this issue and said that while he was not "a particular admirer of Punjabi Suba", it could not be "such a disaster as it is made out".' He reiterated that **if the demand was not conceded," the disaster would be immeasurable".** Nehru did not budge and continued to **block the division of the Punjab.**

6. **Turning Point :** Within 2 years of Nehru's death his daughter **Indira Gandhi** opened negotiations with the **Akalis** and as a result Parliament set up **"The Committee on the Demand for a Punjabi Subha"** in 1965.

7. **Committee of the Parliament:** The Committee composed of 22 members; i.e., 15 from Lok Sabha and 7 from Rajya Sabha. There were many stalwarts among the members such as:

1) Atal Bihari Vajpayee, 2) K.C. Pant, 3) Chowdhry Brahm Perkash, 4) H.N. Mukharjee, 5) K.D. Malavya, 6) M.S. Aney, 7) Surendranath Dwivedi, 8) Maharaja Karni Singh, 9) Chowdary Bansilal, 10) Sadiq Ali, 11) Dayabhai V. Patel, 12) Uttam Singh Dugal, 13) Surjit Singh Majithia

As can be seen from the above list, the Committee had the **unique distinction** of having the most respected members

from the Parliament in those days. Sri. S.L. Shakdhar, Secretary, Lok Sabha acted as the Secretary of the Committee.

8. **Report :** The 'Report' of the "Parliamentary Committee on the demand for a Punjabi Subha" is enclosed for reference. The Report consists of 91-pages divided in to 3 parts as shown below:

(i) Main Report (28 pages)
(ii) Eight "Notes" by individual Members (23 pages)
(iii) 10 Appendices (40 pages)

The urgency of the matter was illustrated by the fact that its **Report** was submitted to the Parliament in March, 1966 - **within 5 months of its constitution.** This is despite the extensive consultations with the highest political personages in the state and the country.

9. **Notable features of the Report:**

a) The Committee received 7184 written memoranda and representations.

b) The Committee recorded oral evidence of many persons from the three regions.

c) The Committee also **invited some persons of stature** to record their views on the issues before the Committee.

d) The following members of the Cabinet Sub-Committee attended the first meeting of the Committee.

(i) Smt. Indira Gandhi
(ii) Sri. Y.B. Chavan
(iii) Sri. Mahavir Tyagi

e) The following two Chief Ministers gave evidence before the Committee.

(i) Chief Minister, Himachal Pradesh.
(ii) Chief Minister, Punjab.

f) Some Ministers from the Haryana region also appeared before the Committee.

g) Reports of the Haryana Development Committee were also submitted to the Committee.

The Committee also considered the following Reports of the previous committees:

(a) Dar Commission, 1948.

(b) J.V.P. Committee, 1949.

10. Strong Views Recorded

Haryana leaders had pleaded with the Committee for 'self-rule' by making sentimental and passionate representation as below:

"That unless the Haryana Areas had a 'separate Administration' of their own, manned by the 'SONS of the SOIL' no justice was possible to the people of these areas nor their development is feasible as the needs of these areas demanded".

The Committee also examined some persons from Hill districts of Kulu, Lahul and Spiti. The Hill people expressed their desire to join Himachal Pradesh as they felt that the people of Punjab as well as Haryana exploited them. In this context they made a very significant 'observation', which is extracted below:

"The innocent Hill Man, like a Lamb between a Wolf and Butcher. His only honorable place shall be in the Himachal Pradesh"

11. Various Alternatives Considered: In the course of the enquiry the Committee considered various alternatives to resolve the problem as described below:

(a) Maintenance of the United State of Punjab: The Committee rejected all arguments in favour of the 'status quo'.

(b) Strengthening of the Regional Committees: This alternative was also rejected.

(c) Reorganization on linguistic basis: **After taking all viewpoints represented before the Committee, it recommended the trifurcation of Punjab into (1) Punjab State, (2) Haryana State and (3) the three Hill districts to be 'merged' with Himachal Pradesh. This was done.**

12. Conclusion for Telangana: In 1956, the Central Government considered S.R.C. Recommendations on 'Punjab

and Telangana' together taking considerable time. Finally they decided to adopt a **'regional formula'** for both the states. Under this arrangement these states were provided **Regional Committees, two for Punjab and one for Telangana.** For this purpose Article 371 (1) was also amended to create these Regional Committees.

On the complaints' about the 'failure and ineffectiveness' of Regional Committees in Punjab, the Punjab was trifurcated in 1966.

But in case of Telangana the **sabotage of Telangana Regional Committee was much worse than that in Punjab and for this reason Telangana leaders and people demanded a separate state, but this was not considered by the Central Government till now- 43 years later.**

In other words "double standards" were observed by Central Government in this matter. There were the relatively few complaints compared to those of Telengana. There was a general prosperity of both the Punjabi-speaking and Hindi-speaking areas, the Haryana people felt more comfortable if they had their own state. The Hill people were treated in a shabby manner by both the Punjabi and Hindi elements –" *like a Lamb between a Wolf and Butcher'*. This is entirely like how the people of Telengana are in relation to Coastal Andhra and Rayalaseema elements. The people of Telangana became the victims of exploitation and colonization by the leaders of Coastal Andhra and Rayalaseema using their undue influence both in the State government and with the Central leaders and Union Government. This was despite the Constitutional guarantees and Presidential Orders and **'various agreements, assurances'** and even despite the fact that the Telengana population constituted 40% of the population of the state and commanded the vitally longest part for the Godavari and Krishna valleys.

13. **Coupe de Grace :** As a result, the Lok Sabha in April, 1969, considered the **appointment of a similar Parliamentary Committee to visit Andhra Pradesh** to examine the 'demand for Telangana State'. The Motion moved by Sri. M. Narayan

Reddy, received support from all sections of Lok Sabha including Sri. Y.B. Chavan, the then Home Minister.

That this was taken as correct and true is evidenced by no other than the architect of Vishal Andhra, Sri Neelam Sanjiva Reddy. Speaking in the hallowed precincts of the Lok Sabha, from the elevated position of the Speaker of the House as he then was, he stated:

It is already very late. As I said in the beginning itself, this debate has been very useful. I have been throughout sitting here and hearing the speeches. It is very delicate for me to take any action n this issue. I am a guilty party; let me own it. I have been a signatory to this agreement and if it is not fulfilled, I feel, something unfortunate has happened and it must be corrected. I do not know how it can be corrected. It must be corrected. As a signatory to it, I feel guilty (pages 407 & 408, Lok Sabha Debates on 1st April, 1969)

No more need to be said that the demand for a separate Telangana should be conceded by bifurcating Andhra Pradesh just as Punjab was in 1966. If the people of that state could not endure the discrimination over ten years, the people of Telengana have endured it for over 53 long years. Enough is enough!! This aspect deserves serious consideration by the SriKrishna Committee.

Courtesy - Sri M. Narayan Reddy, Ex-M.P.

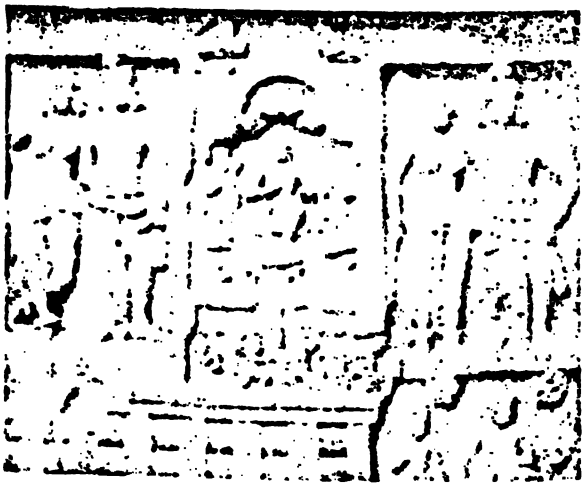

Excerpts from the representation made by Sri Y Qureshi to the Justice B.N. Sri Krishna committee on Telangana

While it is , no doubt true that the people of Telangana and those of rest of the state of Andhra Pradesh speak the same language Telugu,.But it must be appreciated that the people of these two regions Viz , Telangana and Andhra had been living under two different traditions , cultures and political powers at least for last over 200 years. The states reorganization commission unanimously accepted that the region of Telangana has had it own cultural identity and traditions and that the demand of this region being created as a separate Telangana State was very much justified. The members of the states reorganization commission unanimously expressed their views for recognition of distinct and separate identity both of culture and tradition, more particularly by the social and economic conditions of the region.

It is a matter of History which no body can deny that all the statutory safeguards provided for in the states reorganization Act. Have been honoured more in their breach than complying there with. The result was the people of this region were betrayed, exploited and oppressed both economically and socially and more particularly in the field of employment and in harnessing the natural resources. It cannot be gain said that these exploitations lead to several agitations and each time the union of India attempted to suggest and provide some remedy or other , under the name and guise of gentlemen'sAgreeement ", creation of a separate "Telangana Regional Committee"etc . It is again a matter of history and cannot be denied by any person having any conscience or claimed to be committed to constitutional concept of EQUALITY, that EVERY ONE of the so called guarantees, remedies or attempts to solve the sufferings of the people of Telangana have been violated to the extreme extent.

Any person having a conscience and committed to any sense of justice will appreciate how much in justice and

exploitation had been done in the matter of employment not only in the executive branch of the state but also in the judiciary. It may appear to be ironical, but it is very much true, than even the so called autocrat and despotic ruler of Hyderabad i.e. H.E.E. the Nizam had much greater sense of justice and commitment to tee concept of 'welfare state'. The irrigation system developed by him was legendary. The construction of Nizam Sagar, O'Hara, Dindi, Palair and other Amicus on Majeera River and the system of irrigation in the other Districts by harnessing the Small River and streams was amazing. Not a drop of water from the irrigation system developed by him was allowed to go waste.

The government had sold more than fifty thousand acres of erst while ' sarfekhas 'land around the city of Hyderabad having converted it into "Government land 'worth more than TEN LAKHS CRORES of rupees now let us look at the fields which are often claimed as development of Hyderabad city. In the guise of developing film industry vast extents of lands have been given either free of cost or at nominal rates. This is the same case of any other industry in and around Hyderabad . In order to save the time of the readers, repetition of names of industries in avoided:but with out any fear of contradiction it can be stated that as on today the land these industries or entrepreneurs got from the government either free of cost or at just nominal cost will constitute more than seventy five percent of all their Assets in and around Hyderabad City. Even in the case of developers of land i.e., the so called colonizers in and Hyderabad City, it is the land of Telangana area with which they became millionaires. Can any of them account for any investment worth the name at any rate any investment which could be compared to the profit the derived from these ventures utilizing the land of Telengana.

Now let us address ourselves to the oft repeated slogans and claims of the "Samaikhya Vedas" that tee city of Hyderabad was improved after the formation of the State of A.P. than what it was during erstwhile Hyderabad State. The statement or claim as the case may be is either out of ignorance of historical and geographical knowledge or out of sheer

caprice. It is a matter of history that the City of Hyderabad was the Fourth largest City in India, i.e., after Calcutta Bombay and Madras even during the third and fourth decades of the last century. It was much bigger tan Delhi. The cities of Bangalore, Ahmedabad and Delhi have grown only after independence.

Now let us look at the fields which are often claimed as development of Hyderabad city. In the guise of developing film industry vast extents of lands have been given either free of cost or at nominal rates. This is the same case of any other industry in and around rates. This is the same case of any other industry in and around Hyderabad. In order to save the time of the readers, repetition of names of industries is avoided; but with out any fear of contradiction it can be stated that as on today the land these industries or entrepreneurs got from the government either free of cost or at just nominal cost will constitute.

Any person, who had visited Hyderabad earlier to 1956, would agree that Hyderabad was the most beautiful city in India with about 300 lakes in and around Hyderabad city. Can any body deny that Hussain sagar was the most feature and landscape of this city? In the guise of laying of roads across the lake (Necklace Road and development of parks ie., Lumbini park, NTR gardens, Sanjeevayya park), the capacity of the sake in terms of content of volume of water, has been reduced to one fourth of its original capacity Hussainsagar was known to be the LUNG of the Twin cities of Hyderabad and secunderabad. Can any sane person claim this to be a dev element in any sense of the expression "development of a city 'or its population. This is the case of almost all the other three hundred and odd lakes in and around Hyderabad city. Almost all of them have been allowed to be occupied by people affiliated with "land mafia" and most of them from outside Telangana area.

The other basic concepts of a 'welfare State 'are Education and Health. Both these fields of state function have been privatized Osmania General Hospital. Hyderabad, Gandhi Hospital at secunderabad and many other government Hospitals have been totally neglected and corporate

Hospitals like Apollo, care, yeshiva, are being encouraged and allowed to be dev eloped at the cost of all the government Hospitals. In the process the government Hospitals are neglected there by denying .Medical relief to the poor and down trodden. On account of more and more Privatization of education, rich influential and persons in power get their ; children admitted in costly private corporate educational institutions and finally get shot up into all Professional institutions (Medicine , Engineering , Law, Business etc). This may be common in the both the areas (Telangana & Andhra) but speaking for Telangana area , It is significant that Almost All the erst while reputed government Hospitals and educational institutions taking care of the poor people have been virtually r endured use less . Still the slogan of dev elopement of the region goes on. The above narration is just a synopsis of a long story of depredation of social economic, educational and cultural life of the people of Telangana.

The concept of "Secularism "which was introduced in the Indian Constitution in 1972 by the 42nd Amendment was very much in vogue in the Hyderabad state. Although headed by Muslim Monarch, the Government was absolutely secular. The penal laws, the property laws relating to contract and all other civil laws were common to all people. The matters relating to All religions, Hindus , Muslims, Christians, Parsis, jains Etc were administered by only one department known as "UMOOR-E_MAZHABI " i.e., ecclesiastical department, which was almost always headed by a Hindu Minister. The preservation of Hindu Temples and Archeological Monuments like Ajanta Ellore, palampet and thousand pillar Temples in Warangal District and the state Management of Bhadrachalam Temple are but a few examples of the "Secular" Commitment of the state. The Social, religious and political life of the community was absolutely harmonious except for a short period of thirteen months from August, 1947 to September, 1948 which had occasioned on account of the mischievous provocation of the departing British Government provoking All the Native States to declare their 'Independence' and to join the Indian union which is a matter of History.

Now let us also have a glimpse on the attacks on the social and cultural and cultural aspects of the Telangana people subjecting them to humiliation and degradation. Taking advantage of their total control on Film field and Electronic Media the people from Andhra area had subjected the people of Telangana area in to enormous amount of humiliation and degradation. Every bad character in films, serials and advertisement s is depicted to be belonging toTelangana region purporting to use the Telangana dialect . Even in songs the character of Telangana people including women are attached. Can there be a valid defense or justification of the song-entitled 'Nizam pori". Of course it may also show the lack of culture and character on the part of those depicting such pictures and broad castings such dialogues and songs, but the purpose and intention is obviously to hurt and humiliate the people of Telangana.

In the background of such prolonged economic deprivation and sustained attacks on the social and cultural lives of the people of Telangana, how can any sane person accept the continuation of the forced merger of these two regions. The people of Telangana have suffered these losses and tolerated these humiliations too long and no power on earth can prevent their demand for separation and restoration of their earlier position existing on 1st November, 1956 minus those regions which where Maharashtra and Karnataka.

While the demand for separation is physically feasible and legally possible but unification by force is not possible either physically or legally. It would have been possible only with a spirit of mutual give and take and mutual respect and consideration for each others interest which have been totally absent for all these five and half decades. Now it is too late and absolutely impossible to repair the same and any attempt at that would be futile. It is in the interest of the people of both the regions to agree to separate peacefully before the matters become worse.

(Courtesy - Sri Y.Qureshi)

ప్రత్యేక తెలంగాణా, ప్రత్యేక ఆంధ్ర ఉద్యమాల రోజుల్లో
ఆంధ్రా తెలంగాణా విభజన గురించి
కవి సమ్రాట్ **విశ్వనాథ సత్యనారాయణ** గారి
అభిప్రాయం

"అన్నదమ్ములు విడిపోతామంటే మునసబ్ కరణాలు తమ
లెక్కలకు ఇబ్బంది కలుగుతుందని వారించ ప్రయత్నించినట్లు
ఉద్యమం అణచివేతకు ప్రభుత్వం ప్రయత్నిస్తున్నది."

"ఇప్పటి పరిస్థితులలో ఆంధ్ర, తెలంగాణా విభజన సమంజసమే.
ఇది నా అభిప్రాయం కూడా."

తెలంగాణా సాంస్కృతిక అస్తిత్వ పోరాటం

తెలుగు విభాగం

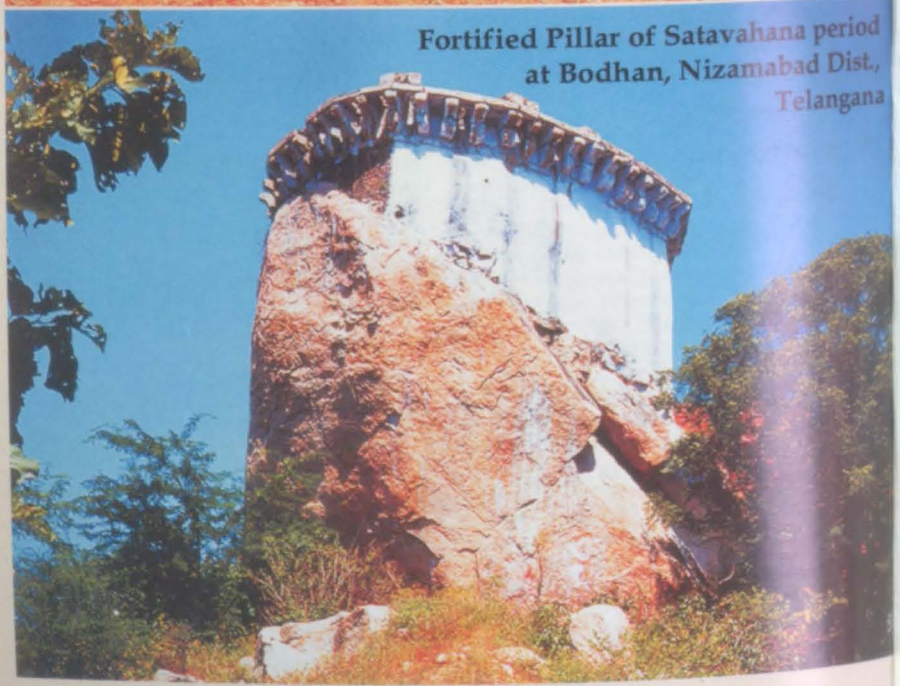

Fortified Pillar of Satavahana period
at Bodhan, Nizamabad Dist.,
Telangana

తెలంగాణ సాంస్కృతిక అస్తిత్వ పోరాట శంఖారావం
తెలుగు విభాగ ప్రవేశిక

– సామల సదాశివ

ఐదారేండ్ల కిందట పైదాయిషీ హైద్రాబాదీ పరవస్తు లోకేశ్వర్ రాసిన "సలాం హైద్రాబాద్" అనే నవలకు ఒకటిన్నర పేజీల ముందుమాట రాసినాను. అందలి మొదటి పేరాగ్రాఫ్ ఇక్కడ ఉటంకిస్తాను.

"బిష్ణు అజ్ నై చూ౮ హికాయత్ మీకునద్"

"పిల్లనగ్రోవి ఏదో కథ చెప్తున్నది. విను." అంటూ జగత్ప్రసిద్ధమైన తన మస్నవీ కథలు చెప్పటం మొదలు పెట్టినాడు మౌలానా రూమీ. వెదురు పొదలోంచి వేరు చేయబడిన వెదురు ముక్క మూగగా పడి వున్నది. ఉలుకదు – పలుకదు. ఎవరైనా పలికించాలని ఊదితే బర్ బర్ అనే సవ్వడే కాని ఒక్క సుస్వరం వెలువడదు. అన్నీ అపస్వరాలే. ఎవరైనా వెక్కిరిస్తే, పరిహసిస్తే సహించుకుంటుంది. సర్దుకుపోయి పడివుండటం అలవాటయింది దానికి. సహించటం ఎంతకాలం? సర్దుకు పోవటమైనా ఎంతకాలం? తన మూలాన్నే తనకు కాకుండా చేసిరి కదా అని లోలోపలే కుమిలి కుమిలి ఏడ్చింది. ఎంతగా ఏడ్చిందంటే ఎడద చిల్లులు పడింది. అప్పుడు పలికిందయ్యా! అన్నీ సుస్వరాలే. సప్తస్వరాల సరాగాలతో తన సంగతులు పలికింది. పదిలంగా వున్న తన పొదను చూసుకొని పరవశించి కథలు చెప్పింది. ఆ కథలే మౌలానా రూమీ మస్నవీ.

తన మూలమైన తెలంగాణాలోనే తమను పరాయి వాళ్లను చేసి, ఇక్కడి వనరులన్నీ తమవైపు తిప్పుకొని, ఆదాయ మార్గాలన్నీ తమ వారికే కట్టబెట్టి, తమ మీద అధికారం చెలాయిస్తున్న ఆంధ్రుల వలన కలిగే బాధలను, బాధితులైన తెలంగాణావాదులు, తెలంగాణా మేధావులు, తెలంగాణా రచయితలు, తెలంగాణా కవులు ముక్త కంఠంతో తెలంగాణ సాంస్కృతిక అస్తిత్వ పోరాటానికి శంఖారావాన్ని పూరిస్తున్నారు వినండి.

తాము జన్మించిన తెలంగాణాలోనే తాము రెండవ తరగతి పౌరులుగా జీవించవలసి వచ్చిన పరిస్థితు లేర్పడినందువలన తమ తెలంగాణా ఎంత నష్టపడ్డా ఇంకా కళ్ళముందు కనిపిస్తూనే వున్నది గనుక, తామే పాలిస్తూ దీన్ని యధాపూర్వ స్థితికి తేవచ్చునన్న ఆశతో పూరిస్తున్నారీ శంఖారావాన్ని వినండి.

సూఫీ మత ప్రతిపాదితమైన జగద్విఖ్యాత మస్నవీని రచించిన మౌలానా రూమీ పూర్తి పేరు మౌలానా జలాలుద్దీన్ రూమీ. ఇతడు తన సతీర్థ్యుడైన హిస్సామొద్దీన్ జియావుల్ హఖ్ తో అంటున్నాడు 'బిష్ణు' అని. అంటే మౌలానా రూమీ వక్త, జియావుల్ హఖ్ శ్రోత. వక్తగా మౌలానా మస్నవీ కథలన్నీ జియావుల్ హఖ్‌కు

చెప్పినాడన్న మాట. మొలానా కంటే రెండు వందల సంవత్సరాల పూర్వపు తెలంగాణా మహాకవి పాల్కురికి సోమనాధుడు ఈ సాంప్రదాయాన్ని ప్రారంభించినాడు. సోమనాధుడు తాను చెప్పిన కథలు ఒక శ్రోతకు వినిపించినాడు. సోమనాధుడు తెలంగాణా మహాకవి. ఆంధ్రుల ఆదికవి నన్నయ కంటే పూర్వుడు. శివశ్రీ బండారు తమ్మయ్య, నిడదవోలు వెంకట్రావు మొదలైన కొందరు శైవమతాభిమానులు మాత్రం సోమనాధుని వంటి ఆరాధ్యకవుల గురించి ఉత్సాహంగా చెప్పినారు. సోమనాధుడుండగా నన్నయ ఆదికవి ఎట్లా అయినాడు? నన్నయ కంటే కొంచెం పూర్వుడేమో అనిపించే నన్నెచోడున్ని గురించి కొందరటు కొందరిటు చర్చిస్తూ ఉండగానే నన్నయాభిమానియైన ఒక పండితుడు, "నన్నె చోడుడనే కవే లేడు. అదంతా నన్నెచోడుడనే కవి రాసినాడని ఒక తాళపత్ర గ్రంథాన్ని ఉద్ధరించి దాన్ని పరిశీలించి, పరిశోధించి, ముద్రింపజేసి, పీఠిక రాసి ప్రచారం చేసిన బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి మానవల్లి రామకృష్ణకవి రచించిన పద్యకావ్యమే ఆ 'కుమార సంభవం'." అంటూ ఆంధ్రా యూనివర్శిటీలో ఒక సిద్ధాంతవ్యాసం సమర్పించినాడని విన్నాను.

పోతన వరంగల్ జిల్లాలోని బమ్మెర నివాసి యని తెలంగాణాలో అందరికీ తెలుసు. ఆంధ్రులైన శేషాద్రి రమణ కవులు పోతన వరంగల్లు జిల్లా లోని బమ్మెర నివాసి అని ఆధారాలతో నిరూపించినారు. అయినా అతడు ఒంటిమిట్ట వాడని ఒక వాదం లేవదీసినారు సీమాంధ్రులు. ఇంకా వాదిస్తున్నారు. అంతటి మహాకావ్యాన్ని ఒక తెలంగాణా కవి రచించినాడన్న సత్యాన్ని సీమాంధ్ర విద్వాంసులు సహించలేక పోతున్నారు. తెలంగాణాకు చెందిన మిగతా సంస్కృతాంధ్ర లాక్షణికుల గురించి, కవుల గురించి ఈ శంఖారావంలోనే కొందరు రచయితలు, మేధావులు నినదిస్తున్నారు. అదంతా వినండి.

తెలంగాణా సాహిత్య వాతావరణంలో సాహితీపరుల వెంట, రచయితల వెంట, కవుల వెంట, పండితుల వెంట తిరిగి ఇక్కడి తిండి తిని, ఇక్కడి నీళ్ళు తాగి ఇక్కడ అంటే ఈ తెలంగాణా ప్రాంతంలో కవులు పూజ్యము అంటూ రాసినాడు. ఒక చెవిటి గుడ్డి పండితుడు. అతని పేరెందుకు గానీ, వున్నది గనుక చెప్తాను వినండి. అతనిపేరు ముదుంబ రాఘవాచార్యులు. అతని రాతలు చదివిన తెలంగాణా వైతాళికుడు, గోలుకొండ పత్రికాధిపతి సురవరం ప్రతాపరెడ్డి మహోదయులు బాధపడి ఇదిట్లా వదిలిపెడితే మంచిది కాదని భావించి, తాను పరిశ్రమించి, తన అనుయాయులను నలుకెలకులకు పంపి, పరిశీలించి, పరిశోధించి 'గోలుకొండ కవుల సంచిక' అంటూ ఒక కవుల సంచిక వెలువరించినాడు. ఆ వివరాలన్నీ కొందరు బాధిత రచయితలు, మేధావులు విశదంగా నినదించి వున్నారు. వినే ఓపిక వుండాలె కానీ అవన్నీ వినవచ్చు. ఆ కాలంలో ఉద్యోగరీత్యా హైదరాబాదులో వున్న ముగ్గురు ఆంధ్రులు ఒక మూకగా జేరి అప్పటి దక్కన్ రేడియో నుంచి నిజాంను పొగడుతూ పలు ప్రసంగాలు చేసేవాళ్లు. తమ సంస్కృతిని, తమ భాషా సాహిత్యాలను

గురించి గొప్పగా చెప్పుకునే వాళ్ళు. ఇక్కడి సంస్కృతిని గురించి కానీ, భాషా సాహిత్యాలను గురించికానీ పల్లెత్తుమాట అనేవాళ్లు కారు. పైగా ఇక్కడివాళ్లను పరిహసించే వాళ్లు. ఆ ముగ్గురిని ఆనాటి బాధితులు "రాకాసి మూక" అని చాటుమాటుగా నిందించుకున్నారు. ఆ ముగ్గురిలో ఒకరు రాయప్రోలు సుబ్బారావు, ఇంకొకరు కాసింఖాన్, మూడోవ్యక్తి సీతారామయ్య కురుగంటి.

అప్పటి తెలంగాణా విద్వాంసులకు ఎంత మనస్తాపం కలిగిస్తే, ఆదరణీయులైన ఆ ముగ్గురిని రాకాసి మూక అన్నారో! తెలంగాణా విద్వాంసులు సంస్కారహీనులు కాలేదెన్నడు.

కురుగంటి సీతారామ భట్టాచార్యుల వారు, తామూ, తమ అల్లుడు కలిసి రాసిన 'నవ్యాంధ్ర సాహిత్య వీధులు' అనే గ్రంధంలో తెలంగాణా ప్రౌఢ కవులను గూడా చూడలేకపోయినాడు. ఆ గ్రంథంలో ఒక చోట హన్మకొండ కాలేజ్ ఎట్ హైస్కూల్లో పనిచేసిన ఉదయరాజు శేషగిరిరావు గురించి ఒక మాట రాసినాడు. "ఇతన్ని ఈ ప్రాంతంలో కొందరు అపర చేమకూర అంటారట" అని. శేషగిరిరావుగారు సంస్కృతాంధ్రాల్లో గొప్ప పండితుడు. ఇంగ్లీషులోనూ, ఉర్దూ ఫారసీలలోనూ పండితుడు, ప్రౌఢకవి. అతని రచనలేవీ అచ్చు కాలేదప్పటికి. కాళీదాస విరచితమైన అభిజ్ఞాన శాకుంతలాన్ని ఉర్దూలో అనువదిస్తే అందులో కొంతభాగం కాలేజి మేగజైన్‌లలో అచ్చయింది. చేమకూర వేంకటకవిలాగా శేషగిరిరావులో చమత్కార సంభాషణ మధికం. కాబట్టి అతన్ని ఎవరైనా 'అపర చేమకూర' అంటే సమంజసమే. అతన్ని కొంత చదివి వుంటే సీతారామ భట్టాచార్యుల వారికి "అంటారట" అని అనవలసి వచ్చేది కాదు.

ఇక్కడొక ముచ్చట.

నేను 1947 వరకు హన్మకొండ కాలేజ్ ఎట్ హైస్కూల్‌లో చదువుతున్న కాలంలో పూ॥ శేషగిరిరావు మాకు తెలుగు, సంస్కృతం నేర్పేవారు. ఆంగ్లంలోకానీ, ఫారసీలో కానీ మాకు తెలియని పదమేదయినా అడిగితే తడుముకోకుండా వెంటనే సమాధాన పరిచేవారు. 1954లో నేను హన్మకొండ లష్కర్ బజార్ హైస్కూల్‌లో పనిచేస్తున్న కాలంలో అతడు ఉద్యోగ విరమణ చేసి అక్కడే వుండేవారు. సాయంత్రం స్కూలయిన తరువాత నేనుండే కిషన్‌పురా వెళ్లాలంటే అతనింటి ముందటి నుంచే వెళ్లాలి. నాకోసమే చూస్తున్నట్లు కూర్చుండి, "సదాశివ్! నాలుగు పద్యాలయిసయి విని వెళ్లువురా!" అని పిలిచేవాడు. తప్పదు, ఇంటికి వెళ్లిన వెంటనే చాయ్ తెప్పించి తన ప్రౌఢ కవిత వినిపించేవారు.

ఒకనాడు, "నవ్యాంధ్ర సాహిత్య వీధుల్లో కురుగంటి సీతారామయ్య మిమ్మల్ని "అపర చేమకూర" అన్నాడు అని చెప్పినాను. వారు బాగా సంబరపడిపోయి, "అట్లాగా సదాశివ్! అంత గొప్ప పుస్తకంలో నా పేరున్నదా? రేపు లైబ్రరీకి వెళ్దాంరా!" అన్నారు. మర్నాడు ఆదివారమైన హైస్కూల్ లైబ్రేరియన్ ఇంటికి వెళ్లి, అతన్ని

స్కూలుకు వెంబడించుక పోయి, మీఠాఖారా తినిపించి, చాయ్ తాగించి, నవ్యాంధ్ర సాహిత్య వీధుల్లో తమ పేరు చూసుకొని, మురిసి పోయినారు. అంతటి ప్రౌఢ చమత్కార కవి తెలంగాణా వాసి, అల్పసంతోషి.

ఆదిలాబాదు జిల్లా చెన్నూరు తాలూకాలో తెలుగు పండితుడుగా వానమామలై వరదాచార్యులు పనిచేసినారు వారి కవిత్వం ధారాశోభితమైనది. అత్యంత మధుర మనోహరమైనది. వారు చాలాకాలం శ్రమపడి పోతన అనే మహాకావ్యం రచించినాడు. పోతన జీవితచరిత్ర అది. ఆ కావ్యాన్ని సమీక్షించిన భారతి పత్రిక సమీక్షకులు, "ఇతనికి ఈ ప్రాంతంలో అభినవ పోతన అనే బిరుదు కలదట" అని సెలవిచ్చినాడు. ఆ కవిని శ్రద్ధగా చదివి వుంటే సమీక్షకునికి ఆ మాట అనవలసి వచ్చేది కాదు. అంతటి కావ్యం రాసిన వరదాచార్యులవారు తెలంగాణా ప్రాంతపు అభినవ పోతననేనా? అయితే దువ్వూరి రామిరెడ్డీ, జాషువా అన్ని ప్రాంతాల కవి కోకిల లెందుకు? నాళం కృష్ణారావు అన్ని ప్రాంతాల మధురకవి ఎందుకు? పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు అన్ని ప్రాంతాల వారికి సరస్వతీ పుత్రుడే ఎందుకు? సంస్కృతీ సాహిత్యాల సందర్భంలో కీర్తి ప్రతిష్ఠల సందర్భంలో, ఆ ప్రాంతం ఈ ప్రాంతం, అంటూ మేమూ మీరూ, అంటూ స్పష్టంగా మాట్లాడే సీమ విద్వాంసులు, కోస్తా విద్వాంసులు తెలంగాణా విషయం వస్తే మనం మనం తోబుట్టువుల మన్నట్లు ఎందుకు ప్రవర్తిస్తారో! మన మన్నమాటే తప్పు. మీరూ, మేమూ అంటేనే ఒప్పు. మీ సంస్కృతి వేరు, మా సంస్కృతి వేరు, మీ ఆహార్యం వేరు, మీ భాష వేరు, మా భాష వేరు, మీ యాస వేరు, మా యాస వేరు. ఇదంతా వైనం వారిగా వివరిస్తూ నినదించినారు తెలంగాణాకు చెందిన బాధిత మేధావులు శ్రీ కె.శ్రీనివాస్, డా॥ గంధ్ర లక్ష్మణరావు, ఆచార్య రవ్వా శ్రీహరి, డా॥ వెల్చాల కొండలరావు మొదలైన వాళ్లు సవివరంగా నినదిస్తున్నారీ తెలంగాణ అస్తిత్వ పోరాట శంఖారావంలో వినండి బిష్ణు.

తెలంగాణా మీదికి ఆంధ్రులను తెచ్చినప్పుడే ఇక్కడి వాళ్ళు తమ అసమ్మతిని తెలిపినారు. ఈ పొత్తు కుదరదని తెగేసి చెప్పినారు. "ఇది కలసివచ్చే కాపురం కాదని మాకూ అనిపిస్తున్నది. ఎన్నో షరతుల మీద ఈ కాపురాన్ని యేర్పాటు చేసినాము. ఎప్పుడెవరికి ఇక కలిసి వుండలేమని అనిపిస్తే అప్పుడు ఎవరికి వారే విడిపోవచ్చు" అని హామీ ఇచ్చినారప్పటి పెద్దలు. కలిసిరాని కాపురమైనా అర్ధశతాబ్దికిపైగా ఓర్చుకున్నారు తెలంగాణా వాళ్లు. మధ్యమధ్య తిరుగుబాటు బావుటా ఎగురవేసినా న్యాయం చెప్పే వాళ్లెవరు తమ వెనక లేనందున వెనక్కి తగ్గవలసి వచ్చింది. ఇప్పుడు ఆంధ్రులు పెడుతున్న బాధ అసహ్యమైనది. మేమిక సహించుకోలేమంటున్నారు తెలంగాణావాళ్లు అందరు కలిసికట్టుగా తెలంగాణా అస్తిత్వ పోరాట శంఖారావం పూరిస్తున్నారు. తమ కష్టాలను, తమ నష్టాలను, తమ బాధలను వినగలిగిన వాళ్లకు నివేదించుకుంటున్నారు. ఎవరు వింటారు? ఎవరు కంటారు? బధిరాంధక సమూహమిది. వాళ్లకు తమ గొప్పలు దప్ప ఇతరుల్లో ఏదున్నా చూచే తీరికగానీ, వినే ఓపికగాని లేదుగదా!

హైదరాబాదు రాష్ట్రం అన్నపూర్ణలాంటిది. ఇక్కడ బ్రతుకడానికి ఎందరెందరో వచ్చినారు మన దేశంలోని నలుమూలలనుంచి వచ్చి ఇక్కడే స్థిర పడ్డారు. ఇక్కడి సంస్కృతితో మమేకమైనారు. హైదరాబాదు నగరమే గాదు రాష్ట్రంలోని వివిధ ప్రాంతాల్లో స్థిరపడి ఇక్కడి ఆర్థికాభివృద్ధికి సంస్కృతీ వికాసానికి తోడ్పడ్డారు, తోడ్పడుతున్నారు కూడా.

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయంలో ఉర్దూను బోధనా భాషగా మార్చే సంకల్పం కలిగినప్పుడు నిజాం ఆహ్వానం మీద ఉత్తరాది నుంచి ఎందరో ఉర్దూ విద్వాంసులు, కవులు, పండితులు హైదరాబాదు వచ్చినారు. అప్పట్లో ఉత్తరాది నుంచి వచ్చిన వాళ్ల భాష ఉర్దూ. హైదరాబాదు వాసుల భాష దఖని. హైదరాబాదు వాసులు కొందరు ఉర్దూ మాట్లాడినా, ఉర్దూలో కవిత చెప్పినా అందులో దఖనీ యాస ఉండేది. కాబట్టి ఉత్తరాది నుంచి వచ్చిన ఉర్దూ పండితులు, కవులు, దఖనీ ఉర్దూ పండితులను, కవులను పరిహసించేవాళ్లు. ఆ పరిహాసానికి ఖిన్నులైన హైదరాబాదీయులు "నాన్ ముల్కీ గోబ్యాక్" అనే ఉద్యమాన్ని లేవదీసినారు. నాన్ ముల్కీలన్నది ఉత్తరాది నుంచి వచ్చిన ఉర్దూ వాళ్ళనే కానీ, గుజరాతీలను కాదు, మార్వాడీలను కాదు, బొందిలోళ్లను కాదు, ఫారసీలను కాదు, బంజారాలను కాదు, హబ్షీలను కాదు, రోహిలాలను కాదు, మహారాష్ట్రులను కాదు, కన్నడిగులను కాదు. కానయితే మహర్షి కార్వే అధ్యక్షతన జరిగిన ఒక భాషాపరమైన మహాసభలో ఉర్దూ, మరాఠీ, కన్నడం మాట్లాడిన వక్తలను సభికులు విన్నారు, కానీ తెలుగు మాట్లాడిన వక్తలను ప్రత్యేకించి మహారాష్ట్ర శ్రోతలు "తెలంగీ బేఢంగీ" అని పరిహసించినారు. దానికి ఖిన్నులైన తెలుగువాళ్లు తమ భాషాపరమైన ఉద్యమాలు కొన్ని లేవదీసినారు. అవన్నీ చప్పున చల్లారిన వివాదాలే. కానీ ఉద్యోగాలకో, వ్యవసాయానికో, రాజకీయాలకో హైదరాబాదు రాష్ట్రానికి వలస వచ్చిన సీమాంధ్రులు, కోస్తాంధ్రులు మాత్రం తెలుగు వాళ్ళను బహువిధాలుగా పరిహసించి బాధపెట్టినారు. ఆ కారణంగా బాధితులైన తెలంగాణీయులు – తెలంగాణాలో స్థిరపడ్డ మార్వాడీలు, గుజరాతీలు, ముస్లింలు, తెలంగాణా వాసులతో కలిసి "ఆంధ్రా గో బ్యాక్, ఇడ్లీ సాంబార్ గో బ్యాక్" అనే ఉద్యమాన్ని లేవదీసినారు. 1952 ప్రాంతంలో జరిగిన ఆంధ్రా గో బ్యాక్ ఉద్యమానికి సారధ్యం వహించిన పెద్ద మనిషి రాజా పన్నాలాల్ పిత్తీ. అతడు హైదరాబాదు మూలవాసి కాదు. తరువాతి ఉద్యమాలలో చురుకుగా పాల్గొన్నవాడు అతని కొడుకు, రాజా బద్రీ విశాల్ పిత్తీ. ఎక్కడి నుండో వలస వచ్చి ఇక్కడ స్థిరపడ్డ వాళ్లు హైదరాబాదు నగరాన్ని, రాష్ట్రాన్ని తమదను కున్నారు. కానీ సీమాంధ్రులు, కోస్తాంధ్రులు మాత్రం ఇదంతా తాము దోచుక తినటానికే అని భావిస్తున్నారు.

ఈ వివరాలన్నీ వినండి. ఈ తెలంగాణా అస్తిత్వ పోరాట శంఖారావంలోని నాదాలను వినండి.

ధర్మయుద్ధం

– చుక్కా రామయ్య
ప్రముఖ విద్యావేత్త, శాసనమండలి సభ్యులు

ఒక ప్రాంతం నాగరికత, సంస్కృతులు పండితుల మెదళ్ళల్లో అల్లబడవు. అది సామాన్యుని చేనేత మగ్గం నుంచి, బాడిశ పదును నుంచి, కంసాలోళ్ల కొలిమి మంటల నుంచి రాజేయబడతాయి. ఊరు, వాడల్లో ఉన్న సకల వృత్తుల సమస్త చిహ్నాలు సంస్కృతికి నిదర్శనంగా నిలబడతాయి. అవే కొత్త నాగరికతకు పాదులు వేస్తాయి. అందుకే నాగరికత, సంస్కృతులు పండితుల ప్రవచనాలతో రావు. పొలాల్లో నాట్లేసే పల్లెపడుచుల నోటి నుంచి, ఆ లచ్చుమమ్మల మట్టి పాదాల నుంచి, పంటచేలల్లో కలుపు మొక్కలను తీసే ఆ శ్రమచేతుల వేళ్ల కొసల్లనుంచి అవి పుట్టుకొస్తాయి. ఆ లచ్చుమమ్మల పాదాల ధూళినుంచి ఎగుస్తున్న పాటలు విశ్వవిద్యాలయాల అకడమిక్ దర్బారుల్లో దిద్దబడవు. తెలంగాణలో నాగరికత ఆ ప్రాంతంలోని ప్రతి అంగుళంలో గర్భితమై ఉన్నది. ప్రకృతిలో కనిపించేవి, మన సమాజంలో ఉండే అసమానతలన్నీ ఇక్కడి నాగరికతలో ప్రతిఫలిస్తాయి.

మల్లమ్మను ఫ్యూడల్ సమాజంలో మల్లీ, పోచమ్మను పోచీ అంటారు. సమాజంలో ఉండే అసమానతలు నాగరికతలో కనపడతాయి. వ్యవసాయంలో ట్రాక్టర్లకన్నా నాగళ్లు ఎక్కువగా కనపడతాయి. చెరువులు ఎక్కువ కాబట్టి తెలంగాణలో ఎక్కడ చూసినా కట్టమైసమ్మలు, బతుకమ్మలు కనపడతారు.

ఒక ప్రాంతం నాగరికత కొన్ని తరాల ప్రజల జీవితంతోటి అల్లుకుని పోయి ఉంటుంది. ఈ ఆస్తిని ప్రతి తరం వచ్చే తరానికి ఇస్తూ వెళ్తుంది. తన వొంటిపై చేయివేస్తే భరిస్తాడు. తన ఆస్తిని దోచుకుంటే భరిస్తాడు. నాగరికతపై ఎవడైనా చేయివేస్తే సహించటం కష్టం. ఇది వ్యక్తి ఉత్పత్తితో ప్రాప్తించే కొన్ని తరాల ఆస్తి, కొన్ని ప్రాంతాలు దున్నిన మాగాణి. ప్రజల నాగరికతను, సంస్కృతిని, యాసను, భాషను గేలిచేయటం గానీ, తక్కువ చేయటం కానీ, తమ సంస్కృతిపై ఆధిపత్యాన్ని చలాయిస్తుంటే చూస్తూ వూరుకోవటం, మౌనంగా ఉండటం కానీ ధర్మం కాదు. ఆధిపత్యంపై తిరగబడుతూ ఆత్మగౌరవం కోసం పెనుగులాడటంతోనే ధర్మయుద్ధం మొదలవుతుంది. ఇది ధర్మం. న్యాయం కాదు. ధర్మానికి న్యాయానికి తేడా ఉన్నది. ధర్మం సుప్రీం కోర్టులాంటి ఉన్నత న్యాయస్థానాల్లో తేల్చబడదు. ఓట్ల పెట్టెతో నిర్ణయించేది కాదు. అది గుండెల నుంచి వచ్చే ఉచ్ఛ్వాస, నిచ్ఛ్వాస లాంటిది కాబట్టే దానిని ధర్మం అంటున్నాం. ఎన్నో ఏళ్ళనుండి మొత్తుకున్నా అర్థంకాని 'గజినీ గోరీ'లకు అర్థమయ్యేదే 'తెలంగాణా అస్తిత్వ పోరాట శంఖారావం'. ఇది ఒక క్రియకు ప్రక్రియ. దాన్ని పెకిలించే ప్రయత్నం చేస్తే పోరాటం తప్పదు. ఎంతో

పరాక్రమవంతులైన రాజులు ఎన్నో ప్రాంతాలను ఆక్రమించుకొని రాజ్యాలేలారు కానీ అక్కడి నాగరికత జోలికి మాత్రం వెళ్లలేదు. ఒక ప్రాంత నాగరికత భయంతో వణుకుతుంటే ఆ గడ్డలో పుట్టిన మనిషేకాదు అక్కడి ఏ జీవైనా పెనుగులాడి తీరుతుంది. అదే ఈ సన్నివేశం. ప్రస్తుతం తెలంగాణలో జరుగుతున్న అస్తిత్వ పోరాటం అదే. సాహిత్య సాంస్కృతిక రంగాలే ఈ అస్తిత్వ పోరాటానికి ఊపిరులయ్యాయి.

వెల్చాల కొండలరావు సంపాదకత్వంలో "తెలంగాణా అస్తిత్వ పోరాటం" అనే పుస్తకం వెలువరిస్తున్నారు. దీనిని ధర్మయుద్ధం అని కూడా వారంటున్నారు. అది నా ఉద్దేశ్యంలో కూడా అక్షరాలా నిజం. యుద్ధం ఎపుడయితే న్యాయబద్ధమైంది అవుతుందో అపుడది ధర్మయుద్ధమే అవుతుంది. దానికి ముందు చేసే హెచ్చరికనే మనం 'శంఖారావం' అంటాం. యుద్ధం రాగూడదు, జరగగూడదనుకుంటే ఈ శంఖారావాన్ని విని సర్దుకొని ధర్మానికి తలవంచడం వివేకం. శంఖారావం ధర్మయుద్ధానికి తుది హెచ్చరిక లాంటిది కనుక, అకస్మాత్తుగా యుద్ధానికి దిగక హెచ్చరిక చేసి యుద్ధానికి దిగడం పుణ్యం, పురుషార్థం అనిపించుకుంటుంది, అలా చేబట్టే యుద్ధమే భారతీయ సంస్కృతిలో ధర్మమైంది అవుతుంది.

ఈ పుస్తకం నిండా తెలంగాణకు చెందిన సంస్కృతి, సాహిత్యం, శిల్పసంపద, నాటకరంగం, కళాసంపద, తరతరాల తెలంగాణ చరిత్రంతా వుంది. అలాగే తెలుగు మాట్లాడే రెండు ప్రాంతాల మధ్య ఉన్న తేడాలు, సాంస్కృతిక ఆధిపత్యాలు, వెనుకబడిన, వెనుకపడేసిన తెలంగాణకు సంబంధించిన అనేక వాదాలు, తర్కాలు, నిజాలు, సత్యాలు ఈ పుస్తకం నిండా నిండి వున్నాయి. తెలంగాణ సెంటిమెంట్‌పై వ్యాసాలున్నాయి. తెలంగాణ దేవాలయాలపై వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి రాసిన వ్యాసాలున్నాయి. తెలంగాణ పండుగల, జాతరల దగ్గరనుంచి ఈనాడు జరుగుతున్న ప్రజాందోళనల వరకు ఈ పుస్తకంలో వున్నాయి. ఎందుకు సీమాంధ్ర ప్రాంతంవారు సమైక్యాంధ్ర కావాలని కోరుతున్నారు? అది భాష కొరకా? రాజకీయాల కొరకా? అన్న అంశంపై వెల్చాల కొండలరావు సుదీర్ఘమైన వ్యాసాలు రాశారు. రెండు ప్రాంతాల మధ్య జరుగుతున్న సాహిత్య, సాంస్కృతిక, ఆర్థిక, రాజకీయ, సామాజిక, విద్యారంగ అంశాలపై ఎన్నెన్నో విశ్లేషణలతో వెల్చాల రాసిన దాదాపు 25 వ్యాసాలు ఇందులో వున్నాయి. వీరితో పాటు సాహిత్య రంగానికి చెందిన ఆచార్య రవ్వా శ్రీహరి, ఆచార్య ఎస్వీ రామారావు, డా॥ ఎన్.గోపి, సామల సదాశివ, ప్రొ॥ జయధీర్ తిరుమలరావు, కె.శ్రీనివాస్, కె. విజయరామారావు, ప్రొ॥జి. హరగోపాల్, అంపశయ్య నవీన్, వెల్చాల జగపతిరావు, కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి, పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులు, కోరాడ రామకృష్ణయ్య, గంద్ర లక్ష్మణరావు లాంటి ప్రముఖులు ఒకప్పుడు, ఇప్పుడు రాసిన వ్యాసాలు ఇందులో పొందుపర్చడం, ఆంగ్లేయ విభాగానికి ప్రొ॥ జె.వి. రాఘవేంద్రరావు చక్కని ముందుమాట వ్రాయడం ఈ పుస్తకానికి ఎంతో వన్నె తెచ్చింది.

చాలా కీలకమైన చారిత్రక, వర్తమాన అంశాలు ఈ పుస్తకంలో పొదగబడ్డాయి. దీనిలో తెలుగుతో పాటు ఇంగ్లీషులో వచ్చిన అనేక వ్యాసాలు కూడా చేర్చారు. ఇంగ్లీషు, తెలుగు రెండు సమభాగాలుగా వున్నాయి. వీటిని ఒకే పుస్తకంలో కాకుండా వేర్వేరుగా వేస్తే మరింత బాగుండేదేమోనని భావిస్తున్నాను. కీలకమైన సమాచారం ఒకేచోట దొరకడం కూడా ఎంతో అవసరమని భావించి ఆ దృక్కోణంతో ఇంగ్లీషు, తెలుగు రెండు భాషల వ్యాసాలు ఒకేచోట చేర్చి వుంటారు వెల్చాల వారు.

ఏ కోణంనుండి చూసినా ఈ పుస్తకం నిండా విలువైన సమాచారం ఉంది. ఇది అస్తిత్వ ఉద్యమంలో ముందుకు సాగిపోతున్న వారికి ఒక ఆయుధంగా ఉపయోగపడుతుంది. ఏ ప్రాంతం వారైనా ఈ పుస్తకాన్ని చదివి తెలంగాణ చరిత్రను సవివరంగా తెలుసుకొనవచ్చును. ఇది తెలంగాణ చరిత్రకు, సంస్కృతికి నిలువెత్తు దర్పణం. ఈ పుస్తకాన్ని అధ్యయనం చేయడమంటే కొన్ని వందల సంవత్సరాల తెలంగాణ చరిత్రని ఆకళింపు చేసుకోవడమే. ఇలాంటి మంచి సంకలనాన్ని అందించిన వెల్చాల కొండలరావుని మనస్ఫూర్తిగా అభినందిస్తున్నాను.

కొందరు పుణ్యక్షేత్రాలను దర్శించి పుణ్యాత్ములవుతారు. కొందరు పుణ్యకార్యాలను చేసి గొప్పవారవుతారు. కొందరు పుణ్యక్షేత్రాలు కార్యాలనే ఉత్పత్తి చేసి తమ వర్తమాన, కాలానికి రాబోయే కాలానికి స్ఫూర్తినిస్తారు. అలాంటి పుణ్యక్షేత్ర, పుణ్యకార్య ఉత్పాదనా కోవకు చెందినదీ పుస్తకం.

- తమపై సాగుతున్న సీమాంధ్రుల సామాజిక, రాజకీయ, ఆర్థిక, సాంస్కృతిక, భాషా పరమైన ఆధిపత్యం నుండి విముక్తి కావడానికి, ఆత్మగౌరవంతో జీవించడానికి తమ సంస్కృతిని, భాషను అధికార భాషగా పెంపొందించుకోవడానికి తెలంగాణ ప్రజలు ప్రత్యేక రాష్ట్రాన్ని కోరుకుంటున్నారు. ఇవి సమైక్య రాష్ట్రంలో సాధ్యమైతే ప్రత్యేక రాష్ట్ర ఉద్యమం ఉండేది కాదు. తెలంగాణ ప్రాంత సామాజిక, రాజకీయ, ఆర్థిక, సాంస్కృతిక భాషాపరమైన ఆధిపత్యం సీమాంధ్ర ప్రజలపై సమైక్య రాష్ట్రంలో కొనసాగి ఉంటే ప్రత్యేక ఆంధ్ర రాష్ట్ర ఉద్యమం ఎప్పుడో మొదలై వుండేది.

కొందరు తెలంగాణ రాష్ట్ర వాదాన్ని ఆర్థిక వాదంగా కుదిస్తున్నారు. తెలంగాణ అభివృద్ధి చెందలేదా అని ప్రశ్నిస్తున్నారు. తద్వారా అసలు సమ్య పక్కదారి పడుతున్నది. అన్ని రంగాల్లో సాగే సీమాంధ్ర ఆధిపత్యాన్నుండి విముక్తి కోసమే తెలంగాణా రాష్ట్ర ఉద్యమం సాగుతున్నది. తెలంగాణ భాష అధికార భాషగా సమైక్య రాష్ట్రంలో సాధ్యమా? ఇదొక్కటి సాధ్యపడితే చాలా సమస్యల పరిష్కారం తేలికవుతుంది. పాఠ్యపుస్తకాల్లో, పత్రికల్లో, రేడియో, టీవీల్లో, సినిమాల్లో అన్ని స్థాయిల్లో తెలంగాణా భాషను సమైక్య రాష్ట్రంలో వాడితే ఆ పరిణామం వేరుగా ఉండేది. భాష పేరిట ఒకటైనాం అని చెప్పే వాళ్ళు అన్ని స్థాయిల్లో తెలంగాణా భాషను, సంస్కృతిని నిరాకరించారు. అందువల్ల భాష, సాంస్కృతిక, మానసిక వైవిధ్యం వైరుధ్యంగా దశాబ్దాలుగా కొనసాగుతూ వస్తున్నది.

– సామాజిక తత్వవేత్త బి.ఎస్.రాములు

మా తెలంగాణ

– డా॥ కొండలరావు వెల్చాల

మా తెలంగాణ!
కోటి లింగాల పుణ్యక్షేత్ర స్థాన.

మా తెలంగాణ!
కోటి సిరిసంపదల ఖజాన.

మా తెలంగాణ!
కోటి ఔదార్య ఔన్నత్యాల ఠికాన.

మా తెలంగాణ!
కోటి కవన కోయిలల ఆషియాన.

మా తెలంగాణ!
కోటి రసరాగరమ్యాల నజరాన.

మా తెలంగాణ!
కోటి సాహిత్య, సారస్వత, సంగీతాల ఘరాన.

మా తెలంగాణ!
కోటి త్యాగ, యాగ, సహన సంయమనాల సుహాన.

మా తెలంగాణ!
కోటి సంస్కార, సౌశీల్య, సచ్ఛీలతల ఉద్యానవన.

మా తెలంగాణ!
కోటి జ్ఞాన ధ్యాన-దాన అభిమానాల జాణ, ప్రసూన.

మా తెలంగాణ!
కోటి వితరణల, అతిథి సత్కారాల, మర్యాదల సోన.

మా తెలంగాణ!
మా దాశరథి కొనియాడిన కోటి రత్నాల వీణ.

మా తెలంగాణ!
మా కాళోజీ, మా స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్య అస్తిత్వ ఆత్మగౌరవ గొడవను
'నా గొడవ' యని రచించిన, వచించిన నివేదన.

మా తెలంగాణ!
స్వపరిపాలన, సుపరిపాలన కొరకు
ముక్కోటి గొంతుకలతో మూకుమ్మడిగా ధ్వజమెత్తిన ప్రభంజన.

(జస్టిస్ బి.ఎన్.శ్రీకృష్ణ కమిటీ ఎదుట పాడి వినిపించిన పాట)

చూడు తెలంగాణ

పల్లవి : చూడు తెలంగాణ చుక్క నీళ్ళు లేని దానా
నా గోడు తెలంగాణ బ్రతుకు పాడైన వీణా
ఇది దగా పడ్డ దరువు మాకేది బ్రతుకు దెరువు
అరె... నినాదాలు కావు దేశ పునాదులే కదలాల ॥చూడు॥

చరణం 1: ఉత్తరాన గోదావరి ఉప్పొంగి ఉరుకనేమి
దక్షిణాన కృష్ణమ్మ దర్జాగా పారనేమి
నీళ్ళులేక నోళ్ళు తెరిచె బీళ్ళను చూడు
మా పల్లెలన్ని బోసిపోగ తల్లడిల్లుతున్న తల్లీ ॥చూడు॥

చరణం 2: రెండు జీవనదులు కలిసి నిండుగ ఇలపారిన
సమైక్యాంధ్ర సాకులతో తెలంగాణ మారెనా!
కంచె చేను మేసినట్లు పంచజేరి వంచించగ
గుండె పగిలి కన్నీళ్ళతో మండే ఆకలి కేకలు ॥చూడు॥

చరణం 3: అధికారం చెలాయించ ఆంధ్ర పాలనేనా?
అడుగడుగున అవమానం తెలంగాణకేనా
మ్తా ప్రతిభకు సున్నా జుట్టి మా హక్కులు కొల్లగొట్టి
చాపకింద నీరులాగా సాగుభూములాక్రమించ ॥చూడు॥

చరణం 4: అరె... మండె ప్రతి గుండె చూడు తిరుగుబాటు జెండలెత్తి
పదం పదం కలిపి జనం కదనానికే కాలుదువ్వి
పోరుదారిలోన ప్రతి ఊరువాడ కదులుతుంది
ప్రజా తెలంగాణ కొరకు ప్రాణాలనె ఒడ్డనుంది॥చూడు॥

'ప్రజాకవి' డా॥అందెశ్రీ

(తెలంగాణ సాంస్కృతిక సమాఖ్య ఆధ్వర్యాన జస్టిస్ శ్రీకృష్ణకమిటీని
కలిసిన ప్రతినిధి బృందంతో పాల్గొని డా॥ అందెశ్రీ ఆలపించిన గీతం)

శంఖారావం

– డా॥ కొండలరావు వెల్చాల

అన్నల్లారా! అక్కల్లారా!
తమ్ముల్లారా! చెల్లెల్లారా!
పిల్లల్లారా! పెద్దల్లారా!
తెలంగాణ ముద్దుబిడ్డల్లారా!
ప్రియతమ విద్యార్థినీ విద్యార్థుల్లారా!
రండీ! రండీ! ఎలుగెత్తండీ!
'స్వేచ్ఛే' 'స్వేచ్ఛే' కావాలనండి.
ఆత్మగౌరవమె మా ఆయుధమనండి.

వినబడలేదా శంఖారావం?
వీధి వీధినా విప్లవవాదం?
కనబడలేదా తెలంగాణ పతాకం
తళతళలాడుతు, తారట్లాడుతు,
రెపరెపలాడుతు, పైపైకెగురుతు?
"పదండి ముందుకు, పదండి తోసుక
కదం తొక్కుతూ, పదంపాడుతూ,
హృదంతరాళం గర్జిస్తూ!"

యువకుల్లారా! యువతుల్లారా!
స్నేహితులారా! బంధువులారా!
పల్లెల పట్టణ వాసుల్లారా!
ఎచటున్నా ఈ ప్రాంతీయుల్లారా!
కులాల హద్దులు చెరిపేస్తూ,
మతాల ఒడ్డులు మలిపేస్తూ,
పార్టీల పరిధులు దాటేస్తూ,
వచ్చింది చెబుటకు టైమొచ్చిందీ,
"మీ పొత్తూ హత్తూ మాకొద్దూ వద్దని,
ఇక నమ్మమునమ్మము మీ వాగ్దానాలని,
ఇక చాలు చాలు మీ 'పంగనామాలని',
మీ నిలువు దోపిడిక తాళలేమని,
'వడకత్తెరలో పోకగ' బ్రతకజాలమని"
కలిసికట్టుగ చెబుటకు టైమొచ్చిందీ.

స్వేచ్ఛందరిదీ మీదే కాదని,
స్వాతంత్ర్యమె మాకిక గత్యంతరమని,
విడివడి ముందిక కలిసుందామని,
ముడిబడి సాగుట సాధ్యం కాదని,
కాదంటే సమరమె సంధే లేదని,
'ధర్మ యుద్ధమే' చేబడుతామని,
సాధించే వరకూ నిద్రే పోమని,
మా ఓటూపాటిక స్వేచ్ఛ కొరకెయని,
'ఖబర్దారనీ', కలహము వద్దని,
హెచ్చరించుటకు సీమాంధ్రనేతల,
వచ్చిందీ ఇక టైమొచ్చిందీ.

ఆశారాజు, 'రాజా హైదరాబాదీ'

(పొగల్ షాయర్ కావ్యం నుండి, రచయిత ఆశారాజుగారి సౌహార్ద్రంతో)

హైదరాబాద్ మేరీ జాన్

నా ఇల్లును కూల్చి
మాల్స్ కంట్టిందెవరు?
నా వాకిట్లో
స్టూడియోలు నిర్మించింది ఎవరు?
నా గల్లీలను మాయం చేసి
కాలనీలు పెంచుకొన్నదెవరు?
దీన్ని కబ్జా అంటారా!
దౌర్జన్యమంటారా!

నా భాషను
బఫూన్లతో మాట్లాడించి
పరిహాసం చేసిందెవరు?
కళాఖండం లాంటి
నా హైద్రాబాదును
పచారుకొట్టులాంటి
బెజవాడను చేసిందెవరు?
దీన్ని కుట్ర అంటారా!
కుటిలమంటారా!

మేరే ప్యారే దోస్తో!
నాది అస్లీ హైద్రాబాద్
నువ్వు తీన్ పాంచ్ చెయ్యకు
తల్లిలాంటి నా గండిపేట నీళ్ళకు
అవమానం జరుగుతుంది
జెరా బచ్‌కే రహ్‌నా!
సలాం కరేతో గులాం నహీ సమజ్ నా!

నా కాలిమీద
నీ కాలుపెట్టి తొక్కితే
నయాపూల్ నిద్రలేస్తుంది
ఆగే పీఛే దేఖ్‌కే చల్‌నా!
ఈ మోడ్ ఖతర్నాక్ మోడు!

బంతిపూల తోటలో
కర్రీస్ పాయింట్లు పెట్టి
ఖూబ్‌సూరత్‌ను
కచ్‌రా చేసావు
నీ అచార్ పచార్‌కో
మార్ గోలీ!
నా బిర్యానీ తిని
దునియా ఖుషీ అవుతుంది
చార్మినార్ మీద
చుక్కలు దిగుతాయి
బస్సు బుకింగ్ కౌంటర్లు తెరిచి
వెన్నెలను అమ్మేయకు!

ఇది అత్తర్ నగరం
కంపు రాజకీయాలతో
బీమార్ పెంచకు!
దోస్తీ చేసినవాళ్ళను
ధోకా చెయ్యకు!
ఇక్కడి జనాలది
భోళా గుణం
నా గిన్నెలోనే తిని
నీ ఎంగిలినీళ్ళను
నా ముఖం మీద కొట్టకు!
కరచాలనం చేసిన చేతిని
కపటంతో నరకకు!

చిర్నవ్వు లాంటి
ఇరానీ హోటళ్ళను లేపేసి
క్లబ్బులూ పబ్బులూ పెట్టావు

మలాయి చాయినీ
మస్కా బన్నునీ
టిఫిన్ సెంటర్ల కింద తొక్కేశావు
షామియానాను పడగొట్టి
సంగీతాన్ని నిలిపేసావు

నన్ను నెట్టివేస్తూ నెట్టివేస్తూ
నేను నిలుచున్న నీడను లాక్కున్నావు
జరుగుతూ జరుగుతూ
చివరిమెట్టు దాకా జారాను
ఇప్పుడు ఉల్టా తిరుగకపోతే
నాకు బతుకు తెరువు లేదు
నా మ్యూజియంని
రవిక గుడ్డముక్కలమ్ముకొనే
మ్యాచింగ్ సెంటర్ చేసిందెవరు?
కాశ్మీరు బులాఖీలాంటి
నా ట్యాంకుబండును
పాపడ్లు కాల్చే
గాజుగుడిసెలుగా మార్చిందెవరు?
సంగీత కచేరి జరిగేచోట
రికార్డు డాన్సుల సంస్కృతి ఎక్కడిది!

నా భాగ్యనగరం
తెలంగాణ కిరీటం
కోహినూర్ వజ్రంలాగా
కొల్లగొట్టాలని చూస్తున్నదెవరు?
నా దివాన్‌ఖానాలో కూర్చుండి
నన్ను బయట నిలుచోబెట్టిందెవరు?
నా గోడమీది అద్దంలో
నీ ముఖం కనిపించడం మంచిది కాదు!

నా హైద్రాబాద్
సీతాకోకచిలుక,
దాని రెక్కలకు కత్తులు కట్టి
కోడిపందాలు ఆడకండి,

రాత్రి ముషాయిరా జరిగేవేళ
నీ బోరియా బిస్తర్
నా పలంగ్ మీద కనిపించొద్దు,
అలాయి బలాయిని అర్థం చేసుకుంటే
గోలకొండ ఖుదాఫీజ్ చెపుతుంది.

దయచేసి
నా హైద్రాబాద్‌ను
సజీవ శిల్పంగానే వుండనివ్వండి
ప్రైవేటు సర్వీసుల
'అడ్డా'ను చేయకండి.

నా జాగాలో నేను
షాయరీ రాసుకొంటాను
నీ జాగాలో నువ్వు
సినిమా బొమ్మలమ్ముకో!
నా హైద్రాబాద్‌ను
హైద్రాబాదుగానే వుండనివ్వండి.

పక్కా హైదరాబాదీ

ఈ హైదరాబాద్ మాది,
దీని అందం
స్వంతంగా మాది.

ఒకరు దీన్ని
జేబుల పెట్టుకొంటామంటరు,
ఒకరు కాకెంగిలి జేసి
పంచుకొంటామంటరు.

మేం
కండ్లకు
కనబడ్తలేమా!

ఒక దినమేమో బందు,
ఒక వారమేమో కర్ఫ్యూ,
ఒకనాడన్నా వచ్చి

ఏమైందని
మా దిక్కు చూసిండ్రా!
ఒకరు
చింపుకుంటామంటరు,
ఒకరు
కోసుకుంటామంటరు,
మేం గిలగిలా కొట్టుకొంటుంటే
మీరు
కిలకిలా నవ్వుకుంటరు,
ఇది
గాలికి
కొట్టుకొచ్చిన
పిట్టగూడా!

మేం
కిందా మీదా పడి
కట్టుకొన్న
రంగ్‌మహల్!
హైదరాబాద్
ఖాస్ మాది!

ఈ గల్లీలల్ల ఏమున్నదీ,
ఈ సందులల్ల ఎట్లున్నరూ,
మీకెవ్వరికి ఎప్పుడు బట్టింది,
మీకేం మంట బుట్టింది,
హైదరాబాద్
కసం సే మాది!

అన్ని జాగలల్లకు
బస్సులు లేకపాయే,
మా పిల్లల కోసం
మంచి బడులు రాకపాయే,
ఏం తింటున్నరో చూసిండ్రా?
ఎట్లా చస్తున్నరో, వెంట వచ్చిండ్రా?

ఒకరు
రంగు వేసినమంటరు,
ఒకరు బొమ్మలు చెక్కినమంటరు,
ఒకసారన్నా, నిలబడి
మా హాలత్ చూసిండ్రా!
హైదరాబాద్ కుద్దు మాది!

బోనాల పండక్కి
ముత్యంలా
కడుక్కొంటం,
రంజాన్ ఈద్‌కి
షామియానా
పందిరి వేసుకొంటం.

కూలిన గోడల్ని
మన్ను పిసికి కట్టిండ్రా!
మూసుకుపోయిన మోరీలను
నడుము వంచి, సాపు చేసిండ్రా!

మురికికిలనే తిరిగినం,
వాసన్లనే గడిపినం,
హైదరాబాద్
హర్‌కీజ్ ఎవర్దీ కాదు!
ఇది మాది!

చార్‌మినార్ సున్నంల
ఖుష్బూ చూసిండ్రా?

లాడ్‌బజార్
గాజుల కతలు విన్నారా?

శాలిబండకు
గోలకొండకు
సంబంధముందా?

కిల్వత్ నుండి బయలుదేరితే
కందికల్ గేటు చేరుకొంటామా?

రంగేలి కిటికీ తెరిస్తే
మోతి దర్వాజా కనబడుతోందా?

ఫలక్‌నుమా అద్దంలో చూసుకొంటే
తల కనబడుతుందా,
మొండం కనబడుతుందా?

పున్నమి రాత్రుల్లో, చంద్రుడు
పురానాపూల్ మీద వుంటాడా?
బసంత్ హవేలీలో దిగుతాడా?

మూసీనది నిండుగ పారుతే
మనసు మురిసిపోతుందా
గుండె వొణికి పోతుందా?

ఇక్కడి బతుకుల్ని
చూసిందీ లేదు
బాగు చేసిందీ లేదు.

ఒకరు
రెక్కబట్టి లాగుతరు,
ఒకరు
జుట్టుబట్టి గుంజుతరు.

ఈ మోంబత్తికి, చేతులు
అడ్డం పెట్టకపోతే పెట్టకండి
దయచేసి, రాజకీయం చేసి
దీపం ఊదెయ్యకండి.

హైదరాబాద్
మాది,
పట్నం
మా పాతబస్తీ వాళ్ళది!

వన్నెలు చిన్నెలు
లేకపోతే లేకపాయే
పాతబస్తీని
ఎవ్వరికీ ఇవ్వం
మాదే మాదే
ఈ హైదరాబాద్ మాదే!

గజల్‌లాంటి
పాతనాగరాన్ని తప్ప
మరే హైటెక్కునీ
ముసిరిన మార్కెట్టునీ
మాల్ గోల్‌మాల్‌నీ
హైదరాబాద్ అనలేం
బేషక్!
హైదరాబాద్ మాది!

ట్యాంక్‌బండ్‌ని
ఫ్లాట్లు చేస్తే ఊరుకోం,
ఆర్ట్స్ కాలేజీని
అపార్టుమెంట్లుగా మారిస్తే ఒప్పుకోం,
అవి కాటుక దిద్దిన కళ్ళు
కారం జల్లుతే నోరు మూసుకోం,
హైదరాబాద్ మీది కాదు,
మీది కూడా కాదు!
హైదరాబాద్ మా అమ్మది,
మా తాతది,
మా ముత్తాత తాతది
పాతబస్తీ,
ఇక్కడి అమాయకులది
ఆవాజ్ చెయ్యకండి
హైదరాబాద్ మాది!

ముషాయిరా లాంటి
జీవితం మాది
ప్రేమించే గుణం మాది
సర్దుకుపోయే సహనం మాది
బిల్‌కుల్!
హైదరాబాద్
మాది!

చార్‌మినార్ ఎక్కి చూస్తే
కనుచూపు మేరా,ఆకాశం మాది
కనువిందు చేసే, నేల అందం మాది

బరోబర్!
ఈ హైదరాబాద్ మాది!

యేతో ప్యార్ హై!

హం షికాయత్ కర్తే హై
కభీ నఫ్రత్ నహీ కర్తే!

హం గుస్సాతో కర్తే హై
మగర్ బద్నాం నహీ కర్తే!

హం రూఠ్‌భీ జాతే హై
లేకిన్ బే ఇజ్జత్ నహీ కర్తే!

మాc ఆఖిర్ మాc హోతీ హై
హం నీలాం నహీ కర్తే!

యే సప్నా హమ్నే జగాయా హై
కిసీకా భీఖ్ నహీ!

హం హైదరాబాదీ హై
హైదరాబాద్ సే ప్యార్ హీ కర్తే!

ఇది కవి నివాసం

హైదరాబాద్!
ఒక చాందినీ మహల్!
పండగ సందడిగా వెలిగే
ఒక మహిఫిల్!
ఆకాశం మతి పోగొట్టే
తారల ముజ్రా!
హైదరాబాదంటే
పురాతన మట్టిలోంచి
ప్రేమగా వీచే
సుగంధ సమీరం.

మిత్రులు మాట్లాడుకుంటే
గజల్ గురించే,
గల్లీలో కలుసుకుంటే
దోస్తానా గురించే,
సలాం చేసి కుశలమడిగితే
దావత్ గురించే,
హైద్రాబాదంటే
సాసర్లో పోసుకొని
ఊదుకుంటూ తాగే
గరం చాయి.

ఇది వ్యాపారం చేసే
బాజారు కాదు,
ఆప్తులు తప్పిపోయే
'మేళా' కాదు,
అత్తరు చల్లుకొనే
కమ్మని ఆలింగనం,
'బతాసులు' దొరికే
స్వప్నలోకం.
హైదరాబాదంటే
రాఖీలు పేర్చిన
దీపాల షామియాన.

కలిసుండే బతుకుల్ని
కబ్జా చేయడం తెలియదు,
మరిచిపోయి కూడా
ధోకా యివ్వడం రాదు.

అతిథుల కోసం
ఇల్లమ్ముకోవడం తెలుసు,
ఇచ్చిన మాటకోసం
పస్తులుండడం తెలుసు,

హైద్రాబాదంటే
గ్లాసెడు నీళ్ళడిగితే
గండిపేటనే దానం చేయడం.

హైదరాబాదీలు
దిల్‌దార్ ఇన్సాన్లు,
నిలుచున్న నీడను త్యాగం చేసి
గోల్కొండను రాసిస్తారు,
మూసీనది ఎండిపోయినా
గుండెను తోడి పోస్తారు.

హైద్రాబాదంటే
నిన్నూ నన్నూ కలిపే
చార్మినార్ పరిమళం,
పువ్వును ముల్లును
పాన్‌తో నమిలే
ఒక 'షాయర్' నివాసం.

సలాం హైదరాబాద్ సలాం నుండి కొన్ని పంక్తులు

నేను ఒక్క నగరం గురించే
మాట్లాడదలచుకోలేదు
ఇక్కడి మనుషుల గురించి కూడా
మాట్లాడదలుచుకున్నాను -
ఏడీ
అర్ధరాత్రి చార్మినార్ నుండి
లాల్‌దర్వాజా తీసుకెళ్ళే పెద్దమనిషేడీ?
వర్షంలో తడిసి, చీకటిలో వొంటరిగా
వెళ్తుంటే
ఇంట్లోకి పిలిచి, కొంగుతో తుడిచిన
ఆ ప్రేమమూర్తి ఏదీ!

నేను రిక్షా దిగి చిల్లరకోసం
వెదుకుతూంటే
పరుగెత్తుకొచ్చి చిల్లరిచ్చే
ఆ పాన్‌షాప్ సోదరులేరీ?
ఎవర్నని వెదికేదీ?
ఎక్కడని వెదికేది?

ఈ నగరం
కాళ్ళూ చేతులూ నరుకుతుంటే
మిగిలిన శిథిలాల్లో
నా ముఖాన్ని ఎక్కడని వెదుక్కునేది?
అంతటా ముళ్ళకంచే వ్యాపించింది
నా పాతనగరం మీద వల విసిరారు
ఒకొక్క సౌందర్యాన్ని అమ్ముకుని
హైదరాబాద్‌ని లేకుండా చేస్తున్నారు.

ఆవారా షాయర్ నుండి కొన్ని పంక్తులు

అసలు హైదరాబాదంటేనే -
ఓ రాజకుమారి అందం
హిందీ పాటల లోతైన గాయాల
సముదాయం
మనస్సునే చెయ్యిగా చేసి సలాంచేసే
సంస్కారం
ఎదుటి మనిషిని ఆత్మీయంగా
పలకరించే సంప్రదాయం

ఇవన్నీ లేకుంటే -
హైద్రాబాదు కూడా అరణ్యమే!
అన్ని నగరాల్లాగే మనుషులు తిరిగే
భయంకరమైన ఎడారే!

తెలంగాణ శిల్ప సంపద

– మార్సెల్లా హార్డీ

వరంగల్లులోను, దానికి సమీపంగా ఉన్న హనుమకొండలోను దక్షిణభారతం అంతటిలోను ప్రశస్తములని చెప్పదగిన శిల్పాలు, చెక్కడాలు కనిపిస్తాయి. ఇవి ప్రస్తుతం మైసూరు రాష్ట్రంలో ఉన్న బేలూరు, హాలిబిడ్ శిల్పాలతో సరిపోల్చదగినవి. ఈ శిల్పాలన్నీ హొయసలుల కాలంలో చెక్కారు. నిజంగా కాకతీయులతో పోల్చినప్పుడు హొయసలుల శిల్పాలు తక్కువే. అయితే హొయసల శిల్పాలకు వచ్చిన కీర్తి ప్రతిష్ఠలు కాకతీయ శిల్పాలకు రాలేదు. కాకతీయ శిల్ప ప్రాశస్త్యం ఉగ్గడించడానికే నేనీ తారతమ్య పరీక్ష చేస్తున్నాను.

వరంగల్ వెళ్లడం చాల తేలిక. రోడ్డు దారి ఉన్నదిగాని రైల్లో ప్రయాణం చేస్తే ఇంకా త్వరగా వెళ్లవచ్చును. అయితే అక్కడికి జేరుకునే సమయం మాత్రం భోజనాది సౌకర్యాలకు అనుకూలంగా ఉండదు. కాని కాకతీయాంధ్ర రాజులు రాజధాని నిర్మించాలను కునే రోజుల్లో అలాంటి అసౌకర్యాలేవీ లేనేలేవు. కనకనే ఆ ప్రదేశం రాజధానీ నిర్మాణానికి అన్ని విధాలా అనుకూలంగా ఉంటుందని నిశ్చయించారు.

కాకతీయులకు ఆ ప్రదేశంలో పుష్కలంగా రాయి దొరికింది. ఒరంగల్లంతా ఒక్క రాతితోనే చెక్కారనే జనశ్రుతి అనుశ్రుతంగా వస్తున్నది. ఈ పెద్దరాయి బ్రహ్మాండంగా నిలబడి ఉండి, ఈ ప్రదేశం రాజధానీ నిర్మాణానికి అనువైనదని సూచించి ఉంటుంది. అయితే కాకతీయు లిక్కడి శిల్ప సంపదతోనే సంతృప్తి పడలేదు. అమూల్యమయిన కళాసంపత్తికూడా వారికి ఆసరా అయింది. ఇంతేకాక అనేక వర్ణాల శిలలు కూడా ఇక్కడికి తెప్పించారు. ఇక్కడి శిల్పాలలో ఇది ప్రత్యేకంగా పరిశీలించవలసిన విషయం. బహుశః కాకతీయ శిల్పులీ విషయంలో ప్రత్యేక నైపుణి సంపాదించి ఉంటారు.

క్రీస్తుశకం 11వ శతాబ్ది మొదలు 13 శతాబ్దిదాకా కాకతీయులీ ప్రదేశం పరిపాలించారు. వీరు హొయసలులకు కొంచెం తరువాత కాలంవారు. ఈ ఇద్దరిశిల్పాలలోను విస్పష్టమైన పోలికలు కనిపిస్తున్నాయి. కొన్ని రకాల ప్రత్యేక శిల్పాలిద్దరిలోను ఒకే విధంగా ఉన్నాయి. ఈ రెండు ప్రదేశాలలోను ఉండే శిల్పులకు కొన్ని సంబంధం బాంధవ్యాలుండి ఉండాలని తోస్తుంది. బహుశః కర్ణాటక కాకతీయ శిల్పులందరు మొట్టమొదటిగా హొయసల శిల్పుల దగ్గర కొంత అనుభవం గడించారని అనుకున్నా అనుకోవచ్చును.

హొయసల కాకతీయ శిల్ప పద్ధతులలో పోలిక లతో బాటు కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణాలు కూడా కనిపిస్తున్నాయి. హొయసల లెప్పుడు ఒకే రకమయిన రాతిమీద

పనిచేస్తూండే వారు. కాకతీయులకు వేర్వేరు రకాల రాళ్లమీద చెక్కడం అలవాటు. కొన్ని ప్రత్యేకోద్దేశ్యా లతో వీరే వేర్వేరు శిలలమీద చెక్కడాలు సాగించేవారు. బేలూరు, సోమనాధపురాల శిల్పుల లతలు, మృగాలు చెక్కడంలోను, వీటితో దేవాలయ కుడ్యాలలంకరించడం లోను ప్రత్యేక నైపుణ్యం ప్రదర్శించారు. కాకతీయ శిల్పులు దీర్ఘరేఖ వైవిధ్యంలో తమ విన్నాణం ప్రదర్శించారు. ఇంతేకాక చతురస్రజాది రేఖాశిల్పాలలో కూడ వీరి ప్రత్యేకత కనిపిస్తుంది. వరంగల్లులో మాలికలు, నక్షత్రాకార పుష్పాలు మొదలైన నగషీ పనులెక్కువగా కనిపిస్తాయి. వల్లీ శిల్పంలో ఇక్కడ కనబడినంత ప్రత్యేక నైపుణి మరెక్కడా కనబడదు. ఇక్కడ చెక్కిన నృత్య భంగిమల వరసలు చారిత్రకంగా చాలా ముఖ్యమైనవి. కళాదృష్టితో చూచినా వీటి ప్రత్యేకత గొప్పదే. వరంగల్లు చక్రవర్తులు ప్రతి ఏటా పూరీ జగన్నాధానికి కొంతమంది నర్తకులను పంపించేవారు. అందుచేత ఈ శిల్ప భంగిమలలో శాస్త్రీయ నృత్యభంగిమలు పరిశీలించవచ్చును.

ఇక్కడి శిల్పాలలో జైన శిల్ప పద్ధతుల పోకడు కనిపిస్తాయి. ఇది చారిత్రకంగా చాలా ముఖ్యమైన విషయం. షితాబ్ మహలు దగ్గర సమీకరించిన కొన్ని విరిగిన విగ్రహాలను బట్టి ఇది పరిశీలించవచ్చును. వీటిలో కూడా గొప్ప శిల్ప చాతుర్యమున్నది. ఇక్కడ స్తంభ శిఖరాలు మొదలైనచోట్ల ఒక చిత్రమైన శిల్పం కనిపిస్తుంది. దీనిలో ఒక మనిషి సింహాన్ని బల్లెంతో పొడుస్తూంటాడు. హొయసల శిల్ప సంప్రదాయంలో ఇల్లాంటి శిల్పాలెక్కువగా ఉన్నాయి. ఆ రకమైన శిల్పాలిక్కడ కనబడడం ప్రత్యేకంగా గమనించదగిన విశేషం. వరంగల్లులో చాలాచోట్ల దీనిని కుడ్యాలంకారంగా వాడారు.

ప్రస్తుతం వరంగల్లు దేవాలయం పూర్తిగా ఖిలమై పోయింది. ఇప్పుడీ దేవాలయం పేరిట నిలబడినవి కొన్ని స్తంభాలు మాత్రమే. ఢిల్లీనించి మహమ్మదీయులు దండెత్తి వచ్చినప్పుడిది పూర్తిగా ధ్వంసమై పోయి ఉంటుంది. అయితే దీనికి సమీపంగా ఉన్న హనుమకొండ దేవాలయాన్ని బట్టి మనం వరంగల్లు దేవాలయం వైభవం ఊహించుకోవచ్చును. ఇది వెయ్యి స్తంభాల దేవాలయము. మొట్టమొదట హనుమకొండే కాకతీయులకు రాజధానిగా ఉండేది. అయితే ఇది వరంగల్లంత పెద్ద పట్టణం కాదు. క్రీడారామంలో దీని వర్ణన కనిపిస్తున్నది. హనుమకొండ దేవాలయంలో ఒక గొప్ప దేవాలయానికి ఉండే లక్షణాలన్నీ ఉన్నాయి. అనేక స్తంభాలు కలిపి అందంగా ఒక సమూహం కింద మార్చిన విధాన మీ వెయ్యి స్తంభాల మండపంలో కనిపిస్తుంది. మూలనున్న స్తంభాల పై భాగంలో డాలుతో ముందు కురకడానికి సిద్ధంగా నిలబడినట్లున్న యోధశిల్పాలు కనిపిస్తాయి. ఇవి కాకతీయులు ప్రత్యేకంగా చెక్కిన విగ్రహాలు. ఇల్లాగే నల్లరాతిలో చెక్కిన నంది విగ్రహాలు కూడా కాకతీయ శిల్ప పద్ధతిలో ప్రత్యేకంగా పరిగణింపదగినవే. ఈ విగ్రహాలన్నీ కంచు

మ్రోగినట్లు ప్రతిధ్వనిస్తాయి. ఇక్కడి శిల్పులెక్కువ శిల్పనైపుణి ప్రదర్శించ వలసినప్పుడు ఈ ప్రత్యేక శిల వాడారు. వర్ణ విభేదం కనబరచవలసినప్పుడీ శిల్పులు కొంచెం ఎరుపురంగు గల రాయి వాడారు. ఈ రాతి రంగు నల్లజాతి రంగుతో చాలా సొగసుగా కలసిపోతుంది. ఈ రెండు రకాల రాళ్ళతోనూ నిర్మించిన స్తంభశిఖరాలు చాలా సొగసుగా ఉంటాయి. వీరు తమ శిల్పాలలో బూడిద రంగు రాయి కూడా వాడుతూంటారు. ఇది బాహ్య శజల్పాలకు బాగా ఉపకరిస్తుంది. కొంచెం మోటు రాయి కావడం వల్ల ఎండ వానల తాకిడికి నిలబడుతుంది. ఇక్కడి శిల్పాలలో కొంచెం బూడిద రంగు కలిపిన ఆకుపచ్చ రాతితో నిర్మించిన తోరణాలు ప్రశస్తమైన శిల్పాలు. ప్రతిభ, పనితనము మొదలైన వాటిని బట్టి చూస్తే ఇవి భారతీయ శిల్ప సంపత్తిలో ఉత్తమోత్తమమైనవని చెప్పవచ్చును.

రాయచూరు దుర్గం కోటగోడలపై మలిచిన శిల్పాలను బట్టి, ఈ కాలంలో శిల్పుల పనితనం పరిశీలించవచ్చును. ఇక్కడ ఒక పెద్ద బ్రహ్మాండమైన శిల్పం కనిపిస్తుంది. ఒక పెద్ద రాతిని పెద్ద పెద్ద మహిషాలు, మనుషులు లాగూతున్నట్లుంటుంది. ఈ శిల్ప రేఖలలో ఈ జంతువుల ప్రయత్నం అత్యద్భుతమైన జీవశక్తితో కళకళలాడుతూంటుంది. ఇక్కడ మరి ఒక శిల్పమున్నది. ఇది శిల్ప దృష్ట్యా అంతగా ముఖ్యమైనది కాదు గానీ, చారిత్రికంగా చాలా ముఖ్యమైనది. ఈ శిల్పంలో ఒక రథపంక్తిని గుఱ్ఱాలు లాగుతూంటాయి. ఈ రథాలలో మొట్టమొదటి రథం నడిపించే వ్యక్తి రుద్రమదేవి, ఈమె ముప్పై సంవత్సరాలపాటు అవిచ్ఛిన్నంగా తన రాజ్యం పరిపాలించింది. ఈమె కీర్తి దిగంతాల వరకు వ్యాపించింది.

ఒకప్పుడు మానవజాతి శాశ్వతమైన విషయాలపై తన దృష్టి కేంద్రీకరించింది. చిత్రకారులు దీనికి మహాశిలాయుగమని పేరు పెట్టారు. తాత్కాలికమైన తళుకు బెళుకుల వెంట పరుగెత్తే ఈ రోజులకు, ఆ రోజులకు చాలా తేడా కనిపిస్తుంది. నరవానరాలకొక ప్రత్యేకమైన భేదం కనిపిస్తుంది. నరుడు చాలాకాలం ఒక విషయం మీద కేంద్రీకరించగలడు. అయితే ఈ రోజుల పరిస్థితిని బట్టి చూస్తే మానవుని విషయంలో చెప్పినది నిజమేనా అనిపిస్తుంది. బహుశః మళ్లీ కొంతకాలానికి మానవజాతి శాశ్వతత్వాన్వేషణలో పడవచ్చునేమో అనిపిస్తుంది. అయితే ఆ కాలంలో మానవులు జీవ జంతువులను శిల్పాలు మలచగలిగినంత శక్తి సంపాదించలేకపోవచ్చును. కాని మళ్ళీ కాకతీయ శిల్ప సంపద వంటి మహత్తర సృష్టి సాధించగలరని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చును.

(కిన్నెర : సంపుటము4, సంచిక9, సెప్టెంబరు 1952 నుండి – శ్రీ పందిరి కృష్ణమోహన్ గారి సౌజన్యంతో)

తెలంగాణము ప్రాచీన శిల్పకళ

- శ్రీ పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులు

ప్రాచీనాంధ్ర శిల్పమును గూర్చి ఇప్పటికి కొన్ని శతాబ్దుల పరిశోధన జరుగుచునే యున్నది. కాని తెలంగాణమునకు యీ సందర్భమున ఎట్టి స్థానము నొసగవలెనో సునిశ్చితము కాలేదు. తెలంగాణమునందలి శిల్పమును సరిగ పరిశీలించి ననేకాని ఈ విషయము తేలదు. ఆ పని ఇంకను సమగ్రముగ జరుగనే లేదు.

"శిలాయుగ"మని పేరుగాంచిన చరిత్ర కందరాని చాలా ప్రాచీన కాలమునుండియు గూడ తెలంగాణము నందు శిల్పమును, చిత్రకళయు గాన్పించుచున్నవి. శిలాయుగము నాటి నాగరికత, సంస్కృతి ఎక్కువగా తెలంగాణము నందును దక్కను నందలి కొన్ని ఇతర ప్రాంతములందును మాత్రమే గాన్పించుచున్నవి. కాబట్టి మానవుని సృష్టికిని, నాగరికతా ప్రథమ పాఠములకును ప్రథమ రంగభూమి యీ ప్రాంతమే అని నిర్ణయించుటకు కూడ తగినంత ఆధారము లేకపోలేదు.

తెలంగాణమున కనతి దూరమున రాయచూరు జిల్లా కొప్పల్ గ్రామము నందుస , లింగ్‌సుగూరు తాలూకా మస్కీ యందును అశోక శాసనములు గన్పించుచున్నందున ఈ ప్రాంతమంతయు అశోక చక్రవర్తి పరిపాలన క్రిందనుండెనని చెప్పవీలున్నది. కాని మౌర్యుల నాటివని నిష్కర్షగా చెప్పవీలుగల కట్టడములు కాని, శిల్పము కాని ఇతర విశేషములు కాని ఇంతవరకును తెలంగాణమునందు బయట పడలేదు.

ఇప్పటికి మనకు తెలిసినంతవరకు ప్రాచీనతను చారిత్రక సామగ్రియనదగు వస్తు విశేషములు క్రీ.పూ. రెండవ శతాబ్ది నాటివి. నాడు ఈ ప్రాంతము శాతవాహనుల పరిపాలన క్రింద నుండెను. వీరు సుమారు నాలుగు వందల ఏబది సంవత్సరములు అఖండముగ పాలనము సాగించినందున అజంతా యందలి ప్రాచీనతను కాలము నాటి 9,10,12,13, సంఖ్యలు గల గుహాలయములును, పిఠల్ ఖోరా గుహాలయములను, మస్కీ, కొండాపూరు, గాజులబండ, ఫణిగిరి, పెదబంకూరు మొదలగు చోటులందు ఖనన పరిశోధనయందు బయలు వెడలిన కుండపెంకులు, మట్టి బొమ్మలు, ఇతర వస్తువులును; అచ్చటచ్చట దొరకిన సీసపు నాణెములును ఇతర ప్రాచీనతమ నాణెములును - ఇవన్నియు ఆంధ్ర శాతవాహన యుగమునకు చెందినవే అనవచ్చును.

ఈ ప్రాచీనాధారముల పరిశీలించి గుహాలయ నిర్మాణ వస్తు పద్ధతిని గూర్చియు, బౌద్ధ స్థూప విహారాది నిర్మాణ వాస్తు పద్ధతిని గూర్చియు యెన్నియో అంశములను విశదీకరింపవచ్చును. గ్రంథ విస్తర భీతిచే ఒక్క శిల్పమును గూర్చి మాత్రము కొంత ఇట పరిశీలింతము. ఇందును కూడ ఒక్క తెలంగాణమును

మాత్రమే ప్రకృతము ఏకైక లక్ష్యముగ గ్రహించినందున ఆంధ్ర శాతవాహనుల నాటి అజంతా గుహలను, అందలి శిల్పమును ఇట పరిశీలించుటకు వీలు లేదు. సమకాలికములైన అమరావతి మున్నగు ఆంధ్ర ప్రాంతములందలి వాస్తు శిల్ప వైఖరిని, అజంతా, పిథళ్‌ఖోరా వైఖరికిని కల సంబంధములను, తారతమ్యములను చర్చించుటకు గాని, తెలంగాణ వాస్తు శిల్ప పద్ధతులు ఏరీతిగ వీనితో సన్నిహిత సంబంధము కలవో ఏ కారణములనుబట్టి అజంతా, తెలంగాణ, అమరావతి ఇవన్నియు ఒకటే కళాసంప్రదాయమునకు చెందినవని ధృవపరుపగలమో విశదీకరించుటకును వీలులేదు. వివిధ ప్రాంతములందు నానావిధ పరిసర ప్రభావములకు లోనైనందున దేశకాలానుగుణముగ కొద్దిపాటు మార్పులు ఈ వివిధ ప్రాంతములందలి వాస్తు పద్ధతులందు గాన్పించినను ఇవన్నియు స్థూలదృష్టికి గోచరించు స్వల్ప భేదములే కాని, సూక్ష్మముగ పరిశీలించిన యెడల వీనియన్నిటి యందును అంతర్వాహినిగ గాన్పించు అభిన్నలక్ష్యము, దృక్పథము, నిర్మాణవైఖరి మొదలగు అంశములన్నియు ఇవి ఒకటే వాస్తు సంప్రదాయమునకు శిల్ప సాంప్రదాయమునకును చెందినవని చాటి చెప్పునవని ఋజువు పరచుటకు గూడ ఇచ్చట అవకాశము చాలదు.

దిఙ్మాత్రముగ సూచించుటకు ఇట ఆంధ్రశాతవాహన యుగమునాటివని చెప్పదగు మట్టి బొమ్మలను మాత్రము కొంత పరిశీలింతము. ఇవి చాల వరకును మస్కీ, కొండాపూరు మొదలగు ప్రదేశములందు ఖననపరిశోధనయందు బయటపడిన వస్తువులగుటవలన ప్రాచీన కాలమునాటివేయని తలపవచ్చును. వీనితో పాటు దొరకిన సీసపు నాణెములు, కుండపెంకులు మొదలగు సామగ్రిని బట్టి ఇవి ఆంధ్ర శాతవాహన యుగమునాటివని కూడ నిశ్చయింపవచ్చును.

మట్టి బొమ్మలలో కూడ మానవాకృతి యెంత సౌష్ఠవముగ నిర్మింపబడెనో కొండాపూరునందు దొరకిన ఐదారు మట్టిబొమ్మలను చూచినచో విశదమగును. వీనిలో కొన్ని కొన్ని బోధిసత్వుని మట్టి విగ్రహములని చెప్పుచున్నారు. బుద్ధ విగ్రహమునకు తలపై వెంట్రుకలు కురుచగ ఉంగరములవలె చుట్టలు చుట్టలుగ నుండుట శిల్ప సాంప్రదాయము. ఈ బొమ్మలయందు కూడ వెంట్రుకలు ఈ రీతిగనే ఉన్నందున ఇవి భోదిసత్వుని ప్రతిమలని చెప్పవచ్చునేమో. దేవతా ప్రతిమలని ఒప్పుకొనినను రూపురేఖలను బట్టే శిల్పి వాటి జన సామాన్యపు వైఖరిని యథతథముగ చిత్రించినట్లు గన్పడు చున్నది. దక్షిణాపథమునందును, దక్షిణ దేశము నందును, నేటికిని గాననగు మానవరూపురేఖలకును, ఆర్యజాతి రూపు రేఖలకును ఉన్న తేడా శిల్పమునందు కూడ అనాదిగ గన్పడుచున్నది. బుద్ధబోధిసత్వులను చిత్రించునపుడు ఆర్యజన రూపురేఖలను చిత్రించుటకు బదులు దాక్షిణాత్యులకు సహజమైన కోలమొగం, లావుపాటి పెదవులు, చప్పిడిముక్కు మొదలగు శిల్ప విశేషములను చూపినందున

దక్షిణ శిల్ప సాంప్రదాయం ఆనాటికే అనల్పవృద్ధి గాంచి ఒక ప్రత్యేకతను సంపాదించుకొని పామరదశకు సహజమగు అనుకరణాది లోపములను వదలివైచి స్వతస్సిద్ధమగు సమగ్రప్రభతో విరాజిల్లుచుండెననుట స్పష్టం.

మనోభావములను వ్యక్తం చేయుటలో శిల్పి ఇందు చూపిన సామర్థ్యం ప్రశంసనీయం. చిత్తవృద్ధి నిరోధమే పరమ లక్ష్యముగ పరిగణించిన ప్రశాంత భావమును, అంతర దృష్టియు కల ఈ మూర్తులు తప్పక బోధిసత్వుని మూర్తులే యని చాటి చెప్పుచున్నవి. ఫాలభాగమున రాణించు లలాట పట్టము, పెద్దపెద్ద కుండలములు, ఉష్ణీషం వలె శిరము నధిష్ఠించిన వెంట్రుకల కొప్పు, మెడపైన వ్రేలియున్న జడలు మొదలగు అంశములన్నియు శిల్పికి అలంకారములపై నెట్టి మక్కువ కలదో ఋజువు పరచుచున్నవి. వెంట్రుకలను యెన్ని రకములుగ కొప్పులుగట్టి జడలల్లి ఆనాడు అలంకరించుకొనుచుండిరో ఈ మట్టిబొమ్మలను మాచిన యెడల తెలియగలదు. ఏ రెంటియందును ఒక పద్ధతి కానరాదు. కాని దేనికి అదే అందముగ కనిపించుచున్నది.

నాటి శిల్పులు అలంకార ప్రియులు అనుటకు మనకు దొరికిన వందలకొలది ఆభరణములే తార్కాణం. బంగారముతోను, రాగితోను చేసిన ఆభరణములే కాక దంతముతోను, గవ్వలతోను చేసిన ఆభరణములు కూడ చాల దొరికినవి. మట్టితో చేసిన పూసలు, హారములు, కంకణములు, వలయములు అసంఖ్యాకంగ దొరికినవి. అందచందములలో ఇవి బంగరు ఆభరణములకు గాని, దంతపు ఆభరణములకు గాని ఎంతమాత్రమును తీసిపోవునవి కావు. ఇక రత్నములలో కార్నలియన్, అమెథిన్, ఓనిక్స్, జేడ్, స్ఫటికం, లాపిస్, లజూలీ మొదలగు రత్నములును (నానా రూపములుగ తీర్చిదిద్దినవి) దొరకినవి. (ముఖ్యముగ బాకువలె తీర్చిన అందమైన రత్నమును చూడనగును.) కుండలములును, ఉంగరములును ఎక్కువగ రాగితో చేసినట్లుగ గన్పించుచున్నవి. దంతపు కంకణముల పైనను, వలయములపైనను చిత్రవిచిత్రములుగ రేఖలు గీచియుండినందున ఈ రేఖల సొబగు శిల్పకౌశల్యమును చాటి చెప్పుతున్నది.

రెండుమూడు బొమ్మలలో కాననగు మందహాసము మానవాతీతమగు ఆనందపారవశ్యకతను జూపుచున్నది. యోగ సమాధియందుండినట్లు చూపు బొమ్మలు కూడ కొన్ని దొరికినవి. భౌతిక దేహమును సర్వాంగ సౌష్ఠవముగ మట్టితో తీర్చిదిద్ది తయారుచేయుటయే కాక మానవసహజమగు హావభావ విలాసములను రూపురేఖల నుండి వెలిబుచ్చుటను, దుర్గమపథకములను ద్రొక్కి నిర్వాణద్యాతీతావస్థను సాధించిన స్థితప్రజ్ఞను, సాధన సమగ్రతను, ఆధ్యాత్మిక సంపత్తిని కూడ వ్యక్తపరచుటకును శిల్పికి సాధ్యమాయెననుట స్పష్టం.

కేవల మొక్క ఆధ్యాత్మికదృష్టియందే మునిగి ఆనాటి శిల్పి సామాన్య

మానవచిత్తవృత్తులను, శృంగారాది నవరసములను వదలివేయలేదు. హాస్యరసములను జూపుట శిల్పికి దుష్కరం కాజాలదు. కాని బోధిసత్వుని ఉదాత్త లక్షణములను మూర్తింపచేసిన శిల్పియే నవ్వుపుట్టించు మట్టి బొమ్మలను కూడ తయారుచేయకల్గుట విశేషమే. పొడుగాటి వెంట్రుకలు వ్రేలాడుచు గిరజాలవలె చివరి ఉంగరములుగ తిరిగి నవ్వు లొలికించు కొన్ని మట్టిబొమ్మలు సామాన్యశిల్పి నిర్మితము లనజాలము. కుబేరుడు, హారతియని కొందరు గుర్తించిన మట్టిబొమ్మలు కూడ ఈ తెగకు చెందినవే.

ప్రాచీన శాతవాహన శిల్పమును సమగ్రంగ చర్చించి, తరువాత కాలమునాటి శిల్పమునకు ఈ శిల్పము ఏరీతిగ పునాదివంటిదో విపులముగ చర్చించు టకు యీ వ్యాసమున సాధ్యము కాదు. శాతవాహన యుగమునకు పిదప మధ్య యుగమునాటి శిల్పము వరకును మనకు తగినంత సామగ్రి దొరకనందున శిల్ప చరిత్ర సమగ్రముగ నిర్ణయించుటకు వీలులేదు. కాని సూక్ష్ముగ పరిశీలించినచో ప్రాచీన యుగము నాటి శిల్పవైఖరియే మధ్యయుగము నాటి శిల్ప వైఖరిగ పరిణమించినదని నిస్సందేహముగ చెప్పవచ్చును.

మధ్యయుగమునందలి శిల్పము చాలవరకు హైందవ శిల్పమే. బౌద్ధము, జైనముకూడ అచ్చటచ్చట విలసిల్లినట్లు చారిత్రకాధారములున్నను హైందవమతము పునరుజ్జీవనము నొందినందున బౌద్ధ, జైనములకు ప్రజాదరణ తగ్గి జీర్ణదశ యందుండెను.

హైందవమతము పునర్విజృంభణము పొందిన ప్రారంభదశలో శిల్పమునందు ఉద్వేగగతియు, విప్లవతయు, కొంచెమధికముగ గాన్పించుచున్నది. ఎల్లోరా గుహలయందలి శిల్పంనందు ఈ అంశము సుబోధముగుచున్నది. క్రీ.శ.8, 9 శతాబ్దాల నాటి ఎల్లోరా యందలి హైందవ శిల్పము బౌద్ధజైన శిల్పములతో స్పర్ధ వహించి, విజిగీషువునకుండు సహజ ఔద్ధత్యమును, ఉద్వేగగయును, ఒక విధమగు ధిక్కారపూరిత విప్లవ భావమును వెలిబుచ్చుచున్నట్లు గాన్పించు చున్నవి. కాని క్రీ.శ.10–13 శతాబ్దులనాటి శిల్పమునందు ఈ చిత్తక్షోభ నశించి, రాగద్వేషములు శమించి, అఖండ విజయము నొందిన విజేత యందు గాన్పించు గాంభీర్యత, సంపూర్ణతమాత్రం కాన్పించుతున్నది.

ఉత్తమదశ నొందిన కళాస్వరూపము సంపూర్ణత్వమును శాశ్వత స్థాయిగ జేసికొనజాలక కాలక్రమముగ పరిణమిల్లి, గతానుగతికముగ వచ్చు నిర్జీవానుకరణముతోను, శిల్ప సమయములతోను నిండి పేలవముగ మారిపోవును. కాని మధ్యయుగము నాటి దక్కను శిల్పము – ముఖ్యముగ కాకతీయ శిల్పము – ఇట్టిది కాదు. చైతన్య శక్తియు, ఉత్తమ శిల్ప లక్షణమగు ద్రవతయు ఈ శిల్పమున క్రీ.శ.పదవ శతాబ్దమునుండి సుమారు మూడు నాలుగు శతాబ్దులకాలము కన్పించుచునేయున్నది.

సౌందర్య పిపాసియగు మధ్యయుగ శిల్పికి సౌష్ఠవ నిర్మాణమును.

లయానుసారియగు అంగవిన్యాస వైఖరియు మాత్రమే సంతృప్తి నొసగజాలక పోయెను. అతని దృష్టి కేవలము సుందరాంగముల సంకుచిత ప్రపంచమును దాటిపోయి జీవితమునందున్న బిగి, పరిపూర్ణత మొదలగు విశాల భావములను జీర్ణం చేసుకొని, సౌందర్యమునొక విశాల దృక్పథముతో అవగాహన చేసికొన యత్నించినట్లు తోచుచున్నది.

మధ్యయుగము నాటి శిల్పరాజములు అసంఖ్యాకములు. మచ్చునకు ఐదారుదాహరణములను మాత్రము ఇక్కడ చూపవచ్చును. అగ్రస్థానము రామప్ప దేవాలయమునందలి నాలుగు ప్రతిమలకు ఒసగవచ్చును. ఈ ప్రతిమలు ఇంచుమించుగ మానవ పరిమాణమున పెద్ద పెద్ద విశాల ఫలకముల పైన నిర్మింపబడినవి. ఇవి సాంచీ తోరణముల మీదను వరంగలు తోరణద్వారముల మీదను ఉన్న యక్ష ప్రతిమల వలె స్తంభాగ్రమునుండి ఏటవాలుగ నిలబడి పైనున్న దూలములను మోయుచున్నట్లు అమర్చబడిన బ్రాకెట్ ఫిగర్స్ అను పార్శ్వ ప్రతిమలు వాస్తు సాంప్రదాయాను సారముగ ఏర్పరుపబడినను ఇవి కేవలము అలంకారికములే గాని వీనినుండి వాస్తురీత్యా ఎట్టి ప్రయోజనము లేదు. ఫోటో చిత్రములకును యవనశిల్పమునకును అలవాటు పడిన వారికి ఈ ప్రతిమల యందలి అంగసౌష్ఠవము కొంతవరకు స్వభావోక్తి నతిక్రమించి పోయినదనియు, ముఖ వైఖరి వాస్తవికత ననుసరించుట లేదనియు తోపవచ్చును. కాని అంగ భంగిమయు హస్త ముద్రలును ప్రస్ఫుటముగ చైతన్య విన్యాసమును స్పందించుచున్న జీవకళను అభివ్యక్తము చేయుచున్నవి. ఈ ప్రతిమలు స్ఫురింపజేయు యవ్వనోద్వేగతయు, లయ స్వరూపమును, ఉత్తమ కళ యొక్క లక్షణములే. దేహ స్వరూపమునందు సరళరేఖలు, కోణములు కానరాక వంపులు, మలుపులు, సమ్మేళనము చెంది చిత్తవృత్తి యొక్క లావణ్యమును ఆనందాతిశయ పారవశ్యతయును స్ఫురింపజేయుచున్నవి. ఈ అంశములు ఇంతకు పూర్వపు శిల్పమున కానరావు.

యౌవనౌద్ధత్యమును, అనిరుద్ధ చిత్తవృత్తియు ఈ పార్శ్వ ప్రతిమలయందే కాక ఈ దేవాలయములందు మరియొక భాగమున కల 'నాగిని' ప్రతిమ యందును గాన్పించును. ఈ మూర్తిని నగ్నముగ చూపి శిల్పి ఎట్టి ఆభరణములును, వేషభూషాదులును చూపజాలని సౌందర్యమును ఒక్క అంగవైఖరి యందే చూపగల్గినాడు. ఇంద్రియ నిగ్రహమును, అహంభావ రాహిత్యమును మానవునికి ఏకైక లక్ష్యముగ శాసించినను హైందవ సంఘము నాగకన్యకలకును, అప్సరో భామినులకును, గంధర్వాంగనలకును, సమగ్ర సౌందర్య విన్యాసమును శృంగార భావ పరిపూర్ణతయును ఆపాదించి యున్నది. చిత్తోద్రిక్తతయు, సుఖానుభూతిని నిరవరోధముగ వెలిబుచ్చు అంగవైఖరియు ఈ నాగిని ప్రతిమయందు కననగును. ఆ ఒయ్యారంపు కులుకు సంపూర్ణ స్వేచ్ఛతో చాచి యుంచిన ఆ కాళ్ళు, చేతులు

కొంచెము పైకెత్తి తన పయోధరములను సంపూర్ణ వికసితములుగ జేసిన ఆ సుందరాంగి భంగిమయు శిల్పి కౌశల్యమును చెప్పకయే చాటుచున్నది. చిత్తోద్వేగతయే ప్రధాన లక్ష్యముగ నున్న యీ శిల్పమునందు వక్షోభాగము నుండియు నితంబ ప్రదేశము వరకును తీర్చి దిద్దిన అవయవ భంగిమ వలన ఒక వినూత్న చైతన్యము స్పందించుచున్నట్లు స్ఫురింపజేసి యౌవనౌద్ధత్యమును ఇతోధికముగ రాజింపజేయుచున్నది. ఇందు కేవలము ఇంద్రియ చాపల్యమును స్ఫురింపజేయు కామోద్రిక్తత ఎంతమాత్రమును కానరాదు. ఈ వ్యక్తి మానవభిన్నయైన నాగనికయను నంశమటుండ ఈ నాగనిక చేతనున్న పడగ విప్పిన పామును, మెడచుట్టను మెలివేసిన పాములను ఈ శిల్పమునకు సామాన్యకాముకి జన సంబంధమైన వాతావరణమునకు భిన్నమైన ఒక విశిష్ట భౌతికాతీత వాతావరణమును సృష్టించి ప్రేక్షకుని చిత్తవికారమును కళా ప్రపంచమునకు సంచాలితము చేసి రక్తి గట్టించుచున్నది. సుఖ సాగరమున మునిగియున్న ఈ సౌందర్యరాశి నాగ సాంగత్యమును గోరుచున్నదేమో! తన సుకుమార కోమల గాత్రములచే మానవాతీత స్థితియందుమాత్రమే రంభాదులవలె పరిష్వంగ మొనర్చునేమో? అభినయ కౌశలమొప్పు వ్రేళ్ళ మధ్యన అంత ఒయ్యారముగ ఫణిరాజును పట్టుకొనియున్న ఈ నాగనిక సామాన్యమానవునిపై దృష్టినైన బరపునా? ఎంతో సూక్ష్మముగ పరిశీలించి, రచించినగాని కామాంధకారమునకు ఎడమీయు ఈ నగ్నస్త్రీరూపము ఇట్టి ఉత్తమ శిల్ప నిదర్శనముగ పరిణమించి యుండదు.

స్త్రీమూర్తిని చిత్రించుటలో భారతీయ శిల్పికి ఎందున సాటిగానరాదు. అధునాతన పాశ్చాత్య శిల్పమునందు – ముఖ్యముగ సాంకేతిక వాదమనియు చిత్తాంకిత వాదమనియు చర్చింపబడుచున్న పాశ్చాత్య సంప్రదాయములందు ప్రాచీన భారతీయ శిల్ప ప్రభావము కొంతవరకు ప్రసరించి యుండుటవలన కాబోలు ప్రకృతి యనుకరణమున కీనాటివరకు ఒసగిన అత్యధిక ప్రాధాన్యత తగ్గి, జీవ చైతన్యమును, భావోద్వేగతను ప్రస్ఫుటము చేయగల శిల్ప చిత్ర పద్ధతులు – అవి వాస్తవికతా నిరూపణకు వేరు దారి త్రొక్కినను సరే – అనుసరింపబడుచున్నవి, 'ఒత్తుకొనివచ్చు కటి కుచోద్భత్తి చూచి. తరుణి తను మధ్య మెచటికో తరలిపోయె" నని ప్రశస్తిగాంచిన స్త్రీమూర్తి తెలంగాణ శిల్పమునందెందు జూచినను గాంచనగును. ఈ పద్ధతి నిన్నటి మొన్నటి వరకును ప్రాచ్య మౌధ్యమునకు, సత్యేతరమగు అతిశయోక్తికి నిదర్శనమని పాశ్చాత్యులచే నిరసింపబడుచుండెను. కాని భావస్ఫురణకు కవివలె శిల్పియు కూడ కొన్ని అంశములను ఉత్ప్రేక్షచేసియో, అతిశయముగ జెప్పియో; మరికొన్ని అంశములను సంకుచిత పరచియో, భావద్యోతకమునకు యెంతయో శ్రమపడిన కాని తన అమోఘ సందేశమును అందజేయజాలడను అంశము ఇప్పటికి క్రమముగ బోధపడుచున్నది.

పానుగల్లునందలి శిల్పములను రెంటిని ఇందు పరిశీలింప తప్పదు.

గణపతి మూర్తియు, నటరాజమూర్తియు కానరాని దేవాలయమే లేదని చెప్పవచ్చును. కాని పానుగల్లునందున్న ఈ శిల్పములు రెండును సాటిలేనివని చెప్పవచ్చును. మూషిక వాహనుడైన ఈ ప్రసన్న గణపతి, ధ్యానశ్లోకములందును లక్షణ గ్రంథములందును నిర్వచించిన రీతిగ నిర్మించబడినను, ఇతని లంబోదరత్వము కాని, కడకు మూషిక వాహనత్వము కూడ, హాస్యమును బుట్టించుటలేదు. ఇతని ఆకారాది విశేషములన్నియు విపరీతసరణీవని కూడ దోచుట లేదు. వాహనమునకు క్రిందనున్న రేఖాచిత్రమును, దక్షిణ పార్శ్వముననున్న కదళీ ఖండమును ప్రధానలయను అనుసరించుచు జీవకళ ఉట్టిపడు ఈ చిత్రమునకు ఒక విశిష్టస్థానమును ఒసగుచున్నవి. రేఖల సొబగు, గతియుతముగ ఒక ప్రధానలయ ననుసరించి నిర్ణీతము జేయబడి యున్నదని ఈ వంపులు తీరియుండు పద్ధతిని బట్టియే నిరూపించవచ్చును. గజాననుని తొండం వామభాగమునకు తిరిగి యున్నందున కదళీఖండం దక్షిణభాగాన ప్రారంభమై చక్కగ నిలుపున పై వరకు నిలచి, ప్రభావళివలె అతని కిరీటం పైన ఒక భాగం క్రిందకు వంగి చుట్టినను రెండవభాగం పైకెగసి లయానుబద్ధంగ వామహస్తము నందలి చక్రరూపమునన్నున్న అక్షామాలతో శృతిగలయుచున్నది. గణపతి స్థూలదేహమును, తదను రూపమగు మూషికమును చిత్రనందు దిగువభాగం నాక్రమించియున్నను తీగెల వలె పైనున్న, ఈ వంపుల రేఖలు చిత్రమునకు ఒక సమస్థిత భావమును కల్పించుచున్నది. పునాది పాయంగ మూషికమునకు క్రిందనున్న రేఖా రచన చిత్రాన కంతటికిని ఒక ప్రధానభూమిక నేర్పరచుచున్నది.

శివమూర్తి ఎన్ని రూపాలుగనో యున్నను నటరాజమూర్తి యందున్న సౌందర్యం, చైతన్యం, లయవిన్యాసం ఏ ఇతర ఉత్తమ కళానిదర్శనం లందును కానరాదు. నాటరాజమూర్తి పల్లవ లోహమయ మూర్తుల యందును, ఎల్లోరా గుహల యందలి అర్ధాభాస చిత్రములందును జగత్ప్రసిద్ధి గాంచినది. పల్లవ శిల్పమును గూర్చిన ప్రస్తావన ఇట అప్రసక్తము. కాని ఎల్లోరా శిల్పంనందుగల నటరాజమూర్తి యందు గాన్పించు క్రోధంగాని, క్రౌర్యంగాని, ప్రతీకార వాంఛగాని పానుగల్లు శిల్పంనందు కానరావు. ఇచట కూడ శివ పాదముల క్రింద ఒక వ్యక్తి చిత్రింపబడియున్నది. కాని ఈ శివమూర్తి అసుర సంహారం చేయుచు, శత్రువును కాలిక్రింద నలిపివేయు చున్నాడనుటకన్న ప్రళయతాండవ మొనరించుచు పాదకమలముల క్రిందనున్న పుణ్యవ్యక్తిని తన్మయత్వ నొందించి పవిత్రీకృతం చేయుచున్నాడన వచ్చును.

(కిన్నెర: సంపుటము 3, సంచిక 9, సెప్టెంబరు 1951 నుండి- శ్రీ పందిరి కృష్ణమోహన్ గారి సౌజన్యంతో)

తెలంగాణ సీమ : కవుల దర్శనము

– డి. రామలింగం

జయస్తే విశాలాంధ్ర జననీమతల్లికా! శ్రియస్తే తెలంగాణ చికురనవమల్లికా!

అని మహాకవి శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారిచే వినుతింపబడిన తెలంగాణ సీమ ఆంధ్ర సంస్కృతికి కాణాచి. ఇక్కడి ప్రతి అంగుళం భూమి చరిత్ర కందని కాలంవరకు – అంటే మూడు నాలుగు వేల సంవత్సరావల వరకు ఆంధ్రుల ఆచార వ్యవహారాలను, ధర్మాభిరతిని, శిల్పకళానైపుణ్యాన్ని, చిత్రకళా విన్యాసాలను, సంప్రదాయాలను, నడవడులను, అందచందాలను, సభ్యతను చాటుతూ ఉటుంది. ఒకానొక చరిత్రకారుడన్నట్లు తెలంగాణాలోని ప్రతి చెట్టు, పుట్ట, రాయి, రప్ప, గుట్ట, మిట్ట ఆంధ్రుల చరిత్ర తాలూకు ఉదంతాలను వ్యక్తపరుస్తూ ఉంటాయి. ఆంధ్రులకు పవిత్రమైన భూమి, ఆవేశ మిచ్చే ప్రదేశము తెలంగాణా. ఇట్టి పుణ్యభూమిని ఇచటి కవులు తీరు తీరులుగా దర్శించి, ఇక్కడ వెలసిన శిల్పకళా లక్ష్మికి నిరాజనము లిచ్చి, ఇచటి ప్రాచీన వైభవాన్ని సగర్వంగా కీర్తించారు. 'రామప్ప గుళ్ళలో రవణించు మూర్తుల, యందచందబుల నాకళించి! పాకాల చెరువులో బాలనురుగుల తేట, సరస మాధుర్యంబు సంగ్రహించి" ఈ ప్రాంతం కవులు వైతాళిక గీతాలు పాడారు. ఇట్టి రచనలలో నాకు లభించిన కొన్నిటిని ఈ వ్యాసంలో ఉదహరిస్తాను.

తెలంగాణా ప్రప్రథమ ప్రజాకవి అని పలువురి ప్రశంసలకు పాత్రుడైన శ్రీ కాళోజీ నారాయణరావు ఓరుగల్లు నగరంలో జరిగిన దశమాంధ్ర మహాసభ స్థాయి సంఘ సమావేశానికి విచ్చేసిన ప్రతినిధులకు స్వాగతం చెబుతూ

పోతన నాగలి చాలుబారినా
పుణ్య క్షేత్ర మిద్దీ,
ఖ్యాత చరిత్రుని విద్యానాథుని
గాంచిన దేశంబూ.
ప్రతాపరుద్రుడు పరిపాలించిన
పట్టణరాజంబూ,
తొమ్మిది లక్షల ధనుర్ధరులకూ
దొరయై వెలిగాడూ,
కొమ్ములు తిరిగిన యోధులెందరో
కొల్చుచుండి రతని,
పతాకమెత్తీ ఆంధ్ర చరిత్రము
ప్రకటించే నతడూ,
పూతచరిత్రులు, ధీరులు వీరులు

పుట్టిన చోటిద్దీ,
పాడిపంటలకు పెట్టిన పేరై
వర్ధిల్లిన పుడమి.
కాలవశంబున పూర్వ వైభవము
గంగను కలిసినదీ,
కోలుపోయి మా సర్వస్వంబును
గుందుచు నున్నాము.

అని సభాసదులకు తెలంగాణీయుల గోడు విన్నవించుకొన్నారు.

ప్రాచీనాంధ్ర నగరాలలోని ఆంధ్రులకు శాశ్వత కీర్తిని తెచ్చి పెట్టిన కాకతీయ సామ్రాజ్యానికి రాజధానియైన ఓరుగల్లు నగరం చరిత్రప్రసిద్ధి కెక్కిన నగరాలలో ముఖ్యస్థానాన్ని అలంకరిస్తుంది. ఈ నగరాన్ని చూచి, దీని కథలు, గాథలు విని తన హృదయావేదనను ప్రకటించని తెలుగు కవి లేడు. తెలంగాణా సారస్వత రంగంలో ప్రముఖులైన శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావు ఈ నగరాన్ని గూర్చి వ్రాస్తూ:

ఆంధ్ర నగరీయని అల్లారుముద్దుగా
పిలిచె విద్యానాథ డెలమి నీమె
అల్లుని స్వేచ్ఛకై నెల్లూరి నెరజాణ
పఠియించె నిచటనే భారతంబు
జానుతెనుంగున శైవ ప్రబంధము
ల్మొలకెత్తి యిచటనే మొగ్గ దొడగె
సుందరమందార సుమదామ మొక్కటి
పోతన గ్రుచ్చె నీ పొలమునందు

ఆర్ద్రహృదయాన నెందరో ఆంధ్రకవులు
ఆలపించిరి యిచటనే ఆత్మగీతి
తలచినంతనె మేనెల్ల పులకరించు
అక్కటా నాటి శోభ యేమాయె నేడు!

అని వితర్కించుకొని తెలంగాణ దుస్థితికి కారణాల నరసి మాతృభాషాభ్యాప్తికి సేవచేయ నుత్సహించి తదాదిగా అదే కృషిలో నిమగ్నులై ఉన్నారు.

ఓరుగల్లు శిల్పసంపద అనన్య సామాన్యమైనది. చారిత్రకంగా ఈ నగరానికెంతటి ప్రశస్తి కలదో దీని శిల్పకళా సంపద కూడా అంతే ప్రశస్తి గాంచినది. ఈ శిల్పసంపదను గూర్చి శేషాద్రి రమణ కవులు ఎన్నడో వ్రాసిన పద్యం ఇది :

చెదరి వీథులబడ్డ సింహవిగ్రహములు
గజరాజముల మేనగలిపికొమ్ము

బల్లెంబుగొని క్రొచ్చవచ్చు రాహుతుమేను
శిథిలాశ్వ తనువులో జేర్చుకొమ్ము
కూలిపోయిన శిలాకుంభముల మహోన్న
తద్వారా శిఖరముల దార్చుకొమ్ము
విరిగిన రమణీయ విగ్రహావళి దేవ
నిలయ సీమలలోన నిలుపుకొమ్ము

ఆవల కనుదోయి మూసి మహాంధ్ర నగర
దివ్యతర రూపరేఖ చిత్రించుకొమ్ము
ఆంధ్రసోదర నీకు మహాంధ్ర నగర
గురుతర మహస్సు మదిలోన గోచరించు.

ఓరుగల్లు కోట ఆంధ్రదేశములోని ప్రఖ్యాత దుర్గములలో ఒకటి. ఇది 12వ శతాబ్దంలో గణపతిదేవునిచే నిర్మించబడింది. గణపతిదేవుని అనంతరం ఆయన కుమార్తె రుద్రాంబ ఓరుగల్లు కోటను బాగా దృఢపరచి శత్రుదుర్భేద్యంగా చేసింది. ఈనాడీ కోటను చూస్తే హృదయం ఉద్విగ్నమవుతుంది. పూర్వపు కాకతీయ సామ్రాజ్య చరిత్ర ఒక్కుమ్మడిగా స్ఫురించి గగుర్పాటు కలుగుతుంది. "పోతన చరిత్ర" కావ్యకర్త శ్రీ వానమామలై వరదాచార్యులవారు ఓరుగల్లు కోటను ప్రస్తావిస్తూ:

కుక్కలు జింపువిస్తరిగ గూలిన ఓర్గలు కోట గంటివే
ముక్కున బ్రాణముండియును మూతికి మీసముగల్ల నాంధ్రాడా
తక్కిన మాట లేమిటికి తన్నిన వెన్నున చప్పుడాయె ని
ప్పెక్కడనో యటంచు వెనకేనియు చూడని సోమరుల్ నృపుల్
దిక్కయి దీని కింత గతి దెచ్చిరి! కాకతి బెబ్బులుల్ రుసల్
గ్రక్కెడి చోట గర్జిలెడి గడ్డపుమేకలు గూబమూక లిం
దొక్కకరంబు ఫాలమున నుంచెదు నా బహుపాపమంచు ఆ
చుక్కల చందమామ తలనూపడె తిరిగి ప్రతాపరుద్రుడై. అన్నారు.

కాకతీయ రుద్రదేవ చక్రవర్తి లలిత కళాభిమాని. ఇతడు రాజధానియైన హనుమకొండలో వెయ్యిస్తంభాల గుడి అని వ్యవహరింపబడుతూ ఉన్న దేవాలయాన్ని అతి రమణీయంగా నిర్మించాడు. క్రీ.శ.1163లో చిత్రభాను సంవత్సరాన ఈ ఆలయనిర్మాణం జరిగింది. వెయ్యి స్తంభాల దేవాలయంలో మూడు దేవాలయాలను కలుపు మండపంలో స్తంభములపైగల లతా వితానం, సుమమాలికలు, గొలుసుల చక్కదనం అపురూపమైనది. మండపముపై జీవకళ లుట్టిపడు దేవతామూర్తుల శిల్పం వర్ణనాతీతం. ఈ శిల్పాన్ని వరదాచార్యుల గారిలా ప్రస్తుతించారు :

నీలపు రాలదంతముల నీడలు కన్పడ చెక్కినట్టి దే
వాలయమూర్తులం వడియవైచిన తుమ్మెద వన్నియల్ కలా
శాలలు గట్టుకొన్న విటు; చేయడ చప్పున జారు శిల్ప ఖం
డాలన్రవత్కలాధనుల నాట్యములాడుట నేత్రపద్మముల్.

వెయ్యి స్తంభాల దేవాలయంలో వాసుదేవరకు అభిముఖంగా ఉన్న నంది చూడవలసిన శిల్పాలలో ఒకటి. ఇది పడుకున్నట్లుగా ఆరడుగుల ఎత్తున చెక్కబడింది. దాదాపు ఎనిమిది వందల సంవత్సరాలుగా కాలవిపర్యాసాలన్నిటికీ తట్టుకొని నిల్చింది ఈ నంది. దీని ప్రతి అవయవము ఎంతో సొంపుగా చెక్కబడింది. ఆంధ్రదేశ ప్రాచీన పశుసంపద కిది తార్కాణమేమో అనిపిస్తుంది. వరదాచార్యులవారు దీనిని గూర్చి వ్రాసిన ఈ మూడు పద్యాలు చిత్తగించండి :

కదిలెడిని మూపురం బద్దో గంగడోలు
వ్రేలునటుదోచు చెవులూపు విధమగుపడు,
పంచకరిగిన కొమ్మునాడించదు గిద,
ప్రాణమున్న యాబోతిది! ప్రతిమగాదు.

ఎందునుగాంచ నందెకను నేమి చివాలున లేచి రాదుగా
అందెలు గజ్జియల్ గొలుసులామెడ గంటలు మారుమ్రోగ ని
ట్లందముగా పరుండి నెమరానుచు జీవముగ్రక్కుచున్న నీ
నందినిగాంచి మర్లుగొని నాకెడి రాయెదయైన ధేనువుల్.

నీళ్లుమేత ముట్టక నంది నేలబట్టి
కినిసి పడియున్న దేటికీ తెలుగునేల?
ఆంధ్ర సామ్రాజ్యమిచటికి నస్తమించె
గోవులను పీకికొని తిను ఘోరకాల
మరుగుదెంచుట దలచి బండగుచు కూలె!

వెయ్యి స్తంభాల గుడి కాకతీయుల శిల్పకళా సంపదకు ఒరవడి. దేవాలయద్వార శాఖలపై రమణీయ శిల్ప విన్యాసాల వెలయించుట కాకతీయ శిల్పమునందలి వైశిష్ట్యం. దేవాలయం లోపలి నర్తకుల దివ్యమూర్తుల అంగవిన్యాసాలు అపురూపములు. వీనిని చూడగానే ఎంతటి మితభాషికైనా మాటలు పెకల్చుకొని వస్తాయి. వరదాచార్యులవారంటారు :

కలకలలాడు లే నగుమొగమ్ముల జీవములొలక్క నాట్యముల్
సలిపెడి శిల్పకామినుల జారెడి చీరెల కోర్కులూర న
వ్వలు నగుచెంత కాలమిటు లుండురయారె ఇదెంత వింత వీ
రల గిలిగింత బెట్టిన కరమ్ముల శిల్పి అదెంత చిలిపియో!

తెలంగాణాలో ఆలంపూరు సుప్రసిద్ధ యాత్రాస్థలం. ఇది రాయచూరు జిల్లాలో తుంగభద్రా నదీతీరాన ఉన్నది. శ్రీశైల పశ్చిమద్వారమని, దక్షిణకాశియని ఖ్యాతిగాంచినది. ఇక్కడ భారతవర్షములోని మతశాఖ లన్నిటికీ సంబంధించిన దేవతా మూర్తులుండడం ఒక విశేషం. శ్రీ కేశవపంతుల నృసింహశాస్త్రి గారు ఈ క్షేత్రాన్ని గూర్చి వ్రాస్తూ :

తలప శ్రీశైల పశ్చిమ ద్వారమగుచు
వరలి బ్రహ్మేశ్వరాఖ్యాన పరమశివుని
కాపురంబున దక్షిణ కాశియగుచు
బొలువుమీరును మా యలంపురము సతము.

అన్నారు. ఇచట ప్రాచీన చాళుక్య, పశ్చిమ చాళుక్య, కాలచుర్య, కాకతీయ, తెలుగు చోళ, విజయనగర సార్వభౌముల కాలంనాటి శాసనాలెన్నో ఉన్నవి. ఈ శిలాశాసనాలను గ్రంథరూపంలో వివరించిన శ్రీ గడియారం రామకృష్ణశర్మ గారు ఆలంపూరు క్షేత్రాన్ని దర్శించవచ్చినవారితో అంటారు :

శాతవాహన రాజులీ తటంబున నాంధ్ర
సామ్రాజ్య బీజముల్ చల్లినారు
చాళుక్య కురరాజ చంద్రులీ గడ్డను
తమ దానధారల తడిపినారు
చోళ సామంతు లిచ్చోటనే ధర్మ స
స్యములకు తగుప్రోది సలిపినారు
మత్తారులను గోసి మా తుంగభద్రలో
కాకతీయులు కత్తి కడిగినారు.
విజయనగరాననీశుల్ విపులమీద
పున్నెములపంట పెనురాశి బోసినారు
పుణ్య గుణభూమి మా అలంపూరు సీమ
స్వాగతము బల్కె మీకు సుస్వాగతంబు.

నేడు తెలంగాణా యువకవులలో దాశరథి అగ్రగణ్యుడు. తెలంగాణా పేరు చెప్పగానే కవులలో చప్పున స్ఫురణకు వస్తాడు. తెలంగాణాయే దాశరథి. దాశరథియే తెలంగాణ మనునట్లుగా ఈయన రచనలు చేశాడు. "నా తెలంగాణ కోటి రత్నాలవీణ" అని ఈయన గొంతెత్తి చాటాడు. ఎక్కడ కవి సమ్మేళనంలో పాల్గొన్నా మొదట తాను వ్రాసిన ఈ మూడు పద్యాలు చదివి తరువాత ఇతర రచనలేవైనా చదువుతాడు :

కోటి తెలుగుల బంగారు కొండక్రింద
పరచుకొన్నట్టి సరసు లోపలవసించి

ప్రొద్దుప్రొద్దున అందాల పూలుపూయు
నా తెలంగాణతల్లి కంజాతవల్లి.

వేయిస్తంభాలగుడి నుంచి చేయిసాచి
ఎల్లోరా గుహలందున పల్లవించి
శిల్పి ఉలిముక్కులో వికసించినట్టి
నా తెలంగాణ కోటి పుణ్యాల జాణ.

మూగవోయిన కోటి తమ్ములగళాల
పాట పలికించి కవితాజదమ్ము కూర్చి
నా కలానకు బలమిచ్చి నడిపినట్టి
నా తెలంగాణ కోటి రత్నాల వీణ!

చిరుతప్రాయంనుంచే కవితారచన చేస్తూ వచ్చిన ఈయన తెలంగాణాలోనేకాక యావదాంధ్రమునకు సంబంధించిన సంఘటనలను, చారిత్రక విశేషాలను ఇతివృత్తాలుగా తీసుకొని ప్రౌఢమైన రచనలు చేశాడు. హైద్రాబాదు ప్రజాపోరాటంలో బందీయై నిజామాబాదు సెంట్రలు జైలులో కారాగారావాసశిక్ష అనుభవించాడు. అది అసలు కారాగారము కాదు. ఇందుపుర దుర్గమని మహారాష్ట్ర వీరుడు ఛత్రపతి శివాజి అనుచరుడైన రఘునాథరాయలు కట్టించిన కోట. దానినే నిజాం నిరంకుశ ప్రభుత్వహయాంలో జైలుగా మార్చారు. అది తెలిసి దాశరథి ఇలా తలపోశాడు.

నశియించెన్ రఘునాథయోధుని దివాణమ్ముల్; మహారాష్ట్ర వీ
రశివాజీ గురురామదాస రసనాగ్రవ్యగ్రమంత్రౌఘముల్
నశియించెన్ రఘునాథ దేవళము లీనాడీ నిజాంరాక్షసీ
నిశితాసిన్ బడి బందిఖానయయి కన్పించెన్ వికారమ్ముగా.

తెలంగాణా శిల్పకళా సంపదకు ప్రభావితమైన దాశరథి లేఖినినుండి ఉత్తమమైన పద్యాలు వెలువడినవి. అయితే ఈయన ప్రత్యేకంగా ఏదో ఒక్క శిల్పమునే వర్ణిస్తూ వ్రాయలేదు. రామప్ప గుళ్ళగోడలపై తీర్చిన లతావలయాలు, దేవతామూర్తులు, నాట్యము చేయు కాంతల వివిధములగు భంగిమలు, గణపురం నృత్యమూర్తులు, పానుగల్లు శిల్పకాంతలు, పాలంపేట శిల్పఫలకములు, వేయిస్తంభాల దేవాలయద్వారంపై వివిధ భంగిమలతో నృత్య వాద్య ప్రదర్శనం గావిస్తున్న స్త్రీ మూర్తులు, ఔరంగాబాదు గుహాలయంలోని యక్షిణీ కిన్నెరలు, ఆలంపూరు నటరాజ విగ్రహము, ఇంకా ఎన్నెన్నో ఉన్నాయి శిల్పకళాఖండాలు. "తాజమహలు నిర్మాణానికి రాశైత్తిన కూలీలెవ్వరో" అను అభ్యుదయ దృక్పథాన్ని అనుసరించి ఈయన తెలంగాణా శిల్పాలనుగాక శిల్పినే కీర్తిస్తూ "శిల్పి" అను పద్యాలు వ్రాశాడు. ఈ పద్యాలను

ఈయనే స్వయంగా చదివి వినిపిస్తే శిల్పి పనివాడితనమంతా ఒక్కసారి శ్రోతల కళ్ళముందు ప్రదర్శింపజేసినట్లవుతుంది. శిల్పిని సంబోధిస్తూ అంటా దీయన :

నినుగని కొండలన్ని రమణీకుచపాళికలై, కపోల మో
హనఫలకమ్ము లై, భ్రుకుటులై, కుటిలాలకజాలమై, సురాం
గలనయి రూపుదిద్దుకొనగా ఉలితో అమృతముచల్లి, జీ
వనములు పోసిపోయెదవు బ్రహ్మవు శిల్పి కులావతంసమా!

తెలంగాణాలో మంజీరానది ప్రవహిస్తూంది. ఈ నది బాలగిరి కనుమల్లో ఉద్భవించి, తెలుగింటికి జారివచ్చిన తెలంగాణా ముద్దుబిడ్డ. దీనికి నిజామాబాదు జిల్లాలో ప్రాజెక్టు కట్టబడింది. అదే నిజాంసాగర్ ప్రాజెక్టు. ఈ ప్రాజెక్టు వల్ల మూడు లక్షల ఎకరాల ఎర్రని ఎడారి పచ్చని పంటచేనుగా పరిణమించింది. దీనినుంచి విద్యుచ్ఛక్తి కూడా ఉత్పత్తి అయి అనేక పట్టణాలకు కాంతిని ప్రసాదిస్తున్నది. గంజి దొరకని కర్షకులకు అపరంజి దింపిన నదీమతల్లి మంజీర. ఈ నదిని గూర్చి దాశరథి చక్కని ఖండకావ్యం వ్రాశాడు. మంజీరతో ఈయన అంటాడు :

ఎవరి గజ్జెల రవళివే నీవు! మంజీర
ఎవరి కజ్జెల భాష్పధారవే! మంజీర
నీవు పారినదారిలో పెక్కు దండాలు
నీవు జారిన జాడలో అమృతభాండాలు
నీవు దూకిననేల మాకు విద్యున్మాల
నీకు ప్రాకిన పథము మాకు చైత్రరథమ్ము
ఎవరికొరకయి పరుగులెత్తి వచ్చితివి?
ఎవరిజూచి తటాకమై నిల్చిపోతివి?
నా తెలుగునింగి నీడల నడచి నడచి
తెలుగు నడతలు నేర్చుకోగలిగినావు.

ఆకలితీర్చుకన్న ఘనమైన మహాయజనమ్ము కాన మీ
లోకమునందు; నీ మనసులో నొకనాడు తదీప్సితమ్ము చీ
కాకొనరింప వాకవయి, కాలువవై, ఝరివై, తటాకమై,
మాకొర కేగుదెంచితిసుమా! కమనీయపయోభరమ్మునన్.

మెదకు మండలంలో ఒకచోట మంజీరానది ఏడు పాయలుగా చీలుతుంది. ఏడు పాయలుగా మంజీర చీలినచోట 'ఏడు పాయల దుర్గాదేవి' వెలిసింది. అక్కడ యేటేటా జాతర జరుగుతుంది. కవి మంజీరను ప్రశ్నిస్తాడు:

ఎవ్వరే యెదురొచ్చి ఏడుపాయలుచేసి
రవ్వల్ల వీణగారాగమెత్తిని నిన్ను?

"ఏడుపాయల దుర్గ" ఏమన్నదే నిన్ను?
యేమన్నదే నిన్ను యేడుపాయల దుర్గ?

మంజీరకు మౌనభంగం కలిగి చల్లని చూపుల జల్లులతో అంటుంది :

"ఏడు పాయల దుర్గ యెదురుగా వచ్చింది
పాడుకొమ్మన్నాది, పరుగులిడమన్నాది
స్వరమొక్కపాయగా సాగిపొమ్మన్నాది
బంగారు పండించి ప్రజలకిమ్మన్నాది."

కవి అంటాడు :

"మంజీరామ తల్లి
తెలంగాణా రైతుల కల్పవల్లి"

కృష్ణ, గోదావరి, తుంగభద్ర, కిన్నెరసాని నదులు ఇటు తెలంగాణాలోను, అటు ఆంధ్రప్రదేశంలోనూ ప్రవహిస్తున్నాయి. ఇవి కొన్ని కొన్ని చోట్ల ఆంధ్ర, హైదరాబాదు రాష్ట్రాలకు ఎల్లలుగా కూడా ఉన్నవి. ఈ నదీమార్గాలలో ఒక ఒడ్డువైపు ఉండే ఆంధ్రులు ఒక రాష్ట్రంలోను, అదే నది అవతలి ఒడ్డున వున్న ఆంధ్రులు మరో రాష్ట్రంలోను ఉండడం అసహజంగా కన్పట్టింది దాశరథికి. ఆ నదులచెంత నిలబడి అటూ ఇటూ ఒడ్డులను పరికిస్తే రెండు ప్రాంతాలూ ఏకం అయ్యేటట్లే కనిపించాయి ఈయనకు. కనుకనే మహోద్రోదయం కొరకై మాతృభూమితో ఇలా అన్నాడు :

తుంగభద్రానదీ భంగమ్ము లిరుకేల
లొరపారుచు రుచు లరసియుచుండ
కృష్ణవేణీ తరంగిణీ నాలుకలుసాచి
దరులరెండిట మజాలరసిపోవ
గోదావరీ వీచికాదివ్య హస్తమ్ము
తిరుకెలంకుల మన్ను తరచుచుండ
బోటికిన్నెరసాని మాటిమాటికి పొంగి
రెండు క్రేవల దరులండగొనగ

ఇటునటును తెల్గునేల లారటముజెంది
కలిసిపోజూచుచున్న యట్టులనె తోచు,
కలిపివేయుము నా తెలంగాణ తల్లి
మూడుకోటుల నొక్కటే ముడి బిగింది!

(కిన్నెర : సంపుటము 6, సంచిక 7, జూలై 1954నుండి- శ్రీ పందిరి కృష్ణమోహన్ గారి సౌజన్యంతో)

తెలంగాణా నాటకాలు

– కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రిగారు

ఉత్తమ నాటక రచన యాంధ్రదేశమున నర్ధ శతాబ్దికి పూర్వము లేదు. నాటకపితా మహునితో నారంభమై క్రమముగ నభివృద్ధి నొందుచు గత శతాబ్దిలో నాటకములు కొల్లలుగ నవతరించినవి.

తెలంగాణమునందు గత రెండు మూడు శతాబ్దులలో సంస్కృతకవులు కొందఱు నాటకకర్తలై వలసినారు. అందు ముఖ్యముగా పేర్కొనదగిన వారు వనపర్తి సంస్థాన ప్రభువులలో నొకరగు శ్రీ అష్టభాషా బహిరీ గోపాలరావుగారు. వీరు పదియేడవ శతాబ్ది మధ్యకాలమువారు. ఈ రాజకవి సంస్కృత కవిరాజై "రామచంద్రోదయము" అను నొక యమక కావ్యమును సంస్కృతమున ప్రౌఢశైలిలో రచియించి యది సుబోధ మగుటకుగాను దాని వ్యాఖ్యను గూడ రచియించెను. శ్రవ్య కావ్యమేగాక "శృంగారమంజరీ బాణము" అను నొక దృశ్య ప్రబంధమును గూడ ఆయన రచియించినారు. ఈ రెండు గ్రంథములు ముద్రితములై సంస్థాన పుస్తకాలయములో నున్నవి. ఎనిమిది ప్రాకృతభాషల నెరిగినవాడగుటచే నాతనికి "అష్టభాషా" అను బిరుదము వచ్చినది.

గత శతాబ్దిలోను, ఈ శతాబ్దిలోనూ గద్వాల, వనపర్తి, సురపురము, ఆత్మకూరు, గోపాలపేట మున్నగు సంస్థానములందు శాస్త్రవిద్వాంసులు, కవులు వెలసినారు. తెలంగాణములోని కెల్ల మహబూబు నగరము జిల్లాలో అనేకులు విద్వాంసులు వెలసినారు. వారిలో ప్రౌఢసరస్వతి బుక్క పట్టణము శ్రీనివాసా చార్యులు (వీరు ఆత్మకూరు వాస్తవ్యులు), వనపర్తిలో శ్రీ హొసదుర్గము కృష్ణమాచార్యులు మున్నగువారు అనర్గళమైన సంస్కృత కవితాధారచే తెలంగాణమునే గాక భారతదేశమున పలుతావుల పండితుల నలరించి నారు. ఇలాగే తెలుగు కవులుగూడ ప్రౌఢశైలిని బహుళ గ్రంథములు రచియించినవా రనేకు లీ సీమలో నున్నారు.

నాటక కర్తలనుగూర్చి చెప్పవలసి వచ్చినపుడు తెలంగాణమునందు కొందఱు ఈ శతాబ్దిలో సంస్కృత నాటకములను తెనిగించినవారున్నారు. వారిలో కీర్తిశేషులు మాదిరాజు విశ్వనాథరావుగారు కాళిదాస శాకుంతలమును తెనిగించిరి. అది అముద్రము. నేను, వారును కలిసి బిల్హణుని "కర్ణసుందరి" అను నాటికను తెనిగించితిమి. అది ముద్రితము.

ఈ దశాబ్దిలో తెలంగాణమున స్వతంత్ర నాటకములు అవతరించినవి కాని, ఇతర సాహిత్య విభాగములకున్న రచనా వ్యాప్తి నాటక విభాగమునకు లేదు. ఉత్తమ నాటక స్థాయికి చెందినవి తెలంగాణమున చాల కొద్దిగా నున్నవి. వనపర్తి వాస్తవ్యులు కీర్తిశేషులు శ్రీ మాదిరాజు విశ్వనాథరావుగారి "ఉచ్చల" నాటకము, కీర్తిశేషులు శ్రీ

సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి "తుకారం" నాటకము ఉత్తమశ్రేణికి చెందినవి. శ్రీ ప్రతాపరెడ్డిగారు నాటక రచనయందేకాక వివిధ సాహిత్య ప్రక్రియలను స్వీకరించి వానిని పరాకాష్ఠనందించిన సహజ ప్రతిభాపాండితీ విలసితుడు. ఈయన త్రొక్కని సాహితీపథము లేదు.

సురవరంవారు, మాదిరాజు వారల తరువాత ఎన్నుకోదగిన నాటకకర్తలు కొందఱు గలరు. వారు రచించిన నాటకములలో శిష్టవ్యావహారిక భాష వాడబడినది. వానిలో కొన్ని తెలంగాణమున నచ్చటచ్చట ప్రదర్శింపబడి రసికుల హృదయములను చూఱగొన్నవి. అట్టి నాటక రచయితలలో ఎన్నుకోదగిన వారు శ్రీ భాగి నారాయణమూర్తి గారు. వీరు హృదయంగమమైన వ్యావహారిక భాషలో రసికుల హృదయాకర్షకమగు భావములతో "పరీక్ష చదువు, డాక్టర్ యజ్ఞ" అను రెండు రసవత్తర నాటకములను రచియించినారు. అవి యిప్పుడు ప్రచారమున నున్నవి. వీరు నాటకములే కాక చక్కని ఖండకృతులు గూడ గూర్చినారు. శ్రీ చిల్లర భావనారాయణరావుగారు "కళాభిమాని, దేశద్రోహం, ఉప్పెన, కామందు, పరిణామం, కొత్తమనిషి" అను నాటకములను, ఇతర ఖండ కావ్యములను వ్రాసినారు. వీరును రచనలో భాగికి ఱేడగువారు. శ్రీ ఎ.ఆర్.కృష్ణగారు "అరగంటలో అదృష్టం, ఎక్కడికి, కల్లోలం, దేశంకోసం, చేసిన నేరం" మున్నగు నాటకములను వ్యావహారికాంధ్రమున రచయించినారు. వీరు చక్కని కథానికా రచయితలు గూడ. వీరి శైలి మృదుమధురమై సర్వజనానురంజకంగా నుండును. ఆ తరువాత పేర్కొనదగిన యువకవి శేఖరుడు శ్రీ సి.నారాయణరెడ్డి. ఈయనకు ఉగ్గుపాలతోనే కవిత్వ మబ్బినదా యనునంత కవితాప్రతిభ రచనలో వెల్లివిరియుచుండును. రసికులైన విద్వత్కవులు మెచ్చు సలక్షణ కవితాధార భావనాశక్తి, రచనా పాటవము నారాయణరెడ్డి కవితలో ప్రతి పదమునందును వెల్లివిరియుచుండును. ఈతడనేక పద్యగేయ ఖండకృతులే కాక "ఋతువులరాణి, నవ్వని పువ్వు, వలపురేడు, అజంతా సుందరి, సుగాత్రి" అను నాటికలు గూడ రచియించినాడు. ఇతడింకను నభివృద్ధి నంది తెలంగాణమునకు మణిపూస కాదగు కవితాబీజము లితనిలో గలవు. శ్రీ గిడుతూరి సూర్యం గేయకవిత్వ రచనలో నిపుణుడు. ఈయన "ఆహుతి, మానవుడు" అను నాటికలను రచియించి రసికుల మన్ననలందినాడు. ఇటీవల జరిగిన ఆల్ఇండియా రేడియో నాటికల పోటీలో నీతని "కన్నబిడ్డలు" అను నాటికకు తృతీయ బహుమతి లభించినది. శ్రీ పోతుకూచి సాంబశివరావుగారు "ఏడుసున్నలు, రెండు నాలుకలు, ఇదీ తంతు, ప్రతిధ్వనులు" అను నాటికలను రచియించినారు. వీరు సుప్రసిద్ధ కథకులు. శ్రీ భట్టిప్రోలు జయరామారావు "త్యాగయ్య, అప్పాజీ, అవసానం, పన్నా, ఆంధ్రప్రతిభ" అను నాటకములను వ్రాసి చారిత్రక నాటకకర్తలలో పేరొందిన ప్రతిభావంతుడు. శ్రీ సురమౌళి "కులంనిసా", శ్రీ కవిరాజమూర్తి "మార్పు", శ్రీ వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి

"మేధావి" అను నాటకములను రచియించినారు. "చిరు గజ్జెలు" అను పుస్తకములో శ్రీమతి యశోద, శ్రీ వట్టికోట, శ్రీ సురమళి, శ్రీ నారాయణరెడ్డిగారల కృతులు వెలసినవి. వట్టికోట కథానికా రచనమున గూడ అందెవేసిన చేయి. ఆ తరువాత ముఖ్యముగా నెన్నదగిన యువ రచయిత శ్రీ కె.ఎల్. నరసింహారావు. ఈయన వచనశైలి చాల హృదయంగమముగా నుండును. ఈయన "గెలుపు నీదే, ఆదర్శలోకాలు, ఒకరోజు, కాలప్రవాహం" అను నాటికలను రచియించి చిఱుత వయసుననే చక్కని నైపుణ్యము సంపాదించి యశము గడించినారు.

1. ఇండియన్ నేషనల్ థియేటర్; 2. విజయకళా సమితి; 3. నవ్యకళా సమితి; 4. సన్మిత్ర నాట్యమండలి; 5. విస్తృత నాట్యమండలి; 6. జయహిందీ నాట్యమండలి; 7. కాకతీయ కళాసమితి; 8. జనతా కళామండలి; 9. ఆంధ్ర విజ్ఞాన సమితి; 10. ఆర్.టి.డి. ఎంప్లాయీస్ యూనియన్; 11. ఇన్‌కంటాక్స్ ఎంప్లాయీస్ యూనియన్; 12. వివిధ కళాశాలల ఆంధ్ర విద్యార్థి సమాజము; 13. దుర్గా ఎమెచ్యూర్సు; 14. చిక్కడ్‌పల్లి ఎమెచ్యూర్స్; 15. వెంకటేశ్వర కళాసమితి; 16. ఆంధ్రాభ్యుదయ కళాసమితి మున్నగు నాటక సంఘములు తెలంగాణములో వివిధ నాగకములను ప్రదర్శించుచు నాట్య కళాపోసణమును చేయుచు రచయితల నుత్సాహ పఱుచుచున్నవి.

ఇంకను ననేకులు రేడియో నాటకములను రచియించి ప్రసారము చేసినవారు. శ్రీ కేశవపంతుల నరసింహశాస్త్రి మున్నగువారున్నారు. వీరేకాక ప్రతిభా వంతులైన రచయితలెందరో వెలుగులకు రానివారు తెలంగాణములో కలరు. రచయితలకు ప్రోత్సాహము గలిగించుచు "ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, సాధన సమితి, తెలంగాణా రచయితల సంఘము" మున్నగు సారస్వత సంస్థలు కృతులను రచియింపజేసి తెలంగాణా సాహిత్యరంగమున నొక నూత్నోత్తేజమును గలిగించుచు సారస్వతసేవ సలుపుచున్నవి. – పరిశోధన (డిశంబరు–జనవరి 1955)

(కిన్నెర : సంపుటము 7, సంచిక 1, జనవరి 1955 నుండి– శ్రీ పందిరి కృష్ణమోహన్ గారి సౌజన్యంతో)

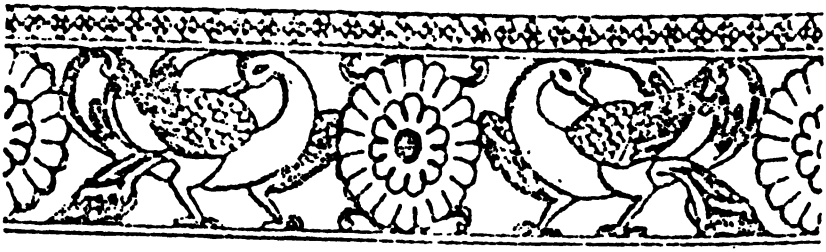

తెలంగాణాలో తెలుగు భాషా సాహిత్యాల వికాసం

- కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి

చారిత్రకంగా ప్రసిద్ధి చెందిన తెలంగాణా, తెలుగు సాహిత్యానికి అమూల్యాలంకారాలను చేకూర్చినది. పోతన, పండితారాధ్యుడు, పిల్లలమర్రి పినవీరభద్రుడు, గోపన్న మొదలగు సాహితీవేత్తలు తెలంగాణాలోనే జన్మించినారు. అయితే కొంతకాలం తరువాత ఈ సీమ అనేక కారణములచేత మరుగున పడిపోయినది. ఈ శతాబ్దారంభంలో హైద్రాబాదు రాష్ట్రంలో ఆంధ్రసారస్వతోద్యమానికి మూలపురుషుడు దనదగిన కీ.శే. శ్రీ కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు పంతులుగారు తెలుగు భాషా వికాసానికి చక్కని పునాదులు వేసినారు. ఆయన కృషి మూలగానే 1901లో హైద్రాబాదు నగరంలో కృష్ణ దేవరాయాంధ్రభాషా నిలయం స్థాపించబడింది. ఆ తరువాత తెలంగాణా జిల్లాలలో అనేక గ్రంథాలయములు నెలకొల్పబడినవి. హైద్రాబాదు రాష్ట్రంలో మొట్టమొదటి ప్రచురణ సంస్థ అయినట్టి విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమాలను వారే 1907లో స్థాపించారు. లక్ష్మణరావుగారు ప్రారంభించిన గ్రంథాలయోద్యమమే తెలంగాణాలో సారస్వత, సాంఘిక, రాజకీయ చైతన్యానికి మూలకందమైనది. 1948లో శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరావు పంతులు గారు ఆంధ్ర చంద్రికా గ్రంథమాలను స్థాపించి ఉత్తమమైన విషయాలకు సంబంధించిన గ్రంథములను ప్రచురించారు. 1948 సెప్టెంబరు, నెలకు పూర్వం ఇతర ప్రాంతీయ భాషలవలెనే తెలుగుభాషకు కూడా ప్రభుత్వాదరణ లేకపోయింది ఈ లోపమును గుర్తించి, సారస్వతాభి మానులైన కొందరు యువకులు ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తు అనుపేర నొక సంస్థను స్థాపించి తెలుగుభాషా ప్రచారము చేయ మొదలు పెట్టినారు. పరిషత్తు స్వయముగా పాఠ్యప్రణాళికలను, పాఠ్యగ్రంథములను తయారుచేసి తెలంగాణములోని వివిధ కేంద్రాలలో తెలుగు పరీక్షలను జరుపనారంభించినది. అక్షరాస్యులు కానివారికి మాతృభాషను బోధించుట, రాష్ట్రాంధ్రులలో మాతృభాషాభిమానమును పెంపొందించుట, ప్రాచీన తాళపత్ర గ్రంథములను ప్రకటించుట, ఆంధ్రభాషాభివృద్ధికై సర్వ విధముల కృషి చేయుట పరిషత్తు యొక్క ముఖ్యాదర్శాలు. 1948 తరువాత పరిషత్తు ప్రభుత్వ ఆర్థిక సహాయమును పొంది వయోజన విద్యావ్యాప్తికి కూడా కృషి చేయ నారంభించినది. ఇప్పుడు పరిషత్తుకు రాష్ట్రంలోను, రాష్ట్రం వెలుపలను అనేక శాఖలున్నవి. పరిషత్తు యొక్క ప్రవేశ, విశారద పరీక్షలు హైద్రాబాదు ప్రభుత్వంచే గుర్తింపబడినవి.

ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తుగాక తెలంగాణాలో అనేకమంది రచయితలు సభ్యులుగా నున్నటి సారస్వత సంస్థలు మరి రెండు ఉన్నవి. వీనిలో మొదటిది సాధన సమితి. ఇది 1936లో స్థాపించబడింది. ఈ సంస్థలో ప్రముఖ కథా

రచయితలు, కవులు సభ్యులుగా నున్నారు. ఆ తరువాత రాష్ట్రంలోని ప్రధానమైన సాహితీ సంస్థలలో తెలంగాణా రచయితల సంఘం చెప్పుకోదగినది. ఈ సంఘానికి జిల్లాలలో కూడా శాఖలున్నవి, సాహితీ గోష్ఠులద్వారా, కవి సమ్మేళనాలద్వారా ఈ సంస్థ తెలుగు సాహితీ వికాసానికి కృషి చేయుచున్నది. ప్రజలలో మంచి పేరు ప్రఖ్యాతులు గల కవులు, రచయితలు ఈ సంఘమునకు సభ్యులుగా నున్నాను.

ప్రముఖ సారస్వత సంస్థలలో విజ్ఞాన వర్ధనీ పరిషత్తు ముఖ్యముగా పేర్కొనదగినది. కీ.శే. శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు ఈ పరిషత్తును స్థాపించారు. సికింద్రాబాదు నవ్య కళాసమితి విజయకళా సమితి మున్నగు సంస్థలు తెలుగు నాటక కళోద్ధరణకై ప్రశంసనీయమైన కృషి చేస్తున్నవి.

గత పదేండ్లలో తెలంగాణాలో తెలుగుభాష గణనీయమైన అభివృద్ధి ప్రచారములను గాంచినది. ఈ కాలంలోనే హైదరాబాదు ప్రభుత్వం నిరక్షరాస్యతా నిర్మూలనకు వయోజన విద్యా తరగతుల ద్వారా కమ్యూనిటీ ప్రాజెక్టు ప్రాంతాలలో సంగీత సారస్వత కార్యక్రమాల ద్వారా, 1953 సెప్టెంబరు నెలలో ప్రవేశపెట్టబడిన నిర్బంధ ప్రాథమిక విద్యా చట్టమును కొన్ని నిర్ణీత ప్రాంతాలలో అమలు పరచుట ద్వారా, తెలుగు భాషకు అమూల్యమైన సేవ చేసినది.

ప్రాథమిక ఉన్నత పాఠశాలలో బోధనా భాషగా తెలుగును ప్రవేశపెట్టడం వల్ల రాష్ట్రంలో ఆంధ్రభాషాభివృద్ధికి చక్కని అవకాశము లేర్పడినవి.

కీ.శే. శ్రీ కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు ప్రారంభించిన గ్రంథాలయోద్యమం ఇప్పుడు ప్రభుత్వ ప్రోత్సాహమును, సహాయమును విరివిగా పొందుచున్నది. ప్రస్తుతం విద్యాశాఖ డైరెక్టరుగా నున్న శ్రీ సేతు మాధవరావు, ఐ.ఎ.యస్. గారు స్వయంగా దీనికై కడు శ్రద్ధతో కృషి సలుపుచున్నారు. పాఠశాలల లైబ్రరీలలోను, ప్రభుత్వ ప్రైవేటు గ్రంథాలయాలలోను తెలుగు పుస్తకముల సంఖ్యను పెంచించడానికి ఆయన సర్వ ప్రయత్నములు చేస్తున్నారు.

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం : ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం కూడా ప్రాంతీయ భాషల ప్రాధాన్యమును గుర్తించి వాటిని కాలేజీ నిర్బంధపఠనీయ భాషలుగా చేసినది. అంతేగాక విశ్వవిద్యాలయంలో ప్రాంతీయ భాషల పి.హెచ్.డి. రీసెర్చి తరగతులు ప్రారంభింపబడినవి. తత్ఫలితంగా ఇద్దరు లెక్చరర్లు – శ్రీ దివాకర్ల వెంకటావధాని గారు నన్నయకు పూర్వపు తెలుగు వాఙ్మయమును గూర్చియు, శ్రీ బి.రామరాజు గారు తెలుగు జానపద సాహిత్యమును గూర్చియు పరిశోధనలు సల్పుతున్నారు.

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం యొక్క తెలుగు, సంస్కృత వ్రాతప్రతుల విభాగము తెలంగాణములోని కొన్ని ముఖ్యమైన వ్రాతప్రతులను పరిశీలించి పరిష్కరిస్తున్నది. ఈ విభాగమునకు రిటైర్డు ప్రొఫెసరు శ్రీ కురుగంటి సీతారామయ్య గారు అధిపతిగా నున్నారు. **– నేటి హైద్రాబాదు (ఫిబ్రవరి 1954)నుండి**

శ్రీకృష్ణదేవరాయ ఆంధ్ర భాషా నిలయం

ఇరువదియైదు సంవత్సరాల క్రితం ఈ భాషా నిలయపు రజితోత్సవము జరిగినప్పుడు నేను గౌరవ కార్యదర్శిగా పనిచేయు గౌరవము లభించింది. స్వర్ణోత్సవ సందర్భంలో నాకు నిలయాధ్యక్షత పదవినేగాక ఈ సమావేశమునకు అధ్యక్షుడుగా నుండు గౌరవము నొసంగిన మిత్రులకు నే నెంతయు కృతజ్ఞతాబద్ధుడను. నాకు యీ నిలయంతో గల సన్నిహిత సంబంధమువలన వారి యాజ్ఞ నంగీకరించక తప్పినది కాదు.

లోకమునందు యే జాతికేనియు భాష ప్రాణము వంటిది. సంస్కృతి యను పదములో అనేక విషయములు యిమిడి యున్నను వేషభాషలు ముఖ్యంగా గమనింపబడు చుండును. వేషము జాతికి కేవలం బాహ్యావిష్కారమగుటచే దానిని ఎప్పటికప్పుడు యిష్టానుసారముగా మార్చుకొన వచ్చును. కాని భాష ఆంతరంగిక మగుటచే మార్చుకొనరానిది. ఒకవేపు దేశకాల పాత్రముల ననుసరించి అనివార్య కారణముల వలన భాషలో మార్పు కలిగెనేని అట్టి మార్పే సంస్కృతియందు వెంటనే ప్రతిఫలించును. భాష సచేతనమై దినదినాభివృద్ధి గాంచుచుండునేని ఆ జాతియు నట్లే పురోగమనము చేయు చుండును. దురదృష్ట వశమున భాషయే పతనావస్థకు గురి అయ్యెనేని ఆ జాతియూ పతనము వంకకు మొగ్గక తప్పదు. ఈ పరస్పర సంబంధము ఒక చారిత్రక సత్యము.

భాషా నిలయం పుట్టుక

కాకతీయుల కాలమున మహోజ్జ్వలముగా వెలుగొందిన ఆంధ్ర సామ్రాజ్యలక్ష్మి వలెనే ఆనాటి ఆంధ్ర భాషా సారస్వతము అత్యుత్తమ దశ నంది వెలుగొందినది. ఈ తెలంగాణా ఆనాటి ఆ ఆంధ్ర సారస్వతమునకు విహార రంగమై విలసిల్లినది. భాగవతము, రామాయణము, బసవ పురాణము, మార్కండేయ పురాణము మొదలుగా గల శతాధిక గ్రంథములు ఆంధ్ర వాగ్దేవికి అనర్ఘాలంకారములూ విలసిల్లినవి. కాని కాకతీయరాజ్య పతనానంతరము ఆంధ్ర భాషామతల్లియూ పతనోన్ముఖియై రాను రాను క్షీణదశకు వచ్చినది. ఇప్పటికి ఏబది సంవత్సరములకు పూర్వము హైదరాబాదు రాష్ట్రము నందలి తెలుగుభాష విషమ పరిస్థితిని గమనించి ఇంగ్లీషు, ఉర్దూ భాషలకున్న చెల్లుబడిలో శతాంశమేననియు ప్రాముఖ్యము లేక "ఉద్ధతుల మధ్య పేదకు నుండ తరమే" యను నార్యోక్తి ననుసరించి అదశ్యప్రాయమగుచున్న భాషామతల్లిని పునరుద్ధరించుటకై ఈనాడు స్వర్ణోత్సవమును నెరపుకొనుచున్న శ్రీ కృష్ణదేవరాయ ఆంధ్ర భాషానిలయము జన్మించెను. అన్ని సాధనములు అన్యోపాయములును అనాచరణీయములై అనుపయుక్తములుగా కన్పటినందున ఆంధ్ర భాషా ప్రచారమునకును, ఆంధ్ర సారస్వత

పునరుద్ధరణము నకును గ్రంథాలయోద్యమమే తరుణోపాయముగా తోచినది నాటి పెద్దలకు. సర్వతోముఖమగు ఆంధ్రోద్యమ పరిశ్రమలందు గ్రంథాలయోద్యమము ఆంధ్రుల ప్రత్యేక సభ్యతను వికసింప జేయుటకు మిక్కిలి అనువైన దగుట చేతను, వారి విలక్షణ జాతీయ స్వభావమునకు అనుకూలమైన దగుటచేతను ఆంధ్ర జనసామాన్యముచేత స్వాగతము పడసినది. ఇంకను గ్రంథాలయోద్యమము జనాకర్షణ దశ నొందని కాలముననే విశాలమగు విజ్ఞాన ప్రేమచే ప్రేరితులై ఆనాటి మన పెద్దలు ప్లవనామ సంవత్సర శ్రావణ బహుళ తదియ భానువారమునకు, ఆంధ్రభాషా నిలయము రామకోటిలోని కీర్తిశేషులు శ్రీ రావిచెట్టు రంగారావుగారి భవనములో స్థాపించబడింది. తరువాత దినదినాభివృద్ధి నొందుతూ క్రమక్రమంగా ఇప్పటి రూపు రేఖలను దిద్దుకొన్నది.

ఈ నిలయమును స్థాపించిన పెద్దలలో నేటి మహాసభ ఆహ్వానసంఘ అధ్యక్షులు శ్రీ రాజా నాయిని వెంకట రంగారావుగారును, కీర్తిశేషులు శ్రీ కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు గారును ముఖ్యులు. కీర్తిశేషులు ఆదిపూడి సోమనాథరావుగారు, మైలవరపు నరసింమ శాస్త్రిగారను పండితద్వయము వారితో సహకరించినవారిలో గణనీయులు. ఈ అయిదుగురి నిరంతర కృషి సేవా ఫలితముననే ఈ భాషా నిలయము అనేక బాలారిష్ట దోషముల నుండి తప్పించుకొని తన యస్థిత్వమును నిలుపుకొన్నది.

స్థాపనోద్దేశం :

శ్రీ కృష్ణదేవరాయ ఆంధ్రభాషానిలయము అను పేరునందే ఈ నిలయ స్థాపనోద్దేశం ఇమిడి ఉన్నది. రాష్ట్రమునందు అత్యంత దుస్థితినందున్న తెలుగు భాషను భాషా ప్రచారము ద్వారా తిరిగి శ్రీకృష్ణదేవరాయలు కాలమునందు ఆంధ్రభాషకు సిద్ధించిన ఉచ్చదశకు ఉద్ధరించుటయే ఈ నిలయము యొక్క ప్రధాన ఉద్దేశము. కావుననే ఈ భాషా నిలయ స్థాపనము తెలంగాణము నందలి ఆంధ్రభాషా వికాసనోద్యమమునకు అంకురార్పణమై వెలసినది. ఈ నిలయ స్థాపనతో ప్రారంభింపబడిన గ్రంథాలయోద్యమము నిజముగా తెలంగాణము నందలి ప్రప్రథమ ఆంధ్రోద్యమమని చెప్పుట అతిశయోక్తి కాదు. ఈ నిలయ స్థాపనము తెలంగాణా ఆంధ్రులలో ఒక నూతనోత్సాహమును రేకెత్తించెను. 1904 సంవత్సరములో శ్రీ లక్ష్మణరావుగారి ప్రోత్సాహముననే హనుమకొండ లో శ్రీ రాజరాజనరేంద్ర భాషా నిలయము స్థాపించబడెను. 1905లో సికిందరాబాదు నగరమందు ఆంధ్ర సంవర్ధనీ గ్రంథాలయము, 1918లో ఓరుగల్లునందు శబ్దానుశాసన ఆంధ్రాభాషా నిలయమును సంస్థాపితము లయ్యెను. ఈ విధముగా ఈ గ్రంథాలయోద్యమమే తెలంగాణమునం దంతటను వ్యాపించి ఈ గ్రంథాలయపు రజితోత్సవము అనగా 1927 వరకే హైదరాబాదులో ఏడు, సికిందరాబాదులో నాలుగు, ఆతరాఫ్‌బల్దా జిల్లాలో రెండు, వరంగల్ జిల్లాలో పదేను, కరీంనగర్ జిల్లాలో తొమ్మిది, నల్గొండ జిల్లాలో పదమూడు,

మహబూబ్‌నగర్ జిల్లాలో అయిదు, మెదక్ జిల్లాలో అయిదు, నిజామాబాదు, ఆదిలాబాదు, రాయచూరు జిల్లాలలో ఒక్కొక్కటి చొప్పున గ్రంథాలయములు స్థాపింపబడెను. ఈ విధముగా తెలుగు జిల్లాలలో అల్లుకొనిపోయిన గ్రంథాలయములు, ఉపన్యాసములు, సభలు, సమావేశములు, కవితాగోష్ఠులు, వార్షికోత్సవములు మున్నగునవి జరిపి నిద్రాణులై ఉన్న తెలంగాణా ప్రజలను మేల్కొలిపి, వారియందు జిజ్ఞాసాతృష్ణను ఉద్భవమొనరించినవి. యువకులలో రచనోత్సాహము పురికొల్పుటకు తోడ్పడినవి. 1913నుండి విజ్ఞానవంతులు కొందరు మాతృభాషా సేవకు నడుం కట్టి పత్రికలను ప్రకటింప నారంభించిరి. హితబోధిని, తెలుగు పత్రిక, నీలగిరి, ఆంధ్రాభ్యుదయం, గోల్కొండ పత్రిక, సుజాత, ఆంధ్రశ్రీ, దేశబంధు, తెలుగుతల్లి, విభూతి, దివ్యవాణి, ఆంధ్రవాణి, తెలంగాణా, మీజాన్ (దినపత్రిక), శోభ, తరణి వంటి మాస, వార, అర్ధవార, దినపత్రికలు తెలంగాణం యొక్క వివిధ ప్రదేశములనుండి వెలువడ నారంభించి గ్రామములందును పాఠకుల సిద్ధపరచి, విజ్ఞాన ప్రచారముగావించి భాషాసేవ యొనరించినవి. వీనియందు అనేకములు ఆర్థిక దుస్థితిచే బాలారిష్ట దోషాలకు గురియై అంతరించినవి. కొన్ని ఆ కాలపు రాజకీయ నిర్బంధమువలన బాధింపబడినవి. నిర్బంధములు సడలింపబడుటచే పోలీసుచర్య అనంతరము కొలది కాలములకే సుజాత, ప్రగతి, భాగ్యనగర్, పద్మశాలి, జనశక్తి, ప్రజాశక్తి, మేధావి, జయభారత్, తెలుగుదేశం, కాకతీయ, చిత్రవిచిత్ర, సుదర్శన, శ్రీ కుసుమహరనాథ, ప్రజావాణి మొదలగు మాస, పక్ష, వార, ద్విదిన పత్రికలు వెలువడి ప్రశంసనీయమగు భాషాసేవ నొనర్చుచున్నవి.

వివిధ సంస్థల సేవ

ఈ సాధనములు గాక, భాషా సేవకొరకు కొన్ని గ్రంథమాలలు స్థాపింపబడినవి. గోల్కొండ, కిన్నెర, దివ్యవాణి, కాకతీయ, విరేశలింగ కవికంఠాభరణ, విజ్ఞాన ప్రచారిణీ మండలి, అణా గ్రంథమాల, దేశోద్ధారక, సాహితీమేఖల, సాధన సమితి యను గ్రంథమాలలు పేర్కొనదగినవి. విజ్ఞాన చంద్రికా గ్రంథమాలకూడా మొట్టమొదట హైదరాబాదునందు స్థాపించబడి, నాలుగు గ్రంథములను ప్రకటించిన పిదప కార్యాలయము మార్చరబడి తరువాత అంతరించినది. కాని పై గ్రంథమాల ఆశయములతోడనే ఇప్పుడు ఇచ్చట ఆంధ్రచంద్రికా గ్రంథమాల స్థాపింపబడి ఉత్తమమైన చారిత్రము, సాహిత్యము, ప్రజావిజ్ఞాన సాహిత్య గ్రంథములను ప్రచురించి ప్రశంసనీయముగా భాషాసేవ గావించుచున్నది. మరియు విజ్ఞానవర్ధినీ పరిషత్తు, లక్ష్మణరాయ ఆంధ్ర పరిశోధక మండలి, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తులవంటి పరిషత్తుల సేవ కడుంగడు ప్రశంసాపాత్రము, పైవానిలో శ్రీ లక్ష్మణరాయ పరిశోధక మండలి అనేక తాళపత్ర గ్రంథములు, అనుశ్రుత సంస్కృత, ఆంధ్ర గ్రంథములు సేకరించి భద్రపరచడమేగాక,

తెలంగాణా శాసనములను పేర ఒక గ్రంథమును ప్రకటించి మందలివారు పునర్ముద్రణ కార్యమును సాగించుచున్నారు. ఈ అమూల్యమైన సేవకై కంకణబద్ధులై మొదటినుండియు పనిచేయుచున్న శ్రీ ఆదిరాజు వీరభద్రరావుగారు అత్యంత ప్రశంసనీయులు. గోల్కొండ కవుల సంచిక, శ్రీ కృష్ణదేవరాయల ఆంధ్ర భాషా నిలయ సంచిక, శబ్దానుశాసన ఆంధ్రభాషానిలయ రజితోత్సవ సంచిక, పోతన వర్ధంతి సంచిక, హనుమంతరాయ షష్టిపూర్తి సంచిక మున్నగునవి అమూల్యమగు చారిత్రక సారస్వత వ్యాసాలను ప్రకటించి ప్రజలకు అత్యంత సేవ కావించి ప్రశంసాపాత్రము లైనవి. పైవానిలో గోల్కొండ సంచిక సేవ ప్రత్యేక ప్రశంసనీయార్హము. ఈ సంచికను ప్రకటించి అజ్ఞాతులైన సుమారు 83 మంది తెలంగాణా కవుల యొక్క కావ్యపు మచ్చుతునకలను ఆంధ్రలోకమునకు అందించి ఇచ్చట కవులులేరను అపోహను రూపుమాపి శ్రీ సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు తెలంగాణాకు అత్యంతమైన సేవ గావించిరి. ఈ విధముగా గ్రంథాలయముల మూలంగా తెలంగాణము నందు భాషావ్యాప్తి, విద్యావ్యాప్తి, విజ్ఞాన ప్రచారం జరుగుటచే గ్రామగ్రామములందును కవులు, గ్రంథకర్తలు, వ్యాసకర్తలు, వ్యాసరచయితలు, లేఖకులు, విమర్శకులు, కథకులు, ఏకాంకిక రచయితలు, పరిశోధకులు విరివిగా బయలుదేరి భాషాసారస్వత సేవను విరివిగా నొనరించుచున్నారు.

మొట్టమొదటి గ్రంథాలయము

ఈ భాషా నిలయము హైదరాబాదు రాష్ట్రమునందు మొట్టమొదట సంస్థాపింపబడిన గ్రంథాలయమగుటయేగాక, సక్రమ పద్ధతులపై నడుపబడిన ఆంధ్ర గ్రంథాలయములలో నిది సమస్త ఆంధ్రావని యందును అగ్రగణ్యముగా పరిగణింపబడు చున్నది. తెలంగాణమునందు 1922 నుండి ప్రారంభింపబడిన ఆంధ్రోద్యమము అతిత్వరగా రాష్ట్రమందంతటను వ్యాపించుటకు అనువగు మార్గదర్శకత్వమును కల్పించిన గౌరవము ఈ భాషా నిలయమునకు చెందుతున్నది. ఈ గ్రంథాలయము స్వయముగా మొదటినుండియు సభలు, సమావేశములు, ఉపన్యాసములు, సారస్వత సప్తాహములు, కవి సమ్మేళనములు, హరికథా కాలక్షేపములు, సంగీత సభలు, నాటక ప్రదర్శనములు, జయంతులు, వర్ధంతులు మొదలగు నానావిషయములకు సంబంధించిన కార్యక్రమములను తరచుగా నేర్పాటు గావించి ప్రజలకు విజ్ఞానము, వినోదము కల్గించుచున్నది. అనేక కవి పండిత సన్మానములు జరిగినవి. ఇంతేగాక ఆంధ్రదేశమునందున్న పండితాగ్రేసరు లలో ఈ గ్రంథాలయమును తిలకించి సదభిప్రాయము నొసంగనివారు లేరనియే చెప్పవచ్చును. ఈ నియమునందు ఎనిమిదివేల గ్రంథములు కలవు. వీనియందు సంస్కృత ఆంగ్ల గ్రంథములు కూడా పరిమితముగా గలవు. ప్రాచీన ఆధునాతన శాఖలకు సంబంధించిన గ్రంథములు సప్రయత్నముగా సంగ్రహింపబడి ఉన్నవి.

ఏబయి పత్రికలు పాఠకులకు అందింపబడుచున్నవి. నిలయభవనములను అవసరసమయములందు ఇతర సారస్వత కళా సంస్థలకు ఒసగుతూ వాటిని ప్రతోత్సహించుచున్నది. నిలయ సభ్యుల సంఖ్య 500. వీరిలో నూరు స్త్రీ సభ్యురాండ్రు కలరు. ఈ విధంగా తెలంగాణమునందు నాటినుండీ నేటివరకు జరుగుతున్న వివిధ భాషా సారస్వత ఉద్యమమునందు నాటినుండి నేటివరకు జరుగుతున్న వివిధ భాషా సారస్వత ఉద్యమమునందు ఈ భాషా నిలయము ప్రత్యక్షముగను, పరోక్షముగను భాగస్వామియై ఉండి దోహదము ఒసంగు చున్నదనిన సత్యదూరము కానేరదు. కాని ఈ నిలయము నేటివరకు ఒనరించిన సేవకంటె నేటినుండి ఒనరించవలసిన సేవ పదిరెట్లు కలదు. పారతంత్ర్యమునకు లోబడి పరభాష పర వేషాభివృద్ధికి పాటుబడుతూ జీవించు తెలుగువారియందు మరల మాతృభాషా మమకారమును రేకెత్తించి ఒక నూతన పరమార్థమును గుర్తెరిగింప జేసినది ఈ భాషానిలయము. కాని, నేటి ప్రజాస్వామిక స్వాతంత్ర్య వాతావరణమున ఈ భాషానిలయము యొక్క బాధ్యత పెరిగిపోవుచున్నదనే విషయం గమనార్హము. భాషాసారస్వతములోని సభ్యతా సంస్కృతుల నభివృద్ధి నొందించి తగిన వాతావరణము సృష్టించి తెలుగువారి మేధాసంపత్తికి ప్రతిభా వ్యుత్పత్తులను పదును పెట్టి, ఆంధ్ర జాతియొక్క పూర్వ విశిష్టతను పునఃస్థాపించే బాధ్యత ఈ ప్రముఖ భాషా నిలయపు మూపుపై పడుచున్నది. ఇట్టి గురుతరమైన బాధ్యతను సక్రమంగా నిర్వహించుట సామాన్యమైన పనికాదు. ఈ కార్యమును నిర్వహింపవలెనన్న ఈ భాషా నిలయమునందు అనేక సవరణములు అవసరమగుచున్నవి.

నిలయ భవనము శ్రీ రాజా బహదూరు వెంకట్రామారెడ్డిగారు, కీర్తిశేషులు శ్రీ వేలూరు రంగధామనాయుడుగారు ఒనరించిన అవిస్మరణీయమైన సేవవలన కొంత విస్తరింపబడినది. అయినను సభ్యుల సంఖ్యను, గ్రంథాలయావశ్యకతను బట్టి ఈ గ్రంథాలయ భవనము అత్యంత సంకుచితమై ఉన్నది. స్త్రీల శాఖ, బాల శాఖలను ప్రత్యేకముగా నడిపించవలెనన్నను, మరియు సంచాక గ్రంథాలయ విధానము నవలంబించి సాధ్యమగునేని గ్రంథములను గృహిణులకును, అల్ప వయస్కులగు బాలురకును, మరి ఇతర పాఠకులకును వారి గృహములలో నందించు సదుపాయమును కలిగించవలసినను ఈ భవనము సరిపోదు. ఇంక భాషా నిలయమునందు ప్రస్తుతము ఉన్న గ్రంథములు కూడ సరిపోవు. గ్రంథముల సంఖ్య అధికంగా హెచ్చరింపవలసిన అవసరము కలదు. మరియు ఈ గ్రంథాలయమందు పరిశోధన కవసరములగు గ్రంథములను ప్రత్యేకముగా సేకరించి పండితులను జిజ్ఞాసులగు ఇతర పాఠకులను ప్రోత్సహించవలసి వున్నది. అనేక ఇతర సూచనలను ఈ గ్రంథాలయాభివృద్ధి కొరకై అమలు పెట్టుట అత్యవసరము.

ఈనాడు స్వర్ణోత్సవమును నెరపుకొనుచున్న ఈ భాషా నిలయము,

తెలంగాణా ఆంధ్రుల యొక్క భాషా సంస్కృతుల అభివృద్ధికి యొక ముఖ్యమైన కేంద్రము. మారిన నేటి ప్రజాస్వామ్య వాతావరణమునందు ఇట్టి కేంద్రమువలన ఆంధ్ర ప్రజల ఇతోధిక లాభము బడయగోరినచో ఆశ్చర్యకరము కాదు. సహజమైన ఈ వాంఛలను తీర్చుట ఈ నిలయాభిమానుల కర్తవ్యము. ఈ కర్తవ్యముల నెరవేర్చుటు రాష్ట్ర ఆంధ్రుల ఆదరాభిమానములు లభించినచో అత్యంత సుసాధ్యము. అట్టి స్వర్ణోత్సవం మనయందు కలిగించుటకు ఈ సంవత్సరము తోడ్పడుగాక. ఈ సందర్భమున ఈ ఉత్సవాలు ఆరంభించి ఆశీస్సుల నొసంగిన పూజ్యులగు మహామహోపాధ్యాయ కవిసార్వభౌమ, శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిగారు వందనీయులు. మీ అందరి పక్షమునను ఈ రాష్ట్ర ఆంధ్రుల పక్షమునను నేను వారికి సవినయ కృతజ్ఞతాభివందనాలను అర్పించుచున్నాను.

(సెప్టెంబరు 1వ తేదీన హైదరాబాద్ నగరంలో జరిగిన శ్రీకృష్ణదేవరాయ ఆంధ్ర భాషానిలయం స్వర్ణోత్సవానికి అధ్యక్షత వహించిన హైదరాబాదు ముఖ్యమంత్రి శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణరావు గారి ప్రసంగం) (కిన్నెర : సంపుటము 4, సంచిక 10, ఫిబ్రవరి 1952 నుండి- శ్రీ పందిరి కృష్ణమోహన్ గారి సౌజన్యంతో)

"మద్రాసులో తెనుగుమీద ద్వేషం" అనే శీర్షికతో చిత్రాంగి (ఏప్రిల్) పత్రిక సంపాదకీయంలోని భాగాలు

అరవ ఉద్యోగుల దగ్గరనుంచి అరవ డఫేదార్ల వరకూ వుండే ప్రతివ్యక్తీ తెనుగు అనినా, తెనుగువాడనినా పగబూనినట్లుగా వుంది! అది కార్పొరేషనో, ప్రభుత్వ కార్యాలయమో లేదా చివరకు విద్యలు నేర్పే పాఠశాలయో – అన్నీ కూడా తెనుగునకూ తెనుగువారికీ దేనికీ అవకాశం లేకుండా చేయ తలపడ్డట్టు తేలుతూ వున్నది. ఈ విషయమై వొకరు చెప్పడము, మరొకరు చేయడమూ లేదు – ఇది మనం చేయవలసినది అని అన్యాయం చేయడానికి పూనుకొంటున్నారు, చేస్తున్నారు. అందువల్ల ఆంధ్రులకు తీరని అన్యాయం జరుగుతూ వున్నది!

మద్రాసు నగరములో కొన్ని లక్షల సంఖ్యలో వున్న ఆంధ్రులకు యీ అపచారము జరుగుతూ వుంటే మద్రాసు ప్రభుత్వము చూస్తూ వూరుకొంటున్నది.

ప్రభుత్వములో యింత పక్షపాతము వుంటున్నప్పుడు – అందరికీ ప్రభుత్వము సమానావకాశాలు కల్పిస్తుందని పెద్ద పెద్ద కబుర్లు చెప్పడము దేనికి?

(కిన్నెర : సంపుటము 2, సంచిక 5, మే 1950 నుండి- శ్రీ పందిరి కృష్ణమోహన్ గారి సౌజన్యంతో)

మద్రాసులో ఆంధ్రులు అనుభవించిందే కదా ఇపుడు వారు తెలంగాణా ప్రాంతం వారిపై రుద్దుతున్నారు. ఇక్కడి వారికి హైదరాబాదులో రావలసిన ఉద్యోగాలన్నీ ప్రభుత్వ సహాయసహకారాలతో కాజేస్తున్నారు. ఇదేమి న్యాయం? –తెలంగాణా కల్చరల్ ఫోరమ్

"ఆదిలో తెలంగులం ఆ తరువాత ఆంధ్రులం"

– కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు

ఆంధ్రులు – తెలంగులు అనేవారు వేరు వేరు జాతులవారనీ, ఆంధ్రులుత్తర హిందూస్థానం లోని ఆర్యసంతతి వారైయుండి అనార్య సంపర్కముచేతనో, అభిప్రాయ భేదంచేతనో ఆర్యసంఘం నుండి విడివడి వింధ్య దక్షిణభాగాన నెలకొని, క్రమంగా దక్షిణదేశానికి పాకివచ్చి, కృష్ణా, గోదావరీ మధ్య దేశాన్నాక్రమించి, కృష్ణాతీరాన రాజ్య స్థాపనచేసి, దేశీయులగు తెలంగులతో కలిసిపోయి, వారి సహాయంతో కాలక్రమమున పశ్చిమోత్తర దిక్కులకు రాజ్యమును విస్తరింపజేసి, మగధరాజ్యమును గూడా ఆక్రమించి, ఆంధ్ర సామ్రాజ్య స్థాపకులై ప్రసిద్ధికెక్కినారు.

కృష్ణా, గోదావరీ నదుల మధ్య దేశము ఆంధ్రుల దేశము కాదు. వారుత్తరమునుండి వచ్చి తెలంగుల దేశమున నివాస మేర్పరచుకొనుటచే, తెలుంగు దేశమే ఆంధ్రదేశమను వాడుకను బొందినది. తెలంగు లాంధ్రులతో సమ్మేళనమును బొందుటచే తెలుగు దేశవాసులయినను ఆంధ్రులైనారు గదా. అట్లే ఆంధ్రులభాష తెలుంగు భాషతో సమ్మేళనము పొందుటచేతనే తెలుంగు ఆంధ్రమైనదా?

తెలుగుదేశమందలి తెలుగుభాషే కొందరు లాక్షణికులచేత ఆంధ్రమని పేర్కొన బడినది. క్రీస్తుశకానికి చాలా పూర్వమే తెలుగు, తమిళ, కన్నడములు స్వతంత్ర భాషలుగా విడివడిపోయి ఆయా దేశములలో స్వతంత్ర వ్యవహారాన్ని పొందుతూండినవి. తెలుగే చాలా ప్రాచీన కాలంలో, తక్కినవాటికంటె ముందు విడివడి స్వతంత్రభాష అయివుంటుంది. కాబట్టే తమిళ, కన్నడములకంటె హెచ్చుగా మార్పులకు లోనై వానితో సంబంధంలేని భాషగా పైకి కనబడుతుంది. ఆపైని సంస్కృత ప్రాకృతముల ప్రభావము తెలుగు, కన్నడములపై సమానముగానే విజృంభించి వాని నింకా మార్చివేసినది.

తెలుగు, కన్నడములు కొంతకాలం ఏకభాషగా ఉండేవనడం కూడా సంభావ్యంకాదు. లిపి మాత్రమే కొంతకాలం సమానంగా ఉండేది. వ్యాకరణపరంగా కన్నడం తెలుగుకంటె తమిళానికే దగ్గిరగా కనబడుతుంది. మొత్తముమీద తెలుగు ఆంధ్రమైనది గాని ఆంధ్రము తెలుగు కాలేదు. ప్రాకృతమూ తెలుగు కాలేదు. తెలుగే – ప్రాకృతముకంటె ప్రాచీనభాష. తొలుత నన్నయభట్టు కూడా "తెనుగునన్ మహా భారత సంహితారచన బంధురు" డయినాడు. కాబట్టి ఆతడాంధ్రమును పేర్కొనలేదు.

మన మాంధ్రుల మగుటకు చిరపూర్వమే, తెలంగులము. మన దేశము – తెలుగు దేశము, మన భాష – తెలుగు భాష. – విజయప్రభ (23-4-1950)

(కిన్నెర: సంపుటము 2, సంచిక 5, మే 1950 నుండి– శ్రీ పండిరి కృష్ణమోహన్ గారి సౌజన్యంతో)

ఆంధ్రాభ్యుదయోత్సవములు

ప్రతి సంవత్సరము హైదరాబాదు అఖిల కళాశాలల విద్యార్థి బృందముచే జరుపబడు ఆంధ్రాభ్యుదయోత్సవములు హైద్రాబాదు నగరము లో తెలుగుదనమును ప్రకాశింప జేస్తున్నవి.

మూల పురుషులు : ఒకప్పుడు ఆంధ్ర సాహితీలోకానికి మహాకవులను సమర్పించిన తెలంగాణము మరొకమారు చైతన్యవిలసితమై శేముషీ ప్రాభవముగల రచయితలను అఖిలాంధ్రమునకు అందజేసినది. అట్టి రచయితలలో ఈ శతాబ్దము లో ముఖ్యముగా పేర్కొనదగినవారు కీ.శే. శ్రీ సురవం ప్రతాపరెడ్డిగారు గోలకొండ పత్రికా సంపాదకులుగా ఉండి తెలంగాణా ప్రజలలో మాతృభాషాభిమానమును కలిగించినారు. శ్రీ మాడపాటి హనుమంతరావు పంతులు గారు ఒక్క తెలంగాణములోనే గాక, యావత్తు రాష్ట్రంలోను పేరు, పలుకుబడి గలవారు. తెలంగాణాలో విరిసిన అనేక సాంఘిక, సాంస్కృతిక, సారస్వతోద్యమ ములకు వీరే మూల పురుషులు.

కవితా రచన : కవితా రచనయందు తెలంగాణము పూర్వమునుంచీ గొప్ప సంప్రదాయములకు ఆలవాలమై ఉంటూవచ్చినది. హైద్రాబాదు రాష్ట్రంలో నున్న వనపర్తి, గద్వాలవంటి సంస్థానములు అనేక కవి పండితులను ఆదరిస్తూ భాషాభివృద్ధికి దోహదం చేస్తూ వచ్చినవి.

తెలుగు కాల్పనికోద్యమ నిర్మాతలలో ఒకరై, అభినవాంధ్ర కవితా మండలి ప్రముఖులై, యావదాంధ్రములో అనేకమంది చదువరుల నాకర్షించిన ఖండకావ్యములను రచించినట్టి శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు బహుకాలము హైద్రాబాదులోనే నివసించి, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ ఆంధ్రాచార్య పదవిలో ఉండి తమ రచనలను ప్రచురించారు. ప్రస్తుతం రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రిగా నున్నట్టి శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణారావుగారు విరామమెరుగని న్యాయ, రాజకీయ కార్యకలాపాలలో నిమగ్నులై ఉండికూడా తెలుగు వాఙ్మయమునకు ప్రశంసనీయమైన సేవచేసి ఉన్నారు. వీరు ఓమరు ఖయ్యాం రుబాయీలను పారసీక భాషలోనుండి తెలుగు పద్య కావ్యంగా అనువదించినారు. థామస్ గ్రే విరచితమైన ఎలిజీని తెలుగు పద్యములో వ్రాసినారు. పారసీక వాఙ్మయ చరిత్రనుకూడా వీరు రచించి ఉన్నారు.

ఆ తరువాత సలక్షణ కవిత్వము వ్రాయు కవులున్నారు. కీ.శే. శ్రీ మాదిరాజు విశ్వనాథరావుగారు, నేనూ కలిసి విక్రమాంకదేవ చరిత్రను, కర్ణసుందరి నాటికను తెలుగులోకి అనువదించాము. సలక్షణమైన కవిత్వము వ్రాయువారిలో ఇంకను కేశవపంతుల నరసింహశాస్త్రి, దూపాటి వెంకటరమణాచారి, చివుకుల అప్పయ్యశాస్త్రి, సన్నిధానం సూర్యనారాయణశాస్త్రి, శతావధాని నల్లాన్ చక్రవర్తుల శ్రీనివాస వెంకటాచారి, వానమామలై వరదాచారిగారలు ప్రముఖులు.

తెలంగాణా యువకవులలో కాళోజీ నారాయణ రావుగారు చిత్రమైన కవి. ఱయనను లాక్షణీకులలోగాని లేదా అభ్యుదయ కవులలోగాని చేర్చుటకు వలనుగాదు. చాటు గేయములను రచించుటలో అసామాన్యమైన ప్రతిభ గలవాడు. తెలంగాణా పల్లెలలో వాడుకలోనున్న భాషను, సామెతలను, నుడికారములనే ఱయన తన గేయాలలో ఉపయోగించుతాడు.

సలక్షణమైన కవిత్వమునకును, కావ్యములకు పుట్టినిల్లు అయిన తెలంగాణా, ఆధునిక కవిత్వమునకు కూడా ప్రధాన కేంద్రమై వర్ధిల్లుతూ ఉన్నది. ఇక్కడి యువకులలో అభ్యుదయ కవులు చాలామంది ఉన్నారు. వీరిలో దాశరథి అగ్రగణ్యుడు. ఱయన తెలంగాణములోనే కాక యావదాంధ్రములో కూడా ప్రతిభాశాలిని మెప్పొందిన యువకవి. కడు పిన్నవయస్సుననే ఱయన కవిగా గొప్ప పేరు సంపాదించుకున్నాడు. దాశరథి అభ్యుదయ కవిత్వమునేగాక లక్షణమైన కవిత్వముకూడా వ్రాస్తాడు. ఱయన తరువాత ఎన్నదగిన యువకుడు సి. నారాయణరెడ్డి. వయస్సు ఱయన ఇంకను పిన్నవాడు. కాని పెద్ద ప్రఖ్యాతి నార్జించుకున్నాడు. విశ్వవిద్యాలయ విద్యార్థి బృందంలోను, యువజనులలోను పలుకుబడి గలవాడు. శిల్పము, భావమును సరిపోషించుకుంటూ, చక్కని అభ్యుదయ గేయాలా వ్రాసి చదివి వినిపించి పండిత పామరుల ప్రశంసలందుకుంటున్నాడు. కొన్ని ప్రశస్తమైన గేయ రూపకములను రచించి ప్రదర్శింపజేసినాడు. ఱయన చక్కని సలక్షణ కవితను గూడా వ్రాస్తాడు. ఇంకను పల్లా దుర్గయ్య, ధవళా శ్రీనివాసరావు, చౌల్లేటి నృసింహశర్మ, అడ్లూరి అయోధ్య రామయ్య, భాగి నారాయణమూర్తి, పివి. నరసింహారావు, బి.రామరాజు, బెల్లంకొండ చంద్రమౌళి శాస్త్రి, వెల్దండ ప్రభాకరరావు, పులిజాల హనుమంతరావు, గిడుతూరి సూర్యం, ఎస్.ఎన్.మూర్తి, వెల్దుర్తి మాణిక్యరావు, వేముగంటి నరసింహాచార్యులు, ఊటుకూరు రంగారావు మొదలగు యువకవులు సాహితీ క్షేత్రంలో కృషిచేస్తూ తమ రచనలద్వారా తెలంగాణా ప్రజలకు సుపరిచితులైనారు.

చారిత్రక పరిశోధన : చరిత్ర పరిశోధనకు తెలంగాణములో అమూల్యావకాశములున్నవి. ఇచట ప్రతి జిల్లాలోను ప్రాచీన శాసనములెన్నో లభించుచుండుటవలన కవి పండితులు కొందరు చరిత్ర పరిశోధనకు గడంగినారు. వీరిలో శ్రీ ఆదిరాజు వీరభద్రరావు, శ్రీ దూపాటి వెంకటరమణా చార్యులు, గడియారం రామకృష్ణ శర్మగారలు పేర్కొన దగినవారు. శ్రీ వెంకట రమణాచార్యులుగారు అనేక ప్రాత శాసనములను వెలికిదీసి పరిష్కరించినారు. శ్రీ గడియారం రామకృష్ణ శర్మగారు ఆలంపూరు శిలాలేఖనములు అను గ్రంథమును వ్రాసి ప్రకటించినారు.

విమర్శ : తెలంగాణములో సాహితీ విమర్శ, రాశియందు ప్రధానము గాకపోయినప్పటికి, గుణమునందు మాత్రము గణనీయమైనది. కీ.శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు పేరొందిన విమర్శకులు. తెలుగు లిపి సంస్కరణ, గుఱ్ఱము,

గాథాసప్తశతి మున్నగు విషయములను గూర్చి ఉత్తమమైన పరిశోధనా వ్యాసములను వారు వ్రాసినారు. అంతేగాక, తెలుగు భాషలో వాడుకలో నున్న కొన్ని పదముల వ్యుత్పత్తిని గూర్చి కూడా వివేచన చేసి ముఖ్యమైన నిర్ధారణలు చేసినారు. కురుగంటి సీతారామయ్యగారు విమర్శకాగ్రేసరులు, శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనంగారు ఉత్తమ విమర్శకులు. దేవులపల్లి రామానుజరావుగారు పేర్కొనదగిన విమర్శకులు. వీరి వ్యాసములు "నవ్య కవితా నీరాజనము", "నవనీతము" అను పుస్తకములుగా వెలువడినవి. వీరుకూడా సారస్వత పత్రికలలో తరచు వ్యాసాలు వ్రాస్తూ ఉంటారు. మహమ్మద్ ఖాసింఖాన్ పేరొందిన రచయిత.

నవలలు, కథానికలు

సలక్షణము, అభ్యుదయరీతి కవిత్వము లకు నిలయముగా వర్ధిల్లుతున్న తెలంగాణము నవలా సాహిత్యములోను, నాటికలలోను వెనుకబడినదని చెప్పవలెను. చెప్పుకోదగిన ఉత్తమ ఆధునిక నవల ఈ ప్రాంతమునుంచి ఇంతవరకు వెలువడలేదు. అయితే కథానికలరీత్యా ఈ లోపము పూరించబడింది. ఈ దశాబ్ద కాలములో తెలంగాణమునుంచి ఉత్తమమైన కథకులు కొందరు అఖిలాంధ్రమునకు పరిచయమైనారు. శ్రీ బూర్గుల రంగనాథరావుగారి కథలు "వాహ్యాళి" అను పుస్తకముగా వెలువడినవి. శ్రీ నెల్లూరి కేశవస్వామిగారు స్వయముగా కొన్ని ఉత్తమ కథలను వ్రాయుటేగాక, ప్రేంచందు కథలను అనువదించి ప్రచురించినారు. ఇంకను ప్రముఖ కథకులలో నందగిరి వెంకటరావు, భాస్కరభట్ల కృష్ణారావు, ఇటికాల నీలకంఠరావు, పొట్లపల్లి రామారావు, ధరణికోట శ్రీనివాసులు, ఆళ్వారుస్వామి, సింగరాజు లింగమూర్తి, పి. సాంబశివరావు, డి. రామలింగం, కొంటి కృష్ణమూర్తి మొదలగువారు చెప్పుకొనదగి ఉన్నారు. హైద్రాబాదు ప్రభుత్వం జరిపిన కథానికల పోటీలో రచయిత, కళాకారుడు అయిన శ్రీ ఎ.ఆర్.కృష్ణ ప్రథమ బహుమతి పొందినారు. స్త్రీలలో శ్రీమతి ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి, నందగిరి ఇందిరాదేవి, యల్లాప్రగడ సీతాకుమారి పేరొందిన కథకురాండ్రు. శ్రీమతి సంగంలక్ష్మీబాయిగారు మంచి తెలుగు రచయిత్రిగా పేరుగన్నారు. ఆళ్వారుస్వామిగారు ఒకప్పుడు రాజకీయాలలో ఉన్నవారు కాబట్టి వారి కథలలో రాజకీయం కన్పిస్తున్నది. శ్రీ కె.ఎల్. నరసింగారావుగారు స్కెచ్‌లు, గ్రామీణ జీవితాన్ని చిత్రించే నాటికలు వ్రాయుటలో అందెవేసిన చేయి. వీరేగాక కొంత పేరు ప్రఖ్యాతు లార్జించుకొన్న రచయితలు ఇంకా చాలామంది ఉన్నారు.

ఆంధ్ర సారస్వత రంగమున ప్రముఖ పాత్ర వహించిన తెలంగాణా చారిత్రక భూమిలో ప్రతిభగల రచయిత లెందరో ఇంకా ఉన్నారు. ఇట్టి రచయితలందరి రచనా వ్యాసంగమువలనను, నిర్విరామంగా పనిచేయు సారస్వత సంస్థల కృషి వలనను తెలంగాణాకు ఉజ్జ్వలమైన భవిష్యత్తు కలదు.

– నేటి హైద్రాబాదు (ఫిబ్రవరి 54) నుండి

అజంతా

– అడవి బాపిరాజు

వేదకాలం నుంచీ భారతీయులు ఆనందోపా సకులు. ఆ ఆనందానుభవం సౌందర్యార్చన ద్వారా పుడిపిళ్ల అనుభవించారు. సాంఘిక జీవనం, రాజకీయ తంత్రము, ఆర్థిక సంవిధానము ఆనందానుభవం కోసము అనే ఏకైక లక్ష్యం కలిగి ఉండటం చేత వారి జీవితం అంతా సౌందర్యపూర్ణమై విలసిల్లిపోయినది. బ్రహ్మ పదార్థము సౌందర్యమనీ, "ఆనందో వై బ్రహ్మ:" అని వారి పునశ్చరణ.

"బ్రహ్మానంద సహోదరము రసానందమని" ప్రాచీన భారతీయులు సర్వకళలూ ఉద్భవింప చేసుకొన్నారు. ఆనాటినుంచీ చిత్రకళ సర్వతోముఖంగా విజృంభించి వచ్చింది. కాని, ఆనాటి కుడ్యచిత్రాలూ, ఫలకచిత్రాలూ కాలంలో లీనమై పోయినాయి. ఇంక మనకు మిగిలింది – రెండువేల రెండు మూడు వందల సంవత్సరాల క్రితం ఉద్భవించిన అజంతా దివ్య చిత్ర ప్రపంచం మనకు మిగిలింది.

అజంతా యాత్ర పన్నెండుసార్లు నెరవేర్చి తృప్తిలేక ఇంకా వెళ్ళడానికి సిద్ధపడుతూనే ఉన్నాను.

ఎప్పుడు అజంతాకు యాత్రసల్పినా ప్రాచీన మహర్షుల మహోత్కృష్ట సౌందర్యానుభూతి ఎదుట ప్రత్యక్షమై పులకరాలు ఉద్భవిస్తాయి. జగత్తంతా ప్రతి అణువునందూ పరమాత్మ సౌందర్యాన్ని ప్రతిక్షణమూ అనుభవించిన ఆ తపస్వులు తమ దివ్యానుభూతిని తపోవనాలుగా, సంఘారామాలుగా, దేవాలయాలుగా రూపెత్తించారు. తమ రసభోగాన్ని శిలాక్షరం చేశారు; వర్ణ రూపాలుగా మలచినారు. భారతభూమి అంతా ఆ సౌందర్యారాధకుల చేతిలో దివ్యక్షేత్రం అయిపోయింది. ఉద్యోగాలను, భూములను, పట్టణాలనూ పంచుకోవడానికి నేడు వీరావేశం చెందుతున్న ఆంధ్ర సోదరులు ఒక్కమారు ఏ సెలవులలోనైనా కాస్త తీరికచేసికొని, బయలుదేరివస్తే, ఆంధ్రుల మహావైభవం ఏమిటో, మూడు కాలాలకు చెడని వారి కళానిక్షేపాలు ఎలాంటివో, దర్శించి చరితార్థులు కావచ్చును.

నాగార్జునాచార్యులూ, విద్యారణ్య మహామునీ నిర్మించుకొన్ని పావన తపోవనాల మాట అలావుంచి, ఇంకా పురాతనకాలంలో శాతవాహనుల నాటి, ఆంధ్ర తపస్వులు తెలంగాణపు ఉత్తర సరిహద్దులలో నిర్మించుకొన్ని పావన సంఘారామాన్ని దర్శించి తీరాలి. కళాకారులకే కాక ప్రతి మానవుడూ ఈ యాత్ర జన్మలో ఒకసారైనా నెరవేర్చి తీరాలి.

నైజాము రాష్ట్రానికి ఉత్తర సరిహద్దులలో అజంతా కొండల్లో ఆ సంఘారామం ఉన్నది. అజంతా కొండలు సాత్పూరా పర్వతశ్రేణిలో ఒక భాగం. ఆ శ్రేణి ఉపరితలం నూరుమైళ్ళు పొడుగూ, ముప్పై మైళ్లూ వెడల్పూగల సమ ప్రదేశం. అక్కడా నగరాలు, పొలాలు, తోటలు విరివిగా ఉన్నాయి. అజంతా కొండల్లో ఎచట పుట్టిందో వ్యాఘ్రనది.

పసిపాపలా తప్పటడుగులు పెట్టుతూ, చిందులు తొక్కుతూ, ఆ కొండలమధ్య ఒక సన్నని లోయలో పారాడి, పతనంగా పడి, రెండువందల అడుగుల లోతువరకూ తొలుచుకొని అతి నిమ్నమైన నదీకంఠం నిర్మించుకున్నది. ఆ పర్వతశ్రేణిలో ఉత్తరభాగంలో జన్మించిన నదులు తపతిలో సంగమిస్తవి. దక్షిణ భాగంలో పుట్టిన నదులు గోదావరిలో కలిసిపోతవి. వ్యాఘ్రనదిని ఇప్పుడు వోఘీరా నది అని పిలుస్తారు. ఆ కొండలోయల్లో పెద్దపులులు చాలా ఉండడం చేత కాబోలు ఆ పేరు వచ్చింది ఆ నదికి. ఈ నది నిర్మించుకొన్ని నిమ్నమైన ఆ లోయ నాలుగుమైళ్ళ పొడవు వుంటుంది. నదీకంఠము మొదటనే వోఘీరా నదియొక్క జలపాతముంది. అక్కడ సన్నని ఆ లోయ 50 గజముల వెడల్పు వుంటుంది. ఆ లోయ అంతా అతి వంకరటింకరలుగా ఉన్నది. అన్ని వంకరలూ శుక్ల తదియ నాటి చంద్రవంకాకారాలు, లోయకు రెవలావల నూరడుగుల ఎత్తున కోతకోసిన కొండరాతి గోడలు. ఆ పైన కొండ చరియలు, శిఖరాలూ, ఆ లోయ అంతా అనేక వృక్షజాతులతో నిండి ఉంటుంది.

ముప్పై అయిదేండ్ల క్రితం (1917) పూజ్యపాదులు మా గురువుగారు ఓ.సి.కూల్రే గారితోనూ, మహోత్తమ చిత్రకారుడు, చిరస్మరణీయుడు దామెర్ల రామారావుతోనూ కలిసి తొలిసారి నేనీ తీర్థాన్ని సందర్శించినప్పుడు మనమాడ్ మీదుగా జల్‌గాం నగరము వెళ్లి అక్కడనుంచి ఆ పర్వత ప్రదేశాలలో ఒళ్లు కదిలిపోయేటట్లు నలభై ఎనిమిది మైళ్ళు టోంగాలలో ప్రయాణము చేసి, పరీన్‌పూర్ బంగాళాకు చేరుకున్నాము. అక్కడ డాక్ బంగాళాలో మకాంపెట్టి పదిరోజులున్నాము. ప్రతిదినమూ ఉదయం వంటలు చేసుకొని భోజనాలు టిఫిన్ కారియర్లలో పెట్టుకొని గుహలకు నాల్గుమైళ్ళు ప్రయాణమై వెళ్ళేవారము.

ఆ కొండలోయల్లో వంకరటింకరులుగా ఎక్కుతూ దిగుతూ మలుపుమలుపునా అడ్డమువచ్చే వ్యాఘ్రనదిని దాటుతూ తీర్థ దర్శనము చేసుకున్నాము. ఆ ప్రథమ దర్శనము ఏనాటికీ మరుపురాని దివ్యముహూర్తము.

దేశదేశాలనుంచి ఏటేటా యాత్రికుల తండాలు ఆ గుహలను చూడటానికి వస్తూ ఉండడంచేత నిజాం ప్రభుత్వం వారు రోడ్లూ, వంతెనలూ, బస్సులూ, విడుదులూ మొదలైన సౌకర్యాలు ఏర్పాటుచేశారు. ఔరంగాబాదు స్టేషనులో దిగి బస్సు ఎక్కామూ అంటే, సుఖంగా అజంతాకు చేరుకుంటాము. లేదా టాక్సీలు కావలసినవన్ని ఉన్నాయి. ఔరంగాబాదు దాటిన పదిమైళ్లకు పర్వతశ్రేణి ఆరువందల అడుగులు ఎక్కి ఆపై ఏభై మైళ్ళు ఆ పర్వత రాజపథంపై ప్రయాణం ఆనందపూర్ణమై ఉంటుంది. నేను ఇటీవల ఈ దారినికూడా కుటుంబంతో ప్రయాణమైతే చేశానుకాని, మొదటిసారి అష్టకష్టాలు పడి చేసిన తీర్థయాత్రాఫలం నాకు తర్వాత దక్కలేదేమో అనుకుంటున్నాను. ఎందువల్ల నంటారేమో నిదానంగా బండిమీద పోతూ ఆ త్రోవలో అడుగడుగునా శ్యామలారణ్యాలు, సస్యభరితాలైన క్షేత్రాలు, త్రోవకు అడ్డమువచ్చి నిలిచే లేళ్లు జింకలూ,

కొండవాగులూ వీటి రామణీయకతా తిలకిస్తూ పోయే రసికహృదయానికి ప్రయాణ భేదమే కనుపించదు. ఆ ఆనందమే - కారులో బెరంగాబాదు నుడి ఆ ఘాట్‌రోడ్డున ప్రయాణం చేయడం వల్ల కలిగే ఆనందం - వేరు. కాని, మా బాలికలిద్దరూ పొందిన ఆనందం నా ప్రథమ ప్రయాణం నాటి ఆనందానికి ఏమీ తగ్గిపోలేదు.

ఇప్పటి 2100 సంవత్సరాలనాడు అర్హతాచార్యుడు ఆ నగ పర్వతారణ్య భూమిలో ఒక గుహను నిర్మింపించుకొని సంఘారామ మేర్పరచుకొన్నాడు. ఆ మీదట తొమ్మిది వందల సంవత్సరాల వరకూ ఆ సంఘారామము క్రమక్రమంగా వృద్ధియై అనేక విహారాలూ, చైత్యాలు ఏర్పడినవి. అవి బౌద్ధ శిల్పుల కళా లక్ష్మికి కొలువుకూటాలైనవి.

కాలవశంచేత ఆ సంఘారామం పాడుపడి, నామరూపాలు నశించినవి. ఆ గుహాముఖాలన్నీ దట్టమైన చెట్లతో నిండిపోయినవి. అదే మంచిదయిందేమో.

పందొమ్మిదవ శతాబ్ద ప్రారంభంలో భాండేశ కమిషనరొకడు వేటకు వచ్చినప్పుడు ఓ పెద్దపులివి వేటాడుతూ ఆ గుహలను దర్శించాడు. అతడు కాగడాల వెలుతురున ఆ గుహలూ ఆ గుహలలోని పరమాద్భుతమైన చిత్రప్రపంచమూ దర్శించి ముగ్ధుడైపోయి వెంటనే ఫోర్టు విలియం గవర్నరుగారికి వానిని గూర్చి నివేదించుకొన్నాడు.

ఆ విషయం రూస్టు ఇండియా కంపెనీవారికి తెలిసి వారు ఆ బొమ్మల ప్రతిరూపాలు తీసి లండనులో ప్రదర్శించాలని సంకల్పించారు. వారు ప్రసిద్ధ చిత్రకారుడైన గ్రిఫిత్సుగారిని ఈ పనికి నియోగిస్తే ఆయన బొంబాయిలో కొందరు చిత్రకారుల సహాయం తీసుకొని అజంతా దగ్గిర కొన్ని నెలలు మకాం పెట్టి చిత్రాలెన్నో ప్రతిరూపాలు తీసి లండను పంపించారు. కాని, అవన్నీ ఇండియా హౌస్ దగ్ధమైపోయినప్పుడు దగ్ధమైపోయాయి.

మళ్లీ గ్రిఫిత్సుగారు ఆ చిత్రకారుల సహాయంతో చాలా బొమ్మలను ప్రతిరూపం తీసికొన్నారు. ఇందులో 125 కాపీలు మరల తగులబడిపోయినవి. ఆ తగలబడిపోని పూర్వం వారు అజంతాను గూర్చి ఓ మహాగ్రంథం రచించి చాలా బొమ్మలను గ్రంథంలో ప్రచురించారు.

ఇటీవల 1906 నుంచీ 1911 వరకూ ఐదు సంవత్సరాలు ఎడ్జింగ్‌హామ్ ప్రభ్వి ఆనాటి కలకత్తా చిత్ర కళాశాల విద్యార్థులు నందలాల బోసు వగైరాలతో అజంతాకు యాత్ర సల్పి ఆ చిత్రాల ప్రతిరూపం తీసుకొని గ్రంథం ప్రచురించారు. జపాను ప్రభుత్వం వారు 1917లో చిత్రకారుల జట్టు నొకదానిని పంపించి చిత్రాల ప్రతిరూపము వ్రాయించుకొని తీసుకువెళ్లినారు. నైజాము ప్రభుత్వంవారును శ్రీ యజదానీగారి పర్యవేక్షణక్రింద ఒక గొప్ప గ్రంథాన్ని అజంతా చిత్రములతో ప్రచురించియున్నారు.

యాత్రికుల చూపులకు అజంతా గుహలు ఒక మహారాగమై, ప్రత్యక్షమౌతవి. చైత్యములు దేవాలయాలవంటివి. విచాహారములు బౌద్ధ భిక్షులు, యాత్రికులూ నివసించే మందిరాలు, కొన్ని విహారాలలో వేయిమంది జనులు సునాయాసంగా సభ చేసికోవచ్చును. అజంతా గుహలలో శిల్పము తక్కువ చిత్రలేఖనము యెక్కువ. స్తంభాలపైన, గోడలపైన, గుహల అంతరాళంపైన చిత్రలేఖనము ఆ ప్రాచీన చిత్రకారులు స్వర్గధామంలా విరచించి వేశారు.

ఇప్పుడు చిత్రలేఖనము ఒకటి, రెండు, పదహారు, పదిహేడు విహారాలల్లోను 9,10 చైత్యాలల్లోనూ వున్నది. ఈ సంఖ్యలు ఈనాడు వేసికొన్నవే సుమండీ.

ప్రథమంల్లో 1819లో గ్రిఫిత్సు గారీ గుహలను దర్శించినప్పుడు పదహారు గుహల్లో చిత్రలేఖనముండేదట. ఇప్పుడు ఆరు గుహల్లో మాత్రమే చిత్రలేఖనమున్నది. ఈ గుహలలోని చిత్రాలను చూచిన ప్రతి చిత్రకారుడూ ముగ్ధుడై పోతాడు. చిత్రకారుల అజంతా క్షేత్రం కాశీవంటిది. బ్రిటీష్ మ్యూజియానికి ముఖ్యాధికారిగ వున్న 'బినియన్' గారు ఈ చిత్రలేఖనములయొక్క ప్రతిరూపములను చూచే పాశ్చాత్యదేశాల ఉత్తమ చిత్రములతో తుల్యమైనవని పొగడినారు. రాయల్ ఎకాడమీకి అధ్యక్షులైన రొథైన్‌స్టైన్ గారు ప్రాపంచిక సౌందర్యంలో నుంచి ప్రాపంచికాతీతమైన ఆధ్యాత్మిక సత్య సౌందర్యమును చూపించగలిగే భారతీయ చిత్రకారులశక్తి అజంతా గుహలలో సందర్శించినాను అని అన్నారు.

భారతీయ చిత్రకారుల సౌందర్యోపాసనంలో బాహ్య ప్రకృతి వెనుక తాండవించే మహత్తత్వసౌందర్యానికి శ్రుతిగా బాహ్య ప్రకృతి సౌందర్యాన్ని లిఖించారు. చెట్లు, లతలు, ఆకులు, పువ్వులు, పండ్లు, పక్షులు, మృగములు, ఈ చిత్రకారుల కుంచెల నుండి ముద్దులొలికే రేఖా భంగిమములు సంపాదించుకొన్నవి. వారి సిద్ధ హస్తత్వము ఈ చిత్రాల రేఖాభంగింమంలోనే కన్పడుచున్నది. గ్రిఫిత్సుగారు చెప్పినట్లు అజంతాశిల్పుల రేఖాభంగిమ ఒక దివ్య శక్తి సంజనితముగాని మానవశక్తి మాత్రము కాదు. రాతితో, మట్టితో చేసిన రంగులు, ఓషధుల నుండి తీసిన రంగులు కొలదియైనా వాని నుపయోగించటంలో అజంతా చిత్రకారులు ఈనాటి పాశ్చాత్య వర్ణతత్త్వకారులకు కూడా ఆశ్చర్యం కొలిపారు.

ఈ గుహలలో రెండు మూడు సాంప్రదాయములు ఒకదాని వెనక ఒకటి వచ్చినట్లు కన్పడుచున్నది. ప్రతి సాంప్రదాయానికి ఆఖరిదశలో చిత్రలేఖన సంవిధానం నీరసిస్తూ వుండడం అప్పుడు పాత సాంప్రదాయం యొక్క బలహీనతలోనుంచి ప్రతిభావంతమైన క్రొత్త సంప్రదాయం ఒకటి పుట్టినది.

అజంతా చిత్రకారులు బుద్ధుని జాతకగాధలు, జీవితము ముఖ్య విషయంగా పెట్టుకున్నారు. వానిలో బింబసార చరిత్ర, శిబిజాతకము, విశ్వతంత్ర జాతకము, రురు జాతకము, హంసజాతకము, మాతృపోషక జాతకము, శ్వేతగజ జాతకము ముఖ్యమైనవి. బింబసార చరిత్రము, సరిపుత్ర ప్రశ్న చరిత్ర, పులకేశ చరిత్ర మొదలైనవి

చరిత్ర చిత్రలేఖనాలలో ముఖ్యములైనవి. ఒకటవ నంబరు గుహలోని, అవలోకితేశ్వరుడు, మైత్రేయి, బోధిసత్త్వుడు గర్భగుడికి కుడియెడలమల దివ్య స్వరూపములతో తేజరిల్లుతున్నారు. అవలోకితేశ్వరుని ప్రక్క శ్యామతారాదేవి ఒయ్యారాన నిలబడి ఉన్నది. ఆకాశాన గంధర్వులు, కిన్నెరులు, యక్షులు విలాసవంతులై భగవంతుని అర్చిస్తూ ప్రత్యక్షమై వున్నారు. బుద్ధ జీవితము ప్రాపంచికమైన జీవితము మధ్యనే దివ్య కాంతుల్ని ప్రసరించుకొంటూ, వెలుగుతూ ఈ ప్రాపంచిక జీవితాన్ని పవిత్రవంతం చేసింది. అజంతా చిత్రకారులు మానవ జీవితము యొక్క సర్వ ఛాయలనూ అజంతా గుహాకుడ్యాలపై ఫొగడలేని శక్తితో తన స్వరూపంతో చిత్రించివేసినారు. వ్యవసాయ దృశ్యములు, మహానగరములు, పల్లెటూళ్లు, వనవిహారములు, వీధులు, బజారులు, తోటలు, మేడలు, కమలాకరాలు మహాకావ్యంలోని సర్గలై దృశ్యమానము లౌతూన్నవి. ఏనుగులు, హంసలు, కోతులు, పక్షులు, లేళ్లు, గుఱ్ఱాలు, ఆవులు, వన్యమృగాలు - అన్నీ ఈ ప్రపంచంలో వాని వాని అందమైన స్థానాలు చేరుకొనే వున్నవి.

అలంకార శిల్పంలో భారతీయులతో ఏ దేశపు శిల్పులూ, చిత్రకారులూ కొలదిమాత్రమైనా చేరలేదు. ప్రపంచంలోని సమస్తమైన వస్తువులలో నున్న రేఖలూ అలంకార రేఖలలో లయం చేసేరు. తామరపూవులు తీగెలలో ఏనుగులు మెరిసిపోతూన్నవి. మరుగుజ్జువారు తాండవించిపోతున్నారు. మామిడిపండ్లు, ఆకులలో చిలుకలు మొదలైన పక్షులు సప్త తాళాలు కాగా, లేళ్ళూ, మకరాలూ, హంసలూ, సర్వవిధాలైన పూవులూ కలిసిమెలిసిపోయి స్వరకల్పనకాగా, బోధిసత్వ చరిత్రాది విషయాలూ భావంగా, చిత్రలేఖనము దివ్యగాంధర్వమై ప్రత్యక్షమవుతుంది.

అజంతా చిత్రలేఖనాలను గూర్చి స్మిత్‌గారు, రాప్సను గారు, మొదలైన చరిత్రవేత్తలు బ్రౌనుగారు, కూల్రేగారు, సోలోమన్‌గారు మొదలైన చిత్రకారులు - ఉత్తమమైన వ్యాసాలు వ్రాసి ఈ చిత్రలేఖన సంప్రదాయం సకలాసియా చిత్రలేఖన సంప్రదాయాలకు తల్లివంటిదన్నారు.

చిత్రలేఖన షడంగాలైన రూపభేదము, వర్ణికాభంగము, లావణ్యయోజనము, సాదృశ్యము, ప్రమాణము, భావము అజంతా చిత్రాలలో అతీతప్రతిభతో ప్రత్యక్షం చేసినారు ఆ అజ్ఞాత చిత్రకారులు. రూపరేఖ విలాసమూ ఆ చిత్రాల సొమ్ము. కుడ్యచిత్ర లేఖనవిధానం అంతా సమరాంగణ సూత్రంలో చాళుక్య సోమేశ్వరుడు నిర్వచించినాడు.

గొగ్గులుగా కొట్టిన రాతిగోడపై, మెత్తని పుట్టమన్ను, సుద్ద, తెలుపు చేసిన తుమ్మబంక, తెల్లఆవాలు, చింతగింజలవంటి జావ మొదలైనవి అన్నీ కలిపి కుడ్యలేపం తయారుచేసి ఆ శిలా కుడ్యతలంపై పూసేవారు. అది ఆరీఆరని స్థితిలో బొగ్గుతోనో కుంచెతోనో పింగళాది వర్ణాలతోనో రేఖలుగా చిత్రరూపం విన్యసించేవారు. ఆ

రూపాలకు తగిన రంగులు పూసేవారు. మధ్య మధ్య చిత్రలేఖనతలం తడుపుతూ, ఆ తడిమీదే రంగులు పూసేవారు.

పెద్ద కుంచెలు కొబ్బరి ఏశెలతోనూ, తాటి ఏశెలతోనూ చేసేవారు. ఆవుతోకలోని వెంట్రుకలతో రేఖలకై కుంచెలు తయారుచేసేవారు. ఆవుదూడ చెవిలోని వెంట్రుకలతో, ముంగిస వెంట్రుకలతో, ఉడుత తోకతో అతి సూక్ష్మ రేఖా విన్యాసానికై తూలికలు నిర్మించుకొనేవారు. జేగురు, గోపిచందనం, సుద్ద మొదలైన మృత్తికలు శుద్ధిచేసి వర్ణాలు సిద్ధం చేసేవారు. మంజిష్ఠ, తుంగ, సింధూరం, తెల్లసత్తు, నీలిమందు, పసుపు, తంగేడుపూవు, మణిశిల మొదలైన వానిలోనుంచి వివిధమైన రంగులు తయారు చేసుకొనేవారు.

విష్ణుధర్మోత్తరకారుడు శిల్పులూ, చిత్రకారులూ, నాట్యం నేర్చుకు తీరాలన్నాడు. నాట్యంలో హస్తముద్రలు, దేహభంగిమలు సర్వాంగాభినయ విధానాలు శిల్పికి, చిత్రకారునికీ రూపవిన్యాసానికి ముఖ్యమన్నాడు. నాట్యకారుడు సంగీతం నేర్చుకోవాలన్నాడు. సంగీతవేత్త కావ్యాలంకారవేత్త అయితీరాలన్నాడు.

ఆసనాధివసితులైనవారు, నిలుచున్న వారు, క్రింద కూర్చున్నవారు, నడిచేవారు, వాహనాలంకృతులు అయిన స్త్రీ పురుషుల మూర్తులన్నీ త్రిభంగీ, ద్విభంగీయుతములుగా తీర్చి, హస్త, హస్తతల అంగుళీ విన్యాసాలు, కటి, ఊరు, పాద విన్యాసాలు అజంతా శిల్పులు ప్రతిభాయుక్తమైన సౌందర్య రేఖలతో రచించారు. కవులు కవిత్వంలోవలెనే చిత్రలేఖనానికీ 'సమయా:లు' భారతీయ శిల్పులు ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. కవి సమయాలు కావ్యానికి ప్రాణపోషణ శక్తిని సమర్పిస్తవి. అలాగే శిల్ప సమయాలు శిల్పానికి ప్రాణపోషణ సమర్పిస్తాయి. ప్రకృతి సత్యంమీద ఆధారపడి, ఆ సత్యానికి అతీతమైన రూపం సంతరించుకొని, అనేక మహాభావాలను ధ్వనిగా వ్యంజనము చేసేదే సమయం. ఇవే కావ్య శజల్ప సత్యాలవుతవి. అజంతా చిత్రకారులు సరియైన శిల్ప సమయాలను అతిగాకాకుండా, అంటే ఉత్ప్రేక్షకాకుండునట్లు ఉపయోగించి ఆ చిత్రలేఖన విన్యాసాలను హిమాలయ శృంగస్థితికి తీసుకొని పోయారు.

అజంతా శిల్పుల శిల్ప సమయాలు ప్రజ్ఞాయుక్తమైనవి. ప్రకృతికి అతిదూరం కానివి. కళ ఎప్పుడూ ప్రకృత్యనుకరణం కాదు. కాని ప్రకృతి కళకు ఆధారం అన్నమాట శిల్పి మరచిపోకూడదు. ఈనాటి చిత్రకారులు పాశ్చాత్య విధానానుకరణవాదులై స్తిమితం చిక్కని, స్థాయికందని రీతులను సేకరించుకొనినట్టి సమయాలే చిత్రలేఖన భావ్యంజనానికి అసలు మార్గాలన్నట్లు చిత్రలేఖనాలు విన్యసిస్తున్నారు. ఈ రీతులు చిత్రంలోని భావాన్ని సహృదయునకు దగ్గిరగా తీసుకురాక దూరంచేసి, చిత్రలేఖనాన్ని సమస్యాస్థితికి తీసుకొని పోతున్నవి. అదేకాక జుగుప్సను కూడా కలుగజేస్తున్నవి.

అజంతా చిత్రలేఖనాలలో ఈ దోషం ఆవంతైనా లేదు. శిల్ప సమయాలను సమ్యక్‌స్థితిలో ఉపయోగించి, చిత్రలేఖనానికి శిల్పులు మహోదాత్తత నందించారు.

వితానాలపై చిత్రలేఖణం ఏలా చేయగలిగినారో, ఆరు, ఏడు ఎనిమిది అడుగుల రూపాలకు మొక్కపోనట్టినవి, శక్తి వంతమైనట్టివి, లాలిత్యం కలవి రేఖలు ఏలా విన్యసించారో, ఆ చిత్రకారుల ప్రతిభ ఎట్టిదో ఎక్కడా తప్పుచేసి దిద్దుకొన్న జాడలేదు; అలసత్వం లేదు; నైపుణ్యానికి లోటు లేదు. విన్యాసంలో కుంటులేదు; భావవిన్యాసంలో సందేహంలేదు. రేకల సామ్యము రంగుల శ్రుతి అనన్యము, అతిలోకమూ.

అజంతా చిత్ర లేఖనవిశ్వం లోకానికి తిరిగి దర్శనముకాగానే, నిద్రాణమై యున్న భారతీయ చిత్రలేఖన ప్రతిభ ఒక్కసారిగా మేలుకొంది. అవనీంద్రుని దేశికాత్వాన నందలాలు మొదలైన మహాశిల్పులు నవ్యశక్తితో అపురూప చిత్రలేఖనాలను ప్రపంచానికందిచ్చారు. అజంతా చిత్రలేఖన మహోత్కృష్టస్థితి అవగతం కాగానే భారతీయ శిల్పంయొక్క మహోన్నత స్థితి లోకానికి అర్థమైంది.

అజంతా విడలేక విడలేక వదలి వచ్చినాను. ఓనాడు నేను అజంతా శిల్పినే అన్న భావం నన్ను ఎప్పుడూ విడదు.

(కిన్నెర : సంపుటము 4, సంచిక 3, మార్చి 1952 నుండి – శ్రీ పందిరి కృష్ణమోహన్ గారి సౌజన్యంతో)

(అజంతా ప్రాంతం ఒకప్పటి సంయుక్త హైదరాబాదు రాష్ట్రంలోని మహారాష్ట్ర ప్రాంతంలో ఉండేది. అజంతా శిల్ప సంపదంతా హైదరాబాదులోని వివిధ శిల్పుల ద్వారా సమకూర్చబడింది. వారిలో తెలంగాణా తెలుగువారు ఎంతోమంది ఉండవచ్చు. లోతైన పరిశోధన చేస్తే అది విదితమౌతుంది. ఆంధ్రాప్రాంతపు శిల్పులు, తదితర ప్రాంతాలవారు కూడా ఉండవచ్చు. కాని వారిలో అప్పటి హైదరాబాదు రాష్ట్రీయులే ఎక్కువ ఉంటారనుటకు ఎంతో ఆస్కారం ఉంది. ఎందుకంటే అప్పటి హైదరాబాదు రాష్ట్రంలో ఎంతో శిల్ప సంపద తవ్వకాలద్వారా బయటపడింది కనుక.)

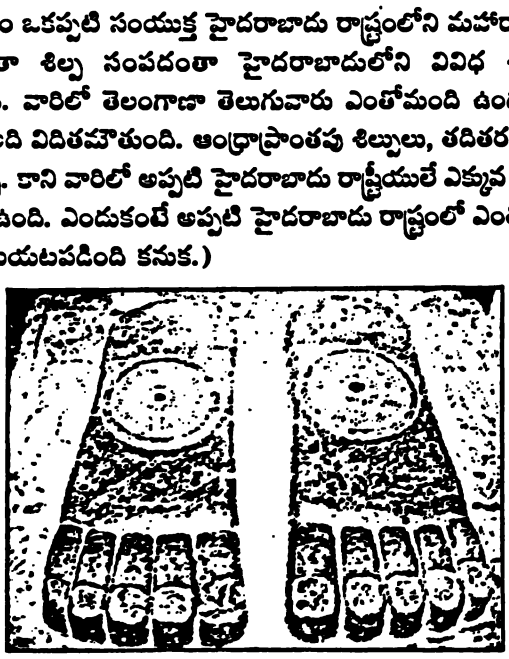

తెలంగాణా భాషా సాహిత్యాలకు సీమాంధ్రలో స్థానం లేదు

– రవ్వా శ్రీహరి

నేటి ఆంధ్రప్రదేశ్ తెలంగాణా, కోస్తా, ఉత్తరాంధ్ర, రాయలసీమ ప్రాంతాలతో ఏర్పడిన రాష్ట్రం. ఈ నాలుగు ప్రాంతాల్లో వాడబడే భాష తెలుగు భాషే ఐనా ప్రాంతీయంగా భాషా విషయకమైన భేదాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. ఆంధ్రరాష్ట్రం ఏర్పడ్డ తరువాత తెలంగాణా ప్రాంతం భాషా విషయంలోను, సాహిత్య విషయంలోను ఎన్నో విధాలుగా తన ప్రత్యేకతను కోల్పోయింది, నష్టపోయింది కూడా. అంతేకాకుండా కొన్ని సందర్భాల్లో తెలంగాణా ప్రాంతపు భాష అపహాస్యానికి కూడా గురైంది. ఈ అంశాలను వివరంగా చర్చిద్దాం.

1. నేడు బాలశిక్షనుండి డిగ్రీ తరగతుల పాఠ్యగ్రంథాల వరకు – అన్నింటిలో తెలంగాణ ప్రజలు మాట్లాడే భాషకు ఏమాత్రం స్థానంలేదు. అందువల్ల బాల్యం నుండీ విద్యార్థి తన ఇంట్లో, తన గ్రామంలో, తన పరిసరాల్లో ఉన్న తనకు సహజమైన తెలుగు భాషలోకాక తనకపరిచితమైన అసహజమైన భాషలో తెలుగును నేర్చుకోవలసి వస్తుంది. దీనివల్ల విద్యార్థి తన ఇంటి భాషకు, ఔరిభాషకు, పరిసరాల్లోని భాషకు దూరమౌతున్నాడు. అంతేకాక ఇంట్లో మాట్లాడే తెలుగుకూ, పుస్తకాల్లో ఉన్న భాషకూ భేదం ఉండడం వల్ల విద్యార్థికి స్పష్టత కొరవడుతుంది.

2. పాఠ్యపుస్తకాల్లోనే కాక ఇతర సాహిత్యంలో, వార్తాపత్రికల్లో, సినిమాల్లో, ప్రసార మాధ్యమాల్లో కూడా తెలంగాణా భాషకు ఏమాత్రం స్థానం లేకపోవడంవల్ల దానికి అస్తిత్వమే లేకుండా పోయింది. దీనివల్ల తెలంగాణా భాషలోని పదజాలం, అందమైన పదబంధాలు, సామెతలు ప్రాచీన సాహిత్యంలో కనిపిస్తున్నా నేటి వ్యవహారంలో కనుమరుగై పోయి తెలంగాణా భాషకు తీరని అన్యాయం జరిగింది. పాఠ్యపుస్తకాలో, సినిమాల్లో ప్రసార మాధ్యమాల్లో తాము మాట్లాడే తెలుగు భాష కనిపించకపోవడం వల్ల తెలంగాణా ప్రాంతపు సామాన్య ప్రజలు తాము మాట్లాడే భాష మంచిది కాదేమో అనే ఆత్మన్యూనతాభావానికి గురి ఔతున్నారు. ఒకవేళ ఎవరైనా తెలంగాణా పదజాలాన్ని, పదబంధాలనూ ప్రయోగిస్తూ తెలంగాణా భాషలో మాట్లాడినా, రాసినా వారిని అపహసించడం కూడా కనిపిస్తుంది.

3. సినిమాల్లో తెలంగాణా భాషకు ఎంతగానో అవమానం జరుగుతుంది. గుండాలకు, తక్కువస్థాయి పాత్రలకు, రౌడీలకు తెలంగాణా భాషను వాడడం

మామూలై పోయింది. తెలంగాణా వాడుకలో ఉన్న ఎన్నో అందమైన అపురూపమైన పదాలను, పదబంధాలను వాడుకోవడంలో చూపని శ్రద్ధ ఏ కొద్దిమందిలో మాత్రమే, ఎక్కడో కొన్ని చోట్ల మాత్రమే వాడుకలో ఉన్న తెలంగాణా భాషను సినిమా వాడకంలో చూపడం దురుద్దేశ పూర్వకమే అనడంలో సందేహం లేదు.

4. తెలంగాణా ప్రాంతపు భాషలో ఉర్దూ పదాలెక్కువగా ఉంటాయనే అభియోగం ఉంది. తెలంగాణా ప్రాంతపు భాషపై చిన్నచూపు చూపడానికి తెలంగాణా భాషలో ఉర్దూ పదాల వాడకం కూడా కారణమని అంటారు. ఇతర భాషా పదాలు చేరని భాషంటూ ప్రపంచంలోనే లేదు. ఇతర భాషాపదాలు చేరడమనేది అవసరాల కారణంగా, చారిత్రక కారణాల వల్లా జరుగుతుంది. తెలంగాణా ప్రాంతపు తెలుగులో ఉర్దూ పదాల వాడుక ఎక్కువగా ఉంటే కోస్తా ప్రాంతపు భాషలో అడుగడుగునా ఆంగ్ల పదాల వాడుక కనిపిస్తుంది. ఉర్దూ పదాలు వాడడం తప్పనీ, ఆంగ్లపదాలు వాడడం ఒప్పనీ అనడం ఎంతవరకు సమంజసం.

5. తెలుగు భాషకు వచ్చిన నిఘంటువులు చాలావరకు ఆంధ్ర ప్రాంత పండితులచే రచింపబడ్డవే. ఆ పండితులకు తెలంగాణా ప్రాంతపు భాషతో పరిచయం లేదు. తెలిసిన వారిచేత తెలంగాణా పదజాలాన్ని సేకరింపజేసి తమ నిఘంటువుల్లో చేర్చిన వైనం కానరాదు. అందువల్ల తెలంగాణం లోని తెలుగు పదసంపద గ్రంథస్థం కాక నష్టమయ్యే స్థితి వచ్చింది.

6. తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో తెలంగాణా ప్రాంతానికి ఒక ప్రత్యేకత ఉంది. దేశికవిత, అచ్చ తెలుగు కావ్యాలు, శతక ప్రక్రియ మొదలైన ఎన్నో ప్రక్రియలకు శ్రీకారం చుట్టింది తెలంగాణమే. వేలకొద్ది కావ్యాలు తెలంగాణంలో రచింపబడ్డాయి. ఐనా చాలా గ్రంధాలకు, కవులకు పూర్వ సాహిత్య చరిత్రల్లో స్థానం కనిపించదు. పూర్వ సాహిత్య చరిత్రకారులు తెలంగాణా ప్రాంతంలో పర్యటించి సాహిత్యాన్ని సేకరించి పరిశోధించకపోవడం దీనికి కారణం. ఈ విధంగా తెలంగాణా సాహిత్యానికి సాహిత్య చరిత్రలో కూడా సరియైన స్థానం లభించలేదని చెప్పవచ్చు.

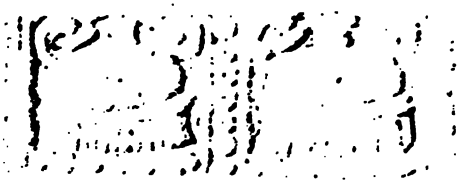

విశాలాంధ్రలో తెలుగు భాష, సాహిత్యాల స్థితి
(సమైక్యాంధ్ర వాదులకు విజ్ఞప్తి)

-ఆచార్య ఎస్వీ రామారావు

కోస్తా ఆంధ్రవారు తెలంగాణా భాష గురించి, తెలంగాణ సాహిత్యాన్ని గురించి తక్కువగా అంచనావేసి చిన్నచూపు చూడటం అడుగడుగునా వాటిని హేళన చేయటం వేర్పాటు వాదానికి దారి తీసిన మాట వాస్తవం.

నిజానికి తెలంగాణా ప్రాంతంలోనే కోస్తా ఆంధ్ర ప్రాంతం కంటే చాలా ముందునుంచీ సుసంపన్నమైన భాషా సాహిత్యాలు నెలకొని వున్నాయన్న చారిత్రక సాక్ష్యాలను విస్మరించి వారు చరిత్రను వక్రీకరించారు. ఆ సాక్ష్యాలు క్రింది విధంగా ఉన్నాయి.

1. క్రీ.శ. ఒకటవ శతాబ్దంలోనే హాలశాతవాహన రాజు సంకలనం చేసిన 'గాథా సప్తశతి'లో (ప్రాకృత కావ్యంలో) పాడి, పొట్ట, అత్త మొదలైన నిత్యవ్యవహారానికి సంబంధించిన తెలుగు పదాలు కనిపిస్తాయి. ఇది తెలంగాణా భాష. శాతవాహన రాజులు కరీంనగర్ జిల్లా (కోటిలింగాల) ను తొలుత రాజధానిగా చేసుకొని తెలుగుదేశాన్ని పరిపాలించారు. తరువాత వారి రాజ్యం పైఠన్ (మహారాష్ట్ర), అమరావతి (గుంటూరు జిల్లా) మున్నగు ప్రాంతాలకు విస్తరించింది.
2. హాలుని కాలం వాడయిన తెలంగాణా కవి గుణాఢ్యుడు, 'బృహత్కథ' పేరుతో గొప్ప ప్రాకృతకావ్యం రాశాడు. అది సంస్కృతంలోకి అనువాదమై నేడు లభిస్తున్నది.
3. క్రీ.పూ. నుంచి ఉన్న బౌద్ధ, జైన వాఙ్మయాలలో (పాలీ, ప్రాకృత భాషల్లో) తెలంగాణా ప్రసక్తి ఉంది.
   - తెలివాహ నదీతీరం (గోదావరి నది)
   - అశ్మక, ముల్లక రాజ్యాలు (నిజామాబాద్, ఆదిలాబాద్ ప్రాంతాలు)
   - మంజీరికా దేశం (మెదక్ ప్రాంతం)
   - నాగభూమి (మహబూబ్‌నగర్ ప్రాంతం)
   - బాదనకుర్తి (బోధన్) మొదలైనవి.
   - గ్రీక్ దేశస్థుడైన టాలెమీ 'ట్రిలింగాన్' 'తెలంగాణా'ను సూచిస్తున్నది.
   - బర్మాలో నివసించిన 'తలైంగు'లు, మెసపోటేమియా లోని 'తెలిమన్లు' తెలంగాణా ప్రాంతంనుంచి వలసపోయిన వారు. (విదేశీయుల వ్రాతలు, బౌద్ధ-జైన వాఙ్మయాలు, తెలంగాణాలో దొరికిన శాతవాహనుల నాటి నాణాలు వీటిని నిరూపించే సాక్ష్యాలు)

శాతవాహనుల తర్వాత తెలుగుదేశాన్ని పరిపాలించింది చాలావరకు తెలంగాణా ప్రాంతం రాజవంశాలే.

ఉదా : ఇక్ష్వాకులు (నాగార్జునకొండ); విష్ణుకుండినులు (మహబూబ్‌నగర్, నల్గొండ); పశ్చిమ చాళుక్యులు (నిజామాబాద్-వేములవాడ); కాకతీయులు (వరంగల్); పద్మనాయకులు (దేవరకొండ, రాచకొండ); కుతుబ్‌షాహీలు (గోలుకొండ); ఆసఫ్‌జాహీలు (హైదరాబాద్).

క్రీ.శ. ఒకటవ శతాబ్దం నుంచి తెలంగాణా ప్రజల భాష తెలుగు ప్రజల వ్యవహారంలో ఉంది.

క్రీ.శ. ఆరవ శతాబ్దంనుంచి తెలుగులో మొదటి శాసనాలు కడపజిల్లాలో రేనాటి చోడులు వేయించారు. (కోస్తా ఆంధ్రవారు)

క్రీ.శ. ఎనిమిది, తొమ్మిది శతాబ్దాల నుంచి మాత్రమే బెజవాడ, అద్దంకి మొ॥ చోట్ల కోస్తా ఆంధ్ర శాసనాలు కనిపిస్తాయి.

క్రీ.శ. 10వ శతాబ్దంలోని మానుకోటలోని (వరంగల్) కొరవి శాసనం (వచన శాసనం) నన్నయ భాషకు (11వ శ.) దగ్గరగా వుంది.

భవభూతి (నాటకకర్త), మల్లినాథసూరి (కాళిదాసుకు వ్యాఖ్యాత), విద్యానాథుడు - జగన్నాథుడు (అలంకార శాస్త్రం) మున్నగు సంస్కృతభాషా కవులు పండితులు తెలంగాణా వారే కాబట్టి నన్నయకు పూర్వమే క్రీ.శ.ఒకటవ శతాబ్ది నుంచి తెలంగాణాలో సుస్థిరమైన భాషా సాహిత్యాలు నెలకొని ఉన్నాయని చరిత్ర చాటుతున్నది.

నన్నయ తర్వాత కూడా కోస్తాంధ్రతో పాటు తెలంగాణాలో కూడా గొప్ప సాహిత్యం ఉండగా సాహిత్య చరిత్రకారులు వాటిని రికార్డు చేయకుండా అన్యాయం చేశారు.

1) నన్నయ మొదటి కావ్యం - ఆంధ్రభారతం వ్రాస్తే - తొలి తెలుగు రామాయణం (గోనబుద్ధారెడ్డి రంగనాథ రామాయణం), తొలి తెలుగు భాగవత పురాణం (బమ్మెర పోతన) తెలంగాణాలోనే వెలువడ్డాయి.
2) తొలి దేశికవి అయిన పాల్కురికి సోమన వరంగల్‌వాడు - తొలి తెలుగు శతకం, తొలి ద్విపద కావ్యం, తొలి చారిత్రక కావ్యం, తొలి ఉదాహరణ కావ్యం, తొలి రగడలు - గద్యలు ఇలా మూడు భాషల్లో (సంస్కృతం, కన్నడం, తెలుగు) 30 కావ్యాలు పాల్కురికి రాశాడు.
3) తొలి జంటకవులు గోన బుద్ధారెడ్డి కుమారులు - కాచ-విఠలులు (మహబూబ్‌నగర్) కాగా నంది మల్లయ - ఘంట సింగయ అని ప్రచారం చేశారు.
4) ఇంకా కథా కావ్యాలు (కొరవి గోపరాజు సింహాసన ద్వాత్రింశిక), శతకాలు (సర్వేశ్వర శతకం, సుమతీ శతకం, దాశరథీ శతకం, నరసింహ శతకం మొ॥),

తొలి అచ్చ తెలుగు కావ్యం (యయాతి చరిత్ర), తొలి వచన కీర్తనలు (అన్నమయ్య కంటే ముందువి – సింహగిరి వచనములు) ఇలా చెప్పుకుంటే తెలంగాణా సాహిత్యంలో ఎన్నో ఫస్టులు, జెస్టులు మొ॥ ప్రత్యేకతలున్నాయి. (లక్షణ గ్రంథాలు – అప్పకవీయం, ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణం మొ॥)

తర్క శాస్త్ర పండితుడు అన్నంభట్టు, వ్యాకరణ పండితుడు ఖండవల్లి నరసింహశాస్త్రి తెలంగాణా వారే.

ఇక అసలు విషయానికి వద్దాం –

నిజాం రాజ్యంలో తెలుగుభాష అణచి వేయబడిందని, ఉర్దూమయం అయిందని ప్రచారంలో ఉన్నవి పచ్చి అబద్ధాలు. పాలమూరు జిల్లాలోని సంస్థానాల పోషణలో ఎందరో కవులు, కళాకారులు గౌరవాలు పొందారు. గొప్ప కృషి చేశారు. తిరుపతి వేంకటకవుల వంటివారు ఇక్కడికి వచ్చి గౌరవాలు, సత్కారాలు అందుకొన్నారు. విజయనగరం వాడైన ఎలకూచి బాలసరస్వతి జటప్రోలు సంస్థానాన్ని ఆశ్రయించి గ్రంథ రచన చేశాడు.

కాగా– తెలంగాణా ప్రాంతంలో ఉన్నంత భాషా చైతన్యం, సాంస్కృతిక చైతన్యం కోసాంధ్ర వారిలో కొరవడినాయనటానికి క్రింది ఉదాహరణలే సాక్ష్యం చెబుతాయి.

1) ఉస్మానియా విద్యార్థులు క్యాంపస్‌లో 'వందేమాతరం' (1938) గీతం ఆలపించి బహిష్కరణకు గురియైతే ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం వారు వారికి అడ్మిషన్ ఇవ్వటానికి నిరాకరించారు. ఫలితంగా బూర్గు, పి.వి. వంటివారు పూనా, నాగపూర్ విశ్వవిద్యాలయాలకు వెళ్ళి డిగ్రీలు తీసుకొన్నారు.
2) మాడపాటి హైస్కూలు తెలుగు మీడియం విద్యార్థులు పరీక్షలు రాయటానికి నిజాం ప్రభుత్వం అనుమతి ఇవ్వకపోతే ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం 'అఫిలియేషన్' కోరగా, అప్పటి వి.సి. కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి అనుమతి ఇవ్వలేదు. వాళ్లు పూనాకు అనుబంధంగా పరీక్షలు రాశారు. దీనికి కారణం, నిజాం ప్రభుత్వం ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయానికి విరాళం ఇవ్వటమే.
3) 1948 పోలీసు చర్య తర్వాత ఉస్మానియాలో 'దీనియాత్' (Religion & culture) స్థానంలో 'ద్వితీయభాష' (Second Language) డిగ్రీ విద్యార్థులకు (BA, B.Com., BSc.) ప్రవేశపెట్టబడింది. అప్పటికి ఆంధ్రా యూనివర్సిటీలో ఆర్ట్స్ విద్యార్థులకు తప్ప మిగతా faculty వారికి తెలుగు సబ్జెక్ట్ (second language) లేదు.

మహాకవి రాయప్రోలు సుబ్బారావుకు ఉస్మానియా తెలుగుశాఖలో నిజాం ప్రభుత్వం ఉద్యోగం ఇస్తే ఆయన పదవీవిరమణ చేస్తూ ఇక్కడ తెలుగు డిపార్ట్‌మెంట్ అవసరం లేదని వ్రాశాడని ప్రసిద్ధి.

నైజాం ప్రభుత్వం ప్రాంతీయభాష – మైనారిటి భాష అయిన ఉర్దూను విశ్వవిద్యాలయం స్థాయిలో మీడియంగా విజయవంతంగా నిర్వహిస్తే – విశ్వవిద్యాలయ స్థాయిలో మీడియం కాదు కదా– సెకండ్ లాంగ్వేజి స్థాయిలో నిర్బంధంగా తెలుగును ప్రవేశపెట్టలేకపోయారు ఆంధ్ర పరిపాలకులు. (ఇక్కడ ఒక్క విషయం చెప్పాలి – మన రాష్ట్రంలోనే మొట్టమొదటి తెలుగు మీడియం డిగ్రీ కళాశాల మహానుభావుడు ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం చొరవతో హైదరాబాద్‌లో ఏర్పాటు చేయబడింది).

ఇన్నికోట్ల మంది ప్రజల వాడుకభాష – రాష్ట్ర అధికార భాష అయిన మాతృభాషను పాఠశాల స్థాయిలో తెలుగు మాతృభాష అయినవారు (ఉర్దూ మొ॥ ఇతర భాషలవారు కాదు) నిర్బంధంగా తెలుగును ప్రథమ భాషగా (ఫస్ట్ లాంగ్వేజ్) – మీడియంగా కాదు – చదువుకొనగలిగే జి.ఓ.ను తేవటానికి ఆంధ్రప్రదేశ్‌ను పరిపాలించిన ముఖ్యమంత్రులు, విద్యామంత్రులు ఎవరికీ ధైర్యం లేకపోయింది. మాతృభాషను నిర్బంధంగా చేయటం ఇతర భాషల వారికెవరికీ అభ్యంతరం కాదు. వారు కావాలంటే రాష్ట్ర భాష అయిన తెలుగును వారి ఇష్టానుసారం ప్రథమభాషగా కాని, ద్వితీయభాషగా కాని చదువుకొంటారు. ఇక ఇంగ్లీషు మీడియంలో చదువుకొంటున్న తెలుగు పిల్లలు తప్పనిసరిగా తెలుగు (ఫస్ట్ లాంగ్వేజ్) చదవాలన్న నియమం (రూల్) ఏదీ మన రాష్ట్రంలో లేదు. వారు హిందీనో, స్పెషల్ ఇంగ్లీషునో ప్రథమభాషగా చదువుకొంటూ పదవతరగతి వరకూ మాతృభాష అయిన తెలుగును చదువకుండానే ఉత్తీర్ణులవుతున్నారు. ఇంతకన్నా ఘోరం, దుర్మార్గం ప్రపంచ చరిత్రలోనే మరొకటి ఉందా? ప్రాథమిక విద్యాస్థాయి మాతృభాషలోనే కొనసాగటంలోనే పిల్లల అభివృద్ధి ఉందని భాషావేత్తలందరూ పదే పదే చెబుతున్నా మన రాష్ట్ర పాలకుల చెవికి ఎక్కటం లేదు. సమైక్యాంధ్ర పాలకుల్లో స్వభాషాభిమానం అవలేశం కూడా లేకపోవటమే ఇందుకు కారణమని చెప్పనక్కరలేదు. కాబట్టి సమైక్యాంధ్రరాష్ట్రం కొనసాగింత వరకూ తెలుగు భాషకు పుట్టగతు లుండవన్నది పిండితార్థం. తెలుగు భాషాభివృద్ధి కొరకైనా 'ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్రం' కావాలి.

తెలంగాణా భాష పట్ల, సాహిత్యం పట్ల, పండుగలు – ఆచార్య వ్యవహారాలు మున్నగు సాంస్కృతికాంశాల పట్ల వైమనస్యం, అల్పభావం ఉన్న ఆంధ్ర ప్రాంతం వారు తొందరగా విడిపో వటమే మంచిది. దశాబ్దాలుగా తెలంగాణాలో నివసిస్తూ ఇక్కడి సంస్కృతిని ఆదరించని వారు – ఇక్కడి ప్రజల్లో కలువలేనివారు వేరు కావలసిందే. సద్భావన లేనిచోట సమైక్యత సామరస్యం ఉండజాలవని ఇప్పటికైనా గుర్తించాలి.

తెలుగు సాహిత్య చరిత్ర అంటే తెలంగాణా సాహిత్య చరిత్రనే

-ఆచార్య ఎస్వీ రామారావు

తెలుగు సాహిత్య చరిత్ర అంటే చాలావరకు తెలంగాణా సాహిత్య చరిత్రనే అన్న విషయం చాలామందికి తెలియదు. కాని ఇది చారిత్రకమైన యధార్థం. ఈ సత్యాన్ని నిరూపించి చెప్పటానికే ఈ ప్రయత్నం.

ఇంతవరకూ రచింపబడిన సాహిత్య చరిత్రలన్నీ పదకొండవ శతాబ్దంలోని నన్నయభట్టు ఆంధ్ర మహాభారతంతోనే ప్రారంభం కావటం సర్వసాధారణమైన విషయం. కాని అంతకు వేయి సంవత్సరాలకు ముందే – క్రీ.శ. ఒకటవ శతాబ్దం నుంచే – తెలంగాణా ప్రాంతంలో విశిష్టమైన సాహిత్యం నెలకొని ఉంది. ఎందరో ప్రాకృత, సంస్కృత, కన్నడ కవులు ఈ నేలలో ఉద్భవించి సాహితీ క్షేత్రాన్ని సస్యశ్యామలం చేశారు. వీరు తెలుగులో కావ్యరచన చేయకపోయినా – వీరంతా తెలుగువారు – విశేషించి తెలంగాణా వారు కావటం గమనార్హం.

తెలుగు దేశంలో మొట్టమొదటి కవిగా పేర్కొనదగినవాడు గుణాఢ్యుడు. ఇతడు క్రీ.శ. ఒకటవ శతాబ్దంలో మన రాష్ట్రాన్ని పరిపాలించిన శాతవాహనరాజు హాలుని సమకాలీనుడు. ఆదిలాబాద్, దానికి సరిహద్దులోని పైఠన్ ప్రాంతంలో జీవించాడు. ఇతని తల్లి బ్రాహ్మణ స్త్రీ, తండ్రి నాగ ప్రభువు అని తెలుస్తున్నది. గుణాఢ్యకవి హాలుని ఆస్థానంలోని శర్వవర్మతో చేసిన ప్రతిజ్ఞలో ఓడిపోయి, సంస్కృత ప్రాకృత భాషలను – దేశభాష అయిన తెలుగును పరిత్యజించి, పైశాచీ ప్రాకృతంలో కథల కాణాచి అయిన 'బృహత్కథ'ను రచించాడు. ఇది నేడు అలభ్యంగా ఉన్నా – సోమదేవ సూచి 'కథా సరిత్సాగరం', క్షేమేంద్రుని 'బృహత్కథామంజరి' అన్న సంస్కృత అనువాద గ్రంథాల రూపంలో లభ్యమై చిరకీర్తిని ఆర్జించింది. అనేక కావ్య నాటకాలకు మూలమైన కథాబీజాలు బృహత్కథలో ఉన్నాయని వాఙ్మయ పరిశోధకుల అభిప్రాయం. ఇది మన కథా ప్రక్రియకు చెందిన తొలి రచన.

గుణాఢ్యుని వృత్తాంతం వల్ల క్రీస్తు శకారంభంలోనే తెలుగు భాష ప్రజల వ్యవహారంలో ఉన్నట్లు విదిత మవుతున్నది. అదేకాలంలో విరచితమైన ప్రాకృత కవితా సంకలనం 'గాథా సప్తశతి' లో తెలుగు మాటలు ఉండడం ఈ విషయాన్ని బలపరుస్తున్నది. హాలుడు తన రాజ్యంలోని కవులు 'గాథా' అనే ప్రాకృత ఛందస్సులో రాసిన ఏడు వందల పద్యాలను పై పేరుతో సంకలనం చేశాడు. దీనిని శ్రీనాథుడు ఆంధ్రీకరించాడు కాని అది లభించలేదు. ఆధునిక యుగంలో రాళ్ళపల్లి

అనంతకృష్ణశర్మ (శాలివాహన సప్తశతీసారము) మున్నగువారు తెనిగించి అందలి కవితా వైశిష్ట్యాన్ని చాటిచెప్పారు. సప్తశతిలో వర్ణితమైన ప్రజల జీవన సంస్కృతి, గ్రామీణ వాతావరణం మొదలైనవి తెలంగాణా ప్రాంతానికి చెందినవే అనటంలో సందేహం లేదు. ఇందులో గోచరించే తెలుగు పదాలు – అమ్మ, అత్తా, పొట్టం (పొట్ట), పిల్లఆ (పిల్ల), రుంప (రంపం), అద్దామే (అద్దం), బొణ్ణి (పంది) మొదలైనవి ఈ ప్రాంతంలో వ్యవహారంలో ఉన్నవే.

క్రీ.పూ. మూడవ శతాబ్దంనుండి క్రీ.శ.మూడవ శతాబ్ది వరకు సుమారు ఐదు వందల ఏళ్ళు తెలుగుదేశాన్ని ఏలిన తొలి రాజవంశమైన శాతవాహనులు తొలుత తెలంగాణా ప్రాంతాన్ని (కరీంనగర్ జిల్లా కోటిలింగాల) రాజధానిగా చేసుకొని పాలించినట్లు, తర్వాత పైఠన్ (దక్షిణ మహారాష్ట్ర), అమరావతి ప్రాంతాలకు విస్తరించినట్లు ఇటీవల బయల్పడిన పురావస్తు విశేషాలు, నాణాలు మొ।।వి సాక్ష్యంగా ఉన్నాయి. మౌర్య చంద్రగుప్తుని కాలంలో (క్రీ.పూ. 305) మన దేశానికి వచ్చిన గ్రీకు రాయబారి మెగాస్థనీస్, ప్లీనీ, ఏరియస్ మున్నగు చరిత్రకారులు ఈ ప్రాంతంలోని ఆంధ్రరాజుల ప్రశంస చేశారు. బౌద్ధ జైన గ్రంథాల్లో పేర్కొనబడిన అశ్మక (అస్సక), ముళక (ముల్లక) దేశాలు కూడా తెలంగాణా ప్రాంతాన్ని సూచించేవే. నిజామాబాద్, కరీంనగర్ జిల్లా ప్రాంతాలు అశ్మకదేశంగా, ఆదిలాబాద్, పైఠన్ ప్రాంతాలు ముల్లక దేశంగా గుర్తింపబడ్డాయి. నిజామాబాద్ జిల్లాలోని బోధన్ – పోదన్, పొదన్య పురి, బహుధాన్యపురం పేర్లతో వ్యవహరింపబడింది. బౌద్ధ వాఙ్మయంలో మన రాష్ట్రం 'మంజీరికాదేశం'గా, 'నాగభూమి'గా కూడా పేర్కొనబడింది. గోదావరికి ఉపనది అయిన మంజీర నదివల్ల మంజీరదేశం అని వ్యవహరింపబడి ఉంటుంది. ద్రావిడ భాషలైన కోదు, గోండు మాట్లాడేవారు – నాగుపామును పూజించే కోయలు నాగజాతివారు అయి ఉంటారని చరిత్ర పరిశోధకుల అభిప్రాయం. మహబూబ్‌నగర్ జిల్లాలో నాగరాల, నాగసానిపల్లె, నాగరకర్నూలు మున్నగు పేర్లుగల ఊళ్లు ఈనాటికీ ఉన్నాయి. పై జాతుల వంశోత్పత్తి కథల్లో 'తెలుగు దేవతల' ప్రస్తావనలున్నాయి.

హాల శాతవాహనుడు – లీలావతిల వివాహం సప్త గోదావరి తీరస్థమైన భీమేశ్వరుని సన్నిధిలో జరిగినట్లు కుతూహలుడు అనేకవి 'లీలావయీ' (లీలావతి) అదే ప్రాకృతకావ్యంలో వర్ణించాడు. గోదావరి తీరంలోని ధర్మపురికి ఎగువగా 40 కి.మీ. దూరంలో వేంపల్లి – వేంకటరావు పేటల వద్ద గోదావరి ఏడుపాయలుగా చీలి వుంది. దీనిని సప్తగోదావరిగా గుర్తించి డా।। సంగనభట్ల నరసయ్యగారు అక్కడి త్రవ్వకాలలో బయల్పడిన ఆలయశిథిలాలు భీమేశ్వరాలయానివే అని భావించారు. జైన జాతకకథలో 'తెలవాహ' (తేల్) నదీతీరంలోని అంధక (ఆంధ్ర)పురం అంధకుల (ఆంధ్రుల) రాజధానగా పేర్కొనబడటం కూడా దీన్ని బలపరుస్తుంది.

తెలవాహ (తెల్లని నది) గోదావరి నదియే. నాడు కృష్ణానదికి 'కణ్ణబెణ్ణ' (కృష్ణవేణి = నల్లని నది) అని వ్యవహారం ఉండడం కూడా ఇందలి ఔచిత్యాన్ని వెల్లడిస్తుంది.

క్రీస్తుపూర్వం నుంచీ తెలుగు, ఆంధ్రం అన్నవి సమానార్థకాలుగా, పర్యాయపదాలుగా వాడుకలో ఉండటం గమనించ వచ్చు. గ్రీకు భూగోళ శాస్త్రజ్ఞుడు టాలెమీ (క్రీ.శ.150) పేర్కొన్న 'టెలింగాన్' (ట్రలింగాన్) దేశం 'తెలంగాణ' పదానికి సన్నిహితంగా ఉంది. ఆణము, దేశము అన్నవి పర్యాయపదాలు. 'మాగాణం' వలెనే 'తెలంగాణం' శబ్దం కూడా ఏర్పడి ఉంటుంది. మెదక్‌జిల్లా రామచంద్రపురం మండలంలోని 'తెల్లాపూర్' గ్రామానికి తెలంగాణపురం అని ప్రాచీన నామం ఉన్నట్లుగా ఇటీవలే ఒక రాతి శాసనం (క్రీ.శ.1417) బయటపడింది.

పై విషయాలన్నీ శాతవాహనరాజులు తెలంగాణా ప్రాంతాన్ని పరిపాలించినట్లుగా - వారి యుగంలో వెలువడిన 'బృహత్కథ' తొలి కథావాఙ్మయ ప్రక్రియగా, 'గాథాసప్తశతి' తొలి కవితా సంకలన గ్రంథంగా స్పష్టీకరిస్తున్నాయి. శాతవాహనుల తర్వాతి వారైన ఇక్ష్వాకు రాజుల కాలంలో 'ధర్మామృతం' అనే ప్రాకృత జైన కావ్యం విరచితమైనట్లు తెలుస్తున్నది. విష్ణుకుండినరాజు మాధవవర్మ (6వ శ.) స్వయంగా జనాశ్రయ ఛందోవిచ్ఛిత్తి, పేరుతో సంస్కృతంలో ఛందోగ్రంథం రచించాడు. దీనికి గణస్వామి వ్యాఖ్య రాశాడు. "ఉత్తరే రామచరితే భవభూతిర్విశిష్యతే" అని ప్రసిద్ధి గన్న సంస్కృత నాటక కర్త భవభూతి (8వ.శ.) "దక్షిరాపథే పద్మపురం నామనగరం" నిశాసిగా చెప్పుకొన్నాడు. పౌదన్యపురమే పద్మపురం అయి క్రమంగా బోధన్ పేరుతో స్థిరమైంది. ఉత్తర రామచరిత్రలో గోదావరి వర్ణన ఉండటంతో పాటు, భవభూతి నాటకాలు ప్రదర్శింపబడిన 'కాళప్రియానాథాలయం' బోధన్‌కు సుమారు వందమైళ్ల దూరంలో ఉన్న నాందేడ్ జిల్లాలోని కాంథార్ గ్రామం అవటం భవభూతి బోధన్ వాస్తవ్యుడే అని నిరూపిస్తున్నాయి. మహావీరచరితం, మాలతీమాధవం, ఉత్తర రామ చరితం నాటక త్రయకర్త భవభూతి సంస్కృతనాటక ప్రక్రియలో విశిష్టస్థానంగడించాడు.

వేములవాడ చాళుక్యరాజు రెండవ అరికేసరి (910-930) ఆస్థానకవి అయిన పంపడు కన్నడంలో ఆది పురాణ (జైనపురాణం), విక్రమార్జున విజయ (పంపభారతం అని ప్రసిద్ధి పొందిన చంపూకావ్యం) కావ్యాలు రచించాడు. పద్మపురివాసి (బోధన్), 'పద్మకవి' అనే బిరుదుగల పంపకవి తెలుగువాడు. కన్నడ రత్నత్రయంలో ఒకడుగా సుస్థిరస్థానం పొందాడు. బోధన్‌లో ఇతన సమాధి ఉంది. పంపసోదరుడైన జనవల్లభుని సహాయంతో అతని మిత్రుడైన మల్లియరేచన క్రీ.శ.940 ప్రాంతంలో 'కవిజనాశ్రయం' అనే ఛందోగ్రంథం తెలుగులో రచించాడు. కాబట్టి నన్నయకు పూర్వమే విరచితమైన తొలి తెలుగు గురించి భిన్నమైన అభిప్రాయాలు ఉన్నాయి.

గుజరాత్ ప్రాంతానికి చెందిన సోమదేవసూరి కూడా రెండవ అరికేసరి కాలంలో వేములవాడకు వచ్చి నాగరాజు కాలంలో (955-60) సంస్కృత కావ్యాలు రచించినట్లు ఆధారాలున్నాయి. జైన మతస్థుడైన ఇతడు వేములవాడ చాళుక్యులకు మూడు తరాలు జైన గురువుగా ఉన్నాడు. యశస్తిలకచంపువు, కథాసరిత్సాగరంతో పాటు 'నీతిసారం' రచించాడు. సోమదేవసూరి శిష్యుడైన రెండవ బద్దెగుడు (960-966) దీనిని 'నీతిశాస్త్రముక్తావళి'గా తెలుగులోకి అనువదించా డని చెప్పబడుతున్నది. మొదటి ప్రతాపరుద్రుని 'నీతిసారం'లో (క్రీ.శ. 1150) బద్దెగుని పద్యాలు ఉదాహృతమైనాయి. మహబూబ్‌నగర్ జిల్లా ఆలంపూరు వాస్తవ్యుడైన మంధాన భైరవుడు క్రీ.శ. 1000లో 'భైరవతంత్రం' అను సంస్కృత తంత్రశాస్త్రం రచించాడు. మానవల్లి రామకృష్ణ కవి 'కుమారసంభవం' పీఠికలో దీని ప్రశంస ఉంది.

ఇవన్నీ ప్రాఙ్నన్నయయుగంలోని తెలంగాణా సారస్వత ప్రక్రియలు. ఈ ప్రాంతంలోని సాంస్కృతిక, సాహిత్య చైతన్యానికి నిదర్శనాలు. తెలుగేతర భాషలలో ఉండడం చేత మన సాహిత్య చరిత్రకారులెవరూ దీన్ని పట్టించుకోలేదు. ఇది తెలంగాణా చరిత్రకు జరిగిన అన్యాయం. నన్నయకు పూర్వయుగంలోని శాసనాలలో కూడా తెలంగాణాలోని తెలుగుభాష క్రమవికాసం ద్యోతకమవుతుంది. దీన్ని గురించి మరింత వివరంగా తెలుసుకోవలసిన అవసరం ఉంది.

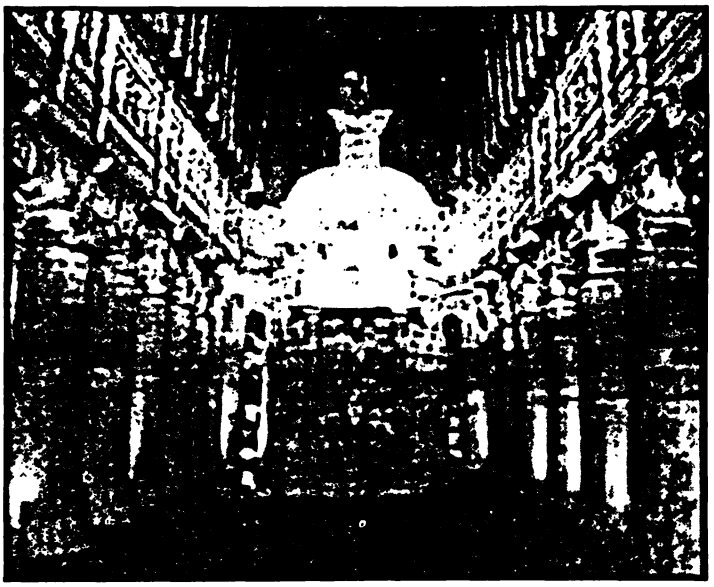

తెలుగు శాసనాలు-
తెలంగాణా సాహిత్య భాష

-ఆచార్య ఎస్వీ రామారావు

ప్రాఙ్నన్నయ యుగంలోని (క్రీ.శ.1వ శ.-10వ శ.) శాసనాలను నిశితంగా పరిశీలిస్తే తెలంగాణా ప్రాంతంలో ఆనాడే నెలకొని ఉన్న సాహిత్య భాష గురించి ఎన్నో ఆసక్తికరమైన అంశాలు వెలికివస్తాయి. ఈ శాసనాలు తొలుత ప్రాకృత, సంస్కృత భాషల్లో ఉన్నా, ఆరవ శతాబ్ది కాలంనుంచి తెలుగులో శాసనాలు గోచరిస్తాయి. శాతవాహనరాజు వాశిష్ఠీపుత్ర పులుమావి జంగిలిగుండు ప్రాకృత శాసనంలో (క్రీ.శ.200) 'వేపురక' అన్న ఊరిపేరు కనిపిస్తుంది. వేము+ఊరు = వేపూరుకు 'క' ప్రత్యయం చేరి 'వేపురక' అయింది. మహబూబ్‌నగర్‌జిల్లా కల్వకుర్తి తాలూకాలో వేపూరు అన్న గ్రామం ఉంది. ఈ శాసనం వేయించిన రాజు పేరులోనల 'పులుమావి' కూడా అచ్చమైన తెలుగు పదం. పులు=రెల్లు, గడ్డి, మావి= తల్లిపేగు. గడ్డిలో పుట్టినవాడు (కుమారస్వామి) అని అర్థం. ఆనాడు ఇక్కడో షణ్ముఖ పూజ వ్యాప్తిలో ఉన్నట్లు నాగార్జునకొండ ప్రాంతంలోని కార్తికేయ గుడులు, స్కంధవర్మ మొ॥ పేర్లు సాక్ష్యమిస్తున్నాయి. కొండమూడి జయవర్మరాజు శాసనంలో (క్రీ.235) పొండూరు, కూడూరు గ్రామ నామాలున్నాయి. ఇందులోని 'మహాతగవం' (తగవు తీర్చేవాడు) శబ్దం, వీర పురుషదత్తుని నాగార్జునకొండ శాసనం (క్రీ.శ.237)లోని 'మహాతలవం' (తలారి) పదం నాడు వాడుకలో ఉన్న పదవులను తెల్పుతున్నాయి.

హైదరాబాదు సమీపంలోని కీసరగుట్టలో బయల్పడిన విష్ణు కుండినుల శాసనంలోని 'వ్రాసినవాన్ష్టు' (వ్రాసినవాండ్రు) అమరావతీ స్థూపంలోని 'నాగబు' పదం కన్నా స్పష్టమైన తెలుగు మాట (సమాసం) గా పేర్కొనదగింది. 'నాగ' అను సంస్కృత ధాతువుకు 'బు' (ము) విభక్తి చేరగా ఏర్పడిన నాగబు రెండు శిథిల ఫలకాలమీద 'నాగబుధనికా' అన్న వ్యక్తిపేరు అని కూడా కొందరు భావిస్తున్నారు. కాబట్టి నాగబు అసంపూర్ణమైన పదం.

క్రీ.శ.ఆరవశతాబ్దిలో (575-600) రేనాటి బోడరాజు ననంజయుడు కడపజిల్లాలో వేయించిన ఎర్రగుడిపాడు, కలమళ్ళ శాసనాలు తెలుగు భాషలో తొలి గద్య శాసనాలుగా పరిశోధకులు నిర్ణయించారు. కోస్తా ఆంధ్ర కంటేముందు రాయలసీమలో విలసిల్లిన భాషాభిమానానికి ఇది నిదర్శనం. జయసింహుని విప్పర్ల శాసనం (క్రీ.శ.649) సాగరసీమలో లభించిన మొదటి తెలుగు శాసనం. వేంగీనాడు పరిపాలకులైన తూర్పు చాళుక్యుల పద్యశాసనాలు తొమ్మిదవ శతాబ్దంలో లభ్యమైనాయి. వీరి సమకాలికులు - కరీంనగర్ జిల్లా వేములవాడ ప్రాంతాన్ని

పరిపాలించిన పశ్చిమ చాళుక్య రాజుల ఆస్థానంలో పంప, జినేంద్ర వల్లభుడు, సోమదేవసూరి మున్నగు కవులు కన్నడ సంస్కృత భాషల్లో (10వ శ.) కావ్యరచన చేశారు. వరంగల్‌జిల్లా మానుకోట సమీపంలో చాళుక్య భీముడు వేయించిన కొరవి శాసనం (892-922) తెలుగు వచన రచనాశైలి క్రమ పరిణామానికి, తెలంగాణా సాహిత్య భాషా పరిణతికి తార్కాణంగా ఉంది. ఇందులోని కొంతభాగం చూడండి

"కుసుమాయుధు పెద్దకొడు కనేక నృపతి మణిమకుట మకరికా కషణ మశృణిత భగల కలావర్తంబు రాజ్యంబు సేయుచు నిష్ట విషయ కామభోగంబు లనుభవించుచు సుఖంబుణ్డి (ండి) ఒక్క నాణ్డు(ండు) కొరవి నల్లమేరయ కొడుకు పెద్దన రావించి "నీవు నా ప్రాణ సమానుణ్డ (ండ) వైన చెలివి. నీ చేసిన యుపకారంబునకుం బ్రత్యుపకారంబు సేయలయుం గాన నీకేమి వలయుం దాని వేణ్డి (డి) కొమ్మనిన...."

నన్నయభట్టు భారతరచన కాలానికి (1056) నూటయాభై సంవత్సరాలకు ముందే అందలి రచనా శైలిని వోలిన వాక్య నిర్మాణం ఈ కొరవి శాసనంలో ఉండడం తెలుగు భాషీయులందరూ తెలుసుకోవలసిన సత్యం. తొలి కందపద్యశాసనం, మొదటి సంస్కృత వృత్త శాసనం కూడా తెలంగాణలోనే విరచితమైనాయి. పంప సోదరుడైన జినవల్లభుడు రచించిన కరీంనగర్ జిల్లా కుర్క్యాల శాసనంలో (10వ శ.) మూడు కందపద్యాలున్నాయి. సంస్కృతాంధ్ర కన్నడ భాషల్లో ఉన్న ఈ శాసనానికి 'గంగాధర శాసనం' అని వ్యవహారం ఉంది.

వరంగల్ జిల్లా జనగామ తాలూకా గూడూరులోని విరియాల మల్లని పద్య శాసనాల్లో (1005-1045) మూడు చంపకమాలలు, రెండు ఉత్పలమాలలు ఉన్నాయి. సంస్కృత వృత్త ఛందస్సులో విరచితమైన ప్రప్రథమ తెలుగు శాసనం ఇది. విరియాల ఎర్రభూపతి పత్ని అయిన కామసాని తన పుత్రుని పరాక్రమం చేత బేతరాజును కాకతీయ సింహాసన ప్రతిష్ఠితుడిని చేసిన వృత్తాంతం ఇందులో వర్ణితమైంది. అందుచేతనే దీనికి కామసాని శాసనం అన్న ప్రసిద్ధి కలిగింది. కాని విరియాల మల్లడు మల్లేశ్వరస్వామిని ప్రతిష్ఠించి చెరువును త్రవ్వించిన సందర్భంలో ప్రకటించిన శాసనం ఇది. ఇందలి పద్యాలలోని శైలి నన్నయ వాక్యశైలికి సన్నిహితంగా ఉండటం గమనింపదగిన అంశం. మచ్చుకు ఒక పద్యం చూడండి -

"భావితకీర్తి నాతనికి బాండవ మధ్యమభీముడోయనం
గా విరాయాలు భీమనృప ఘస్మరుడై యుదయించె వానికిన్
భూవినుయండు మండలిక భూషణు డెట్టి నరేంద్రు డుత్తమ
శ్రీ వినుతుండు బంధుజన సేవ్యుడు దానుదయించె నున్నతిన్."

నన్నయ అవతారికలోని మొట్టమొదటి తెలుగు పద్య పంక్తులు ఈ పద్యాన్ని పోలి ఉన్నాయి.

"రాజకులైక భూషణుడు రాజమనోహరుడున్యరాజ తే
జోజయశాలి శౌర్యుడు విశుద్ధ యశశ్శర దిందు చంద్రికా
రాజిత సర్వలోకు డపరాజిత భూరిభుజా కృపాం ధా
రాజుల శాంత శాత్రవ పరాగుడు రాజమహేంద్రుడున్నతిన్."

గూడూరు శాసనం నన్నయ భారతరచన తర్వాతదని అభిప్రాయభేదం ఉన్నప్పటికీ ఇంచుమించు ఒకే కాలంలో ఇటు వరంగల్లు ప్రాంతంలో, అటు రాజమండ్రి ప్రాంతంలో ఒకే విధమైన సాహిత్యభాష వాడుకలో ఉందన్నది తేలిన సారాంశం. దీనిని బట్టి నన్నయ తెలుగుభాషను సంస్కృతమయం చేశాడన్నది కేవలం అపవాదు మాత్రమే అని బోధపడుతున్నది. సమకాలీన శాసనాల్లో, కన్నడ కావ్యాల్లో ఉన్న తత్సమ శైలినే ఆధారం చేసుకొని హృద్యమైన పద్యశైలికి ఆద్యుడైనాడు నన్నయ. ఇంతకన్నా ఆసక్తికరమైన అంశం మరొకటి ఉంది.

నన్నయభట్టు సహధ్యాయుడు, భారతరచనలో సహాయకుడు అయిన నారాయణభట్టు నిజామాబాద్ జిల్లా బాన్స్‌వాడ నుంచే రాజమహేంద్రవరం వెళ్ళి పశ్చిమ-తూర్పు చాళుక్యుల మధ్య శాంతిదూతగా వ్యవహరించి సఖ్యత కుదిర్చాడు. నారాయణభట్టు సహాయానికి కృతజ్ఞతగా రాజరాజు అతనికి నందంపూడి అగ్రహారం దానం చేశాడు. ఈ నందంపూడి శాసన (1053) రచయిత నన్నయభట్టు. ఇందులో నారాయణభట్టు సంస్కృత కర్ణాట ప్రాకృత పైశాచికాంధ్రభాషా కవిరాజశేఖరుడని పేర్కొనబడినది. తమిళదేశంతో బాంధవ్యం కలిగిన రాజరాజుకు కానీ, సంస్కృతాంధ్ర ఉభయ భాషా కావ్య రచనాభిశోభితుడైన నన్నయకు కానీ కన్నడ భాషా పరిచయం ఉండే అవకాశం లేదు. పంపభారతంతో ఆ పరిచయాన్ని కలిగించినవాడు బహు భాషా కోవిదుడైన నారాయణభట్టు. రాజమహేంద్ర పురంలోని విద్వత్సభల ఆక్షేపణలను ఎదుర్కొని భారతరచనలో - మహాభారతయుద్ధంలో అర్జునునికి శ్రీకృష్ణుని వలె - నన్నయకు బాసటగా నిలచాడు. ఈ విధంగా పదవ శతాబ్దం నాటికే తెలంగాణాలో కావ్యరచనా సమర్థకమైన సాహిత్యభాష నెలకొని వుందనటంలో ఏ విధమైన సందేహమూ లేదు. గోదావరి జిల్లా భాష గురించి గొప్పగా చెప్పకొనే కోస్తాంధ్రేయులు విజ్ఞతతో ఈ విషయాన్ని గమనించాలని విజ్ఞప్తి చేస్తున్నాను.

స్వాతంత్ర్యానంతరం సాంస్కృతికంగా వెనుకబడిన తెలంగాణ

- దా. ఎన్.గోపి

1. పది జిల్లాల భాష ప్రామాణిక భాష కానప్పుడు కేవలం 2 ప్రాంతాల (సీమాంధ్ర) భాషే ప్రామాణికం ఎలా అవుతుంది? బెంగాల్, అస్సాం రాష్ట్రాల్లో భాషాపరంగా భావాలను అణగద్రొక్కినట్లే, నాయకులు తెలంగాణా భాషను తుంగలో తొక్కారు.

తెలంగాణ భాష అంటే మిగతా ప్రాంతం వారికి కేవలం హైదరాబాద్‌లో మాట్లాడుకునేదే, నాయకుల యిళ్ళల్లో పనిపిల్లలు మాట్లాడేదే అనుకుంటున్నారు. కాని తెలంగాణా ప్రాంతాల్లో పర్యటిస్తే ఆ సంస్కృతి - సంప్రదాయాలు - భాష ఎంత ఉందో తెలుస్తుంది.

2. దాదాపు 53 ఏళ్ళ నుండి పాలన సీమాంధ్రదే, పత్రికలు వారివే. అందులోని ప్రామాణిక భాష వారు ప్రచురిస్తున్నదే, సినిమాలు వారివే అందులోని ప్రధాన పాత్రలు, సంభాషణ, ఇతివృత్తం అంతా వారి దగ్గరివే. మాదే అసలైన భాష, మీది మాండలికం అని ముద్ర వేశారు. తెలుగు సినిమాల్లో అధమ పాత్రలు, దుష్ట పాత్రలు తెలంగాణా భాషతో చెప్పించి ఈ ప్రాంతం వారి మనోభావాల మీద దెబ్బ తీసారు.

3. కోస్తా ప్రాంతం వారిని తెలంగాణకు, తెలంగాణా వారిని కోస్తాకు విద్యార్థి బృందాలను పంపాలని ప్రపోజ్ చేశారు. తెలంగాణా సొగసులు పల్లెల్లో ఉన్నాయి, పల్లె జనాల్లో, పల్లె పాటల్లో, బతుకమ్మ పాటల్లో బతుకుతున్నాయి. తెలంగాణా విద్యార్థులు 'బొటానికల్ టూర్'కని కోస్తా ప్రాంతానికి వెళ్ళారు. కాని, అక్కడి వాళ్లెవ్వరూ ఇక్కడికి రాలేదంటే ఎంత న్యూనతా భావమో చూడండి.

ప్రముఖ టి.వి. ఛానల్స్ వాళ్ళవి; ప్రముఖ కవులు రాసిన విషయాలను సాహిత్య చౌర్యం చేసి తలలు తోకలు కత్తిరించి వారివిగా చలామణి చేసు కుంటున్న ఉదంతాలెన్నో వెలుగులోకి వస్తున్నాయి. ఈ (లఫడాలన్నీ) భేదాలన్నీ దృష్టిలో పెట్టుకొని శ్రీకృష్ణ కమీషన్ వారు మా సంస్కృతిని సీమాంధ్ర కలుషితం చేయకుండా కాపాడాలని మనవి.

■ తన ఊళ్ళో తానే పరాయిదైంది
తెలంగాణా పల్లె
గాయపడిన చెల్లె.

(contd...)

■ పొక్కిలైన వాకిలి
నా తెలంగాణా చెక్కిలిపై ఆరని కన్నీటి చుక్క
■ బానిసత్వం ఎవరికీ నచ్చదు,
చివరకు కీటకానికి కూడా.
■ తుఫానుకు తుఫానే విరుగుడు,
బహుశా అది ధైర్యం కావచ్చు, విశ్వాసం.
■ ఎదురుగాలిలోనే పతంగి పైకి లేస్తుంది.
■ మనిషికున్న ఏకైక బలహీనత
పుట్టినగడ్డతో పేగు సంబంధం.
■ అన్ని ఉన్నవానికి
అడుగువాని ఆక్రోషం తెలియదు.
■ అనవరత నిరీక్షణలో ఆలస్యం రాజకీయ విషం.
■ ఏది అచ్చు (తచ్చు)
ఏది హల్లు (హెచ్చు) అని కాదు
రెండు కలిస్తేనే భాష
లేకపోతే అవుతుంది అది అదేదో తమాషా.
■ కలిసి ఉండటం
వేటికైనా అంత తేలిక కాదు,
విడిపోతూ, విడుదలౌతూ
ఐక్యమౌతూ హాయిగా ఉంటూ
నిరంతరం భుజం భుజం కలిసి తిరిగితే
వింత గమనమది,
చిర తపస్సుకు ఫలితంగా
ప్రభవించిన సమ్యక్ చలనమది.
■ ప్రయాణం ముగిసేది కాదు,
వచ్చిన దారే అనుకుంటే ఎలా?
వెళ్లేటప్పుడు మరీ కొత్తగా ఉంటుంది.

■ తెలంగాణ వీరుడా! కారణజన్ముడా!
నీ త్యాగం వృధాపోదు, ఈ యాగం వృధా కాదు
నక్షత్రాల్లా ఆకాశానికెక్కిన అమరవీరులారా!
మిమ్మల్ని కన్న మట్టి విశ్వమంతా పరిమళిస్తుంది.

సాంస్కృతిక రంగంలో కోస్తా ఆధిపత్యం

– జయధీర్ తిరుమలరావు

మనుషుల మధ్య సౌహార్ధత, సహజీవనాలను పెంచేవి, కట్టి ఉంచేవి జాతి, దేశం, సంస్కృతి, భాష, చరిత్ర వంటి కీలకమైన అంశాలే. దేశం, జాతి, భావనలు లేని మన దేశంలో సంస్కృతి, నాగరికత పరంగా మనం ఒక్కటే అనే భావనతో ఐక్యంగా కలిసి ఉంటారు ప్రజలు. ఘనదేశం బహు సంస్కృతుల నిలయం. ఐనా అందరినీ కట్టి పడేసేదీ సంస్కృతి.

ఆంధ్ర–తెలంగాణాలు చారిత్రకంగా వేరువేరు భౌగోళిక ప్రాంతాలుగానే ఉన్నాయి. కాకతీయుల కాలంలో తెలంగాణ బలమైన కేంద్రంగా ప్రభవించింది. అది ఇతర తెలంగాణేతర ప్రాంతాలను పాలించిన రాజులు వైదిక మతాన్ని తిరస్కరించి మొదట జైన, శైవ ఆ తదుపరి మత రాజ్యంగా రూపొందింది. అందువల్ల సాంస్కృతిక ఏకత తెలంగాణ, ఆంధ్రప్రాంతాల మధ్య ఎన్నడూ పొసగలేదు.

మహాభారతం సంస్కృతీకరించి తెలుగు భాషలో కోస్తా జిల్లాల్లో, నన్నయ కవి వెలువరించగా ఓరుగల్లు నగర పరిసరాల్లోని పాలకురికి సోమనాథుడు దేశీ సాహిత్యంలో స్వతంత్రరీతిలో (భాష, ఇతివృత్తం, ఛందస్సు వంటి వాటితో) రచనలు చేశాడు. ఆనాటికది ఒక సాహిత్య విప్లవం. **కోస్తా ప్రాంతం నుండి అధికంగా అనువాద తెలుగు భాషలో మార్గ సాహిత్యం వెలువడగా తెలంగాణా తెలుగు ప్రాంతం నుండి దేశీ సాహిత్యం వెలువడింది.**

అలాగే దేశీయ సంగీతం, కళలు, జానపద సాహిత్యం అధికపాళ్ళలో వెలువడింది. ఇది భాషలో సైతం ప్రతిఫలించింది. తెలంగాణా తెలుగులో అనేక ప్రాచీన భాషా పదాలు, రూపాలు ఈనాటికీ కనిపిస్తాయి. ప్రాచీన కాలంలో ప్రాకృతం, మధ్యయుగాలలో పారసిక భాష, అరబ్బీ భాష, ఆ తరువాత ఉరుదూ భాషలు ఇక్కడ నేలూనుకున్నాయి. ఐనా ప్రజలు తెలుగు భాషను రక్షించుకున్నారు. గోలుకొండ సుల్తానులు, నైజాం రాజుల నుండి కోస్తా ప్రాంతం (1850), దత్త మండలాల పేరుతో రాయలసీమ బ్రిటీష్ వారి పాలనలోకి వెళ్ళాక ఈ రెండు ప్రాంతాల మధ్య అంతరం పెరిగింది. అంతకుముందు ఎలాంటి అంతరాలు లేవు. కృష్ణా గోదావరి ఆనకట్టల నిర్మాణం వల్ల పంటలు బాగా పండాయి. ధనిక రైతాంగ వర్గం ఏర్పడింది. తెలంగాణాలో జాగీర్దార్లు, దొరలు ప్రజలపై శ్రమశక్తిపైనే ఆధారపడ్డారు. సస్యశ్యామలమైన పొలాలు, పంటలు కోస్తాని ఆధునికతవైపు నడిపించగా తెలంగాణా ఎక్కడ ఉన్న పరిస్థితి అక్కడే ఉండింది. కృష్ణా గోదావరులు అధికంగా ప్రవహించి ఎన్నోసార్లు వరదలు, ముంపులకు గురికావడం జరిగింది. ఈ నదుల ప్రవాహం కోసం ఒడ్డులను, దరులను కట్టించి బాగు చేయడానికి నైజాం చాలా ఖర్చు చేశాడు.

కాని పెద్ద ఆనకట్టలు కట్టలేదు. అందువల్ల ఇక్కడ ప్రవహించిన నీరు అక్కడ పంటలై వికసించింది. పంటలు దిగుబడి పెరిగి రాబడి హెచ్చింది. ఆ రకంగా డబ్బు సమకూరింది. దాన్ని దాచుకోవడం కోసం బేంకులు ఏర్పాటయ్యాయి. వడ్డీరేట్లు అందుబాటులోకి వచ్చాయి. అదనపు అప్పులు తీసుకోవడం ఆరంభమైంది. అలా పెరిగిన పెట్టుబడి సినిమా రంగానికి, పత్రికల ఏర్పాటుకు దోహదమైంది. ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పాటు నాటికే కోస్తా ప్రాంతంవారు మద్రాసుకి వలస వెళ్ళి అక్కడ ఆధిపత్యం చూపడం ప్రారంభించారు. దాన్ని వ్యతిరేకించిన తమిళులతో పడలేక ఆంధ్రోద్యమాన్ని ప్రారంభించారు. కేవలం కొంతమంది ధనికవర్గం, ఆ తరువాత రాజకీయనాయకుల వల్ల ఈ ఉద్యమం నడిచింది. అదే ధనికవర్గం తెలంగాణా సహా విశాలాంధ్ర కోసం ఉద్యమించారు. అప్పటికే తమిళ ప్రజలచే ఈసడింపబడి అక్కడ ఉండలేక హైదరాబాదు చేరారు. మదరాసులో తమిళభాష, సంస్కృతులను ద్వేషించిన గుణమే ఇక్కడా ఉరుదూ, తెలంగాణా తెలుగుని ఈసడిస్తూనే ఆస్తులు కొన్నారు. వ్యాపారాలు మొదలు పెట్టారు.

తెలంగాణా తెలుగుని వారు నడిపే పత్రికల్లో ఈసడించడం, ఇక్కడి సాహిత్యాన్ని పక్కన పెట్టడం, ఈ ప్రజలకు కవిత్వం, కథ, నవల రాయడం రాదని బహిరంగంగా అనడం పెరిగిపోయింది. వందల ఏళ్ళ వ్యాపార సంస్కృతికి దూరంగా ఉన్న తెలంగాణా తెలుగు సంస్కృతికి కోస్తా వారి వల్ల పరాభవాలు మొదలయ్యాయి. ఇక్కడ చౌకబారు కళలను ప్రచారం చేశారు. సినిమా సంస్కృతి వెర్రితలలు వేసింది.

తెలంగాణా ప్రజల సంస్కృతి కళలు కోస్తావారి వాణిజ్య లాభసాటి కళలకు పోటీ ఏర్పడింది. ఆర్థిక లాభాపేక్షగల కళా వ్యాపారం ముందు ప్రజా సంస్కృతికి అవమానం జరిగింది. సినిమా రంగపు పెట్టుబడి వర్గాలకు కోట్లాది రూపాయల భూమి, బోనస్‌లు, సబ్సిడీలు తెలంగాణా కళాకారులకు కాల్చిన బీడీలు, సిగరెట్ల పన్నులతో సత్కారాలు చేశారు. సుమారు 50 మంది కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీ పొందిన వారిలో తెలంగాణాకి చెందినవారు పట్టుమని పదిమంది కూడా లేరు. సాహిత్యం పైనే కాదు సాహిత్య సంస్థలపై కూడా వారి ఆధిపత్యమే ఇంకా నడుస్తోంది.

జానపద కళలు - తెలంగాణ ప్రత్యేకత

- జయధీర్ తిరుమలరావు

భాష, సాహిత్యం, కళారంగాలలో తెలంగాణాకు ఎంతో నష్టం వాటిల్లింది. ఇరవై ఏళ్ళ క్రితం పద్మవిభూషణ్ కాళోజి గారు అన్నట్లు రెండున్నర జిల్లాల (కృష్ణా, గుంటూరు, తూర్పు గోదావరి సగం జిల్లాలు) వారి భాష లాగ లేకపోవడం వల్ల తెలంగాణా తెలుగు భాష ఈసడింపుకు లోనైంది. అలాగే ఎంతో విలక్షణమైన జానపద కళలు, చేతివృత్తులు, హస్తకళలు కూడా గుర్తింపునకు నోచుకోలేదు. ఉదాహరణకు- వేల ఏండ్ల నుండి ప్రచారంలో ఉన్న ఒగ్గు కథ, తెరచీర ప్రదర్శన, చిందు ప్రదర్శన, మందహెచ్చు కథలు తెలంగాణేతర తెలుగు ప్రాంతం గుర్తించడానికి నిరాకరించింది.

ఇవేకాకుండా తెలంగాణాలో ఉన్న డక్కలి జాంబపురాణం, నులకచందయ్యల పురాణం, పాండవ కథలు, కాకిపడగ కథలు, గంజికూటి కథలు, బీరన్న కథలు, సాధనాశూరుల విద్య, బతుకమ్మ పాటలు, నృత్యం, దుబ్బు కథ వంటి కళారూపాలు ఎంతో వెనకబడ్డాయి. అందుకు కారణం తెలంగాణ ప్రాంత కళలపై చిన్నచూపు. ఈసడింపులే కారణం.

ఈ కళారూపాలు చాలా వరకు ఉపకులాలకి చెందినాయి. ఈ ఉపకుల వ్యవస్థ తెలంగాణాలో బలీయంగా ఉంది. ఉపకుల వ్యవస్థ (Sub-caste System) అంటే - ప్రతి కులంపై (Patron caste) ఆధారపడి జీవించే కొన్ని ఉపకులాలు ఉన్నాయి. వీరిని ఆశ్రిత కులం (Dependent caste) అంటారు. ఈ ఉపకులం వారు ఆయా కులాలకు కులగాథ, (Caste Mythology) కులపురుషుని (Caste Originator) కథలు చెబుతారు. వీరు గురువులుగా కూడా వుంటారు. వీరిని ప్రాచీన కాలంలో నియమించారు. అందుకు దాఖలాగా వీరివద్ద రాగిపత్రాలు (Copper Plate Inscriptions) ఉన్నాయి. అంతేకాకుండా తాళపత్ర గ్రంధాలు (Palm-leaf Manuscripts) మరియు కాగితం చుట్టలు మరియు రాతప్రతులు (Paper Scrolls and Manuscripts) ఉంటాయి. వీరికి నల్లగొండ జిల్లాలో ఉన్న కొలనుపాక గ్రామంలో మఠాలు కూడా ఉన్నాయి. ఈ సంప్రదాయం తెలంగాణాలో సజీవంగా (Living Tradition) ఉంది. ఇంతటి ప్రత్యేకత తెలంగాణాలో బలంగా నేటికీ కనిపిస్తుంది. ఇతర ఆంధ్ర ప్రాంతాలలో ఈ వ్యవస్థ లేదు. ఉన్నా అది చాలాచోట్ల నామరూపాలు లేకుండా పోయింది. అక్కడక్కడ కొద్దిమంది ఉపకులాలవారు కనిపించినా వారికి ఆ ప్రాంతాల్లో ఆదరణ లేదు. తెలంగాణా ప్రాంతం నుండే ఈ ఉపకులాల గురువులు, ప్రదర్శకులు వారికి హక్కు (Right) ఉన్న పట్టీ గ్రామాలకు (Deed of Right in 40 villages) వెళ్ళితే వీరి తెలంగాణ భాష విని దూరం కొడుతున్నారు. ఈ విధంగా జానపద కళల్లో ఉన్న కళా ఔన్నత్యం (Art Potentiality) ని గుర్తించకపోవడం, జానపద కళాకారుల హక్కులను కాలరాయడం మూలంగా తెలంగాణ ప్రాంతంలోని జానపద కళలపై వివక్ష (Apartheism) కొనసాగుతున్నది.

తెలంగాణా సంస్కృతి, చరిత్ర, జీవన విధానం - ప్రత్యేకం

- కె.శ్రీనివాస్

భాషలో యాసలో తేడాలనేవి ప్రాంతాల వారీగానే కాదు, జిల్లాలవారీగా, కొన్నిచోట్ల రెవిన్యూ/రాజకీయ మండలాల వారీగా, కులాల వారీగా కనిపిస్తాయి. వ్యక్తివ్యక్తికి కూడా పదజాలంలో, వ్యక్తీకరణలో, యాసలో తేడాలు ఉంటాయని భాషాశాస్త్రజ్ఞులు చెబుతుంటారు. అయితే, వ్యక్తి మాండలికాలు, వృత్తి మాండలికాలు, మండల మాండలికాలు - వీటిలో వ్యత్యాసాలు తక్కువ సామ్యం ఎక్కువా అయినప్పుడు అవి ఒక పెద్ద మాండలికంలో భాగంగా పరిగణిస్తాము. ఆ కారణంగానే, అంతర్గతంగా కొన్ని తేడాలు ఉన్నప్పటికీ, సామ్యాలు అధికంగా ఉండడం వల్ల తెలంగాణా వ్యవహార భాష అంతటినీ కలిపి ప్రాంతం మాండలీకంగా వ్యవహరిస్తున్నాము. భాషతో పాటు, ఆచార వ్యవహారాలు, ఆహార్యం, పండుగలు, మర్యాదలు, దేవతలు - మొదలైన అంశాలలో అంతర్గత సామ్యాలు ఎక్కువ ఉన్నందున తెలంగాణ ప్రాంతానిది ఒక ప్రత్యేక సంస్కృతి అంటున్నాము. ప్రత్యేక అన్న విశేషణాన్ని ఇక్కడ గమనించాలి. విభిన్నత కాదు, ప్రత్యేకత.

1. తెలంగాణ ప్రాంతానికి తెలుగు మాట్లాడే ఇతర ప్రాంతాలకీ మధ్య సాంస్కృతిక భేదాలు అసంఖ్యాకం. అయితే, ఈ తేడాలను వేరువేరుగా చూసి లెక్కవేయడం కంటె, తేడాలను అర్థం చేసుకోవడానికి ఉపకరించే ప్రాతిపదికలను, సూత్రాలను గుర్తించడం ముఖ్యం. తేడాలు, ప్రత్యేకతలన్నిటి మధ్య ఏదైనా ఒక అంతస్సూత్రం ఉన్నదా, వాటన్నిటినీ ఒక చట్రంలో పెట్టి చూడవచ్చా - అన్నవి ఇక్కడ ప్రశ్నలు. దీనికోసం తెలంగాణ చరిత్రలోని విశేషాలను, జీవన విధానంలోని అంశాలను పరిగణనలోకి తీసుకోవాలి.

2. తెలుగు వారి చరిత్రకు సంబంధించి కొన్ని తేడాలు కనిపిస్తాయి. శాతవాహనుల తరువాత కాకతీయుల కాలం వరకు మధ్యలో రాజ్యాల గురించిన సమాచారం స్పష్టంగా దొరకదు. ఈ కాలంలో నేటి ఉత్తర తెలంగాణ ప్రాంతం ఎక్కువ నేటి ఉత్తర కర్ణాటక, దక్షిణ మహారాష్ట్ర ప్రాంతాల రాజకీయ ప్రభావంలో ఉండేవి. అలాగే, కాకతీయ రాజరికం ఎట్లా ఎప్పుడు ప్రారంభమైంది స్పష్టంగా తెలియదు. అలాగే, ఉత్తరాంధ్రగా నేడు చెబుతున్న ప్రాంతం కళింగ రాజకీయాల ప్రభావం కిందనే దీర్ఘకాలం కొనసాగింది.

3. ఇప్పుడు ఆంధ్రప్రదేశ్‌గా ఉన్న ప్రాంతం అంతా ఒకే రాజకీయ అధికారంలో కేవలం మూడు నాలుగు వందలేళ్ళు మాత్రమే ఉన్నదని అంతా అంగీకరిస్తున్నారు. కాకతీయులు, కుతుబ్‌షాహీలు, అతి కొద్దికాలం మొగలాయి ప్రత్యక్ష పాలనల్లో మాత్రమే తెలుగుభాషా ప్రాంతాలు ఒకే పాలన కింద ఉన్నాయి. ఇక్కడ ఒక విశేషం ఉన్నది. కాకతీయులు, కుతుబ్‌షాహీలు ఇద్దరూ తెలంగాణ కేంద్రంగా దాదాపు దక్షిణ భారతమంతా పాలించారు. తెలంగాణేతర ప్రాంతం రాజధానిగా ఉన్న రాజ్యంలో తెలంగాణ ఎప్పుడూ లేదు. తెలుగు భాషాభిమానానికి, వైభవానికి చిహ్నంగా పరిగణించే విజయనగరం సామ్రాజ్యంలో తెలంగాణ ఎప్పుడూ భాగం కాదు. తుంగభద్ర, కృష్ణకు ఎగువన ఉన్న తెలుగు ప్రాంతాల్లో ఇతర తెలుగు ప్రాంతాల ప్రాబల్యం ఎప్పుడూ లేదు.

4. నైసర్గికంగా తెలంగాణకు కృష్ణ, తుంగభద్ర, గోదావరి లోయ దక్షిణాన సహజ సరిహద్దులుగా ఉన్నాయి. ఉత్తరాన కానీ, పశ్చిమాన కానీ అటువంటి సరిహద్దులు లేకపోవడం వల్ల కన్నడ, మహారాష్ట్ర ప్రాంతాలతో తెలంగాణకు సాంస్కృతిక వినిమయం అధికంగా జరిగింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ అనేది రాజకీయంగా ఏర్పడిన కొత్త రూపమే తప్ప, భౌగోళికంగా ఇప్పటికీ సందర్భోచితంగా కనిపిస్తున్న 'దక్కన్' అస్తిత్వంలోనే తెలంగాణ దీర్ఘకాలం కొనసాగింది. నర్మద, తుంగభద్ర నదుల మధ్య ఉన్న భూభాగమే దక్కన్. ఇది బహుభాషా భూభాగం. సామ్రాజ్య నిర్మాణాలకు అనువైన భౌగోళిక రూపంగా దక్కన్ కొనసాగింది. రెండువందల సంవత్సరాల పాటు కొనసాగిన బహుభాషా రాజ్యం 'హైదరాబాద్' దక్కన్‌కు రాజకీయరూపం.

5. తొలిదశలోనే బౌద్ధం ప్రభావంలో ఉండిన తెలంగాణం (అందులోనూ ఉత్తర తెలంగాణం)లో వైదిక మత ప్రభావం స్వల్పం. ఇక్కడ వైదిక మతం ఏర్పడిన తరువాత బౌద్ధజైనాలు ప్రవేశించాయా, లేక వైదికమే తరువాత ప్రవేశించిందా, రెండూ ఒకే కాలంలో ప్రవేశించాయా అన్నది ఇంకా తేలవలసి ఉన్నది. కాకతీయ రాజ్యానికి దూతగా వచ్చిన తిక్కన సోమయాజి తెలంగాణలో జైనులతో వాదోపవాదాలు చేశాడని చెబుతారు. కాకతీయులు శైవులైనప్పటికీ, జైనాన్ని ఆదరించారని చెబుతారు. తెలంగాణలో ఉన్న శైవం అనతికాలంలోనే వీరశైవంగా కూడా పరివర్తన చెందింది. అంటే, దీర్ఘకాలంనుంచి ప్రత్యామ్నాయ ధర్మాలను అనుసరిస్తూ వచ్చిన తెలంగాణలో వైదిక మతం ప్రభావం సాపేక్షికంగా తక్కువ. ఫలితంగా – తెలంగాణ నుంచి సామాజిక కవులు, ఉద్యమాలు అధికంగా వచ్చి ఉంటాయి.

6. శైవం తరువాత ఇక్కడ ప్రవేశించిన మతం ఇస్లాం, కుతుబ్‌షాహీలు షియాలు. వారి పాలనలో మతపరివర్తనలు చెప్పుకోదగినంతగా జరగలేదు కానీ, షియా సంస్కృతి తెలంగాణ గ్రామాలకు, అట్టడుగు ప్రజానీకానికి కూడా పాకిపోయింది. ఇస్లాం

పాలన కారణంగానో, మరే కారణంగానో తెలంగాణనుంచి సాంప్రదాయ బ్రాహ్మణ వర్గాలు నిష్క్రమించడమో, వలస పోవడమో జరిగింది. అదే సమయంలో దక్షిణాది నుంచి శ్రీ వైష్ణవ సంప్రదాయం తెలంగాణకు వలస వచ్చింది. రామానుజ మతానికీ ఇస్లాంకూ ఉన్న కొన్ని సారూప్యాలు అందుకు కారణం కావచ్చు. భక్తి సంప్రదాయం బలంగా ఉండడం వల్ల, యజ్ఞయాగాది తతంగాలకీ, సాంప్రదాయ పౌరోహిత్యానికీ తెలంగాణలో ఆదరణ పెద్దగా లేకపోయింది.

7. వైదిక మత ప్రభావం తక్కువ కావడం వల్ల, ఆదిమ మత సంస్కృతులు ఇంకా సజీవంగానే ఉండడం వల్ల తెలంగాణలో రకరకాల జాతరలు, ఆచారాలు విభిన్నమైన రీతిలో కనిపిస్తాయి. బతుకమ్మ వంటి పండుగ కేవలం తెలంగాణకే పరిమితం. దసరా, హోళీ తెలంగాణ ప్రాంతంలో ఉత్సాహంగా జరుపుకునేవి కాగా, తక్కిన తెలుగు ప్రాంతాల్లో సంక్రాంతి, ఉగాది, శ్రీరామనవమి, కృష్ణాష్టమి వేడుకలు.

8. పీఠభూమి, మెట్టప్రాంతం కావడం వల్ల తెలంగాణ ప్రాంత పుష్పఫల జాతులు, పంటలు, సేద్య పద్ధతులు, సాగునీటి విధానాలు వేరువేరుగా కనిపిస్తాయి. చెరువుల వ్యవసాయంలో రాయలసీమతో కొన్ని పోలికలు కనిపిస్తాయి కానీ – అనుబంధంగా ఉండే సాంస్కృతిక విశేషాలలో అనేక వ్యత్యాసాలు ఉన్నాయి.

ప్రత్యేకత తెలంగాణా చరిత్రలోనే ఉన్నది

– కె.శ్రీనివాస్

తెలంగాణా ప్రత్యేక రాష్ట్రంగా ఏర్పడాలన్న ఆకాంక్ష మళ్ళీ బలపడుతున్నది. దాని ప్రతిధ్వనులు రాజకీయరంగంలో తీవ్రంగానే వినిపిస్తున్నాయి. తెలుగు మాట్లాడే ప్రాంతాలన్నిటినీ కలిపి ఆంధ్రప్రదేశ్‌గా ఏర్పాటు చేసినప్పటినుంచి జరిగిన అన్యాయం వల్లా, అభివృద్ధిలో అసమానతల వల్ల మాత్రమే తెలంగాణాలో ప్రత్యేకతా భావన ఏర్పడిందని చాలామంది అనుకుంటారు. కానీ, అది వాస్తవం కాదు. అసమానతల వల్ల విడిపోతామన్న కోరిక బలపడి ఉండవచ్చును కానీ, సాంస్కృతికంగా, చారిత్రకంగా తెలంగాణాకు ప్రత్యేక అస్తిత్వం ఉన్నది. తెలంగాణాకు ఆధునిక అభివృద్ధిలో న్యాయమైన భాగం దొరకనట్టే, తెలుగువారి చరిత్ర పుస్తకాల్లో కూడా తగిన పరిగణన దొరకలేదు. తెలంగాణా అంటే స్వాతంత్ర్యానికి పూర్వం అంధకారంలో మగ్గిపోయిన ఒక ఫ్యూడల్ రాజ్యం అనీ, దొరతనమూ వెట్టిచాకిరీ తప్ప మరేదీ తెలంగాణాలో ఉండేది కాదనీ ఒక అభిప్రాయం బలపడిపోయింది. తెలంగాణా చరిత్ర తెలుగు వారందరికీ తగినంతగా తెలిసి ఉన్నట్టయితే, తెలంగాణా వారు ఇవాళ కొత్తగా విడిపోవాలని కోరుకోవడం లేదని, ఒకనాటి తమ ప్రతిపత్తిని పునరుద్ధరించమని మాత్రమే కోరుకుంటున్నారని సులువగా అర్థం అయ్యేది.

1940 కంటే ముందు అంతా అంధకారం

తెలంగాణా చరిత్రను 1940లనుంచే చెప్పుకోవడం మనకు అలవాటయిపోయింది. (ఇక్కడ చరిత్ర అంటే పాఠ్యపుస్తకాలలో రాసిన చరిత్ర కాదు. రాజకీయ అవగాహనలో భాగంగా చదువుకునే చరిత్రల్లో, రాజకీయ సామాజిక సాంస్కృతిక అవగాహనకు ప్రాతిపదికలుగా రాసుకున్న చరిత్రల్లో తెలంగాణా 1940లనుంచే మొదలవుతుంది. ఆ చరిత్రల ప్రకారం అంతకుముందు ఇక్కడ పెద్దగా చెప్పుకోదగినది ఏమీ లేదు, అంధకారం తప్ప.)

తెలంగాణా రైతాంగ పోరాటానికి బీజాలు పడ్డప్పటినుంచి మాత్రమే తెలంగాణాకు ప్రధాన స్రవంతి చరిత్రలో స్థానం లభిస్తున్నది. తెలంగాణాను అంతర్జాతీయంగా సుప్రసిద్ధం చేసిన, దేశదేశాల ప్రజాపోరాటాలకు ప్రేరణగా మార్చిన రైతాంగ సాయుధ పోరాటం ఇక్కడి ప్రజానీకానికి ప్రేమాస్పదమయిన జ్ఞాపకం మాత్రమే కాదు, కొనసాగుతున్న చరిత్ర కూడా. కానీ, తెలంగాణా పోరాట సంస్కృతి, ఇక్కడి సామాజిక వ్యవస్థ, ఇక్కడి ప్రజల నమ్మకాలు, ఆచారాలు, భాష అన్నీ వందలాది యేళ్ళ గతంలో నిర్మితమయ్యాయనేది విస్మరించరానిది. తెలంగాణాకున్న సుదీర్ఘ ప్రత్యేక చరిత్ర ఉజ్జ్వలమైనది, ఉత్తేజకరమైనది.

పశ్చిమ దేశాల వారు తమ చరిత్రనే ప్రపంచ చరిత్ర చేశారు. బెంగాల్ వారు తమ పునరుజ్జీవనాన్నే భారతజాతి పునరుజ్జీవన మన్నారు. బ్రిటీష్ ఆంధ్రజాతీయవాది కూడా తన అస్తిత్వానికి సంబంధించిన వంశచరిత్రనే రాసుకున్నారు. భారతదేశంలో 19వ శతాబ్ది చివరి భాగంలో జరిగిన చరిత్ర రచనా ఉద్యమాన్ని పరిశీలిస్తే అది ఆనాటి పాలకులు కల్పించిన ప్రాథమిక వ్యవస్థల మీద ఆధారపడి, వారి హేతువాదానికి లోబడి, వారు కల్పించిన ప్రమాణాలకు అనుగుణంగా జరిగిన ఉద్యమం అని అర్థమవుతుంది. ఆ చరిత్రలన్నిటిలో తెలంగాణాకు, తెలంగాణా వంటి అనేక దేశీయ రాజ్యాలకు పరాయి పరిగణనమే దొరికింది. ఈ నేపథ్యంలో తెలంగాణా చరిత్రను తిరిగి పరిశీలించవలసిన అవసరం ఉన్నది.

ఢిల్లీ మీద పోరాడిన ప్రతాపరుద్రుడున్నాడు, ప్రతాపరుద్రుని ఎదిరించిన సమక్క సారక్కలున్నారు, బహమనీల మీదనే కాదు, కృష్ణరాయలమీద కూడా పోరాడిన షితాబుఖానుడున్నాడు, విజయనగర రాజ్యాన్ని పతనం చేసిన కుతుబ్‌షాహిలు మొగలుల్ని ఎదిరించిన వీరగాధలున్నాయి, కోటను ప్రాణంలా కాపాడిన అబ్దుల్ రజాక్‌లారీ ఉన్నాడు, శివాజీతో పొత్తు పెట్టుకున్నందుకే కాదు, దక్షిణాదిలో ఒక కొత్త మిశ్రమ సంస్కృతిని పోషిస్తున్నందుకు ఔరంగజేబు ఆగ్రహానికి గురి అయి, రాజ్యం కోల్పోయిన బహదూర్‌షా జాఫర్‌లాగా బందీగా మరణించిన అబుల్ హసన్ తానీషా ఉన్నాడు, అతన్ని ధిక్కరించిన కంచెర్ల గోపన్న ఉన్నాడు. గోల్కొండను ఏడుగడియలు పాలించిన సర్వాయి పాపడున్నాడు, నిజాంను ఎదిరించి ఆ తరువాత మరాఠాల మీద పోరాడిన రాణి శంకరమ్మ ఉన్నది, రెసిడెన్సీమీద దండునడిపిన తుర్రెబాజ్‌ఖాన్ ఉన్నాడు, పోరాడి మరణించిన రాంజీగోండు ఉన్నాడు, పండగశాయన్న ఉన్నాడు, కొమురం భీం ఉన్నాడు, యూనియన్ సైన్యాలచేతిలోనే మరణించిన నక్కారాములున్నాడు. వీరందరూ వ్యక్తులు మాత్రమే కాదు, ఆ కాలాలను కుదిపివేసిన ఆకాంక్షలకు ప్రతినిధులుగా వారు వ్యవహరించారు. చరిత్రకు కొదవేమీ లేదు. చెప్పని చరిత్ర, కప్పిపుచ్చిన చరిత్ర, తక్కువ చేసి చెప్పిన చరిత్ర తెలంగాణాకు చాలానే ఉన్నది.

తెల్లబందిపోట్లు పిప్పిచేసిన తెలంగాణా

దక్కన్ భూభాగంలో తెలుగు మాట్లాడే ప్రజలనేల తెలంగాణా. కనీసం నాలుగువందలేళ్లనుంచి ఉన్నమాట తెలంగాణా. తెలుగు మాట్లాడే ఇతర భూభాగాల ప్రజలకు భిన్నమయిన పాలనావ్యవస్థలో ప్రత్యేక చరిత్రను, ప్రత్యేక సంస్కృతిని నిర్మించుకున్న జాతి తెలంగాణా. కాకతీయుల కాలంలోనే రూపొందడం ప్రారంభమయిన ప్రస్తుత తెలంగాణా అస్తిత్వం, బహమనీ పాలకులు, కుతుబ్‌షాహీలు, ఆసిఫ్‌జాహిల పాలనలో క్రమంగా స్థిరపడింది. ఎడతెగని యుద్ధాల వేదికగా

కష్టాలపాలయింది. ఉత్తర భారత దండయాత్రలనుంచి దక్షిణాదికి కోటగోడగా నిలబడింది. మొగలులు గోల్కొండలో కొల్లగొట్టిన ఖజానా, మహారాష్ట్రులు వసూలు చేసిన చౌత్, బ్రిటిష్–ఫ్రెంచ్ యుద్ధాలకు పెట్టవలసి వచ్చిన పెట్టుబడి, సైన్యసహాయనిధి పేరిట బ్రిటిష్ పాలకులు మోపిన సైనికభారం తెలంగాణా రైతులను పీల్చి పిప్పిచేశాయి. భారతదేశంలో బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యాన్ని స్థిరపరచడానికి నిజాంలు తమ స్వాతంత్ర్యాన్ని వదులుకోవలసివస్తే, తెలంగాణా రైతు తన నెత్తుటితో, చెమటతో కప్పం కట్టుకున్నాడు. మొగలాయి జాగీర్దారీ వ్యవస్థ తెలంగాణా గ్రామీణుడిని పరాధీనుడిగానూ, అతి హీనమయిన బాంచగానూ మార్చింది. మధ్య ఆసియా నుంచి మొగలు ఆస్థానం మీదుగా దక్కన్‌కు వచ్చిన పాలకులకు తోడుగా వచ్చిన పఠాన్లు, అరబ్బులు, రోహిల్లాలు, కాయస్థులు, మహారాష్ట్రులు, లోధీలు, కన్నడిగులు, ఉత్తరాది ముస్లిములు – ఎందరెందరో తెలంగాణాకు వచ్చి స్థిరపడ్డారు. అతి సుందరమయిన, అత్యద్భుతమయిన హైదరాబాద్‌ను నిర్మించడానికి సర్వందోచి ఇచ్చిన తెలంగాణాతో ఏ సంబంధమూ లేని పరదేశి రాజకీయ పాలక వర్గం ఇక్కడ ఏర్పడింది. పేష్కష్ చెల్లిస్తే చాలు, జ్యుడిషియల్ పోలీస్ అధికారాలతో సహా సర్వంసహాధికారాన్ని తమ తమ ఇలాకాలలో చెలాయించుకునే అవకాశం ఉన్న సంస్థానాధీశులు జాగీర్దారులు, దేశముఖులు, మక్తేదారులు, భూస్వాములు నైజాం రాజాన్యినికి మూలస్తంభాలుగా మారారు. వీరిలో తెలుగువారు రాజకీయ పలుకుబడిలో, అధికారంలో ద్వితీయ స్థానంతోనే తృప్తిపడినా, రైతులను హింసించడంలో మాత్రం ప్రథమ స్థానంలో వున్నారు. తెలంగాణా గ్రామం ఎడతెగని దోపిడీకి, దుఃఖానికి మారుపేరుగా మారిపోయింది.

ఈ మొత్తం పరిణామాలలో తెలంగాణా జనం మౌన ప్రేక్షకులుగా ఉండిపోలేదు. తమ జీవనాన్ని మెరుగుపరుచుకో వడానికి తమ ప్రయత్నాలు తాము చేశారు. పోరాడారు, సర్దుకున్నారు, ఇతర ఉపశమన మార్గాలు వెదుక్కున్నారు, మతాలను ఆశ్రయించారు, తిరుగుబాటును వరించారు.

ఈ నేపథ్యంలోనే తెలంగాణా సంస్కృతి కూడా రూపొందింది. రాజకీయ అస్థిరత, అభద్రతల మధ్యనే ప్రజా జీవనం తన దారిని వేసుకుంది. రకరకాల పరాయి జాతుల వారితో కలిసి ఒక ఉమ్మడి సంస్కృతిని కూడా నిర్మించుకుంది. భోగపరాయణ మయిన వైష్ణవాన్ని వరించింది. నిరాడంబరతను బోధించే శైవాన్ని ఆదరించింది. వీరులను కీర్తించింది. కీర్తనకారులను, బ్రాహ్మణేతర కవులను ఆదరించింది. భూస్వామ్య నిర్బంధం మాటునే గ్రామ సమాజం కల్పిస్తున్న భద్రతను స్వీకరించింది. పీడకునిలో పోషకుణ్ణి కూడా చూసింది. కంటకులను కడతేర్చి గద్దెనెక్కే కొత్త పాలకులకు హారతులు పట్టింది. శ్రమఫలితాన్ని ధారపోస్తే – ఆపైన తక్కిన సాంస్కృతిక, మత జీవనంలో రాజ్యం కల్పించిన పరిమిత స్వేచ్ఛను అనుభవించింది.

నిజాం రాజ్యంలో ఇంగ్లీషువాడికి పీఠం ఏర్పడినాక, వ్యాపార అవసరాల కోసం, పరిపాలక అవసరాల కోసం రకరకాల సాంప్రదాయ ప్రజాశక్తులను అణచివేయడం మొదలయింది. పిండారీల ఊచకోత దగ్గరనుంచి, తిరుగుబాట్లు చేసిన చిన్న చిన్న దేశముఖుల, జాగీర్దారుల అణచివేత దాకా అది కొనసాగింది. పాలనాపరంగా ఎటువంటి సంక్షేమ కార్యక్రమాలకు బాధ్యత వహించని బ్రిటీష్‌వారు హైదరాబాద్ రాజ్యంనుంచి ధనం పిండడమే పనిగా పెట్టుకున్నారు. 1800-1850 మధ్యకాలంలో బ్రిటీష్‌వారు ఈ ప్రాంతంలో చేసిన యుద్ధాలన్నిటినీ హైదరాబాద్ రాజ్యమే భరించింది. హైదరాబాద్ పాలకుడిని నిరాయుధుడినిచేసి, అతనికి ఏమాత్రం పనికిరాని పెద్ద సైన్యాన్ని నెత్తిమీద మోసి, అప్పుల పాలయిన ప్రభుత్వానికి వడ్డీలకి అప్పులిచ్చి, సారవంతమయిన భూములున్న ప్రాంతాలను కబళించి, పన్నుల వసూలుకోసం కాంట్రాక్టులు తీసుకుని – బ్రిటీష్‌వారు ఇక్కడి ప్రజలను పీల్చిపిప్పి చేశారు. హైదరాబాద్ రాజ్యంలో జాగీర్దారులు, పాయెగాలు మొదలైన భూస్వామ్య కులీనవర్గాలవారు ప్రజాకంటకులుగా మారిపోవడంలో ఈ నేపథ్యం అంతా పనిచేసింది. రాజ్యానికి కావలసిన ధనాన్ని పోగుచేయడం, అందులో తమ వాటా తీసుకోవడం – ప్రతిఫలంగా తమ ప్రాంతాలలో ప్రజల మానప్రాణాల మీద తిరుగులేని అధికారం చాలామంది జాగీర్దారులను, దేశముఖులను నరహంతకులుగా తీర్చిదిద్దాయి. మరోవైపు మొదటి స్వాతంత్ర్య సమరంలో క్రియాశీలంగా పాల్గొన్న రోహిల్లాలను, అరబ్బులను శిక్షించి, రాజ్యంలో శాంతిభద్రతలను స్థాపించామని నమ్మకం కలిగాక బ్రిటీష్ ఇండియా తరహా సంస్కరణలను ప్రారంభించారు. హైదరాబాద్ రాజ్యంలో పరిపాలనా సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టిన సాలార్‌జంగ్ 1857 తిరుగుబాటు దారులను పట్టి బ్రిటిష్ రెసిడెంట్‌కు అప్పగించిన ఆంగ్లభక్తుడు. అతని హయాంలోనే భూములనుంచి వచ్చే ఆదాయాన్ని క్రమబద్ధీకరించడానికి, ప్రమాణీకరించడానికి ల్యాండ్ సెటిల్‌మెంట్ జరిగిన రైత్వారీ ప్రాంతాలలో కూడా భూముల మీద రైతులకున్న సాంప్రదాయ హక్కులు పోయి, దేశముఖుల, మఖ్తేదారుల ఆధిపత్యం వచ్చింది. వ్యక్తిగత కమతాల ప్రవేశం పెద్ద సంఖ్యలో చిన్న, మధ్యతరహా రైతాంగాన్ని సృష్టించవలసినదిపోయి వేలాది, వందలాది ఎకరాల భూస్వాములను సృష్టించింది. ఈ భూస్వాముల అవతరణ క్రమం లోనే సుప్రసిద్ధమయిన 'అంధకార తెలంగాణా' ఏర్పడింది. తరతరాలుగా సాగుచేసుకుంటున్న రైతులను కేవలం కౌలుదారులుగా, కూలీలుగా మార్చే ప్రక్రియలో జరిగిన హింసే ఆ తరువాత పోరాటాలకు ఇంధనం అయింది.

హైదరాబాద్ రాజ్యంలో సంస్కరణలు, మార్పులు

తెలంగాణా గ్రామం ఎలా ఉన్నా, నైజాం పరిపాలనా యంత్రాంగం 1860ల నుంచీ క్రమంగా పెరుగుతూ వస్తోంది. రకరకాల శాఖలు ఏర్పడ్డాయి. అందుకోసం అనుభవజ్ఞులైన, విద్యావంతులయిన ఉద్యోగులు కావలసివచ్చారు. ఉద్యోగులను

తయారు చేసుకోవడానికి విద్యాసంస్థలు కావలసి వచ్చాయి. అప్పటిదాకా రాజభాషగా ఉన్న పర్షియన్, అరబిక్‌లను కాదని దేశీయభాషను అధికారభాష చేశారు. హైదరాబాద్ రాజ్యంలో రెండువైపులా బ్రిటీష్ ప్రాంతాలను కలుపుతూ నిర్మించిన రైలు మార్గాలు రాకపోకలకు కొత్త అర్థాలకు ఇచ్చాయి. రాజ్యవ్యవస్థకు మూలస్తంభాలుగా ఉన్నవారిలో తెలంగాణా స్థానికులు కూడా ఉన్నప్పటికీ, ప్రభుత్వంలో, రాజకీయ నిర్ణయాలలో వారి ప్రమేయం నామమాత్రంగా వుండడం వల్ల, ఉర్దూలో అయినప్పటికీ చదువుకున్న తెలంగాణా వారి సంఖ్య క్రమంగా పెరగడం వల్ల, ఇతర ప్రాంతాల నుంచి వచ్చినవారి సాహచర్యం వల్ల – తెలంగాణా వారిలో కొత్త ఆకాంక్షలు మొదలయ్యాయి. తాము కూర్చుని మాట్లాడుకోవడానికి, చదువుకున్న విషయాలను పరస్పరం పంచుకోవడానికి గ్రంథాలయాలు కావలసి వచ్చాయి. ఒక సరికొత్త ప్రజాజీవనాన్ని సృష్టించుకోవడానికి ప్రేరణగా గతచరిత్ర కావలసివచ్చింది. ఇప్పటివరకు ఎన్నడూ లేనివిధంగా హైదరాబాద్ రాజ్యంలోని తెలుగువారిని ఒక ప్రత్యేక ప్రజాసమూహంగా గుర్తిస్తూ వారి తరపున మాట్లాడడానికి ఆంధ్రజన సంఘాలు ఏర్పడ్డాయి. అవి క్రమంగా ఆంధ్రమహాసభగా పరిణమించాయి. సమాంతరంగా తెలంగాణాలో వివిధ కులసంఘాలు, సామాజిక సంఘాలు ఏర్పడ్డాయి. ఈ సంఘాలూ ఆంధ్రమహాసభా సమన్వయంతో పనిచేయడం ప్రారంభించాయి. తెలంగాణా వారి ప్రాతినిధ్య సంస్థగా పనిచేసిన ఆంధ్రమహాసభ అప్పటికున్న వివిధ, విభిన్న, విరుద్ధ శక్తుల ఉమ్మడి వేదికగా కనిపిస్తుంది. నాయకత్వం, మార్గదర్శకత్వం కల్పించమని కోరినా బ్రిటీష్ ఇండియా ప్రజా ఉద్యమ నాయకత్వం నిరాకరించింది. ప్రభావశీలమయిన మధ్యతరగతి ఏర్పడని తెలంగాణాలో ఆంధ్రమహాసభ ఉద్యమం భవిష్యత్తు గురించిన స్పష్టమయిన ప్రణాళికను వేసుకోలేకపోయింది. పెరుగుతున్న ప్రజా చైతన్యానికి, కరుడుగట్టిన భూస్వామ్యానికి మధ్య ఘర్షణ ఏర్పడి ఆంధ్ర మహాసభ చీలిపోయింది.

నిజానికి ఆంధ్ర మహాసభ మాత్రమే తెలంగాణాలోని అధిక సంఖ్యాకుల ఆకాంక్షలకు అనుగుణంగా వ్యవహరించగలిగే స్థితిలో ఉండింది. దాని రాజకీయ సరిహద్దులు హైదరాబాద్ రాజ్యానికి మాత్రమే పరిమితం అయి ఉండడం వల్ల, సమాజంలోని అనేక సామాజిక వర్గాలను కలుపుకొని పోయే స్వభావం ఉండినందువల్ల దానిని తెలంగాణా జాతీయవాద స్వభావం రూపొందే అవకాశం ఉండేది. కోస్తాఆంధ్రలో బ్రిటీష్ ప్రభుత్వం అమలుచేసిన పాలనా చర్యలకు తోడుగా బలమయిన సాంఘిక, సాంస్కృతిక ఉద్యమం ఉండడం వల్ల అక్కడ అనేక ప్రాథమిక సదుపాయాలు చాలావేగంగా ఏర్పడ్డాయి. తెలంగాణాలో అటువంటి ప్రాథమిక సదుపాయాల కోసం ఒంటరిగా ప్రయత్నించవలసి వచ్చింది. ఆ ప్రయత్నాలకు ఉద్యమరూపం ఇచ్చేంత శక్తి ఉన్న బలమయిన కమ్యూనిటీ గాని, ఆకాంక్షావర్గం

కానీ తెలంగాణాలో లేకపోవడం వల్ల, ఒక ప్రత్యేకమయిన భూస్వామ్య వర్గం ఆంధ్రమహాసభలో కూడా క్రియాశీలంగా ఉండడం వల్ల ఉద్యమం తీర్మానాలకే పరిమితం అయింది. అయితే, తీర్మానాలే అయినా అవి ఇక్కడి ప్రజల ప్రయోజనాలను, ఆకాంక్షలను బలంగా ప్రతిఫలించాయి. తెలంగాణాలో నాడు నిర్మించిన ప్రాజెక్టుల కింద వ్యవసాయం చేయడానికి పెద్ద ఎత్తున ప్రోత్సాహకాలతో బ్రిటీష్ ఆంధ్రరైతులను నిజాం ఆహ్వానించినప్పుడు ఆంధ్రమహాసభ దాన్ని వ్యతిరేకించింది.

బ్రిటీష్ ఇండియానుంచి ఉద్యమ సహకారం ఏమీ లభించక పోయినా, అక్కడి రాజకీయ పరిణామాలు హైదరాబాద్ రాజ్యం మీద ప్రభావం వేస్తూ వచ్చాయి. ఇక్కడి సంస్కృతిలో భాగమయిన మతసహనం విచ్ఛినమై పోయింది. ప్రజల రాజకీయ ఆకాంక్షలకు ఏ వేదికా లేకుండా చేయాలన్న నిరంకుశ ధోరణుల కారణంగా ప్రజలమధ్య రగులుతున్న అవిశ్వాసాలు క్రమంగా పెరిగిపోసాగాయి. స్వతంత్ర భారతదేశంలో భాగం అయ్యే హైదరాబాద్ రాజ్యంలో తమ పరిస్థితి ఏమిటన్న ప్రశ్న ముస్లిములను వేధించసాగింది. ఇంగ్లీషువారు నిర్మించిన చరిత్ర రచనా ధోరణీ, వర్తమాన పరిస్థితీ కలసి ఇక్కడ ముస్లిమేతరులలో మతధోరణులను పెంపొందించాయి. ఇత్తెహాదుల్ ముసల్మీన్ అవతరణ హైదరాబాద్ రాజకీయ వాతావరణాన్నే మార్చివేసింది. నిజాం అధికారానికి ఒక ప్రజాభూమికను ఏర్పాటు చేయడానికి జరిగిన ప్రయత్నం విపరీత పరిణామాలకు దారితీసింది. ఈ పరిస్థితులలో వివేకవంతంగా పరిస్థితిని చక్కదిద్దగల నాయకత్వం కొరవడింది.

మరోవైపు బ్రిటీష్ ఇండియాలోని ఆంధ్రలో జాతీయోద్యమం తో పాటు ప్రత్యేక ఆంధ్రరాష్ట్రవాదం బలపడింది. ఆంధ్రజాతివాదం రూపుదిద్దుకుంది. తెలంగాణాలోని 'ఆంధ్రోద్యమం' మీద కూడా దాని ప్రభావం కొద్దికొద్దిగా కనిపించసాగింది. బ్రిటీష్ ఇండియాలో ఎదిగిన కోస్తా ఆంధ్రవారి సాహచర్యం ఎలా ఉంటుందో అప్పుడే తెలంగాణా వారికి అనుభవంలోకి రాసాగింది. కానీ, తెలంగాణాలో అప్పుడప్పుడే తలెత్తుతున్న మధ్యతరగతిని కలిపి ఉంచగలిగిన భావన, సహాయానికి రాకున్నా చెప్పుకోవడాని కయినా కొంత అండ ఉంటుందన్న ఆశ ఆంధ్రత్వం మీద భ్రమలు పెంచుకునేట్టు చేశాయి.

ఒక రాజ్యం అంతరించింది, ఒక రాష్ట్రం ఏర్పడింది

బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వం నినాదంతో కొద్దికొద్దిగా పుంజుకుంటున్న హైదరాబాద్ ప్రజా ఉద్యమం ఇంకా పూర్తిగా బలపడకముందే – భారతదేశానికి స్వతంత్రం వస్తున్న సూచనలు నిజాం ధోరణిని ప్రభావితం చేశాయి. రజాకార్లు అవతరించారు. మరోవైపు ఆంధ్రమహాసభ చీలిపోయి, కమ్యూనిస్టులు భూస్వాముల మీద పోరాటం ప్రారంభించారు. దేశీయ రాజ్యాల విషయంలో గోడమీద పిల్లివాటంగా

వ్యవహరిస్తూ వచ్చిన కాంగ్రెసు ఆంధ్రమహాసభలోని జాతీయవాదులకు సరిఅయిన దిశానిర్దేశం చేయలేకపోయింది. భారతదేశంలో విలీనం కావాలన్న డిమాండ్‌కు విస్తృతమయిన ప్రజాసహకారం సమకూర్చుకోవడానికి కూడా వారికి వ్యవధి లేకపోయింది. భారతప్రభుత్వం ఎప్పుడు సైనికచర్య చేపడుతుందా ఎప్పుడు విముక్తి దొరుకుతుందా అని ఎదురుచూడ వలసిన పరిస్థితిలో పడిపోయారు. అత్యంత వివాదాస్పద పరిస్థితులలో హైదరాబాద్ రాజ్య భారతదేశంలో విలీనం చేయబడ్డది. పోరాటాన్ని కొనసాగించిన కమ్యూనిస్టులను యూనియన్ సైన్యం దారుణంగా అణచివేసింది. కమ్యూనిస్టులు 1952లో పోరాటాన్ని విరమిస్తున్నట్టు ప్రకటించారు. నిజాం పతనం జరిగిన వెంటనే రాష్ట్రంలో పరిపాలనా యంత్రాంగంలో పెద్ద మార్పులు చేశారు. వేలాదిమంది ఉద్యోగులను తొలగించారు. మద్రాసు రాష్ట్రం నుంచి ఉద్యోగులను తరలించారు. 1953లో ఆంధ్రరాష్ట్రం ఏర్పడింది. కర్నూలు రాజధాని ప్రయోగం విఫలం కావడంతో, విశాలాంధ్ర ప్రయత్నాలు ముమ్మరం అయ్యాయి. కమ్యూనిస్టులు విశాలాంధ్ర వాదాన్ని పూర్తిగా స్వీకరించి, ఆ ప్రక్రియను వేగవంతం చేశారు. నెహ్రూ విముఖంగా వున్నా, ఫజల్ అలీ కమీషన్ వద్దన్నా, మాడపాటి హనుమంతరావు తటస్థంగా వున్నా, బూర్గుల రామకృష్ణారావు అర్ధమనస్కంగా ఉన్నా, కొండా వెంకటరంగారెడ్డి వ్యతిరేకించినా 1956లో విశాలాంధ్ర ఏర్పడింది. ఆ తరువాత జరిగిన కథ సుప్రసిద్ధమే.

సాహిత్యంలో ఏమి జరిగింది?

రాజకీయచరిత్రలో ఏమి జరిగిందో సాహిత్య చరిత్రలో కూడా అదే జరిగింది. హైదరాబాద్ రాజధానిగా విశాలాంధ్ర ఏర్పడినప్పుడు రెండు ప్రాంతాల చరిత్రను, రెండు భాషా సంస్కృతులను కృత్రిమంగా ఒకటి చేయడం జరిగింది. అందులో భాగంగా ప్రజాజీవితంలోని అన్ని రంగాలలో బ్రిటీష్ ఆంధ్ర వారి నాయకత్వాన్ని మొదట స్థిరపరచారు. మొత్తం చట్రాన్ని బ్రిటీష్ ఆంధ్రజాతీయవాదానికి, అభ్యుదయవాదానికి లోబరిచి రూపొందించారు. ఆ చట్రంలో భాగంగానే కొన్ని స్థానాలను, కొంత చరిత్రను తెలంగాణాకు కూడా వదలవలసి వచ్చింది. నెత్తురు చిందించి తెలంగాణా ప్రపంచ దృష్టినే ఆకర్షించిన సందర్భాలను తప్పనిసరిగా తెలుగువారి చరిత్రలో భాగంగా అంగీకరింపవలసి వచ్చింది. కానీ, తెలంగాణాలో సాంస్కృతిక, రాజకీయ వికాసానికి ప్రారంభం వేసిన చారిత్రక దశలను, విశాలాంధ్రలో భాగంగా ఉంటూనే తెలంగాణా నిర్మించుకున్న సొంత చరిత్రను ఉద్దేశపూర్వకంగా అలక్ష్యం చేశారు.

కందుకూరి, గురజాడ, గిడుగులను తెలుగు సాహిత్యానికి వైతాళికులుగా, యుగపురుషులుగా, శ్రీశ్రీని యుగకర్తగా ప్రకటించడం ద్వారా (వారికి ప్రత్యర్థిగా

విశ్వనాథ సత్యనారాయణను నిలబెట్టడం ద్వారా కూడా) తెలంగాణా సాహిత్యం మీద విశాలాంధ్రవాదులు ఆధిపత్యం సంపాదించారు. ఆ రచయితల మీద ఎవరికీ కోపం, ద్వేషం ఉండనవసరం లేదు, గొప్ప రచయితలుగా వారిని అందరూ గౌరవించవలసిందే. కానీ, వారు తెలంగాణా వికాసానికి దోహదం చేసినవారు కాదనేది కూడా వాస్తవం. ఇది కొందరు వ్యక్తుల పేర్లను తీసి మరికొందరిని చేర్చే సమస్య కాదు. ఇది చరిత్రకు, ఆత్మగౌరవానికి, విలువలకు సంబంధించిన సమస్య. తెలంగాణా సాహిత్యానికి బయటివారి నాయత్వాన్ని, యుగకర్తృత్వాన్ని అంగీకరించినందువల్ల ఆ చట్రంలో ఎంతోకొంత ఇమిడే తెలంగాణా రచయితలకే ఆమోదనీయత లభించింది. తెలంగాణా సాహిత్య చరిత్ర కాళోజీ, దాశరథి, వట్టికోట ఆళ్వారుస్వాములతో మొదలు కావడం అందువల్లనే. వారు తెలంగాణా గర్వించదగ్గ గొప్ప రచయితలు. తెలుగువారందరూ హృదయానికి హత్తుకోవలసిన రచయితలు. అయితే, తెలంగాణాలో అకస్మాత్తుగా నిజాం వ్యతిరేక పోరాటంనుంచే సాహిత్యం పుట్టలేదు. ఇక్కడ కూడా ఒక సుదీర్ఘమయిన వికాసదశ ఉన్నది. వికాశదశ అంతా వెనుకబడిన సాహిత్యంగానో, వెలుగుచూడని సాహిత్యంగానో, సంప్రదాయ సాహిత్యంగానో అణగారిపోయింది. ఆనాటి సాహిత్యమే కాదు, మళ్లీ నక్సల్బరీ తరం రచయితలు వచ్చేవరకు తెలంగాణా రచయితలకు ఎక్కడా చిరునామా లేదు.

మా. వేం.భాగ్యరెడ్డి వర్మ, మాడపాటి హనుమంతరావు, సురవరం ప్రతాపరెడ్డి, కోదాటి రామకృష్ణారావు, గంగుల శాయిరెడ్డి, షబ్నవీసు రామనరసింహారావు, ఒద్దిరాజు సోదరులు, పింగళి లింబాద్రి రెడ్డి, మల్యాల దేవీప్రసాద్ యాదవ్, గవ్వా అమృతరెడ్డి, చట్రాతి లక్ష్మీనరసమాంజ, బి. శ్రీనివాసశర్మ, చెల్వెల బాగయ్య, గుంటక నరసయ్య మొదలయిన సాహిత్య సామాజిక సాంస్కృతిక వ్యక్తిత్వాలు నిర్మించిన వికాసోద్యమంతో తెలంగాణా సాహిత్య, సాంస్కృతిక చరిత్ర ముడిపడి ఉన్నది. తెలంగాణాకు సొంతంగా సాహిత్య చరిత్ర ఉన్నది. వికాసోద్యమపు సొంతగొంతుక ఉన్నది. బ్రిటీష్ ఆంధ్రసాహిత్య రంగంలో జరిగిన అనేక ఉద్యమాలను, ధోరణులను, వాదాలను తెలంగాణా స్వీకరించలేదు. భావకవిత్వం దగ్గరినుంచి వ్యావహారిక భాషావాదం దాకా తెలంగాణా భాగస్వామ్యం ఏమీ లేదు. అది తన పరిస్థితులకు అనుగుణమైన బాహ్య ప్రేరణలను మాత్రమే స్వీకరించింది.

తెలంగాణా వాదులు మొదట చేయవలసినది తమ చరిత్రను తాము గౌరవించుకోవడం. సాంస్కృతిక వికాసానికి దోహదం చేసిన వ్యక్తులను సంస్థలను స్మరించుకోవడం వారిని ప్రజల సమష్టి స్మృతిలో భాగం చేయవలసి ఉన్నది. బ్రిటీష్ ఆంధ్రలో ఆంధ్రోద్యమానికి సాంస్కృతిక దోహదం ఎంతో ఉన్నది. ఐడెంటిటీని సుస్థిరం చేసే శక్తీ, సమర్థతా రాజకీయ అంశాల కంటె సాంస్కృతిక అంశాలకే ఎక్కువ ఉంటాయి.

తెలంగాణ సాహిత్యం, సంస్కృతి

– అంపశయ్య నవీన్

మొన్న మొన్నటి వరకు 'తెలంగాణ సాహిత్యం' అంటూ ప్రత్యేకగా చెప్పటం జరుగుతుండేది కాదు. 'తెలుగు సాహిత్యం'లోనే తెలంగాణ సాహిత్యం ఒక భాగం అనుకునేవాళ్ళు. కానీ ఇప్పుడు పరిస్థితి మారింది.

ఇవ్వాళ సాహిత్యంలో స్థానీయత లేక ప్రాంతీయత అనేది ప్రపంచ వ్యాప్తంగా కనిపిస్తున్నది. ఈ ధోరణిని ఆధునికోత్తర (పోస్టు మోడ్రనిజమ్) వాదం యొక్క ఒక పార్శ్వమని విమర్శకులు భావిస్తున్నారు. ఇదివరకు భిన్నత్వంలో ఏకత్వం అంటుండేవాళ్ళు. ఇప్పుడు ఉన్నది భిన్నత్వమేనని, ఏకత్వం లేదని పోస్టు మాడ్రనిస్టులంటున్నారు. అందర్నీ ఒక త్రాటిమీదకు తీసుకు రావడం ఇంచుమించు అసంభవమని, ఎవరి అస్తిత్వం వారిదేననీ, ఎవరి బాధలు, గాధలు వారివేననీ, ఎవరి సమస్యలు, ఎవరి పరిష్కారాలు వారివేననీ, కాబట్టి ఎవరికి వారిని విడివిడిగా చూడాలే తప్ప అందర్నీ కలిపి చూడటం అన్యాయం, అసమంజసం అనే ఆధునికోత్తరవాదుల వాదాన్ని ఇప్పుడు ఎక్కువమంది పరిశీలకులు అంగీకరిస్తున్నారు.

అనేక చారిత్రక కారణాల వల్ల తెలంగాణ ప్రాంతానికొక ప్రత్యేక అస్తిత్వం ఉంది. ఇక్కడి ప్రజలు మాట్లాడే భాష, యాస, ఇక్కడి ప్రజల ఆచార వ్యవహారాలు, ఇక్కడి ప్రజలు జరుపుకునే పండుగలు, పబ్బాలు, ఇక్కడి ప్రజల ఆహారపుటలవాట్లు – ఒక్కమాటలో ఇక్కడి ప్రజల సంస్కృతి వేరే ప్రాంతం తెలుగువాళ్ళ సంస్కృతితో పోల్చినప్పుడు కొంత భిన్నత్వం కనిపిస్తుంది.

ఈ ప్రాంతం దాదాపు 400 సంవత్సరాల వరకు ముస్లిముల పరిపాలనలో ఉండిపోయింది. ఈ కారణం వల్ల ఇక్కడి ప్రజలు మాట్లాడే భాష మీద, ఇక్కడి ప్రజల సంస్కృతి మీద ముస్లిముల ప్రభావం గాఢంగా కనిపిస్తుంది. ఇక్కడి ప్రజలు మాట్లాడే భాషలో ఉర్దూ మాటలు చేరిపోయాయి. అలాగే ఇక్కడి ప్రజలు మాట్లాడే తెలుగు యాసలో ఉర్దూ యాస కనిపిస్తుంది. ఉర్దూ ఇంతగా చేరిపోవడం వల్ల ఇక్కడి తెలుగు అసలు తెలుగే కాదని ఇది 'తురక్యాంధ్ర'యని కోస్తా జిల్లాల కొందరు పండితులు ఇక్కడి తెలుగును అవహేళన చేశారు. అసలు తెలంగాణాలో కవులే లేరన్న అక్కడి వాళ్ళకు సమాధానంగా 1934లో సురవరం ప్రతాపరెడ్డి "గోలకొండ కవుల సంచిక" పేరుతో 354 మంది తెలంగాణ కవుల పేర్లను, వారు రాసిన కవితలను వెలువరించాల్సి వచ్చింది.

"నిజాం రాష్ట్రంలో కవులు పూజ్య"మనే అపవాదును తొలగించటానికే ఈ

ప్రాంతంలో ఉన్న కవులను, వారి కవితాశక్తిని ప్రపంచానికి తెలియపరచటానికే సురవరం ప్రతాపరెడ్డి గోలకొండ కవుల సంచికను వెలువరించాల్సి వచ్చింది. ఆధునిక కాలంలో తెలుగులో వెలువడిన మొట్టమొదటి కవితా సంకలనమిది. ముద్దుకృష్ణ సంపాదకత్వంలోని 'వైతాళికులు' ఈ సంచిక తర్వాతనే – అంటే 1935లో వెలువడింది.

అనుమాండ్ల భూమయ్య గారన్నట్లు "ఈ సంచిక తెలంగాణా ఆధునిక సమాజానికి, ఇక్కడి ప్రజల మనోభావాలకు నిదర్శనం. ఈ సంచిక వెలువడకుండా ఉన్నట్లయితే ఎందరో కవులు విస్మృతి పాలయ్యేవారు. ఈ సంచిక ప్రముఖమైంది. సంపాదకులు ప్రశంసనీయులు".

క్రీస్తుకు పూర్వం రెండో దశాబ్దంనుండే తెలంగాణ ప్రాంతంలో కవులున్నారని ఇటీవలి పరిశోధనలు వెల్లడిస్తున్నాయి. 'బృహత్కథ' లాంటి మహాగ్రంథాన్ని వెలువరించిన గుణాఢ్యుడు (క్రీ.పూ.200–150) తెలంగాణ ప్రాంతంలోనే నివసించాడట. గుణాఢ్యుడినే సాహిత్య చరిత్రలో మొదటి లిఖిత కవి అంటున్నారు.

కరుణరసానికి ప్రతీకగా నిలిచిన ప్రఖ్యాత సంస్కృత కవి 'భవభూతి' (క్రీ.శ.680–750) కూడా తెలంగాణాలోనే నివసించాడని చెప్పడానికి ఆధారాలున్నాయంటున్నారు. ఇంకా ఎందరో ప్రాచీన కవులు తెలంగాణాలోనే పుట్టి పెరగారనడానికి రుజువులున్నాయి. బద్దెన, వేములవాడ భీమకవి, మల్లికార్జున పండితారుధ్యుడు, రుద్రదేవుడు (మొదటి ప్రతాపరుద్రుడు), పాల్కుర్కి సోమనాథుడు, జాయపసేనాని, గోన బుద్ధారెడ్డి, మారన, విద్యానాథుడు, భాస్కర రామాయణ కవులు, విద్యారణ్యస్వామి, సర్వజ్ఞ సంగభూపాలుడు, బమ్మెరపోతన, మల్లినాథసూరి, వెలిగంధల నారయ, పిలమర్రి పినవీరభద్రుడు, ఏకామ్రనాథుడు, కొరివి గోపరాజు, పొన్నిగంటి తెలుగన్న, కందుకూరి రుద్రకవి, సారంగుతమ్మయ, కంచర్ల గోపన్న (రామదాసు) లాంటి ఎందరో మహామహులు తెలంగాణాకు చెందినవాళ్ళే.

తెలుగులో మొదటి స్వతంత్ర కావ్యాన్ని రచించింది పాల్కుర్కి సోమనాథుడనీ, నన్నయాదులు సంస్కృత మహాభారతాన్ని అనువదించారు కాబట్టి వారు అనువాదకులు మాత్రమేననీ, కాబట్టి ఆదికవి అన్న గౌరవం పాల్కుర్కి సోమనాథునికే దక్కాలని ఇవ్వాళ్ళ తెలంగాణవాదులంటున్నారు. తెలుగులో ద్విపద అనే కొత్త వృత్తాన్ని సృష్టించి, దేశి తెలుగులో బసవపురాణాన్ని రచించిన పాల్కుర్కి సోమనాథుడు తెలంగాణ ప్రాంతపు కవి కావడం ఇక్కడి ప్రజలకు గర్వకారణమే. అలాగే తెలుగులో మొదటి రామాయణాన్ని రచించిన గోనబుద్ధారెడ్డి (రంగనాథ రామాయణము) కూడా ఇక్కడి వాడే. అలాగే భాగవతాన్ని తెనిగించిన సహజకవి బమ్మెర పోతన కూడా ఇక్కడి వాడేనని చరిత్రకారులు రుజువు చేశారు. పోతన్న రచించిన ఎన్నో పద్యాలు ఈనాటికి

కూడా తెలుగువారి నాలుకల మీద నర్తిస్తున్నాయంటే ఆయన ఎంత అజరామరుడో మన కర్థమౌతుంది.

"ప్రతాపరుద్ర చరిత్రము" రాసిన ఏకామ్రనాథుడికి తొలి తెలుగు చరిత్రకారుడన్న గౌరవం ఉంది. కాకతీయుల చరిత్రను గ్రంథస్థం చేసిన కవి ఈ ఏకామ్రనాథుడే. అచ్చ తెలుగులో మొదటి కావ్యాన్ని రచించిన (యయాతి చరిత్ర) పొన్నిగంటి తెలుగన్న కూడా తెలంగాణా వాడే. ఇలా ప్రాచీన తెలంగాణా సాహిత్యానికెన్నో ప్రత్యేకతలున్నాయి.

ప్రాచీనకాలంలో సాహిత్యం వర్ధిల్లాలంటే రాజాశ్రయం అవసరమయ్యేది. కాకతీయుల కాలంలోనూ, విజయనగర రాజుల కాలంలోనూ, రెడ్డిరాజుల కాలంలోనూ పద్మనాయక రాజుల కాలంలోనూ సాహిత్యానికి రాజాశ్రయం లభించింది.

కుతుబ్ షాహీలలాంటి ముస్లిమ్ రాజులు పాలించిన కాలంలో కూడా తెలుగు సాహిత్యానికి రాజుల ఆదరణ లభించింది. కానీ క్రీ.శ. 1724 నుండి 1948 వరకు హైదరాబాద్ సంస్థానాన్ని పాలించిన ఆసఫ్‌జాహీ వంశస్తుల కాలంలో తెలుగు సాహిత్యానికి రాజాదరణ పూర్తిగా మృగ్యమైంది. వీరికాలంలో తెలుగు భాషా సాహిత్యాలు తీవ్రమైన అణిచివేతకు గురయ్యాయి. ఉర్దూను రాజభాషగా మార్చి అన్ని రంగాల్లోనూ ఉర్దూనే ప్రవేశపెట్టారు. దాంతో కింది వర్గాల వారు తప్ప ఉన్నతవర్గాల వారెవరూ తెలుగు మాట్లాడని పరిస్థితి యేర్పడింది. ఆ రోజుల్లో ఉర్దూలో మాట్లాడగల్గే వాళ్ళనే విద్యావంతులుగా భావించేవారు. హైదరాబాద్ నగరంలో తెలుగును 'తెలంగీ బేఢంగీ' అని అవమానించేవారు. మరాఠీ, కన్నడ భాషలకున్న గుర్తింపు కూడా తెలుగుకు ఉండేది కాదు. ఈ దయనీయ పరిస్థితి నుండి తెలుగును రక్షించడానికి 1920లో "ఆంధ్రజన సంఘం" అనే సంస్థ, 1930లో ఈ సంస్థే ఆంధ్రమహాసభ అన్న సంస్థగా రూపాంతరం చెందింది. ఈ ఆంధ్ర మహాసభ సంస్థే తెలుగు భాషా సాహిత్యాల పునరుజ్జీవనానికి కృషి చేసింది. మాడపాటి హనుమంతరావు, సురవరం ప్రతాపరెడ్డి, కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు లాంటి వైతాళికులెందరో తెలంగాణాలో సాహిత్య, సాంస్కృతిక వికాసానికి బీజాలు వేశారు. ఆంధ్ర మహాసభలకు సమాంతరంగా గ్రంథాలయ మహాసభలు జరిపారు. గాడిచర్ల హరి సర్వోత్తమరావు, వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి, కాళోజీ నారాయణరావు, కోదాటి నారాయణరావు లాంటి మహామహులు గ్రంథాలయోద్యమాన్ని ఊరూరికి, వాడవాడలకు వ్యాపింపచేశారు. సురవరం ప్రతారెడ్డి గోలకొండ పత్రికను నడపటమే కాకుండా, గోలకొండ కవుల సంచికను ప్రకటించి తెలంగాణ కవుల్లో ఆత్మవిశ్వాసాన్ని పాదుకొల్పాడు. వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి దేశోద్ధారక గ్రంథమాల (1938) అనే

సంస్థను స్థాపించి తెలంగాణ రచయితలు రచించిన గ్రంథాలను వెలువరించడం ప్రారంభించాడు. సురవరం ప్రతాపరెడ్డి రచించిన "హైందవధర్మ పోలీలు" కాళోజీ నారాయణరావు రచించిన "నా గొడవ", వానమామలై వరదాచారి రచించిన "పోతన చరిత్రము" మొదలైన తెలంగాణ రచయితల 18 గ్రంథాలను ఈ సంస్థే ప్రచురించింది. ఇంచుమించు ఈ రోజుల్లోనే హైదరాబాద్‌లో స్థాపించబడిన ఆంధ్రసారస్వత పరిషత్తు తెలంగాణ సాహిత్య చైతన్యానికి దోహదం చేసింది. నిజాం నిరంకుశ పాలనకు వ్యతిరేకంగా పందొమ్మిదివందల నలభైలలో ప్రారంభమైన సాయుధ తెలంగాణ రైతాంగ పోరాటం కారణంగా తెలంగాణాలో గొప్ప పోరాట సాహిత్యం సృష్టించబడింది. ఎన్నో పాటలు, పద్యాలు, బుర్రకథలు, గొల్లసుద్దులు ఈ పోరాట కాలంలో రచించబడినాయి. ఈ పోరాటంలో ప్రత్యక్షంగా పాల్గొన్ననాళ్ళే ఈ పాటలు రాయడం విశేషం.

"ముసలినక్కకు రాచరికంబు దక్కునే" అంటూ మహాకవి దాశరథి నినదించాడు. ఆనాటి తెలంగాణాలోని సాంఘిక, రాజకీయ వాతావరణాన్ని చిత్రిస్తూ వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి 'ప్రజల మనిషి' నవల రచించాడు. ఈ ప్రజల మనిషి నవలే తెలంగాణా నుండి వెలువడిన మొదటి నవల.

ఆ కాలంలో తెలంగాణ ప్రాంతంనుండి పాటలు, కవిత్వం వెలువడినంత విరివిగా కథానికలు, నవలలులాంటి వచన రచనలు వెలువడలేదు. దాశరథి, కాళోజీ, వానమామలై వరదాచార్యులు, సుద్దాల హనుమంతు, యాదగిరిలాంటి కవులెందరో గొప్ప కవితల్ని, పాటల్ని రచించారు.

సెప్టెంబరు 1948లో పోలీసు యాక్షన్ జరగటంతో తెలంగాణా ప్రాంతం ఇండియన్ యూనియన్‌లో చేరిపోయింది. దాంతో 200 సంవత్సరాలకు పైగా సాగిన ఆసఫ్‌జాహీల పరిపాలన అంతమైపోయింది. అలాగే ఇక్కడి ప్రజలమీద రుద్దబడిన ఉర్దూ భాష పెత్తనం అంతమై పోయింది. ఈ పరిణామం ఈ ప్రాంతంలో తెలుగు సాహిత్యం శాఖోపశాఖలుగా విస్తరించటానికెంతో దోహదం చేసింది.

దాశరథి, సి.నారాయణరెడ్డి, కాళోజీ, వానమామలై వరదాచారి, పల్లా దుర్గయ్య, సంపత్కుమార, సుప్రసన్న, పేర్వారం జగన్నాథం, వే. నరసింహారెడ్డి, వరవరావు, నిఖిలేశ్వర్, జ్వాలముఖి, చెరబండరాజు, ఎన్.గోపి, వేణుగోపాల్, మాదిరాజు రంగారావు, అనుమాండ్ల భూమయ్య, నందినీ సిద్ధారెడ్డి, రామా చంద్రమౌళి, మానమామలై జగన్నాథచార్యులు, దర్భశయనం, పొట్లపల్లి శ్రీనివాసరావు, వి.ఆర్.విద్యార్థి లాంటి తెలంగాణా కవులెందరో తెలుగు కవిత్వాన్ని తమ కవితలతో సుసంపన్నం చేశారు.

కథల విషయానికొస్తే మొన్నమొన్నటి వరకు 1910లో గురజాడ అప్పారావు రచించిన 'దిద్దుబాటు' కథనే తెలుగులో రచించబడిన మొదటి కథగా చెప్పేవాళ్ళు. కానీ ఇటీవలనే 1902లోనే భండారు అచ్చమాంబ రచించిన "ధనత్రయోదశి" అన్న కథే తెలుగులో వెలువడిన మొదటి కథ అని పరిశోధకులు తేల్చారు. ఈమె తెలంగాణాకు చెందిన రచయిత్రి కాబట్టి,తెలుగులో వెలువడిన మొదటి కథ కూడా తెలంగాణ ప్రాంతంనుండే వెలువడటం గమనించదగిన విశేషం.

మాడపాటి హనుమంతరావు, సురవరం ప్రతాపరెడ్డి, కాళోజీ నారాయణరావు, పొట్లపల్లి రామారావు, గూడూరి సీతారాం, వట్టికోట అళ్వారుస్వామి, పి.వి. నరసింహారావు మొదలైన తెలంగాణ ప్రాంతపు రచయితల్ని తొలితరం కథకులుగా చెప్పొచ్చు. వీరితో బాటు యశోదారెడ్డి, కాంచనపల్లి చిన వెంకటరామారావు, భాస్కరభట్ల కృష్ణారావు మొదలైన రచయితలను కూడా తొలితరం కథకులుగా గుర్తించవచ్చు.

దాశరథి రంగాచార్య, అంపశయ్య నవీన్, దేవరాజు మహారాజు, పోల్కంపల్లి శాంతాదేవి, మాదిరెడ్డి సులోచన, బోయ జంగయ్య, బి.ఎస్.రాములు, కాలువ మల్లయ్య, ముదిగంటి సుజాతారెడ్డి, తాడిగిరి పోతరాజు, ఆడపు లక్ష్మీపతి, పులుగు శ్రీనివాస్ మొదలైన రచయితల్ని మలితరం తెలంగాణా కథకులుగా చెప్పొచ్చు. ఎం. తిరుపతయ్య, అల్లం రాజయ్య, తుమ్మేటి రఘోత్తమరెడ్డి విప్లవ కథల్ని రాసిన రచయితలుగా గుర్తింపుపొందారు.

ఈనాడు తెలంగాణాప్రాంతంనుండి ఇక్కడి సమస్యల్ని చిత్రిస్తూ, ఇక్కడి ప్రజలు మాట్లాడే భాషలో కథలు రచిస్తున్న కథకులు ఎందరో ఉన్నారు. పెద్దింటి అశోక్‌కుమార్, కె.వి.నరేందర్, ఐతా చంద్రయ్య, రహ్మతుల్లా, అన్వర్, స్కైబాబా, పి.చంద్, కాసుల ప్రతాపరెడ్డి, గీతాంజలి, జూకంటి జగన్నాథం, బి.వి.ఎన్.స్వామి, అంబల్ల జనార్ధన్, నల్లాల లక్ష్మీరాజం, అనిసెట్టి రజత్, దార్ల రామచంద్ర, జాజుల గౌరి, జె.సుభద్ర, గోగు శ్యామల, బెజ్జారపు వినోద్ కుమార్ మొదలైనవారు ఇటీవల కథలు, కవితలు రాస్తున్న వాళ్ళలో కొందరు మాత్రమే. ఇంకెందరో తెలంగాణ వర్ధమాన రచయితలు కథలు, కవితలు రాస్తూ తెలంగాణా ప్రజా సమస్యలకు అద్దం పడ్తున్నారు.

నవలల విషయానికొస్తే వట్టికోట అళ్వారుస్వామి రచించిన 'ప్రజలమనిషి' నవలనే తెలంగాణ ప్రాంతం నుండి వెలువడిన మొదటి నవలగా గుర్తిస్తున్నారు. పందొమ్మిది వందల ముప్పైలనాటి తెలంగాణ సాంఘిక, రాజకీయ జీవితాన్ని ఈ నవల అత్యంత వాస్తవికంగా చిత్రించింది. ఈ రచయితే 'గంగు' అనే మరో అసంపూర్ణ నవలను కూడా రచించారు.

ఆళ్వారుస్వామి చూపించిన మార్గంలోనే పయనిస్తూ, దాశరథి రంగాచార్య 'చిల్లరదేవుళ్ళు', 'మోదుగుపూలు', 'జనపదం' నవలల్ని రచించాడు. భాస్కరభట్ల కృష్ణారావు 'యుగసంధి', 'వెల్లువలో పూచిక పుల్లలు' లాంటి మంచి నవలలు రాశాడు. ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయంలో ఎం.ఏ. చదువుతున్న విద్యార్థుల జీవితాల్ని చిత్రిస్తూ నవీన్ 'అంపశయ్య', 'ముళ్ళపొదలు', 'అంతస్రవంతి' నవలల్ని రచించాడు. పూర్తిగా చైతన్య స్రవంతి శిల్పంలో రూపొందిన మొట్టమొదటి తెలుగు నవలగా 'అంపశయ్య'ను విమర్శకులు గుర్తించారు. అలాగే అర్ధశతాబ్దపు తెలంగాణ చరిత్రను చిత్రిస్తూ నవీన్ 'కాలరేఖలు', 'బాంధవ్యాలు', 'చెదిరిన స్వప్నాలు' అన్న మరో మూడు నవలల్ని రచించాడు. బీడీ కార్మికుల జీవితాల్ని చిత్రిస్తూ బి.ఎన్.రాములు 'బ్రతుకుపోరు' నవలను రచించాడు. తెలంగాణ సాయుధ పోరాటకాలాన్ని చిత్రిస్తూ ముదిగంటి సుజాతారెడ్డి 'మలుపు తిరిగిన రథచక్రాలు' అన్న నవలను రచించారు. కాలువ మల్లయ్య, మలయశ్రీ, రామచంద్రమౌళి, గీతాంజలి, సి.హెచ్.మధు, పులుగు శ్రీనివాస్, ఎం. తిరుపతయ్య మొదలైన రచయితలు తెలంగాణ ప్రజల జీవితాల్ని చిత్రిస్తూ నవలలు రాశారు.

అల్లంరాజయ్య 'కొలిమంటుకున్నది', 'వసంతగీతం' లాంటి విప్లవ నవలల్ని రచించాడు. బొగ్గుగనుల్లో పనిచేసే కార్మికుల జీవితాల్ని చిత్రిస్తూ తుమ్మేటి రఘోత్తమరెడ్డి, పి.చంద్ నవలలు రాశారు. మాదిగల జీవితాల్ని చిత్రిస్తూ బోయజంగయ్య 'జగడం', వేముల ఎల్లయ్య 'కక్క' నవలల్ని రచించారు.

ఒకప్పుడు ఒక సామాజిక వర్గానికి చెందిన వాళ్ళే నవలలు, కథలు, కవితలు రచించేవారు. ప్రస్తుతం అన్ని సామాజిక వర్గాలకు చెందిన వాళ్ళు ముఖ్యంగా బీ.సి. దళిత, మైనార్టీ వర్గాలకు చెందిన రచయితలు నవలలు, కథలు, కవితలు రాస్తుండటం వల్ల ఇవ్వాళ్టి సాహిత్యంలో అన్ని వర్గాల ప్రజల బాధలు, గాధలు సాధికారికంగా చిత్రించబడుతున్నాయి.

గత శతాబ్దపు చివరిరోజులనుండి ప్రారంభమైన రెండోదశ ప్రత్యేక తెలంగాణ ఉద్యమ నేపథ్యంలో ఈ ప్రాంతపు కవులు విస్తృతంగా ఈ ప్రాంతానికి జరిగిన వివక్షను గురించి విరివిగా కవితల్ని రచిస్తున్నారు. అయితే కవిత్వం వెలువడినంత ఉధృతంగా, విస్తృతంగా కథలు, నవలలు వెలువడటం లేదు. అయితే ఈ ఉద్యమ నేపథ్యంలో వెలువడుతున్న కవిత్వంలో ఆవేశం ఉన్నతంగా కవిత్వం లేదేమోననే సందేహం కల్గుతుంది.

మొత్తమ్మీద తెలంగాణ ప్రాంతం నుండి వెలువడ్తున్నంత సాహిత్యం ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని మరే ఇతర ప్రాంతం నుండి కూడా వెలువడటం లేదన్నది

నిర్వివాదాంశం. ఇప్పటి తెలంగాణా సాహిత్యానికి కొన్ని ప్రత్యేకమైన లక్షణాలున్నాయి. వాటిలో కొన్ని:

మొదట్లో తెలంగాణ మాండలికాన్ని కనీసం సంభాషణల్లో వాడటానికి కూడా ఒక్కడి రచయితలు భయపడ్తుండేవాళ్ళు. కానీ ఈనాటి ఈ ప్రాంతపు రచయితలు తెలంగాణ భాషను, యాసను నిర్భయంగా తమ రచనల్లో వాడుతున్నారు. మొత్తం రచననంతా తెలంగాణా మాండలికంలోనే రచించాలన్న పట్టుదల ఈనాటి రచయితల్లో కనిపిస్తున్నది.

తెలంగాణ ప్రాంతం, ఇక్కడి సాహిత్యం తీవ్రమైన వివక్షకూ, అణచివేతకు గురయ్యాయన్న చైతన్యం ఈనాటి రచయితల్లో విస్తృతంగా కన్పిస్తున్నది. ఈ కారణంచేత తెలంగాణ రచయితలకు న్యాయంగా రావలసిన గుర్తింపు రాలేదన్నదికూడా ఇక్కడి రచయితల అభియోగం.

తెలంగాణ పల్లె జీవితం మీద, అక్కడి ప్రజల వృత్తుల మీద, జీవన విధానం మీద మమకారం, విస్తృతమైన నగరీకరణ కారణంగా పల్లెలు తమ సహజజీవితానికి దూరమైపోతున్నాయన్న ఆవేదన, ఆగ్రహం ఈనాటి తెలంగాణ సాహిత్యంలో వ్యక్తమౌతున్నాయి.

అలాగే తెలంగాణ ప్రత్యేక రాష్ట్రంగా యేర్పడితే తప్ప ఇక్కడి సమస్యలు పరిష్కారం కావన్న నమ్మకం ఈనాటి రచయితల్లో ప్రస్ఫుటంగా కన్పిస్తున్నది.

తెలంగాణ సంస్కృతి విషయానికొస్తే ఇక్కడి సంస్కృతికి కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణాలు కన్పిస్తాయి.

ఒక ప్రాంతపు ప్రజల జీవన విధానాన్నే ఆ ప్రాంతపు సంస్కృతి అంటాం. ఒక ప్రాంతపు ప్రజల వేషభాషలు, అన్న పానీయపుటలవాట్లు, పండుగలు, పబ్బాలు, ఆటపాటలు, మత విశ్వాసాలు, ఆచార వ్యవహారాలు, మనిషి పుట్టినప్పుడు, వివాహాలు జరుపుకుంటున్నప్పుడు, మరణించినప్పుడు ప్రజలు అనుసరించే పద్ధతులు మొదలైనవన్నీ సంస్కృతిలో అంతర్భాగాలే.

తెలంగాణ ప్రాంతం నాలుగువందల సంవత్సరాల ముస్లిముల పరిపాలనలో ఉండడం వల్ల ఇక్కడి ప్రజల సంస్కృతి మీద ముస్లిముల సంస్కృతి ప్రభావం స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. ఇక్కడి ప్రజలు మాట్లాడే భాషలో, యాసలో ఉర్దూ పదాలు పలుకుబళ్లు ఎక్కువగా కనిపిస్తాయి. ఇక్కడి ప్రజలు – ముఖ్యంగా అగ్రవర్ణాలకు చెందిన ప్రజలు ముస్లిములు వేసుకునే దుస్తుల్ని, అలంకారాల్ని అనుకరించారు. అగ్రవర్ణాల స్త్రీలు అనుసరించే ఘోషా పద్ధతి (బయటి ప్రపంచంలోకి స్వేచ్ఛగా రాకపోవడం) ముస్లిముల

కారణంగా యేర్పడిందే. ఇక్కడి ప్రజలు భుజించే ఆహారంలో కూడా ముస్లిముల వంటల ప్రభావం కనిపిస్తుంది. మాంసాహారాన్ని, బిర్యానీ, బగారా లాంటి వంటల్ని ఇష్టపడటం ముస్లిముల ప్రభావం వల్లనే. కల్లు, సారాయిల్లాంటి మత్తు పానీయాల్ని సేవించడం కూడా ఇక్కడి ప్రజలకు చాలా యిష్టం. సాయంత్రం కాగానే ఇక్కడి ప్రజలు తాడిచెట్లకిందకు వెళ్ళి కల్లు తాగుతూ, హాయిగా గడుపుతారు. వివాహాలలాంటి శుభకార్యాల్లో కల్లు సారాలు తప్పనిసరిగా ఉంటాయి. బంధువులొచ్చినప్పుడు కల్లుసారాలతో వాళ్ళకు విందు యివ్వకపోతే అవమానంగా భావిస్తారు. అలాగే ఇక్కడ జరుపుకునే పండుగల మీద కూడా ముస్లిముల ప్రభావం కనిపిస్తుంది. ఒక్కడ 'దసరా' పండుగ చాలా పెద్ద పండగ. దసరా పండగంటే బాగా తాగటం, తినడమేనని ఇక్కడి ప్రజల నమ్మకం – మతపరమైన నేపథ్యం ఈ పండక్కి ఉన్నప్పటికీ, తాగటం, మాంసాహారాన్ని భుజించటమే ఈ పండగ ప్రధాన లక్షణం. అలాగే ఇక్కడ పీరీల పండగ (మొహర్రం) చాలా పెద్ద పండగ. ఇది ముస్లిముల పండగ అనే విషయాన్ని ఇక్కడి ప్రజలెప్పుడో మరచిపోయారు. 'దసరా' అనేది ఉర్దూమాట. తెలంగాణాలో ఘనంగా జరుపుకునే ఈ పండగ మీద ముస్లిముల ప్రభావం చాలా ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది.

ఇక వినోద సాధనాల విషయానికొస్తే ఇక్కడి ప్రజలకు ఎన్నో జానపద కళలున్నాయి. వీధి భాగోతాలు, తోలుబొమ్మలాట, హరికథలు, ఉయ్యాల పాటలు, పటం చూపిస్తూ చెప్పబడే పాండవుల కథలు, చిందువాళ్ళు ఆడే వీధి నాటకాలు మొదలైన వినోద సాధనాలంటే ఇక్కడి ప్రజలకు చాలా ఇష్టం. తెలంగాణ ప్రాంతంలో ఈనాటికి కూడా ఇలాంటి ఎన్నో జానపద కళలు సజీవంగా ఉండటానికి కారణం వేరే ప్రాంతాల్లో జరిగినంత నగరీకరణ ఇక్కడ జరగకపోవడమే. ఒక్క వరంగల్ జిల్లాలోనే 44 జానపద కళలుండేవని, వాటిల్లో కొన్ని ఈనాటికి కూడా సజీవంగా ఉన్నాయని పరిశోధకులు కనుగొన్నారు. సినిమాల, టీవీల కారణంగా క్రమంగా ఇలాంటి ఎన్నో జానపద కళలు అంతరించిపోతున్నాయి.

ఆటల విషయానికొస్తే ఒకప్పుడు ఇక్కడ చిర్రెగోనె, చెడుగుడు (కబడ్డి), గుమ్మాట, దాగుడుమూతలు, పచ్చీసు, పులిజూదం, కచ్చకాయలు, తొక్కుడుబిళ్ళ, పిల్లలపెళ్లిళ్లు లాంటి ఎన్నో ఆటలు ఆడుకునేవారు. క్రమంగా ఈ ఆటలు కూడా కనుమరుగై పోతున్నాయి.

యేప్రాంతపు సంస్కృతైనా స్థిరంగా ఉండదు. కాలానుగుణమైన మార్పులు ఉత్పన్నమౌతూనే ఉంటాయి. సంస్కృతిలోని ముఖ్యాంశాలైన వేషభాషలు, ఆహారపుటలవాట్లు, వినోదసాధనాలు, పాశ్చాత్య సంస్కృతి కారణంగా తీవ్రమైన మార్పులకు లోనవుతున్నాయి. కానీ సంస్కృతిలోని మరికొన్ని ముఖ్యాంశాలైన

వివాహాది శుభకార్యాల విషయంలోనూ, మరణించినప్పుడు జరిగే కర్మకాండల విషయంలోనూ, కొత్త జీవి జన్మించినప్పుడు జరుపుకునే బారసాలలాంటి కార్యక్రమాల విషయంలోనూ, బతకమ్మపండగ, దీపావళి, ఉగాదిలాంటి పండగల్ని జరుపుకునే సంప్రదాయ పద్ధతుల్లోనూ పెద్దగా మార్పులు జరగలేదు. వీటి విషయంలో ఇక్కడి సంస్కృతి ఈనాటికి కూడా పగడ్బందీగా, కట్టుదిట్టంగా ఉందనే చెప్పాలి. ఇలా తెలంగాణ సంస్కృతి ఇతర ప్రాంతాల సంస్కృతికి కొంత భిన్నంగానే కనిపిస్తుందనటంలో సందేహం లేదు. పాత కొత్తల మేలు కలయికగా ఇక్కడి సంస్కృతి భావిస్తున్నది. ఈ హైటెక్ యుగంలో యేదీ స్థిరంగా ఉంటుందని చెప్పటానికి వీల్లేదు. ప్రతి ప్రాంతపు సంస్కృతి మార్పుకు గురౌతున్నట్లే ఇక్కడి సంస్కృతి కూడా ఎన్నో మార్పులకు గురవుతూనే ఉంటుంది.

- ఒక ప్రాంతంలో అభివృద్ధి జరిగినప్పటికి స్థానిక ప్రజలు వెనకబడి వున్నారంటే అర్థమేమిటి? స్థానిక వనరులతో వలస వాదులు, పారిశ్రామిక వేత్తలు, వ్యాపారులు ప్రయోజనం పొందారే తప్ప స్థానిక ప్రజలు అభివృద్ధి చెందనలేదని అర్థం. దీన్ని అభివృద్ధి అని ఎలా అంటారు? ఇలాంటి అభివృద్ధిని వలస వాదుల అభివృద్ధి అని, పారిశ్రామిక వేత్తల, వ్యాపారవేత్తల దోపిడీ అని అంటారు. అంతేగాని అది స్థానిక ప్రజల అభివృద్ధి కాదు. స్థానిక వనరుల అభివృద్ధి కాదు. అది స్థానిక వనరులను, అవకాశాలను స్థానికేతరులు అనుభవించడం, తరలించడం, దోపిడీ చేయడం.

- వలసలు అనేవి స్థానిక ప్రజల అభివృద్ధికి భిన్నంగా సాగినప్పుడు అవి దోపిడీ వర్గాల వలసలవుతాయి. భారీ పరిశ్రమల వల్ల, భారీ నీటి ప్రాజెక్టుల వల్ల కోట్లాది ప్రజలు నిర్వాసితులయ్యారు. భూములు కోల్పోయారు. వృత్తులు కోల్పోయారు. మాతృభూమిపై నివసించే అవకాశం కోల్పోయారు. వాళ్లు చెల్లాచెదురయ్యారు. దేశంలోని 5 శాతం జనాభా ఇలా అభివృద్ధి పేరిట దిక్కులేని పక్షులయ్యారు. అనగా ప్రతి 20 మందిలో ఒకరు దేశంలో అభివృద్ధి పేరిట బలిపశువులయ్యారు. గిరిజనులు 20 శాతం, ఎస్సీలు, బీసీలు 10 శాతం జనాభా 'అభివృద్ధికోసం' బలిపశువులయ్యారు. కానీ అభివృద్ధిలో వాటాను ఆ నిష్పత్తి మేరకు అందుకోలేకపోయారు. నిర్వాసితులకే ఉపాధి కల్పన అని ఎంత అరిచినప్పటికీ అరణ్యరోదన అయిపోయింది. సింగరేణి బొగ్గు గనులు, నేటి సెజ్‌లు, నాగార్జునసాగర్, శ్రీశైలం, శ్రీరాంసాగర్, జార్ఖండ్, ఛత్తీస్‌ఘడ్ ప్రాంతాల్లోని గనులు, ఖనిజాలు స్థానికులను బలిపశువులను చేశాయి. అభివృద్ధి ఎవరికి అందింది? సమాజ సంపద అభివృద్ధి చెందింది. పారిశ్రామిక రంగం అభివృద్ధి చెందింది. కానీ అందులో స్థానికులకు చెందిందేమీ లేదు. అందువల్ల అసమానతలు పెరిగాయి. బిర్లా, ధాపర్లు, టాటా, రిలయెన్స్, తదితర 150కి పైగా గల పారిశ్రామిక కుటుంబాలు అభివృద్ధి చెందాయి.

– సామాజిక తత్వవేత్త బి.ఎస్.రాములు

తెలంగాణ జాతరలు - బోనాలు

- డా॥ ఆర్. కమల

కరీంనగర్, వరంగల్, ఆదిలాబాద్, ఖమ్మం, నిజామాబాద్, మహబూబ్‌నగర్, నల్గొండ, రంగారెడ్డి, మెదక్, హైదరాబాద్ ఈ పది జిల్లాలున్న ప్రాంతాన్ని తెలంగాణ అంటారు.

తెలంగాణ ఆదివాసులు జరుపుకునే పండుగలు ప్రత్యేకమైనవి. ఈ పండుగలనే జాతరలంటారు. కోయవారి 'సమ్మక్క సారక్క' జాతర; గోండుల 'నాగోబ'జాతర; బంజారాల 'శీతాలభవాని' జాతర; చెంచువారి 'గారెల మైసమ్మ' జాతర పేర్కొనదగినవి. ముగ్గురమ్మల మూలపుటమ్మయైన దేవిని శక్తి స్వరూపినిగా పిల్లలను, పశువులను కాపాడే దేవతగా పూజిస్తారు. వర్షాకాలం రాగానే రకరకాల అంటువ్యాధులు సోకుతాయి. 'పుబ్బ'లో పుట్టి 'మఖ'లో మాడిపోయే రకరకాల పురుగులు భూమి నుండి ఉద్భవిస్తాయి. ఆ సమయంలో కండ్లకలక, పసికలు (జాండిస్), విరేచనాలు, చలిజ్వరాలు రావటం సహజం. అలానే పశువులు పచ్చిక మొలచినా తినక చొంగ కారుస్తూ, ఈగలు ముసురుతున్నా తోక కదపక గాలి వ్యాధితో పడుకోనుంటాయి. ఈ జ్వరాల బారిన పడిన బాలురైనా, పశువులైనా బతికి బయటపడటమంత సులభం కాదు. ఏదో ఒక అద్భుతమైన శక్తి మాత్రమే కాపాడగలదని వారి నమ్మకం. అందుకే ఆయమ్మను పోచమ్మ, మైసమ్మ, ముత్యాలమ్మ, రేణుకమ్మ, ఎల్లమ్మ అనే పేర్లతో ఆహ్వానించి పూజిస్తారు. వినోదభరితమైన సామూహిక జన వేడుకలే జాతరలు. వీటినే తిరునాళ్ళంటారు.

నాగోబ జాతర :

ఆదిలాబాదు జిల్లాలోని ఇంద్రవెల్లి మండలం ముత్నూరు గ్రామ సమీపాన గల 'కేస్లాపూరు'లో నాగోబ జాతర జరుగుతుంది. నాగోబ గిరిజనుల ఆరాధ్యదైవం. పూర్వం గోండుల కుటుంబాన సర్పరూపాన నాగోబ జన్మించి, అద్భుతమైన శక్తియుక్తులు ప్రదర్శించి, మహిమలను చూపుతూ కేస్లాయి గ్రామాన గల పుట్టలో దూరిందని చెబుతారు. అప్పటినుండి గోండులా పుట్టకు పూజలు చేస్తూ భక్తితో గుడి కట్టించారు. ప్రతి సంవత్సరము మాఘమాస పౌర్ణమరోజున నాగోబ జాతరను జరుపుకుంటారు. ఈ వేడుకలలో మహారాష్ట్ర, మధ్యప్రదేశ్ నుండి జనులు తండోపతండాలుగా వస్తారు.

సమ్మక్క, సారక్క జాతర :

వరంగల్ జిల్లాలోని తాడ్వాయి మండలం మేడారం అనే ప్రాంతంలో రెండేళ్ళ కొకసారి 'సమ్మక్క సారక్క జాతర' జరుగుతది. క్రీ.శ.13వ శతాబ్దంలో కాకతీయ సామంత రాజైన పడగిద్దరాజు మేడరము ప్రాంతాన్ని పాలించేవాడు. ప్రతి సంవత్సరము కాకతీయ ప్రభువైన ప్రతాపరుద్రునకు కప్పం చెల్లించేవాడు.

అనుకోకుండా ఒక సంవత్సరము అనావృష్టి కారణంగా కప్పం చెల్లించలేకపోయాడు.

పడగిద్దరాజు కప్పం కట్టలేదని ప్రతాపరుద్రుడు సేనాపతి యుగంధరునితో కోపంగా అంటాడు. అంతేకాక అతన్ని మేదారంపైకి యుద్ధానికి పంపుతాడు. ఆ యుద్ధంలో పడగిద్దరాజు, అతని సేనాపతి జంపన్న మరణిస్తారు. అది తెలుసుకున్న సమ్మక్క, సారక్కలు వారి గిరిజన పరివారంతో యుగంధరుని ఎదుర్కొంటారు. ఆ యుద్ధంలో సమ్మక్క సారక్కలిద్దరూ వీరోచితంగా పోరాడుతారు. చివరకు కాకతీయ సేనల ధాటికి తట్టుకోలేక సమ్మక్క మరణిస్తుంది. సారలమ్మ అడవిలోకి వెళ్ళిపోతుంది. ప్రజలకోసం పోరుచేసి ప్రాణత్యాగం చేసారని భావించి, వారి పేరున జాతర చేస్తారు గిరిజనులు. దేశంలోని నలుమూలలనుండి ఈ ఉత్సవంలో పాల్గొనుటకు వచ్చే వారి సంఖ్య అత్యధికం. అది గుర్తించి ప్రభుత్వం వారీమధ్య జాతీయజాతరగా గుర్తించారు. ఈ జాతర వలన రాష్ట్రాదాయం కొన్ని కోట్లు.

సిద్ధుల గుట్ట జాతర :

నిజామాబాద్ జిల్లా ఆర్మూరు మండలంలో సిద్ధులగుట్ట ఉన్నది. పూర్వం నవనాథులు ఈ గుట్టపై శివలింగాన్ని స్థాపించి తపస్సు చేయటం వలన ఈ గుట్టను సిద్ధుగుట్ట అంటారు. ఇక్కడ శివున్ని సిద్ధలింగేశ్వరస్వామిగా కొలుస్తారు.

ఆరు+మూరు = 6+3=9 నవనాథుల పేరుమీద ఆ ప్రాంతమేర్పడిందంటారు.

నల్లగొండ జాతర :

కరీంనగర్ జిల్లాలోని కొడిమ్యాల మండలం నల్లగొండ గ్రామ సమీపాన ప్రతి సంవత్సరము మాఘ పౌర్ణిమ రోజు ఈ జాతర జరుగుతుంది. శ్రీమహావిష్ణువు హిరణ్యకశిపుని సంహరించి ఉగ్రరూపాన తిరుగుతూ ఈ కొండపై పాదం పెట్టగా నల్లటి కొండగా మారిందని ఆ కొండమీద కూర్చొని విశ్రాంతి తీసుకున్నాడని అక్కడిప్రజలు స్థలపురాణం చెపుతారు. అందుకే ఆయనకు నల్లకొండ నరసింహస్వామి యని పేరు వచ్చింది.

ఈ జాతరకు భక్తులు భక్తితో కాలినడకన, పిల్లాజెల్లతో బండ్లపై వస్తారు. ఎత్తైన కొండను వ్యయ ప్రయాసలతో ఎక్కుతూ, ఆయాసం వచ్చినపుడు 'నల్లకొండ నరసింహా నన్నాదుకో పైకి చేదుకో' అంటూ భక్తితో దర్శించుకుంటారు.

పెద్దమ్మ జాతర :

హైదరాబాదులోని జూబ్లీహిల్స్‌లోని పెద్దమ్మగుడిలో జనవరి చివరివారం కాని, ఫిబ్రవరి మొదటివారంలో కాని ఈ జాతర జరుగుతుంది. ఆదిశక్తియైన అమ్మవారు పండు ముత్తైదువగా రూపం ధరించి, భూలోక సంచారం చేస్తూ జూబ్లీహిల్సులో కొలువైంది. ఆ అవ్వ ముదుసలి కనుక ఎవరూ ఎక్కువగా పట్టించుకోలేదు. అమ్మ ఆగ్రహించి ఆ ప్రాంత వాసులకు మశూచి పొక్కులు వచ్చినవి. ఇరుగుపొరుగు వారంతా భయపడి రాయిలా పడి ఉన్న విగ్రహాన్ని లేపి అమ్మా! తల్లి పెద్దవ్వ, పెద్దమ్మా కాపాడు అంటూ కేకలు పెడబొబ్బలతో అమ్మనాశ్రయించారు. మశూచి వ్యాధి

మాయమై బాధనుండి ఉపశమించారు. అమ్మను ఎక్కడికీ వెళ్ళవద్దని కాళ్ళావేళ్ళా పడ్డారు. అమ్మ కూర్చున్న స్థలాన గుడి కట్టారు. పెద్దమ్మ పేరున జాతర చేస్తారు.

కొమురవెల్లి జాతర :

వరంగల్ జిల్లా చేర్యాల మండలం కొమురవెల్లి అనే గ్రామంలో ప్రతి సంవత్సరము మాఘమాసం నుండి ఉగాది (చైత్రమాసం) వరకు మల్లన్న దేవునికి జాతర జరుగుతది.

మహాదేవుడే మల్లన్న భూములు పాలించ ఆకాశమార్గాన పోతూండగా బలిజ కులానికి చెందిన బలిమేడలదేవి మేడపై నిలబడి కన్పిస్తుంది. ఏడుగురన్నదమ్ముల కొక్కతే ఆడపడచు. ఆమెను ప్రాణంగా చూసుకుంటారు.

ఒకరోజు ఆ అన్నదమ్ములు జూదమాడుట చూసి మల్లన్న కూడా వారితో జూదమాడుతాడు. జూదంలో వాళ్ళేడుగురు ఓడిపోతారు. వారి ఆస్తిపాస్తులన్నీ పోగొట్టుకుంటారు. వారితో మల్లన్న మీరోడిపోయినారు. జూదంలో ఫణంగా పెట్టడానికి మీ దగ్గర ఇంకేమి మిగలలేదన్నాడు. అప్పుడా అన్నదమ్ములు మేమోడిపోలేదు, మా చెల్లెల్ని జూదంలో పెట్టి మళ్ళీ గెలుచుకుంటామంటారు. మల్లన్న సరే అంటాడు. బలిమేడలదేవిని పందెం కాసి జూదంలో ఓడిపోతారు. మల్లన్నే మళ్లీ గెలుస్తాడు. బలిమేడల దేవిని తీసుకొని మల్లన్న గుఱ్ఱమెక్కాడు. అన్నదమ్ముల కామెనిచ్చుట యిష్టంలేక కత్తులు, బరిసెలు పట్టుకొని వెంటపడ్తారు. అది గమనించిన మల్లన్న గట్టి తుమ్ముతాడు. ఆ గాలికి వారెగిరి తుమ్మిన గాలితో తుమ్మచెట్లుగా మారిపోతారు.

మల్లన, బలిమేడలదేవితో వెళుతుండగా చీకటి పడ్తుంది. అంతలో కొమురవెల్లి గుట్ట వస్తుంది. గుట్ట మధ్యభాగంలోకి వెళ్ళి చూడగా సొరంగం కన్పిస్తుంది. ఆ రాత్రి దేవితో ఆ సొరంగంలో గడుపుతాడు. తెల్లవారి దేవి తన అన్నలను మనుషులుగా మార్చమని కోరుతది. ఆమె మాట కాదనలేక మ్రానుగా మారిన ఏడుగురిని మనుషులుగా మారుస్తాడు. అన్నదమ్ములక్కడికి వచ్చి చూసేసరికి మేడలో సర్పంతో దర్పంగా మల్లికార్జునుడు దర్శనమిస్తాడు. ఆనాటినుండి మల్లన్న జాతర అత్యంత వైభవంగా జరుగుతుంది. ఆంధ్రరాష్ట్రంవారే కాక కర్ణాటక, మహారాష్ట్ర నుండి భక్తులు తండోపతండాలుగా వస్తారు. ప్రభుత్వం వారు తగిన సదుపాయాలు కల్పించి, తెలంగాణ ప్రాంతంలోని ఈ జాతరను జాతీయం చేస్తే భక్తులెక్కువ సంఖ్యలో దర్శించుకొని తరిస్తారు.

మహంకాళి జాతర :

ప్రతి సంవత్సరము జూలై నెలలో సికింద్రాబాదులో మహంకాళి జాతర వైభవోపేతంగా జరుగును. దీనినే బోనాల పండుగ అనికూడా అంటారు. ఆషాఢ మాసంలో జంటనగరాల్లో జరిగే అతి పెద్ద పండుగ బోనాల జాతర.

పూర్వం మహిషాసురుడనే రాక్షసుడు బ్రహ్మదేవుని నుండి వరాలు

కోరుకుంటాడు. పురుషుడి చేతిలో చావకూడదని యుద్ధంలో రక్తపు చుక్క భూమ్మీద పడితే మహిషాసురుడందుంచి పుట్టాలని కోరుకుంటాడు. మహిషుని ఆగడాలకంతు లేకపోగా దేవతలు, ప్రజలు దుర్గాదేవికి మొరపెట్టుకుంటారు. వారి ప్రార్థన మేరకు భయంకర కాళీరూపంలో ప్రత్యక్షమై భయంకర రూపంతో నాలుకచాచి ఒక్కొక్క మహిషాసురులను మింగివేసింది.

కాళి (కాలా రంగు) నలుపు కళిక = జిహ్వ = నాలుక కలదై మహాకాళి 'మహంకాళి'గా పేరుపొందినది. అప్పటినుండి ఇప్పటివరకు ఆకలిగొన్న ఆ తల్లిని అన్నంతో శాంతింపజేస్తూ బోనాలు (భోజనాలు) సమర్పించి జాతర జరుపుకుంటారు. అంబరాలనంటే సంబరాలను చూసి రాష్ట్ర ప్రభుత్వం గుర్తించి జాతీయ పండుగగా ప్రకటించింది.

వేలాల జాతర :

ఆదిలాబాదు జిల్లా, చెన్నూరు తాలూకాలోని వేలాలలో మహాశివరాత్రికి గొప్ప జాతర జరుగుతుంది. సామూహిక పూజలు, భజనలతో శంకరుని పూజించి భక్తులు తరిస్తారు. పవిత్ర గోదావరి తీరాన పచ్చని ప్రకృతి రమణీయతతో అలరారే గుట్టపై ఈ జాతర జరుగుతుంది. కరీంనగర్, వరంగల్ ప్రాంతాల జనులక్కడ మొక్కులు చెల్లించి పూజలందిస్తారు.

మన్నెంకొండ జాతర :

మహబూబ్‌నగర్ జిల్లా మన్నెంకొండ ఆంజనేయస్వామికి జాతర జరుగుతుంది. శివాలయాల్లో శివదీక్షతో భక్తులు వచ్చినట్లే, హనుమద్దీక్షతో యువకులీ జాతర భక్తి శ్రద్ధలతో జరుపుకుంటారు.

ఏడుపాయల జాతర :

మెదక్‌జిల్లా, పాపన్నపేట మండలం, నాగసాని పల్లె సమీపంలో ఈ జాతర జరుగుతుంది. మంజీరనది ఏడుపాయలుగా చీలిపోయినచోట దుర్గామాతకు జాతర చేస్తారు.

జనమేజయుని సర్పయాగంలో సర్పజాతి అగ్నికాహుతికాగా, తల్లి అయిన కద్రువ పుత్రశోకంతో కుమిలిపోతుంది. తన సవతి అయిన వినుత సహాయంతో ఆమె కుమారుడైన గరుత్మంతుని పిలిపిస్తుంది. నాగజాతికి పుణ్యగతులు కలిగించమని ప్రాధేయపడుతుంది. అప్పుడు గరుత్మంతుడు గంగాదేవిని ప్రార్థించి, తన తమ్ముళ్ళకు మోక్షాన్ని ప్రసాదించమని వేడుకుంటాడు.

గంగాదేవి గరుత్మంతుని భక్తికి, పరోపకార నిరతికి మెచ్చుకొని తన కాలి అందెనుండి ఒక గజ్జెను తీసి ఇచ్చింది. దీనివల్ల నీ కోరిక నెరవేరుతుందని చెప్పింది. గరుత్మంతుడు భక్తి శ్రద్ధలతో అది తీసుకొని కళ్ళకద్దుకొని ముక్కున కరచుకొని వస్తుండగా జారి కిందపడి నదిగా మారి ప్రవహించింది. గరుత్మంతుడు సర్పయాగ స్థలానికి రాగానే, నది ఏడుపాయలుగా చీలి నాగు మృతదేహాలను పునీతం చేసి

పుణ్యలోకాలకు పంపిస్తుంది. గంగాదేవి కాలి అందె ఇచ్చిన కారణంగా ఆ నదికి 'మంజీర' అని పేరు వచ్చింది. ఏడుపాయలుగా చీలడం వలన 'ఏడుపాయల జాతర' గా ప్రసిద్ధి పొందింది. ఈ జాతర గంగాధరుడైన పరమశివుని పూజించే మహా శివరాత్రి రోజు భక్తులు జరుపుకోవటం మరో విశేషం.

ఈ జాతరల సంస్కృతి ఎక్కువగా తెలంగాణా ప్రాంతానికి పరిమితమైంది. జానపదుల ఆచార వ్యవహారాలు, ఆటలు, పాటలు, ప్రజల మనో భావాలు మనకిక్కడ ప్రస్ఫుటగా కన్పిస్తాయి. కుటుంబ సభ్యులతో బంధుమిత్రులతో ఆడి, పాడి భక్తి విశ్వాసాలతో మ్రొక్కులు చెల్లించుకుంటారు. అంతేకాక కొందరు కోళ్ళను, మేకలను, గొఱ్ఱను అమ్మవారికి బలిచ్చి సామూహికంగా వండి బోనం నివేదించి తింటారు. కల్లుపోయడం, మాంసాహారాన్ని నివేదించడం పోశమ్మ, మైసమ్మలకు మ్రొక్కడం తెలంగాణ ప్రజల జనజీవనంలో జాతరలకొక ప్రత్యేక స్థానముంది.

"ఆంధ్రత్వ మాంధ్రభాషా చ। నాల్పస్య తపనః ఫలం"॥

అని తమిళుడగు అప్పయ్య (ర్) దీక్షితులు వ్రాసిరి. 300 ఏండ్ల క్రిందటనే తమిళ ప్రసిద్ధ పండితునికి ఆంధ్రత్వమందు భిన్నత్వము కానవచ్చెను... సంస్కృతియనగా నాగరికత, లలితకళలు, సారస్వతము, సభ్యత, దైనందినాభివృద్ధి మున్నగు నుత్తమగుణము లన్నియు కలిసిన విశిష్టగుణము... ఆంధ్రులకు ప్రత్యేక సంస్కృతి కలదు. ఆంధ్రుని, అరవను, బెంగాలీని, పరానును చూచిన వెంటనే వీరు వీరని వేరుపరచవచ్చును. ఎందుకు? అది వారి వేషభాషలను బట్టియే! అందుచేత ఆ సకల భాషావాగమ శాసనులు, స్వస్థాన వేషభాషాభిమతాఃస్సంతో రసప్రలుబ్ధదియాఃః అని సెలవిచ్చిరి. ఆంధ్రులనుండి వారి భాష, భాషలోని నుడికారము, వారి భావములు, వారి శిల్పకళ, వారి పల్లెపాటలు (ఫోక్ సాంగ్స్), కథలు (ఫోక్ టాక్స్), విశ్వాసములు వారి చరిత్ర, వారి సాంఘీకాచారములు, వేసినవేసిన రేపే వారు అడవిజాతులతో కలసిపోగలరు. ఇతరులలోని ఉత్తమ కళలను స్వీకరించి తమ వాటితో మేళవించి తమవిగా చేసుకొనుట నాగరిక లక్షణము. విజయనగర సమ్రాట్టులు, మధురా, తంజాపురీ నాయక రాజులును హిందూ ముస్లిం శిల్ప సమ్మేళనము గావించి ప్రత్యేకాంధ్ర శిల్పమును స్థాపించిరి. ఆంధ్రులు తమ భాషకు శ్రావ్యతను సమకూర్చి కర్ణాటక సంగీతమను పేరుతో ఖ్యాతిగాంచిన కళను దక్షిణాపథమున కంతటికిని ప్రసాదించిరి. మళయాళములో కథాకళి, గుజరాతులో గర్భనృత్యము, ఉత్తర హిందూ స్థానములో రామలీల, కథక్ నృత్యఉ, ఆసాములో మణిపురి నృత్యము మున్నగు విశిష్ట వైవిధ్య నృత్యాలు భారతదేశమందలి నానా ప్రాంతములలో నే విధముగా వెలసెనో! ఆంధ్రులందున కూచిపూడి భాగవతులచే పరిరక్షితమైన నృత్యమునకు ప్రత్యేకత కలదు. రామప్ప గుడిలోని నృత్య శిల్పములు జాయసేనాని నృత్య రత్నాకరానికి ఉదాహరణములు.

– ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర, సురవరం ప్రతాపరెడ్డి

తెలంగాణా సంస్కృతికి చెందిన వ్రతాలు - పండుగలు

- డా. ఆర్.కమల

తెలుగు ప్రజల సంస్కృతీ స్రవంతిలో ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని అన్ని ప్రాంతాల సంస్కృతులు ఎన్నో కొన్ని కలిసినా ప్రాంతాల వారీగా ఎవరి సంస్కృతి వారికి ప్రత్యేకతను కలిగి ఉంది. ఈ ప్రత్యేకత ఆయా ప్రాంత చారిత్రక నైసర్గిక నేపథ్యాలపై ఆధారపడి ఉంది. తెలంగాణా ప్రజల సంస్కృతిలో ప్రత్యేకమైన కొన్ని పండగలు కేవలం వారివిగా, వారి వారసత్వ సంపదగా మిగిలి పోయాయి. అవే బొడ్డెమ్మ, బతుకమ్మ పండుగలు, బోనాలు, (మహంకాళి జాతర), హోలీ (కాముని పండగ), పీరీల పండగ, సమ్మక్క-సారలమ్మ జాతరలు మున్నగునవి. తెలంగాణా వారు వాటిని 'మా సంస్కృతికి సంబంధించినవి' యని సగర్వంగా చెప్పుకుంటారు.

తెలంగాణ ప్రాంతంపై పక్కనే ఉన్న మహారాష్ట్ర సంప్రదాయ ప్రభావం ఉన్నది. రెండు ప్రాంతాల సరిహద్దుల్లో రాకపోకలు, సంబంధ బాంధవ్యాల ద్వారా వీరి ఆచారాలు వారు, వారి ఆచారాలు వీరు ఆచరించడం సహజం. అందుకే తెలంగాణ ప్రజలకొక విలక్షణమైన సంస్కృతి ఏర్పడింది. వీరి కట్టుబొట్టు ఆహార విహారాలు దేశంలో మరెక్కడా కన్పించవు. ఇక్కడి ప్రజలు వృత్తిరీత్యా దేశవిదేశాల్లో ఎక్కడ ఉన్నా, సంస్కృతి సంప్రదాయాలు మరువలేదు. వీరి కుటుంబాల్లో పండగలు, వేడుకలు సామూహికంగా జరుపుకొని సంతోషిస్తారు. తెలంగాణా పండుగలని పేర్కొవటంలో అబ్బురపడాల్సిన పనిలేదు. పొలిమేర భేదించిందంటే భాషలు, యాసలు భేదిస్తాయి. అలాగే రీతులు, రివాజులు భేదిస్తాయి. ఆయా రుతువుల్లో పండే పంటలు, లభించే పువ్వు, పత్రిక, కాయ, పండూ, ఆకు అలంను బట్టి ఏర్పడతాయి కాబట్టి అందుకు అనుకూలమైన దేవతలపేర్లతో పండుగలు జరుపుకుంటారు. కంకణధారణ, కలశస్థాపన చేసుకుంటారు.

తెలుగు ప్రజలకు పరంపరగా వచ్చిన యుగాది, సంక్రాంతి, దీపావళి, దసరా (విజయదశమి) వంటి పండుగలను ఇరు ప్రాంతాల వారు జరుపుకుంటారు కాని ఆ జరుపుకోవడంలో కూడా తేడాలున్నాయి. ఉదాహరణకు 'గొబ్బెమ్మ పండుగ' ఆంధ్రా ప్రాంతంలో సంక్రాంతి సమయంలో జరుపు కుంటారు. గొబ్బెమ్మను గౌరీదేవిగా పూజిస్తారు. సంక్రాంతిని అన్ని ప్రాంతాలవారు జరుపుకున్నా ఆంధ్రావారు దానిని పెద్ద పండుగగా చెప్పుకుంటారు. అదేవిధంగా తెలంగాణా ప్రజలకు దసరా, బతుకమ్మ, బొడ్డెమ్మ పండుగలు పెద్ద పండుగలు.

బొడ్డెమ్మ పండుగ

తెలంగాణా లోని బతుకమ్మ పండగ పెద్దల పండగ. బొడ్డెమ్మ పండగ పిల్లల పండగ. వినాయక చవితి నాడు లేదా భాద్రపద బహుళ పంచమినాడు మొదలు పెట్టి మహాలయ అమావాస్యతో బొడ్డెమ్మ పూజలు పూర్తి చేస్తారు. పండగ మొదటి రోజున ఒక పీట మీద పుట్టమన్నుతో బతుకమ్మ ఆకారంలో త్రికోణ గోపురంగా నిర్మించి దాని చుట్టూ తంగేడు, కట్ల, మొదలగు పూలతో అలంకరించి దాని తలమీద కలశాన్ని పెట్టి బియ్యం పోసి కొత్త రవికబట్ట, పసుపుముద్దతో గౌరమ్మను చేసి పసుపు కుంకుమలతో పూజిస్తారు. ఆడ పిల్లలందరూ దీనిని సమిష్టిగానైనా విడివిడిగానైనా జరుపుకుంటారు. సాయంకాలం ఆరుబయట పుట్టమన్ను తో అలికిన స్థలంతో ఈ బొడ్డెమ్మను పెట్టి దాని చుట్టూ తిరుగుతూ పాటలు పాడి చివరకు పప్పుబెల్లాలు ప్రసాదంగా పంచుకుంటారు. బొడ్డెమ్మ పండుగ చివరి రోజున కలశంలో తొమ్మిది రోజులు పోసిన బియ్యంతో పాయసం చేసుకుంటారు. ఈ పండుగ తొమ్మిది రోజులు జరుపుకుంటారు.

బతుకమ్మ పండుగ

ఈ పండుగ నవరాత్రితో ప్రారంభమ వుతుంది. బతుకమ్మను పేర్చుటకు ప్రసిద్ధమైన పువ్వులు గుమ్మడి ఆకులు, గుమ్మడి, గూనుగు, కట్ల, నువ్వు, బీర, గన్నేరు, రుద్రాక్ష, గోరింట, తంగేడు పువ్వులు ప్రత్యేకంగా వాడుతారు. ప్రతిరోజూ సాయంకాలం ఆడవారందరూ గుమిగూడి 'బతుకమ్మ బతుకమ్మ ఉయ్యాలో' అంటూ బతుకమ్మల చుట్టూ తిరుగుతూ పాడుతారు.

దసరా పండగ

తెలంగాణాలోని 'దసరా పండగ' అందిరికి చెందిన పండగ. మాంసాహారాలు కులాసాగా, ఖుషీఖుషీగా తప్పనిసరిగా ఆరగించే, సారాను నీరులా సేవించే, అందరూ కొత్త బట్టలు ధరించే పండగ. తెలంగాణాలో దసరా పండగను సంపన్నులే కాదు సదరు ప్రజలు కూడా అతి పెద్ద పండగగా భావిస్తారు. స్త్రీలు బతుకమ్మ పండగను ఎలా అతి పెద్దపండగగా భావిస్తారో పురుషులు దసరా పండగను అలా భావిస్తారు.

హరితాళిక

ఇది వినాకయచవితి ముందురోజు చేసుకునే పండుగ. యిల్లు అలికి ముగ్గులు పెట్టుకొని ప్రొద్దంతా ఉపవాసముండి, రాత్రి యిసుకలో శివలింగం చేసి భక్తితో శివపార్వతులను పూజిస్తారు. ఉదయాన వినాయక చవితి యథావిధిగా జరుపుకుంటారు. భాద్రపదశుక్ల తృతీయనాడు చేసుకుంటారు.

పొలాల అమావాస్య

శ్రావణమాసం చివర, భాద్రపద మాసారంభాన ఈ పండుగ చేసుకుంటారు. రేగటి మట్టిలో ఎడ్లను, గొల్ల బోయణ్ణి చేసి పూజిస్తారు. సాయంత్రం ఎడ్లకు

రంగురంగుల చుక్కలు పెట్టి అలంకరిస్తారు. నెమలీకలు కొమ్ములకు కడ్తారు. పాడిపంటలు పుష్కలంగా వారి ప్రాంతాన ఉండాలని నియమనిష్టలతో చేసుకునే పండుగ ఇది.

చిలుకు ద్వాదశి

కార్తీక శుక్ల ఏకాదశి ఉపవసించి, ద్వాదశి రోజు తులసికోటను అష్టదళ పద్మంతో అలంకరించి, ఉసరిక కొమ్మను తులసి చెట్టు మొదట్లో ఉంచి ముత్తైదువులు జరుపుకునే పండుగ. బియ్యపు పిండిని చెరుకుగడతో దంచగా పైనపడే పాటు స్వర్గలోకవాస మేర్పడ్తదని, యిక్కడి ప్రజలు నమ్మకం. పచ్చిపిండి ముద్దలు వాయనం చేసి అందరికి పసుపుకుంకుమ, రవికబట్ట దక్షిణ యిచ్చి దీవెనలందుతాయి.

వటసావిత్రి పున్నమి

ఈ పండుగను జ్యేష్ఠ శుద్ధ పున్నమినాడు ప్రజలంతా భక్తి శ్రద్ధలతో చేసుకుంటారు. ఊరిలోని వటవృక్షాన్ని పూజించి, ఆ చెట్టుకింద ఈ పండగ చేసుకుంటారు. దీనితో ఆరోగ్యం, ఆయుష్షు కలిగి ఉంటారని ఈ ప్రాంతంవారి ప్రగాఢ విశ్వాసం.

కేదారి వ్రతం

దీపావళి పండుగ తెల్లవారి గురుగుల నలంకరించి, చక్కెర చిలుకలు, పేలాలు పెట్టి కేదారిదేవిని నియమనిష్టలలో కొలుస్తే ధనధాన్యాలకు కొదువ ఉండదని వీరి నమ్మకం. తెలంగాణ ప్రాంతంలో ప్రతి ఒక్కరు భక్తిశ్రద్ధలతో ఆచరిస్తారు.

అనంతచతుర్దశి

ఎర్రదారం చేతికి కట్టుకొని దీక్షతో లక్ష్మీ విష్ణువులను పూజిస్తారు. బంధుమిత్రులతో కలిసి భుజిస్తారు. అనంతుని అనంత రూపాలలో కొలిచే పండగ యిది.

మహిష పండుగ

ఇది దీపావళి తర్వాత 3 రోజులకు అత్యంత వైభవంగా చేసుకుంటారు. యమధర్మరాజు వాహనమైన దున్నపోతును శుభ్రంగా కడిగి గజ్జెలు, గంటలు కట్టి అలంకరిస్తారు, ఊరేగిస్తారు. ఈ పండగ చేసుకుంటే యమగండాలు, అకాలమృత్యు భయముండదని ఇక్కడివారి విశ్వాసం. యాదవులు దీనిని 'సదర్' అని సంభోదిస్తారు.

బోనాల పండగ

బోనాల పండగ తెలంగాణాలోనే ఎక్కువ పాపులర్‌గా ఉంది. మరీ హైదరాబాద్, సికింద్రాబాద్ నగరాలలో. దీనినే 'మహంకాళి జాతర' అని కూడా అంటారు. ఇది స్త్రీలు వారికి ముఖ్యమైన పండుగగా భావిస్తారు. దేవుడు రావడం, తూలడం మున్నగునవి స్త్రీల ఉత్సవాలలో కనబడతాయి.

వినాయక చవితి

తెలంగాణాలో జరుపుకొను 'వినాయక చవితి' సీమాంధ్రలో జరుపుకునే దానికన్నా చాలా పెద్దదని చెప్పాలి. హైదరాబాదులో జరుపుకునే వినాయకచవితి మరీ పెద్దది. ఈ పండగ జరుపుకునే పరంపర తెలంగాణా వారికి ఒకప్పటి హైదరాబాదు రాష్ట్రంలో భాగమైన మహారాష్ట్ర ప్రాంతంనుండి వచ్చింది.

నిజాం ప్రభువు నలుగురు వ్యక్తులు కలిస్తే లాఠీ ఛార్జీ చేయించేవారు. ప్రజలు వారి మనో భావాలను ఎలా వ్యక్తం చేసుకోవాలో తెలియక వ్యధ చెందసాగారు. మహారాష్ట్ర ప్రజలు ప్రక్కనే ఉండడంతో తెలంగాణా వారికొక ఉపాయం తట్టింది. గణపతి నవరాత్రుల పేరుతో 9,10 రోజులు సామూహిక పూజలు, భజనలు చేస్తూ వారి మనోగతాన్ని బంధుమిత్రులకు తెలుపటానికి చక్కని అవకాశం. చాందా, బల్లార్షా, నాగ్‌పూర్ నుండి విగ్రహాలను తెచ్చి పూజించసాగారు. విందులు, వినోదాల పేరుతో ప్రజల సత్తాను, మనోభావాన్ని తెలుసుకొని తెలంగాణా పోరాట ఉద్యమంలో పాల్గొన్నారు. పండుగల వెనుక పరమార్థమిది.

మహారాష్ట్రలో ఎంత పెద్దగానైతే ఈ పండుగ జరుపుకుంటారో అంత పెద్దగా ఒక్క తెలంగాణా ప్రాంతంలోనే జరుపుకుంటారు. తెలంగాణావారు ఈ పండగను వారి పండగల్లో ఒక పెద్ద పండగగా భావిస్తారు. ఇలాంటి తీరు సీమాంధ్రలో మనకు కనబడదు.

హోలీ (కాముని పండగ)

హోలీ పండగ ఉత్తర భారతదేశంనుండి ఒకప్పటి హైదరాబాదు రాష్ట్రానికి వచ్చిన పండగ. ఈ పండగ సందర్భంగా తెలంగాణా వాసులందరూ ఉత్తర భారతీయులవలె రంగులు బాహాటంగా చల్లుకోవడం, పండగ తుదకు కామున్ని కాలేయడం ప్రతిపాటి. ఇప్పుడీ పండగ తెలంగాణావారి పండగ లాంటిది అయిపోయింది. తెలంగాణాలోని అన్నిచోట్లా జరుపుకోబడుతోంది.

పీరీల పండగ

తెలంగాణాలో మహమ్మదీయులు 'మొహర్రమ్' పండగ జరుపు కుంటారు. దీనినే హిందువులు 'పీరీల పండగ' అంటారు. ఈ పండగ మహమ్మదీయులదయినా తెలంగాణా హిందువులందరూ కూడా దీనిలో పాల్గొంటారు. పీరీలను వారి ఇంటికి తీసికొచ్చిన వారి కాళ్ళపై నీళ్ళు పోస్తారు. పిల్లలు కానివారు పిల్లలు కావాలని వాటిని మొక్కుతారు. పీరీల పండగ రోజుల్లో ప్రతి ఊరిలో పెద్ద జాతరలాంటిది జరుపుకుంటారు.

'బక్రీద్', 'మీలాదుల్ నబీ' పండగలు

తెలంగాణాలోని మహమ్మదీయుల 'బక్రీదు', 'మీలాదుల్ నబీ' పండగలను కూడా తెలంగాణా హిందువులు వారి పండగల్లాగానే వాటిలో పాల్గొని

మహమ్మదీయులతో పాటు కలిసి భుజిస్తారు, పానీయాలు వగైరా సేవిస్తారు, అలాయిబలాయిలు చేసుకుంటారు. ఈ సంస్కృతి సీమాంధ్రలో కనబడదు. దానికి కారణం వందలాది సంవత్సరాలనుండి తెలంగాణా హిందువులు, తెలంగాణా మహమ్మదీయులు తెలంగాణాలో కలసిమెలసి ఉండడమే. ఒకరి సంస్కృతులను ఒకరు, ఒకరి పండగలను ఒకరు గుర్తించడం, గౌరవించడమే.

తెలంగాణాలోని హరిజనులు, బీసీలు తక్కిన వారందరు జరుపుకునే సదరు పండగలతో పాటు పోచమ్మ, మైసమ్మ, ఎల్లమ్మలను పూజిస్తారు. కొన్ని కొన్ని ప్రత్యేక రోజుల్లో, సందర్భాల్లో ఆయాచోట్ల జాతరలు, ఉత్సవాలలాంటివి చేసికొంటారు.

తెలంగాణా ఆదివాసుల పండగలు

తెలంగాణావారి పండగలలో ఆదివాసుల పండగలు ప్రత్యేకమైనవి. ఈ పండగలను తెలంగాణాలో 'జాతరలు' అంటారు. వీటిలో ముఖ్యంగా పేర్కొనదగినవి కోయవారి 'సమ్మక్క-సారలమ్మ జాతర', గోండుల 'నాగశేష', 'పెర్సాపెన్' జాతరలు, బంజారాల 'శీతాలభవాని', 'శివభయ్య' జాతరలు, చెంచువారి 'గారెల మైసమ్మ', 'భగవంతరు' జాతరలు.

పశువులను, పక్షులను, పాములను పూజించే గొప్ప సంస్కృతి. "ఈశ్వరానాం సర్వభూతేషు" అన్నట్లు గొప్ప సంస్కృతి తెలంగాణ సంస్కృతి.

– డా. పి.సరస్వతి

తెలంగాణా దెవాలయాలు

-వట్టికోట ఆళ్వారుస్వామి

తెలంగాణాలోని తొమ్మిది జిల్లాలలో 641 దేవాలయాలు న్నాయి. జిల్లాల వారీగా జూచినచో హైదరాబాదు జిల్లాలో 42, వరంగల్, ఖమ్మం జిల్లాలో 66, కరీంనగరు జిల్లాలో 62, ఆదిలాబాదు జిల్లాలో 62, నిజామాబాదు జిల్లాలో 96, మెదక్ జిల్లాలో 92, మహబూబునగర్ జిల్లాలో 134, నల్లగొండ జిల్లాలో 87 - ఈ విధంగా 641 దేవాలయాలు తెలంగాణాలో ఉన్నాయి. మహబూబునగర్ జిల్లాలో అత్యధిక సంఖ్యలో నున్నట్లు, హైదరాబాదు జిల్లాలో అత్యల్ప సంఖ్యలోనున్నట్లు పై సంఖ్యలో తేలగలదు. తాలూకాల వారీగా జూచినచో నిజామాబాదు జిల్లా ఆర్మూరు తాలూకా అగ్రస్థానం వహించింది. ఇచ్చట 46 దేవాలయాలున్నాయి. దీని తరువాత పేర్కొనదగింది మహబూబునగర్ జిల్లా మఖ్తల్ తాలూకా. ఇచ్చట 40 గలవు. వరంగల్ జిల్లాలో అయినవోలు, కొరివి, పాలంపేట, ముఖ్యంగా పేర్కొనదగిన మహాస్థలాలు. అయినవోలులో మైలారుదేవుడు గలడు. 20 దినముల వరకు ఉత్సవం సాగుతుంది. దేవమందిరం, మంటపాలు మొదలగునవి కాకతీయ శిల్పము ననుసరించి నిర్మితమై దివ్యంగా ఉంటుంది. కొరివిలో వీరభద్రస్వామి దేవాలయ ముంది. ప్రతి సంవత్సరము శివరాత్రితో ఉత్సవం ప్రారంభ మయి అత్యంత వైభవోపేతంగా 20 రోజులు జరుగుతుంది. ఇది సాటిలేని మేటి జాతరగా ప్రసిద్ధి కెక్కింది. ఈ కొరివి మహబూబాబాదుకు 6 మైళ్ళ దూరాన ఉంది. ఖమ్మం జిల్లాలో భద్రాచలం, దమ్మపేట ముఖ్యమయిన యాత్రాస్థానములు. భద్రాచలంలోని శ్రీరామచంద్రస్వామి ఆలయము భరతభూమిలో ప్రసిద్ధి చెందింది. చైత్రమాసంలో ప్రారంభమై 30 దినములు సాగుతుంది. కరీంనగరు జిల్లాలో ధర్మపురి, వేములవాడ, మంథెన, బేర్సూరు ప్రసిద్ధ స్థలములు. ఆదిలాబాదు జిల్లాలో సావరపూరు, రాజోరా, కేసలాపురం ముఖ్య ప్రదేశాలు. వీటిలో కేసలాపురంలోని భీమదేవు దేవాలయం గోండుజాతికి సంబంధించింది. ఇది గోండుల గొప్పజాతర పుష్యమాసం తరువాత ప్రారంభమవుతుంది. 15 దినాలు జరుగుతుంది. వేలకొలది గోండులు గుమిగూడుతారు. గోండుకవులు, పాటగాండ్రు, ప్రధానులు వాయిద్యములు వాయించుచు భక్తిగీతములు పాడుతారు. ఈ ఉత్సవంలో క్రొత్తగా వివాహమైన పెండ్లికూతుళ్ళు ప్రధాన పాత్రలు వహిస్తారు. విగ్రహంముందు రాత్రంతయు నాట్యాలు జరుగుతాయి. పూజా పునస్కారాలలో ఆదిశేషునకు గొప్పపూజ జరుగుతుంది. మహబూబునగరు జిల్లా ఆమాపూరు, ఆత్మకూరు, శిరసనగండ్ల, గంగాపురము ప్రసిద్ధ స్థలాలు, నల్లగొండ జిల్లాలో పానుగల్లు, వాడపల్లి, జీడికల్లు, యాదగిరిగుట్ట ప్రసిద్ధస్థలాలు.

హనుమకొండయందలి దర్శనీయ ప్రదేశాలలో వేయిస్తంభాల గుడి, పద్మాక్షి

గుడి, భద్రగుడి ముఖ్యముగా పేర్కొనదగినది. వేయిస్తంభాల గుడి 1162లో చాళుక్య శిల్పము ననుసరించి నిర్మింపబడింది. ఇందు ఒకదానితో నొకటి సంబంధము లేని మూడు విశాలాంగణాలు, వాటికి ముందు 300 స్తంభములచే ఒప్పారెడు ఒక ముఖ మంటపముంది. ముఖమండపాని కెదుట నక్షత్రాకారమున మండపమొకటుంది. దీనికి 200 స్తంభాలున్నాయి. మూడు దేవాలయములు జేర్చి కట్టబడుటచే దీనికి త్రికూటాలయమని పేరొచ్చింది. స్తంభముల మీద మనోహరంగా చిత్రములు చెక్కబడినాయి.

వరంగల్లు జిల్లా ములుగు తాలూకాలోని రామప్పగుడి ప్రత్యేక ప్రశంసకు తగింది. ఈ ఆలయ నిర్మాణము, చిత్ర కౌశల్యము, శిల్ప నైపుణ్యం వర్ణింప నలవిగాదు. ఈ ఆలయంలో ఆకర్షణీయమైనట్టివి స్త్రీ విగ్రహాలు. ఈ విగ్రహాలు ఆలయ గోపురాన్ని మోస్తున్నట్లు నిర్మింపబడిన రాతి సాలభంజికలు. వీటి అందం వర్ణింప నలవిగాదు. ఆ విగ్రహాలు ప్రాణాలు గలవిగా కనిపిస్తాయి. కాకతీయ శిల్ప చాతుర్యమంతా, భరతశాస్త్రమంతా పుంజీభవించి స్తంభాల యందు, కప్పుల యందు గనపడుతుంది.

నల్లగొండలోని ఛాయా సోమేశ్వరాలయ మొక అద్భుత మందిరం. ఈ ఆలయంలోని లింగంపై దీర్ఘమగు నల్లని నీడ ఒకటి పగలంతయు నొకేచోట కదలక కనిపిస్తుంది. ఈ నీడ సూర్యోదయం నుండి సూర్యాస్తమయం వరకు ఎంత మాత్రం చలింపక ఒకేచోటనే గానుపించుట వింతయిన విషయం. చిత్రాతి చిత్రమైన ఈ ఛాయారహస్యం ఇంతవరకు ఎవరును తెలిసికోజాలలేదు. అది యా మహాశిల్పికి మాత్రమే తెలుసు. నల్లగొండ జిల్లాలోని నాగులపాడు, పిల్లలమఱ్ఱి దేవాలయాలు మధ్యయుగం నాటి వాస్తుశిల్ప వైభవానికి ఉత్తమ నిదర్శనాలని చెప్పవచ్చును. మధ్యయుగంనాటి శిల్పి సౌందర్యపిపాసి, ఈ శిల్పి జీవితమునందున్న బిగి, పరిపూర్ణత మొదలగు విశాల భావాలను జీర్ణించుకొని సౌందర్యము నొక విశాల దృక్పథముతో అవగాహన చేసికొన్నాడు. భంగిమాల చిత్రణయందును, చైతన్యమును ప్రకటించుటయందును, అలంకార రచనయందును, ఆభరణ విన్యాసమందును తెలంగాణ శిల్ప శోభను, లావణ్యాన్ని గూర్చినాడు. ఈ దేవాలయాలు ముక్తికి, రక్తికి అనుకూల్యాలయి తెలంగాణవాసులను తరింపచేస్తాయి.

మన దేవాలయాల శిల్ప విన్నాణము పరాకాష్ఠను పొందిన భారతీయ సంస్కృతికి ప్రత్యక్ష నిదర్శనాలు. దేశం నలుమూలలా, అడుగడుగునా వెలసిన ఈ దేవాలయాలను చూస్తే ఆనాటి భారతశిల్పులలో వెల్లివిరిసిన సృజనాత్మక కళాప్రతిభ ద్యోతకం కాగలదు. అట్టి శిల్ప ప్రతిభ క్రమేణా అంతరించుటేగాక, ప్రాచీన శిల్ప సంపదను హర్షింపగల సామర్థ్యాన్ని కూడా కోల్పోతూ వచ్చాము.

పాశ్చాత్యులు మన శిల్పం, చిత్రకళ, సారస్వతం మొదలగువాని ఉత్కృష్టతను మనకు తెలియజేయువరకు మనం గుర్తింపజాలక పోయాము. కాని, కొలది సంవత్సరాలుగా ఇటు కొంత కృషి జరుగుతూ ఉండడం ముదావహం.

శిల్ప విజ్ఞానం క్షీణిస్తూ ఉన్న కొద్దీ, మన దేవాలయ శిల్పాన్ని ఎట్లా పరిరక్షించుకోవలెనో కూడ విస్మరించాము. ఆయా ప్రదేశాలలోనివారు దేవాలయాలను మరమ్మతులు చేసేటప్పుడు, ఏటేటా వెల్లలు వేయించే సందర్భంలోను శిల్పసంపదను పాడుచేస్తూ వచ్చారు. అందుచే మన శిల్ప సౌందర్యాన్ని సరిగా తెలిసికొనటానికి అవకాశాలు తగ్గుతూ వచ్చాయి. కావున ఇకనైనా మనం మన శిల్పాల మహత్తరతను గుర్తించి, వాని సక్రమరక్షణకు ప్రయత్నించాలి.

ఈ విషయాన్నే శ్రీ డగ్లస్ బారెట్ అనే ఆయన ఇటీవల చెప్పియున్నారు. అతడు లండనులోని బ్రిటిష్ మ్యూజియానికి చెందిన ప్రాచ్య పురావస్తుశాఖకు చెందినవాడు. మిస్టర్ బారెట్ హిందూదేశంలో పర్యటించి, ఇచ్చటి కళాఖండాలను పరిశీలించుటకై వచ్చారు. మన దేవాలయ పరిస్థితిని చక్కజేయవలెనని ఆయన ఇటీవల చెప్పియున్నారు. **('మన దేవాలయాలు', కిన్నెర : సంపుటము4, సంచిక3, మార్చి,1952)**

తెలంగాణాలోని ఎన్నో దేవాలయాలు ఇపుడు పూజలకు, దీపాలకు కూడా నోచుకోనివి అయినాయి. ఎన్నో కూలిపోయాయి, శిథిలావస్థల్లో ఉన్నాయి. వాటికి చెందిన భూములన్నీ అన్యాక్రాంతమైనాయి, అమ్ముకోబడినాయి. దేవున్ని మొక్కడం, దేవుని పేరట మొక్కడం తప్ప ఇపుడు నిజంగా దేవుని గుడిని ఒక పవిత్రస్థానంగా భావించి దాని పవిత్రతను కాపాడుటకు అటు ప్రభుత్వాలు ప్రయత్నించడం లేదు, ఇటు ప్రజలూ, సమాజాలు కూడా. పెద్ద పెద్ద దేవాలయాలకే పరిరక్షణ దిక్కులేదు, చిన్నవాటిని ఎవడడిగినాడు. నిన్నగాక మొన్న కాళహస్తిలో కూలిన కాళహస్తి దేవాలయ శిఖరమే దీనికి సాక్ష్యం. తెలంగాణాలోని కొండగట్టు దేవాలయం అరవై యేండ్లకు గాని నిన్నగాక మొన్న ఒక చిన్నపాటి తారురోడ్డుకు నోచుకోలేదు. ఇపుడు కోటిలింగాలకు పోతే అచట ఒకపుడు ఒక బ్రహ్మాండమైన దేవాలయం ఉన్న జాడే కానరాదు. ధర్మపురి, కీసర, బాసర దేవాలయాల పరిరక్షణను అంతగా పట్టించుకున్నవారు లేరు. కాళేశ్వరం దేవాలయం ఎంత పెద్ద పుణ్యక్షేత్రమని భావించబడినా దాని పక్కనే ప్రవహిస్తోన్న గోదావరి నది పుష్కరాలకు నోచుకోదు కాని విజయవాడ మాత్రం నోచుకుంటుంది.

(కొండలరావు వెల్చాల, కన్వీనర్, తెలంగాణా కల్చరల్ ఫోరమ్)

తెలంగాణ ప్రాచీన కవిత్వం దృక్పథం

- డా.గండ్ర లక్ష్మణరావు

తెలంగాణ ప్రాచీన కవిత్వం ఇటీవలి వరకు విడిగా గుర్తింపబడలేదు. తెలంగాణ రాజకీయ ఉద్యమం ఊపందుకున్న దశలో తెలంగాణ చరిత్ర, సాహిత్యం, కళలు మొదలైనవి అస్తిత్వాన్ని చాటుకునే ప్రయత్నం చేశాయి. ఈ దశలోనే తెలంగాణ సాహిత్యాన్ని చరిత్రగా రాయాలని పలువురి మనస్సుల్లో ఉన్నా ఈ మధ్య ముంగిలి పేరుతో సమగ్రం కాకపోయినా గొప్ప ప్రయత్నం చేశాడు సుంకిరెడ్డి నారాయణరెడ్డి. ఈ సందర్భంగా ఆయనకు అభినందనలు తెలియజేస్తున్నాను.

తెలుగు సాహిత్య చరిత్రగానే ఇంతవరకు చదువుకున్నాం. చదువుకుంటున్నాం. తెలుగు కవుల చరిత్ర, కవితరంగిణి, ఆంధ్రకవుల చరిత్ర, ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర, సమగ్ర ఆంధ్ర చరిత్ర , తెలుగు సాహిత్య చరిత్ర మొదలైన పేర్లతో సాహిత్య చరిత్రలు వెలువడ్డాయి. వాటినే ప్రామాణికంగా ఇప్పటివరకు చదువుతున్నాం. ఈ చరిత్రలన్నీ కందుకూరితో మొదలైనా ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం ఏర్పడిన తరువాత ఎక్కువ ప్రచారంలోకి వచ్చినాయి. ఆదికవి నన్నయ అని అంతకు ముందు ప్రాఙ్నన్నయ యుగమనీ ఆ తరువాత కవుల కాలాలను బట్టి , కవుల రచనలను బట్టి , యుగవిభజనలు చేశారు. వాటిల్లో ఎక్కడో ఒక చోట తప్పనిసరియైన చోట మాత్రమే తెలంగాణ కవులకు స్థానం కల్పించారు కాని చాలా చోట్ల నిర్లక్ష్యం చేయడం స్పష్టంగానే కన్పిస్తుంది. ఈ సందర్భంగా తెలంగాణ ప్రాచీన సాహిత్య చరిత్రను మరింత అధ్యయనం చేయాల్సిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది.

తెలంగాణ చారిత్రికంగా, భౌగోళికంగా తనదైన ఉనికి, ప్రత్యేకతలు కలిగి ఉన్నట్లే సాహిత్యంలో కూడా తనదైన ముద్రలు ఉన్నాయని వాటిని వెలికి తీసే ప్రయత్నంగానే ఈ వ్యాసం రాయడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాను. ఇది ఒక ప్రారంభం మాత్రమే.

తెలంగాణ ప్రజల వనరులు, వృత్తులు, జీవనవిధానం పైనే వారి ఆలోచనలు ఆధారపడి ఉండడం సహజం. సమాజంలోని ఇతర ప్రాంతాల ప్రభావాలు రాజకీయాలు, వలసలు ఇతరేతర కారణాలు మున్నగునవి దానిపై ఉన్నప్పటికీ, తన మూలాలను తాను ఏదో ఒకవిధంగా కాపాడుకుంటూనే ఉంటుంది. అట్లా మూలాలు బలంగా ఉన్న ప్రాంతమే ఒక భాషా ప్రాంతంగా, ఒక రాజకీయ ప్రాంతంగా అంటే రాష్ట్రంగా చెప్పుకోవడానికి యోగ్యత కలిగిఉంటుంది.

తెలంగాణ ప్రజలు ప్రాచీన కాలంనుండి కష్టజీవులు. దండకారణ్యం ఛేదిస్తూ సాగుభూములు తయారు చేసుకున్నవారు. గుట్టలు, కొండలు ఎక్కుతూ దిగుతూ

బాటలు వేసుకున్నవారు. పశుసంపద పెంచుకున్నవారు. దండయాత్రలకు గురయి పోరాటాలకలవాటుపడ్డవారు. తమ మాటను, తమ పాటను, తమబాటను తామే తయారు చేసుకున్నవారు. ఆ స్వంత గొంతు అన్నిరంగాలలో ఉన్నట్లే సాహిత్య రంగంలో కూడా కనపడుతుంది.

ప్రాచీన తెలంగాణ భాష క్రీ.పూ. నుండి ఉన్నా సాహిత్యం క్రీ.శ 9 వ శ నుండి క్రీ.శ. 18 శ. వరకు గ్రహించవచ్చు. 19 వ శతాబ్దం పూర్వార్ధం కూడా దాదాపు ప్రాచీనతా ఛాయలే కనపడుతాయి. కుతుబ్‌షాహీలు, ఆసఫ్ జాహీల పాలన కారణంగా పాఠశాలల్లో ఉర్దూ మాధ్యమంగా ఉండడం, పరిపాలనలో కూడా అధికార భాషగా ఉండడం కారణంగా తెలుగు తన ఉనికిని తానే పల్లెల్లో జీవభాషగా, పండితుల్లో గ్రాంథిక భాషగా నిలుపుకుంటూ వచ్చింది. ఇంగ్లీషు సాహిత్య ప్రభావం ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ఏర్పడే వరకు కేవలం నగరానికి చెందినంతవరకు మాత్రమే. పి.వి.నరసింహారావు, డా.సి.నారాయణ రెడ్డి వరకు ఉర్దూ మాధ్యమం పాఠశాలల్లో చదివారు. అంతకు ముందు పరిస్థితిని మనం ఊహించుకోవాలి. అయినా ప్రసిద్ధమైన కావ్యాలు, పద్యాలు, తత్వాలు, శతకాలు ప్రతి పల్లెలో చదువు వచ్చినవారు, రాని వారు కూడా చదువుకునే వారు. ఆ విధంగా సాహిత్యాన్ని అభిమానించి అపురూపంగా ఇక్కడి భాషను కాపాడుకున్నారు. అందువలన ప్రాచీన తెలంగాణ సాహిత్యం అచ్చంగా తనదైన సామాజిక జీవనం వచ్చినదే అని ఖచ్చితంగా చెప్పవచ్చును.

ఈ మధ్య కాలంలో (క్రీ.పూ. నుండి క్రీ.శ 18 వరకు) వేలాది మంది కవులు రచనలు వెలువరించారు. ఇప్పటికింకా వెలుగు చూడని గ్రంధాలెన్నో ఉన్నాయి. ఇంకా తాళపత్రాల రూపంలోనే ఉన్నరచనలెన్నో ఉన్నట్లుగా ఇటీవల తాళపత్ర గ్రంథ సేకరణ సందర్భంగా వేలాది ప్రతులు దొరకడమే సాక్ష్యం. వెలుగు చూసిన వాటిలో చరిత్రకెక్కినవి కొన్ని, చరిత్రలో నామమాత్రంగా పేర్కొనబడినవి ఎన్నో ఉన్నాయి. ఈ అందరి రచనలను ఈ సందర్భంగా పరిశీలించడం అసాధ్యం కనుక తెలంగాణ ఉనికిని చాటి చెప్పే ప్రసిద్ధమైన రచనలు ఆధారంగా ప్రాచీన తెలంగాణ సాహిత్యంలో కనిపించే విశిష్టమైన అంశాలు కొన్నింటిని వివరిస్తాను. సాహిత్యకారు లందరూ ఒక సంస్థగా ఏర్పడి పని చేసినపడు ఒకే దృక్పథం ఉంటుంది. కాని వేరు వేరు కాలాల్లో వేరు గ్రామాలలో పట్టణాలలో వెలువడిన రచనలకు ఒక దృక్పథం ఎట్లా ఉంటుందనే అనుమానం రావచ్చు. ఈ పల్లెలు, పట్టణాలు ఒకే జీవన విధానానికి, సంస్కృతికి అలవాటు పడి ఉండడం చేత అక్కడి కవుల రచనల్లో సామాన్య లక్షణాలుండడం అసాధారణం కాదని నా అభిప్రాయం. ఆ దృష్టితోనే ఈ తెలంగాణ ప్రాచీన సాహిత్యాన్ని ఒక దృక్పథంగా చూడడానికి ప్రయత్నిద్దాం.

గఱకపు ముద్ద లోహమవగాఢమహీశని కోట్లు సమ్మెటల్
హరునయనాగ్ని కొల్మి.యురగాధిపు కోరలు పట్టుకార్లు, ది
క్కరటి శిరంబుదాయి, లయకారుడు కమ్మరి,వైరి వీర సం
హరణ గుణాభి రాముడన మైలమ భీమన ఖడ్గసృష్టికిన్

ఇది వేములవాడ భీమకవి పద్యము. భీమకవిది కరీంనగర్ జిల్లాలోని వేములవాడ కాదని డా. మలయశ్రీ తన సిద్ధాంత గ్రంథములో చర్చించాడు. కాని అతనిది వేములవాడయనియే అనేక ఉపపత్తులు చూపి డా. సంగనభట్ల నరసయ్య నిరూపించాడు. అన్ని సాక్ష్యాలట్లుండగా ఈ పద్యంలో కమ్మరులు వాడే పట్టుకార్లు అనే పదం ప్రయోగించాడు. ఇది తెలంగాణ కమ్మరి కొలిమి దగ్గర ఇప్పటికీ వాడే పదమే. తెలంగాణ కవులు మొదటినుండి కలం వీరులు అనడానికి ఈ పద్యం మచ్చుతునక.

ఇక తెలంగాణలో ప్రాచీన కాలంనుండి కన్పిస్తున్న సాహిత్యంలో, సృజనలో, వస్తువులో, నేపథ్యంలో, లక్ష్యంలో ప్రధానంగా కనిపించే లక్షణాలు :
1.స్వయం ప్రేరణ; 2.దేశీయత; 3.రాజధిక్కారం; 4.ప్రయోగదక్షత; 5.ప్రజాకవిత్వం; 8.వృత్తి పురాణాలు.

ఈ అంశాలు తెలంగాణ ప్రాచీన కవిత్వంలోనే కాదు ఆధునిక కవిత్వంలోనూ ఉన్నాయి. ఒక విధంగా ఆధునిక కాలంలో ఇంగ్లీషు, ఆంధ్ర సాహిత్యాల ప్రభావాల వలన తెలంగాణ మూలాలను చాలా వరకు మరిచి పోవడమో, పోగొట్టుకోవడమో జరిగింది. అందుకే తెలంగాణ తెలుగు ఇప్పటి తెలంగాణ ప్రజలకు కూడా కొత్తగానే అనిపిస్తుంది. సాహిత్యం కూడా అట్లే అనిపించవచ్చు. ఈ అంశాలకు అతీతమైన సందర్భాలు లేకపోలేదు. ఉదాహరణకు రాజులను ధిక్కరించడమే కాదు రాజులను ఆశ్రయించినవారు కూడా ఉన్నారు. అయితే ఆశ్రయం అనేది రాజుల, కవుల ఏకాభిప్రాయం వల్లనే కాని కేవలం రాజాశ్రయం కోసం అభిమానాన్ని చంపుకున్న లేదా వారికోసమే రచనలు వెలువరించిన సందర్భాలు తక్కువ. అది ఇక్కడి వారి లక్షణం కాదని చెప్పడమే ఉద్దేశం. ఇట్లా మీగతా ఏ అంశాలలోనైనా మినహాయింపులు ఉండవచ్చు. కాని ప్రధానమైన లక్షణాలుగా గుర్తించాలని అభిప్రాయపడుతున్నాను.
1. స్వయం ప్రేరణ : కవిత్వం ఒకరు రాయమంటే రాసేది కాదు. తాను పొందిన అనుభూతి విశేషం చేత, లేదా తాను అత్యావశ్యకంగా చెప్పాలనుకున్న భావతీవ్రత చేత తనకు తానుగా తనదైన పద్ధతిలో చెపితే అది కవితాత్మకంగా ఉంటే ఆ కవిత్వం సహజ కవిత్వం అవుతుంది. అందుకు వాల్మీకి మానిషాద శ్లోకమే గొప్ప ఉదాహరణ. తెలుగులో ఆదికవి అని చెప్పుకుంటున్న నన్నయ రాజ రాజ నరేంద్రుని ఆదేశంతో మహాభారత రచనకుపక్రమించాడు. అంతకు ముందు ఆయన ఏదైనా కవిత్వం రాశాడా తెలియదు. ఆయనకంటే ముందున్న కవులు కొందరు శాసనాలలో కవిత్వం

రాశారు. అటువంటి వాటిలో తెలుగు పద్యాలు కూడా ఉన్నాయి. కావ్యం కాకపోవడం చేత నన్నయకు ఆదికవి పట్టం కట్టి ఇప్పటివరకూ నిలుపుతున్నాం. తెలంగాణలో కూడా శాసనాలలో దేశీయమైన ఛందంలో పద్యాలు రాయబడినాయి. కరీంనగర్ జిల్లా కురిక్యాల శాసనం 940 ప్రాంతాల్లో నిదని చరిత్రకారుల నిర్ణయం. అందులో కందపద్యాలున్నాయి. కాని సంపూర్ణమైన కావ్యాన్ని రచించినవాడు పాల్కురికి సోమన. క్రీశ. 12 వ శతాబ్దం. పాల్కురికి ఇప్పటి వరంగల్ జిల్లాలో ఉన్న పాలకుర్తి అని సాహితీ వేత్తలందరు అనేక చర్చల అనంతరం తేల్చిన విషయం. పాల్కురికి రచించిన బసవపురాణం ఏ రాజు ప్రేరణ చేతగాని, ఏ అధికారి ప్రేరణ చేతగాని జరగలేదు. ఆయన స్వయంగా ఆనాటి సామాజిక అవసరాలను దృష్టిలో ఉంచుకొని కేవలం భక్త జనుల కోరికమేరకు తాను నమ్మిన బసవని సిద్ధాంతాలను, శైవభక్తిని ప్రజలలో ప్రచారం చేయాలని అనుకొని రచించాడు.

బసవపురాణంబు బసరించు శక్తి
నసలార నొసగితి మట్లుగావునను
రచియింపు బసవపురాణంబు నీవు
నచలిత భక్త హితార్థంబుగాగ
నావుడు భక్తజనావలి యాజ్ఞ
వావిరి తలమోచి వర్ణింతు కవిత

– బ.పు.పుట 3 , ప్రచురణ తె.వి.వి.

అందుకే ప్రజలకు అప్పటికే పరిచయమైన పాటలకు దగ్గరగా ఉండే ఛందంలో రాశాడు. ఆయన తన పాండిత్యానికంటే, తన కవితా చాతుర్యానికంటే తాను చెప్పదలచుకున్న విషయానికీ, అది ప్రజలలోకి పోవాలనే లక్ష్యానికీ అంకితమైన వాడు. సోమన్ననే కాదు అనేకులు భక్తి సందేశం కాని, వీర సందేశం కాని తమంతట తామే పూనుకొని చేసిన కవులు తెలంగాణలో అనేకులు. ఈ ప్రాంతంలో ప్రాకృతంలో వెలువడిన హాలుని గాథలన్నీ సామాన్య ప్రజల జీవనానికి ప్రతిబింబాలే. వారి పనులు, కష్టాలు, సుఖాలు, శృంగారాలు ఈ గాథల్లో వర్ణించారు. ఇవి వారు వీరు చెప్పుకోగా విన్న హాలుడు ఏర్చికూర్చినాడని అంటారు. అంటే ప్రజల జీవితాన్ని ప్రజలు, చెప్పుకున్నవాటినే కూర్చాడు కాని ఊహలు, కల్పనలు లేవు.

గాథలొక్క కోటి కలవు లోకంబున
వానిలోన నందమైన వాని
నేర్చి కూర్చిపెట్టె నేడు నూఱులు కవి
వత్సలుండు శాలివాహనుండు

గాథలందు మరియు గానమ్ములందు తం
త్రీమనోజ్ఞవాద్యరీతులందు

ప్రౌఢకాంతలందు రసికులు కానట్టి
వారి కదియ శిక్ష వసుధలోన,

ఇచట నేపరుందు, మొదలైన ప్రసిద్ధ పద్యాలు వారి సహజ శృంగార జీవితాన్ని తెలియజేస్తున్నాయి. ఆవుల పాలుపితకడం, జున్నుపాలు తాగడం, పత్తిచేను దున్నడం మొదలై వ్యవసాయపనులను వర్ణించిన గాథలున్నాయి.

నీతి సారముక్తావళి రాసిన బద్దెగుడు, సుమతీ శతకం రాసిన బద్దెన, తన తండ్రి జ్ఞాపకంగా రచించిన రంగనాథ రామాయణం, తనను పలుకుమన్నాడని కేవలం భక్తి ప్రధానంగా భావించి పోతన రచించిన భాగవతం, మడికి సింగన సంకలనం చేసిన సకలనీతి సమ్మతం మొదలైన వెన్నో తమకు తాముగా ఆనాటి సామాజిక దృష్టితో చేసిన రచనలే కాని ఒకరి కోరికకోసం రాసినవి కావు.

నీతి శాస్త్ర ముక్తావళి(క్రీ.శ.960-966 ప్రాంతాలలోనిది) లో బద్దెన రాసిన రాచరికపు పన్నులలో కాపులను బాధించడం సరికాదనే అంశాన్ని చెప్పినతీరు

గనులు కృషి ప్రపంచ మరి కప్పము సుంకము గోకులంబు నం
దన వనముం జలస్థల వధస్థ వణిక్క్రియ దుర్గ రక్షణం
బన గల యన్ని మార్గముల నర్థము గూర్పక కేవలంబు కా
పున పొలియించు రాజు సిరిపొందునె రాజమనోజ భూభుజా!

ఇందులో రాజు కోశాగారం నింపుకోవడాని కున్న మార్గాలను చెపుతూ కాపుల జోలికి రాకపోవడం మంచిది అనే సూచన ఉంది.

రంగనాథ రామాయణానికి ఆచార్య పింగళి లక్ష్మీకాంతం పీఠిక రాశారు. అందులో తెలంగాణ ప్రాంతానికి చెందిన విషయాలు ఇక్కడ గమనార్హాలు. ఇది 1942 లో రాశారు. అప్పటికి మనకు స్వాతంత్ర్యం కూడా రాలేదు.

"పశ్చిమాంధ్రులకును ప్రాగ్దేశాంధ్రులకును సారస్వత సృష్టిలోను, సారస్వత సేవలోను కొంత భేదమున్నది. మన వాఙ్మయమునగల మార్గ - దేశి శాఖలలో పూర్వకాలమున మార్గ శాఖ ప్రాక్సీమలోను దేశిశాఖ పశ్చిమసీమలోను ఎక్కువ వృద్ధియైనదని బాహుళ్యము మీద చెప్పవచ్చును. ఇటులనుటచే పడమట మార్గ కవిత్వము పుట్టలేదని కాని, తూర్పున దేశి రచనలు లేవని కాని యర్థము కాదు. మరి యీ విభాగము ప్రాధాన్యమును బట్టి చేసినది. ఈ భేదమునకు నైసర్గికమైన యొక కారణము పొడగట్టుచున్నది. ప్రాక్సీమ, పర్వతారణ్య రహితమును ఫలవంతమునునైన భూభాగమగుటచే ఔత్తరాహుల ప్రవేశమునకును వారి విద్యాసభ్యతల వ్యాప్తికిని ఎక్కువ యవకాశమబ్బినది. ఈ ప్రాంతమున సంస్కృత విద్య యెక్కువగా వ్యాపించుటయు, సంస్కృత సారస్వతానుకరణము గా సారస్వత సృష్టి జరుగుటయు దాని ఫలమే. ఎన్నటి మాటలో ఎందుకు? వర్తమాన కాలమున

కూడ వంగ సాహిత్యానుకరణము ఈ సర్కారులలో వలె పశ్చిమాంధ్రమున లేదు. ఇక పశ్చిమాంధ్రులు వీరి యంత యదృష్టవంతులు కారు. నిరంతరము ప్రకృతితో పోరుచు పాటువడవలసిన కష్టజీవులు. ఆ కృషి జీవనమే వారిని దృఢకాయులుగా, వీరులుగా స్వాతంత్ర్య తత్పరులుగా చేసినది. తాతలనాటి తల్లి భాషయే వీరికి చాలును. పరభాషల యావశ్యకత గాని , వానిని నేర్వవలెనని కుతూహలముగాని, నేఁడర్వదగిన యవకాశముగాని వీరికి నుండదు. పర సంప్రదాయములకు మురిసి హత్తుకొను మెత్తదనము వారి మనస్సులకు ఉండదు. తమ సంఘములో మహోదారమైన జీవితము గడిపితరలి పోయిన వీరుల చరిత్రలే వారి కావ్యమకులకు ఇతివృత్తములు. అవియే వీర పదములు. ఒకవేళ ఇతర చరిత్రలు మహత్వమును బట్టి సంఘములోనికి చొచ్చుకొని వచ్చినను అవి దేశీయతా ముద్రతో రూపాంతరము పొంది యాత్మీయతను పొందునే కాని యెరవు సొమ్ముల వలె వింత కొల్పవు. ఇది యా సీమలో నుత్పన్నమైన ప్రాచీన సారస్వతమునకు సాధారణమైన ధర్మము. కాల ప్రభావమును బట్టి యా ధర్మము అర్వాచీన కాలమున కొంత సడలినను, ఆ జనుల సారస్వతాభిరుచి మాత్రము పూర్వ సంప్రదాయము నకే మొగ్గుచూపుచుండును. దేశీయతా మహితమైన యా యభిరుచిని తృప్తి పరుపగల కవులే మహా కవులుగా జాతీయ కావ్య కర్తలుగా పూజింప బడుదురు. గోనబుద్ధారెడ్డి యట్టి మహాకవి. ఇతడు సంస్కృత మహాకావ్యమును తెనిగించినను ఆంధ్రీకరణమును దేశీయ చిహ్నములతో విలక్షణతా శోభితమొనర్చి తన స్వతంత్రతా తృష్ణను తన దేశీయుల సారస్వతాభిరుచులను తనిపెను." రంగనాథరామాయణం – పీఠిక ,ప్రచురణ తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం,హైదరాబాదు.

సాహిత్య సృజనలోతమ స్వాతంత్ర్యాన్ని పూర్వీకులు పూర్తిగా పాటించారు. రాను రాను రాజుల, సంస్థానాధిపతులనుండి కాన్కలు, సన్మానములు, అగ్రహారములు కొని రచించినవారు కూడా తెలంగాణలో ఉన్నారు. కాని వస్తువు, రూపం విషయాలలో చాలవరకు స్వేచ్ఛనే పాటించినారు. ఉదాహరణకు అచ్చతెలుగులో యయాతి చరిత్ర రచించిన పొన్నికంటి తెలగన్న మల్లిభరాముని కోరికతో అతనికంకితమిచ్చి మెప్పుపొందినాడు కాని తన పద్ధతినిగాని, కథను గాని మార్చుకోలేదు. ఇట్లాంటి వెన్నో ఉదాహరణలున్నాయి.

2. దేశీయత : దేశీయత అంటే స్థానీయత. లేదా దేశానికి చెందిన అని అర్థము. ఏ దేశానికి చెందినది ఆదేశానికి దేశీయము. తెలంగాణ దేశము కాకపోతే తెలంగాణ దేశీయత ఎక్కడిది? చరిత్ర తవ్వితే తెలంగాణ దేశంగా ఉండేదని పరిశోధకులు చెపుతున్నారు. ఇపుడు సాహిత్యం ఆధారంగా కూడా చరిత్రను దేశీయతను చూడవచ్చును. ఈ ప్రాంతంలో మాట్లాడే మాటలు, పాడే పాటలు, పాటించే ఆచారాలు ఈ దేశీయములు. ఇప్పటికీ తెలంగాణలో పల్లెల్లో ఇది దేశిసరుకేనా? అని

అడుగుతారు. అంటే మనదగ్గర తయారయిందా? మనదగ్గర పుట్టిందా? పండిందా? ఇట్లా వారి ఉద్దేశం.

భాషకూడా దేశీయతను సంతరించుకుంది. తెలుగు వారు ఉండే ప్రాంతము తెలుగు ఆణెము అని, తెలంగాణము అని నిర్వచనాలు చెప్పుకున్నాం. తెలుగు అనే పదానికి మూలం త్రిలింగమా? తెనుగు పదానికి మూలం త్రినగమా? అనేవి ఇంకా చర్చనీయాంశాలే. ఎందుకంటే త్రిలింగ మధ్యస్థమైన దేశం త్రిలింగదేశం అనీ త్రిలింగదేశంలో మాట్లాడే భాష త్రిలింగ భాష అనీ ఇప్పటిదాకా చెప్పుకుంటున్నాం. అంటే త్రిలింగ క్షేత్రాలకంటే ముందు ఇక్కడ నివాసముంటున్న వారెవరు? వారి భాష తెలుగుకంటే భిన్నమైనదా? త్రిలింగక్షేత్రాలకంటే ముందు ఇక్కడ జనసంచారలం లేదా? ఇట్లాంటి ప్రశ్నలకవకాశముంది. 'దేశి' అనే పుస్తకంలో కోరాడ రామకృష్ణయ్య మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయం తెలుగు ఆచార్యులు 1954 లో ఒక వ్యాససంకలనం వెలువరించారు. అందులో ఆంధ్రము తెలుగు అనే పదాలను గురించి చర్చిస్తూ "ఈ ప్రాంతమున అనగా కృష్ణా గోదావరి మధ్యభాగంలోకి ఉత్తరభారత ప్రాంతంలోనుండి ఆర్యాంధ్రులు అనబడే వారు వచ్చి స్థిరపడ్డారు. వారు వచ్చేసరికి ఇక్కడ తెలగాలు, తెలుగు వారు అనే వారున్నారు. అయితే ఆర్యాంధ్రుల ప్రాబల్యం వల్ల తెలుగు అనే మాట చాలాకాలం మరుగున పడిపోయింది" అని సోదాహరణంగా వివరించారు. దీన్ని బట్టి ఆంధ్రులు రాకముందే ఇక్కడ తెలుగవారు, వారి భాష, వారి పాలన మొదలైనవన్నీ ఉన్నాయి. కాని తరువాత వచ్చిన ఆంధ్రులు వారిపై ఆధిపత్యం నడిపి తెలుగును మరుగుపరిచారు. – దేశి. కోరాడ రామకృష్ణయ్య. అంటే ఆంధ్రపెత్తనం ఆరంభం నుండే ఉందని స్పష్టం. తెలుగు భాష మూల రూపాలు క్రీ.పూ. వెలువడిన శాతవాహన గాథాసప్తశతినుండే కనపడుతున్నాయి. గాథాసప్తశతి కరీంనగర్ కోటిలింగాల రాజధానిగా పాలించిన రాజు హాలుడు రచించాడు.

తొమ్మిదవ శతాబ్దికి చెందిన కురిక్యాల (కరీంనగర్ జిల్లా) శాసనం కంద పద్యాల్లో ఉంది. కంద పద్యం దేశీయమైన ఛందం. ఇది సాహిత్యం కాకపోయినా ఛందస్సు స్థానికంగా అప్పటికే ప్రసిద్ధమై ఉంటుంది.

తెలంగాణలోని ఇతర శాసనాలను గురించి వాటిలోని భాషా విశేషాలను గురించి విడిగా అధ్యయనం చేయాల్సిన అవసరం ఉంది.

కావ్యసాహిత్యంలో పరిశీలిస్తే తెలంగాణలో తొలితెలుగు కవిగా కనిపించే కొండంత మనిషి పాల్కురికి సోమనాథుడు. ఒకప్పటి నల్లగొండ జిల్లా ఇప్పటి వరంగల్ జిల్లాలో ఉన్న పాలకుర్తికి చెందిన వాడుగా చరిత్ర, సాహితీ పరిశోధకులందరూ అంగీకరించిన విషయం. తెలంగాణ నడిగడ్డమీద పుట్టినవాడు కావడం చేత ఆంధ్ర,రాయల సీమ వారు ఎత్తుకపోవడానికి ఎక్కువ అవకాశం దొరకలేదు. పైగా ఆయన రచనలు దేశీయతకు పట్టకట్టినవి కావడం వల్ల ఏ కారణం వల్ల కూడా

మరొకప్రాంతం వాడుగా చెప్పడానికవకాశం లేదు. కేవలం మతపరంగా, బసవని కథ కారణంగా కన్నడకు దగ్గరివాడనే ఆలోచన చేసినప్పటికీ తెలంగాణ కవిగానే అందరు ఒప్పుకున్నారు.

పాల్కురికి సోమన సంస్కృతం, కన్నడం మొదలైన భాషలు బాగా తెలిసిన పండితుడైన ప్రజాకవి. ఆనాటి సామాజిక అవసరం, లేదా ప్రజల్లో తాను నమ్మిన శైవ సిద్ధాంతాన్ని ప్రచారం చేయడం కోసం కవితా మార్గాన్ని ఎంచుకున్నాడు. తాను గొప్పగా సంస్కృత ఛందస్సులో వృత్తాదులు రాయగలిగన సమర్థత ఉండికూడా బసవ పురాణాన్ని ద్విపదలోనే రచించాడు. ఈయనను తెలంగాణలోనే కాదు మొత్తం తెలుగుసాహిత్యంలో కూడా మొదటి కవిగా చెప్పుకోదగిన ఉపపత్తులున్నాయి.

1. నన్నయను ఆదికవి అన్నారు కాని ఆయన మార్గకవిత్వంలో రచించాడు.
2. నన్నయ సంస్కృతంనుండి అనువాదం చేశాడు కాని స్వతంత్రమైన రచనకాదు.
3. నన్నయ మహాభారతాన్ని తెలుగు చేయమని రాజరాజనరేంద్రుడు ఆజ్ఞాపిస్తే చేశాడు కాని తనంత తానుగా ఆ సంకల్పం చేయలేదు.
4. ఆయన ఆరంభించినాడే కాని పూర్తి చేయలేదు.
5. మహాభారతం వైదిక మత పునరుద్ధరణలో భాగమే అయినా అగ్రకులాల ఆధిపత్యం సందర్భాన్ని బట్టి కనిపిస్తుంది. ప్రసిద్ధమైన నిండు మనంబు పద్యమే ఇందుకొక ఉదాహరణ.

పాల్కురికిసోమన

1. బసవ పురాణం దేశీయమైన ద్విపద లో రచించాడు.
2. ఇది పురాణమని అన్నాడే కాని ఏ పురాణానికి, ఏ భాషా రచనకు అనువాదం కాదు.
3. ఈ రచన చేయుమని ఏ రాజుగాని, అధికారిగాని ఆదేశించలేదు,కేవలం శివభక్తుల అభ్యర్థనయే కారణము. సామాజిక సందర్భాన్ని బట్టి తీసుకున్న నిర్ణయం.
4. ఈ రచన ఆసాంతం పూర్తి చేశాడు.
5. ఇదే కాదు తెలుగులో ఒక శతక ప్రక్రియను మొదలు పెట్టి చూపించాడు.
6. తనకు గురువైన పండితారాధ్యుని చరిత్రను కావ్యంగా రాశాడు. ఏ ప్రాచీన సంస్కృత పురాణాలనుండి, ఇతిహాసాలనుండి, మరెక్కడినుండి కథను తీసుకోకపోవడం , తన గురువు కథను రాయడం కూడా ఆదర్శమే.
7. తన రచనలో అన్ని కులాల వృత్తుల వారికి సమప్రాధాన్యత నిచ్చి కథలుగా రాయడం సామాజిక అవగాహనకు నిదర్శనం.
8. అంబలి, గంజి, పిట్టవ్య, నిమ్మవ్య, మాచయ్య వంటి పదాలు పేర్లు అచ్చతెలుగురూపాలకు కావ్యగౌరవాన్ని కలిగించాడు.

అవ్వ, అయ్య అని పేర్ల చివర కలిపి పలకడం ఇక్కడి అలవాటు. రామయ్య, చంద్రయ్య,

రాజయ్య, నరసయ్య, లచ్చవ్వ,భూమవ్వ, రాజవ్వ మొ॥నవి.

ఈ యీ కారణాలెన్నో సోమనను మొదటి తెలంగాణ కవిగానే కాదు తెలుగు కవిగా చెప్పుకోవచ్చు. బసవపురాణంలోని కథలన్నీ దేశీయములే. భక్తి ప్రధానములే అయినప్పటికీ పేర్లు, సంఘటనలు దేశీయంగానే ఉంటాయి. మహిమలు మాత్రం ఆధ్యాత్మికాలు. ఇట్లా వస్తువు, రూపం కూడా దేశీయములే.

ఉరుతర గద్య పద్యోక్తులకంటె
సరసమై పరగిన జాను తెనుంగు
చర్చింపగా సర్వసామాన్యమగుట
కూర్చెద ద్విపదలు కోర్కెదైవార
తెలుగ మాటలనంగ వలదు, వేదముల
కొలదియ కాజూడుడిల నెట్టులనిన
పాటి తూమునకును పాటియౌనేని
పాటింప సోలయు పాటియకాదె
అల్పాక్షరముల ననల్పార్థ రచన
కల్పించుటయెకాదెకవివివేకంబు

బ.పు.పుట.4.

అని ద్విపదలోనే ఎంతగొప్ప కథనైనా, విషయాన్నైనా చెప్పవచ్చునని నిరూపించాడు.

ఈ ద్విపదలు పల్లెల్లో జనులు పాడుకునే పాటలలయకు దగ్గరగా ఉండడం చేత భక్తులు పాడుకోవడానికి కూడా సులువుగా ఉంటుందని ఆయన భావం. ఇది దేశీయమైన ఛందస్సు. ఈ ద్విపదకు కావ్యగౌరవాన్నిచ్చిన కవి పాల్కురికి. ఇంతటితోనే కాదు తరువాత రామాయణాన్ని గోనబుద్ధారెడ్డి, హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానాన్ని గౌరన, భాగవతాన్ని కూడా మరో కవి ద్విపదలో రచించారు. ద్విపద ప్రక్రియ కొంతకాలం ఒక ఉద్యమం వలె వచ్చిందనుకోవాలి. ఇంతే కాదు సోమన ఉదాహరణ కావ్యం రచించాడు. ఉదాహరణలో కళికలు, ఉత్కళికలు ఉంటాయి. ఇవి కూడా రగడలే.

కళిక : వెండియు త్రిభువన – వినుత సమేతుడు
మండిత సద్గుణ మహిమోపేతుడు
సదమల విపుల వి బాల యశస్కుడు
గావున సాక్షాత్ కలియుగ రుద్రుడు

ఉత్కళిక :భువనోపకార సౌభ్యాబ్ధిలోన
భవమోద వీర ముఖ్యుడై తాక
భక్తి సంయోగ వెలయు శుభకరుడు
ముక్తి సంభోగ ఇల విశ్వగురుడు

ఇవి ఏయే రగడలతో అంటే దేశీయమైన గేయాలతో సరిపోతాయి. ఏయే

గేయాలతో సరిపోతాయో సహృదయులు గమనించాలి. డా.సంగనభట్ల నరసయ్య తెలుగులో దేశిచ్ఛందస్సు అనే తన పరిశోధనగ్రంథంలో ఆయా రగడలు దేశీయముద్రలతో ఉన్నవి చూపించారు.

ఈ దేశీయతా ముద్రలు తిక్కన భారతం రాయకముందే వ్యాపించాయి. బహుశ: తిక్కన ఈ ద్విపదను ఎంచుకోకపోయినప్పటికీ తెలుగు భాషను తన రచనలో ఎక్కువగా ఉపయోగించుకోవడానికి వీరి ప్రభావం ఉందనుకోవాలి. తన పాండిత్యం కంటే ప్రజలకర్థం కావటమే లక్ష్యం అనే అంశాన్ని ఆయన కూడా ఆదర్శంగా తీసుకున్నాడనుకోవాలి.

బమ్మెర పోతన కూడా "కొందరికి తెనుగు గుణమగు, కొందరికి ని సంస్కృతంబు గుణమగు రెండున్, కొందరికి గుణములగు, నే నందఱి మెప్పింతు కృతుల నయ్యెయెడలన్" అన్నాడు. ఇందులో తెనుగు అంటే మాట్లాడే తెలుగని స్థూలంగా అనుకోవాలి. ఆయన కవిత్వంలో తెలంగాణ పదాలు, వాక్యనిర్మాణాలు, వ్యక్తీకరించే విధానాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. భాషా పరిశోధకులు దృష్టి సారిస్తే అనేకం దొరుకుతాయి. ఉదాహరణకు లావు, (తెలంగాణలోనే లావు అంటే ఎక్కువ లావుమాట్లాడుతున్నవు అంటారు) అన్న అనే మాట సోదరుడు అనే అర్థంలోకాక ఆత్మీయతతో ప్రేమతో పిలిచే పిలుపుగా తెలంగాణలోనే వాడుతారు. పేర్ల చివర అన్న కలిపి మాట్లాడుకోవడం తెలంగాణలోనే ఉంది. ఆంధ్రలో అండి కలిపి మాట్లాడుతారు.

అన్నములేదు కొన్ని మధురాంబువులున్న త్రావుమన్న రా
వన్న, ...
నిన్నున్ మెచ్చరు నీతిపారమహిమన్ నీతోడి ధైర్యార్భకుల్,
అన్నా ఎన్నడు .....

ఇట్లాంటి అనేక సందర్భాలలో అన్న సోదరార్థం కాదు. గౌరవార్థం లేదా మర్యాదార్థం.

కొంచుబోయి, (కొంచబోయి అని ఇప్పటికి వాడతాం), చేతుల పుణుకుచు, (పుడుకుచు అని ఆంధ్ర ప్రయోగం), చేగ.... చేవ అనే పదానికి బదులు, మనం సేగ అంటాం ఇప్పటికీ. మిడుకంగలేక..... మిడుకుట తెలంగాణ పదం, దొబ్బు. .....(ఆంధ్రలో అశ్లీలార్థం) తెలంగాణలో నెట్టుట, కాజేయుట అనే అర్థం లోనే వాడతారు. పోతనకూడా ఇదే అర్థంలో వాడినాడు. ధరణి దొబ్బి, వెడలంగ ద్రొబ్బుడి..... గొగడి, బుడబుడ రవము, మలమలమాడుచు, మేల్కని అనడానికి మేల్కొని అనడం తెలంగాణ వాడుక.ఇట్లే ఎత్తుకపోవు, తోడుకవచ్చి వంటి ప్రయోగాలు ఎన్నో చూడవచ్చు.

చేతులారంగ శివుని..... చేతులార, నోరార, కడుపార, మనసార వంటివి

వాడుకమాటలే. చేతులారంగ పద్యంలోని సాభిప్రాయ పదప్రయోగం అపూర్వమైనది. వట్టి మాటలలో గొప్ప అర్థాలను పొదిగినాడు. శివుని పూజించడం, హరిని స్తుతించడం అట్లా ఉంచి 'దయయు సత్యంబు లోనుగా తలపడేని ' అనడంలో దైవభక్తి కంటే కనీసం మనిషికి ఉండవలసిన దయాగుణం, సత్యనిష్ఠ లేకపోతే వ్యర్థం అనడం లో ఆయన ఆవేదన అర్థం అవుతుంది. పోతన తెలుగుకు బదులు సంస్కృతం ప్రయోగించిన చోట కూడా నిర్మాణంలో తెలుగుదనం తొంగి చూస్తుంటుంది. సమకాలం వాడుగా చెప్పుకుంటున్న శ్రీనాథునిలో సమాసార్ఢత , ప్రౌఢత్వం నిర్భరంగా ఉండగా ప్రౌఢత్వం పదాల్లో ఉన్నా మెత్తదనం పోతనలో ఉండడానికి ఆయన ప్రయోగం జనప్రయోగానికి దగ్గరగా ఉండడమే కారణం. పోతన శిష్యులుగా మిత్రులుగా భావింపబడుతున్న ఏర్చూరిసింగన, బొప్పరాజు గంగన, వెలిగందల నారయ రచనల్లో కూడా దేశి వాడుక ఉంటుంది.

కొఱవిగోపరాజు భీముగల్లు వాసి. ఇప్పుడు నిజామాబాదు జిల్లాలో ఉంది. ఈయన సింహాసన ద్వాత్రింశకమనే కావ్యాన్ని రాశాడు.

తెనుగున తేటగా కథలు తెల్పిన కావ్యము పొందులేదు మె
త్తన పసచాలదంద్రు విశదంబు సంస్కృతమూదజె
ప్పిన నవి దర్భముండ్లనుచు బెట్టరు వీనుల, కావునన్ రుచుల్
దనర తెనుంగు దేశియును తద్భవమున్ కలయంగ చెప్పెదన్
(1-32 సిం.ద్వా.)

తెనుగు , దేశి, తద్భవము మూడు వేరు వేరు అనే అర్థంలో వాడినట్లు స్పష్టము. దేశి ని వదలకుండా గ్రహించడం గమనించదగినది.

గౌరన క్రీ.శ.1380 -1450 లలో గొప్ప పండితుడు. ప్రతివాద మదగజ పంచానన అనే బిరుదం గలవాడు. అయినా నవనాథ చరిత్ర ద్విపదలోనే రాయడం విశేషం.

పూసల పేరును బొంగు కోలయును గాసెగట్టిన మీద కదియ బిగించి
చుట్టిన యుఱుత్రాడు సొంపారు చెంప గుట్టిన యెద్దుల కుఱుచకొయ్యలును
మెఱుగు పించపుదండ మేటి బెబ్బులులు గఱవక యుండు వాకట్టు బదనికెలు
మరువక దిగకుండ మందులు వాడి నెరయు చీరణములు నించిన తిత్తి
చిక్కంబు తనకొప్ప సింగంబులట్టి కుక్కలు తనవెంట కూడి యేతేర
ఇట్లా ఒక వర్ణన.

3. రాజధిక్కారం : తెలంగాణ ప్రజలకు ధిక్కార స్వరం సహజస్వభావం. మంచి కోసం రాజలనైనా, అధికారులనైనా, ఎంతటివారినైనా ఎదిరించడం ఇక్కడి ప్రజలకెంత సహజం. కవులు కూడా ఈ ధిక్కారం చేసినవారే.

ఘనుడన్ వేములవాడ వంశజుడ దాక్షారామ భీమేశునం
దనుడన్, దివ్యవిశేమృత ప్రకట నానా కార్య ధుర్యుండ, భీ
మన నా పేరు వినంగ జెప్పితి తెలుంగాధీశ, కస్తూరికా
ఘనసారాది సుగంధ వస్తువులు వేగం దెచ్చి లాలింపురా !

అని తన పరిచయాన్ని ఎంతో భేషజంగా చేసుకొని రాజును వచ్చి తనకు మంచి కానుకలు ఇచ్చి బుజ్జగింపుమని కోరుతున్నాడు. అంతే కాదు తనను పదే పదే తిప్పిన రాజును

వేములవాడ భీమకవి వెగమె చూచి కళింగ గంగు తా
సామము మాని కోపమున సందడి దీరిన రమ్ముపొమ్మనెన్
మోమును జూపదోషమిక ముప్పది రెండు దినంబులావలన్
జామున కర్థమందతని సంపద శత్రుల జేరుగావుతన్
అని శపించాడు.

పోతన సర్వజ్ఞసింగమనాయడు తనకు కావ్యమంకితమివ్వమని అడిగినందులకు తిరస్కరించడమే కాదు

"ఇమ్మనుజేశ్వరాధముల కిచ్చి పురంబులు వాహనంబులున్
సొమ్ములు కొన్ని పుచ్చుకొని సొక్కి శరీరము బాసి కాలుచే
సమ్మెటపోటులంబడక సమ్మతి శ్రీహరికిచ్చి చెప్పె నీ
బమ్మెరపోతరాజొకడు భాగవతంబు జగద్ధితంబుగన్

అని రాజులను అధములని నిందించే సాహసానికి దిగినాడు. ఇది తెలంగాణ సొరుషమే.

గౌరన క్రీ.శ.1380 - 1450,తన పెదతండ్రి పోతరాజు రాజకొండ రాజయిన సింగయమాధవుని మంత్రిగా ఉన్నాడు. అయినా వారినాశ్రయించలేదు. లక్షణ దీపిక అనే ఛందో గ్రంథాన్ని, నవనాథ చరిత్ర అనే ద్విపదకావ్యాన్ని ఇష్టదైవానికే అంకితం చేశాడు.

కంచర్ల గోపన్న తానీషాను ఎదిరించిన సంగతి అందరికి తెలిసిందే. అంతే కాదు భక్త్యావేశంలో "ఎవడబ్బ సొమ్మని" అని శ్రీరాముని కూడా నిందాస్తుతి చేశాడు.

ధర్మపురి నివాసి శేషప్ప సీసపద్యశతకం వినని తెలుగువారండరు. చదువురానివారుకూడా 'లక్షాధికారైన లవణమన్నమెకాని మెరుగు బంగారమ్ము మింగబోడు' వంటి పద్యపాదాలు ఉదాహరిస్తాడంటే వాటి వ్యాప్తి అర్థమవుతుంది. ఆయన నరసింహదేవాలయంలో దీపరక్షకుడుగా ఉద్యోగం చేసి ఆలయాధికారులు జీతం ఇవ్వకపోతే ఉక్రోషంతో దేవునిమీద కోపంతో సంబోధన దేవుని గురించి చేసి లోకంలో జరిగే పోకడలన్నిటిని ఏకరువుపెట్టాడు.

ఎండిన ఱెళ్ళ గోడెరిగింపడెవ్వడు
పండిన యూళ్ళకే ప్రభువులంత,

వంటి భావాలు ఈ కాలానికీ వర్తిస్తాయి.

పిల్లల మట్టి పినవీరభద్రుడు 'వాణి నా రాణి' అని సవాలు చేశాడు.

అయితే ఇందుకు భిన్నంగా ఇంతకు ముందు పేర్కొన్నట్లు కొందరు రాజులను, మంత్రులను ఆశ్రయించిన వారు కూడా ఉన్నారు. ఆశ్రయంలో తమ స్వాభిమానాన్ని చంపుకున్నవారు కాదు.

4. ప్రయోగదక్షత :

తెలంగాణ ప్రాంత ప్రాచీన కవులు అనేక ప్రయోగాలు చేయడంలో దిట్టలు.

1. జంటకవులుగా గోనకాచ భూపతి, గోన విట్టల భూపతి ఇద్దరు రామాయణం ఉత్తరకాండ రచించారు.
2. క్రీ.శ.1520 - 1590 లమధ్య మరింగంటి(ఆసూరి) సింగరాచార్యులు దశరథరాజనందన చరిత్ర అనే పేరుతో నిరోష్ఠ్య రామాయణ కావ్యం రచించాడు.
3. పొన్నికంటి తెలగన్న ఇదే కాలంలో అచ్చతెనుగుకావ్యం యయాతి చరిత్ర రచించాడు.
4. కందుకూరి రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయం పేరుతో యక్షగాన ప్రక్రియకు శ్రీకారం చుట్టినాడు.
5. బసవా బసవా బసవా వృషాధిపా అనే మకుటంతో మొట్టమొదటి శతకం రాసినవారు పాల్కురికి సోమన. తరువాత ఇప్పటికీ ఈ శతక ప్రక్రియ వేయిరేకలు పద్మంలాగా విస్తరిల్లుతూనే ఉండడం విశేషం.
6. గద్యరచనలుకూడా తెలంగాణ కవులు చేశారు. కృష్ణమాచార్యులు అనే కవి సింహగిరి వచనములు రచించాడు. అయితే అతడు సింహాచలం లోని నరహరిని సంబోధించి రాసినాడు కాబట్టి ఆయన రచనలుదా హరించడంలేదని ముంగిలిలో సుంకిరెడ్డి పేర్కొన్నారు కాని తానెక్కడి దేవుని గురించి రాసినా ఇక్కడివాడే కనుక అతడిని మొదటి వచన రచయితగా చెప్పుకోవచ్చు.
7. మొదటి ఉదాహరణ కావ్యం కూడా పాల్కురికి సోమన రచించాడు.
8. మొదటి ఛందశ్శాస్త్ర గ్రంథం లక్షణ దీపిక మల్లియ రేచన క్రీ.శ.940 లోనే రచించాడు.
9. తడకమళ్ళ వేంకట కృష్ణారావు 1830- 90 లమధ్య లీలావతి గణిత శాస్త్రాన్ని పద్యరూపంలో రచించాడు. రామావతార కాల నిర్ణయం అనే పేరుతో ఒక చారిత్రిక గ్రంథం రచించాడు.
10. సకలనీతి సమ్మతం వంటి సంకలన గ్రంథం మడికి సింగన రచన. వేరు వేరు గ్రంథాలలోని ఉత్తమమైన సూక్తులను సేకరించడం ఆయనే మొదలుపెట్టాడు.

11. సింహాసన ద్వాత్రింశిక మొదటి కథా సంకలన కావ్యం. దీని తరువాతనే హంసవింశతి, విక్రమార్క చరిత్ర మొదలైనవి వెలువడ్డాయి.
12. గోండి భారతం. మహాభారతం వ్యావహారిక భాషలో పద్యాలరూపంలో సరళంగా ఆదిలాబాద్‌జిల్లాకు చెందిన మునిపంతులు అనే కవి క్రీ.శ.1820 ప్రాంతంలో రాశాడు.

మూలభారతము గని
ముని కవిశ్రేష్ఠులు ఆంధ్రభాషలో
జేసిరందు కనగ కారిన్యమె
చదువకాదర్థమందరికీ
మరి తెలుగు కావలె మహిలో నందరికీ...:

అంటూ మహాభారతంలో యతులు ప్రాసలు బలవంతంగా అవసరంలేదని అర్థం కావడమే ప్రధానమని రాశాడు. ఈ భారతాన్ని గోండి భారతం అనికూడా అనడం విశేషం.

చాల చదువూ యేల సన్యాసి గానేల
బహుజనద్వేషియై బ్రతుకనేలా
ఆడంబరము విడిచి అవనిలో యెవ్వరిని
తాపపెట్టని వాడు తపసి యిలలో....

5. సమకాలీన వీరుల గాథలు :

తెలంగాణలో ఆయా కాలాలలో తమ వీరత్వాన్ని చూపిన వారిని గురించి ప్రజలు చెప్పుకోవడమే కాదు పాటలుకట్టి పాడుకున్నారు. నిన్నమొన్నటి వరకు ఆ పాటలు జానపదుల నోళ్ళలో ఎప్పుడూ కదలాడేవి.

1. బల్మూరి కొండలరావుకథ, 2. సర్వాయి పాపని కథ, 3. అంకమరాజు కథ, 4. నల్ల సోమనాద్రి కథ, 5. మియాసాబు కథ, 6. రాజారామేశ్వరరావుకథ.

ఇవి కాక బతుకమ్మపాట, ఒల్లాల్ చెరువు పాట, రోహిల్లాల పాట, మొహర్రం పాట అనే పేర్లతో పాటలు కూడా ప్రచారంలోకి తెచ్చినవారు ప్రజాకవులు, కళాకారులు.

మోత్కుల్ల గొట్టిరి మోత్కుల్ల వాసిరి
మోత్కుల్ల కడుపుల్ల మౌలాలి పుట్టె
బురుగుల్ల గొట్టిరి బురుగుల్లవాపిరి
బురుగుల్ల బురుగుల్ల కడుపుల బొంబాయి పుట్టె
(మొహర్రం పాట)

ఈ వారసత్వమే ఇప్పటికీ తెలంగాణలో ప్రజాకవులకు పుట్టినిల్లుగా గొంతెత్తి పాడుకుంటున్నది.

6. వృత్తిపురాణాలు : తెలంగాణలోని వివిధ కుల వృత్తులను పాటించేవారు వారి

కులాలకు మూలాలను తడ్డుకొని వాటిని పురాణాలుగా చెప్పుకున్నారు. వేదవ్యాసుడు రాసిన 18 పురాణాలు కాక వీరి కులాల పుట్టుకలు, వాటి వెనుకముందరి కథలు పురాణాలుగా రాసుకొని పాడుకున్నారు. ఇవి రాసిన వారిని ప్రజాకవులుగా భావించాలి. 1. విశ్వకర్మపురాణం, 2. గౌడ పురాణం, 3.జాంబపురాణం, 4.కుమ్మరికథ, 5.మేదరికథ, 6.మడేల్ కథ (మడేల్ కథకు మడవాలు మాచయ్య అనే బసవపురాణకథ మూలం కావచ్చు)

ఈ పురాణాలను చెప్పేకళాకారులను ఆయా కులాలవారే పోషించుకునే ఆచారం ఇప్పటికీ ఉంది.

తెలంగాణ ప్రాచీన సాహిత్యం స్థూలంగా విశ్లేషిస్తే కనిపించిన అంశాలలో ప్రధానంగా కవిత్వం జీవన విధానం నుండి, కష్టాలనుండి, భక్తి ఆవేదన నుండి సామాజిక ఆరాటం నుండి, బతుకు పోరాటం నుండి వెలువడిన సాహిత్యం ఎక్కువ. రాజుల ఆశ్రయం కోసం, భోగవిలాసాలకోసం, కీర్తి ప్రతిష్టల కోసం వెలువడింది తక్కువ. రాజులు కూడా స్వయంగా పండితులై కావ్యాలు రచించారు. కవులను పోషించారు. ఇవి కూడా ప్రాచీన కావ్యాలకథలే కాకుండా సరికొత్త రీతిలో పాత కథలను రచించిన వారున్నారు. ఇందుకు భిన్నంగా కూడా కొన్ని ఉండవచ్చు. కాని ఈ ప్రాంతపు ప్రధానలక్షణాలుగా భావించవచ్చు

విశ్వవిద్యాలయాలు, విద్యార్థులు వీటిమీద పరిశోధన చేయవలసిన అవసరం ఉంది. అంతే కాదు ఇతర ప్రాంత కవులపై తెలంగాణ కవుల ప్రభావం కూడా చూపించడానికి అవకాశం ఉంది. వాటిని సోదాహరణగా పరిశీలించ్సాన అవసరం ఉంది.

ఖచ్చితంగా తెలంగాణ మాట వేరే

– డా.గండ్ర లక్ష్మణరావు

మా మాట వేరు, బాట వేరు అని డా.కొండలరావుగారు రాసిన వ్యాసం పై డా. అద్దంకి శ్రీనివాస్‌గారి స్పందనపై నా ఆలోచన.

తెలంగాణ భాష, కోస్తాంధ్రభాష, రాయలసీమ భాష ఒక్కటే కాని మాండలికాలు వేరు, యాస వేరు అనే అంశంపైనే ప్రధానంగా చాలారోజులుగా చర్చ జరుగుతున్నది. ఒకే భాష అయినప్పటికీ భౌగోళిక పరిధులను బట్టి జీవన విధానాన్ని బట్టి ఆచార వ్యవహారాలను బట్టి, పరిపాలనా ప్రాబల్యాలను బట్టి, ప్రపంచంలో వస్తున్న శాస్త్ర సాంకేతికాది మార్పులను బట్టి భాషలో అనేక విధాల మార్పులు ఏర్పడతాయనేది భాషా శాస్త్ర సిద్ధాంతాలు కూడా కాదనలేని సత్యం. ఇక్కడ తెలంగాణ ప్రాంతం మాండలికం ఒక భాషగా పూర్తిగా విడిపోయేంతగా అంటే ఇతర ప్రాంతాల భాషతో క్షమార్హం కానంతగా మారకపోయినప్పటికీ ఎక్కువ తేడాలున్నాయనేది స్పష్టం. భాషలో వ్యవహారికతకే ప్రాధాన్యం. వ్యాకరణం కూడా ప్రయోగ శరణం అనే అన్నారు పెద్దలు. మరి తెలంగాణ వ్యవహార భాష వాడుక భాష ఇవాళ చాలా వరకు తన ఉనికిని పోగొట్టుకున్నది. ఇంకా పోగొట్టుకుంటున్నది. అందుకు ఎన్ని కారణాలున్నా ఆంధ్ర ప్రాంతంలోని 'రెండున్నర జిల్లాలదె దండి భాష అన్నప్పుడు' అని మా కాళోజి కవితను గుర్తుచేసుకోవాలి.

ఈ దండి ఎట్లా పెత్తనం ఎట్లా తెలంగాణ భాష పై ఇతర ప్రాంతాల భాషలపై, ఇతర వర్గాల మాండలికాలపై దాడి చేసిందో కొన్ని ఉదాహరణలు మాత్రం ఇక్కడ చూపుతాను.

1. పాఠ్యపుస్తకాలు : ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడిన తరువాత తెలంగాణ ప్రాంతంతో పనిలేకుండా అప్పటికే సుప్రసిద్ధులయిన రచయితలో, కవులో పండితులో పాఠ్యపుస్తకాలు రూపొందించారు.ప్రభుత్వ విద్యాశాఖల్లో అధికారులు అక్కడి వారే ఉండడం వాటిగురించి అప్పటి రాజకీయ నాయకులు అంతగా పట్టించుకోకపోవడం, తెలంగాణ వారి భాస ఉర్దుమిశ్రమం కనుక అక్కడి వారిని సంప్రదించాలనుకోవడం ఏవీ జరుగలేదు. వీటికి చారిత్రక ఆధారాలు అక్కరలేదు. ఏ ఒక్కరైనా తెలంగాణ తెలుగు పండితులు పాఠ్యపుస్తకాలు రాసినట్లు చూపించండి. బాలశిక్షలో ఒక పాఠం ఉంది.అది అరటిచెట్లుపై పాట.ఆదివారమునాడు అరటి మొలచినది అని మొదలయి అన్నివారాలను పరిచయం చేయడం పాఠంలో ఉద్దేశం. ఇందుకు అరటి చెట్టే ఎందుకు ఎన్నుకున్నారు? ఆంధ్రప్రాంతంలో ఉన్నంతగా అరటి చెట్టుగురించి, అరటి తోటలగురించి తెలంగాణ ప్రాంతంవారికి పరిచయంలేదు. ఇంకా చెప్పాలంటే ఊరికి ఒక అరటి చెట్టుకూడా ఉండేది కాదు.అరటి బొత్తములు అన్నారు. బొత్తములు అనే

మాట ఎప్పుడూ ఇక్కడ బాగా తెలిసినవాళ్ళు అంటే అప్పటి ప్రాథమిక స్థాయి ఉపాధ్యాయులు కూడా విన్నమాట కాదు. ఇక అబ్బాయి, అమ్మాయి అరటి పండిదిగో అన్నారు. అబ్బాయి, అమ్మాయి అనే మాట తెలంగాణలో సహజం కాదు. ఆడపిల్ల, మగపిల్లగాడు, లేదా పిల్ల, పిల్లగాడు, ఇంకా పోరి, పోరడు వంటి మాటలే ఉన్నాయి. వాటి సాధుత్వాసాధుత్వాలు వాటి ఎక్కువతక్కువల గురించి ఇక్కడ చర్చకాదు.ఇట్లా పరిచయం లేని అనేక పదాలు బాలశిక్షతో పాటు కలిపి అంతటా రుద్దబడినాయనేది కాదంటారా? ఇంకా పై తరగతులకు పోతే కొత్త కొత్త మాటలు అంటే ఏ మాటలయితే ఇక్కడ కూడా వాడితే సరిపోతుందో అక్కడ అక్కడి (ఆంధ్ర) మాట వాడి రుద్దినవి అనేకం ఉన్నాయి.

ఎక్కడికి వెళ్ళారు? అని అంటారు. తెలంగాణలో అయితే ఎక్కడికి పోయారు? అంటారు. పోయారు అనే మాట విడిగా మాట్లాడితే అశుభం కాని కలిపి మాట్టాడినపుడు కాదు. పుస్తకాలలో వెళతారు, వెళ్ళారు, వెళ్ళాలి వంటి మాటలే కనిపిస్తాయి కాని పోయారు, వచ్చినారు, పోయిండ్రు, వచ్చిండ్రు వంటి తెలంగాణ వాడుక మాటలు కనిపించవు.

2. పత్రికలు : దిన, వార, మాస పత్రికలు అన్నీ ఆంధ్రప్రాంతనుంచి లేదా హైదరాబాదునుంచి వచ్చినా సంపాదకులు, రచయితలు ఎక్కువ మంది ఆంధ్రప్రాంతం వారే ఉన్నారు. పత్రికల్లో వాడే పదాలు, వాక్యాలు మొదటగా అంతగా పరిచయంలేకపోయినా క్రమంగా అలవాటు పడవలసి వచ్చింది. వారపత్రికల్లో కథలు, సీరియల్స్, ఇతర శీర్షికలు ఆంధ్రప్రాంతంవారివే ఎక్కువగా పత్రికల్లో చదవడం వలన కూడా చదువుకునే వారిని ప్రభావితం చేశాయి.

3.రేడియో, సినిమా, టీవీ : ఒకప్పుడు రేడియో కార్యక్రమాలు చదువురాని వారిని కూడా ప్రభావితం చేశాయి. వ్యవసాయ కార్యక్రమాలు, కార్మికుల కార్యక్రమాలు, పిల్లల కార్యక్రమాలు, నాటికలు, వార్తలు ఇట్లాంటి వాటినిండా ఆంధ్రప్రాంత(రెండున్నరజిల్లాల కొన్ని ఆధిపత్యకులాల)భాషా ప్రయోగమో ఉందనడం అసత్యం కాదు. ఏవో కొన్ని గ్రామీణ కార్యక్రమాల్లో, జానపదగేయాల్లో వేరు వేరు ప్రాంతాల భాష కనిపించినా అది వైవిధ్యం కోసమే కాని అందరూ పాటించదగినదన్నట్లుగా ఉండేవికావు. సినిమాలు సామాన్యులను అత్యంత ప్రభావితం చేశాయనడం ఎవ్వరూ కాదనలేని నిజం. సినిమాల్లో మాటలు,పాటలు ఎన్నో పదాలను తెలంగాణ ఇతర ప్రాంతాల వారు కూడా అలవాటు చేసుకునేటట్లు చేశాయి. ఉదాహరణకు చాలా ప్రసిద్ధమయిన పాట ' ఏరువాకా సాగారో రన్నా చిన్నన్నా ' అనే పాట లో ఏరువాక అంటే తెలంగాణ ప్రాంతం వారికి తెలియదు. ఇక్కడ ఆ మాట వాడుకలో లేదు. కాని వలపల దాపల ఎడ్లతోలుకొని, ఇల్లాలును నీ వెంటబెట్టుకొని వంటి పరిచయమైన మాటలతో పనులతో ఆ పాటను ఆత్మీయం చేసుకున్నారు. ఏరువాక ఇప్పటికీ వాడుకలోనికి రాని మాట. అండీ ! ఏమండీ ! ఇప్పుడు సర్వసామాన్యమై పోయాయి.

ఒకప్పుడు తెలంగాణలో ఈ అండీ లేదు. అయ్యా, అన్నా అనే వారు . వరుసబట్టి, వయసుబట్టి సంబోధించేవారు. పిలుచుకునేవారు. ఇప్పటికీ పేరుకు అన్న జోడించి మాట్లాడడం తెలంగాణ ప్రాంతంలో ఉంది. కొద్ది పరిచయంఅయితే మరోసారి కలిసినపుడు పేరుతో అన్న చేర్చి ఆత్మీయంగా పిలుచుకుంటారు, పలకరించుకుంటారు. రామన్న, రాజన్న, వెంకన్న, ఎల్లన్న, మల్లన్న, ఇట్లా . అయితే సినిమాల్లో ఈ అన్న అనే పిలుపును రౌడీలు, రౌడీ నాయకులు పిలుచుకుంటున్నట్లు చూపించి అదేదో తప్పుగానో, న్యూనంగానో ఉందనే భావం కలిగించారు. ఈ సినిమాల ప్రభావంతోనే అవ్వ, అయ్య, , అమ్మ నాయిన, ఆయి బాపు, చిన్నయ్య, చిన్నాన్న, చినబాపు, కాక, ఏరాలు, సడ్డకుడు ఇట్లాంటి మాటలు అమ్మ నాన్న, బాబాయ్ వంటి మాటల దాడిలో కనుమరుగయ్యాయి. బాబాయ్, తోడికోడలు, తోడల్లుడు అనే మాటలు తెలంగాణలో లేవు. ఇప్పుడది వాడుకయింది. ఈ వాడుక ఎవరు చేశారు. ఏ భాషా సిద్ధాంతం ప్రకారం జరిగింది? అత్త, మామ, అక్క, అన్న అనే సాధారణ పిలుపులుండేవి, స్థాయినిబట్టి కొందరు గారు అని వారు వీరు అని మర్యాద, గౌరవపూర్వకంగా బహువచన ప్రయోగాలుండేవి. కాని ఇప్పుడందరూ అత్తయ్య, మామయ్య, అక్కయ్య, అన్నయ్య అయిపోయాయి. అత్తమ్మ, మామయ్య అని ఉండేవి.అక్కమ్మ అని అక్కను అమ్మతో సమానంగా పిలిచేవారు. ఇప్పుడు లేవు. మా ఆయన, మా ఆవిడ అనే మాటలు లేవు. మా ఇంటిది, మా ఇంటాయన, ఉన్నత వర్గాల్లో ఇంటివారు అని సంబోధించేవారు. ఇల్లుకు ఆలు ఇల్లాలు అయినపుడు, ఇంటికి ఆయన ఇంటాయన ఆవడంలో తప్పులేదుకదా. ఇప్పుడు వ్యాకరణం ప్రకారం, భాషా సిద్ధాంతాల ప్రకారం తప్పొప్పుల చర్చ చేయడం లేదు. వాడుకలో వచ్చిన మార్పులను మాత్రమే మీ ముందుంచుతున్నాను.(ఇప్పుడిప్పుడు పల్లెల్లో కూడా మమ్మీ డాడీ, అంకుల్ ఆంటీలు వచ్చి అన్నిటినీ మరిచిపోతున్నారు)

తెలంగాణలో అన్నం తిన్నవా? పన్నవా? అనే మాటలుండేవి. ఇప్పుడు భోజనం చేసినవా? అని వచ్చింది. భోజనం చేయడం అనేపదంలోని చేయడం క్రియకు, అన్నంతినడంలోని తినే క్రియకు ఎంతో వ్యత్యాసముంది. ఎంతో సహజసుందరంగా ఉండే పదజాలమంతా కనుమరుగయిపోవడానికి కారణం సినిమా, రేడియో మొదలయినవి కావా? అందులో ఉన్న ఆధిపత్య ప్రాంతాల కులాల ప్రాబల్యం కాదా?

గ్రామదేవతలకుకూడా బోనం పెట్టడం ఉంది. భోజనం అనరు.పెండ్లి కి లగ్గం అనే ఎక్కువగా వాడుకలో ఉండేది. పిల్ల పిల్లగాడు అనేవాళ్లు లేదా పడుచు పినుమడు, అనేవాళ్ళు, పెండ్లి పిల్లగాడు, పెండ్లిపిల్ల, పెనిమిటి, పెనికూతురు అనేవాళ్ళు ఇప్పుడందరూ అబ్బాయి, అమ్మాయి గా మారి పోయి మా మాటలన్నీ మరిచిపోయేదశవచ్చింది. దీనికి కారణం ఎవరు?

ఇట్లా అన్నివాడుకలకు, అన్ని వేడుకలకు, అన్ని సందర్భాలకు సరిపోయిన సహజమయిన పదజాలమంతా కనుమరుగయి కేవలం సినిమా భాష సర్వత్రా

వ్యాపించడం ఇవాళ చూస్తున్నాం.సినిమా పరిశ్రమ ఎవరిచేతిలో ఉంది? తెలంగాణ భాష సేవకులకు, వాచ్‌మెన్‌లకు, రౌడీలకు, పనిమనుషులకు వాడి ఆ భాషను కించపరచిన సత్యాన్ని ఎందరో ఎన్నోసార్లు ఎత్తి చూపారు. ఇదంతా కేవలం ఒక ప్రాంతం భాష ఆధిపత్యం చేయడం కాదా?

పాలనా పరంగా ఆయా శాఖలో ఉపయోగించిన పదజాలం కొద్దిమాత్రమైనా (ఎక్కువగా ఇంగ్లీషులోనే ఉంది కనుక) అందులో కూడా కొత్తమాటలు వచ్చి చేరాయి. వ్యవసాయంలో చేన్లు చెలకలు పొలాలు తోటలు అనే నాలుగు మాటలు మాట్లాడేవారు. చేన్లు అంటే జొన్న, పెసర, నువ్వు, ఉలువ, కంది మొదలైన పంటలు పండేభూములు. చెలకలు కేవలం పశువులకు మేతకోసం వదిలిపెట్టిన భూములు. పొలాలు వరిపండించేవి. తోటలు అంటే మిరప, మొక్కజొన్న , పసుపు మొదలైనవి పండించేవి. మామిడి, బత్తాయి, నిమ్మ, జామ తోటలు ఇటీవలి కాలంలో ఎక్కువగా వచ్చినాయి. అరటి, కొబ్బరి తోటలు లేనేలేవు. ఇప్పుడు ఈ భూములకే వ్యవసాయశాఖ కారణంగా మెట్టచేలు, పల్లపు చేలు, ఒక్కొక్కసారి పంటచేలు అంటే పంటపండే అన్నీ అని పదాలు వచ్చి చేరాయి. వానాకాలం, యాసంగి (వేసంగి) పంటలు అనే మాటలకు కొత్తమాటలు వచ్చి చేరాయి. అన్ని రంగాలలో కొత్త పదజాలం వచ్చి చేరింది.

ఇట్లాంటి ఉదాహరణలు ఎన్నయినా చూపవచ్చు. ఇదంతా రుద్దడం కాదా! అప్పుడు వాళ్ళకు మే ఆధిపత్యం చేస్తున్నామన్న ధ్యాస ఉందా? మేము భాషాధిపత్యానికి గురవుతున్నామన్న ధ్యాస తెలంగాణ వారికి ఆనాడు ఉందా? ఉండకపోవచ్చు. కాని చారిత్రకంగా జరిగిన వాస్తవాలు ఇవి. ఇప్పుడెవరినీ నేరస్థులుగా చూడవలసిన పనిలేదు. ఒక చారిత్రక పరిణామంగా అనుకుందాం. ఎవరి అస్తిత్వాన్ని వాళ్ళం కాపాడుకుందాం. ఒకరికొకరు ఆత్మీయంగానే ఉందాం. రాజకీయంగా పరిపాలనా పరంగా వేరుకావాలనే ప్రజల ఆకాంక్షలకు అడ్డం పడి అనేక విద్వేషాలు రెచ్చగొట్టుకోవడం సరికాదు. ఎన్టీరామారావు పంచాయితీ సమితి స్థానాల్లో మండలాలు ఏర్పాటు చేయడం ప్రజలక సౌకర్యం కొరకు పరిపాలనా సౌలభ్యం కొరకే కాని విడదీయడానికి కాదుకదా ! అట్లే రాష్ట్రాలు పాలనా పరంగా విడిపోవడం వలన కలిగే నష్టమెవరికీ లేదు. ఈ ఘర్షణలో చరిత్రను తవ్వుకోవడం మూలాలు వెతుక్కోవడం అనే మంచితో పాటు పరస్పరం వైషమ్య వైరుధ్యాలు పెంచుకోవడమే అవుతుంది.

ఇప్పుడు మేం కొంత తెలుసుకొని మా బాధలు మేం పడతం, మా మాటలు మేం మాట్లాడుతం అంటే మీరే కాదు మేమూ అణచివేయబడ్డామని ఉత్తరాంధ్ర వారు, రాయలసీమవారు వాదించడం అస్తిత్వవాదమా? ఆటంకవాదమా? ఎప్పుడూ తెలంగాణ గొంతెత్తినప్పుడే వీరెందుకు స్పందిస్తారు? ఎన్నిగా విడిపోతారు? ఎవరెవరు కలుస్తారు? ఇవన్నీ మాకు ముఖ్యం కాదు. డా కొండలరావుగారు చెప్పినట్లు మా తెలంగాణ మాట వేరు.బాట వేరు. డా.అద్దంకి శ్రీనివాస్‌గారు చెప్పినట్లు రాజకీయ బాట వేరు. ఈ రాజకీయ బాట వెనుక ప్రజల మాట ఉందనేది గమనించాలి.

తెలంగాణా సెంటిమెంట్

– జగపతిరావు వెల్చాల

ఐదు దశాబ్దాల నిరంతర తెలంగాణా పోరాట ఉద్యమంలో ఎందరో తమ ప్రాణాలు పోగొట్టుకున్నారు. నిరాశ్రయులైనారు. ప్రాణాలను ఆహుతిచ్చినారు. లక్షలాది మంది తమ జీవిత ఆశయమైన తెలంగాణా రాష్ట్రం సాధించటానికి అంకితమైపోయారు. వారి సంకల్పసిద్ధి వలననే తెలంగాణా 'సెంటిమెంట్' ఆవిర్భవించి మహాశక్తిగా రూపు దిద్దుకుంది.

'సెంటిమెంట్' అనేది అంతరాత్మ ప్రభోదం. ఒక అనీర్వచనీయమైన మానసిక స్పందన ఇది కంటికి కనపడని ప్రజానాడి. 'సెంటిమెంట్' ఒక అనిర్వచనీయమైన మానసిక సంఘర్షణ. ఒక ప్రగాఢ విశ్వాసం, భావోద్వేగం ద్వారా కలిగిన ఆత్మ ప్రేరణ. భావోద్రిక్తత వలన భావ సారూప్యత, హృదయ స్పందన వలన ఉత్పన్నమైన ఒక అకుంఠిత దీక్ష, పట్టుదల.

'సెంటిమెంట్' కారణంగానే ప్రపంచ వ్యాప్తంగా ఎన్నో ఉద్యమాలు వందల సంవత్సరాలుగా కొనసాగుతున్నాయి. బోడా.భూభాగంలో, నాగాల్యాండులో, ఐరిష్ రిపబ్లిక్‌లో, ప్యాలెస్టిన్‌లో, తుర్కిస్థాన్‌లో ఇంకా ఎన్నెన్నో దేశాల్లో 'సెంటిమెంట్' ఎన్నో ఉద్యమాలను ప్రభావితం చేస్తున్నది. అక్కడ దశాబ్దాలుగా ప్రజా ఉద్యమాలపై మారణకాండలు కొనసాగుతున్నాయి.

'సెంటిమెంట్' ఆధారంగానే ఆంధ్రులు మద్రాసు రాష్ట్రం నుండి విడిపోయి ఆంధ్రరాష్ట్రం ఏర్పర్చుకున్నారు. తమిళ 'తంబి'లు హిందీకి వ్యతిరేకంగా పోరడి తమ భాష ఔన్నత్యాన్ని కాపాడుకున్నారు. 'ద్రావిడ సంస్కృతి సెంటిమెంటు' ను ముందుంచి ప్రత్యేక దేశంగా విడిపోదామని నినాదం చేసారు. ఆంధ్రలో 'ముల్కీ రూల్సు' వ్యతిరేకంగా 'ఆంధ్రా సెంటిమెంటు'ను ఎగదోసి ఆంధ్రావారు ఉద్యమం లేవనెత్తి విడిపోదామని రగడచేశారు. యన్.టి.రామారావుగారు 'తెలుగు వారి ఆత్మాభిమానం సెంటిమెంటు'ను వాడుకొని అధికారం కైవసం చేసుకున్నారు. ఇందిరాగాంధీ గారు "పేదరికం' సెంటిమెంటును 'క్యాచ్' చేసి 'గరీబీ హటావో' నినాదం ద్వారా అధికార పీఠం ఎక్కగలిగారు.

సెంటిమెంట్‌ను ఎదుర్కోవటానికి క్షుద్రపన్నాగాలు ఎత్తుగడల ప్రక్రియలు పనికిరావు. డబ్బు, పదవుల ప్రలోభాలు పనిచేయవు. తెలంగాణా అభివృద్ధి మంత్రం లెక్కకు తీసుకోబడదు. నీచ, నికృష్ట, పక్షపాత, విద్వేషపూరిత గోల్‌మాల్ లెక్కలు దానిని అడ్డుకో లేవు. ఆశలను, ఆవేశాలను అవి అణచలేవు.

సెంటిమెంటు దేశభక్తి పోరాటం లాంటిది. అది భావోద్రిక్తతను, మానసిక తీవ్రతను తీవ్రతరం చేస్తుంది. ఎంతకాలం గడిచినా సెంటిమెంటు నివురుగప్పిన నిప్పులా అణువణువుల్లో దాగి ప్రజ్వరిల్లుతుంది. విప్లవానికి, తిరుగుబాటుకు అది దారితీస్తుంది.

అభివృద్ధితో సెంటిమెంట్‌ను ముడిపెట్టడం అశాస్త్రీయం, అసమంజసం. అది బ్రిటీష్ సామ్రాజ్యం నుండి స్వాతంత్ర్యం కోరేవారికి అభివృద్ధిని ఎర చూపినట్లుగా వుంటుంది.

అమెరికా ఒక తెల్లవారి దేశం. వారిదీ, బ్రిటిష్ వాసులదీ ఒకే 'ఎథినిక్' గ్రూపు. వారి భాష, మతం ఒకటే. అయినా అమెరికా దేశస్థులు తమ సంతతి వారిని తమ దేశం నుండి తరిమికొట్టి 'అమెరికన్ సెంటిమెంట్' ఆధారంగానే వారి స్వాతంత్ర్యం సాధించుకున్నారు.

తెలివిగలవారు తన గురించి ఆలోచిస్తే స్వార్థం అంటారు. ఇతరుల కోసం తన తెలివిని ఉపయోగిస్తే త్యాగం అంటారు, మేధావి అంటారు. ఆంధ్రప్రాంత మేధావులు, జర్నలిస్టులు, నాయకులు తెలంగాణా ప్రాంత ప్రజలను చైతన్యవంతం చేసి ఎదిగించే కార్యక్రమాలు, నిర్మాణాలు ఎందుకు చేపట్టలేకపోయారు? వేలెకరాల తెలంగాణా భూస్వాములు పారిశ్రామిక వేత్తలుగా, కాంట్రాక్టర్లుగా, విద్యారంగ వ్యవస్థాపకులుగా ఎదిగే క్రమాన్ని ఎందుకు ముందుకు తీసుకురాలేకపోయారు? ఆంధ్రప్రాంతం వారి వలన విస్తరణ స్వార్థానికి సంబంధించిందని ఇది స్పష్టం చేస్తుంది.

ఇందుకు భిన్నంగా అరబ్ దేశాల్లోకి తెలుగు ప్రజలు వలస వెళుతున్నారు. అరబ్బు దేశాల అభివృద్ధి కోసం కూలీలుగా, నిపుణులుగా పనిచేస్తున్నారు. అంతే తప్ప అక్కడి స్థానిక వనరులను ఉపయోగించుకొని తెలుగువాళ్లు అక్కడ పారిశ్రామిక వేత్తలుగా, యజమానులుగా ఎదగడం లేదు. అందువల్ల ఇలాంటి వలసలను వ్యతిరేకించాల్సిన అవసరం లేదు. ఇలాంటి వలసలు ఏ దేశానికైనా, ఏ ప్రాంతానికైనా అవసరమే. వారిని స్థానిక ప్రజలు కూడా ఆదరిస్తారు. తెలంగాణా జిల్లాల్లో ప్రకాశం, నెల్లూరు జిల్లాల నుండి వేలాది పేదలు దశాబ్దాలుగా వలస వచ్చి స్థానిక ప్రజల భవన నిర్మాణంలో కూలీలుగా, మేస్త్రీలుగా పనిచేస్తూ స్థిరపడుతున్నారు. అలా స్థానిక ప్రజల అభివృద్ధికోసం వారి కృషి సాగింది. ఈ సందర్భంగా కూడా స్థానిక కూలీలు, మేస్త్రీలు తమ కూలి కొల్లగొడుతున్నారని గొడవలు జరిగాయి. అయితే ఎవరు ఎక్కువ పనిచేస్తారో వారినే తీసుకుంటున్నాం. మీరు వారిలాగా ఎక్కువ పని చేయండి అని నిలదీశారు. వెనుకబడిన వారు వెనుకబడ్డారు. పనిలో నైపుణ్యం పెంచుకున్న వాళ్లు పోటీపడి ఉపాధి గెలుచుకున్నారు. అందువల్ల స్థానిక ప్రజలు అభివృద్ధి చెందకుండా ఒక నగరం, ఒక పట్టణం, ఒక ప్రాంతం అభివృద్ధి చెందింది అంటే అది స్పష్టంగా స్థానిక వనరులను దోపిడీ చేస్తూ ఎదిగిన వలస వాదుల అభివృద్ధి అని అర్థం. – సామాజిక తత్వవేత్త బి.ఎస్.రాములు

సంస్కృతిని పరిరక్షించవలసిన న్యాయవ్యవస్థ పట్ల కూడా తెలంగాణా వారియెడ ఆంధ్రాపాలకుల కుసంస్కృతే

– యం.జగ్గారావు

'మా రాష్ట్రం మాకు కావాలి' అన్న నినాదంలో ఎంత న్యాయబద్ధత వుందో తెలుసుకోవడానికి న్యాయవ్యవస్థలో జరిగిన అన్యాయాల గురించి పరిశీలించాల్సిన అవసరం వుంది. పక్షపాతం, వివక్ష ఎంత వుందో బోధపడాలంటే కొన్ని విషయాలు తెలియాలి.

ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం ఏర్పడిన నాటినుంచి అంటే గత 54 సంవత్సరాలనుంచి ఇప్పటిదాకా 16 మంది అడ్వకేట్ జనరల్స్‌ని ప్రభుత్వం నియమించింది. అందులో 4 జిల్లాలే వున్న రాయలసీమ నుంచి 8 మంది నియామకం జరిగింది. మిగతా 8 మంది నియామకం 9 సర్కార్ జిల్లాల నుంచి జరిగింది. 10 జిల్లాలు వున్న తెలంగాణా నుంచి ఒక్కరుకూడా అడ్వకేట్ జనరల్‌గా నియమించబడలేదు. 16 మంది అడ్వకేట్ జనరల్స్‌లో ఒక్క చిత్తూరు జిల్లానుంచే 6 గురు నియామకం కావడం గమనించాల్సిన అంశం. రాయలసీమ, సర్కార్‌జిల్లాల వాళ్ళే తెలివిగల వాళ్ళు అని అనుకోవడానికి వీల్లేదు. ఈ నియమకాలు ముఖ్యమంత్రి ఇష్టానుసారం జరుగుతాయి. వీరి యోగ్యత, నిష్కాపట్యం, నిర్వహణ అత్యుత్తమంగా వుందని అనుకోవడానికి వీల్లేదు. చాలామంది అడ్వకేట్ జనరల్స్‌లో యోగ్యత, నిష్కాపట్యం, నిర్వహణ సరిగ్గా లేకపోవడం వల్ల హైకోర్టుల్లో చాలా కేసులు వీగిపోయాయని మాజీ అడ్వకేట్ జనరల్ ఇటీవల ఒక ఇంటర్వ్యూలో ప్రత్యేకంగా పేర్కొన్నారు. అడ్వకేట్ జనరల్ నియామకాల్లో తెలంగాణ న్యాయ కోవిదులకు జరిగిన అన్యాయానికి బాధ్యులెవరు? ఇంత వివక్షతకు కారణం ఏమిటి?

ఈ 54 సంవత్సరాల్లో హైకోర్టులో ఒక్క పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటర్ కూడా తెలంగాణా ప్రాంతం నుంచి నియామకం జరగలేదు. అడ్వకేట్ జనరల్ సిఫారసుల మేరకే హైకోర్టుల్లో ప్రభుత్వ న్యాయవాదులు, ప్రభుత్వలీగల్ సంస్థలకి న్యాయసలహాదారుల నియామకం జరుగుతుంది. తెలంగాణ నుంచి అడ్వకేట్ జనరల్ నియామకం ఇంతవరకూ జరగలేదు కాబట్టి ఆ నియామకాల్లో తీవ్రమైన అన్యాయం జరిగింది. తెలంగాణ ప్రాంత న్యాయవాదులు వివక్షతకి గురైనారు.

న్యాయ కార్యదర్శుల విషయంలో కూడా తెలంగాణ ప్రాంత న్యాయమూర్తులు వివక్షతకి గురైనారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడినప్పటి నుంచి ఇప్పటి వరకు ఒక్క తెలంగాణా న్యాయమూర్తి కూడా న్యాయకార్యదర్శిగా నియమించబడలేదు. ఆంధ్రవలసవాదుల గుత్తాధిపత్యం వల్ల న్యాయ వాదులు, న్యాయమూర్తులు నలిగిపోయినారు.

ఇక న్యాయవ్యవస్థ విషయానికి వస్తే రక్తం మసలుతుంది. ఆంధ్రప్రదేశ్ హైకోర్టు ఏర్పాటులోనే కుట్ర జరిగింది. హైదరాబాద్ రాష్ట్ర హైకోర్టు రెండూ విలీనమయ్యి ఆంధ్రప్రదేశ్ హైకోర్టు ఏర్పడింది. నిజానికి ఆంధ్ర హైకోర్టు హైదరాబాద్ హైకోర్టులో విలీనమైందని చెప్పాలి. కొత్త హైకోర్టుకి వచ్చిన న్యాయమూర్తులు కొత్త హైకోర్టులో ప్రమాణస్వీకారం చేయాల్సి వుంటుంది. రెండు హైకోర్టుల విలీనంవల్ల ఆంధ్రప్రదేశ్ హైకోర్టు ఏర్పడితే అందరు న్యాయమూర్తులు ప్రమాణ స్వీకారం చేయాలి. కానీ ఆంధ్రప్రదేశ్ హైకోర్టులో ఆ విధంగా జరగలేదు. హైదరాబాద్ హైకోర్టు న్యాయమూర్తులు మాత్రమే ప్రమాణస్వీకారం చేశారు. ఇది న్యాయవిరుద్ధమే కాదు, హైదరాబాద్ హైకోర్టు న్యాయమూర్తుల ఆత్మగౌరవాన్ని కించపరచడం కూడా.

అన్యాయం ఇక్కడితో ఆగిపోలేదు. సీనియారిటీ విషయంలో కూడా హైదరాబాద్ రాష్ట్ర న్యాయమూర్తులకి తీవ్రమైన అన్యాయం జరిగింది. రెండు హైకోర్టులు విలీనమైనప్పుడు 'ఇంటర్‌సీ' సీనియారిటీ ఏర్పాటు కావాలి. కానీ అది జరుగలేదు. ఆంధ్ర హైకోర్టులో జూనియర్‌మోస్ట్ న్యాయమూర్తి శ్రీ ఎన్.పి.కృష్ణారావు (1955), హైదరాబాద్ హైకోర్టులోని సీనియర్ మోస్ట్ న్యాయమూర్తి శ్రీ ఖమర్ హుస్సేన్ (1946), జూనియర్ మోస్ట్ న్యాయమూర్తి శ్రీ పింగల జగన్‌మోహన్‌రెడ్డి (1952). వీళ్ళ నియామకపు తేదీల ప్రకారం సీనియారిటీ నిర్ణయించాలి. కానీ ఆ విధంగా జరుగలేదు. వీళ్ళందరినీ ఆంధ్రహైకోర్టులోని జూనియర్ మోస్ట్ న్యాయమూర్తి ఎన్.పి. కృష్ణారావు (1955లో నియమితులైనారు) క్రింద వీరిని పెట్టారు. 1946లో నియమితులైన న్యాయమూర్తి ఖమర్ హుస్సేన్ (హైదరాబాద్ హైకోర్టు) అతనికి చాలా జూనియర్ అయిన ఆంధ్రా హైకోర్టు న్యాయమూర్తి ఎన్.పి.కృష్ణారావు క్రింద వుంచడం జరిగింది. కారణంగా హైదరాబాద్ న్యాయమూర్తులు, హైకోర్టు న్యాయమూర్తుల ఎంపికలో, అదే విధంగా జిల్లా జడ్జిల ఎంపికలో క్రియాశీలకమైన పాత్రని కోల్పోయినారు. హైకోర్టు న్యాయమూర్తుల ఎంపికలో మొదటి ముగ్గురు న్యాయమూర్తులు ప్రధానపాత్ర వహిస్తారు. అదేవిధంగా జిల్లా జడ్జీల ఎంపికలో కూడా. 1996 వరకు జిల్లా జడ్జీల నియామకం ఇంటర్వ్యూల ద్వారా మాత్రమే జరిగేది. ఈ కారణం వల్ల తెలంగాణ ప్రాంత న్యాయవాదులు జిల్లా జడ్జీలుగా ఎంపిక అయ్యే అవకాశాలు సన్నగిల్లాయి.

ఆ తొలిరోజుల్లో జరిగిన మరో ద్రోహం జస్టిస్ కుమరయ్య ఉదంతం. జస్టిస్ కుమరయ్యను ఆంధ్రప్రదేశ్ హైకోర్టులో అదనపు న్యామూర్తిగా నియమించారు. ఈ నియామకం జరిగిన ఒక సంవత్సరం తరువాత కుమరయ్యను శాశ్వత న్యాయమూర్తిగా నియమించే తరుణంలో ఆయనను కాకుండా మద్రాస్ హైకోర్టులో న్యాయవాదిగా ప్రాక్టీస్ చేస్తున్న బసిరెడ్డిని శాశ్వత న్యాయమూర్తిగా నియమించారు. క్రిమినల్ న్యాయవాదిగా పేరుమోసిన బసిరెడ్డి జస్టిస్ కుమరయ్యకు జూనియర్‌గా ఉండడానికి

ఒప్పుకోడన్న కారణంగా అలా చేశారని అప్పటి ప్రధాన న్యాయమూర్తి అభిప్రాయపడినారు. 1957అక్టోబర్10న బసిరెడ్డి న్యాయమూర్తిగా నియమితులు కాగా, పన్నెండు రోజుల తర్వాత జస్టిస్ కుమరయ్యను శాశ్వత న్యాయమూర్తిగా నియమించారు. బసిరెడ్డికి ప్రాధాన్యమివ్వడంలో కుట్ర వుంది. తెలంగాణా న్యాయమూర్తులు సీనియర్ న్యాయమూర్తులుగా ఉండకుండా చూడడమే ఆ కుట్ర. ఆంధ్రప్రదేశ్ హైకోర్టు ఏర్పడటంతోనే హైదరాబాద్ హైకోర్టు ప్రధాన న్యాయమూర్తి శ్రీపతిరావు తన ప్రధాన న్యాయమూర్తి పదవిని కోల్పోయి, బొంబాయి హైకోర్టు న్యాయమూర్తిగా వెళ్ళిపోవాల్సి వచ్చింది. అదే విధంగా హైదరాబాద్ హైకోర్టు న్యాయమూర్తులు ఆంధ్రా హైకోర్టులోని జూనియర్ మోస్ట్ న్యాయమూర్తికి జూనియర్లుగా మారిపోయినారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ హైకోర్టు ఏర్పాటులో జరిగిన అన్యాయం 54 సంవత్సరాలుగా కొనసాగుతూనే వుంది. అప్పుడు జరిగిన ద్రోహం ఇంకా విస్తృతరూపంలో కన్పిస్తూనే వుంది.

ఇక ఆంధ్రప్రదేశ్ హైకోర్టు ఉనికిని ప్రశ్నిస్తూ దాఖలైన రిట్ పిటీషన్ ఆరోజు విచారణకి రాలేదు. 1950 నవంబర్5, ఉదయం పదిన్నరకు ఆంధ్రప్రదేశ్ హైకోర్టు తన పని ప్రారంభించింది. ప్రధాన న్యాయమూర్తి కోర్టులోని బెంచిలో ప్రధాన న్యాయమూర్తి కోకా సుబ్బారావు, జస్టిస్ రామ్ మనోహర్ ప్రసాద్‌లు వున్నారు. బెల్లు మ్రోగిన వెంటనే న్యాయమూర్తులు కోర్టు హాల్లోకి వచ్చి తమ స్థానాల్లో కూర్చున్నారు. వారు కూర్చోగానే తెలంగాణాకు చెందిన సీనియర్ న్యాయవాది బారిస్టర్ శ్రీకిషన్ లేచి "మైలార్డ్! నేనొక రిట్ పిటీషన్ దాఖలు చేశాను. అందులో రాజ్యంగ పరమైన అంశాలను లేవనెత్తాను. ఈ కోర్టు పనిచేసే విధానాన్ని, అధికార పరిధిని ప్రశ్నించాను. ఆ కేసు మొదటగా విచారించాలని కోరుతున్నా"నని అన్నారు. "అంతేకాదు, ఇప్పుడు మీరు అధిరోహిస్తున్న బెంచి పరిధిని కూడా ప్రశ్నిస్తున్నాను. అందుకని మీరు నా రిట్ పిటీషన్ని ముందుగా వినాల"ని కోరారు బారిస్టర్ శ్రీకిషన్.

కాజ్‌లిస్టులో కేసులేదని అందుకని అది వినే అవకాశం లేదని కోకా సుబ్బారావు అన్నారు. ఇతర కేసులని పిలవమని బెంచి క్లర్క్‌ని ఆదేశించారు. బారిస్టర్ శ్రీ కిషన్ మిన్నకుండి పోలేదు. తన వాదనని కోర్టు వినకపోవడం చట్ట వ్యతిరేకమని అరిచాడు శ్రీ కిషన్.

శ్రీ కిషన్ కోర్టు పనికి అంతరాయం కలిగిస్తే అతన్ని బయటకు పంపించాలని రిజిస్ట్రార్‌కి చీఫ్ జస్టిస్ ఆదేశాలు జారీ చేశారు. కాజ్ లిస్టులో వున్న కేసులని మాత్రమే వినడం ఆంధ్రా హైకోర్టు పద్ధతని కూడా చీఫ్ జస్టిస్ అన్నారు. కాజ్‌లిస్ట్‌లు కేసులని వుంచే పని రిజిస్ట్రార్ చేస్తారు. అప్పుడు రిజిస్ట్రార్ ఆంధ్రప్రాంతం నుంచి వచ్చిన వ్యక్తి. హైదరాబాద్‌లో ఏర్పాటైన హైకోర్టులో నడిచింది ఆంధ్రాహైకోర్టు

పద్ధతి. ఆంధ్రప్రదేశ్ ఉనికినే ప్రశ్నించిన రిట్ పిటీషన్ని ఆ రోజు విచారించలేదు. ఆ తరువాత ఎప్పుడో పరిష్కరించారు. ఆ రోజునే విచారిస్తే ఫలితాలు మరో విధంగా ఉండేవి.

హైదరాబాద్ హైకోర్టు రిజిస్ట్రార్‌గా పనిచేసిన వ్యక్తి ఆంధ్రప్రదేశ్ హైకోర్టు ఏర్పాటు కావడం వల్ల తన పదవిని కోల్పోయినాడు. ఆంధ్రా రిజిస్ట్రార్‌తో అవమానించబడ్డాడు. ఆంధ్రా వలసపాలకుల గుత్తాధిపత్యం క్రింద తెలంగాణ న్యాయవాదులు, తెలంగాణ న్యాయమూర్తులు నలిగిపోయారు, నలిగిపోతున్నారు. ఇప్పటివరకూ హైకోర్టుకి ఎంపిక చేసిన న్యాయమూర్తుల వివరాలు చూస్తే ఈ విషయం ఇంకా స్పష్టమౌతుంది.

మద్రాస్ రాష్ట్రంలో ఆంధ్రులు రెండవ తరగతి పౌరులుగా బ్రతికారు. అది వాళ్ళ గడ్డ కాదు. హైదరాబాద్ తెలంగాణ గడ్డ. తెలంగాణ న్యాయవాదులు, తెలంగాణ న్యాయమూర్తులు తమ గడ్డ మీదే రెండవ తరగతి పౌరులుగా బ్రతుకుతున్నారు. ఇది ఇంకా ఎన్నాళ్ళు? స్వయం పరిపాలన, స్వీయ న్యాయపరిపాలన తెలంగాణ ప్రజల ప్రజాస్వామ్య హక్కు

ఇక న్యాయమూర్తుల సంఖ్య విషయానికి వస్తే న్యాయమూర్తుల సంఖ్యలో పది శాతం కూడా తెలంగాణ న్యాయమూర్తులు లేరు. ప్రతిభ లేకపోవడం వల్ల ఈ విధంగా జరగడం లేదు. ధానికి కారణం పాలకుల పక్షపాత వైఖరే.

సంస్కృతిని పరిరక్షించే న్యాయవ్యవస్థ పట్ల కూడా ఆంధ్రా పాలకులు అవలంబించే కుసంస్కృతి వలననే ఈ అన్యాయాలన్నీ జరుగుతున్నాయి. న్యాయవ్యవస్థ పట్లే ఇలాంటి కుటిల సంస్కృతి ఉంటే తక్కిన వాటిలో ఇక న్యాయమెలా జరుగుతుంది తెలంగాణా వారికి?

'ముంగిలి' ముందడుగు

ఈ మధ్య, 'తెలంగాణా ప్రచురణలు' వారు డా॥ సుంకిరెడ్డి నారాయణరెడ్డి గారి 'ముంగిలి'యను తెలంగాణా ప్రాచీన సాహిత్యానికి చెందిన బృహత్గ్రంధమొకటి వెలువరించారు. దీనిలో ఒకప్పటి తెలంగాణా సాహిత్య వైభవం గురించి చాలా సమాచార సామగ్రి సేకరించి పొందుపరిచారు. తెలంగాణా సాహిత్యాభిమానులు, తెలంగాణా అభిమానులందరూ తప్పకుండా చదవలవలసిన పుస్తకమిది. (కొని చదవవలసింది) దీనితో పాటు ఈ రచయిత మరో రచయిత సురేంద్రరాజుతో కలిసి తెలంగాణా ఆధునిక కవిత్వం గురించి తెచ్చిన 'మత్తడి'ని కూడా చదివితే ఈ ప్రాంతం వారికి ఎంతో కొంత తెలంగాణా సాహిత్యం యొక్క పూర్వాపరాలు, ఆధునిక సాహిత్యం యొక్క ప్రగతి తెలుస్తాయి. 'ముంగిలి'నుండి కొన్ని భావాలు దీనిలో నారాయణరెడ్డి గారి, తెలంగాణా ప్రచురణలు వారి సౌహార్ద్రంతో పొందుపరుస్తున్నాం.

– *డా॥ కొండలరావు వెల్చాల*
కన్వీనర్, తెలంగాణా కల్చరల్ ఫోరమ్

'తష్ణ' నుండి

తనను తాను తెలుసుకుంటున్న తెలంగాణ – విస్మరణకు, వివక్షకు, వక్రీకరణకు గురైన తన చరిత్ర, సంస్కృతి, సాహిత్య మూలాల అన్వేషణకు శ్రీకారం చుట్టింది. ఈ అన్వేషణ గవేషణలో బయటపడ్డ సాహితీ వజ్ర వైఢూర్యాలను తెలుగు ప్రజలందరికీ అందుబాటులోకి తీసుకొచ్చే ప్రయత్నమిది. తెలంగాణ తల్లి బిడ్డలుగా కొంతమంది మిత్రులం ప్రత్యేక అస్తిత్వసోయితో ఈ తెలంగాణ ప్రచురణలు ప్రారంభించాం. తెలంగాణ గత వైభవాన్ని, గౌరవాన్ని, కీర్తిని, శౌర్యాన్ని, ప్రతిభను, గుర్తింపును దశదిశలా వ్యాపించజేయాలనే ఆలోచనలకు అక్షరరూపమిచ్చే యత్నమిది.

×××

తెలంగాణకు సంబంధించిన పూర్తి సమాచారం అందరికీ అందుబాటులో లేకపోవడంతో (కొన్నిసార్లు సమాచారమున్నా పట్టించుకోనందున) ప్రాంతేతర మేధావులు తెలంగాణలో ఏమీలేదని పూర్తి నిర్ధారణకు వచ్చి తీర్పులిస్తున్నారు. ఓరుగల్లు 'బమ్మెర' పోతన రాయలసీమ వాడంటూ ఇంకా రాద్ధాంతం చేస్తుండ్రు. రాజమండ్రి కుసుమధర్మన్న పదుల సంఖ్యలో తెలంగాణ సంస్కర్తల్ని లెక్కేసి మొక్కినా పాఠ్య పుస్తకాల్లో ఒక్కరికీ చోటుండదు. కరుణశ్రీ 'పుష్పవిలాపా'నికి ముందే 'కుసుమ విలాపం' రాసిన నల్లగొండ కోదాటి రామకృష్ణారావును ఎవ్వరూ గుర్తించరు. తత్వాలకు యక్షగానాలకు ప్రాణంపోసిన గుజ్జరి యెల్లదాసు, వెంకటదాసు, భాజా అహ్మదొద్దీన్‌లు ఎవ్వరికీ పట్టని బిడ్డలయ్యిండ్రు. గత శతాబ్దంలోనే కవితలల్లిన తెలంగాణ తొలి దళిత కవి దున్న ఇద్దాసు గుర్తింపుకు నోచుకోలేదు.

కత్తి పట్టిన రుద్రమదేవి శౌర్యాన్ని, తుదకంటూ పోరాడిన సమ్మక్క, సారక్క వారసత్వాన్ని కొనసాగించాలని ఆశ, అన్నమయ్య లక్షగళ సంకీర్తన హోరులో పేరు లేకుండా

పోయిన కంచర్ల గోపన్నను, వేలాది కీర్తనలు రాసి కూడా మరుగున పడిన వేపూరి హనుమద్దాసు, మన్నెంకొండ హనుమద్దాసు, రాకమచర్ల వెంకటదాసు, ముష్టిపల్లి వెంకట భూపాలుడు తదితరులను ప్రచారం చేయాలి. చాకలి అయిలమ్మ ధైర్యాన్ని, బందగీ స్థైర్యాన్ని అందరికీ తెలియ జెప్పాలి. అందుకే ఈ సాహసం.

xxx

'పుస్తకం గురించి కాసేపు...' నుండి

ఈ పుస్తక రచనకు పూనుకోవటానికి ఇంతకుముందు చెప్పిన కారణంతో పాటు మరొక కారణం ఉంది. గోలకొండ కవుల సంచికకు ముందూ తర్వాతా తెలంగాణ సుప్తచేతనలో పేరుకుపోయిన అనేక అవహేళనలు, అలక్ష్యాలు, నిరాసక్తతలు, అనాసక్తతలు, ఉదాసీనతలు, అజ్ఞానాలు, వివక్షలు –
అవికొన్ని :

1. 1920లో ఒక సర్కార్ ఆంధ్ర ప్రముఖుడు మాడపాటితో "హైద్రాబాద్‌లో ఆంధ్రులు కలరా?" యని ప్రశ్నించాడు.

2. 1950 ప్రాంతంలో కోస్తాంధ్రులెవరో దేవులపల్లి రామానుజరావుగారితో "మీరు హైద్రాబాదు వాసులైనప్పటికీ తెలుగు మాట్లాడగలుగుచున్నారే" అని ఆశ్చర్య పడినారట.

3. 1951లో ఒక వ్యాసంలో దేవులపల్లి ఇలా రాసినారు ఆధునికాంధ్ర వాఙ్మయమున ప్రసిద్ధులైన ఒక రచయిత, "తెలంగాణమున తెలుగు రచయిత ఎవ్వరు?" అని ఒకానొక సందర్భమున నన్ను ప్రశ్నించియుండిరి.

4. 1955 – పంపడు వేంగినుంచి కన్నడ దేశానికి వలస వెళ్ళాడని శిష్టా రామకృష్ణశాస్త్రి రాసినాడు. కాని వెళ్ళింది పంపడు కాదు అతని తండ్రి. వెళ్ళిన ప్రాంతం కన్నడదేశం కాదు వేములవాడ.

5. 1984 – నేను (ఈ గ్రంథ రచయిత) ఉద్యోగరీత్యా శ్రీకాకుళం వెళ్ళినపుడు అక్కడివాళ్ళు "తెలంగాణ నుంచి వచ్చారు. చక్కని భాష మాట్లాడుతున్నారే" అని ఆశ్చర్యం వ్యక్తం చేసినారు.

6. 1996– "పూర్వ సాహిత్య చరిత్ర గ్రంథాల్లో తెలంగాణ ఒక అజ్ఞాత ప్రాంతంగా కనిపించేది. సాహిత్య చరిత్ర అంతా తెలంగాణేతర ప్రాంతాలలో జరిగిందా అని అనుమానం వచ్చేది" అని చేకూరి రామారావు – డా॥ ముదిగంటి సుజాతారెడ్డిగారి "తెలుగు సాహిత్య చరిత్ర" ముందుమాటలో రాసినారు.

7. 2003 – "తెలంగాణలో సాహిత్య కళ చాలాకాలం గొంగళి పురుగువలె నిద్రాణవస్థలో ఉన్నది" అని అధికార భాషా సంఘం చైర్మన్ నందూరి రామకృష్ణమాచార్య " వెన్నెలజల్లులు" అనే నల్లగొండ జిల్లా కవితా సంకలనం ముందుమాటలో రాసినాడు.

8. 2007– నేను హైదరాబాద్ ప్రాచ్యలిఖిత భాండాగారానికి వెళ్ళినపుడు అక్కడ తారసపడ్డ ఒక రాయలసీమ వ్యక్తి తెలంగాణ భాషా విశిష్టత గురించి నా వాదనలన్నీ విన్న తర్వాత గూడ "ఎంతైనా తెలంగాణ భాష ఇంకా మెరుగుపడాలి" అన్నాడు. ఇంకా ఇలాంటివి ఎన్నో...

వీటిని విచ్ఛిన్నం చేస్తూ తెలంగాణకు అద్భుతమైన భాషా సాహిత్యాల సంపద వారసత్వంగా సంక్రమించిందని నిరూపించాలనుకోవడం ఈ రచనకు మరో కారణం.

xxx

తెలంగాణ సాహిత్య చరిత్ర నిర్మాణం తెలంగాణ శాసన, భౌగోళిక, రాజకీయ చరిత్ర తదితర పరిశోధనలతో ముడిపడి ఉంది. తెలంగాణలో మొదటి పరిశోధన చేయించినవాడు కాలిన్ మెకంజీ. 1790 నుండి 1810 వరకు పరిశోధకులను పంపి శాసనాలను ఎత్తి రాయించి తాళపత్ర గ్రంథాలను సేకరింపచేసినాడు. తర్వాత కొమఱ్ఱాజు లక్షణ్‌రావు, జయంతి రామయ్య పంతులు, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ మొ॥ వాళ్ళు విశేష కృషి చేసినారు. 1927లో రాసిన "నిజాము రాష్ట్రాంధ్ర కవులు" (శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషా నిలయం రజతోత్సవ సంచిక) అనే వ్యాసంలో శేషాద్రి రమణకవులు "పరిశోధకులు బ్రిటిషు ఆంధ్రదేశంనందే తమ దృష్టి ప్రసరింపచేసి చరిత్ర గ్రంథములు ముగించుటచే నిజాము రాష్ట్రమునందలి చరిత్రమింతవరకు దుర్భేద్యముగా నుండెననుటలో సాహసము లేదు" అని రాసినారు. అంటే ఆనాటికి తెలంగాణ చరిత్ర నిర్మాణం కాలేదని తెలుస్తుంది. ఆ తర్వాత ఆ దిశగా ప్రయత్నం జరిగిందో లేదో తెలియదుగాని - సురవరం ప్రతాపరెడ్డి గారి "తెలంగాణ చరిత్రము" (గోలకొండ పత్రిక 27-7-1941) అనే వ్యాసం, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారి "తెలంగానా చరిత్ర" (సుజాత - 15-8-1951) అనే వ్యాసం మాత్రం దొరికినవి. తెలంగాణ చరిత్రను తవ్వి తీయడానికి బి.ఎస్.శాస్త్రిగారు పడిన నిరంతర శ్రమ విస్మరించరానిది. విడిగా విష్ణుకుండినుల చరిత్ర, కాకతీయుల చరిత్ర, రాచకొండ పద్మనాయకుల చరిత్ర, కుతుబ్‌షాహిల, ఆసఫ్‌జాహిల చరిత్రల గురించి పరిశోధనలు జరిగినవి కాని సమగ్రంగా తెలంగాణ భౌగోళిక రాజకీయ, సాంస్కృతిక చరిత్ర ఒక్కచోట క్రోడీకరించడం జరుగలేదు.

ఆ దిశగా "తెలంగాణ చారిత్రక భూగోళం" అనే ఒక ఎం.ఫిల్. థీసిస్ (రాతప్రతి) మాత్రం వచ్చినట్లు తెలుస్తుంది. తెలంగాణ సాహిత్య చరిత్ర నిర్మాణం సమగ్రంగా జరగాలంటే ముందు తెలంగాణ భౌగోళిక, రాజకీయ చరిత్ర నిర్మాణం సమగ్రంగా జరగవలసి ఉంది.

ఇప్పటికి లభించిన చరిత్రలతో సాహిత్య చరిత్రను సంవదించే ప్రయత్నం మాత్రమే ఈ రచనలో జరిగిందనే విషయాన్ని సహృదయులు దృష్టిలో ఉంచుకోవాలె.

xxx

ఇక తెలంగాణ సాహిత్య చరిత్ర నిర్మాణానికి కృషిని పరిశీలిద్దాం.

శేషాద్రి రమణ కవులు పైన పేర్కొన్న వ్యాసంలోనే ఇలా అన్నారు. "ఇంత విశాలమగు (నిజాం రాష్ట్ర ఆంధ్రప్రాంతం) ప్రదేశమును ఉపేక్షా దృష్టితో చూచుట చేతనే ఆంధ్రుల చరిత్రము, ఆంధ్రకవుల చరిత్రము అసమగ్రములుగా భావింపవలసి వచ్చినది". "నిజాము రాష్ట్రమునందలి యాంధ్రకవుల చరిత్రము వ్రాయుట సామాన్య కార్యము కాదు. ఈ రాష్ట్రమున గల ప్రాచీన గ్రంథములు సమగ్రముగా సేకరింపబడలేదు. సమకూర్చి యుపయోగార్హముగా నుంపబడిన లిఖిత పుస్తకాలయములు లేవు. గ్రంథస్తములగు

గ్రామనామములు పెక్కులు మహ్మదీయ నామాంకితముగా మారియున్నవి. పెక్కు గృహములందు తాళపత్ర గ్రంథములు చివికి బేర్డించుచున్నవి." "నిజాము రాష్ట్ర ఆంధ్రకవి జీవితము సమగ్ర పరిశోధనముతో బయలు వెడలినచో ఆంధ్రకవి జీవిత సంశయగ్రంధులు విడిపోవుటయే గాక నిజాము రాష్ట్రాంధ్ర దేశము యావదాంధ్ర దేశమునకు శిరప్రాయమను అంశమాబాల వేద్యము కాగలదు".

ఈ మాటలను బట్టి ఆనాటికి తెలంగాణ కవుల చరిత్ర నిర్మాణం కాలేదని, కావలసిన అవసరం ఉన్నదని తెలుస్తుంది. శేషాద్రి రమణ కవులముందు, తర్వాత వచ్చిన తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలను ఒకసారి చూద్దాం.

1. బయోగ్రఫికల్ స్కెచెస్ ఆఫ్ డెక్కన్ పోయెట్స్ - 1829 -కావలి వెంకటరామస్వామి; 2. కవి జీవితములు - 1876 - గురజాడ శ్రీరామమూర్తి; 3. ఆంధ్ర కవుల చరిత్రము - 1917 (పూర్వాంధ్ర కవుల ప్రథమ సంపుటి 1887) - కందుకూరి వీరేశలింగం; 4. ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర - 1920 - వంగూరి సుబ్బారావు; 5. ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర సంగ్రహం - 1928 - 'కవిత్వ వేది' కల్లూరి వెంకట నారాయణరావు; 6. ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహం - 1929 - ఖండవల్లి లక్ష్మీ రంజనం; 7.ఆంధ్ర కవి తరంగిణి (12 సంపుటాలు) 1952 నుంచి మొదలు - చాగంటి శేషయ్య; 8. ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర సర్వస్వం (1375 వకు) సంపుటం - 1 (రచనాకాలం 1955, మొదటి ముద్రణ 1957) శిష్టారామకృష్ణశాస్త్రి; 9. భోగరాజు నారాయణమూర్తి; 10. టేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావు; 11. బసవరాజు అప్పారావు; 12. చెంచయ్య; 13. భుజంగరావు; 14. టేకుమళ్ళ రాజగోపాలరావు; 15. బి.టి.రాజు; 16. దివాకర్ల వెంకటావధాని; 17. తెనుగు కవుల చరిత్ర - నిడదవోలు వెంకటరావు; 18.సమగ్ర ఆంధ్రసాహిత్యం - ఆరుద్ర; 19. తెలుగుసాహిత్య చరిత్ర (5 సంపుటాలు) - కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తి.

ఈ సాహిత్య చరిత్రలు రాసిన వారిలో తెలంగాణ వారెవ్వరూ లేరు. అందుకే తెలంగాణ కవులకు లభించవలసిన స్థానం లభించలేదు. అనేకమంది కవులు మరుగున పడి విస్మరణకు గురైనారు. ఈ చరిత్రకారులకు ఈ ప్రాంతం గురించి శేషాద్రి రమణ కవులు అన్నట్లు ఉపేక్షాభావం ఉండడం వల్ల, ఈ ప్రాంతం గురించి తెలియకపోవడం వల్ల కందుకూరి, బ్రౌన్‌లాంటి వాళ్ళు కూడ గోదావరివాడు అనగానే ఆ కవిని తూర్పు, పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలకు, కృష్ణతీరం వాడు అనగానే ఆ కవిని కృష్ణా, గుంటూరు జిల్లాలకు తీసికెళ్ళారు. ఒక కవి ఇంటిపేరు కోస్తా జిల్లాల్లో ఎక్కడ కనపడ్డా ఆ కవిని ఆ వూరివాడిని చేసినారు. కృష్ణా, గోదావరి తీరాలు తెలంగాణలో కూడా ఉన్నాయనే గుర్తింపే వారికి లేదు. ఆ ప్రాంతంలో ఉన్న వూరి పేర్లు తెలంగాణలో కూడా ఉన్నాయన్న జ్ఞానమే వారికి లేదు. ముదిగంటి సుజాతరెడ్డి రాసిందొక్కటే తెలంగాణ నుంచి వచ్చిన సాహిత్య చరిత్ర. అందుకే ఈ గ్రంథంలో తెలంగాణ కవులకు ప్రాధాన్యం లభించింది.

xxx

ఇక తెలంగాణ సాహిత్య పరిశోధన, చరిత్ర పరిశోధన గురించి చూద్దాం.

కాలిన్ మెకంజీ, మానవల్లి రామకృష్ణ కవి, కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు, జయంతి

రామయ్య పంతులు, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి, వెల్లాల సదాశివశాస్త్రి, అలూరి గురూజీరావులు తెలంగాణ గురించి పరిశోధించిన తొలితరం పరిశోధకులని శేషాద్రి రమణ కవుల్లో ఒకరైన దూపాటి వెంకటరమణాచార్యులు రాసిన ఒక వ్యాసం వల్ల తెలుస్తుంది.

తెలంగాణ సాహిత్యాన్ని గురించి విస్తృతంగ పరిశోధించినవారు శేషాద్రి రమణకవులు. తెలంగాణ సాహిత్య చరిత్రకు సంబంధించి వారు ప్రాతఃస్మరణీయులు. తెలంగాణ కవులను గురించి మొదటిసారిగా ఒకచోట క్రోడీకరించినవారు వాళ్ళు. శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషా నిలయ రజతోత్సవ సంచిక (1927)లో వారు వ్రాసిన "నిజాము రాష్ట్రాంధ్ర కవులు" అనే వ్యాసంలోను, అదే సంచికలో ఇచ్చిన పట్టికలోను 114మంది తెలంగాణ కవుల గురించి రాసినారు. తరువాత గోలకొండ పత్రికలో వివిధ సంవత్సరాల్లో, మరికొంతమంది కవుల గురించి వారే వ్యాసాలు రాసినారు. (అదే పత్రికలో ఆదిరాజు వీరభద్రరావు, తి.బు. వేంకటాచార్యులు మొ॥ వారు కొంతమంది కవుల గురించి వ్యాసాలు రాసినారు). వెరసి గోలకొండ కవుల సంచిక (1934)లో వారే 183 మంచి ప్రాచీన కవుల గురించి (తెలంగాణ పూర్వకవుల పేరుతో) సంక్షిప్త పరిచయం రాసినారు. అప్పటికి తెలంగాణ కవులకు సంబంధించిన సమాచారం వారివద్ద దండిగానే ఉండింది. చాలా కావ్యాలను స్వయంగా చూసినారు. "సమగ్రమగు జీవిత చరిత్రము వ్రాయుటకు ననువగు పరికరములను కొంతవరకు సేకరించితిమి. ఇంకను సేకరించుచున్నాము" అని వారు రాసిందాన్ని బట్టి ఆ విషయం స్పష్టమవుతుంది. అప్పుడే వివరంగా రాయగలిగి వుండి రాయకపోవడంవలన తెలంగాణ సాహిత్యానికి చాలా నష్టం జరిగింది.

తర్వాత వారిలో ఒకరైన దూపాటి వెంకట రమణాచార్యులు - "సుజాత" (15-08-1951) తెలంగాణా ప్రత్యేక సంచికలో "తెలంగాణము ప్రాచీనాంధ్ర వాఙ్మయం" అనే వ్యాసం రాసినారు. (ఇందులో అదనంగా ఎంతమంది కవుల గురించి రాసింది బేరీజు వేయలేదు). అంతే, అంతటితో విశాలాంధ్ర నినాదం కారణంగా తెలంగాణ చరిత్ర, తెలంగాణ సాహిత్య చరిత్రల నిర్మాణానికి బ్రేకు పడింది.

తెలంగాణ చరిత్ర, సంస్కృతి, సాహిత్యాల గురించి ఒక జాతీయోద్యమ స్వభావంతో, ఉద్వేగంతో, సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవన ఆవేశంతో జరిగిన పరిశోధన, వెతుకులాట, గత వైభవ స్మరణం, తనలోకి తను చూసుకోవటం అంతా "విశాలాంధ్ర" నినాదంతో మరుగున పడింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ ఆవిర్భావంతో తెలంగాణను "అటక" ఎక్కించినారు.

అయితే తెలంగాణ ఉత్తబీజం కాదు. అగ్నిబీజం. ఎన్నటికీ తన శక్తిని కోల్పోదు. కోల్పోలేదు. శేషాద్రి కవులతో సమకాలికంగానూ తర్వాత ఆ బీజం ఆరిపోలేదు. "తెలంగాణ సాహిత్య చరిత్ర" పేరుతో కాకపోయినా వివిధరూపాల్లో కంభంపాటి అప్పనశాస్త్రి, ఆదిరాజు వీరభద్రరావు, మారేమండ రామారావు, శిరుగూరు హనుమంతరావు, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ, భావరాజు వెంకటకృష్ణరావు, పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులు, సురవరం ప్రతాపరెడ్డి, చిదిరె మఠం వీరభద్రశర్మ, బూర్గుల రామకృష్ణారావు, గడియారం రామకృష్ణశర్మ, బిరుదురాజు రామరాజు, బిఎన్.శాస్త్రి, కపిలవాయి లింగమూర్తి, శ్రీరంగాచార్య, జితేంద్రబాబు, సంగిశెట్టి శ్రీనివాస్, కె.శ్రీనివాస్, బాలశ్రీనివాస్‌మూర్తిల పరిశోధన, తెలంగాణ

వివిధ జిల్లాల సాహత్య చరిత్రలు, శతక, యక్షగాన, వచన వాఙ్మయం మొ॥ వివిధ ప్రక్రియల చరిత్రలు, సంస్థాన చరిత్రలు మొ॥ వాటి మీద పరిశోధన సాగింది.

అయితే తెలంగాణ సాహిత్యాన్నంతటినీ ఒక్కచోట, కాలక్రమానుసారంగా, పూర్తి వివరాలతో కవిత్వ పరిచయంతో సహక్రోడీకరించే పని మాత్రం జరుగలేదు. ఆ దిశగా ఇది ('ముంగిలి'ది) తొలి ప్రయత్నమని భావిస్తున్న. పైన పేర్కొన్న అనేకమంది కృషికి ఇది కొనసాగింపు మాత్రమేనని కూడ భావిస్తున్న. ఇది సమగ్రం కాదని, కొన్ని లోపాలున్నవని, రెండో ముద్రణలో వాటిని సవరించుకొని సమగ్రం చేసే ప్రయత్నం చేస్తానని విన్నవించుకుంటున్న.

హైదరాబాద్, చెన్నయ్, బెంగుళూరు, ఢిల్లీ, ముంబయి, విశాఖపట్నం, గుంటూరు, నెల్లూరు, విజయవాడ, కర్నూలు నగరాల స్థానికులు వలస వచ్చిన వాళ్లు తమకు తెచ్చిపెట్టిన కష్టాల పట్ల కోపంగా ఉన్నారు. ఆ కోపాన్ని మహారాష్ట్రలో శివసేన వంటి వాళ్లు సిద్ధాంతీకరించి రాజకీయ నినాదాలుగా మలుచుకున్నారు. అంతేగానీ భౌతిక పునాది లేకుండా స్థానికు ఆగ్రహం లేకుండా శివసేన ఇచ్చే నినాదాలు ప్రజల్లో కొనసాగడం సాధ్యం కాదు. ముంబాయి నగర అభివృద్ధిని తీసేసి మహారాష్ట్ర అభివృద్ధిని లెక్కిస్తే ఒరిస్సా రాష్ట్రం కన్నా వెనకబడిపోయిందని ఇరవయ్యేళ్ళ క్రితం ఒక అధ్యయనంలో చెప్పారు. అలాగే హైదరాబాద్ మహానగర అభివృద్ధిని తీసేసి తెలంగాణా అభివృద్ధిని లెక్కిస్తే నిజమైన తలసరి ఆదాయం తెలుస్తుంది. కానీ ప్రతిసారీ హైదరాబాద్ మహానగర ఆదాయాన్ని తెలంగాణాలో కలిపి తెలంగాణా అభివృద్ధి చెందిందని లెక్కిస్తారు. కానీ హైదరాబాద్ తెలంగాణాలో భాగం అన్నప్పుడు మాత్రం వలసవచ్చిన వాళ్ళు మేం అభివృద్ధి చెందించాం అని, మాకే చెందాలని లేదా కేంద్ర పాలిత ప్రాంతం కావాలని డిమాండ్ చేస్తున్నారు.

- అసమానతలు వున్నంతకాలం ప్రత్యేక ఉనికి ఉద్యమాలు అనేక రూపాల్లో ముందుకు వస్తూనే వుంటాయి. అవి స్త్రీవాదం కావచ్చు, దళితవాదం కావచ్చు, ప్రత్యేక రాష్ట్ర వాదం కావచ్చు, బీసీ వాదం కావచ్చు, కులవృత్తుల అభివృద్ధి చర్చ కావచ్చు, దోపిడీ పీడనల అణచివేత నుండి విముక్తి కావచ్చు. ఏదైనా అసమానతలు వున్నంతకాలం ఇలా అనేక రూపాల్లో ముందుకు వస్తూనే వుంటాయి.

- తెలంగాణ రాష్ట్రం అనేది కేవలం వెనుకబాటు తనానికి సంబంధించినది కాదు. కేవలం చిన్న రాష్ట్రాల సిద్ధాంతానికి సంబంధించినది కాదు. ఒక ప్రత్యేక చారిత్రక పరిణామంలో రూపొందిన తెలంగాణ ప్రాంత భాష, సంస్కృతి, సామాజిక అంశాల అభివృద్ధికి ఇతరుల ఆధిపత్యం నుంచి విముక్తికి సంబంధించినది. అది రాజకీయ పరమైనది కాదు. ఆర్థిక పరమైనది కాదు. సాంస్కృతిక పరమైనది, స్వయం పాలనకు, ఆత్మ గౌరవానికి, స్వేచ్ఛా సమానత్వంకు సంబంధించినది.

– సామాజిక తత్వవేత్త బి.ఎస్.రాములు

అభినందనం

– ఆచార్య రవ్వా శ్రీహరి

ఆంధ్రులందరూ ఒకేజాతికి చెందినవారైనా ఆంధ్రదేశంలోని ప్రాంతాల భేదాన్ని బట్టి నిజామాంధ్రులు, కోస్తా ఆంధ్రులు, రాయలసీమ ఆంధ్రులు, కళింగాంధ్రులు అనే నాలుగు ప్రధాన భేదాలు కనిపిస్తాయి. నిజామాంధ్రులు నివసించే భూభాగాన్నే మనం 'తెలంగాణ' అని వ్యవహరిస్తున్నాం. ఏమి దురదృష్టమో కాని కొన్ని ప్రాంతాల పండితుల్లో, పెద్దల్లో తెలంగాణంలో తెలుగులేదనీ, ఉన్నా అది సరైన తెలుగు కాదనీ నిష్కారణమైన అసత్యమైన అపోహ నేటికీ ఉంది. ఈ అపోహ కలిగినవారు తెలంగాణంలోని మారుమూల పల్లెలకు వెళ్ళితే తెలంగాణపు తెలుగు బాస సొగసులు వారికి తెలిడువస్తాయి. ఒక పండితుడు "నిజాం రాష్ట్రంలో ఆంధ్రకవులు పూజ్యము" అని గోలకొండ పత్రిక తొమ్మిదవ సంవత్సరాది సంచికలో ఒక అభియోగం కూడా చేసినాడు, దానిని సహింపక తెలంగాణ వైతాళికుడైన సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు ఎంతో శ్రమపడి తెలంగాణ ప్రాంతంలో కవుల వివరాలను సేకరించి 'గోలకొండ కవుల సంచికను ప్రచురించినారు. ఇందులో తెలంగాణ ప్రాంతమందలి 354 మంది ఆధునిక కవుల వివరాలను, 183 మంది ప్రాచీన కవుల వివరాలను పేర్కొనడం జరిగింది.

తెలంగాణలో విలసిల్లిన సాహిత్యానికి అమూల్యమైన చరిత్ర ఉంది. తెలుగు సాహిత్యంలోని శిఖరాయమాణులైన కవులెందరో తెలంగాణను ప్రసీతం చేసినవారే. తెలుగు కవులకున్న వైశిష్ట్యాన్ని గుర్తించే 'ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర సంగ్రహా'న్ని రచించిన ఆచార్య ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం గారు తమ గ్రంథంలో కొందరు తెలంగాణ కవులు అనే పరిచ్ఛేదాన్ని కల్పించినారు. దీన్ని బట్టి తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో తెలంగాణ ప్రాంతపు కవులకు గల ప్రత్యేకతను గమనించవచ్చు.

తెలుగు సాహిత్యంలో మొట్టమొదటిసారిగా దేశి పద్ధతిలో స్వతంత్ర రచన చేసిన కీర్తి తెలంగాణలోని పాలకుర్తికి చెందిన సోమనాథునికే చెందుతుంది. భాషలో, ఛందస్సులో, వస్తువులో ఎంతో నవ్యతను ప్రదర్శిస్తూ ఇతడు రచించిన బసవపురాణం, పండితారాధ్య చరిత్ర కావ్యాలు తెలుగు సాహిత్యానికి మణిదీపాలు. సోమన రచించిన వృషాధిప శతకం మకుట నియమం, సంఖ్యానియమం కలిగిన శతకాల్లో మొట్టమొదటిది.

ప్రాచీన తెలుగు రామాయణాల్లో భాస్కర రామాయణం మిక్కిలి ప్రజాదరణను పొందిన గ్రంథం. ఎఱ్ఱన రచించిన రామాయణం లభ్యం కాలేదు కనుక లభ్యమైన మార్గ పద్ధతికి చెందిన రామాయణాల్లో ఇదే ప్రథమం. ఇది హుళక్కి భాస్కరుడు, మల్లికార్జున భట్టు, కుమార రుద్రదేవుడు, అయ్యలార్యుడు – ఈ నలుగురు కవుల సమిష్టి కృషి. వీరిలో హుళక్కి భాస్కరుడు ఓరుగల్లును పాలించిన కాకతీయ రాజుల ఆస్థానంలో ఉన్న కవి. భాస్కర రామాయణాన్ని అంకితం గొన్నది కాకతీయ సైన్యాధ్యక్షుడు సాహిణిమారన. ఈ విధంగా లభ్యమైన మొదటి మార్గ రామాయణం కవులందరూ తెలంగాణ ప్రాంతానికి చెందినవారే. భాస్కర రామాయణానికి కొద్ది ముందుగా వచ్చిన ద్విపద రంగనాథ రామాయణకర్త గోన బుద్ధారెడ్డి కూడా తెలంగాణ ప్రాంతపువాడే.

ఆంధ్రులు అత్యంత భక్తితో ఆరాధించే మహాగ్రంధం పోతన భాగవతం. పోతన వరంగల్లు జిల్లాలోని ఐమ్మెర గ్రామానికి చెందినవాడు. ఈ కవి ప్రాంతం విషయంలో ఇప్పటికీ కొందరు వివాదాలు లేవనెత్తడం దురదృష్టకరమైన విషయం.

మొట్టమొదటగా తెలుగులో అనువదింపబడ్డ పురాణం మార్కండేయపురాణం. ఈ పురాణాన్ని తెనిగించిన మారన తిక్కన శిష్యుడై కొంతకాలం నెల్లూరులో ఉన్నా తరువాత వరంగల్లులో కొంతకాలం నివసించి రెండవ ప్రతాపరుద్రుని సేనా నాయకుడైన నాగయ్యగన్న నాయకునికి తన గ్రంథం అంకితం చేసినాడని విమర్శకుల అభిప్రాయం. తెలుగులో మొదటి పురాణానువాదం వెలసిన కీర్తి తెలంగాణకే దక్కుతుందని చెప్పవచ్చు.

అచ్చ తెలుగు కావ్యానికి మొట్టమొదటగా పురుడుపోసింది తెలంగాణమే. ఈ కావ్య రచయిత తన యయాతి చరిత్ర కావ్యాన్ని పొట్ల చెరువు (పట చెరువు) పట్టణానికి సర్దారైన అమీర్‌ఖానుకు అంకితం చేసినాడు.

యక్షగాన ప్రక్రియకు మొదటిగా నారుపోసినవాడు, కందుకూరి రుద్రకవి. ఈతని సుగ్రీవ విజయం మిక్కిలి ప్రసిద్ధం.

ఇలా ఆయా ప్రక్రియల్లో మొదటగా సాహిత్య సృష్టి జరుగడమే కాక ఇంకెంతో సారస్వతం తెలంగాణంలో గణనీయంగా వచ్చిందని చెప్పవచ్చు.

ఇటీవల తెలంగాణంలోని సారస్వతాన్ని గురించి ఎంతో కృషి జరుగుతుంది. కాకతీయ విశ్వవిద్యాలయం తెలుగుశాఖలో ఈ విషయంపై ఒక పరిశోధన ప్రణాళిక సాగుతుంది. వివిధ కళాశాలల్లో గోష్ఠులు నిర్వహింపబడుతున్నాయి. అంతేకాక కొందరు పరిశోధకులు స్వయంగా ఈ విషయంపై కృషి చేసి ఎన్నో నూత్నాంశాలను వెలువరిస్తున్నారు. అట్టి పరిశోధకుల్లో డా॥ నారాయణరెడ్డి అగ్రగణ్యులు. ఎన్నో సాహిత్య చరిత్ర గ్రంథాలను, శాసనాలను పరిశోధించి, సుమారు ఐదువందల మంది సంస్కృతాంధ్ర కవుల వివరణలతో సుమారు 800 పేజీల గ్రంధాన్ని రచించి తెలుగు సాహిత్యానికి ఎంతో సేవచేసినాడనటంతలో ఏమాత్రం సందేహం లేదు. వ్యాఖ్యాతృ చక్రవర్తిగా విశ్వవిఖ్యాతి చెందిన మెదక్ జిల్లావాసి మల్లినాథుడు, ప్రతాపరుద్రుని ఆస్థానాన్ని అలంకరించిన విద్యానాథుడు, రాచకొండ ప్రభువు ఆస్థానంలో ఉన్న విశ్వేశ్వరుడు, ఓరుగల్లు నివాసియై సంస్కృతంలో సుమారు 74 కావ్యాలను రచించిన అగస్త్య కవి – ఇలా తెలంగాణంలో విలసిల్లిన సంస్కృత కవుల నెందరినో గుర్తించి ఇందులో వివరించడం విశేషం. ఇందులో ఆయా కవులను యుగవిభజనానుసారంగా వివరించడం వల్ల తెలంగాణంలో వచ్చిన సాహిత్య పరిణామ క్రమం తెలుసుకునే అవకాశం ఉంది. అందువల్ల ఈ గ్రంథం ఒక రకంగా తెలంగాణ సాహిత్య చరిత్ర అవుతున్నది. కవుల వివరణలతో పాటు వారి గ్రంధాల్లోని శ్లోకాలనూ, పద్యాలనూ ఈ గ్రంథలో ఉదాహరించడం వారి కవితా వైశిష్ట్యాన్ని గుర్తించడానికి ఉపకరిస్తుంది. ఐతే కొన్నిచోట్ల ఈ పద్యాలు పరిమితిని దాటినట్లుగా కనిపిస్తుంది.

సంస్కృతాంధ్రాలలో రచింపబడ్డ తెలంగాణ శాసనాల్లో కావ్య సంపద ఎంతో ఉంది. సాహిత్య చరిత్రకారులు కావ్య ఖండాలనదగిన శాసనకర్తలైన కవులను విస్మరించడం జరిగింది. నారాయణరెడ్డి ఈ విషయంలో కూడా ఎంతో కృషి చేసి అజితేంద్రయతి,

మయూర సూరి, ఈశ్వర భట్టోపాధ్యాయుడు మొదలైన సంస్కృత శాసన కవులను, ఇతర తెలుగు శాసన కవులను పేర్కొని వారి శాసనాల్లోని విషయాలను వింగడించడం విశేషం.

కులపురాణాలను, జానపద కథలను పట్టించుకున్న సాహిత్య చరిత్రకారులు అరుదు. జాంబపురాణం, విశ్వకర్మపురాణం, మడేల్ పురాణం, గౌడపురాణం మొదలైన పురాణాలను, నల్లసోమనాద్రి కథ, సదాశివరెడ్డికథ, మొదలైన జానపద కథలను గూర్చి నారాయణరెడ్డి వివరించడం గ్రంథానికి అదనపు మెరుగు.

ఈ గ్రంథం తెలంగాణ సాహిత్య చరిత్రను సమగ్రంగా వివరిస్తుంది. నారాయణరెడ్డి ఎంతో శ్రమకోర్చి, వివిధ గ్రంథాలు, శాసనాలు, మొదలైనవి పరిశోధించి ఈ గ్రంథాన్ని రచించి తెలంగాణా సాహిత్య చరిత్రకే కాక ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రకు కూడ ఎంతో సేవ చేసినాడు. ఇందుకు మిత్రుడు డా॥ నారాయణరెడ్డిని మనసారా అభినందిస్తున్నాను. పండితులు, జిజ్ఞాసువులు, నారాయణరెడ్డి ఈ ప్రయత్నాన్ని సహృదయంతో ఆదరిస్తారని ఆశిస్తున్నాను.

తెలుగుకూ, తెలుగు కవులకూ ఇక్కయైన తెలంగాణను ప్రశంసిస్తూ శ్రీ మందడి వేంకటకృష్ణకవి గారు చెప్పిన ఈ క్రింద పద్యంతో నా 'అభినందన'ను ముగిస్తాను.

కవితాలతాంగి సత్కరాళి మొదయడే
ప్రతి వత్సరమున గద్వాల సభల
ఆంధ్రభారతి మహదానంద మొందదే
ప్రతి వత్సరము వనపర్తి సభల
పండితమండల ప్రాభవం చెనగదే
ప్రతి వత్సరమున గోపాలు పేట
ఆంధ్ర సాహిత్య విద్యావినోదము లేదె
యాత్మకూర్పురిని ప్రత్యబ్దమందు
నిట్టియాస్థాన చయముల కింపు బెంపు
తేజమొసగిన నైజాము దేశమందు
తెలుగునకు నిక్కమైన యీ దేశమందు
కవివరేణ్యులు పండితుల్ గలరు కలరు.

(గోలకొండ కవుల సంచిక. పుట 309)

ముంగిటి ద్వారం

– దా॥ ముదిగంటి సుజాతారెడ్డి

దా॥ సుంకిరెడ్డి నారాయణరెడ్డి ప్రాచీన కాలం నుంచి క్రీ.శ. 19వ శతాబ్దాంతం వరకున్న తెలంగాణ కవులను సాహిత్యాన్ని గురించి ఈ "ముంగిలి" బృహత్గ్రంథంలో చెప్పాడు. ప్రాచీన కవుల కవిత్వాన్ని ఈ విధంగా మచ్చుతునకలుగా పరిచయం చేస్తూ సంకలనాలను కూర్చటం తెలుగులో ప్రాచీనకాలం నుంచి వస్తున్న సంప్రదాయమే. అయితే "ముంగిలి" సాహిత్య గ్రంథం ప్రయోజనం విశిష్టమైంది. అపూర్వమైంది. కేవలం తెలంగాణలో ఆవిర్భవించిన సాహిత్యాన్నేకాక కవి జీవితాలను ఈ గ్రంథం పరిచయం చేస్తున్నది. దాంతో "ముంగిలి" కేవలం కవితా సంకలన గ్రంథంగా కాక తెలంగాణా ప్రాచీన సాహిత్య చరిత్రగా రూపొందింది. ఆ విధంగా ఇంతకాలం తెలంగాణ ప్రాచీన సాహిత్య చరిత్రను చెప్పే గ్రంథం లేదనే లోటును తీరుస్తున్నది. ఈ దిశగా "ముంగిలి" ఒక చారిత్రక బాధ్యతను నిర్వహిస్తున్నది.

"ముంగిలి"ని దా. నారాయణరెడ్డి చారిత్రక పూర్వయుగం నుంచి తెలంగాణ ఉనికిని పరిచయం చేస్తూ ఆ క్రమంలో "తెలంగాణ" పదం ఆవిర్భావం, ప్రాచీనతలను చర్చించాడు. చిత్తడి భూములతో నిండిన కోస్తా ప్రాంతం కన్నా ముందు దక్కన్ పీఠభూమిలో భాగమైన తెలంగాణ మానవ నివాసాలకు అనువైంది. ఇక్కడే క్రమంగా మానవ నాగరికత వికసించి రాజ్యాలు ఏర్పరచుకునే దశ వరకు ఎదిగింది. అశ్మక, ములక, ముషక అనేక గణరాజ్యాలు బౌద్ధమత వ్యాప్తికి పూర్వకమే ఇక్కడ ఏర్పడ్డాయి. చారిత్రక యుగానికి వస్తే తెలంగాణ భూమిని పాలించిన వాళ్ళు శాతవాహనులు. ఆంధ్రభృత్యులుగా పురాణాలచేత వర్ణింపబడిన శాతవాహనులు క్రీ.పూ. 240 నుంచి పరిపాలిస్తున్నా క్రీ.పూ. 150లో వాళ్ళు ఆంధ్రుల సామంతత్వం నుంచి విడిపోయి స్వతంత్రులైనట్లుగా చరిత్ర చెప్తున్నది.

అయితే శాతవాహనుల ఆరంభం స్వతంత్రరాజ్యస్థాపనను గురించి వాళ్కెక్కడి వాళ్ళు ఏ జాతికి ప్రాంతానికి చెందిన వాళ్ళు అనే విషయంలో ఎన్నో అభిప్రాయ భేదాలు చారిత్రకుల్లో వున్నాయి. కాని తెలంగాణలో కరీంనగరం జిల్లా ధర్మపురికి దగ్గరగా గోదావరి నదీ తీరాన వున్న కోటిలింగాలలో తవ్వకాలు జరిగింతర్వాత శాతవాహనుల ఆరంభపాలన తెలంగాణలో కోటిలింగాలలో జరిగిందని స్పష్టమైంది. శాతవాహనులకు పూర్వం కోటిలింగాలను గోబద, నరన,. సమగోప మొదలైన పాలకులు పాలించినట్లుగా వాళ్ళే ఆంధ్రులయి వుంటారని తవ్వకాల లోపలి పొరలలో దొరికిన నాణాల ఆధారంగా చెప్పటం సాధ్యమౌతున్నదని దా. రాజారెడ్డితో సుంకిరెడ్డి ఏకీభవిస్తూ "ముంగిలి"లో శాతవాహనుల పాలనారంభం తెలంగాణలో జరిగిందని చెప్పాడు. కోటిలింగాలలో దొరికిన "గోబద" పేరు "తొలి బ్రాహ్మీలిపి"లో వ్రాయబడిన నాణెం ఆంధ్రదేశంలో వేయబడిన మొదటి నాణెం అని చెప్పాలి. ఇప్పటి తెలుగు లిపి రూపం కాకతీయుల కాలంలో ఏర్పడింది. తర్వాత రెడ్డి రాజుల విజయనగర రాజుల శాసనాల్లో స్థిరపడింది. కోటిలింగాలలో దొరికిన గోబదుని నాణెం మీదున్న "గోబద" అన్న పేరు మొదటి తెలుగుపదం –

తెలుగుపేరు. ఆ నాణెం మీదున్న బ్రాహ్మీలిపి తెలుగు లిపికి తొలిరూపం అంటారు డా. నారాయణరెడ్డి. "గోబద" పేరు "గోపథ" అనే సంస్కృత నామానికి వికృతరూపం కావచ్చును. "నరన" అన్నది "నారాయణ"కు వికృతరూపం. తెలంగాణలో నారన, నారయ అనే పేర్లు ఇప్పటికీ కన్పిస్తాయి.

భారతదేశంలోని తమిళం, మళయాలం మొదలుకొని దేశభాషల లిపులన్నీ అశోకుని శాసనాల్లో కన్పించిన బ్రాహ్మీలిపి నుంచి క్రమపరినామం చెంది ఏర్పడినవే అని అందరికి తెలుసును. తెలుగు లిపి కూడా బ్రాహ్మీలిపి నుంచి ఏర్పడిందే. అయితే తెలుగు అక్షరాలకు మూలమైన మౌర్యుల తొలినాళ్ళ బ్రాహ్మీలిపి కోటిలింగాలలో లభించిన నాణాలపైన కన్పిస్తున్నదని, తెలుగు నామాల పేర్లు ఈ నాణాల మీదనే మొట్టమొదటిసారిగా లభించాయని ఆ విధంగా ఈ నాణాలు తెలుగుభాష, తెలుగులిపి యొక్క ఉనికిని క్రీ.పూ. మూడో శతాబ్దానికి తరలించాయని డా. నారాయణరెడ్డి అంటాడు. ఇవన్నీ తెల్గుభాష చరిత్రకు ఒక నూతనారంభాన్ని చెప్తున్నాయి. కోటిలింగాలలో జరిగిన తవ్వకాల రిపోర్టు ఆంధ్రప్రదేశ్ ఆర్కియాలజీ శాఖవారి దగ్గర వున్నది. కోటిలింగాల మట్టి కింది పొరల్లో లభించిన నాణాలను సేకరించి విశేషమైన కృషి చేసి తెలంగాణ చరిత్రలో ఒక నూతనాధ్యాయాన్ని సృష్టించిన వారు డా॥ రాజారెడ్డి. ఆయన వృత్తిచేత న్యూరోసర్జన్ అయినా చరిత్ర అంటే అభిమానం గల పరిశోధకుడు. అయితే ఈ సమాచారాన్నంతా అఖిల భారత చరిత్ర సభల్లో ప్రతిపాదించి జాతీయ స్థాయిలో అందరికీ తెలియజేయవలసిన అవసరమెంతైనా ఉంది.

శాతవాహనులు మొదట ఆంధ్రులకు భృత్యులుగా పాలించారు. ఆ ఆంధ్రులు ఆంధ్రనగరం కోటిలింగాలను రాజధానిగా పాలించిన దోబదుని వంశీయులే అని రాజారెడ్డి తదితర చారిత్రకుల అభిప్రాయం. కోటిలింగాలలో శాతవాహనరాజుల్లో స్వాతంత్ర్యం ప్రకటించిన ఛిముకుని నాణెం కూడా దొరికింది. మరెక్కడా అతని నాణెం లభ్యం కాలేదు. కోటిలింగాల శాతవాహనులకు పూర్వం ఆంధ్రులకు రాజధాని తర్వాత శాతవాహన స్వతంత్రరాజ్యం కూడా ఇక్కడే ఆరంభమైందని ఆ నాణెం ఆధారంగా తవ్వకాల రిపోర్టులో రికార్డు చేయబడింది. స్వతంత్రుడైన ఛిముకుడు ఆంధ్రులవలెనే తానూ నాణాలు వేయించి వుంటాడు. కోటిలింగాల రాజధానిగా శాతవాహన రాజ్యం ఆరంభమై క్రమంగా పశ్చిమ దిశగా దక్షిణదిశగా వ్యాపించింది. తెలంగాణలో ఆరంభమైన శాతవాహనులు ప్రాకృతభాషను ఆదరించారు. కావ్యం హాలుని గాథాసప్తశతి గుణాఢ్యుని బృహత్కథ వంటి ప్రాకృత కావ్యాలెన్నో తెలంగాణలో రచింపబడినాయని నారాయణరెడ్డి గుర్తించి ఈ తెలంగాణ ప్రాచీన సాహిత్య పరిచయాన్ని ఆ సాహిత్యంతోనే ఆరంభించాడు. శాతవాహనుల కాలంలో కుతూహలుడు, కుమారిలుడు, శ్రీపాలితుడు, వాత్స్యాయనుడు, నాగార్జునుని వంటి కవులు బౌద్ధదార్శనికులు ఉన్నారు. గాథాసప్తశతిలో ప్రాకృత గాథలు వ్రాసిన ఎందరో కవుల కవయిత్రుల పేర్లున్నాయి. శాతవాహనుల కాలం ప్రాకృత సాహిత్య చరిత్రలో స్వర్ణయుగంగా చెప్పబడ్తున్నది.

శాతవాహనుల తర్వాత తెలంగాణను ఇక్ష్వాకులు, విష్ణు కుండినులు పాలించారు.

హైదరాబాదు నగరంలోని చైతన్యపురిలో మూసీనది కుడిగట్టున విష్ణుకుండినరాజు గోవిందుని (క్రీ.శ.370-400) ప్రాకృత శాసనం దొరికింది. ఇదే తెలంగాణలో దొరికిన మొట్టమొదటి శిలాశాసనం. నల్లగొండ జిల్లాలో రామన్నపేట తాలూక తుమ్మలగూడెం సమీపంలో వున్న నాగారం గ్రామంలో విష్ణుకుండినరాజు గోవిందవర్మ (క్రీ.శ.435) వేయించిన తామ్ర శాసనం సంస్కృతంలో వున్నది దొరికింది. దీనిలో 'పేఱ్ఱపఱు' అన్న గ్రామ నామం తెలుగులో వుంది. ఈ గ్రామాన్ని బౌద్ధవిహారానికి దానం చేస్తూ ఈ శాసనం చేయబడింది. విష్ణుకుండినుల కాలంలో జనాశ్రయుడు సంస్కృతంలో రచించిన 'జనాశ్రయ ఛందోవిచ్ఛిత్తి'లో 'శీర్షిక' పద్యంపేరుతో సీసపద్యం లక్షణం ఇయ్యబడింది. సీసం చివరి గీతపద్యం వుండాలనే లక్షణం కూడా చెప్పబడింది. సీసం అచ్చమైన తెలుగు ఛందము. దీనిలో ద్విపద త్రిపదల లక్షణాలు కూడా చెప్పబడినాయి. దీన్నిబట్టి విష్ణుకుండినుల కాలంలో తెలుగులో పద్యరచన వున్నట్లుగా తెలుస్తున్నది.

భవభూతి (క్రీ.శ.7,8 శతాబ్దం) ఆంధ్రుడనటం అందరూ అంగీకరించిందే. భవభూతి ఒకచో (ఒకానొక ఉత్తర రామచరిత్ర ప్రతిలో) వైదర్భదేశం వాడనని పద్మపురనివాసినని చెప్పుకున్నాడు. ప్రాచీన విదర్భదేశంలో తెలంగాణలోని మెదక్‌జిల్లాలోగల ఈనాటి కొండాపురం (కుండినపురం) ప్రాంతం కూడా ఉంది. కాబట్టి భవభూతి తెలంగాణలోని ఆ విదర్భ ప్రాంతంలో పుట్టి వుంటాడు. వేదశాస్త్రపండితుల కుటుంబంలో భవభూతి జన్మించాడు. జైన మతానికే కాక వైదిక పండితులకు నిలయం కరీంనగరం జిల్లాలోని ధర్మపురి. భవభూతి పుట్టింది ఆ గ్రామం అయినా కావచ్చును. మొత్తంమీద భవభూతి తెలంగాణలోని విదర్భప్రాంతం వాడు. నాటకాలను రచించి కాళిదాసు తర్వాత గొప్పకవి అని ప్రసిద్ధి చెందాడు. తను రచించిన మూడు నాటకాలను భవభూతి నటుల సముదాయాలతో తిరుగుతూ పోయి "కాల్పి" అనే క్షేత్రంలో ప్రదర్శించాడు. అక్కడ్నుంచే కన్యాకుబ్జం రాజు యశోవర్మ ఆస్థానంలో గౌరవాదరణలు పొందాడు. అటువంటి భవభూతి కవిత్వాన్ని నారాయణరెడ్డి ఈ సంకలనంలో చేర్చటం బాగుంది.

వేములవాడ చాళుక్యులు గుజరాతులోని లాట దేశాన్నేలిన చాళుక్యవంశానికి చెందిన వాళ్ళు. అక్కడినుంచి వచ్చి మొదట బోధన్ (పోతన) రాజధానిగా తర్వాత వేములవాడ రాజధానిగా తెలంగాణను క్రీ.శ. 750-973 మధ్యకాలంలో పాలించారు. లాట చాళుక్యులతో పాటు ఎంతోమంది గూర్జర సైనికులు జనులు వచ్చి ఉంటారు. రెడ్లలో మొటాటి, గుడాటి అనే భేదాలు మహారాష్ట్ర (మరారా), గుజరాతు (గూర్జర=గుడాటి) అని వాళ్ళు వచ్చిన ప్రాంత భేదాన్ని బట్టి వచ్చి వుంటాయి.

తెలంగాణలో వేములవాడ చాళుక్యుల పాలనలో కళ సాహిత్య పోషణలు జరిగాయి. పంటలు వ్యాపారం అభివృద్ధి చెంది తెలంగాణ సుభిక్షంగా వుంది. వేములవాడ చాళుక్యులు తమ ప్రత్యేక శైలిలో వేములవాడలో, కొలనుపాకలో శైవాలయాలను నిర్మించారు. జైనమతాన్ని అభిమానించారు. గుజరాతు నుంచి వచ్చిన సంస్కృత పండితుడు కవి సోమదేవసూరి రెండో అరికేసరి (క్రీ.శ.910-930) కాలంలో చాళుక్యుల ఆస్థానంలో చేరి మూడు తరాల రాజులకు మత గురువుగా విద్యా గురువుగా వున్నాడు. ఈ జైన

పండితకవి సంస్కృతంలో యశస్తిలక చంపువును, నీతికావ్యాన్ని వేములవాడలో వుంటూనే రచించాడు. రెండో అరికేసరి ఆస్థానంలోనే దండనాథుడుగా వున్న పంపకవి కన్నడంలో మొట్టమొదటి కావ్యం విక్రమార్జున విజయం, ఆదిపురాణం రచించాడు. తెలంగాణలో వున్న కవి కన్నడ సాహిత్యంలో ఆదివాకావ్యాన్ని వ్రాయటం చాల విచిత్రమైన సంయోగమే. మరుగున పడిన ఎన్నో తెలుగు కావ్యాలను గురించి ప్రబంధ రత్నావళి వల్ల తెలుస్తుంది. దీనిలో పద్మకవి జినేంద్ర పురాణంలోని సీసపద్యం వుంది. వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి సేకరించి ప్రచురించిన ఈ 'ప్రబంధ రత్నావళి' సంకలన గ్రంధానికి పీఠిక వ్రాస్తూ నిడదవోలు వేంకటరావు కన్నడంలో ఆదికవి పంపడే తెలుగులో పద్యకవి అని అంగీకరించాడు. పంపని సోదరుడు జినవల్లభుడు తెలుగులో రచించిన మూడు కందపద్యాలు కరీంనగరం జిల్లా కురిక్యాల గ్రామంలో లభించిన శాసనంలో (క్రీ.శ.940) వున్నాయి. తెలుగులో కందం రాయందే కవి కాడని నానుడి. అచ్చమైన తెలుగు దేశి ఛందస్సు కందం. అటువంటి కందంలో వ్రాయబడిన పద్యాలు మొట్టమొదట ఈ జినవల్లభుని కురిక్యాల శాసనంలోనే కన్పిస్తున్నాయి. దీన్నిబట్టి పంపడు తెలుగు తెలిసినవాడేనని తెలుగు కావ్య రచనా సమర్థుడని చెప్పవచ్చును. 'ప్రబంధ రత్నావళి'లో పేర్కొనబడిన 'జినేంద్ర పురాణం' పంపకవి రచనే అని అది రెండో అరికేసరి ఆస్థానంలో క్రీ.శ.10వ శతాబ్దం ఉత్తరార్ధంలో రచింపబడిందని చెప్పవచ్చును.

మడికి సింగన (క్రీ.శ.1420) ప్రాంతంవాడు) నీతి, రాజనీతి సంబంధమైన 17 రచనల నుండి పద్యాలను ఏరుకొని 'సకల నీతి సమ్మతము' అనే సంకలన గ్రంధాన్ని కూర్చాడు. ఇదే తెలుగులో మొదటి సంకలన గ్రంధం. మండికి సింగన తాత అల్లాడ మంత్రి తిక్కన సోమయాజి మనుమరాలు కట్టాంబికను వివాహమాడాడు. కాని మడికి సింగన సబ్బినాడు (కరీంనగరం జిల్లా ప్రాంతం) ను పాలించిన వెలిగండల కందనామాత్యునికి తన రెండు కావ్యాలను అంకితమిచ్చి తెలంగాణలో స్థిరపడిన కవి అయ్యాడు. సింగన 'సకల నీతి సమ్మతము'లోనే మనకు బద్దెన రచించిన 'నీతి శాస్త్ర ముక్తావళి' నుంచి కొన్ని రాజనీతి పద్యాలు లభిస్తున్నాయి. ఈ బద్దెన రెండో అరికేసరి కొడుకు రెండో బద్దెన (క్రీ.శ.960-66) కావచ్చును. 'రాజ్యాస్థిరతలో వున్న మూడో బద్దెన కన్నా రెండో బద్దెన నీతి శాస్త్ర ముక్తావళి రచయిత అని చెప్పడం సమంజసంగా వుంటుందని నేను నా "చారిత్రక సామాజిక నేపథ్యంలో తెలుగు సాహిత్య చరిత్ర" (పుట 28)లో వ్రాసాను. రెండో బద్దెనకు సోమదేవసూరి విద్యాగురువు. తన గురువు సోమదేవసూరి సంస్కృతంలో రచించిన నీతి కావ్యాన్నే తెలుగులోకి "నీతి శాస్త్రముక్తావళి"గా సంగ్రహంగా ('ముక్తావళి' అని వున్నది కాబట్టి) ఆంధ్రీకరించి వుంటాడు. రెండో బద్దెన తండ్రి రెండో అరికేసరి కాలంలోనే తెలుగులో సుందరమైన కందపద్యాల రచన (కురిక్యాల శాసనం) జరిగింది. కాబట్టి రెండో బద్దెన కందాన్ని ఎన్నుకొని 'సుమతీ శతకా'న్ని రచించి వుంటాడు. వేములవాడ భీమకవి వేములవాడ నివాసి. రెండో అరికేసరి కాలంలో వుండి వుంటాడు. మల్లియ రేచనను సంబోధిస్తూ భీమన 'కవిజనాశ్రయము' అనే ఛందోగ్రధాన్ని తెలుగు ఛందాలను తెలుగులో వివరిస్తూ ఈ లక్షణ గ్రంధాన్ని రచించి

వుంటాడు. మల్లియరేచనకు కవిజనాశ్రయుడనే బిరుదముంది. "దానచింతామణి" అని ప్రసిద్ధి చెందిన అత్తిమబ్బె దానశీలిగా ఆ కాలంలో ప్రసిద్ధి చెందింది. కన్నడంలో పంప తర్వాత రత్నత్రయంలో రెండోవాడైన పొన్న అత్తిమబ్బె ఆదరణ పొందాడు. రత్నత్రయంలో మూడో కవి రన్న ఆమె ప్రేరణతోనే కావ్యరచనకు పూనుకున్నాడు. మల్లియ రేచన అత్తిమబ్బె సోదరుడు. వాళ్ల తండ్రి పేరు మల్లియ (మల్లయ). జైనుడు. వైశ్యుడు. అతని ఆదరణలోనే భీమన అతన్ని సంబోధిస్తూ కవిజనాశ్రయమనే చందోగ్రంథాన్ని రచించాడని చెప్పాలి. ఇక్కడ డా.నారాయణరెడ్డి అభిప్రాయం భిన్నంగా వుంది. ఆయన కవిజనాశ్రయాన్ని మల్లియ రేచన రచనగా భావించి పరిచయం చేసాడు. ఆ విధంగా నన్నయకు పూర్వము తెలుగులో సాహిత్యమున్నదని మొదటిసారిగా నిరూపించినది 'ప్రబంధరత్నావళి' అని నిడదవోలు వేంకటరావు ప్రబంధ రత్నావళి పీఠికలో అన్నాడు. రెండో అరికేసరి కాలం కన్నడంలోనే కాదు తెలుగు సాహిత్య రచనలోను ప్రాధాన్యం కలిగి వుంది. తెలుగులో కావ్యాలు శాస్త్రాలు శతక ఛందోగ్రంథాలు రచింపబడినాయి. వేములవాడ చాళుక్యుల కాలం ముఖ్యంగా రెండో అరికేసరి పరిపాలనా కాలం తెలుగు సాహిత్యంలో స్వర్ణయుగం అనదగినది. తెలంగాణ లోనే తెలుగులో సాహిత్యరచన ఆరంభం జరిగిందన్న సూచన ఈ ముంగిలిలో ఉంది.

వేములవాడ చాళుక్యులకు సమకాలికంగా మహబూబాబాదు ప్రాంతాన్ని ముదిగొండ చాళుక్యులు పాలించారు. ముదిగొండ చాళుక్యరాజు నిరవద్యుడు వేయించిన కొరవి శాసనం (క్రీ.శ.893) చారిత్రకంగానే కాక తెలుగుసాహిత్య వికాసం దృష్టితోనూ చాలా ప్రాముఖ్యం కలది. ఈ శాసనాన్ని బట్టి క్రీ.శ.893 నాటికే చక్కని కథనశైలిగల తెలుగు వచనం వికసించిందని తెలుస్తున్నది. ప్రసన్నమైన సంస్కృత దేశ్యపదాల కూర్పుతో కూడిందీ శాసనంలోని వచన రచన. మృదుమధురమైన కథాకథన రీతి ఈ వచనంలో కన్పిస్తున్నది. నన్నయకు వంద సంవత్సరాలకు పూర్వమే సంభాషణలతో కూడిన అందమైన కథాకథన శైలి వికసించిందని ఈ శాసనం వల్ల తెలుస్తున్నది. ఈ శాసనంలోని కొంతభాగాన్ని డా. నారాయణరెడ్డి ఈ గ్రంథంలో చేర్చటం సముచితంగా వుంది. ఈ శాసనంలో వేములవాడ చాళుక్యరాజు రెండో అరికేసరి తండ్రి మొదటి బద్దెన (క్రీ.శ.870-895) తూర్పు చాళుక్య భీముని బంధించిన వీరునిగా వర్ణింపబడినాడు. పంపకవి ఈరాజును చాళుక్య భీమన్నపతి గర్వం దింపినవాడు అని తన విక్రమార్జున విజయం కావ్యపీఠికలో వర్ణించాడు. గుజరాతు చాళుక్యశాఖకు చెందిన వేములవాడ చాళుక్యులకు బాదామి చాళుక్యశాఖకు చెందిన తూర్పు చాళుక్యులకు ఎప్పుడూ వైరం నడుస్తూనే ఉండేది. వేములవాడ చాళుక్యులు రాష్ట్రకూటుల పక్షం వహించేవాళ్ళు. తూర్పు చాళుక్యుల శాఖ అయిన ముదిగొండ చాళుక్యులు రాష్ట్రకూటుల దాడులను అడ్డుకుంటూ తూర్పు చాళుక్యుల పక్షంలో వుండేవాళ్ళు. మొదటి బద్దెనను ఎదిరించి నిరవద్యుడు చాళుక్యభీముని బంధవిముక్తిని చేసిన ఉదంతమే కొరవి శాసనంలో వుంది.

కొరవి శాసనం క్రీ.శ.893 నాటికే తెలంగాణలో చక్కని తెలుగువచనం వికసించిందని చెప్తుండగా క్రీ.శ.1000 నాటిదైన విరియాల కామసాని వేయించిన కామసాని

శాసనంలో చక్కని అలంకారశైలిలో రచింపబడిన చంపకమాల ఉత్పలమాల పద్యాలున్నాయి. ఈ శాసనం కాకతీయ వంశపు తొలి రాజుల కాలంలో వేయబడింది. దీనిని బట్టి నన్నయకు పూర్వ కవులున్నారని చక్కని పద్య, వచన రచనలు జరిగాయని తెలుస్తున్నది. ఈ శాసనాలు తెలంగాణలో దొరికాయి కాబట్టి నన్నయకు పూర్వం తెలంగాణలో తెలుగు సాహిత్య రచన జరిగిందని ఆది వేములవాడ చాళుక్యుల ఆదరణలో స్పర్ధయుగంగా వుండిందని చెప్పవచ్చును. అందుకు తగిన ఆధారాలు ఈ గ్రంథంలో ఉన్నవి.

వేములవాడ చాళుక్యుల తరువాత తెలంగాణను కాకతీయులు పాలించారు. వాళ్ళు క్రమక్రమంగా విజయాలు సాధించి తెలంగాణనే కాక మొత్తం ఆంధ్రదేశాన్ని మొదటిసారిగా ఏకఛత్రాధిపత్యంలోకి తెచ్చిన చక్రవర్తులయ్యారు. కాకతీయుల కాలంలో తెలంగాణలో ముఖ్యంగా రాజధాని నగరం ఓరుగల్లు కేంద్రంగా సంస్కృతాంధ్ర సాహిత్యాలు వికసించాయి. ఈ కాలంలో సంస్కృతంలో స్వతంత్ర రచనలే కాక వ్యాఖ్యానాలు రచింపబడినాయి. ఉత్తరభారతంలో సంస్కృతానికి ఆదరణ పోషణలు క్షీణించిన కాలంలో కాకతీయులు సంస్కృతభాషను కవులను ఆదరించారు. అగస్త్యుడు, నరసింముడు, శాకల్యమల్లన, విశ్వనాథ, రుద్రదేవుడు, రెండో ప్రతాపరుద్రుడు, విద్యానాథుడు, త్రిపురాంతకుడు, గంగాదేవి వంటి కవులు కాకతీయుల కాలంలో వున్నారు. జాయప సేనాని కాకతీయుల ఆస్థానంలో సేనాని. ఆయన 'నృత్తరత్నావళి' అనే నృత్యశాస్త్రాన్ని రచించాడు. శివదేవయ్య, విశ్వేశ్వర దేశికుడు శివభక్తితో రచనలు వ్యాఖ్యానాలు రచించారు. కాకతీయుల కాలంలో తెలుగులో ఎంతో సాహిత్యసృష్టి జరిగింది. మారన, గోనబుద్ధారెడ్డి, భాస్కరుడు, పాల్కురికి సోమన, రంగనాథుడు, పోతన, మొల్ల వంటి కవులెందరో కావ్యాలను పురాణాలను రచించారు. పాల్కురికి సోమన, మొల్ల రెండో ప్రతాపరుద్రుని కాలంలో వున్నారు. ఏకామ్రనాథుడు (క్రీ.శ.16వ శ.) తన ప్రతాపరుద్ర చరిత్రలో మొల్ల రెండో ప్రతాపరుద్రుని ఆస్థానంలో ఉన్నట్లుగా చెప్పాడు. పోతన మొల్లలు ఇద్దరూ ఆరాధ్య శైవం నేపథ్యంలోంచి వచ్చినవాళ్ళే. ఇద్దరూ ఓరుగల్లులో ఉండి రచనలు చేశారు. వీరశైవం తెలంగాణలోనే ఎక్కువగా వ్యాప్తిలో వుంది. నిమ్నవర్గంలో జన్మించిన మొల్ల తన తండ్రి 'జంగమ లింగార్చనపరు"డని చెప్పటం చేత వీరశైవుడని తెలుస్తున్నది. వీరశైవ కుటుంబంలో పుట్టింది కాబట్టే మొల్ల నిమ్నవర్గంలో స్త్రీగా పుట్టినా విద్యాగంధం కలదయింది. కాకతీయుల పతనావస్థ కాలంలో క్రీ.శ.14వ శతాబ్దారంభంలోనే రామభక్తి సంప్రదాయం తమిళదేశంలో పుట్టి క్రమంగా ఉత్తర భారతం వరకు వ్యాపించింది. మొల్ల పోతనలు రామభక్తులై రామాయణాన్ని భాగవతాన్ని రాముని కంకితంగా రచించారు. ఇద్దరూ తమ చేత పలికించేవాడు రామచంద్రుడే అని చెప్పుకున్నారు. రాజాశ్రయాన్ని నిరసించి తమ రచనలను రామునికంకితం చేసారు. మొల్ల తెలంగాణ కవియిత్రి. తెలుగులో మొట్టమొదట కవయిత్రి అనటంతో డా॥ నారాయణరెడ్డి విభేదిస్తున్నాడు. అందుకే ఈ గ్రంథంలో మొల్ల ప్రసక్తి లేదు. తెలుగులో మొట్టమొదటి రామాయణం గోనబుద్ధారెడ్డి రచించిన రంగనాథ రామాయణం. ఇది ద్విపదలో వ్రాయబడింది. తరువాత భాస్కరుని రామాయణం, మొల్ల రామాయణం చంపులో వ్రాయబడిన కావ్యాలు. అట్లా తెలుగులో మొదటి మూడు రామాయణాలు తెలంగానాలో రచింపబడినాయి. మారన మార్కండేయ పురాణం తొలి పురాణ అనువాదం. మారన

కవిత్వాన్ని పెద్దనాది ప్రబంధ కవులు అనుకరించారు. కాకతీయ గణపతిదేవున్ని తిక్కన తన ప్రభువు మనుమసిద్ధిని సింహాసనస్థుని చేయటానికి సహాయం అర్థించటానికని ఓరుగల్లుకు వచ్చి సందర్శించాడు. తిక్కన రాయబారం ఓరుగల్లు సందర్శనం చరిత్రలో ఒక అపూర్వ ఘట్టం. తెలంగాణలోనే వీరశైవ కవుల సాహిత్యం సృష్టింపబడింది. ఎందుకంటె వీరశైవం ఇక్కడే బలంగా వ్యాపించింది. శివకవుల్లో అగ్రేసరుడు వేదాల్లోని అధ్యాయాలు కొన్నింటికి వ్యాఖ్యానాలు రచించి వీరశైవాన్ని జైనం వలె నాస్తిక మతం కాకుండా ఉద్ధరించినవాడు పాల్కురికి సోమనాథుడు. శివకవులు "జాను తెనుగు" అచ్చమైన, సంస్కృతం మిళితంకాని భాష, జనుల భాషలో కావ్యరచన చేస్తామని ప్రతిజ్ఞ పూని తెలుగు భాషోద్ధరణను చేసి జాత్యభిమానాన్ని చాటారు. తెలుగుకు గౌరవం తెచ్చిపెట్టారు. శివకవుల ప్రభావంతోనే తిక్కన 'జాత్య'మైన తెలుగులో అచ్చమైన తెలుగునుడికారం సొంపుగల భాషలో రచించాడు. కాకతీయ రాజులకు కవులు కావ్యాలను అంకితంగా ఇయ్యకున్నా సంస్కృతంతోపాటు తెలుగులో ఎందరో కవులు ఎన్నో కావ్యాలు రచించి తెలుగు సాహిత్యాన్ని సుసంపన్నం చేసారు. కాకతీయ యుగం తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో తెలంగాణ సాహిత్యంలో మరో స్వర్ణయుగం. దీన్ని నిరూపించే సాహిత్య సంపదను డా॥ నారాయణరెడ్డి ఈ గ్రంథంలో ప్రదర్శించినాడు.

కాకతీయుల పతనానంతరం విజయనగర స్థాపన జరిగింది. ఆ తరుణంలో గంగాదేవి వంటి కవయిత్రులు ఓరుగల్లు నుంచి విజయనగరం తరలివెళ్ళారు. అదే విధంగా విద్యారణ్యులు సాయణాచార్యుల వంటి గురువులు పండితులు తెలంగాణలో జన్మించినవాళ్లే అని విజయనగర స్థాపనకు కారకులయ్యారని డా॥ నారాయణరెడ్డి అభిప్రాయం. కాకతీయుల దగ్గర సైనికాధికారులుగా వున్న హరిహర బుక్కరాయలనే సోదరులను విజయనగర స్థాపనకు పురిగొల్పారు. ప్రేరణగా నిల్చారు. సాయణాచార్యుడు నాలుగు వేదాలకు వ్యాఖ్యానాలు రచించాడు. విద్యారణ్యుడు అద్వైతదర్శనంలో రెండో శంకరాచార్యులుగా ప్రసిద్ధి చెందాడు. దాదాపుగా ఇదే కాలంలో క్రీ.శ.14వ శతాబ్దంలో మెదక్‌జిల్లా కొలిచలిమ (కొల్చారం)లో జన్మించిన కోలాచరం మల్లినాథుడు సంస్కృత పంచమహాకావ్యాలకు మేఘసందేశానికి వ్యాఖ్యానాలు రచించి ప్రపంచ ప్రసిద్ధుడైనాడు. మల్లినాథుని కొడుకు కుమారస్వామి "ప్రతాపరుద్రీయం"కు వ్యాఖ్యానం వ్రాసాడు. మల్లినాథుడు జైన కుటుంబంలో జన్మించాడని సంస్కృత శాస్త్ర కావ్యనాటకాదులను అధ్యయనం చేసినవాడని అంటారు. ఆ విధంగా వేదాలు మొదలుకొని పంచమహాకావ్యాల వరకు తెలంగాణలో వ్యాఖ్యానాలు రచింపబడినాయి. క్రీ.శ.17వ శతాబ్దంలో మహబూబునగరం జిల్లా మామిళ్ళపల్లిలో జన్మించిన అన్నంభట్టు 'తర్కసంగ్రహం' అనే న్యాయవైశేషిక దర్శనాలను సమన్వయం చేస్తూ అతి ప్రసిద్ధమైన గ్రంథాన్ని రచించాడు. దీనికి 30 టీకలున్నాయి. ఎన్నో దేశవిదేశ భాషల్లోకి అనువదింపబడింది. ప్రసిద్ధమైన ప్రౌఢమైన తెలుగు ప్రబంధం రామరాజభూషణుని వసుచరిత్రకు వేములవాడ నివాసి సోమనాథుడు (క్రీ.శ.1650) విద్వన్మనోరంజని అనే వ్యాఖ్యానాన్ని రచించాడు. ఇది చాల గొప్పవ్యాఖ్యానం. ఈ వ్యాఖ్యానం లేందే ఇప్పటి పాఠకులు వసుచరిత్ర పద్యాలను అర్థం చేసుకోలేరు.

కాకతీయుల పతనానంతరం తెలంగాణ రేచర్ల వెలమరాజుల పాలనలోకి వచ్చింది. ఆ కాలంలో సంస్కృతాంధ్ర కవులెందరో వున్నారు. సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుడు, విశ్వేశ్వరుడు సంస్కృతంలో నాటకాలు అలంకార శాస్త్ర గ్రంధాలు రచించారు. విశ్వేశ్వరుడు (క్రీ.శ. 14 శ।) "చమత్కార చంద్రిక" అనే అలంకార శాస్త్ర గ్రంధం రచించి "చమత్కారమే కావ్యాత్మ"నే నూతన సిద్ధాంతాన్ని స్థాపించాడు. శ్రీనాథ కవిసార్వభౌముడు సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుని దర్శించి పాండిత్యంతో మెప్పించి సన్మానమందుకున్నాడు. ఈ కాలంలో(క్రీ.శ. 14,15 శతాబ్దాల్లో) కొరవి గోపరాజు, పిల్లలమర్రి పనవీరన, హరిభట్టు, ఏర్చూరి సింగన, వెలిగందల నారయ, వంటి కవులెందరో వున్నారు. చివరి ఇద్దరు కవులు పోతన భాగవతానువాదంలో పాలుపంచుకున్న కవులు. వీళ్ళందరిగురించీ మనం ఈ గ్రంథం ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు.

క్రీ.శ.1500 ప్రాంతంలో బహమనీరాజ్యం విచ్ఛిన్నమై ఐదు స్వతంత్ర ముస్లిం రాజ్యాలేర్పడినాయి. వాటిల్లో గోలకొండ రాజధానిగా పాలించిన కుతుబ్‌షాహి రాజ్యం ఒకటి. రేచెర్ల వెలమరాజులకు సమకాలికంగా తెలంగాణలో కొంతభూమిని గోలకొండ రాజ్యంగా పాలించి క్రమంగా తెలంగాణాన్ని అంతా తమ పాలనలోకి తెచ్చిన రాజులు కుతుబ్‌షాహీలు (క్రీ.శ.149661687). ఈ రాజుల కాలంలో పారశీ ఉర్దూ సాహిత్యంతో పాటు తెలుగు సాహిత్యం పోషింపబడింది. తెలుగులో ఎందరో కవులున్నారు. ఎన్నో కావ్యాలు రచించారు. కావ్యరచనల్లో కొత్త పోకడలు చూపారు. కుతుబ్‌షాహిల పాలనలో చరిగొండ ధర్మన, పొన్నగంటి తలగన, రుద్రకవి, సారంగుతమ్మయ, కలకూచి బాలసరస్వతి, అద్దంకి గంగాధరుడు, మరింగంటి కవులు వంటి వులెందరో కావ్యరచనలు చేసారు. అద్దంకి గంగాధరకవి ఇబ్రాహిం కుతుబ్‌షా ఆస్థానంలో వుండి ఆ రాజుకు అంకితంగా "తపతీ సంవరణోపాఖ్యానం" అనే ప్రౌఢశైలితో కూడిన ప్రబంధాన్ని రచించాడు. ఇబ్రాహీం కుతుబ్‌షా మల్కిభరాముడుగా తెలుగు కవులచేత వర్ణింపబడినాడు. క్షేత్రయ్య వంటి పదకర్తలు మల్కిభరాముని సందర్శించి సన్మానాలందుకున్నారు. రుద్రకవి మల్కిభరాముని చేత రెంటచింత అగ్రహారాన్ని పొందాడు. జంషీద్, మహమ్మద్ కులీకుతుబ్‌షాహి రాజులు స్వయంగా పారసీ ఉర్దూ భాషల్లో కవులే గాక ఫారసీ ఉర్దూ తెలుగు కవులకాశ్రయమిచ్చారు. త్యాగయ్యచేత ప్రస్తుతింపబడిన కీర్తనకర్త రామదాసు అక్కన్న మాదన్నల మేనల్లుడు. రామదాసు అబ్దుల్లా తానీషా (క్రీ.శ.1672-1687) కాలంలో వున్నాడు. అక్కన్నమాదన్నలు ఆ రాజు మంత్రులు. ఆ కాలంలోనే ఏకామ్రనాథుడు 'ప్రతాపరుద్ర చరిత్ర' ను (క్రీ.శ.1490-1509) వచనంలో రచించాడు. కాకతీయుల వంశోత్పత్తిని చరిత్రను చెప్తున్న చారిత్రక కావ్యమిది. తెలుగులో వ్రాయబడిన మొదటి వచన గ్రంథమే కాక ఇది మొదటి చారిత్రక కావ్యం. ఈ రచనను తర్వాత ఓరుగల్లు నివాసి అయిన కాసె సర్వప్ప (క్రీ.శ.1600 ప్రాంతం) ద్విపదగా మలిచాడు. క్రీ.శ.18వ శతాబ్దంవాడైన కూచిమంచి జగ్గకవి "సోమదేవరాజీయం" పేరుతో పద్యకావ్యంగా రచించాడు. ఇట్లా తెలంగాణ సాహిత్యానికి సంబందించిన ఎన్నో వివరాలను ఈ గ్రంథం అందిస్తుంది.

కుతుబ్‌షాహి రాజుల తర్వాత తెలంగాణ నుంచి ఆంధ్రదేశాన్ని పాలించినవాళ్ళు ఆసఫ్‌జాహీలు. క్రీ.శ.1688-1724 మధ్యకాలంలో దాదాపు నలభై సంవత్సరాలు

ఆంధ్రదేశంలో మొఘల్ పాలన సాగింది. ఆసఫ్‌జాహీలు (1724-1948) ఇంగ్లీషు డచ్ పోర్చుగీసుల ఫ్రెంచ్‌వాళ్ళ వర్తక రాజకీయాల్లో పడి యుద్ధాల్లో చిక్కుకునిపోయి క్రమంగా ఆంధ్రదేశంలోని రాయలసీమ కోస్తా ప్రాంతాలను ఆ రాజులు బ్రిటష్ వాళ్ళకు ధారాదత్తంచేసారు. కాని నైజాం రాజ్యంలో తెలంగాణ చాలకాలం వాళ్ళ పరిపాలనలో వుండిపోయి 1948 సెప్టెంబర్ 17వ తారీఖున స్వాతంత్ర్యాన్ని పొందింది. ఆసఫ్‌జాహీల కాలంలో గద్వాల వనపర్తి, దోమకొండ మొదలైన సంస్థానాల్లో తెలుగు సాహిత్యం పోషింపబడింది. అట్లా క్రీ.శ. 17, 18, 19 శతాబ్దాల్లో ఆధునిక యుగం అవతరించేంత వరకు తెలంగాణలో తెలుగుసాహిత్యం ప్రజ్వరిల్లుతూనే వుంది. ఈ కాలంలో సురభి మాధవరాయలు జటప్రోలు సంస్థాన పాలకుడు. "చంద్రికా పరిణయము" అనే పిల్లవసుచరిత్రను రచించాడు. మాధవరాయల ఆస్థానంలో వున్న ఎలకూచి బాలసరస్వతి (క్రీ.శ.1650) భర్తృహరి శతకాలను సరళరమ్యమైన శైలిలో అనువదించి ప్రసిద్ధుడైనాడు. గద్వాల సంస్థానం ప్రభువు సోమభూపాలుని ఆస్థానంలో ఉన్న కాణాదం పెదసోమయాజి (క్రీ.శ.1762) "ముకుంద విలాసం" పేరుతో శ్రీకృష్ణుడు భద్రను వివాహమాడే కథను కావ్యంగా వ్రాసాడు. దోమకొండ సంస్థానాధిపతి కామినేని మల్లారెడ్డి (క్రీ.శ.1550-1600) "షట్చక్రవర్తి చరిత్ర, శివధర్మోత్తరం, పద్మపురాణం" వంటి రచనలు చేసిన కవి. సంస్థానాల కాలంలో రచనలు చేసిన ఎందరో కవులను నారాయణరెడ్డి ఈ గ్రంథంలో విశదంగా పరిచయం చేసాడు.

నారాయణరెడ్డి ఈ "ముంగిలి" తెలంగాణ ప్రాచీన సాహిత్య గ్రంథంలో సర్వాయి పాపన్న, కొండభ్రాయుడు, గద్వాల కోటను నిర్మించిన నల్ల సోమనాద్రి, గోండురాజయిన అంకమరాజు, సదాశివరెడ్డి, రాజారామేశ్వరరావు (వనపర్తి సంస్థానాధీశుడు) వంటి చారిత్రక పురుషుల మీద జానపదులు కట్టి పాడే పాటలను కూడా చేర్చాడు. తెలంగాణలో జానపదుల్లో ప్రచారంలో వున్న వివిధ వృత్తి పురాణాల చరిత్రలను గురించి ప్రస్తావించి ఉదాహరణలు ఇచ్చాడు. సంస్కృతంలో రాజవంశాల చరిత్రలను క్షేత్ర చరిత్రలను క్షేత్ర మహాత్మ్యాలను చెప్పే అష్టాదశ పురాణాలు ఇంకా ఉప పురాణాలున్నాయి. అదే విధంగా జైన వీరశైవ సంప్రదాయంలో తీర్థంకరుల మహాపురుషుల చరిత్రలను చెప్పే పురాణాల రచనా సంప్రదాయముంది. దీన్ననుసరించే కావచ్చును జానపదులు వివిధ వృత్తి కులాల వాళ్ళు తమతమ చరిత్రలను రికార్డు చేసుకుంటూ పురాణాల పేర్లతో వివరించారు. అటువంటి కులపురాణాలను కూడా నారాయణరెడ్డి ఈ "ముంగిలి" తెలంగాణ ప్రాచీన సాహిత్యం గ్రంథంలో చేర్చడం అభినందనీయం.

క్రీ.శ.20వ శతాబ్దారంభంలో (1910) తెలంగాణలో భారతదేశంలోని అన్ని భాషా సాహిత్యాల్లో రొమాంటిసిజం ప్రవేశించింది. హిందీలో "ఛాయావాద్" తెలుగులో భావకవిత్వం వంటి వాదాలు వచ్చాయి. కాని తెలంగాణలో భావకవిత్వం ఆవిర్భవించే ఆదరింపబడే పరిస్థితులు లేవు. ఒకటి అక్షరాస్యత 3-4% మాత్రమే. మాతృభాష తెలుగు చదివేవాళ్ళు పూర్తిగా తక్కువ. ఇంకోటి నిజాం నిరంకుశ పాలన దానిమీద తిరుగుబాటు ఉద్యమాలు సాహిత్యాభిమానంలేని ఫ్యూడల్ దొరలు. ఫ్యూడల్ వ్యవస్థలో నలిగిపోతున్న కిందవర్గం మీద అణచివేతలు. ఈ పరిస్థితుల్లో భావకవిత్వానికి ఆదరణ

లభించలేదు. సమకాలిక పరిస్థితుల బట్టి సురవరం వంటి అభ్యుదయ వాదులు భావకవిత్వాన్ని నిరసించారు. కాబట్టి తెలంగాణలో ప్రాచీన సాహిత్యం తర్వాత సమకాలీన సందర్భాన్ని బట్టి అభ్యుదయవాదమే వచ్చింది. హైదరాబాదులో రాయప్రోలు వంటి భావకవితా గురువు వున్నాడు. ఆయన తెలంగాణ మీద అభిమానం లేనివాడు కాబట్టి 1956వరకు ఇక్కడు వున్నా నిజాం మీదనే అభిమానం చూపాడు. కాని తెలంగాణ ఉద్యమాలను పట్టించుకోలేదు. సాహిత్యాన్ని గాని ఇక్కడి కవులు రచయితలను గాని రాయప్రోలు ఏ మాత్రం ప్రభావితం చేయలేక పోయాడు. శాంతినికేతనంలో చదువుకొని వచ్చిన కవి ఈ విధంగా ఆచరించటం చాలా శోచనీయమైన విషయం! అదే కొంతకాలమే మీజాన్ పత్రికకు సంపాదకుడుగా హైద్రాబాదులో వున్న అడవి బాపిరాజు అభ్యుదయ భావాలను ప్రోత్సాహించి కథలను రచించటానికి ప్రేరణనిచ్చాడు. జర్నలిస్టులను తయారు చేసాడు. అడవిబాపిరాజు చారిత్రక నవలాకారుడు. తెలంగాణ చరిత్రలోని ఇక్ష్వాకులు, కాకతీయుల నాటి ఇతివృత్తాలను తీసుకొని "అడవి శాంతిశ్రీ, గోనగన్నారెడ్డి" నవలలను రచించాడు. బాపిరాజు తెలంగాణ అన్నా ఇక్కడి పోరాటాలన్నా అభిమానం కలిగి వుండేవాడు. తెలంగాణయే అసలు సిసలైన తెలుగుగడ్డ – అని బాపిరాజు తెలంగాణను చారిత్రక దృష్టితో ప్రశంసించాడు. "తెలుగుదేశ చరిత్రకు తెలంగాణ విత్తనము" అని కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు అన్నాడు.

తెలంగాణ భూమి గోదావరి కృష్ణ మూసీ మానేరు మంజీర ప్రాణహిత వంటి అనేక నదులు ఏరులతో తడిసి సారవంతమైంది. ఇక్కడ పుట్టిన తెలంగాణ తెలుగు సాహిత్యం కూడా అపూర్వమైంది. ఈ సాహిత్యం భిన్న ప్రక్రియల్లో సాగింది. ఎన్నో కొత్త ప్రక్రియలు మౌలికమైన రచనలు ఇక్కడి తెలుగు సాహిత్యంలో ఆవిర్భవించాయి. ఇతర ప్రాంతాల కవులకు ఆదర్శమైనాయి. కావ్యాలు పురాణాలు ఇతిహాసాలు భక్తికావ్యాలు ప్రబంధాలు శతకాలు యక్షగానాలు మహాపురుషుల జీవిత చరిత్రలు కీర్తనలు వచనాలు గేయాలు మొదలైన ప్రక్రియలనెన్నింటినో తెలంగాణ తెలుగు సాహిత్యంలో కవులు సృష్టించారు. అపారమైన జానపద సాహిత్య సృష్టి ఇక్కడ జరిగింది. ద్విపద అచ్చమైన తెలుగు ఛందస్సు. దాన్ని తెలంగాణా కవులు మహాకావ్య రచనకు అనువైన ఛందస్సుగా తీసుకొని గౌరవాన్ని ఇచ్చారు. ద్విపద పాడుకోవటానికి చాల అనువైన ఛందస్సు. గోన బుద్ధారెడ్డి రామాయణాన్ని ద్విపదలో వ్రాసాడు. ఆ ద్విపదలు పామరుల్లో పాటలుగా వ్యాప్తిలో వున్నాయి. మొదటినుంచి పాట మీద అభిమానమున్న తెలంగాణకవులు ప్రజలా ద్విపదను ఆదరించారు. తెలుగులో మొట్టమొదటి రామాయణం గోన బుద్ధారెడ్డి రచించిన రంగనాథ రామాయణమే. అది తెలంగాణలోనే రచింపబడింది. పాల్కురికి సోమన మహాపురుషులైన బసవన్న, మల్లికార్జున పండితారాధ్యుల చరిత్రలను మహాకావ్యంగా వ్రాస్తూ ద్విపద ఛందస్సునే గ్రహించాడు. మహాపురుషుల భక్తుల చరిత్రలను తీసుకొని దేశీయమైన ఇతివృత్తంతో తెలుగులో అనువాదం అనుసరణ కాని స్వతంత్రమైన ఇతివృత్తంతో పాల్కురికి సోమన మహాకావ్యాలు వ్రాయటం తెలంగాణలోనే జరిగింది. తెలంగాణలోనే మొదట కందపద్యం కన్పించింది. ఆ కందంలోనే బద్దెన సుమతీ శతకాన్ని రచించాడు. తెలంగాణలో నన్నయకు పూర్వమే శతకం రచింపబడింది. ఒకవేళ సుమతీ శతకాన్ని కాదన్నా పాల్కురికి

సోమన రచించిన వృషాధిప శతకం తెలుగులో సంపూర్ణ శతక లక్షణాలున్న మొదటి శతకమవుతుంది. తెలంగాణలోనే కవిజనాశ్రయమనే తెలుగులో మొదటి ఛందోగ్రంథం రచింపబడింది. తెలుగులో మొట్టమొదటి యక్షగానం రుద్రకవి రచించిన సుగ్రీవ విజయం తెలంగాణలోనే రచింపబడింది. ఇక్కడే తెలుగు సాహిత్యంలో మొదటి వచనాలు కీర్తనలు రచింపబడినాయి. తెలంగాణలోనే తెలగన మొట్టమొదట అచ్చతెనుగు కావ్యాన్ని రచించి ఒరవడి పెట్టాడు. తెలంగాణలోనే సామాన్య జనుల నానుడితో కూడిన తెలుగుకు ప్రాధాన్యమియ్యాలన్న ఉద్యమాన్ని శివకవులు లేవనెత్తారు. తెలుగు పలుకుబడికి ప్రాధాన్యమియ్యాలనే 'అచ్చతెలుగు' కావ్యాలు వ్రాయటానికి ఇక్కడే శ్రీకారం చుట్టబడింది. మడికి సింగన కూర్చిన 'సకలనీతి సమ్మతము' తెలుగులో మొదటి సంకలన గ్రంథం. ఓరుగల్లు నివాసి ఏకామ్రనాథుడు వ్రాసిన 'ప్రతాపరుద్ర చరిత్రము' తెలుగులో మొదటి చారిత్రక రచనయే కాక తెలుగులో మొదటి వచన గ్రంథం. ఓరుగల్లు నివాసి విద్యానాథుడు వ్రాసిన 'ప్రతాపరుద్ర యశోభూషణం' ఆంధ్రదేశంలో సంస్కృతంలో వ్రాయబడిన మొదటి అలంకార శాస్త్ర గ్రంథం. ఓరుగల్లులో విద్యాభ్యాసం చేసిన గంగాదేవి సంస్కృతంలో రచించిన 'మధురా విజయం' సంస్కృతంలో మొట్టమొదట అర్ధ చారిత్రక కావ్యం. దీని కోవలో తర్వాత 'విజయం, అభ్యుదయం' పేర్లతో సంస్కృతంలో చాల కావ్యాలు రచింపబడినాయి.

వేదాలకు వ్యాఖ్యానం వ్రాసిన విద్యారణ్య సాయణాచార్యులు, సంస్కృత మహాకావ్యాలకు వ్యాఖ్యానాలు రచించిన మల్లినాథుడు తెలంగాణవారే. ఉత్తర భారతంలో సంస్కృతానికి ఆశ్రయం లేనపుడు దాన్ని రక్షించి పోషించింది కాకతీయులు రాచకొండ రాజులే. వాళ్ళను ఆదర్శంగా తీసుకునే రెడ్డిరాజులు, విజయనగర రాజులు నాయక రాజులు సంస్కృతాన్ని ఆదరించారు. ఆ విధంగా ఎంతో వైవిధ్యంతో ఎందరికో ఆదర్శమైన మౌలికమైన రచనలు తెలంగాణాలో ఆవిర్భవించాయి. విస్తృతంగా తెలుగు సాహిత్యం నన్నయకు పూర్వంనుంచే తెలంగాణలో సృష్టింపబడింది. అటువంటి అమోఘమైన సాహిత్యాన్ని ఆ బృహద్గ్రంథరూపంలో పరిచయం చేస్తున్న సుంకిరెడ్డిని నేను అభినందిస్తున్నాను. "నిజాము రాజ్యములో ఆంధ్రకవులు శూన్యము" అన్న అజ్ఞానపు మాటలను సవాలుగా తీసుకొని 1934లో సురవరం ప్రతాపరెడ్డి 1930ల నాటి 354 మంది తెలంగాణ కవుల కవితలతో కూడిన సంకలనాన్ని "గోలకొండ కవుల సంచిక"గా తెచ్చాడు. 2002లో మరొక మిత్రునితో కలిసి సుంకిరెడ్డి "మత్తడి" అనే సంకలనాన్ని తెచ్చాడు. 1917 నుండి 2002 వరకు వచ్చిన తెలంగాణ ఆధునిక కవిత్వ పరిణామాన్ని ఆ సంకలనం ప్రతిబింబించింది. ఇప్పుడు తెలంగాణలో నన్నయకు పూర్వం నుంచి క్రీ.శ.19వ శతాబ్దాంతం వరకు వచ్చిన విశాలమైన సాహిత్యాన్ని సుంకిరెడ్డి ఈ 'ముంగిలి'లో పరిచయం చేసాడు. కవిత్వంతో పాటు కవుల జీవితకాలాదుల పరిచయాన్ని కూడా చేర్చాడు. దాంతో 'ముంగిలి' తెలంగాణా కవుల చరిత్రగా సాహిత్య చరిత్రగా రూపొందింది. ఇదే తెలంగాణ సాహిత్య సమగ్ర చరిత్ర అని చెప్పలేకున్నా ఆ దిశగా ముంగిటి ద్వారాన్ని డా. సుంకిరెడ్డి తెరిచాడని చెప్పాలి!

ఆంధ్రప్రాంతంలో పునరుజ్జీవన యుగంలో చరిత్ర, సాహిత్య చరిత్రలో కవులు కావ్యాలను గురించి ఎంతో కృషి జరిగింది. మరిచిపోయిన మరుగునపడ్డ చరిత్రను సాహిత్య చరిత్రను కవులను కావ్యాదులను పరశోధించి వెలికితీసారు. చర్చలు జరిపి వ్యాసాలు గ్రంథాలు రచించారు. అటువంటి పునరుజ్జీవన కాలంలో తెలంగాణాలో వచ్చిన ప్రాచీన తెలుగు సంస్కృతిని, సాహిత్యాన్ని వాళ్ళు పట్టించుకోలేదు. పైగా ప్రాచీన తెలంగాణ కవులనెందరినో పట్టించుకోకుండ భ్రమతో వివక్షతో పక్షపాతబుద్ధితో ఉపేక్షతో కోస్తా, రాయలసీమకు చెందిన కవులుగా నిర్ణయించారు. తెలంగాణలో వచ్చిన సాహిత్య వైశిష్ట్యాన్ని ప్రాచీనతను పట్టించుకోలేదు. దాన్ని గురించి చెప్పలేదు. పరాయి సంస్కృతి భాషల ప్రభావంలో వున్న తెలంగాణలో భారతదేశంలో కన్నా భిన్నంగా స్వాతంత్రోద్యమం నడిచింది. ఆ ఉద్యమంలో భూపోరాటంలో మునిగివున్న తెలంగాణలో పునరుజ్జీవనం రావలసినంత రాలేదు. ఆ అదనులో ఆంధ్రప్రాంతాల పండితులు పరిశోధకులు చారిత్రకులు తెలంగాణను తెలుగు ప్రాంతం కాదన్నట్లుగానే పట్టించుకోకుండా ఉపేక్షను చూపారు. అయితే ఇంతవరకు తెలంగాణ సాహిత్య చరిత్ర రాలేదన్న మనస్తాపాన్ని లోటును తీరుస్తున్నది "ముంగిలి". తెలంగాణా సాహిత్య చరిత్ర భవనంలోకి ప్రవేశించే ముంగిటి ద్వారాన్ని తెరిచింది ఈ "ముంగిలి" గ్రంథం. విస్తృత పరిశోధనతో కఠిన పరిశ్రమతో తెలంగాణ సాహిత్య చరిత్ర "ముంగిలి" గ్రంథాన్ని డా. సుంకిరెడ్డి కూర్పు చేశాడు. ఇటువంటి అపూర్వ గ్రంథాన్ని కూర్చినందుకు మరోసారి నేను డా॥ సుంకిరెడ్డి నారాయణరెడ్డిని అభినందిస్తున్నాను.

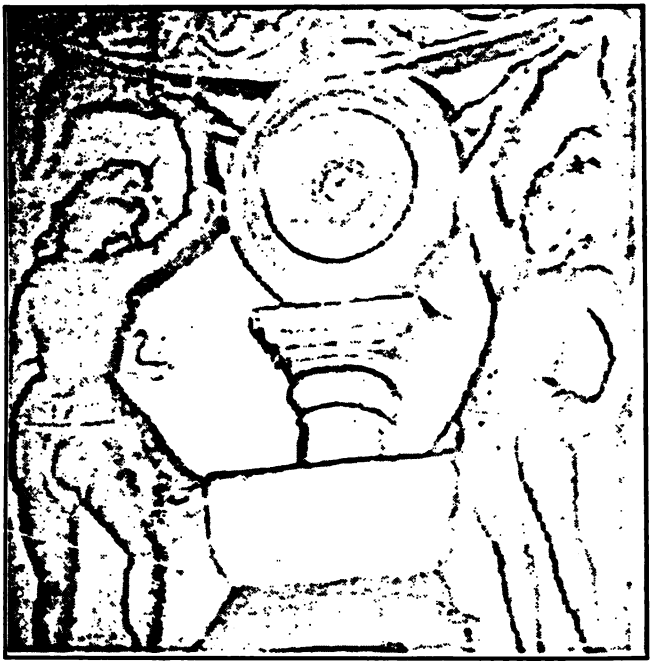

మొఘలాయి గులాబి - హైబ్రిడ్ గులాబి

- డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

హైబ్రిడ్ గులాబీలు చాలా పెద్దగుంటాయి. బహు రంగురూపుల్లో ఉంటాయి. పది చెట్లు చాలు తోటంతా ఆక్రమించుకోవడానికి. పెద్దవి కదా! వ్యాపారానికి బాగా పనికొస్తాయి. ఖరీదు ఎక్కువ. రోగాలు కూడా ఎక్కువే. సువాసన ఉండదు. ఉంటే, అన్ని పూలదీ ఒకేలా ఉంటుంది. వాటిదంతా ఒకే జాతి. ఖర్చెక్కువ. ముళ్లు కూడా.

సువాసన లేని పూలు దేవునికి పనికిరావంటారు. కాని కాలం మారింది కదా! ఇపుడు వాటి రాసి ఎక్కువ క్రనుక వాటినికూడా వాడుతున్నారు. బహుశా ఇపుడు వాటినే ఎక్కువ వాడుతున్నారేమో! సువాసనలేని పూలను సుకుమారులు కూడా ధరించ ఇష్టపడరు. మరీ వారి భర్తలు. అయినా కాలం మారింది కదా! వారు కూడా ధరిస్తున్నారు. పాపం భర్తలేం చేస్తారు భరించక ఇక?

ఒకపుడు తెలంగాణాలో మొగలాయి రోజాలు ఎక్కువుండేవి. ఎక్కువేమిటి? అవే ఉండేవి. ఒకచెట్టుంటే చాలు, తెల్లవారేసరికి ఇల్లంతా, తోటంతా ఘుమఘుమలాడేది. అవి ఇపుడు అట్టే కానరావు. వాటిని తెలంగాణావారిని సీమాంధ్ర వారు వచ్చి మింగేసినట్లు హైబ్రీడ్లు వచ్చి మింగేశాయి. పాపం మొగలాయి పూలు ఏం చేస్తాయి? బిక్కుబిక్కుమను బిక్కమొఖం వేసికొని తగ్గాయి. ఇపుడు అవి అచటచట మాత్రమే అగపడతాయి.

ఆర్థికశాస్త్రంలో ఒక సామెతుంది "నకిలీ నాణ్యాలు వచ్చి అసలు నాణ్యాలను మింగేశాయి" అని. అలాంటి పరిస్థితి ఇది.

రవీంద్రనాథ్ ఠాగూర్ తన "గీతాంజలి"లో ఒకచోట అంటాడు "వారు కటికచీకటి రాత్రి వచ్చి మాకు కాస్తంత చోటిస్తే చాలు పడుకొని తెల్లవారే వెళ్లిపోతామన్నారు. తెల్లవారి చూస్తే ఏముంది! వారు ఇంటిలోవన్నీ సర్దుకొని పరారయ్యారు". తెలంగాణా వారి పరిస్థితి ఇపుడు అలాంటిది. అది వాసనలేని పూలు వాసన ఉన్న పూలను తరిమికొట్టినలాంటి దుస్థితి.

సీమాంధ్ర సంస్కృతి ఆక్రమణవల్ల తెలంగాణా సంస్కృతి సన్నకారు రైతు ఆకృతిలోకి మారింది, ఇంకా మారుతూనే ఉంది.

లగడపాటి రాజగోపాల్‌గారే అన్నట్లు పాపం! అమాయకులైన తెలంగాణావారు అతిరథులైన సీమాంధ్ర వారి ఆక్రమణలను తట్టుకోలేకనే. కదా ఇపుడు "ఇక వద్దు మాకు ఈ దంట, ఇక వద్దు మాకు ఈ తంట" అని అంటున్నారు, ప్రత్యేక తెలంగాణా కావాలని కోరుతున్నారు.

తెలంగాణా ఆంధ్రా సంస్కృతులు వేరే !

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

"కల్చర్" యను పదాన్ని ఆంగ్లంలో విస్తృతార్థంలో వాడుతారు. సంస్కారార్థంగా, విషయార్థంగా (డిసిప్లిన్), విధానార్థంగా (సిస్టమ్). కాని తెలుగువారు సంస్కృతిని చాలావరకు విషయార్థంలో, విధానార్థంలో వాడుతారు. సంస్కారాన్ని సంస్కారార్థంలో, అంటే గుణార్థంలో వాడుతారు.

"మీ సంస్కృతి అలాంటిది" అని అంటే సాధారణంగా తెలుగువారు తీసుకునే అర్థం మీ విధానం, పద్ధతి, రీతి, అలవాటు, సాంప్రదాయం, ఆచారం అలాంటిదని. "మీ 'సంస్కారం అలాంటిది" అని అంటే 'మీ గుణం, నైజం అలాంటిది' యని. తెలుగువారికి 'సంస్కృతి' 'సంస్కారం'యను రెండూ రెండర్థాలు గల పదాలు ఉన్నాయి కనుక వారికది ఒక పరిపాటి, ఒక రివాజు. సంస్కృతిని 'వ్యవస్థార్థం'లో వాడడం, సంస్కారాన్ని 'వ్యక్తార్థం'లో వాడడం.

కాని 'సంస్కృతి', 'సంస్కారం'యను పదాలను వాడినప్పుడు మనం వాటికి చెందిన అర్థఛాయలను, వాడిన ఉద్దేశ్యాలను మనసులో పెట్టుకోవాలి. అంతేకాదు వాటికి చెందిన సమయాలను, సందర్భాలను, నేపథ్యాలను, చరిత్రలను కూడా. ఎందుకంటే, "నీ సంస్కారం అలాంటిది" అని అన్నప్పుడు ఉద్దేశిస్తున్నది 'నీవలాంటివాడవు' అని కాదు, 'నీ నేపథ్యం, నీ పుట్టుక, నీ మెట్టుక, నీ చరిత్ర, నీ వాతావరణం, సాంప్రదాయం' అలాంటిదని. సంస్కారమను పదాన్ని మనం ఒక విలువగా వాడినపుడు దానిని 'ఇండిపెండెంట్' విలువగా మాట్లాడక, దాని నేపథ్యానికి జోడించి ఒక 'డిపెండెంట్' విలువగానే మాట్లాడాలి. ఎందుకంటే, ఏ సంస్కారమైనా దానంతట అదే ఉన్నట్టుండి ఊడిపడదు, అది ఒక నేపథ్యం నుండి, చరిత్ర నుండి, సాంప్రదాయం నుండి ఏర్పడి, ఎదుగుతుంది కనుక.

నేపథ్యాలు ఒకే విధంగా ఉన్నపుడు ఒకానొక విధమైన ఆలోచనా సంస్కృతి, ఆచార సంస్కృతి, ఆచరణ సంస్కృతి మున్నగునవి ఏర్పడుతాయి. నేపథ్యం వలన సంస్కారమేర్పడుతుంది, సంస్కారం వలన సంస్కృతి. ఒక విధమైన నేపథ్యం కలవారందరూ ఒక విధమైన సంస్కారాలు కలవారవుతారు. ఒక విధమైన సంస్కారాలు కలవారందరూ ఒక సంస్కృతి కలవారు. అలాంటి వారందరూ ఒకానొకవిధంగా ప్రవర్తిస్తారు, ఆలోచిస్తారు, ఆచరిస్తారు.

సంస్కారం యను పదాన్ని మనం సాధారణంగా 'మంచితనం', 'సుగుణం' అను అర్థంలో వాడుతుంటాం. కాని సంస్కారం మంచిదీ కావచ్చు, చెడుదీ కావచ్చు. సుగుణమయిందీ కావచ్చు, దుర్గుణమయిందీ కావచ్చు. 'పాజిటివ్'దీ కావొచ్చు, 'నెగిటివ్'దీ కావచ్చు. తరచి చూస్తే సంస్కారం ఒక గుణం, ఒక లక్షణం మాత్రమే. 'రూపం' రూపమే, 'గుణం' గుణమే. 'సంస్కారం' గుణాన్ని మాత్రమే సూచిస్తుంది.

అది ఎలాంటి గుణం అనుదానికి మరో పదం జోడించవలసి ఉంటుంది. 'సద్గుణం', 'దుర్గుణం'లా 'దుష్టసంస్కారం', 'శిష్ట సంస్కారం' లేక 'సంస్కారవంతుడు' (కల్చర్డ్) అని అనవలసి వస్తుంది.

ఇంగ్లీష్‌లో 'హి ఈజ్ కల్చర్డ్' యని అనడం వేరు 'దటీజ్ హిజ్ కల్చర్' యని అనడం వేరు. ఒక దాని అర్థం సంస్కారవంతుడు, మంచివాడని. ఇంకొక దాని అర్థం ఒకానొకవిధమైన సంస్కృతికి చెందినవాడని. 'కల్చర్'కు ఇలాంటి అర్థఛాయలుంటాయి. వాటిని గ్రహించాలి, గుర్తించాలి.

'ఇది వారి కల్చర్, లేక ఇది వారి సంస్కారం' యని ఎవరినైనా ఎవరైనా అన్నపుడు, ఆ అనేవాడు సాధారణంగా వారి నేపథ్యాన్ని, గతాన్ని, చరిత్రను దృష్టిలో పెట్టుకొని అంటాడు కాని ఇదిమిద్ధంగా అనడు. అలా దాని ప్రయోగం చాలావరకు వ్యవస్థాగతమైందే కాని వ్యక్తిగతమైంది కాదు.

ఈ రోజుల్లో 'సంస్కృతి వేరు' అని అన్నంత లోపలనే అదేదో నిందలాగా, నేరారోపణ లాగా మీద పడుతున్నారు లోకులు. సంస్కృతి వేరు కావడం నేరమూ కాదు, ఘోరమూ కాదు, పాపమూ కాదు, పుణ్యమూ కాదు. అదొక ఫ్యాక్ట్, ఒక వాస్తవం, ఒక రియాలిటీ మాత్రమే. సంస్కృతులు వేరు కావడం మనం ప్రపంచమంతా ఎన్నోచోట్ల చూస్తున్నదే. దానికి కులం కారణం కావచ్చు, మతం కారణం కావచ్చు, ప్రాంతం కారణం కావచ్చు, మరేదైనా కారణం కావచ్చు. అందువలన సంస్కృతి పేరట మాట్లాడితేనే దానిని నిరసించడం, నిందించడం సమంజసం కాదు. సంస్కృతుల నిర్ధారణ ఒకానొక విధమైన పరిశోధనా ప్రక్రియ, ఒక సాక్ష్యాధార నిర్ధారణ.

తెలంగాణా ప్రాంతం వారి సంస్కృతి, ఆంధ్రా ప్రాంతం వారి సంస్కృతి వేరనడానికి కారణాలు వారి నేపథ్యాలు, గతాలు, చరిత్రలు, సాంప్రదాయాలు. వాటిని ఎవ్వరూ కాదనజాలరు. వాటికి అనేకానేక సాక్ష్యాలున్నాయి. అవి వారి చరిత్రలో దొరికాయి, ఇంకా దొరుకుతూనే ఉన్నాయి. సంస్కృతి వేరన్నంత మాత్రాన్నే కోపగించుకోవలసిన అవసరం లేదు, దానిని విమర్శగా భావించవలసిన అవసరం లేదు, దానినొక 'ఫ్యాక్ట్ ఆఫ్ లైఫ్ అండ్ లివింగ్'గా తీసికోవాలి తప్ప. అదే ఇపుడు జరగడం లేదు. ఒకప్పుడు ప్రత్యక్షంగా, పరోక్షంగా తెలంగాణా ప్రాంత సంస్కృతి ఆంధ్ర ప్రాంత సంస్కృతి ఒకటే 'కాదు' 'కాదు' అన్న వారే ఇపుడు రాజకీయ కారణాల కొరకు 'ఔను' 'ఔను' అంటున్నారు. దీనినే అంటారు రెండు నాలుకల ధోరణని. ఒక అవసరానికి ఒక తీరు మాట, ఇంకొక అవసరానికి ఇంకొక మాటని. ఇది చరిత్రను, గతాన్ని, నేపథ్యాన్ని కాదనడమే అవుతుంది కాని మరొకటి కాదు. తెలంగాణా, ఆంధ్రా సంస్కృతుల మధ్య భాష ఒక్కటే 'కామన్' కాని మరేదీ 'కామన్'

కాదు. ఎవరో అన్నట్లు మాటా కాదు, మూటా కాదు, ఆటా కాదు, పాటా కాదు, సాపాటా కాదు.

భాష కూడా వారే అనేకానేక సార్లు అన్నట్లు, ఇంకా అంటున్నట్లు ఒకటే కాదు. వారిది తెలుగు + ఇంగ్లీషయితే తెలంగాణా వారిది తెలుగు + ఉర్దూ, వారిది తెలుగు + సంస్కృతమయితే తెలంగాణా వారిది తెలుగు + ప్రాకృతం, వారిది తెలుగు + గ్రాంధికమయితే తెలంగాణా వారిది తెలుగు + వ్యావహారికం, వారిది తెలుగు + యాస అయితే తెలంగాణా వారిది తెలుగు + ప్రవాస (అంటే ఉర్దూతో పాటు ఎంతో కొంత ఫార్సీ, హిందీ, మరాఠీ, కన్నడ మున్నగు భాషలతో కూడినది).

ఇక మీకు వేరే వ్యత్యాసాలు కావాలంటే నా వ్యాసాలు (1) తెలంగాణా మాట వేరు, పాట వేరు, ఆట వేరు, సాపాట వేరు; (2) తెలంగాణా ఆంధ్రాప్రాంత సాంస్కృతిక వ్యత్యాసాల నేపధ్యాలు చదవండి. అవి 'తెలంగాణా కల్చరల్ ఫోరమ్' వద్ద దొరుకుతాయి.

తెలంగాణా మాట వేరు, పాట వేరు ఆట వేరు, సాపాట వేరు, బాట వేరు

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

ఇది నేనంటున్న మాట కాదు. తెలంగాణా వారే అంటున్న మాట కూడా కాదు. గత అయిదున్నర దశాబ్దాలుగా ఆంధ్రాప్రాంతం వారే వ్యంగ్యంగా, వేళాకోళంగా, ఎద్దేవంగా అంటున్న మాట.

అసలు 'ప్రత్యేక తెలంగాణా సెంటిమెంట్' (మానసిక భావోద్వేగత) "మీకూ మాకూ పడదు, పడదు". "మాకు అన్ని వేరు ఆత్మగౌరవం వేరు" "మాకు అన్నిటి కన్నా మా ఆత్మాభిమానం ముఖ్యం, దానికొరకు కావాలి మాకు మా స్వయం పరిపాలన", "మా బతుకు మేము కలో గంజో తాగి బతకడానికి, మా అభివృద్ధిని మేమే చేసుకోవడానికి మాకు ప్రధానంగా కావలసింది 'స్వేచ్ఛ'. ప్రత్యేక తెలంగాణా వాదనంతా, ఆందోళనంతా ఆ ప్రాంతం వారి సాంస్కృతిక అవహేళనతోనే మొదలయింది. ఆంధ్రా ప్రాంతం వారే అనేకానేక సార్లన్నట్లు, అంటూనే ఉన్నట్లు, తెలంగాణా వారి మాట వేరు, పాట వేరు, ఆట వేరు, సాపాట వేరు. అందుకే కదా మరి తెలంగాణా వారంటున్నారిపుడు మా ఉద్యమ బాట కూడా వేరని. అది వందేండ్లయినా ఆగదని.

తెలంగాణా మాట, పాట, ఆట, సాపాట ఎలా వేరో, ఎందుకు వేరో చూద్దాం.

తెలంగాణా మాట :

తెలంగాణా తెలుగు తెలుగే కాదు, అది తెలుగు పాలిటి తెగులు. తెలంగాణా తెలుగు ఎక్కువ ఉర్దూ తక్కువ తెలుగు. అది సంస్కారభాష కన్నా ఎక్కువ సదరు భాష, ప్రాస భాష కన్నా ఎక్కువ యాసభాష, ప్రామాణిక భాష కన్నా ఎక్కువ మాండలిక భాష, వేదుక భాష కన్నా ఎక్కువ వాడుక భాష అంటూ ఆంధ్రాప్రాంతం వారు తెలంగాణా భాషను ఎప్పటికప్పుడు చలన చిత్రాల ద్వారా, పుస్తకాల ద్వారా, పత్రికల ద్వారా, టీవీ ఛానళ్ళ ద్వారా పరిహసిస్తూనే ఉన్నారు. ప్రత్యేక తెలంగాణా ఉద్యమమంతా ఈ ఎద్దేవాలకు వ్యతిరేకంగానే "ఆత్మగౌరవ" నినాదంతో మొదలయింది. తక్కినవన్నీ ఆ పిదపే వచ్చాయి అంచెలంచెలుగా దానికి తోడుగా.

తెలంగాణా వారనేది వారిదే అసలు సిసలైన తెలుగని. వారి భాషే తక్కువ సంస్కృత పదాలతో ఎక్కువ తెలుగు పదాలతో కూడిందని, వారి భాష మాట్లాడేవారిలోనే ఉచ్ఛారణా దోషాలు యాసలు దీర్ఘాలు మున్నగునవి తక్కువని, వారి భాషే ఆసియా ఖండ భాషలన్నిటికీ దగ్గరని, వారి భాషే ప్రజాస్వామ్య భాషకు, ప్రజల భాషకు చాలా దగ్గరని. వారి భాషే తక్కువ గ్రాంధిక భాష ఎక్కువ వాడుక

భాషని, వారిభాషలోనే తక్కువ ఆంగ్లపదాలు, ఎక్కువ తెలుగు పదాలున్నాయని. అసలు 'తెలుగు' అను పదం వారి భాషకే ప్రత్యేకమని, ఆంధ్రులది ఆంధ్రమని.

ఆంధ్రాప్రాంతపు ఒకానొక ఉపప్రాంతా నికి చెందిన భాషను అన్ని ప్రాంతాల ప్రామాణిక భాషగా చెలామణీకి తేవడం జరిగింది, ఇంకా జరుగుతూనే ఉంది. దీనివలన తెలంగాణా ప్రాంతపు భాష మెలమెల్లగా అదుగంటుతోంది. ఇది ఇలా కొనసాగితే తెలంగాణా భాషంటూ ఇకముందు ఒకటి మిగలదు. తెలంగాణా భాష మిగులకపోతే తెలంగాణా సాహిత్యం, తెలంగాణా విద్యకూడా వెనుకబడుతుంది. ఎందుకంటే ప్రామాణిక భాష వలన తెలంగాణా వారికి ఎన్నో అధ్యయన, అభ్యాస సమస్యలు, రచనా సమస్యలు బోధనా సమస్యలు ఎదురవుతాయి, ఎదురవుతూనే ఉన్నాయి. (ప్రామాణిక భాషంటూ నిర్దేశిస్తే అది మూడు ప్రాంతాలకూ వేరువేరుగా నిర్దేశించాలి).

సాహిత్యాన్ని విద్యను భాష నిర్దేశిస్తుంది. అవి మూడూ కలిసి సంస్కృతిని నిర్దేశిస్తాయి. అలా ఒక భాష మరుగునపడితే ఆ భాషీయులకు చెందిన విద్యలు, సాహిత్యాలు, సంస్కృతులు కూడా మరుగున పడుతాయి. ఒక ప్రాంత భాష, దానికి చెందిన సంస్కృతి ఆ ప్రాంతానికి అస్తిత్వంలాంటిది, ఆయువుపట్టులాంటిది. ఆ సంస్కృతి వలననే ఆ ప్రాంతానికి తనదను ఒక గుర్తింపు, ఒక గౌరవం, ఒక 'ఎంటిటీ', 'ఐడెంటిటీ' లభిస్తుంది. భాష ద్వారానే భాషకు చెందిన వారి పరిచయం కలుగుతుంది. భాష ఇంటికి ముఖద్వారం లాంటిది.

తెలంగాణా వారి మాట వేరు కనుకనే వారికి ఇన్నాళ్లనుండి "తెలంగాణా" యను పేరొకటి వచ్చింది. ఆ భాషే పోయాక దానికి దాని పేరు కూడా పోయినట్లే కదా మరి! పోతుంది కూడా. 'తెలంగాణా మాట' తెలంగాణా ప్రాంతానికి ఒక బాట లాంటిది, ఒక దిక్సూచి లాంటిది. భాష సంస్కృతిలో ఒక భాగం కనుక, భాష ద్వారానే విద్య, వికాసం, వినయం, వివేకంలాంటివి సమకూరు తాయి కనుక, భాష వారికి సంస్కృతి లాంటిది.

తెలంగాణా విద్యార్థులు, రచయితలు, అధ్యాపకులందరూ ఇపుడు ఒకటి కాదు రెండు భాషల (ఆంగ్లేయ భాష, ప్రామాణిక కోస్తా ప్రాంత తెలుగు భాష) దండయాత్రలకు గురవుతున్నారు. దాని వలన వారి విద్యాభ్యుదయాలు, సామాజికాభ్యుదయాలు, ఉద్యోగావకాశాలు దెబ్బతింటున్నాయి. వారు అటు 'పబ్లిక్ ఎంటర్‌ప్రైజ్' ఉన్నత ఉద్యోగాలకు, ఇటు 'ప్రైవేట్ ఎంటర్‌ప్రైజ్' ఉన్నత ఉద్యోగాలకు ఆంధ్రాప్రాంతీయులతో పోటీపడలేకపోతున్నారు.

ఆంధ్రాప్రాంతం వారు వారి ప్రాంతానికి చెందిన భాషను ప్రామాణిక భాషగా తెలంగాణా వారిపై రుద్దడం వలన తెలంగాణా ప్రాంత విద్యార్థులు ఎన్నో అధ్యయన, అభ్యాస, అభివృద్ధి ఇబ్బందులకు గురవుతున్నారు. విద్యలకు చెందిన, ఉద్యోగాలకు

చెందిన పరీక్షల్లో వారు ఆంధ్రాప్రాంతంవారికి వెనుకబడే ఆస్కారం ఏర్పడుతోంది. ప్రామాణిక భాషలోని ఎన్నో సాంస్కృతిక, మాండలిక పరమైన పదాలు ఇరుప్రాంతాలకు ఒకటే కాక, తెలంగాణా ప్రాంతంలో అవి వాడుకలో లేక విద్యార్థుల అవగాహనను అవి దెబ్బతీస్తున్నాయి. అందుకే తెలంగాణా విద్యార్థులు ఈ మధ్య వారి పరీక్షా పత్రాలు తెలంగాణా వారే దిద్దాలి యను నినాదాన్ని లేవనెత్తారు. దీనికి కారణం తెలంగాణా విద్యార్థులు తెలంగాణా భాషలో పరీక్షలు రాస్తే ఆంధ్రాప్రాంతం వారికి ఆ రాతలు ఒంటబట్టవు, ఒప్పవని. ఒక ప్రాంతానికి చెందిన ప్రామాణిక భాషను ఇంకొక ప్రాంతంపై రుద్దడం వలన అది వారి స్థానిక భాషను దెబ్బతీసి ఆ ప్రాంత సంస్కృతిని కూడా దెబ్బతీస్తుంది. ఇపుడు తెలంగాణాలో అక్షరాలా అదే జరుగుతోంది.

తెలంగాణా పాట :

తెలంగాణాకు చెందిన సాహిత్యం పెద్దగా చెప్పుకోదగిందేమీ కాదని, అలాగే తెలంగాణాకు చెందిన రచయితలు, సాహిత్యవేత్తలని కూడా ఆంధ్రాప్రాంతం వారి ప్రత్యక్ష పరోక్ష వాదన. కవులు, సాహిత్యవేత్తలు, విమర్శకులు మున్నగువారు వారి ప్రాంతంలోనే ఎక్కువని, సాహిత్య ఉద్దండులంతా ఆ ప్రాంతం వారేనని.

తెలంగాణా గడ్డ జానపద సాహిత్యానికి అసలు సిసలైన గడ్డని తెలంగాణా వారి వాదన. తెలంగాణాలో ఉద్భవించినంత జానపద సాహిత్యం ఆంధ్రాప్రాంతంలో ఉద్భవించలేదని. దానికి కారణం తెలంగాణా వారి తెలుగుభాష 'జనభాష' కావడమేనని. అలాగే సామాజిక సాహిత్యం కూడా చాలావరకు తెలంగాణానుండే ఉత్పన్నమైందని. దానికి కారణం తెలంగాణాలో తలెత్తిన అనేకానేక ఉద్యమాలని. ఉద్యమాల నుండే సామాజిక సాహిత్యం ఉద్భవించింది, ఉద్భవిస్తుందని.

తెలంగాణాలో అప్పటికీ ఇప్పటికీ 'భక్తి సాహిత్యం' కూడా ఎక్కువని దానికి 'పోతన భాగవతం' ఝుండా లాంటిదని. తెలంగాణాలో జన్మించిన పోతన 'భాగవతాన్ని' మించిన భక్తి సాహిత్యం ఇంకొకటి లేదని. స్త్రీల పాటల్లో, దేశభక్తి పాటల్లో, అభ్యుదయ పాటల్లో, ఉర్దూ కవితల్లాంటి కవితల్లో తెలంగాణా వారు చాలా ముందడుగు వేశారని, భావకవితల్లో కూడా తెలంగాణా వారు తక్కువేమీ కారని. అలాగే విమర్శ సాహిత్యంలో, భాషా సాహిత్యంలో, వ్యాకరణ సాహిత్యంలో, ఛందోసాహిత్యంలో కూడా.

తెలంగాణా రచయితల్లో కూడా పోతన, భీమన, మారన, నారన, సోమన లాంటి వారు, పి.వి., బూర్గుల, సురవరం, సినారే, దాశరథి సోదరులు, గోపీ, కోవెల సంపత్కుమారచార్య సుప్రసన్నాచార్య, చేరా, రవ్వాశ్రీహరి, బి.యన్.శాస్త్రి, కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి, రామానుజరావు, కాళోజీ, అనుముల, వానమామలై సోదరులు, మాడపాటి, సదాశివ, హనుమాండ్లు భూమయ్య, డా॥బి.రామరాజు, ముదిగొండ వీరభద్రయ్య, రంగనాధాచార్య, మాదిరాజు రంగారావు,జువ్వాడి

గౌతమరావు, యశోదారెడ్డి, వరవరరావు, జ్వాలా ముఖి, చెరబండ, నిఖిలేశ్వర్, గద్దర్, అంపశయ్య నవీన్ లాంటి సుప్రసిద్ధ రచయితలు, కవులున్నారని.

తెలంగాణా ఆట :

తెలంగాణా విద్యాలయాలన్నీ ఒకప్పుడు ప్రభుత్వమే స్థాపించి నడిపించేది. వాటికి లెక్కలేనన్ని ఆటస్థలాలుండేవి. ప్రతిరోజూ సాయంత్రం, ప్రాతఃకాలం ఆ స్థలాలలో ఎంతో మంది విద్యార్థులు అధ్యాపకులు ఆడుతూ పాడుతూ కనిపించేవారు. అందరూ కలిసి చదువుకునేవారు, అందరూ కలిసి ఆడుకునేవారు పాడుకునేవారు. అలా వారందరికీ ఒక విధమైన 'కామన్ కల్చర్', 'ప్రజాస్వామ్య కల్చర్', 'సెక్యులర్ కల్చర్', 'కాంపోజిట్ కల్చర్', 'కలిసి మెలిసి ఉండే కల్చర్' పుష్కలంగా అబ్బేది. బహుశా తెలంగాణా వారి 'స్నేహ సంస్కృతి'కి, 'స్పోర్ట్స్‌మన్ స్పిరిట్'కి అప్పటికీ ఇప్పటికీ అదే కారణమేమో!

ఆ రోజుల్లో తెలంగాణాలోని అనేకానేక ఆటల్లో తెలంగాణా విద్యార్థులు, పిల్లలు, యువకులతో పాటు పెద్దలు కూడా పాల్గొనేవారు. అప్పటి పల్లీయ ఆటల్లో పేర్కొనవలసినవి చిర్రగోనె, ఉత్తుత్తు, టొక్కా గోళీలాట, బొంగరాలాట, చెండాట, ఉరుకుడు, దూకుడు, కుస్తీ, ఈత, కోతికొమ్మచ్చి, తొక్కుడుబిళ్ల, చెమ్మచెక్క చేరడేసిమొగ్గ, దాగుడుమూతలు, పిల్లికుప్పలు, దొంగాట, బొమ్మలాట, పుంజీతం, పచ్చీసు, కోలాట, బతుకమ్మాట మున్నగునవి. పట్టణాలలోనివి ఫుట్‌బాల్, హాకీ, వాలీబాల్, బాస్కెట్‌బాల్, బేస్‌బాల్, క్రికెట్, బ్యాట్‌మింటన్, షటిల్, టెన్నికాయిట్, టేబుల్ టెన్నిస్, క్యారమ్‌బోర్డ్, ఛెస్ తదితరాలు.

అందుకే ఆ రోజుల్లో తెలంగాణా ప్రాంతంవారు ఆంధ్రా ప్రాంతం వారికంటే ఆటల్లో ఎంతో ముందుండేవారు. ఈనాటి క్రికెట్‌లో, హాకీలో, ఫుట్‌బాల్‌లో కూడా. ఆనాటి విద్యల, ఆటలవలన ఎంతోమంది మంచి వృత్తిపరులే కాకుండా మంచి పౌరులుగా, మనుషులుగా కూడా రూపొందారు.

ఏవీ మరి ఆనాటి ఆ ఆటలు? ఏవీ మరి ఆనాటి ఆ ఆటస్థలాలు? అవన్నీ చాలావరకు అదృశ్యమయ్యాయి. అవి ఏమయ్యాయో ఆ దేవుడికే తెలుసు. ఆ ఆటలు, ఆటస్థలాలు మాయమయి నందున ఆనాటి ఆ ఐక్యతా సమైక్యతా సంస్కృతి కూడా చాలావరకు మాయమయింది. అన్నిటికన్నా పెద్ద నష్టం ఆ సంస్కృతి మటుమాయం కావడం వలన జరిగింది. విద్యాలయాలకు చెందిన వనరులు వసతులు నిర్లక్ష్యం చేయబడడం వలన, వాటి స్థలాలు అమ్ముకోబడడం, అన్యాక్రాంతం చేయబడడం వలన జరిగింది.

తెలంగాణా సాపాట :

తెలంగాణావారి రుచులు, అభిరుచులు వేరు. అవి వారికి ఆనాటి మిశ్రమ సాంఘిక వ్యవస్థనుండొచ్చాయి. తురకల, మహారాష్ట్రుల, కన్నడిగుల, ఇతర

ప్రాంతీయుల నుండొచ్చాయి. ఎందుకంటే తెలంగాణా ప్రాంతం, మరి హైదరాబాదు నగరం ఆ రోజుల్లో ఎందరో ఇతర ప్రాంతీయుల, మతీయుల, భాషీయుల కూడలిగా ఉండేది. అందరూ వారి వారి రుచులు, అభిరుచులు పంచుకునేవారు. కలిసి తినేవారు, కలిసి త్రాగేవారు, కలిసిమెలిసి గడిపేవారు. తెలంగాణావారి వంటలు చాలావరకు ఆంధ్రాప్రాంతం వంటల కన్నా భిన్నంగా ఉండేవి, తెలంగాణా వారి రుచులు ఆంధ్రావారి రుచులకన్నా. తెలంగాణా వారి మాంసాహారాలు చాలావరకు ముస్లిం కల్చర్‌తో ప్రభావితమైనవి. ఇప్పటికీ ఆ వంటల్లో ముస్లిం వంటల వాసనలుంటాయి. తెలంగాణావారు ముస్లింలలాగే అనేకానేక మాంసాహారాలు వండుతారు. వాటి రుచులు వాటివే. అలాంటివి ఆంధ్రాప్రాంతంలో చాలా తక్కువ.

తెలంగాణాలో మొక్కజొన్నలు చాలా పండుతాయి. తెలంగాణా వారు మొక్కజొన్నలతో అనేకానేక తినుబండారాలు చేస్తారు. వాటి విత్తులతో, పిండితో, వాటిని ఇతర వాటితో కలిపి కూడా. గారెలు చేస్తారు, అట్లు చేస్తారు, గుగ్గిళ్ళుచేస్తారు, గటకలు చేస్తారు, మఱింకెన్నో. మొక్కజొన్న కంకులు కాల్చి తినడం, అలాగే వాటిని 'తంపి' అంటే బూరుతో ఉడికించి తినడం తెలంగాణా వారికి ఎంతో యిష్టం. అలాగే పొట్టుతో ఉడికించిన జొన్న కంకి, కందికాయ, శనగకాయ, అనపకాయ మున్నగునవి కూడా.

తెలంగాణాలో మక్కలతో, అనుములతో చేసినన్ని పదార్థాలు, ఫలహారాలు ఆంధ్రాలో చేయరు. తెలంగాణావారికి అనుములతో, మక్కలతో, చిక్కుళ్ళతో చేసే వంటలంటే ఎంతో యిష్టం. తెలంగాణావారు చేసినన్ని ఆకు కూరలు, గడ్డలకూరలు కూడా ఆంధ్రాప్రాంతీయులు చేయరు.

తెలంగాణావారి ఫలహారాల్లో చకినాలు, చేగోళ్లు, కరిజెలు, అరిశెలు, నేతి సల్ది ముద్దలు, పేనీలు, కారప్పూస, పునుకులు, బోలప్పలు, సర్వపిండి, గుడాలు మున్నగునవన్నీ చాలావరకు వారికే పరిమితం. తెలంగాణా వారు వండే పప్పు, పప్పుచారు, పప్పుకట్టు, పచ్చిపులుసు, చారు, చల్లచారు, దప్పడాలు, బాజాలు మున్నగునవి వేరు. అవి వండే విధానాలు వేరు, వాటి రుచులు వేరు.

ఒకప్పుడు తెలంగాణావారు 'వరుగుల'తో ఎన్నో వంటలు చేసేవారు. వరుగుల వంటలంటే ఎండవేసిన మాంసంతో, చేపలతో, రొయ్యలతో, కాయగూరలతో చేసేవి. ఒకప్పుడు తెలంగాణావారి ప్రొద్దటి ఉపహారాలు (ఈనాటి 'బ్రేక్‌ఫాస్ట్') ఎక్కువగా కిచిడీ, పోణన్నం, జొన్నరొట్టె, గోధుమరొట్టె, జొన్నగటక, పరాటా, సర్వపిండి, బోలప్ప మున్నగునవి.

తెలంగాణా 'తొక్కులు' (పచ్చళ్లు) అప్పటికీ ఇప్పటికీ ఎంతో ప్రసిద్ధి గాంచినవి. అప్పట్లో వాటిని మామిడికాయలతోనే ఎక్కువ చేసేవారు మామిడికాయల కాలంలో. వాటిని సోగి, మెంతి, ఆవ, నార, బెల్లం, ఉప్పావ అనేవారు. ఈ తొక్కులు ఒకసారి

చేస్తే సంవత్సరాంతం వరకు చెడిపోకుండా ఉండేవి. అలా వాటిని చేయడం అప్పటికి ఇప్పటికీ తెలంగాణావారి ప్రత్యేకం.

తెలంగాణావారి ఇంకొక వంట 'అంబలి'. ఇది సాధారణంగా కష్టపడి పనిచేసేవారు ఎక్కువ ఇష్టపడేవారు. ఒకటి రెండుసార్లు అంబలి త్రాగితే చారు ఎంతో కృషి చేయగలిగేవారు. తెలంగాణావారి మరొక పదార్థం 'అటుకులు'. ఇవి బియ్యంతో, మొక్కజొన్న, జొన్న మున్నగువాటితో చేసేవారు. వాటిని చాలావరకు విడిగానైనా, ముడిగానైనా ఫలహారాలుగా ఉపయోగించేవారు.

ఇలా చెబుతూపోతే చాలా వున్నాయి తెలంగాణావారి వంటలు. వీటిలో కొన్ని ఆంధ్రాప్రాంతం వారు కూడా చేస్తే చేయవచ్చు. కాని చేయడంలో చేయడంలో ఈ ప్రాంతం ఆ ప్రాంతం వారికి చాలా తేడా ఉంటుంది. అలాగే రుచులలో రుచులలో, నాలుకల్లో నాలుకల్లో. ఎవరి నేపథ్యం, ఎవరి రుచి అభిరుచి, ఎవరి సంస్కృతి వారిది కనుక.

తెలంగాణా వారి దుస్తులు:

తెలంగాణావారి సంస్కృతికి చెందిన విభిన్నతలలో వారి దుస్తులను కూడా పేర్కోవాలి. వాటిలో ఇరు ప్రాంతాలకు చెందిన వ్యత్యాసాలు చాలా అగపడతాయి. ఒక ప్రధానమైన వ్యత్యాసం ఆంధ్రాప్రాంతం వారు ధరించే లుంగీలకు, తెలంగాణా ప్రాంతం వారు ధరించే లాగులకు చెందింది. ఆంధ్రాప్రాంతం వారు అప్పటికీ ఇప్పటికీ లుంగీలే ఎక్కువ ధరిస్తారు. తెలంగాణావారు లాగులు. తెలంగాణావారి చొక్కాలలో (తెలంగాణాలో వాటిని 'అంగీలు' అంటారు), ఆంధ్రావారి చొక్కాలలో, తెలంగాణావారి బనియన్లలో, ఆంధ్రావారి బనియన్లలో కూడా తేడాలుంటాయి. ఆంధ్రా తెలంగాణా పల్లీయుల ధోవతులు, చీరలు మున్నగునవి కట్టడంలో కూడా తేడాలున్నాయి.

తెలంగాణా కర్షకులు అప్పటికీ ఇప్పటికీ తలపాగా ధరిస్తారు. ఈ సాంప్రదాయం ఆంధ్రాలో ఎక్కువగపడదు. తెలంగాణా ప్రాంత స్త్రీ పురుష కార్మికులు వారి దుస్తులు ఎక్కువ మోకాలు వరకే ధరిస్తారు. ఆంధ్రాప్రాంతంలో ఎలా ధరిస్తారో తెలియదు.

ఇలా చెప్పుకుంటూ పోతే ఆంధ్రా తెలంగాణా ప్రాంత జీవులకు, జీవితాలకు చెందిన సంస్కృతీ వ్యత్యాసాలు చాలా చెప్పవచ్చు. ఇక్కడ చెబుతున్నది వ్యత్యాసాలున్నాయని మాత్రమే కాని అవి మంచివి చెడువి, పెద్దవి చిన్నవని కాదు. వాటికి చెందిన ప్రత్యేకతలు మాత్రమే ఇచట వివరించబడినాయి.

ఈ సంస్కృతులు 'మావి' యని చెప్పుకుంటారు ఎవరికి వారు. వాటిని వారి అస్తిత్వంలా, వ్యక్తిత్వంలా భావిస్తారు. అవి దెబ్బతింటే, వాటిపై ఎవరైనా దండెత్తితే వారది వారి ఆత్మగౌరవానికి కొట్టుగా భావిస్తారు. సహజమే కదా మరి!

ఎవరి ఆత్మగౌరవం వారికి వారి ప్రాణంతో, మానంతో సమానం. అది మరచిపోగూడదు. అందుకే కదా యన్.టి.రామారావుగారు ఆ రోజుల్లో "ఆత్మగౌరవ బావుటాను" ఒక పాశుపథాస్త్రంగా ఎగురవేసి విజయం సాధించారు. ఆ ఆయుధం ముందు అన్ని ఆయుధాలు బలాదూర్! అన్నారు. తెలుగుదేశం అధినేత చంద్రబాబు నాయుడు గారు కూడా ఆ నినాదాన్నే అపుడపుడు లేవనెత్తుతూనే ఉంటారు. మరి ఒకరు లేవనెత్తితే ఒప్పు, ఒకరు లేవనెత్తితే తప్పా?

ఇపుడు తెలంగాణావారు ప్రత్యేక తెలంగాణా కోరుతున్నది వారి సంస్కృతి పరిరక్షణ ద్వారా వారి ఆత్మగౌరవ పరిరక్షణను మాత్రమే. స్వాభిమానం, ఆత్మగౌరవం యనునవి ఎన్ని సదుపాయాలు కల్పించినా, ఎన్ని అభ్యున్నతులు సాధించినా, ఎన్ని సాధిస్తామని కల్లిబొల్లిమాటలు చెప్పినా, వాగ్దానాలు చేసినా సంతృప్తినిచ్చేవి కావు. తెలంగాణాలో 'మానమే పోయాక ప్రాణం ఉంటేనేమి లేకుంటేనేమి' అని అంటూ ఉంటారు జనులు. ఆత్మగౌరవం యనునది వారి 'మానానికి' చెందింది. అది వారి స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యానికి, స్వపరిపాలనకు చెందింది. స్వేచ్ఛను మించిన, మానాన్ని మించిన ధనధాన్యం ఎక్కడుంటుంది? స్వేచ్ఛను మించిన, మానాభిమానాన్ని మించిన కాంక్ష మనిషికి మరొకటి ఏముంటుంది? అది వ్యక్తియొక్క వ్యక్తిత్వానికి, అస్తిత్వానికి చెందింది. దానిని దేనికొరకు కూడా పోడగొట్టుకోవడానికి ఏ నాగరీకుడు, ఏ వికాసవంతమైన పౌరుడూ అంగీకరించడు.

శ్రీకృష్ణకమిటీ ఈ విషయాన్ని ప్రత్యేకంగా పరిశీలించాలి. ప్రత్యేక తెలంగాణా కోరిక కేవలం ఆర్థిక కోరిక మాత్రమే కాదు, అంతకన్నా మించి, ఆ ఆర్థిక కోర్కెకె మూలమైన ఆత్మగౌరవానికి చెందిన కోరికయని గుర్తించి, గ్రహించి, తగు న్యాయం చేయాలి.

సంస్కృతి గురించి ఇంకొక తుదిమాట : ఒకప్పుడు తెలంగాణాలోని ప్రతి ఊళ్ళో ఒక గుడి ఉండేది. ఏది ఉన్నా లేకున్నా గుడి మాత్రం తప్పనిసరని అనుకునేవారు తెలంగాణావారు. ప్రతి గుడికీ ఒక పూజారి ఉండేవాడు. దానికి చెందిన కొంత 'గుడిభూమి' ఉండేది. ఆ గుడిభూమి ఆ గుడి పూజారికి జీవనాధారంగా ఉండేది. దాని వలన ఆతడు ఆ గుడిని పట్టుకొని స్థిరంగా అచటే ఉండేవాడు. ఆ భూమి నుండి వచ్చే ఆదాయంతో పాటు అప్పుడప్పుడు జరిగే పూజలు, ఉత్సవాలు, పండుగలు మున్నగునవి అతనికి అంతో ఇంతో అదనపు ఆదాయం తెచ్చిపెట్టేవి. అందువలన అతడూ, అతని వారసులూ ఆ గుడిని అంటిపెట్టుకొని ఉండేవారు. ప్రతిరోజూ ఆ పూజారి ఆ గుడిలో దీపారాధన చేసి పూజలు నిర్వహించేవాడు. అలా ఉండేది ఆనాటి తెలంగాణా పల్లెల్లోని ఆధ్యాత్మిక సంస్కృతి. అది ఇపుడు చాలా అదృశ్యమైపోయింది ఆంధ్రాపాలకుల పుణ్యమాయని.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడ్డాక ఆ సంస్కృతి అంతా అడుగంటింది. ఎన్నో పల్లెలు

గుళ్ళు లేనివి, దీపారాధన లేనివి, పూజలు లేనివైపోయాయి. అదొక విధంగా తెలంగాణా పల్లెలకు పట్టిన అనేకానేక సాంస్కృతిక దుర్గతుల్లో మరొక దుర్గతి. కానీ ఎవరికి పట్టిందది! గుడిలేని ఊరును చూడగూడదు అనేవారు ఒకప్పుడు తెలంగాణా జనులు. ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడడం తెలంగాణా గుళ్ళకు ఒక శాపంలాంటి దయింది. ఆ పాపం ఇపుడు తెలంగాణా ఉద్యమం ద్వారా చుట్టుకుంటోంది. ఇచట పాపమన్న మాట ఎందుకు వాడానంటే, గాంధీగారు కూడా ఒకప్పుడు "కొన్ని కొన్ని పాపాలు చేయగూడదు, చేస్తే వాటి పర్యవసానాలు తప్పవు" అని ఆనాటి కొన్ని ఉదాంతాలను ఉదహరిస్తూ అన్నారు.

నా అభిప్రాయంలో తెలంగాణావారి సగటు సంస్కృతి వారికి 'స్పాంటేనియస్' గా అంటే ప్రకృతిసిద్ధంగా వచ్చిన 'మానస' సంస్కృతి'. సీమాంధ్ర వారి సగటు సంస్కృతి 'కల్టివేటెడ్'గా, అంటే 'కాన్షియస్'గా వచ్చిన వ్యాపార సంస్కృతి, తదనుగుణ్యమైన ఆధిపత్య సంస్కృతి. ఆ సంస్కృతులకు వారు కారణం కాదు, వారి గత చరిత్రలు, నేపథ్యాలు కారణాలు. సమైక్యాంధ్ర ఏర్పడినాక సీమాంధ్రవారి వ్యాపారపరమైన కృత్రిమ సంస్కృతి తెలంగాణావారి సహజ సంస్కృతిని చాలావరకు దెబ్బతీసింది. 'సమైక్యాంధ్ర' ఇలాగే కొనసాగితే తెలంగాణావారికి ఇకముందు తెలంగాణా సంస్కృతి యనునది ఇంకేమీ మిగులదు. అందుకే వారి తాపత్రయమంతా వారి సహజసంస్కృతిని, సహజ ప్రకృతిని ఎలాగైనా కాపాడుకోవాలని. దానికి ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్ర స్థాపన తప్ప మరోమార్గం లేదు.

తెలంగాణా ఆంధ్రా ప్రాంత సాంస్కృతిక వ్యత్యాసాల నేపథ్యాలు

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

'తెలంగాణా కల్చరల్ ఫోరమ్' ఆంధ్రా ప్రాంత సంస్కృతికి, తెలంగాణా ప్రాంత సంస్కృతికి చారిత్రాత్మక, భౌగోళిక, ఆర్థిక, విద్యా విషయక పరమైన మౌలిక వ్యత్యాసాలున్నాయి కనుక రెండు ప్రాంతాలు కలిసి ఉండడం సాధ్యం కాదని అంటుంది. ఆ విధంగా శ్రీకృష్ణ కమిటీకి నివేదిక సమర్పించింది. ఈ వ్యత్యాసాలకు వ్యక్తులు కాదు కారణం వ్యవస్థలు, వాటి నేపథ్యాలు అని అభిప్రాయపడింది. ఈ భేదాలు పైపైవి కావు, చాలా లోతైనవి కనుక భౌగోళిక సమైక్యతకు ఎంత ప్రయత్నించినా మానసిక సమైక్యత కుదరదని ఉద్ఘాటించింది.

నిరంతరం కలహాలతో కలిసి ఉండడంకన్నా విడిపోయి స్నేహభావంతో, బాంధవ్యభావంతో వుండడమే మంచిదని సూచించింది. ప్రత్యేక తెలంగాణా కోరిక కేవలం ఆర్థికపరమైన కోరిక మాత్రమే కాదు, అంతకన్నా మిన్నగా సాంస్కృతికపరమైన కోరిక యని, ఆత్మ గౌరవానికి చెందిన కోరికయని ప్రస్ఫుటంగా ప్రకటించింది.

ఇపుడు ఈ సాంస్కృతిక వ్యత్యాసాలు, వాటికి చెందిన నేపథ్యాలు, చరిత్రలు ఎలాంటివో పరిశీలిద్దాం.

ఐదు వందల యేండ్లకు పైగా ఆంధ్రా ప్రాంతం బ్రిటీష్ పాలనలో ఉండింది. బ్రిటీష్ వారి పరిపాలనంతా అధికారాన్ని వారి స్వంత ప్రయోజనాల కొరకు ఎలా వాడుకోవాలో, భారతదేశాన్ని ఎలా ఒక కాలనీగా కొల్లగొట్టాలో, పారిశ్రామికవేత్తలను, పెట్టుబడీదారులను, భూస్వాములను, దళారీలను ఎలా చేబట్టి, వారికి లాభాలు చేకూర్చి బ్రిటీష్ రాజ్యానికి ఎలా వాడుకోవాలో ఆ నీతికి, రీతికి, సంస్కృతికి చెందింది.

ఇది ఒక విధమైన కొల్లగొట్టు అధికార సంస్కృతి. ఒక విధమైన మనస్తత్వం, psychology. మరొకవిధంగా చెప్పాలంటే ఒక విధమైన మానసిక రుగ్మత, బలహీనత, వ్యసనం. ఇది కొన్ని సమాజాలకు, ప్రాంతాలకు, దేశాలకు చారిత్రకంగా సంతరించే పరిపాలనా సాంప్రదాయం. ఇలాంటి అధికార నైజం ఆంధ్రాప్రాంత పరిపాలకులకు శతాబ్దాల బ్రిటీష్ వారి పరిపాలన వలన వారసత్వంగా వచ్చింది. దీనికి తోడు బ్రిటీష్ వారి "విభజించు పాలించు"యను నీతి కూడా, రీతి కూడా.

దీనికి విరుద్ధంగా తెలంగాణాప్రాంతం రాచరిక వ్యవస్థ ద్వారా పరిపాలించబడింది. రాచరికంలో అహం అధికార దర్పం, అలసత్వమెక్కువ, ఆధునికత తక్కువ.

ఒక వ్యవస్థ అధికారాన్ని 'కాజేయడం' కొరకనుకునే వ్యవస్థయితే, ఇంకొకటి అధికారం అధికారం కొరకనుకునే వ్యవస్థ, ఒక వ్యవస్థ అధికారం కేవలం స్వలాభం కొరకనుకుంటే, ఇంకొకటి భేషజం కొరకనుకునే వ్యవస్థ. ఒక వ్యవస్థ 'capitalism'కు చెందిందైతే, ఇంకొకటి 'feudalism'కు చెందింది. feudalism లో రాపిడి ఎక్కువ కాని దోపిడి తక్కువ. capitalismలో రాపిడి తక్కువకాని దోపిడి ఎక్కువ.

ఈ అధికారపరమైన తేడాలవలన ఇరుప్రాంతాల సంస్కృతులు వేరువేరని చెప్పక తప్పదు. ఒకటి కొల్లగొట్టు సంస్కృతికి చెందిందయితే ఇంకొకటి 'కొల్లాయి కట్టితేనేమి' యని నీలిగే సంస్కృతికి చెందింది.

తెలంగాణా ఆంధ్రా ప్రాంతాలకు చెందిన ఆర్థిక పరమైన సంస్కృతుల్లో కూడా తేడాలున్నాయి. అవి వాటి వాటి ఆర్థిక నేపథ్యాలకు చెందినవి.

బ్రిటీష్‌వారు ప్రధానంగా వారి పరిపాలనా సౌకర్యాల కొరకు, ఆర్థిక ప్రయోగాల కొరకు అప్పటి మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీలోని ఒక భాగమైన ఆంధ్రాప్రాంతంలో అభివృద్ధికర పథకాలు చాలా చేబట్టారు. ఆ ప్రాంతంలో రవాణా సౌకర్యాలు, తంతి తపాలా సౌకర్యాలు, విద్యా వైద్య సౌకర్యాలు, దిగుమతి ఎగుమతి సౌకర్యాలు, రక్షణ భద్రతా సౌకర్యాలు, వ్యాపార వాణిజ్య పారిశ్రామిక సౌకర్యాలు, సాగునీటి సౌకర్యాలు మున్నగునవి ఎన్నో కల్పించారు. అవన్నీ ఆంధ్రాప్రాంత ఆర్థికాభివృద్ధికి తోడ్పడ్డాయి. అవి అచటివారి ఆదాయాలు పెంచాయి. ఆ ఆదాయాల పెంపకాల వలన అచటివారికి ఎంతో 'surplus money' చేతికొచ్చింది. దానిని వారు అనేకానేక ఆర్థికరంగాలలో పెట్టుబడులు పెట్టి మరింత పెంచుకున్నారు. ఆంధ్రాప్రాంతంలోని పరిపాలనా పరమైన ఆర్థికాభివృద్ధి అటు పారిశ్రామికాభివృద్ధికి, వాణిజ్యాభివృద్ధికి దోహదం చేసింది, ఇటు పెద్ద పెద్ద నగరాలను పెంపొందించింది. ఇవన్నీ కలిసి ఆంధ్రాప్రాంత ఎకానమీని ఒక 'mini capitalistic economy' గా మార్చాయి. అలా ఆంధ్రా ప్రాంతానికి 'capitalistic economy'కి చెందిన అన్ని దుష్ట లక్ష్యాలు, దుష్ట లక్షణాలు సంతరించాయి.

దానికి విరుద్ధంగా తెలంగాణా ప్రాంతమంతా చాలావరకు పల్లీయ సంస్కృతిగా, వ్యవసాయిక సంస్కృతిగా, ఆరాటాలెక్కువ, ఆదాయాలు తక్కువకు చెందిన సంస్కృతిగా రూపొందింది. సాగునీటి కొరతవలన వ్యవసాయాలు కూడా "బ్రతకలేక బడిపంతులు పని" యను లాంటివిగా పరిణమించాయి. తెలంగాణాలో పారిశ్రామికాభివృద్ధి, వాణిజ్యాభివృద్ధి, విద్య వైద్యాభివృద్ధి, మౌలిక వనరుల అభివృద్ధి కొరత కొట్టొచ్చినట్లు కనబడేది. ఒక్క హైదరాబాద్ పట్టణం తప్ప తెలంగాణాలోని అన్ని ప్రాంతాలు అంతంతమాత్రం అభివృద్ధి చెందిన ప్రాంతాలుగానే ఉండేవి. ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడ్డాక ఆంధ్రాప్రాంతపు ఆర్థిక వ్యవస్థ 'exploiting' వ్యవస్థగా

పుంజుకుంటే, తెలంగాణాప్రాంతపుది 'exploited' ఆర్థికవ్యవస్థగా దిగజారింది. అది అప్పటికీ ఇప్పటికీ అలాగే కొనసాగుతోంది.

ఆంధ్రా తెలంగాణా ప్రాంతాల తేడాకు చెందిన మరొక కారణం వాటి భౌగోళిక నేపథ్యం.

ఆంధ్రాప్రాంతానికి విశాలమైన సముద్రతీరముంది. సముద్ర తీరముండడం సముద్రమంత సంపదతో సమానం. సముద్రతీరం రవాణా సౌకర్యాలకు, ఎగుమతుల దిగుమతులకు ఎంతో సహకరిస్తుంది. సముద్రంలోని మత్స్య సంపద, రతనాల పవడాల సంపద, పర్యాటక ఆదాయ సంపద ఎన్నో పరిశ్రమల సంపదలతో సమానం. సముద్రం పారిశ్రామిక వాణిజ్య సంస్కృతిని పెంచుతుంది. 'enterprenarial' 'adventurous' సంస్కృతిని కూడా. దీనికి ఇంగ్లాండ్ కంటే గొప్ప ఉదాహరణ మరొకటుండదు. అలాంటి సముద్రతీరం తెలంగాణాకేదీ అలాంటి సంస్కృతి పెంచుకోవడానికి?

భౌగోళికంగా తెలంగాణా ప్రాంతపు శీతోష్ణ (climatic) స్థితి కన్నా ఆంధ్రాప్రాంత శీతోష్ణ స్థితే పనులకు, పనిచేసేవారికి అనుకూలమైనది. దానివలన అచటి శ్రామికులు అలసిపోకుండా రోజుకు ఎన్నో గంటలు పనిచేయగలరు. తెలంగాణావారి వెనకబాటుతనానికి ఒక కారణం తెలంగాణా ప్రాంతపు అతి ఉష్ణమైన వాతావరణమని కూడా చెప్పకతప్పదు.

తెలంగాణా ప్రాంతపు భూములకన్నా ఆంధ్రాప్రాంతపు భూములు సమానంగా ఉంటాయి. అందువలన సేద్యానికి, నీటి నిలువలకు అనుకూలమయినవి. అందుకే ఆంధ్రాప్రాంతపు భూములు 'commercial crops' కు అనువుగా ఉంటాయి. ఆంధ్రా ప్రాంతపు భూములు తెలంగాణా ప్రాంత భూములకన్నా సగటుగా ఎక్కువ సారవంతమైనవి కూడా. అంతేకాదు ఆంధ్రాప్రాంతంలో సాగునీటి వసతులు కూడా ఎక్కువ కనుక పంటలు ఫలితాలు కూడా ఎక్కువే. మిర్చి, పత్తి, పొగాకు, పసుపు, చెరుకు మున్నగు 'cash crops' అన్నీ ఆంధ్రా ప్రాంతంలోనే ఎక్కువ. అలాగే పళ్ళతోటలు కూడా.

ఇలాంటి భౌగోళిక పరిస్థితులవలన ఆంధ్రాప్రాంత ఆర్థిక వ్యవస్థకు ఆధునిక పారిశ్రామిక సంస్కృతి సమకూరింది. దాని పర్యవసానంగా 'materialistic, capitalistic' సంస్కృతి సంతరించింది.

తెలంగాణా ఆంధ్ర ప్రాంత సంస్కృతుల భేదాలకు మరొక బలీయమైన కారణం ఆ ప్రాంతాలలోని విద్యా భేదాలు.

బ్రిటీష్‌వారు వారి లాభాలకొరకు, వారి పరిపాలనా సౌకర్యాల కొరకు ఆంగ్లభాషను, ఆంగ్లమాధ్యమం ద్వారా విద్యా బోధనను అప్పటి మద్రాస్ ప్రెసిడెన్సీలో ఐదువందల యేండ్ల క్రితమే ప్రవేశపెట్టారు. ఎవరెంత లేదన్నా కాదన్నా ఆంగ్ల భాష ఆధునిక విద్యకు అనుకూలమైన భాష యనక తప్పదు. ఆ భాష వలన ఆంధ్రాప్రాంతం

వారికి ఆధునిక విద్య చాలానాళ్ళనుండి అబ్బింది. అలాంటి పరిస్థితి అప్పట్లో తెలంగాణాలో లేదు. ఉర్దూభాష ద్వారా నేర్చుకున్న తెలంగాణా చదువులు ఆంధ్రప్రాంతంలో ఆంగ్లభాష ద్వారా నేర్చుకున్న చదువుల కన్నా ఆధునికతలో ఎంతో వెనకనే చెప్పాలి. అలాగే అప్పట్లో తెలంగాణా ప్రాంతంవారు అటువారి సులభమైన తెలుగుభాష ద్వారా విద్యాధ్యయనం చేయలేక పోయారు, ఇటు ఆంగ్లభాష ద్వారా.

ఆంధ్రాప్రాంతంవారి ఆంగ్లేయ భాష ద్వారా అబ్బిన ఆధునిక విద్య వారికి ఉద్యోగాలలో, వ్యాపారాలలో, పరిశ్రమలలో, వారి వనరులను వసతులను అభివృద్ధి చేసికోవడంలో ఎంతో అనుకూలించింది.

ఆంధ్రా తెలంగాణా ప్రాంతాల సాంస్కృతిక భేదాలకు చెందిన ఇంకొక అంశం ఆయా ప్రాంతాలలోని విద్యాలయాల స్థాపనలకు చెందింది.

ఒకప్పుడు తెలంగాణాలోని అన్ని విద్యాలయాలు ప్రభుత్వ విద్యాలయాలే. ఒకప్పటి ఆంధ్రాప్రాంతపు విద్యాలయాలు చాలావరకు ప్రైవేట్ విద్యాలయాలే. ప్రభుత్వ విద్యాలయాలలో ఫీజులు ఎప్పుడూ తక్కువే కనుక వాటిలో చేరేవారందరూ అప్పటికీ ఇప్పటికీ అన్ని కులాలకు, వర్గాలకు, ఆర్థిక స్థాయిలకు చెందినవారే. ప్రైవేటు విద్యాలయాలలో చేరేవారు చాలావరకు సంపన్నులు, అగ్రకులాలకు చెందినవారే. అందుకే స్థూలంగా ప్రభుత్వ విద్యాలయాలలో చదివేవారి సంస్కృతి ప్రైవేటు స్కూళ్ళలో చదివేవారి సంస్కృతికన్నా వేరుగా ఉంటుంది. ప్రభుత్వ విద్యాలయాల్లో చదివేవారి సంస్కృతిని మనం 'inclusive' సంస్కృతిగా, ప్రభుత్వేతర విద్యాలయాల్లో చదివేవారి సంస్కృతిని మనం 'exclusive' సంస్కృతిగా పరిగణించవచ్చు. ఎక్కువ డబ్బు వెచ్చించి చదివే వారి 'culture' తప్పనిసరిగా ఎక్కువ సంపాదించాలను నైజానికి చెందిందే అవుతుంది. ఎక్కువ ఫీజులు చెల్లించేవారు వారి విద్యా వ్యయాన్ని ఒక పెట్టుబడిగా పరిగణిస్తారు. అలాంటి విద్యాలయాలు నడిపేవారు కూడా వాటిని అలాగే చూస్తారు. అలాంటి విద్య ఒకానొక విధమైన దోపిడీదారీ, కొల్లగొట్టు సంస్కృతికి, పేరాశకు దారితీస్తుంది. ఒక్క హైదరాబాదును మినహాయిస్తే తెలంగాణా ప్రాంతంవారు అప్పటికీ ఇప్పటికీ ఎక్కువ పెట్టుబడులు పెట్టి విద్యాలయాలు స్థాపించగలిగిన వారూ కారు, విద్యలు అలా ఆర్జించేవారూ కారు. వారి స్తోమతలు అలాంటివి కావు, వారి సంస్కృతులూ అలాంటివి కావు.

బ్రిటిష్ పరిపాలన వలన ఆంధ్రులకు అబ్బిన మరొక సంస్కృతి entrepreneurial సంస్కృతి.

ఇది ఒకానొకవిధమైన పారిశ్రామిక వాణిజ్యపరమైన ఆర్థికపరమైన కౌశల్యం. ఇది పెద్ద పరిశ్రమలు, పెద్ద స్థాయి వ్యవసాయాలు, వాణిజ్యాలు, ఎగుమతులు దిగుమతులున్న వాతావరణంలో ఎక్కువ అభివృద్ధి చెందుతుంది. Entrepreneurs అనేవారు డబ్బుకలవారు, పెట్టుబడి పెట్టగలిగేవారే కానక్కరలేదు. సాధారణంగా

వారు అలాంటివారు కానేకారు. వారికి ఆర్థిక, పారిశ్రామిక, వాణిజ్య అవగాహన, స్ఫూర్తి, ముందుచూపు, లాభాలకు చెందిన 'sixth sense' అంటామే అలాంటివి ఎక్కువుంటాయి. వాటికి కావలసిందల్లా అవకాశాలను, వాతావరణాలను వాసన చూడగల, పసిగట్టగల శక్తి. వాటికి కావలసిందల్లా పదిమందితో పరిచయం, ఒక విషయాన్ని, ఒక అవకాశాన్ని ప్రచారం చేసి పదిమందిని ఆకట్టుకొనే ప్రజ్ఞ, వారినుండి సహాయసహకారాలు సేకరించగల యుక్తి, ఒక idea ను చలామణిలోకి తెచ్చే చురుకుదనం. వారికి అన్నిటికన్నా ముఖ్యమైనది అవకాశాలకు చెందిన vision. అది బ్రిటిష్‌వారికి పుష్కలంగా ఉండేవి. ఆ లక్షణాలు వారినుండి ఆంధ్రాప్రాంతం వారికి కూడా పుష్కలంగా సమకూరాయి. దానికి ఆంధ్రాప్రాంతపు భౌగోళిక నేపథ్యం, వ్యవసాయాభివృద్ధి, విద్యాభివృద్ధి, వాణిజ్యాభివృద్ధి కూడా ఇతోధికంగా సహకరించాయి. అంతపాటి నేపథ్యం తెలంగాణా వారికి లేదు. దానికి వారి వారి నేపథ్యాలే కారణం.

ఆంధ్రా ప్రాంతీయులు తమిళుల లాగా, మళయాళీల లాగా, గుజరాతీల లాగా ఎచ్చటికి వెళ్ళినా బ్రతకగలరు. వారికి అలాంటి entrepreneurial శక్తి, యుక్తి, చతురత, చాకచక్యం ఉంది. Entrepreneurial సంస్కృతికి చెందిన ముఖ్యమైన శక్తులు అవకాశాలను కనుగొనగలగడం, ముందుచూపు, risk taking capacity, speculative sense, adventurous instinct ఇవి అబ్బాలంటే వలసినంత అనుభవం కావాలి, వారసత్వం కావాలి, వాతావరణం కావాలి. ఇవన్నీ ఆంధ్రాప్రాంతం వారికి అధికంగా, సుదీర్ఘంగా అబ్బాయి వారికి చెందిన చారిత్రక, భౌగోళిక కారణాల వలన.

Entrepreneurial కౌశల్యానికి చెందిన అనేకానేక పార్శ్వాలలో పరిపాలనలను, పరిపాలకులను వశపరచుకో గలిగే వారితో పనులు చేయించుకోగలిగే 'చాణక్యనీతి' కూడా ఒక పార్శ్వం. ఈ కాలంలో దానిని 'the art of lobbying, influencing and managing' అని అంటున్నారు management శాస్త్రంలో. ఈ కౌశల్యం ఆంధ్రాప్రాంతపు Entrepreneursకు చాలా ఉంది. అందుకే కదా వారు పరిపాలనలు, పరిపాలకులు మా చేతిలో ఉండాలని ప్రాకులాడుతున్నారు. పరిపాలనపై అధిపత్యం వారికి పరిపాలన కొరకు కాదు, వాణిజ్యం కొరకు, వ్యాపారం కొరకు, వనరుల వసతుల సౌకర్యాలపై ఆధిపత్యం కొరకు, అధిక లాభాల కొరకు. ఇవన్నీ వారికి డా॥ రామ్ మనోహర్ లోహియా గారన్నట్లు కేవలం 'decent living' కొరకు కాదు, 'enlarged standard of living' కొరకు. ఈ 'enlarged standard of living'యను కోరికకు ఒక గెట్టంటూ (limit) ఉండదు. ఇక్కడే వస్తుంది పేచీ అంతా, ఘర్షణంతా. ఒక ఘర్షణ 'decent living' కొరకైతే, ఒక ఘర్షణ 'enlarged standard of living' కొరకు. ఒకటి జీవించుట కొరకైతే, ఒకటి సౌఖ్యంగా, మరింత సౌఖ్యంగా జీవించుట కొరకు. ఈ ఘర్షణ తెలంగాణా ఆంధ్రా ప్రాంతాలకు

చెందిన ఘర్షణ మాత్రమే కాదు. ఇది యావత్ప్రపంచంలో అప్పుడప్పుడు అచటచట జరిగిన, జరుగుతోన్న ఘర్షణ సంఘర్షణే. కాలమే నిర్ణయిస్తుంది దాని పర్యవసానం.

Entrepreneur సంస్కృతిని విద్యలాగే, పరిజ్ఞానంలాగే, తెలివిలాగే, ప్రతిభలాగే మంచి కొరకూ వాడుకోవచ్చు, చెడు కొరకూ వాడుకోవచ్చు. దానిని బ్రిటీష్ వారు 'colonization' కొరకు వాడుకున్నారు. దురదృష్టవశాత్తు ఆంధ్రాప్రాంతం పాలకులు కూడా ఆ సంస్కృతిని తెలంగాణాను ఒక కాలనీగా మార్చడానికి, కొల్లగొట్టడానికే వాడుకున్నారు.

Entrepreneur శక్తంటూ ఒకటుంటే అదున్నవారు దానిని వారెచటున్నా వాడుకొని బ్రతకగలరు. ఎప్పటినుండో తమిళులూ, మళయాళీలు, గుజరాతీలు ఆ పని చేస్తున్నారు. కనుక, తెలంగాణా విడిపోతే ఆంధ్రులు భయపడవలసిన అవసరమేమాత్రమూ లేదు. ఎందుకంటే, వారికి కూడా వారిలాగా బ్రతకడం ఎలాగో తెలుసు. దానికి చెందిన సంస్కృతి ఎలాంటిదో తెలుసు. కనుక తెలంగాణా విడిపోతే, హైదరాబాదు నగరం తెలంగాణా వారికి మాత్రమే దక్కితే ఆంధ్రాప్రాంతం వారు పెద్దగా విచారపడవలసిన, ఆందోళన చెందవలసిన అవసరమేమీ లేదు, వారిచేతిలో వారి entrepreneurial సత్తా ఉన్నంతవరకు. అది వారికి పుష్కలంగా ఉంది. విడిపోతే ఏమవుతుంది? భూములు విడిపోతాయి కాని మనుషులు విడిపోతారా, వారి లావాదేవీలు, వ్యవహారాలు విడిపోతాయా? వారి దారులు ఆగిపోతాయా? అటాంటప్పుడు వారెందుకు భయపడాలి విడిపోతే ఏమైపోతామోనని? విడిపోతే వారికున్న ఎచటైనా బ్రతకగల శక్తి, యుక్తి, చతురత, చాకచక్యం ఎక్కడికి పోతుంది? అదీ ఈ 'globalisation' కు చెందిన కాలంలో, తెలివుంటే ఎచటైనా బ్రతకుటకు అనుకూలమైన, అవకాశాలున్న కాలంలో. ఉద్యోగాల కొరకు, అవకాశాల కొరకు ఆంధ్రా, రాయలసీమ, తెలంగాణా ప్రాంతాలేమిటి ప్రపంచంలో ఏచోటికైనా పోగలిగే ఈ కాలంలో ఎన్ని నగరాలు లేవు హైదరాబాదు లాంటివి ఎవరైనా బ్రతకడానికి చేతిలో శక్తి ఉంటే, మేధలో యుక్తి ఉంటే, హృదయంలో కాస్త మంచితనమే పెంచుకుంటే. అలాంటప్పుడు బెంగదేనికి, బెంబేలు దేనికి?

పైన పేర్కొన్న ఎన్నో కారణాలవలన ఆంధ్రాప్రాంతం మధ్య తెలంగాణా ప్రాంతం మధ్య సాంస్కృతిక పరమైన భేదాలు మనకు అనేకానేకం కనబడుతాయి. ఇలాంటి లోతైన సాంస్కృతిక భేదాలు కలవారు సమైక్యంగా కొనసాగడానికి ఎలా అస్కారముంటుంది? ఇలా అంటే తెలంగాణా ప్రాంతమంతా ఒకేలాంటిదని, ఆంధ్రాప్రాంత మంతా ఒకేలాంటిదని, ఆంధ్రాప్రాంతం వారందరూ ఒకేలాంటివారు, తెలంగాణాప్రాంతం వారందరూ ఒకేలాంటివారని కాదు అర్థం. అచటి సంస్కృతికి ఇచటి సంస్కృతికి ఏమాత్రం సంబంధం లేదనీ కాదు. లేక ఒక సంస్కృతి పెద్దది, ఒక సంస్కృతి చిన్నదనీ కాదు. ఆయా చారిత్రాత్మక, భౌగోళిక నేపథ్యాలను శ్రీ కృష్ణ

కమిటీ దృష్టికి తీసుకొని రావడం మాత్రమే. సమస్యను పరిష్కరించడానికి సమన్వయం కుదరని సంస్కృతులను కూడా పరిగణ లోకి తీసుకోవాలని వారిని కోరడం మాత్రమే.

ఆంధ్రాప్రాంతం వారు ఈ పేర్కొన్న వాస్తవాలను కేవలం నేపథ్యానికి చెందినవిగా మాత్రమే తీసుకోవాలి కాని, ఏవో నేరారోపణలుగా తీసుకోగూడదు. సాంస్కృతిక తేడాలకు వాటి వాటి చరిత్రలు, నేపథ్యాలు, వ్యవస్థలు, భౌగోళిక వ్యత్యాసాలే కారణం కాని వ్యక్తులు ఎలా కారణమవుతారు? మరీ సామాన్య ప్రజలు, సాధారణ పౌరులు ఎలా కారకులవుతారు? సదరు ప్రజలు ఎచటి వారైనా ఒకేలాంటివారే కదా! అణ్యం పుణ్యం ఎరగని అమాయకులు. పరిపాలకులు, రాజకీయులే కదా వారిని ప్రక్కతోవ పట్టిస్తారు!

భాష కొరకు భాషా రాష్ట్రమా లేక రాజకీయాల కొరకా?

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

ఈ మధ్య జరిగిన 'సిపిఎం పార్టీ' వార్షికోత్సవంలో ఆ పార్టీవారు "మా పార్టీ. భాషా రాష్ట్రాల విచ్ఛిన్నతకు, విభజనకు వ్యతిరేకం కాని చిన్న రాష్ట్రాల స్థాపనకు కాదు" అని ఒక ప్రకటన చేశారు. "ఇది లోపల ఎన్నో చిన్నా చితుకూ కుల కుంపట్లు. ముఠా కుంపట్లు పెట్టుకొని చీలిపోవచ్చు కాని బైటి నామ ఫలకం మాత్రం ఒకటే ఉండాలి" అనడం లాంటిది. కాని నామఫలకం మాత్రం ఉంటేనే సరిపోతుందా? దాని పేరట లోపల ఎంత వేర్వేరుగా ఉన్నా ఫరవాలేదా? అలాగే భాష కొరకు ఒక భాషారాష్ట్రమంటూ ఏర్పరచుకుంటే సరిపోతుందా? భాష గంగపాలు, గోదావరి పాలైనా ఫరవాలేదా? సమైక్యం! సమైక్యం! అని నినదిస్తే సరిపోతుందా, సమైక్యంగా ఉండాలని ఒక రాష్ట్రంగా ఏర్పడినవారు ఐక్యంగా కూడా ఉండనక్కరలేదా? సమైక్యతకు మొదలు ఐక్యత కుదరాలిగా? భావార్థం పోయి భాషార్థం మాత్రమే మిగిలితే సరిపోతుందా? తెలుగువారందరూ కలిసి మెలిసి ఉండుటకు తెలుగు కాని, తెలుగు కొరకే తెలుగు కాదుగదా?

ఇంగ్లీషులో "కమ్యూనికేషన్" అను పదమొకటుంది. దాని అసలర్థం ఒకరితో ఒకరు మాట్లాడుకోవడం మాత్రమే కాదు, ఒకరి నొకరు ఆ మాటల ద్వారా అర్థం చేసికోవడం. అందుకు భాష ఒక వాహిక మాత్రమే. ఒక్కొక్కప్పుడు భాషుంటుంది కాని అర్థం చేసికోవడం, అర్థం కావడం ఉండదు. మాట్లాడే భాషను ఒకరొకవిధంగా అర్థం చేసుకుంటే మరొకరు మరొక విధంగా అర్థం చేసుకుంటారు. అలాంటప్పుడు నిజమైన కమ్యూనికేషన్ ఉండదు. కనుక భాష భాష కొరకే ముఖ్యం కాదు, భాష మాట్లాడే వారి సఖ్యత కొరకు ఐక్యత కొరకు ముఖ్యం కాని. సఖ్యత సడలితే ఐక్యత భాష దానిని చక్కబెట్టజాలదు. దానికంత శక్తి ఉండదు. భాషకు డిపెండెంట్ శక్తే కాని ఇండెపెండెంట్ శక్తి ఉండదు. భావ శక్తే భాషకు శక్తి. భావం కుంటుపడితే భాష కూడా కుంటు పడుతుంది.

"మేము భాషా రాష్ట్రాల విభజనకు వ్యతిరేకులం కాని చిన్న రాష్ట్రాల స్థాపనకు వ్యతిరేకులం కాదు" అని అనే సిపిఎం వారు ఒకటి గమనించాలి. అలాగైతే అలాంటి వాదన వారికి, వారి సిద్ధాంతానికి కూడా వర్తించాలి కదామరి? కాని అలా జరగలేదు, జరగడం లేదేమరి! ఒకప్పటి ఒకే ఒక సిద్ధాంతానికి చెందిన ఒకే ఒక కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఇపుడు అనేకానేక సిద్ధాంతాలకు చెందిందిగా చీలిపోయింది. అలాంటిది భాషా రాష్ట్రాలకు కూడా వర్తించదా మరి? భాష ఒకటే అయిన ఖండాలన్నీ, దేశాలన్నీ, రాష్ట్రాలన్నీ, ప్రాంతాలన్నీ ఒకే ఒకటిగా ఏర్పడ్డాయా? ఒకే భాష మాట్లాడే ఒకప్పటి

ఇంగ్లండ్ ఇప్పుడు మూడుగా చీలిపోయింది. అలాగే ఒకప్పుడు ఒకే భాష మాట్లాడే రష్యా, కొరియాలాంటివి, ఒకే హిందీ భాష మాట్లాడే ఉత్తర భారత దేశంలో ఎన్నో హిందీ మాట్లాడే రాష్ట్రాలు ఎన్నో రాష్ట్రాలుగా ఏర్పడ్డాయి. కనుక ఒకే భాష మాట్లాడే రాష్ట్రాలన్నీ ఒకటిగానే ఉండిపోవాలనే వాదం సరయింది కాదు. "Workers of the World Unite, you have nothing to loose but your chains" అన్నాడు Marx. ఒక విధంగా చూస్తే ప్రధాన మంత్రి నుండి మామూలు కార్మికుని వరకు అందరూ వర్కర్సే, కాని వారిలో అనేకానేక స్థాయిలు, శ్రేణులుంటాయి. అది ఒక స్లోగన్‌గా పనికొస్తే పనికి రావచ్చు కాని నిజ జీవితంలో ఎలా పనికొస్తుంది? నిజ జీవితంలో అందరూ ఒకటే ఎలా అవుతారు? అందుకే కదా ఇపుడు కమ్యూనిస్టు దేశాల్లో ఆయా ప్రాంతాల ప్రత్యేకతలను బట్టి వారిలో వారికి భేద విభేదాలొచ్చాయి. అలాగే తెలుగు వారు మాట్లాడే తెలుగంతా ఒకటే కాదు, తెలుగు వారంతా ఒకేలాంటి వారు కారు, భాష పేరట భాషారాష్ట్రాన్ని అంతగా సాగదీయడానికి, అది విడిపోగూడదని అంతగా అనడానికి.

అయినా, ఒకందుకు దానినంగీకరించినా, ఇపుడు మనకు భాషా రాష్ట్రమనునదొకటి దక్కింది కాని భాషెక్కడ మిగిలింది ఆ భాష పేరట వాదించడానికి? తెలుగు భాషకు ఎప్పుడో తెగులు పట్టింది. అది ఇపుడు నామకార్థంగా మాత్రమే మిగిలింది. నిజానికి దానికిపుడు ప్రథమ భాషా స్థాయి కాదు ద్వితీయ భాషాస్థాయి కూడా దక్కడంలేదు. అటు విద్యాలయాలను, ఇటు ఉద్యోగాలిచ్చే ప్రభుత్వాలయాలను "భవతీ భిక్షాందేహి" యని అడుక్కోవలసి వస్తోంది దాని రక్షణ పరిరక్షణ కొరకు. తెలుగుకు కనీసం రెండవ భాషా స్థాయి నయినా దక్కనీయండి. అలాగైనా దానిని బోధించే అవకాశం కల్పించండి. పరిపాలనా భాషగా దానిని "కనీసం నామఫలకాల" కొరకు వాడే అవకాశమైనా ఈయండని దిగజారిపోయి అడుక్కోవలసి వస్తోంది అధికార భాషా సంఘానికి కూడా.

ఇపుడు తెలుగు మాధ్యమం ద్వారా చదివేవారే కాదు. తెలుగునొక భాషగాకూడా చదివేవారు కరువైపోతున్నారు. మన ఱతరం పిల్లలు తెలుగు మాట్లాడితే తెలుగు మాట్లాడినట్లుండదు. అదేదో వేరే భాష మాట్లాడినట్లుంటుంది. దానిలో తెలుగు యాసా ఉండదు. తెలుగు శ్వాసా ఉండదు. ఆంగ్ల భాష ఇపుడు అంతటా చలామణిలోకొచ్చింది. అన్ని రంగాలకది ప్రాకింది, ఇంకా త్వరత్వరగా ప్రాకుతూనే ఉంది. ఆంగ్ల భాష ద్వారా విద్యాబోధన వలన ఇంకా కొన్నాళ్ళకు తెలుగు మాధ్యమం మాయమవడం ఖాయం. తెలుగు భాష ద్వారా విద్యాబోధన మాయమయాక మరికొద్ది రోజుల్లో తెలుగు భాషా బోధన కూడా మాయమవడం తథ్యం. ఎందుకంటే పరిపాలనా భాషగా, విద్యా భాషగా ఉపయోగించని భాష, బ్రతకడం అసంభవం కనుక. మరి ఇక దేనికొరకు "భాషరాష్ట్రం"? దేనికొరకు సమైక్యంగా ఉండడం? రాజకీయాల కొరకా? రాజకీయుల కొరకా?

సమైక్యవాదులైనా, విభజన వాదులైనా వారివారి స్వార్థ ప్రయోజనాల కొరకు, రాజకీయ ప్రయోజనాల కొరకు ఈ రాష్ట్రం సమైక్యంగా ఉండాలని ఒకరు విభజించబడాలని, ఒకరు విభజించగూడదని ప్రాకులాడేవారేకాని అయ్యో! మన భాష పోతోందే! తద్వారా మన సంస్కృతి పోతోందే! తద్వారా మనం మన ఉనికిని, అస్తిత్వాన్ని మన తెలుగుదనాన్ని కోల్పోతున్నామే నని వాపోయేవారు ఎందరున్నారు వారిలో? అందరూ ఆర్థిక విషయాల గురించి మాట్లాడే వారే కాని భాషా విషయాల గురించి మాట్లాడే వారేరీ? అలాంటి వారికి అర్హతెలా ఉంటుంది భాషారాష్ట్రం పేరట మాట్లాడడానికి? భాష కొరకు వారేం చేస్తున్నారని భాషారాష్ట్రం గురించి మాట్లాడడానికి?

ఒకనాటి 'తెలంగాణా ఉద్యమం', దాని పర్యవసానంగా వచ్చిన 'ఆంధ్రా ఉద్యమం' వచ్చిన రోజుల్లో వాటిగురించి కవిసమ్రాట్ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారిని మీ అభిప్రాయమేమిటని అడిగితే, "చెవులే పోతుంటే చెవుల పోగులకొరకు ఏడ్చినట్లుంది ఈ తతంగమంతా" అన్నారట అసలు తెలుగే అడుగంటుతుంటే తెలుగు రాష్ట్రంపై తగాదా ఏమిటి అను అర్థంలో. అవును మరి! వారన్నట్లు అసలు తెలుగే పోతుంటే, తెలుగు భాష పేరట ఏర్పడిన రాష్ట్రం అలాగే సమైక్యంగా ఉండాలని తగాదా పడడం తమాషాగానే అనిపిస్తుంది నాలాంటి తెలుగు భాషాభిమానులకు. అది భాష కొరకు భాషా రాష్ట్రమా? లేక రాజకీయాల కొరకు భాషా రాష్ట్రమా యను అనుమానాన్ని రేకెత్తిస్తుంది.

సమైక్యత కావాలనుటకు ఒకప్పుడు భాషా "సెంటిమెంటే" పని చేసింది. ఆ సెంటిమెంటు వలననే సమైక్యం అయాము కూడా. కాని ఇపుడు ఆ భాషీయులే ఆ భాషకు ఆసాంతం విస్మరించాక, ఆ సెంటిమెంటెలా పనిచేస్తుంది? దాని కొరకు మనం కృషి చేసింది, చేస్తున్నది ఎంత? భాషా రాష్ట్రం విభజించబడకూడదనేవారంతా భాష కొరకు ఎన్ని ఉద్యమాలు చేపట్టారు, ఎన్ని భాషా పరమైన పరిరక్షణ పోరాటాలు జరిపారు? అలాంటప్పుడు ఇపుడా సెంటిమెంటు పేరట ఎలా మాట్లాడుతారు? భాష కొరకు పట్టుదలతో పోరాడని వాళ్లు భాషా రాష్ట్రం గురించి పట్టుపట్టడం ఎలా సమర్థనీయం? అభివృద్ధి పేరట మాట్లాడేవారి భాషనే పోగొట్టుకునే "అభివృద్ధి" ఏమి అభివృద్ధియది? భాష వలననే కదా ప్రధానంగా విద్య మెరుగవుతుంది, మెరుగైన విద్యవలననే కదా అభివృద్ధి సాధ్యమౌతుంది? అలాంటి భాషనే విస్మరింస్తే అది విద్యను విహీనం చేయడం ద్వారా అన్ని అభివృద్ధులను అరికట్టదా? నాబోటి భాషాభిమానికి, భాష కొరకే భాషా రాష్ట్రం కాని భాషేతర కారణాల కొరకు భాషా రాష్ట్రం కాదని విశ్వసించే వారికి భాషా రాష్ట్రం పేరిట ఇప్పుడు జరుగుతోన్న భాషేతర తతంగమంతా అంతుపట్టని అయోమయంగా ఉంది.

ఏ భాషైతే బోధనా భాషకాదో, ఆ భాష నిజమైన పరిపాలనా భాష కూడా కానేరదు. అలాంటప్పుడు దానిని పరిపాలనా భాషగా చేపట్టడం కేవలం నామకార్థమే అవుతుంది కాని నిజంగా అది నిజాయితీగా చేపట్టడం కాదు. అలాంటి నామకార్థపు

భాషాపాలసీ, బోధన భాషా పాలసీ వలన మన పిల్లలు అటు తెలుగు భాషకు, ఇటు ఆంగ్ల భాషకు కాకుండా పోతున్నారు. అలాంటి మన భాషా, విద్యాబోధనా పాలసీలు అత్యధికులను నిర్వీర్యులను, నిరర్థకులను చేస్తున్నాయి. పది పదిహేను శాతం చురుకైన, విద్యార్థులు మాత్రమే ఆంగ్లభాష ద్వారా విద్యాబోధన వలన ఇంటా బయటా ఉన్నతోద్యోగాలు తెచ్చుకోగలుగుతున్నారు. తక్కిన వారు ఆ భాష నేర్చుకోలేక మామూలు వారిగా మిగిలిపోయి ముప్పుతిప్పలు పడుతున్నారు. ఈ పది పదిహేను శాతం వారికొరకేనా మరి మనం ఆంగ్ల భాషను అంతగా పొగిడేది, దాని ద్వారా విద్యాబోధన జరగకపోతే మనవారు ముందడుగు వేయలేరు, అభ్యున్నతి చెందలేరని అందలమెక్కి గొంతుచించి అరచేది? ప్రజాస్వామ్యం కేవలం అలాంటి వారి కొరకేనా? పదిమంది కొరకు తొంభై మందిని ఫణం పెట్టుట కొరకేనా? ఆంగ్లభాష వలన ఎంతమంది ఆ భాషలో ప్రావీణ్యులవుతున్నారో వారిని ఆ భాషలో లోతుగా పరీక్షిస్తే తెలుస్తుంది (ఉన్నత ఉద్యోగాల కొరకు, ఉన్నత విద్యలకొరకు పరీక్షలిచ్చేవారిని).

భాషా పాలసీ, విద్యాబోధనా పాలసీ కూడా ఈ దేశంలో అన్ని పాలసీలలాగే ఒక రాజకీయ పాలసీగా, ఓటు బ్యాంకు పాలసీగా రూపొందడం మన దురదృష్టం.

మన భాష విషయంగా మనమిలాంటి పోకడలు పోతూ, ఇలాంటి త్రోవలు త్రొక్కుతూ, భాషా రాష్ట్రం గురించి గొంతులు చించుకొని మాట్లాడడమే కాదు, వీధిలోపడి పోట్లాడడం ఎంత వరకు సమంజసం, సమర్థనీయం? భాషా రాష్ట్రం గురించి అలా మాట్లాడేవారు, పోట్లాడేవారు మొదట భాష గురించి మాట్లాడాలి, పోట్లాడాలి కదా మరి? భాష కొరకు ఏడ్వని ఏకరువు పెట్టనివారు, భాషా రాష్ట్రానికొరకెందుకేడ్వాలి, ఏకరువు పెట్టాలి?

అయినా, కలిసి ఉండడం ముఖ్యమా లేక కలిసిమెలిసి ఉండడమా? కలిసిమెలిసే ఉండలేక పోతే కలిసి ఉండడం దేనికి? సఖ్యతే లేకపోతే ఐక్యతదేనికి? కావలసింది ఐక్యతా లేక సఖ్యతా?

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు ఒకప్పు డన్నట్లు సంస్కృతులు, సంస్కారాలు, ఆచారాలు, సాంప్రదాయాలు కలవనపుడు సమిష్టి కుటుంబాలెలా చీలిపోతాయో అలాగే సమిష్టి దేశాలు, రాష్ట్రాలు, మతాలు, ప్రాంతాలు కూడా చీలిపోతాయి. దేనికైనా కంపాటిబిలిటీ ముఖ్యం కదా? అదే లేనపుడు, అస్తమానం పోట్లాడుతూ, కీచులాడుతూ కలిసుందాం! కలిసుందాం! అనుకుంటూ కూడా కలహాలకు కాలుదువ్వడం ఎంత మాత్రం సమంజసమూ కాదు, సమర్థనీయమూ కాదు. కలిసి వుండి ఎప్పుడూ కొట్లాడడం మంచిదా లేక విడిపోయి కలిసిమెలిసి ఉండడం మంచిదా? యని సావధానంగా ఆలోచించాలి.

తాత్వికంగా ఆలోచిస్తే మనమేమిటి, కాలమే విడిపోలేదూ – గ్రీష్మం, హేమంతం, వర్షాకాలంగా? సమయమే విడిపోలేదూ – ప్రాతఃకాలం, మధ్యాహ్నం, సాయంత్రంగా. కాలమే మనను విడదీయదలచుకుంటే మనమెంతవారం దానికడ్డు పడడానికి...! కాల ప్రవాహానకి ఎదురీదడానికి.

తెలుగు భాష పైనే లేని ప్రేమ తెలంగాణాపై ఎలా ఉంటుంది?

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

తెలంగాణా మాట వేరు, పాటవేరు, ఆటవేరు, సాపాట వేరు, కనుక తెలంగాణా వారి బాట వేరు. ఈ విషయం తెలంగాణా వారికే కాదు, తెలంగాణా గురించి తెలిసినవారందరికీ తెలుసు. ఈ మాటే తెలంగాణేతర తెలుగువారు ప్రత్యక్షంగా, పరోక్షంగా అడపాదడపా అన్నారు, ఇంకా అంటూనే ఉన్నారు.

పండిట్ జవహర్‌లాల్‌నెహ్రూ గారితో సహా ఎందరో మహానుభావులు ఈమాటే అన్నారు. "మీకూ వారికి కలవదు కాని చూడండి కొన్నాళ్ళు" అని నెహ్రూ గారు అంటే "సరే, చూద్దాం కొన్నాళ్ళని" తెలంగాణా నేతలు ఎన్నో షరతులతో ఒప్పుకుంటే సమైక్య ఆంధ్రరాష్ట్రం ఏర్పడింది .

పాపం! అమాయకులైన తెలంగాణా ప్రజలకు అప్పట్లో తెలియదు ముమ్ముందు ఏమి కాబోతుందో, ఎలాంటి అన్యాయాలు, అక్రమాలు, అపాయాలు, అధికార దుర్వినియోగాలు జరగవచ్చో, తెలంగాణావారి తలలు తెలంగాణేతరులెన్ని విధాల కొట్టవచ్చో.

ఎలాగైతేనేమి తెలంగాణావారి మూగభాష ఓడి తెలంగాణేతరుల ముసుగుభాష నెగ్గింది, తెలంగాణేతరుల అమాయకభాష ఓడి తెలంగాణేతరుల మాయభాష నెగ్గింది, తెలంగాణా వారి నాడిభాష ఓడి తెలంగాణేతరుల దాడి భాష నెగ్గింది. తెలంగాణేతరుల మాటధ్వనికి వారి మూటధ్వని కూడా జోడయి కాగూడనిది అయింది.

తెలంగాణావారు ఎన్ని అన్యాయాలు నిరూపించినా, వాటికి చెందిన ఎన్ని సాక్ష్యాలు ముందుంచినా, ప్రత్యేక తెలంగాణా కొరకు వారు ఎన్ని త్యాగాలు చేసినా, ఎన్ని ప్రాణాలు పోగొట్టుకున్నా, ఎన్ని ఉద్యమాలు చేబట్టినా, ఎంతకాలం పోరాడినా "శాసనపరమైన మెజారిటీ" పేరిట జరిగేది ఇంకా జరుగుతూనే ఉంది.

తెలంగాణావారికి "where there is majority, there lies the authority" అని ఇపుడు తెలిసింది కాని అది అపుడే తెలిస్తే ఎంతో బాగుండేది. పాపం అంతదూరం ఆలోచించక పోయారు అమాయకులు వారు. ఇంతలో "too late" అయిపోయింది అది. అదే ఇపుడు ఆంధ్రావారి చేతిలో ఆయుధమయిపోయింది. అదేకదా అప్పటికీ ఇప్పటికీ ఆంధ్రావారి ధీమా. అది మనసులో పెట్టుకొనే కదా అన్ని అగ్రీమెంట్లకూ 'ఊ' కొట్టారు. "చూద్దాంలే, అవి అయేటివా, పోయేటివా, వాటిని పాటించేవారెవరు, పరిపాలనంతా మన చేతిలోనే ఉంటుంది కదా?

పాలసీలను, నియమనిబంధనలను త్రొక్కేసే అధికారమంతా మనదే కదా"యని అన్ని ఒప్పందాలకూ తలూపారు.

అపుడెందుకు ఇపుడు కూడా అదే పని చేస్తున్నారు. నిన్న మొన్ననే కదా అందరూ ఏక కంఠంతో "తెలంగాణా ఇస్తే మాకెలాంటి అభ్యంతరం లేదు లేదని" పదేపదే అంటూ, మ్యానిఫెస్టోల్లో రాస్తూ, బాహాటంగా బహిరంగ సభల్లో చెబుతూనే, ఎపుడయితే కేంద్ర ప్రభుత్వం ప్రత్యేక తెలంగాణాకు సముఖత తెలిపిందో అపుడు "వారు ఇస్తారని మేము అనుకోలేదు కనుకనే సరేనంటే సరేనన్నాం" అని చేతులెత్తేశారు. ఇదేనా వారు చాలా గొప్పగా చెప్పుకునే "సంస్కృతి", "సంస్కారం"? ఇదే అయితే ఎలా నమ్మేది వారు ఏది చెప్పినా, ఏది ఒప్పుకున్నా? ఆ విశ్వాసద్రోహమే ఇపుడు తెలంగాణా వారిని సతమతపరుస్తోంది. అదే ఇపుడు తెలంగాణావారిని "ఇక కుదరదు", "ఇక కుదరదు" యను తీవ్రమైన "సెంటిమెంటు"కు గురిచేస్తోంది. తెలంగాణా సెంటిమెంటుకు అదే అతి బలవత్తరమైన కారణం. తక్కినవన్నీ ఒకెత్తయితే ఆ అపనమ్మకం ఇంకొకెత్తు. ఇది సాంస్కృతిక, మానసిక పరమయింది, గాఢమయిన గాయం లాంటిది.

తెలంగాణా ప్రజలు కొన్నాళ్ళు రాచరికపు నిరంకుశత్వానికి గురయ్యారు, కొన్నాళ్ళు ఫ్యూడలిస్టిక్ నిరంకుశత్వానికి. ఇపుడు రాజకీయ authoritaria-nism కు చెందిన నిరంకుశత్వానికి గురవుతున్నారు. పదాలు వేరు కాని వాటి గుణాలు ఒకే తరహావే.

ఒకనాడు తెలంగాణావారు జమిందారీ, జాగీర్దారీ, వతందారీ ఒత్తిళ్ళకు గురైతే ఇపుడు ప్రజాస్వామ్యం పేరిట ప్రభువుల పెత్తనందారీకి, పరిపాలకుల నిరంకుశత్వానికి గురవుతున్నారు. ఒకనాడు "కులదొరల దొరతనానికి" గురైతే ఇపుడు "రాజకీయ దొరల దొరతనానికి" గురవు తున్నారు.(ఆనాటి దొరలు ఎప్పుడో పలాయనం చిత్తగించారు. ఈనాటి రాజకీయ దొరలు ఖాళీ చేయబడిన వారి కుర్చీలలో కూర్చున్నారు) దొరతనం ఎవరిదైతేనేమి దొరతనం దొరతనమే కదా? అది తెలంగాణావారి దొరతనమైతే నేమి, ఆంధ్రుల దొరతనమైతేనేమి. అది భూస్వాముల దొరతనమైతే నేమి, పెట్టుబడిదారుల దొరతనమైతేనేమి? ఏ దొరతనమైనా, అది ఎవరిదైనా గర్హించ దగిందే కదా? దానినుండి ఏదో ఒక విధంగా విముక్తి పొందవలసిందే కదా? కావలసిందల్లా స్వాతంత్ర్యం. అది ఎవరు అణగద్రొక్కితేనేమి? దానికి వ్యతిరేకంగా పోరాడి దానిని సంపాదించుకోవాల్సిందే కదా మరి? ఒక స్వాతంత్ర్య పోరాటానికి ఒక సూత్రం, మరొక స్వాతంత్ర్య పోరాటానికి మరొక సూత్రం, ఒక స్వాతంత్ర్య పోరాటానికి ఒక ధర్మం, మరొక స్వాతంత్ర్య పోరాటానికి మరొక ధర్మమా?

లోగా చైనావారిని మనం "భాయీ భాయీ" యని మోసం చేశారన్నాం. అదే పని ఇపుడు "ఆంధ్రాభాయీ"లు కూడా చేశారు తెలంగాణా భాయీలకు. మన తెలుగంతా ఒకటే, ఒకటేయని, ఏకమయ్యాక మాది 'గొప్ప', మీది 'చిప్ప' అన్నారు, ఇంకా అంటూనే ఉన్నారు. మనమంతా తెలుగువారమే, సమానమేనని అంటూనే అయినా, మేము 'మెజారిటీ తెలుగువారం' మీరు 'మైనారిటీ తెలుగువారు' అంటున్నారు ఇపుడు గొంతు చించుకొని. మా సంస్కృతి మీ సంస్కృతి, మా చరిత్ర మీ చరిత్ర ఒకటేనని ఒకప్పుడని ఇపుడు పరోక్షంగానో, ప్రత్యక్షంగానో, కాదు మాది పెద్దది, మీది చిన్నదని అంటూనే ఉన్నారు. అక్షరాలా అనకున్నా కనుచూపుల్తో, కరాల చేతల్తో కనబరుస్తూనే ఉన్నారు.

ఇలాంటివన్నీ తెలంగాణా వారి 'ఆత్మగౌరవాన్ని' ఎన్నో విధాలుగా అవమాన పరచడం, కించపరచడం, అవహేళన చేయడం, చిన్నచూపు చూడడం కాదా? తెలంగాణా వారి మనస్సులను చివుక్కుమనిపించడం కాదా? అలాంటప్పుడు ఎలా కుదురుతుందిక 'మానసిక ఐక్యత'? మానసిక ఐక్యత లేకుండా భౌతిక ఐక్యత ఎన్నాళ్ళు పనిచేస్తుంది? ఎప్పటికప్పుడు తిరిగి తిరుగుబాటు బావుటా ఎగురవేయదా? అదే కదా గత 55 ఏళ్ళనుండి జరుగుతోంది.

వారన్నట్లు, ఇంకా అంటూనే ఉన్నట్లు, మేము కూడా ఇపుడు ఒప్పుకుంటున్నాం, వారికీ మాకూ మాటల్లో కలవదు, పాటల్లో కలవదు, ఆటల్లో కలవదు, సాపాటల్లో కలవదు కనుక బాటల్లో కూడా కలవదని. వారు చాటుకు అంటున్నట్లు మేమిపుడు నేటుకే అంటున్నాం వారికీ మాకూ 'కలవదు', 'కలవదు', 'కలవదని'.

వారంటున్నారు మీకూ మాకిపుడు కలవదు కాని మీరు హైదరాబాదు వదిలితే వేరు పడడానికి మాకు అభ్యంతరం లేదని. తెలంగాణావారికి వారి ప్రేమ అంతపాటిదని ఎప్పుడో తెలిసిపోయింది. "మనం మనం ఒకటి" అనే వారి ప్రేమంతా హైదరాబాదు కొరకే కాని తెలంగాణా కొరకు కాదు, తెలుగు భాష కొరకు కూడా కాదని.

తెలుగుభాష పేరట తెలుగు రాష్ట్రాన్ని తెచ్చుకున్న వారికి తెలుగు పైనే లేని ప్రేమ తెలంగాణాపై ఎలా వస్తుంది? వారి తెలుగుభాషకు చెందిన ప్రేమ ఎప్పుడో పోయింది. అది పేదరాలైన తెలుగు తల్లినుండి ధనికురాలైన ఆంగ్లేయ సవతి తల్లిపై ఎప్పుడో తబాదలా అయిపోయింది. (తల్లి కన్నా ధనం ముఖ్యమైపోయింది కదా మరి! అందుకని.) కనుక తెలంగాణా వారిని తెలుగు భాష పేరిట "అందరమూ కలిసుందామని" అనడం ఇపుడేమాత్రం సమంజసం కాదు.

తెలుగుభాష తల్లి లాంటిది కదా? మరి వారు తల్లిలాంటి తెలుగు భాషనే కాదన్నాక ఎవరు వారిని ఎలా నమ్మాలో వారే చెప్పాలి? వారు ఎవరినైనా అలాగే

కాదనగలరని ఇపుడు తేలిపోయింది. నిన్న మొన్ననే సోనియాను **"అమ్మ!, అమ్మ! మీరు ఎలా అంటే అలాగే"** అని అంటూనే, అసలు సమయానికి ఆమె మాట కూడా కాదన్నారు కదా! అవసరమైతే అలాంటిదానికి దేనికైనా వారు ఇకముందు వెనుదీయరని, ఆ అమ్మకు కూడా అవసరమైతే వెన్నుపోటు పొడవగలరని ఆమెకు కూడా తెలిసిపోలే దంటారా?

ఇంకొకమాట. వారు హైదరాబాద్‌లో పెద్ద పెట్టుబళ్ళు పెట్టామని పదేపదే అంటున్నారే. వారి పెట్టుబళ్ళు గత రెండు మూడు దశాబ్దాలనాటివే కాని తెలంగాణా వారివి అయిదారు శతాబ్దాలవి కదా? వారు ఆ మాత్రానికే ఇది మా హక్కని బల్లగుద్దితే వీరేమనాలి మరి? అయినా వీరి సదరు సగటు పెట్టుబళ్ళలో, త్యాగాలలో ఆంధ్రావారివి ఎంతపాటివి? పోతే తెలంగాణా వారికున్నది హైదరాబాద్ సిటీ ఒకే ఒకటి. ఆంధ్రావారికి దాని లాంటివి దాదాపు పది పన్నెండున్నాయి. ఇంకాస్త పెట్టుబడి పెడితే వాటిలో ఎన్నో హైదరాబాదు అంతటివి కాగలుగుతాయి. వారిది దోపిడీదారీ నీతే, capitalistic రీతే కాకపోతే మాకున్న ఒకే ఒక సిటీకి కూడా అలా ఎసరు పెడతారా మరి?

విద్య క్రిందికి, అభివృద్ధి మీదికా?

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

ఎంత చక్కని చిక్కని భాష మన తెలుగు భాష! ఎంత శక్తి గల, సత్తాగల భాష! ఎంత లలిత లతితంగా, శృంగారంగా, బంగారంగా చెప్పగలిగేభాష! ఎంత తియ్యని మధువులొలికే మాధుర్య భాష! ఒక్క పోతన భాగవతం చాలు తెలుగు భాష ఎంత తియ్యనిదో తెలిసికోవడానికి. ఎంత సాహిత్య సంపద, సాంస్కృతిక సంపదుంది ఈ భాషలో! ఒక్క విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి "రామాయణ కల్పవృక్షం" చాలు ఈ భాష ఎంత కామధేనువో కనుగొనడానికి! ఎన్ని భావాలు! ఎన్ని స్పందనలు! ఎన్ని అనుభూతులు! ఎన్ని అనుభవాలు! ఎన్ని అంతరార్థాలు! ఎన్ని రసాలు! ఎన్ని వక్రోక్తులు! ఉపమానాలు! ఉత్ప్రేక్షలు! అతిశయోక్తులు! దేశీయాలు! నానుళ్లు! సామెతలు! సాహిత్య సారస్వత సాంస్కృతిక సందేశాలు! తాత్విక చింతనలు! మీమాంసలు! భాష్యాలు! ఎంత అందంగానే కాక అర్థవంతంగా చెప్పారు మన వారు ఈ భాషలో!

అలాంటి ఈ భాషను మనం పోగొట్టుకో వచ్చా? దానిని నిర్లక్ష్యాల పాలు చేసి నిర్మూలించ వచ్చా? దానిని ఆధునిక అవసరాల కొరకు మరింత సుసంపన్నం చేసికొని వాడుకోవటానికి బదులు అది పాతచింతపండయిందని, ఈనాటి అవసరాలకు సరిపోదని దానినశ్రద్ధలపాలు చేసి అడుగంటించవచ్చా?

ఎలాగైతే విద్యలను ఎప్పటికప్పుడు ఆధునకం చేసుకోవలసిన అవసరముంటుందో అలాగే భాషలను కూడా ఎప్పటికప్పుడు ఆధునకం చేసికోవలసుంటుంది. ఎందుకంటే జ్ఞానమెప్పటికప్పుడు పెరుగుతూనే ఉంటుంది, అది పెరిగినా కొలదీ భాష కూడా దానికి అనుగుణ్యంగా పెరగవలసే ఉంటుంది. కొత్తకొత్త జ్ఞానాలకు కొత్తకొత్త పదాలు అవసరమౌతాయి. వాటిని కనుగొనాలి. పాతవాటిని అవసరమున్న మేరకు మార్చుకోవాలి, కొత్తవాటిలో విలీనం చేసికోవాలి. ఇది నిరంతరం జరగవలసిన పని. అది అలా జరగకపోతే భాష పెరగదు, పెరగడమే కాదు బ్రతుకదు కూడా. ఎందుకంటే భాషలన్నీ "అవసరాల" కొరకే పుడుతాయి, అవసరాలకు పనికిరాని భాష వాడబడదు, వాడకపోతే అది వాడిపోతుంది. ఎప్పుడైతే క్రొత్తక్రొత్త వస్తుసేవా సౌకర్యాలు, పదార్థాలు, పనిముట్లు, పనులు, నిర్వహించే విధానాలు, నీతులు, రీతులు మారుతాయో, విద్యలు, మరీ శాస్త్రీయం, సాంకేతికం పరిశోధనాత్మకమవుతాయో భాష సాధారణ పదాల కన్నా ఎక్కువ "పరిభాష"కు చెందిందవుతుంది. ఏ దేశాలలోనైతే జ్ఞాన పరిజ్ఞానాలు ఇతోధికంగా అభివృద్ధి చెందుతాయో వాటి నుండొస్తాయి క్రొత్త, సరిక్రొత్త పరిభాషాపదాలు ఇతర దేశాలకు. అంటే భాష 'పరిభాష' ద్వారా జ్ఞాన పరిజ్ఞానంతో పాటు పర్యటిస్తుందన్నమాట

ఒక భాష పెరగకపోతే, ఆ భాషీయులలో జ్ఞాన విజ్ఞానాలు పెరగలేదన్నమాట, పెరిగితే అవి కూడా పెరిగాయన్నమాట. భాష ఆధునికమవడమంటే అది అలా జ్ఞాన విజ్ఞానాలను పెనవేసికొని అభివృద్ధి చెందడం. భాషకు తనదైన విడిసత్తా ఉండదు, దానికి సృజనాత్మక, పరిశోధనాత్మక, పరిశీలనాత్మక దృష్టి దృక్పథాల వలన, భావాల వలన వచ్చే సత్తా తప్ప, భాషా ఆధునీకరణ కావాలంటే జ్ఞాన విజ్ఞానాల ఆధునీకరణ, వస్తుసేవా సౌకర్యాల, పదార్థాల ఆధునీకరణ తప్పదు. ఇంగ్లీషు భాష ఆధునిక భాషయని మనమంటుంటాం. దానికి కారణం అచట జ్ఞాన విజ్ఞానాలు అభివృద్ధి చెందడమే, అది ఆ భాష యొక్క విడిశక్తికాదు, ముడిశక్తి. మనమూ విద్యా విజ్ఞాన రంగాల్లోని శాస్త్ర సాంకేతిక పరిశోధనా రంగాల్లో ముందడుగు వేస్తే మన భాష కూడా అలాగే అభివృద్ధి చెంది, ఆధునిక మయేది. మనం పెరిగితే మన భాష పెరుగుతుంది, మనం తరిగితే మన భాష తరుగుతుంది, మనం సాగిపోతే మన భాష సాగిపోతుంది, మనం ఆగిపోతే మన భాష ఆగిపోతుంది, కనుక భాష పెరగకపోవడం, ఆధునికం కాకపోవడం ఆ భాష లోపం కాదు, ఆ భాషీయుల లోపం.

ఏ భాషా ఎప్పటికీ అచ్చమైన భాషగా ఉండదు. ఎందుకంటే కొత్తగా కనుగొనబడేవన్నీ, ఒకే దేశంలో కనుగొనబడవు. అలాంటివి అన్ని దేశాల్లో కనుగొనబడుతూనే ఉంటాయి. ఏ దేశాలలో అవి కనుగొనబడుతాయో, ఆ దేశాల భాషల నుండి ఆ పదాలను మనం అరువు తెచ్చుకొంటుంటాం. వాటిని పదేపదే చాడి మనవిగా చేసికొంటుంటాం. ఆ పదాలు మన పదాలుగా మన భాషలో ఇమిడి పోతుంటాయి. మన భాషల్లోనే కాదు, అన్ని భాషల్లో జరిగే క్రియ ప్రక్రియే. కనుక ఏ భాషా ఎల్లకాలం అచ్చమైన భాషగా అలాగే ఉండిపోదు. అది ఇతర భాషలతో ముడిబడి, ఆదాన ప్రదానాలతో ముందంజ వేసి, నవ్యమవుతుంది, సవ్యమవుతుంది.

ఈ రీతిగా చూస్తే, తెలుగు భాష ఎన్నో భాషల నుండి ఎన్నో పదాలు అరువు తెచ్చుకొని, ఎంతో ఆధునికం కాకపోలేదు. ఈ ఆధునికత చాలా వరకు "మీడియా వారి" పుణ్యం వలననే జరిగిందంటే అతిశయోక్తి కాదు. విద్యాలయాలు, పరిశోధనాలయాలు, ఎకాడమీలు మున్నగునవి ఎంతోకొంత కృషి చేసినా, మీడియవారికే మనం మన భాషాభివృద్ధికి, భాషాధునికతకు ఎంతో ఋణపడి ఉండాలి. దానిని వారు చేసినంత ఆధునీకరణ మరెవ్వరూ చేయలేదని నిర్ద్వందంగా, నిస్సంకోచంగా ఒప్పుకోవాలి.

మరీ మన పరిపాలకులు మన భాషాభివృద్ధికి చేసిన కృషి చాలా స్వల్పం, వారు మేలు చేసిందానికంటే కీడు చేసిందే ఎక్కువని చెప్పాలి. మన తెలుగు మీడియం విద్యాలయాలను కుంటుపడగొట్టడం ద్వారా, సంగీత, సాహిత్య, నాటక ఎకాడమీలను మూసివేయడం ద్వారా, తెలుగు ఎకాడమీకి ఉర్దూ ఎకాడమీకన్నా కూడా తక్కువ వనరులు కేటాయించడం ద్వారా, తెలుగు యూనివర్సిటీకి తగినన్ని నిధులు

సమకూర్చకపోవడం ద్వారా, సాంస్కృతిక సంస్థలకు తగినంత చేయూత నివ్వకపోవడం ద్వారా, శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషా నిలయం, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తులాంటి సంస్థలను ప్రోత్సహించక పోవడం ద్వారా, విశ్వవిద్యాలయాల్లోని తెలుగు శాఖలకు తగినన్ని నిధులు కేటాయించక వాటిని నిర్వీర్యం చేయడం ద్వారా, మన గ్రంథాలయాలకు రాజకీయులను నియమించి వాటిని రాజకీయాలపాలు చేయడం ద్వారా, అన్నిటికన్నా ముఖ్యంగా పనిగట్టుకుని, రాజకీయాలు దృష్టిలో పెట్టుకొని ఇంగ్లీషు భాషకు బోధనాభాషగా ప్రథమస్థానం కల్పిస్తూ తెలుగును రెండవ స్థానానికి నెట్టేసి దాని వాడుకను నామకార్థం చేయడం ద్వారా.

ఇందుకొరకా మనం తెలుగు భాష పేరట "ఆంధ్ర రాష్ట్రం" కావాలని కోరింది? దీని కొరకా దానిని మనం అంత ఆరాటపడి సాధించింది? ఇందుకొరకా మనమిప్పుడు భాషా రాష్ట్రం పేరట చేస్తోన్న రభసంతా? తెలుగు భాషా రాష్ట్రాన్ని ఇంగ్లీషు భాషా రాష్ట్రంగా మార్చడం కొరకా? భాషను సమైక్యతకు "కేంద్రబిందువు" చేయక తక్కిన వాటికి పెద్దపీట వేయుట కొరకా?

భాషను ఒకవైపు మంటగలుపుతూ, రాజకీయాల కొరకు, ఓటుబ్యాంకు కొరకు దానిని నానావిధాల భ్రష్టుపట్టిస్తూ "భాషారాష్ట్రం! భాషారాష్ట్రం!" అని మొసలి కన్నీళ్ళు కార్చడం కొరకా? అలా భాషా రాష్ట్రాన్ని నవ్వుల పాలు చేయుట కొరకా? భాషా రాష్ట్రం భాష కొరకు కాకపోతే అది ఒకటిగా ఉంటేనేం, రెండుగా మూడుగా చీలిపోతేనేం?

మనమిప్పుడు "అభివృద్ధి"కి పెద్దపీట వేస్తున్నాం. దాని ముందు అన్ని పీటలూ చిన్నపీటలే అంటున్నాం. అలాంటి అభివృద్ధి అనుకున్నంత మేరకు జరగక పోవడానికి కారణమేమిటో ఎవరైనా చెప్పగలరా? మన విద్యలు మొదటి నుంచి మన భాష ద్వారానే గరిపితే ఈ పాటికి మనమెంతో ముందంజ వేసేవారం కాదా? అది మాతృభాషల ద్వారా/ దేశ భాషల ద్వారా విద్యలు గరుపుతోన్న చైనా, జపాన్, రష్యా, జర్మనీ, ఫ్రాన్స్, ఇటలీ, కొరియా, ఫార్చుసా, హోలాండ్ మున్నగు దేశాల అనుభవం కాదా?

విద్యలు పాడైపోతే నీతి నిజాయితీలు పాడైపోతాయి. నీతి నిజాయితీలు పాడైపోతే రీతులు, విధానాలు, విధులు పాడైపోతాయి. అవి పాడైపోతే అభివృద్ధి పాడైపోతుంది. అభివృద్ధి పాడైపోతే అది అన్ని అత్యాచారాలకు, అరాచకాలకు, అవినీతులకు, ఉగ్రవాదాలకు, హింసావాదాలకు, విడివాదాలకు, పిడివాదాలకు, విచ్ఛలవిడివాదాలకు దారితీస్తుంది.

అభివృద్ధి కొరకు విద్య అవసరమా లేదా యన్నది మొదట తేల్చాలి. విద్య ప్రజల భాష ద్వారా గరిపితే త్వరగా అబ్బుతుందా లేక మరోభాష ద్వారా గరిపితేనా యనునది మొదట తేల్చాలి. ఆర్థికాభివృద్ధయినా, మరే అభివృద్ధయినా ప్రధానంగా

విద్యతో ముడిబడి ఉంటుంది కనుక. విద్యాభివృద్ధి ఎప్పటికీ అత్యధికులు మాట్లాడే ప్రజాభాషతో ముడిబడి ఉంటుంది. దానికి ఏ సందేహమూ, ఏ వాదోపవాదమూ అక్కరలేదు. మన భాష ద్వారా జరిగే అభివృద్ధి వలన మన దేశంలోనే ఉద్యోగావకాశాలు ఇతోధికంగా పెరిగే అవకాశముంటుంది. పరాయి దేశాల్లోని ఉద్యోగాలు మనవాటితో పోల్చి చూస్తే ఎప్పటికీ తక్కువే. కనుక పరాయి భాష ద్వారా విద్యాభ్యాసాలు చేసి పరాయి ఉద్యోగాల కొరకు ప్రాకులాడడం, దేహీ యని అడుక్కోవడం దేనికి? ఎపుడో ఒకసారి వారు ఇక చాలు, మీరు వెళ్ళిపొండంటే మూటా ముల్లే సదరుకొని ఇంటి ముఖం పట్టడం దేనికి?

విద్య చెడిపోతే నీతి నిజాయితీ చెడిపోతుందని ఇంతవరకే చెప్పుకున్నాం. అవినీతి పెరగడం వలననే అభివృద్ధికి చెందిన వ్యయం ఆవగింజంతైనా అట్టడుగువారికి చెందడం లేదని అప్పటి ప్రధాని రాజీవ్ గాంధీగారే అన్నారు. అది అప్పటికీ ఇప్పటికీ నిజం. ఏ వ్యయం ఎంతైతేనేమి అనుకున్నవారికి అందక అది గుత్తేదార్ల, మధ్యవర్తుల, బ్రోకర్ల, పార్టీ జోకర్ల పాలైతే?

అయినా, అభివృద్ధి పేరట చేసే వాగ్దానాలే వ్యయాలా? ఏవీ వాటికి చాలినన్ని వనరులు, నిధులు, కేటాయింపులు, వాటి విడుదలలు? మూలరాళ్ళు వందలకు వందలు, వేలకు వేలు వేస్తేనే అభివృద్ధి గబాగబా జరుగుతుందా?

తెలంగాణాలో ఒక వాడుక ఉంది. దానిని 'జంబి కింది వ్రాత' లంటారు. దసరారోజున ఒక బ్రాహ్మణున్ని సాక్షిగా నిలబెట్టి జమ్మిచెట్టు క్రింద కూర్చొని వేలకువేలు, లక్షలకులక్షలు ఇచ్చుకుంటిమి, పుచ్చుకుంటిమని వ్రాసుకుంటారు. అవి ఇచ్చుకునేవీకావు, పుచ్చుకునేవీకావు. అలాంటివే ఈనాటి అభివృద్ధికి చెందిన వాగ్దానాలు. అవి రాతలేతప్ప, చేతలుకావు, కానేరవు. ఎందుకంటే వాటికి చాలినంత ధనం మనవద్ద ఉండదు, అంత ఋణం మనకు పుట్టదు. అలాంటి వాగ్దానాలు ఏళ్ళతరబడి కాగిదం మీది కందిపప్పుల్లాగే మిగిలిపోతాయి. అవి వస్తాయి, వస్తాయి యని ప్రజలు వాటికొరకు నిరీక్షిస్తూనే ఉంటారు, అవింకా వస్తూనే ఉంటాయి ఆమెడ దూరం నుండి. ఇంతలోపల మరెన్నో వాగ్దానాలు? వాటికి వీటికి కేటాయించిన వనరుల మరలింపులు తరలింపులు, అది షరామామూలేనని అందరికీ తెలిసిందే.

ప్రఖ్యాత రచయిత సోమర్‌సెట్ మాఘమ్ "ప్రజాస్వామ్యం ప్రభువుల స్వామ్యం కావాలనుకుంటే పాలించే వారు మురికివాడల్లోని మురికిగుంటలు పూర్తిగా పూడ్చి వేయగూడదు. కొన్నెప్పటికీ అలాగే ఉండనీయాలి, లేకపోతే ప్రజలు వారిని మరిచిపోతారు" అంటాడు. అందుకే కాబోలు మన ప్రభువులు కొన్ని మురికి గుంటలనెప్పటికీ "పూడుస్తాం, పూడుస్తాం" అంటారే కాని పూడ్చివేయరు, మరొ ఎన్నికలు వచ్చే వరకు వాటిని అలాగే ఉండనిస్తారు. ఇపుడిదే పని ప్రజలు కూడా చేస్తున్నారు. మీకే సార్ ఈ సారి మా ఓటని అంటారు, కాని వేయరు. "యధా రాజా తధా ప్రజా" కదా మరి!

తెలంగాణా సంస్కృతిపై ఇస్లాం సంస్కృతి ప్రభావం

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

ఈమధ్య 'తెలంగాణా కల్చరల్ ఫోరమ్' వారు ఒక సమాలోచనా సభ నిర్వహించారు. దానిలో నేను 'తెలంగాణా ప్రాంతపు సంస్కృతి ముసల్మానుల సంస్కృతికే దగ్గర' అన్నాను. ఆనాటి నిజాం పరిపాలనలో జరిగిన నిరంకుశత్వాలను, అప్పటి రజాకార్ల విధ్వంసక చర్యలను గుర్తుచేస్తూ, అలాంటి వారి సంస్కృతికి తెలంగాణా వారి సంస్కృతి దగ్గరని అనడం సమంజసం కాదన్నారు కొందరు.

సంస్కృతి వేరు, తక్కిన విషయాలన్నీ వేరు. రాజులను, రాజ్యపాలనలను, రజాకార్ల చర్యలను నేను సమర్థించడం లేదు, నేనంటున్నది సంస్కృతి గురించేనని, సంస్కృతి జీవనసరళికి చెందిందని, నేను రాజకీయేతర, మతేతర సాంస్కృతిక పరమైన వాటిలో మాత్రమే తెలంగాణావారు ముస్లిం సంస్కృతికి దగ్గరని అంటున్నానని ఎంతో నచ్చచెప్పజూచాను.

నా అభిప్రాయాన్ని మరింత స్పష్టంగా ఈ వ్యాసం ద్వారా వివరించదలచాను.

సంస్కృతి యనునది ప్రధానంగా దైనందిన నడవళ్ళకు, ఆదాన ప్రదానాలకు, మానవీయ సంబంధ బాంధవ్యాలకు సామరస్యాలకు, సహాయ సహకారాలకు, త్యాగాలకు, స్నేహితాలకు, సత్సంబంధాలకు చెందింది. అలాగే విచారాలలో, వినోదాలలో, విషాదాలలో, మతేతర, పరిపాలనేతర ఆలోచనాధారల్లో ఒకరికొకరు ఇచ్చిపుచ్చుకోవ దానికి, ఒకరినొకరు ప్రభావితం చేసికోవడానికి చెందింది. ఈ విషయాలలో తెలంగాణా తెలుగు వారికి, తెలంగాణా ముస్లింలకు చాలా సామ్యాలు అప్పటికీ ఇప్పటికీ ఉన్నాయి.

దీనికి కారణం తెలంగాణా ప్రాంతం ఐదు వందలేళ్ళకు పైగా ముస్లిం పరిపాలనలో ఉండడమే. అదే వాటికన్నిటికీ ప్రధానమైన కారణం. ఆ కారణం వలననే తెలంగాణా తెలుగు వారి సంస్కృతిపై ముస్లింల సంస్కృతి ప్రభావం పడింది. దానికి విరుద్ధంగా ఆంధ్రా ప్రాంతంలో బ్రిటీష్ వారి పరిపాలనవలన ఆంధ్రులపై బ్రిటీష్ వారి సాంస్కృతిక ప్రభావం పడింది. ఇలా అంటే దానిని ఆ ప్రాంతంవారు అపార్థం చేసికోగూడదు. అది ఒకానొక చారిత్రక వాస్తవాన్ని వివరించడం మాత్రమే.

తెలంగాణావారి తెలుగుభాషపై ఉర్దూ భాష ప్రభావం లేదా? తెలంగాణావారి ఆహారాది అలవాట్లపై, వంటలపై ముస్లింల ఆహారాది అలవాట్ల, వంటల ప్రభావం లేదా? తెలంగాణావారి ఆహ్వానాల, వీడ్కోలుల, కలవడుల, కరచాలనలపై ముస్లిం సంస్కృతి ప్రభావం లేదా?

తెలంగాణావారి పైజామాలు, షేర్వానీలు, మేలిముసుగులు మున్నగు వాటిపై ముస్లిం సంస్కృతి ప్రభావం లేదా? తెలంగాణావారి సాహిత్యాలపై, సంగీతాలపై, కళలపై ముస్లింల సంస్కృతి ప్రభావం లేదా? తెలంగాణా వారి తెలుగు కవిత్వంలోని ప్రేమ, విరహం, విషాదం, వ్యంగ్యం మున్నగు వాటిలో ఇస్లాం కవిత్వ ప్రభావం లేదా?

తెలంగాణావారి 'పాన్దాన్ - ఒగల్దాన్ కల్చర్', 'గోరింటాకు కల్చర్', 'కంటి కాటుక కల్చర్', 'చాయ్ కల్చర్', 'బిర్యానీ కల్చర్', 'నవ్వాబీ కల్చర్', 'షాన్-ఆన్-మెహర్బాన్ కల్చర్', 'ఆన్-బీన్ కల్చర్', 'ఉద్వేగ కల్చర్', 'ఉత్సాహ కల్చర్' పై ముస్లింల సంస్కృతి ప్రభావం లేదా? తెలంగాణావారి భవన నిర్మాణాల, తదితర కట్టడాల సంస్కృతిపై ముస్లింల సంస్కృతి ప్రభావం లేదా?

కొన్నాళ్ళవరకు ముస్లింల 'పర్దా కల్చర్', 'కర్టెన్ కల్చర్' కూడా తెలంగాణావారి కల్చర్లో సాగింది. ఇంకా చాలావాటిలో ముస్లింల సంస్కృతి ప్రభావం తెలంగాణావారి సంస్కృతిపై అప్పటికీ ఇప్పటికీ కనబడుతూనే వుంది కదా.

ఈ వాస్తవాలను పురస్కరించుకొనే "తెలంగాణా ప్రాంతపు తెలుగువారి సంస్కృతి ముస్లింల సంస్కృతికి దగ్గర"యని ఒక చారిత్రక వాస్తవాన్ని మాత్రమే ప్రకటించాను. తెలంగాణా ముస్లింలు తెలంగాణా వాదాన్ని సమర్థించాలంటే ఆ మాత్రం వాస్తవమైన మాటకూడా మాట్లాడకపోతే ఏ విధంగా వారిని ప్రత్యేక తెలంగాణావాదాన్ని సమర్థించేట్లు మచ్చిక చేసుకోగలం మనం? అదెంతో అవసరంకదా ఈ సందర్భంగా మరి.

అంతేకాదు, బ్రిటీష్ వారి పరిపాలన మనకు కొంత చెడ్డ, కొంత మంచి చేసినట్లే ముసల్మానుల పరిపాలన కూడా మనకు కొంత మంచి, కొంత చెడ్డ చేసింది. మంచిని మంచి, చెడ్డను చెడ్డ అనాలి కదా? నన్నడిగితే పరిపాలనలో మనకు ఎంతోకొంత ఆధునికత, క్రమబద్ధత, క్రమశిక్షణ నేర్పింది ముసల్మానులే. పరిపాలకుల యెడ కొంత భక్తి, కొంత భయం లేందే పరిపాలన సాగదని నిరూపించింది వారే. న్యాయం, న్యాయశాస్త్రం మీద మనకు శాస్త్రీయమైన అవగాహన కల్పించింది కూడా వారే, మన వ్యవసాయానికి చెరువుల ద్వారా, కుంటలద్వారా ఎంతోకొంత సాగునీటి సరఫరా వసతి కల్పించింది కూడా వారే. (అదికూడా ఇప్పుడు అడుగంటింది.) మన తెలుగుభాషను ఉర్దూ ద్వారా నిరంకుశంగా త్రొక్కిపెట్టినా కూడా (ఇపుడు తెలుగు వారే ఇంగ్లీషు ద్వారా త్రొక్కిపెడుతున్నట్లు) ఉర్దూ మాధ్యమం ద్వారానైతేనేమి మనకు ఎంతోకొంత ఆధునిక విద్యావసతులు కల్పించింది కూడా వారే, ఎంత అధికార దర్పం తెలుగువారిపై చెలాయించినా కూడా ఎంతోకొంత రక్షణాభద్రతలు కల్పించిందికూడా వారే, అప్పటి జనాభా ప్రకారం హైదరాబాదులోనే కాక అన్ని జిల్లాల్లో ఎన్నోకొన్ని వైద్యవసతులు కల్పించింది కూడా వారే. వాటిని మనం

మరచిపోగూడదు. ముస్లింల సంస్కృతి ఆనాటి వ్యక్తులపై ఎంత ఉండేదో, ఆనాటి వ్యవస్థలపై కూడా అంతే ఉండేది. అది కాదనడం ఒక చారిత్రాత్మక నిజాన్ని కాదనడమే అవుతుంది కాని మరొకటి కాదు.

ఇలా అంటే, నేను నిజాం పరిపాలనను, ముసల్మానుల పరిపాలనను అన్ని విధాలా సమర్థిస్తున్నానని కాదు అర్థం. కొంతమంచి, కొంతచెడ్డ అన్ని పరిపాలనల్లో ఉంటుందని. ఈనాటి పరిపాలనల్లో లేదా? ఈనాటి పరిపాలనల్లో ఒక్క ఎన్నికలను వదిలేస్తే ఆనాటి రాచరికంలా, నిరంకుశత్వంలా, ఒంటెద్దు పోకడలా అనిపించడం లేదా? తెలంగాణావారికి ఆంధ్రులు అన్యాయం తలపెడితే దానిని వారు హిందువులు కనుక సమర్థించాలి కాని ముసల్మానులు అన్యాయం తలపెడితే నిరసించాలా? అది పచ్చి 'పార్షియాలిటీ' కాదా!

తెలంగాణా ముస్లింలు, తెలంగాణా తెలుగువారు సాంస్కృతికపరంగా దగ్గర కావడానికి బలీయమైన కారణం తెలంగాణా ముసల్మానుల్లో చాలామంది ఒకప్పుడు హిందూమతంనుండి ఇస్లాం మతానికి మారడమేనని నా అభిప్రాయం. వారంతా ఇతర తెలంగాణా తెలుగువారిలాగే ఒకప్పటి తెలంగాణా తెలుగువారే. అందుకే ఇప్పటికీ ఒక్క మతపరంగా, భాషాపరంగా మాత్రం కాదు కాని సంస్కృతిపరంగా వారు చాలావరకు తెలంగాణా తెలుగువారిలాగే అనిపిస్తారు, కనిపిస్తారు, వినిపిస్తారు. ప్రేమలో, త్యాగంలో, స్నేహంలో, కృతజ్ఞతాభావంలో ఎవరికీ తీసిపోరు. వారుకూడా 'ఇన్సానియత్'కు అంటే మానవీయతకు పెద్దపీటే వేస్తారు.

ఇది నేను నా అనుభవంనుండి చెబుతున్నాను. దానికి నా అనుభవానికి చెందిన ఒక ఉదాహరణ ఇస్తాను. దాదాపు 60 యేళ్ళ క్రింది మాట అది. నేనపుడు ఆనాటి హైదరాబాదు రాష్ట్ర విమోచనోద్యమంలో ఒక అండర్‌గ్రౌండ్ కాంగ్రెస్ సోషలిస్టు పార్టీ కార్యకర్తగా పనిచేసేవాణ్ణి. అందువలన నన్నపుడు ఎచట దొరికితే అచట అరెస్టు చేయమని ఆర్డరు వేయడం జరిగింది ఆనాటి నిజాం సర్కారు ద్వారా. అదే సమయంలో నేను అనుకోకుండా ఒకసారి మా ఊరు వెళ్ళవలసి వచ్చింది. ఆరోజుల్లో మోటారుకార్లు, మోటారు సైకిళ్ళు వగైరా ఉండేవి కావు. బస్సులో ప్రయాణం చేసి ఒక బస్సు స్టేజి వద్ద దిగాను. నా కొరకు మా ఊరినుండి ఒక కచ్చరం వచ్చింది. అనుకోకుండా అదే టైముకు ఇంకొక బస్సునుండి నా పాత స్కూల్‌మేట్, నాకు దగ్గరి స్నేహితుడు 'దస్తగిరి' అనే ముస్లిం కూడా దిగాడు. నన్ను ఎవరైనా పోలీసువాళ్ళు చూస్తున్నారాయని నేను బెదురు బెదురుగా అటూఇటూ చూస్తుండగా అతడు నావైపు చూచి "క్యాహై కొండల్రావ్ సాహెబ్! బహుత్ ఘబ్రాయేహుయే దిఖ్‌రహేహై?" అన్నాడు. నా పాత క్లాస్‌మేట్, స్నేహితుడు కదాయని నేనాతనికి భయపడుతూనే ఉన్న విషయాన్ని ఉన్నదున్నట్లు చెప్పాను. అతడు నా జబ్బ చరచి "కాహెకు డర్తేహో, మై సాథ్ హూంనా! యెహ్ లేవ్ మేరీ షేర్వానీ ఔర్ టోపీ, ఉన్కో పెహనో"యని తనవి నాకిస్తూ నన్ను

ముందర కూర్చొమ్మని తాను వెనుక కూర్చున్నాడు నాకొక బాడీగార్డ్‌లాగా.

చూచారా! తురకవాడే కాని ఎలాంటివాడో, ఎంత సంస్కారం కలవాడో? నా అనుభవంలో తురకవాళ్ళు చాలావరకు అలాంటివారే. మనం వారి మతం జోలికి అనవసరంగా పోయి వారితో తగవులాడకపోతే, వారిని వారి రాజకీయమౌఢ్యులు, మతమౌఢ్యులు ఉసికొల్పి పక్కతోవ పట్టించకపోతే.

అందుకే నేను మతంవేరు, సంస్కృతివేరు అంటున్నాను. అందుకే సంస్కృతి వరకొస్తే తెలంగాణా ముస్లింలు, తెలంగాణా తెలుగు వారందరూ దాదాపు సమానమే అంటున్నాను.

తెలంగాణాలో త్రవ్వకాల ద్వారా లభించిన సాంస్కృతిక సంపద

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

తెలంగాణా వారి సాంస్కృతిక చరిత్ర ఈనాటిది కాదు. క్రీస్తుకు పూర్వం నాటిది. రాతియుగం కన్నా పూర్వపుది. కొన్ని వేలయేండ్ల నాటిది. తెలంగాణాలోని త్రవ్వకాలలో లభించిన అనేకానేక ఘస్తు సామాగ్రి వలన ఇది పదే పదే ధృవీకరించబడింది, ఇంకా ధృవీకరించ బడుతూనే ఉంది. ఇంతవరకు త్రవ్విన స్థలాలే కాక ఇంకా ఎన్నో స్థలాలు ఎంతో పురావస్తు సంపదతో కూడుకొని ఉన్నాయని త్రవ్వకాలను నిర్వహించిన నిపుణులు చెబుతున్నారు.

పురావస్తు శాఖ సమాచారం ప్రకారం ఆదిలాబాద్‌లో 37, హైదరాబాద్‌లో 27, కరీంనగరంలో 37, ఖమ్మంలో 15, మహబూబ్‌నగర్‌లో 59, నిజామాబాద్‌లో 19, రంగారెడ్డిలో 20, వరంగల్‌లో 30 'ప్రొటెక్టెడ్ మాన్యుమెంట్స్' ఉన్నాయి. ఇవన్నీ త్రవ్వకాల ద్వారా బయటపడ్డవే. వీటిలో pre-historic sites, proto-historic sites, early-historic sites, మహమ్మదీయ మాన్యుమెంట్లు, యూరోపియన్ మాన్యుమెంట్లు, కోటలు, ఖిలాలు, నాణాలు, రాతలు, శిల్పాలు, దేవాలయాలు, ఇళ్ళు, సమాధులు, మఠాలు వగైరా ఉన్నాయి.

ఇంతవరకు త్రవ్విన పెద్దత్రవ్వకాలలో దాదాపు సగం తెలంగాణా ప్రాంతానికి చెందినవే. వీటిలో కోటిలింగాలకు, దాని పరిసర ప్రదేశాలకు చెందిన త్రవ్వకాలు అతి పెద్దవి.

ఈ త్రవ్వకాల వలన తెలంగాణా ప్రాంతం సాంస్కృతికంగా ఎంత సస్యశ్యామలమయిందో మనకు తెలుస్తుంది. ఆర్థికంగా తెలంగాణా ప్రాంతం అంత పెద్దగా అభివృద్ధి చెందిన ప్రాంతం కాకున్నా సాంస్కృతికంగా అది చాలా అభివృద్ధి చెందిన ప్రాంతమని విదితమవుతుంది.

ఈ ప్రాంతంలో శాతవాహన, బౌద్ధ, జైన, విష్ణు, శైవ మతాలు, నాగరీకతలు చాలా అభివృద్ధి చెందాయని మనకు ఈ త్రవ్వకాలు తెలియపరుస్తాయి. అలాచూస్తే, ఒకప్పటి భారతదేశం కూడా సాంస్కృతికంగా, మతపరంగా, ఆధ్యాత్మికంగా గొప్ప అభివృద్ధి చెందిన దేశమే కాని, ఆర్థికంగా అంతగా అభివృద్ధి చెందిన దేశం కాదు కదా! అలాగే తెలంగాణా ప్రాంతం కూడా.

ఇతర దేశాలలో, త్రవ్వకాల ద్వారా బయటపడ్డ ముఖ్యమైన సంపదలను, నాగరీకతా ప్రదేశాలను ఆయా ప్రదేశాల వారి సంస్కృతులకు, నాగరికతలకు సాక్ష్యాలుగా పొందుపరచే, పరిరక్షించే, వాటి గొప్పతనాలను భావితరాలకు అందించే, పర్యాటకులకు చూపించే రీతి, నీతి అంటూ ఒకటి ఉంటుంది. అలా వారు వారి సాంప్రదాయాలను, పరంపరలను చాటుకుంటారు. అలా చేయడం వారి దేశానికి,

ప్రాంతానికి, జాతికి గర్వ కారణంగా భావిస్తారు. కాని, ఈ దేశంలో, మన రాష్ట్రంలో, మరీ మన తెలంగాణా ప్రాంతంలో సుప్రసిద్ధ నాగరీకత స్థలాలను, అచటి అతి ముఖ్యమైన నాగరీకతా సాక్ష్యాలను భద్రంగా పొందుపరచే, పరిరక్షించే సుస్థిర వ్యవస్థాపరమైన పాలసీలంటూ చెప్పుకోదగ్గవి లేవు. ఉన్నా, వాటిని అంతగా పట్టించుకునే, పాటించే నాథులు లేరు. అందువలన తెలంగాణా పురాతన వస్తు సంపద, దాని నాగరికతకు చెందిన సాక్ష్యాలు, సంస్కృతికి చెందిన మూలాలు ఎన్నో ఇంతవరకే మాయమయాయి, ఇంకా మాయమవుతూనే ఉన్నాయి. ఆ స్థలాలను 'పర్యాటక-యాత్రాస్థలాలుగా' అభివృద్ధి చేసే చర్యలేవీ చేపట్టబడడం లేదు.

తెలంగాణాలోని సాంస్కృతిక నాగరికతా పరమైన త్రవ్వకాలకు ఏ గతి పడుతోందో, తెలంగాణాలోని అనేకానేక దేవాలయాలకు కూడా అదే గతి పడుతోంది. తెలంగాణాలోని దేవాలయాలకు ఏ గతి పడుతోందో తెలంగాణాలోని భాషా సాహిత్యాలకు, పల్లీయ పాటలకు అదే గతి పడుతోందనుటకు డా. బి.రామరాజుగారు "తెలంగాణా జానపద గేయములు" యను వ్యాసంలోని క్రింది వాక్యాలే సాక్ష్యాలు.

"నా పరిశోధనకై తెలంగాణమున వివిధ మండలములందు కొన్ని యూళ్ళు తిరిగి సుమారొక వేయి గేయములు సేకరింపగలిగితిని. కాని ఏమి లాభము? ఈ గేయములు పుస్తక రూపమున ప్రకటింపబడవలయును గదా! ప్రభుత్వమో, విశ్వవిద్యాలయమో, సాహిత్య సంస్థలో చేయవలసిన కార్యమిది. నా వంటి వ్యక్తులు చేయగల పని సేకరించుట మాత్రమే. ప్రచురణమన్న ధనము కావలయును. సేకరించిన గేయములను ప్రకటించుకొను భాగ్యము లేనప్పుడు నా బోటివానికి కలుగునది మొదట నిరుత్సాహము, అటు తరువాత నైరాశ్యము"

తెలంగాణా ప్రాంతంలో ఇలాంటి పరిపాలనా పరమైన సార్వత్రిక నిర్లక్ష్యం మనకు కొట్టొచ్చినట్లు కనబడుతుంది. తెలంగాణా లోని అనేకానేక పురాతన సాంస్కృతిక నాగరీకత స్థలాలను పట్టించుకొని, వాటిని పరిరక్షించే చర్యలేవీ తగుమేరకు జరగడం లేదు. వాటికి వనరులు తగుమేరకు కేటాయించ బడడం లేదు. వాటిని కాపాడుటకు తగినంత సిబ్బంది నియమించబడడం లేదు. వాటి పరిరక్షణకు నామమాత్రం నిధుల కేటాయింపులు సుస్థిర ప్రాతిపదికపై కాక, అస్థిర ప్రాతిపదికపై చేస్తున్నారు. అందువలన తెలంగాణాలోని ఎంతో పురాతన నాగరికతా సంపద కుంటుపడుతోంది, మంటకలిసిపోతోంది. అలాగే అనేకానేక భాషాసాహిత్యాల, జానపదగేయాల సంపద. ఇది తెలంగాణాకు జరుగుతున్న అనేకానేక అన్యాయాలలో ఒకటి. ఇది అక్షరాలా తెలంగాణావారి సంస్కృతికి, నాగరీకతకు జరుగుతున్న అన్యాయం. అది తెలంగాణా వారే తెలంగాణాను పాలించుకుంటేనే తప్ప ఇతరులు పాలిస్తే జరగదు. ఇతరులది ఎప్పటికీ సవతి తల్లి చూపేకాని అసలు తల్లి చూపు కాదని ఎప్పుడో తేలిపోయింది. ఈ సాంస్కృతిక, నాగరికతా పరమైన అన్యాయాన్ని, నిర్లక్ష్యాన్ని శ్రీకృష్ణ కమీషన్ ముందుకు తీసుకు రాబడుతోంది.

మామూలు పదాలు ప్రామాణికం (*standardise*) చేయడం సరికాదు

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

పత్రికల్లో, పుస్తకాల్లో, విద్యాంశాల్లో రాసే తెలుగు భాషను ప్రామాణికం, అంటే *standardise* చేయడమనే ప్రక్రియొకటి చాలానాళ్ళనుండి ఈ రాష్ట్రంలో జరుగుతోంది అలాగే మాట్లాడే భాషను కూడా.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో తెలుగు రాసేభాష, మాట్లాడేభాష మూడు ప్రాంతాలలో ఒకేతీరుగా ఉండదను విషయం అందరికీ తెలిసిందే. ఒకానొక విధంగా భాషను రాయడం, మాట్లాడడం ఆయా ప్రాంతాల వారికి తరతరాలుగా ఒక వారసత్వంగా వస్తోంది. అది వారికి ఒక సంస్కృతి లాంటిదయింది. వారి భాషా సాహిత్య సంస్కృతుల్లో అది ఒక భాగమైంది. అందువలన ఒక ప్రాంతపు తెలుగు భాష ఇంకొక ప్రాంతంలో రాసినా, మాట్లాడినా చదివేవారికి, వినేవారికి కాస్తో కూస్తో వింతగానే ఉంటుంది. ఈ సంస్కృతంతా ఒకేఒకటి ఎందుకు కావాలో నాకు ఇంతవరకు అర్థం కాలేదు. భాషాసాహిత్య వైవిధ్యాలు కూడా ఇతర వైవిధ్యాల లాగా ఒక సమాజానికి, దేశానికి, ప్రాంతానికి ఒక తోటలోని అనేకానేక పూలలాంటివే కదా మరి! రోజాలలో ఎన్నో తేడాలుంటాయి కాని వాటినన్నిటినీ కలిపి రోజాలే అంటాం కదా! అలాగే తెలుగు భాషలో ఎన్ని తేడాలున్నా వాటినన్నింటినీ కలిపి తెలుగే అంటారు కదా అనేవారందరూ. అందువలన తెలుగులన్నీ కలిపి ఒకే తెలుగు కావాలనడం అంత సమంజమైంది కాదేమోనని అనిపిస్తుంటుంది నాకు.

విషయపరమైన, విద్యాపరమైన, వృత్తిపరమైన సాంకేతిక పదాలు, పరిభాషా పదాలన్నీ ప్రామాణికం కావడం అవసరమే కాదు అత్యవసరమే. ఎందుకంటే, వాటిలో ప్రాంతీయాలు ఉండడం కుదరదు కనుక. వాటిలో ప్రాంతీయాలు చోటుచేసుకుంటే అవి అయోమయాలకు దారి తీస్తాయి కనుక. కాని మామూలు భాషను, ఆయా ప్రాంతాలవారు దైనందిన జీవితాల్లో మాట్లాడే భాషను కూడా ఒకే భాషగా మార్చడం ప్రాంతీయ భాషా సాహిత్య సంస్కృతులను దెబ్బతీయడమే అవుతుందని, అలా చేయడం ఆయా ప్రాంతీయుల భాషాధ్యయన బరువును కూడా ఎక్కువ చేయడమే అవుతుందని నా అభిప్రాయం.

ఆయా ప్రాంతాల పౌరుల్లో ఒకానొక విధమైన దైనందిన భాష చెలామణీలో ఉంటుంది. అదే వారి జీవభాష కూడా. ఆ భాషలోనే వారికి చెందిన అర్థాలు, పరమార్థాలు దాగుంటాయి. వారి భావాలు ఆ భాషలో తప్ప మరొక బాషలో వారు

చెప్పలేరు, చెప్పినా వారనుకున్న అర్థం, భావం కుదరదు. ఒక్కొక్క అనుభూతికి, ఆ ప్రాంతానికి చెందిన భాషకు ఒకానొక విధమైన బాంధవ్యమనునది మనకు కనబడీ కనబడకుండా, వినబడీ వినబడకుండా ఉంటుంది.

ఉదాహరణకు తెలంగాణాలో "మానం పోయాక ప్రాణం ఉంటేనేమి, పోతేనేమి" అని అంటుంటారు లోకులు. ఈ వాడుక సామాన్యుల్లోనే ఎక్కువుంది. "మానం" అనే పదాన్ని సామాన్యుడు 'పరువు', 'ప్రతిష్ఠ' అర్థంలో కూడా వాడుతాడు. సభ్యసమాజంలో 'మానం' అన్న పదాన్ని 'మానభంగానికి' చెందిన అర్థంలో కూడా వాడుతారు. మనం ఆ పదాన్ని ఆ విధంగా వాడగూడదని ఒక సామాన్యునికి చెబితే చెల్లుతుందా? అలాగే ఒక నాగరీకునికి ఆ పదాన్ని అభిమానానికి కూడా వాడవచ్చునని చెబితే చెల్లుతుందా? అది ఆ ప్రాంతానికి, ఆ ప్రాంతపు వాడుకకు చెందింది. దానిని *'standardise* చేస్తే ఆ ప్రాంతపువాళ్ళు ఇబ్బందులపాలు కావలసి వస్తుంది. తెలుగులో మనం "లేశాడు", "లేసినాడు", "లేచిండు" యను మూడు పదాలు ఒకే అర్థంలో వాడుతాం. వివిధ ప్రాంతాల వారు వాటిని వారి వారి అలవాటు ప్రకారం ఆయా ప్రాంతాల్లో వాడతారు. దానిలో తప్పేముంది? ఆ మూడు పదాలను కలిపి ఒకే పదం చేయవలసిన అవసరం ఏముంది? వాటి వాడుకను వారి స్వేచ్ఛకు, అలవాటుకు వదిలిపెట్టవచ్చుకదా? అలా మనకు తెలుగులో ఎన్నో పదాలు తటస్థిస్తాయి. ఇలాంటివి వేరే దేశాలలో వేరే భాషల్లో కూడా ఉంటాయి. ఉదాహరణకు ఇంగ్లండులో మాట్లాడే భాష, స్కాట్లాండ్‌లో మాట్లాడే భాష, ఐర్లాండ్‌లో మాట్లాడే భాష ఎంత ఆంగ్లేయమైనా ఒకే ఒకటి మాత్రం కాదు. అలాగే, అమెరికాలో, ఇంగ్లాండులో, ఆస్ట్రేలియాలో తదితర ఆంగ్లేయ భాష మాట్లాడే దేశాల్లో ఎన్నో తేడాలు కనిపిస్తాయి రాతల్లో కూడా మాటల్లో కూడా. వాటినన్నింటినీ వారు ప్రామాణికం చేసే ప్రయత్నం చేయడంలేదు. ఎవరి అలవాటు ప్రకారం వారు వాటిని వాడుతున్నారు. అర్థం చేసుకునేవారు చేసుకుంటున్నారు. కనుక ప్రామాణికత పేరట ఈ రాష్ట్రంలో ఒక ప్రాంతం భాషను ఇంకొక ప్రాంతంపై రుద్దడం ఎంత మాత్రం సమర్థనీయం కాదు. భాషపోతే, సాహిత్యం పోతుంది, సాహిత్యం పోతే సంస్కృతి పోతుంది. భాష సంస్కృతికి "నాడి" లాంటిది. భాష వలననే ఒక సంస్కృతికి ఒక అస్తిత్వమనునది ఆ సంస్కృతికి చెందిన వారికి ఒక వ్యక్తిత్వమనునది ఏర్పడుతుంది. మనం 'వీరు తెలంగాణావారు', 'వీరు రాయలసీమవారు', 'వీరు సర్కారు వారు' అని వారి వారి భాషల ద్వారా, సాహిత్యాలద్వారా, సంస్కృతుల ద్వారా, సాంప్రదాయాల ద్వారానే కదా తెలిసికొంటాం. అలాంటప్పుడు వాటినన్నింటినీ ఒకటే చేయబూనడం నియంతృత్వం లాంటిదే అవుతుంది కాని మరొకటి కాదు.

వ్యక్తుల్లో వ్యత్యాసాలు ఉన్నట్లే భాషలకూ వ్యత్యాసాలుంటాయి. ఒకే భాషలో కూడా ఉంటాయి. అలాంటపుడు ప్రాంతీయ భాషలను ఒకటే చేయ సంకల్పించడం,

మాండలికాలను, గ్రామీణ భాషలను, నగర భాషలను, కులభాషలను అన్నిటినీ ఒకటే చేయ సంకల్పించడం లాంటిదవుతుంది. కాలం గడచినా కొలదీ అవన్నీ ఏనాడో ఒకనాడు ఎంతో కొంత దగ్గరపడవచ్చు కాని వాటిని అనవసరంగా పనిగట్టుకొని ఒకటి చేయాలనుకోవడం కలహాలను కొనితెచ్చుకోవడ మవుతుంది కాని మరొకటి కాదు.

ఒక చిన్నపాటి 'వార్త'లో తెలంగాణావారు రాస్తే ఎలా రాసేవారో, వేరే ప్రాంతం వారు ఎలా రాశారో ఇపుడు చూద్దాం. ఇది మామూలు వార్తకు చెందిందే. విషయపరమైన వ్యాసాల్లో భాషా తేడాలు ఇంతకన్నా ఎన్నోరెట్లు ఎక్కువుంటాయి. కాని ఎన్ని తేడాలున్నా మామూలు పదాలు అర్థం చేసికోవడంలో ఏ ఇబ్బందీ అంతగా ఉండదు. కనుక మామూలు పదాలను కూడా ప్రామాణికం చేయడం బాగుండదు. ఇది తప్పు పట్టడం కాదు, కేవలం వ్యత్యాసాలు చూయించడం మాత్రమే. వార్తాంశంలో రాసిన పదాలు కూడా ఒప్పులే, అలాగే ఇంకొక విధంగా రాసిన పదాలు కూడా ఒప్పులే, వాటిని రాయడంలోనే తేడా.

పాఠశాలల్లో 'జనరల్ తెలుగు'కు చెందిన 'టెక్ట్స్ బుక్స్' లోని మామూలు తెలుగు పదాలు ఏ ప్రాంతం వారు ఎలా వాడితే అలాగే వాడాలి కాని వాటిని మరో ప్రాంతం వారు వాడినట్లుగా వాడగూడదు. వాటిని మూడు ప్రాంతాలకు వేరువేరుగా రాయించాలి. అవసరమైతే ఆయా ప్రాంతాలవారితోనే పాఠాలు చెప్పించాలి, పరీక్షా పత్రాలు కూడా దిద్దించాలి. వీటికి అయ్యే ఖర్చుకన్నా తుదకు అబ్బే లాభాలే ఎక్కువ. అన్నిటికన్నా పెద్ద లాభం వారి వారి స్వేచ్ఛను గౌరవించడం, గుర్తించడం, వారిలో సామరస్యాలను పెంచడం. భాషపట్ల సాహిత్య సంస్కృతుల పట్ల వారి ఆసక్తి, అభిలాష పెంచడం. అంతకన్నా కావలసిందేముంటుంది. సామరస్యాలు కోల్పోతున్న ఈ రోజుల్లో?

సీమాంధ్ర విద్యాలయాల విద్యా విధానాల వలన కుంటుపడుతోన్న తెలంగాణా సంస్కృతి

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

"కళ కళ కొరకే కాదు, కళాత్మకంగా జీవించుట కొరకు"యను సూక్తి ఓకటుంది. అంటే, కళ అందంగా, సంస్కారంగా, సౌకుమార్యంగా జీవించుట కొరకని అర్థం. అలాగే "విద్య విద్య కొరకే కాదు, వికాసవంతంగా, వినయవంతంగా, వివేకవంతంగా జీవించుట కొరకు" యను సూక్తి కూడా మరొకటుంది. అంటే విద్య కేవలం ఉద్యోగం కొరకు ఉద్యోగోన్నతి కొరకే కాదు సంస్కృతి కొరకు, సౌందర్యంగా జీవించుట కొరకని అర్థం.

ఒకప్పుడు, మా చిన్నప్పుడు, మా తెలంగాణాలో మేము చదివే చదువులన్నీ కేవలం ఉద్యోగాల కొరకని, ఉన్నతుల కొరకని చదివేవారం కాదు. చదువు చైతన్యం కలిగిస్తుందని, విలువలనందిస్తుందని, పదిమందిలో పరువు కొనితెస్తుందని, సంస్కారవంతుల్ని చేస్తుందని, సభ్యత నేర్పుతుందని కూడా చదివేవారం. అందుకే అప్పటి తెలంగాణా వారు ఎంతోమంది ఎంత బీదవారైనా, ఉన్నవారైనా, లేనివారైనా మర్యాదలో ఎంతో ముందుండేవారు. వారికి ఉన్నా లేకున్నా అతిథి సత్కారాలకు ఏ లోటూ కలిగించేవారు కాదు. అతిథి ఇంటికి వస్తే దేవుడు వచ్చినట్లు చూచేవారు, వారిని ఆ విధంగా గౌరవించేవారు, అరుసుకొనేవారు, కృతార్థులను చేసేవారు.

అప్పట్లో మా ఊళ్లో ఎవ్వరూ మజ్జిగ, చొప్ప, గడ్డి అమ్మేవారు కాదు. అంతెందుకు కాయగూరలు, పాలు కూడా అమ్మేవారు కాదు. వీలయినంతవరకు ఉచితంగానే ఇచ్చేవారు. ఎవరింటిలో పెళ్లి జరిగినా అందరి ఇళ్లల్లో ఆ పెళ్లి జరుగుతున్నట్లు ఎంతో సంబరపడేవారు. పెళ్లింటివారికి చేదోడువాదోడుగా వుండి ఎన్నో పనులు పంచుకునేవారు. పెళ్లంటే ఊళ్లో వాళ్లందరూ వారి ఊరికి చెందిన పెళ్లిగా భావించేవారే కాని ఏదో ఒకింటికి చెందిన పెళ్లిగా భావించేవారు కాదు. పిన్నవారు పెద్దవారిని ఎంతో గౌరవించేవారు, వారితో ఎంతో మర్యాదగా, సభ్యతతో, వినయంతో మాట్లాడేవారు. అలాగే చదువుకునేవారు, ఊరికొస్తే వారేదో ఘనాపాటీలమన్నట్లు విర్రవీగేవారు కాదు, తెలుగొచ్చినా ఇంగ్లీషులో మాట్లాడి మీసాలు ఎగురవేసేవారు కాదు. కర్షకులతో, కార్మికులతో, ఇంటి పనులు చేసేవారితో వారింటివారిలాగే ఎంతో కలుపుగోలుగా మాట్లాడేవారు వారు కూడా.

అప్పట్లో తెలంగాణాలో అంటరానితనం కూడా అట్టే ఉండేది కాదు. విద్యాలయాల్లో అందరూ కలిసి చదువుకునేవారు, పెద్ద కులాలవారి ఇళ్లల్లో కూడా హరిజనులు పనిచేసేవారు. ఎవ్వరో కొందరు తప్ప హరిజనులను సదరు ప్రజలంతా సమానులుగానే భావించేవారు.

ఆనాటి విద్యాలయాలన్నీ ప్రభుత్వ విద్యాలయాలే. అప్పటి చదువులన్నీ అయితే తెలుగు, లేకపోతే ఉర్దూ మాధ్యమం ద్వారానే జరిగేవి. ఏవో కొన్ని పెద్ద పట్టణాల్లో తప్ప ఇంగ్లీషు మీడియం స్కూళ్లు అట్టే ఉండేవి కావు. ప్రభుత్వ విద్యాలయాల్లో ఫీజులు దాదాపు ఉండేవి కావు. ఆ విద్యాలయాలన్నీ అందరూ కలిసి చదువుకునేవే కనుక వాటిలో చదివేవారందరూ ఏ కుల మత తారతమ్యాలు లేకుండా ఎంతో కలుపుగోలుగా కలిసిమెలిసి ఉండేవారు. విద్యాలయాలలో ఎన్నో ఆటలుండేవి, పాటలుండేవి, సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలుండేవి, విద్యంతా ఒక సంబరంగా ఉండేది. అలా విద్యాలయాలలో విద్యలన్నీ సంస్కృతికి చేదోడువాదోడుగా ఉండేవి. విద్యలకు సంస్కృతులకు ఆదానప్రదానాలు విరివిగా ఉండేవి. విద్యలన్నీ మొదట సంస్కారాల కొరకు, సంస్కృతుల కొరకు, ఆ తదుపరే ఇతర అవసరాల కొరకన్నట్లు భావించబడేవి.

ఇపుడు విద్యకు సంస్కృతికి సంబంధం దాదాపు తెగిపోయింది. ఇపుడు విద్యకు ఉద్యోగానికి మాత్రమే సంబంధమేర్పడింది. అపుడు విద్యకు ఘనానికి సంబంధముండేది, ఇపుడు విద్యకు ధనానికి సంబంధమేర్పడింది. ఇపుడు విద్యంతా ఒక గ్లామర్ విద్య చమక్, ధమక్, పెద్ద పెట్టుబడుల విద్యయిపోయింది, విద్యకు చెందిన పెట్టుబడి అటు విద్యాలయాలు స్థాపించేవారికి, ఇటు విద్యాలయాల్లో చదివేవారికి పారిశ్రామిక పెట్టుబడి లాంటిది, వ్యాపార పెట్టుబడి లాంటిదయిపోయింది. విద్యంతా లాభాల కొరకు, పెద్ద ఆదాయాల కొరకన్నట్లు పరిణమించింది.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడినప్పటినుండి తెలంగాణాలో విద్యా స్వరూపమే మారిపోయింది. విద్యంతా ధనవంతులకు చెందిన విద్యయిపోయింది. దీనికి ప్రధానంగా ప్రభుత్వ పాలసీలే కారణాలనక తప్పదు.

(1) మొదట ప్రభుత్వం ప్రభుత్వ విద్యాలయాలనన్నింటినీ తగినన్ని వనరులు సమకూర్చక నిర్వీర్యం చేసింది. అలా ఆ విద్యాలయాల నన్నిటినీ కుంటుపడేట్టు చేసింది. ప్రభుత్వ విద్యాలయాల విద్యలను ఎందుకూ కొరగాకుండా చేసి ప్రజల దృష్టిలో వాటిని తక్కువ శ్రేణికి చెందినవిగా మార్చింది.

(2) అటు తదుపరి ప్రభుత్వం ప్రతియేటా ప్రైవేటు విద్యాలయాలను ప్రోత్సహించడం మొదలెట్టింది. ప్రభుత్వ ప్రోత్సాహంతో వేలకువేలు ప్రైవేటు విద్యాలయాలు ప్రతియేటా స్థాపింపబడినాయి.

(3) ప్రైవేటు విద్యాలయాలలో పెట్టుబడులు ఎక్కువ, ఫీజులు ఎక్కువ, డొనేషన్లు ఎక్కువ కనుక వసతులు, సౌకర్యాలు, ఆకర్షణలు కూడా ఎక్కువే.

(4) ధనవంతుల పిల్లలందరూ ఈ విద్యాలయాలకు మొగ్గు చూపడం మొదలైంది. బీదవారందరూ మిగిలిన ప్రభుత్వ విద్యాలయాలకు మాత్రమే పరిమితమయ్యారు.

(5) ఒకప్పటి తెలుగు మీడియం, ఉర్దూ మీడియం విద్యాలయాలన్నీ ఇంగ్లీషు మీడియంలోకి మార్చబడినాయి. ఇంగ్లీషు మీడియం విద్యాలయాల్లో చదివితే పెద్ద

ఉద్యోగాలు వస్తాయన్న అభిప్రాయం, అభిలాష పెరిగింది.

(6) అటు వనరులు, వసతులు, సౌకర్యాలు ఎక్కువ ఉండడం వలన, ఇటు ఇంగ్లీషు మీడియంవి కావడం వలన ప్రైవేటు విద్యాలయాలకు డిమాండ్ బాగా పెరిగింది.

(7) ధనవంతుల పిల్లలే అధిక పెట్టుబడులతో స్థాపించబడిన విద్యాలయాల్లో చదవడం, వారి విద్యలే ఎంతో కొంత బాగుండడం, వారే రాజకీయాలలో, పరిపాలనలో పైచేయి వారు కావడం యథాతథమయిపోయింది.

(8) ప్రభుత్వంలో ప్రైవేటు విద్యాలయాల్లో అధిక ఫీజులు చెల్లించి చదివిన వారి సంఖ్యే పెరుగుతూ పోయింది. వారంతా అలాంటి విద్యాలయాల్లో చదివిన వారే కనుక అలాంటి విద్యాలయాలలో ఫీజులు ఎంత పెంచినా, డొనేషన్లు ఎంత రాబట్టినా వారు కల్పించుకోకపోవడం, పట్టించుకోకపోవడం పరిపాటయింది.

(9) పరిపాలనా వ్యవస్థల్లోనే కాదు, పరిశ్రమలలో, రాజకీయాలలో కూడా ధనవంతుల ప్రమేయమే రానూ రానూ ఎక్కువయింది.

(10) అలాంటి విద్యాలయాల్లో చదివినవారు ఇంటా బయటా అయిదు నుండి పది శాతం కన్నా ఎక్కువ పెద్ద ఉద్యోగాలలో నెగ్గకున్నా సదరు ప్రజలలో కూడా ఆ విద్యాలయాల్లో చదివే వారికే పెద్ద ఉద్యోగాలు వస్తాయన్న భ్రమ, ప్రచారం మరీ పెరిగింది.

వీటన్నిటి వలన విద్యకు, సంస్కృతికి ఒకప్పటి సంబంధం తెగిపోయింది. ఒకప్పటి తెలంగాణా సంస్కృతి ఇపుడు ఎంతో మారిపోయింది. సీమాంధ్ర ధన సంస్కృతి ప్రభావం దానిపై ఎంతో పడింది, ఇంకా పడుతూనే ఉంది. ఒకప్పటి తెలంగాణా ఈ సంస్కృతికి చెందింది కాదు. ఇది దానికి కొనితెచ్చుకున్న సంస్కృతి, ఇంపోర్టెడ్ సంస్కృతి. ఈ విద్య వలన సీమాంధ్రులు ఉద్యోగాలలో, ఉద్యోగోన్నతుల్లో నూటికి అరవై నుండి డెబ్భైశాతం వరకు లాభపడితే, తెలంగాణా వారు నూటికి అయిదు నుండి పదిశాతం వరకు మాత్రమే బాగుపడ్డారు. కాని తెలంగాణావారి సంస్కృతి మాత్రం అరవై శాతం నుండి డెబ్భై శాతం వరకు కుంటుపడింది.

తెలంగాణా విద్యార్థులు చాలామంది బీదవారు కనుక వారు ఎలాగూ చాలామంది అధిక పెట్టుబళ్లతో సీమాంధ్రులు స్థాపించే విద్యాలయాల్లో చేరలేరు. వారు ఎలాగూ తక్కువ స్థాయికి చెందిన ప్రభుత్వ విద్యాలయాలలో, మామూలు తరహా ప్రైవేటు విద్యాలయాల్లో చేరవలసిందే. అలాంటి వారి విద్య ఎలాగూ బాగుండదు. వారు అధిక సంఖ్యలో ఉద్యోగాలలో, పోటీ పరీక్షల్లో నెగ్గలేరు. ఇపుడు జరుగుతున్నదంతా అదే. దాని పర్యవసానంగానే ఎంతోమంది నిరుద్యోగులు, నిరాశకు గురయినవారు నక్సలైట్లుగా మారిపోవడం కూడా జరుగుతోంది. విద్యా సంస్కృతులు కుంటుపడితే జరిగే పరిణామం ఇదే. అంతే కాకుండా పెద్ద పెద్ద పట్టణాలకు నిరుద్యోగుల వలస కూడా ఎక్కువై దోపిడీలు, దొంగతనాలు, దుర్మార్గాలు, దుష్టచర్యలు

ఎక్కువయే ఆస్కారం ఏర్పడుతోంది. దీనికంతకూ విద్యాప్రమాణాలు క్షీణించడం, తద్వారా సంస్కార సంస్కృతులుయనక తప్పదు. ఇలాంటివి ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడ్డాకే ఎక్కువవుతున్నా యనక కూడా తప్పదు.

విద్యా ప్రమాణాలు పడిపోయినాకొలదీ, విలువలు క్షీణించినా కొలదీ, సంస్కృతీ సంస్కారాలు కుంటుపడినా కొలదీ, అన్ని రంగాలలో అవినీత కూడా ఎంతో పెరిగింది, ఇంకా పెరుగుతూనే ఉంది. నీతి నిజాయితీ దిగజారుతూనే ఉంది. సీమాంధ్రా ధన సంస్కృతి తెలంగాణా సాదాసీదా సంస్కృతిని ఇంతవరకే ఎంతో దెబ్బతీసింది. కలిసుంటే ఇంకెంతో దెబ్బతీస్తుందనడంలో ఏ సంకోచమూ, సందేహమూ అక్కరలేదు. ఎందుకంటే ఇప్పుడు హైదరాబాదులో, పెద్ద పెద్ద పట్టణాలలో విద్యాలయాల స్థాపన, విద్యాలయాల ద్వారా లాభాలు గడించడం, లికర్ వ్యాపారం, రియల్ ఎస్టేట్ వ్యాపారం, గనుల వ్యాపారం, సినిమా వ్యాపారం, మీడియా వ్యాపారం, రాజకీయ వ్యాపారం లాంటిదయి పోయింది. మెలమెల్లగా విద్య 'ఎడ్యుకేషన్ మాఫియా' లాంటిదయిపోతోంది. దీనికి సీమాంధ్రుల విద్యాలయాల స్థాపనారీతులు, విద్యలు గరిపే నీతులు, విధానాలు, లక్ష్యాలే కారణమనక తప్పదు.

సంస్కృతిలో ప్రాంతీయ భాషల మాండలికాల స్థానం

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

"హెమింగ్‌వే" యను ప్రఖ్యాత రచయిత "ఫిషర్‌మెన్ అండ్ ద సీ"యను ఒక మంచి నవల రాశాడు. ఇతర సాహిత్య నిర్మాణ ప్రత్యేకతలతో పాటు దానిలోని అతి ముఖ్యమైన ప్రత్యేకత దాని భాషంతా "జాలర్ల భాష" కావడం.

ఆ భాష తెలియాలంటే, ఆ నవల యొక్క అందాన్ని చూరగొనాలంటే జాలర్లు వారి దైనందిన జీవితాల్లో, వృత్తికి చెందిన పరిసరాల్లో వాడే ప్రత్యేకమైన పదజాలం, పలుకుబళ్లు, దేశీయాలు, సామెతలు మున్నగునవి తెలియాలి. అలాగే సముద్రం గురించి తెలియాలి, చేపల గురించి తెలియాలి, జాలర్ల వృత్తి నిర్వహణల గురించి తెలియాలి, ఆ వృత్తిలో తటస్థించే ఆపదల గురించి, ప్రమాదాల గురించి తెలియాలి. ఆ వృత్తికి చెందిన విచారాలు, విషాదాలు, ఆనందాలు మున్నగునవన్నీ తెలియాలి. జాలర్ల జీవిత విధానాలు, వారి ఆలోచనా ఆచరణ సరళి తెలియాలి. అవి ఆ ప్రాంతానికి, వృత్తికి చెందిన వాడుకభాషలో, పరిభాషలో వుంటాయి. అవన్నీ పట్టణాలలో నివసించే వారి భాషలో వుండాలని అనడం, అనుకోవడం ఒక విధంగా పరిహాసమూ అవుతుంది, పరిహాసాల పాలు కావడమూ కూడా అవుతుంది. ఇపుడు తెలంగాణా భాష పట్ల జరుగుతున్నది అదే. ఆ భాష ఈ భాష కావాలని అనడం, అనుకోవడం, నిర్దేశించడం.

వృత్తులను బట్టి, ఆయా ప్రాంతాలకు చెందిన చారిత్రక, భౌగోళిక కారణాలను బట్టి ఆయా ప్రాంతాలలో ఆయా ప్రాంతీయ భాషలు లేక మాండలికాలు ఉంటాయి. అది ఒక విధమైన పనులకు, ఆచారాలకు, రీతులకు, నీతులకు, అలవాట్లకు చెందిన "కలెగలుపు భాష", "మిశ్రమభాష". ఆ భాషకు ఆ నేల వాసనే వుంటుంది. మరొక నేలకు చెందిన వాసనను అచట వెదకులాడడం అపహాస్యంపాలు కావడమే అవుతుంది.

ఆయా ప్రాంతాలలో చెలామణీలో యున్న పదాలకు అచట ప్రత్యేకమైన అర్థాలుంటాయి. పదాలు అవే అయినా వేరేచోట ఆ పదాలకు వేరే అర్థాలుంటాయి. ఉదాహరణకు తెలంగాణాలో "గుంట" అంటే నూటఇరవై అయిదుగజాల భూమి యని కొలతకు చెందిన అర్థముంది. అదే పదానికి కోస్తాంధ్ర ప్రాంతంలో "సాని" యను అర్థముంది. అలా ఎన్నో పదాలుంటాయి. తెలంగాణాలో "కోడలును ఎప్పుడు తోలుకు పోతావు" అని అంటే ఆంధ్రావారు "వారేమి గోదలా అలా తోలుకు పోవడానికి" యని ఎద్దేవా చేస్తారు. 'తోలుకు పోవడమంటే' తెలంగాణాలో 'పెంట తీసుకొనిపోవడ' మని అర్థం. అది అచటి వాడుక. అలా ఎన్నో వాడుకలుంటాయి.

అందువలన ఒకే ప్రాంతపు భాషను ప్రామాణిక భాషగా నిర్దేశిస్తే ప్రాంతీయ భాషలతో పాటు ప్రాంతీయ సాహిత్యాలు, సంస్కృతులు కూడా అడుగంటుతాయి. ఆ ప్రాంతాలు వాటి అస్తిత్వాలను, ప్రత్యేకతలను, ఆనవాళ్లను కోల్పోతాయి. భాషలకు మాండలిక పదాలే కాకుండా, మాండలిక యాసలూ ఉంటాయి. ఆ పదాల, యాసల వలననే ఆ ప్రాంతపు భాషకు ఒకానొకవిధమైన "వ్యక్తిత్వం" వస్తుంది. అన్ని ప్రాంతాల భాషలను ఒకటే చేయడం వాటి వ్యక్తిత్వాలను అంతమొందించడమే అవుతుంది కాని మరొకటి కాదు.

ఉదాహరణకు ఇపుడు డా॥ ముదిగంటి సుజాతారెడ్డి గారి "యశోదారెడ్డి కథనశిల్పం"యను వ్యాసం నుండి నాలుగు పంక్తులు తీసుకుందాం. అవి ఎంత ప్రాంతీయ ప్రత్యేకతగలవో, వాటిని మరో తెలుగుభాషలో రాస్తే వాటి అందం, ఆనందం ఎలా దెబ్బతింటాయో చూద్దాం.

1) "కూసుంటే తప్పు, లేస్తే తప్పు. అయ్యో దేవుడా! కూసున్కం లేస్కం అటుపెట్టి నా నెత్తి నేను దువ్వుకున్నా తప్పే! దువ్వుకోకుంటే అంతకన్నా తప్పు! తుమ్మిన తప్పే, దగ్గిన తప్పే!" అట్లా వుండేది కోడలి పరిస్థితి. గంజ కత్తెర్ల సొప్పదంటోలె నలిగి నజ్జిగిజ్జి అయితుండెనంటె నమ్మండి!" (కోడలమ్మ ఎతలు)

(2) "ఆకురాలిన సెట్టోలె, దురమాగిన పండోలె, పండువారిన ఆకోలె, పీసువారిన బీరకాయోలె, వొట్టిపోయిన చెర్వోలె, దోసిన యిల్లోలె, రెక్కలూడిన పక్షోలె వున్న ఎలమంద వోలె, పసినిమ్మపండోలె, పచ్చని సిగురోలె, దోరకాయోలె, దానిమ్మ పువ్వోలె, రెక్కలొచ్చిన చిల్కోలె, పులిబెదురు తాకని జింక పిల్లోలె, కొబ్బరి గిన్నోలె వున్న మన్మరాలని... వొచ్చిండు" (ఆ రొండు నావి)

(3) "అందికే, ఆడ తీరొక్క బిచ్చగాడు, కాలున్నోడు, లేనోడు, కన్నున్నోడు, కన్నుగాననోడు, ఈడ్పుగాళ్ళోడు, తొంట సెయ్యోడు, తాకట్లోడు, తంటాలోడు, పల్లీలమ్మేటోడు, పండ్లిగిలించేటోడు, మంది పిల్లలను చాట్లేసి బాలెంతననెటోళ్ళు, రోగి, రొష్ణ, కూలికి కుష్ణను మోసెటోడు, ఒకే తాడు ముగ్గురు గుడ్డోళ్ళు, ఒక కుంటి, ఒక గుడ్డి యిట్ల ప్రంచికంల వున్న సబ్బుండజనం తీరు తీరు రూపకం కానొస్తరు" (తరాలనాటి తెగులు)

(4) "మొన్న మూడు దినాలు మొగులు చిల్లివోయినట్ల, ముంతన గుమ్మరిచ్చినట్ల, మిన్నూ మన్నూ కలిపి ఏకంగ వొడికినట్ల ఏకసిస్తుగ ఒకటే వాన! వొర్రెలు, వొంపులు, కాల్వలు, మడుగులు, కుంటలు, చెర్లు, ఏర్లు, నదులు అన్ని నీళ్ళు నిండంగ పిక్కటిల్లి గండ్లుపడి, కట్టలు దెంపుకొని, ఏకమైన వొడ్లెక్కి అలుగులు దుంకి చిన్నా పెద్ద తారతమ్యాలుడిగి మిర్రుపల్లాలు ఒకటై వొంపులు దీరి, ఈ నురోసాలు ఇడ్సి, ఒక్కబాటగా, ఒక్క సూటిగా, జతజతగా కలెగల్పుగా సముద్రయ్య దిక్కు నడ్సినయ్". (మోనా)

పైన ఉదహరించిన యశోదారెడ్డి గారి భాషాపంక్తులు చూడండి. అవి ఎంత అందంగా, ఆనందంగా తెలంగాణా భాషా సంస్కృతిని తెలంగాణా వారికే కాకుండా, తెలంగాణేతరులకు కూడా ఎంత వికాసంతో పాటు వినోదం కలిగిస్తున్నాయో! అలాంటి భాషను, దాని సంస్కృతిని ఎలా సీమాంధ్ర ప్రామాణిక భాషలో పెట్టగలం? అలా పెడితే అది బాగుంటుందా? అది అయ్యవారిని చేస్తే కోతయినట్లు కాదా?

డా॥ ముదిగంటి సుజాతారెడ్డి గారు యశోదారెడ్డి గారి తెలంగాణా భాషా సౌందర్యం గురించి రాస్తూ "భాషా సొగసుల కోసం, నుడికారాల సొంపుకోసమైనా ఆమె కథలను చదవాలి, తెలంగాణా నాగరికత తెలిసికోవడానికి ఆమె కథలు చదవాలి" అంటారు వారి "యశోదారెడ్డి కథనశిల్పం" వ్యాసంలో. తెలంగాణా వారి జీవన విధానం, తెలంగాణాలోని పండుగలు, చుట్టరికాలు, ప్రయాణాలు, ఆప్యాయతలు, వంటలు, మర్యాదలు, పలకరించు విధానాలు, కూర్చునే, నిల్చునే తీరులు మున్నగునవి వర్ణించాలంటే ప్రామాణికమైన కోస్తాంధ్ర భాషలో వాటిని వర్ణిస్తే బాగుంటుందా? అపుడది హెమింగ్‌వే రచించిన 'ఫిషర్‌మెన్ అండ్ ద సీ' యను ఉత్తమోత్తమ నవలను సీమాంధ్రభాషలో రాస్తే ఎలాగుంటుందో అలాగుంటుంది సర్వాంధ్ర వాసనలతో.

"భాషాభావాలు ఎక్కడో అంతూపొంతూ చిక్కని ఆకాశంనుండి ఊడిపడవు. అవి జీవితంనుండి, జనానీకం నుండి, పరిసరాలనుండి, నిశితమైన చూపునుండి, అనుభవాల నుండి మొలకెత్తుతాయి. అలాగే కధా వస్తువులు కూడా" అంటారు డా॥యశోదారెడ్డి గారు. అది అక్షరాలా నిజం. కనుక ఒక ప్రాంతం భాషను ఇంకొక ప్రాంతంపై రుద్దడం నిరంకుశత్వం, దురహంకారమే ఔతుంది కాని అది విద్యకూ పనికొచ్చేది కాదు, సంస్కృతికి అంతకన్నా పనికొచ్చేది కాదు. ప్రాంతీయ భాషలను, వాటి పదాలను మనం ఎంత కాపాడుకుంటే సాహిత్యానికి అది అంత ఎక్కువ తోడ్పడుతుంది. ఒక భాషలో ఒక భావానికి సరిపోని పదాలు ఇంకొక భాషలో దొరికే అవకాశముంటుంది. అంతేకాదు, ప్రతి ప్రాంతం వారు వారివారి అధ్యయనాల, అనుభవాల ప్రకారం భాషాభ్యుదయానికి, తోడ్పడే ఆస్కారం ఏర్పడుతుంది. అలా భాష ఎన్నో అవసరాలకు ఎన్నో విధాలుగా పెరుగుతుంది. ఎలాగైతే ఇంగ్లీషు భాష ఇతర భాషలనుండి పదాలు కొనితెచ్చుకొంటుందో అలాగే మన ప్రాంతీయ భాషలనుండి కూడా మనం అవసరమైన పదాలను కొనితెచ్చుకోవడంలో తప్పేముంది? ఒక భాషకు ఒక విధానం, మరొక భాషకు మరొక విధానం ఎందుకు అవలంబించాలి. ఒకే భాషయని మనమనుకొనేదంతా (అది ఆంగ్లేయభాషైనా, తెలుగు భాషైనా) నిజంగా ఒకటేనా? కావుకదా. వాటిలో ఎన్నో తారతమ్యాలు, భేదాలుంటాయి. ఇంగ్లండులో వాడబడే ఇంగ్లీషు భాష ఎలాగైతే ఇతర ప్రాంతాలలో వాడబడే ఇంగ్లీషు భాషనుండి కూడా పదాలు కొనితెచ్చుకొంటుందో మనం కూడా అదే పని ఎందుకు చేయగూడదు. ఒక ప్రాంతం ఇంకొక ప్రాతం నుండి అవసరమైన పదాలను ఎందుకు కొని

తెచ్చుకోగూడదు? ఒకే ప్రాంతపు భాషను అన్ని ప్రాంతాలవారి నెత్తిపై ఎందుకు రుద్దాలి?

ఈ సందర్భంగా **'పందిరి మల్లిఖార్జునరావు శతజయంతి సంపుటము-3 : భాషా చరిత్ర, సంస్కృతి'**లోని జమ్మలమడుగు మాధవరాయశర్మ గారి మాటలను పేర్కొంటూ, చేరా గారన్న మాటలు గమనించదగినవి.

"చాలామంచి తెలుగు పదాలు తెలంగాణా, రాయలసీమ గ్రామగ్రామాల్లో ఉన్నాయి. వాటిని సాదరంగా స్వీకరించి అందరూ అందుకొని ఉపయోగించాలి.

బ్రాహ్మణులు (లేక ఒక ప్రాంతీయులు కావచ్చు) తమ గృహ పరిసరములలో మాట్లాడుకొను భాషను అందరూ అనుకరించాలని ఆశిస్తున్నారు. భాషలో వేగంగా రావలసిన పరివర్తనానికి అది అనుకూలం కాదు. ఈ కాలంలో వారి భాషే కావాలని పట్టుదల ఎందుకు? తదితర వర్ణాల, వర్గాల (ప్రాంతాల) వారు తమ నిత్యపరిచితభాషను బాగా వ్యావహారంలోకి తీసికొని రావాలి."

– జమ్మలమడుగు మాధవరాయశర్మ

"ఇంతటి సమైక్య దృష్టి అందరిలోనూ ఉంటే ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్ర ఉద్యమం అవసరముండేది కాదు. కాని యాభై ఏళ్లలో చరిత్ర గతి వేరే విధంగా ఉంది."– చేరా

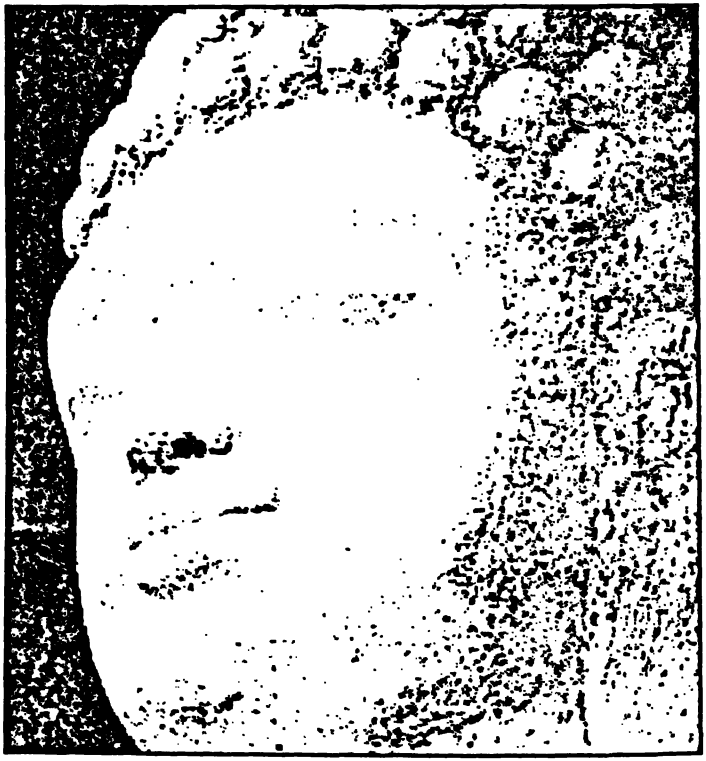

ఆంధ్రా ప్రాంత రాజకీయ సంస్కృతి

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

సంస్కృతి (Culture)యను పదాన్ని ఆంగ్ల భాషలో సంస్కారానికి వాడతారు, రీతికి (system) కు, విషయానికి (discipline) కు కూడా వాడుతారు.

ప్రత్యేక తెలంగాణా వాద సందర్భంలో 'సంస్కృతిని' ఇరువర్గాల వారు సంస్కారమను అర్థంలోనే వాడుతున్నారు.

ఈ సందర్భంగా సంస్కృతియను పదాన్ని రాజకీయ సంస్కృతికి కూడా వర్తించక పోతే తక్కిన వాదనలనన్నింటినీ శ్రీకృష్ణ కమిటీ వారు, ఇవన్నీ మామూలే, అంతటా పరిపాటేయని కొట్టివేసే, నిర్లక్ష్యంచేసే ఆస్కారం చాలా వుంది.

అందుకొరకు రాజకీయ సంస్కృతి ఆంధ్రాప్రాంతంలో ఒకానొక విధంగా ఎందుకుంది, దానికి కారణాలేమిటి యని తెలంగాణావాదులు హేతుబద్ధంగా విశ్లేషించి వివరించవలసిన అవసరం ఎంతైనా వుంది. వారి రాజకీయ సంస్కృతి అలా వుంది కనుకనే వారి తక్కిన పరిపాలనా సంస్కృతులన్నీ అలాగే వున్నాయి, అందువలననే అన్ని అన్యాయాలూ జరుగుతున్నాయి. అది ఇన్నాళ్ళూ అలా కొనసాగింది, ఇంకా అలాగే కొనసాగుతుందని చారిత్రాత్మక నేపధ్యాన్ని ఎత్తుకొని నిరూపించవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది.

ఆంధ్రాప్రాంత రాజకీయ సంస్కృతి ఒకానొక విధంగా ఉండడానికి చారిత్రకపరమైన కారణాలు ఇపుడు పరిశీలిద్దాం, ఆ సంస్కృతికి వారు కారకులు కారు, వారి చరిత్రే, వారి నేపధ్యమే కారణమని చెప్పుటకు.

అలాంటి రాజకీయ సంస్కృతి వారికి బ్రిటీష్ పాలననుండి వచ్చి దాదాపు 500 యేండ్లవరకు కొనసాగింది. ఒక ప్రాంతం అంతకాలం ఒకే ఒక పరిపాలనలో ఉండడం వలన జరిగిన పరిణామమది. వారి చరిత్రలో అదొక భాగమయింది. తెలంగాణా వారు ఆ కారణానికి ఆంధ్ర ప్రాంతం వారిని నిందించడం లేదు, వారిపై నేరారోపణ చేయడం లేదు. ఇది మీ సంస్కృతి, మీకది ఇలా వచ్చింది, దానిని మీరు మాపై రుద్దుతున్నారు, అది మీ ప్రకృతిలోని, మీ నైజంలోని భాగమైపోయి బీటలు వారింది, కనుక ఇపుడే కాదు ముమ్మందు కూడా అది పోయే అవకాశం ఏమాత్రం లేదని మాత్రమే చెబుతారు.

ఇక బ్రిటీష్ పరిపాలనా ప్రభావిత రాజకీయ సాంస్కృతిక అంశాలను ఇపుడు పరిశీలిద్దాం.

- *బ్రిటీష్ వారి పరిపాలనా సంస్కృతి వలసపాలన సంస్కృతి.*
- *బ్రిటీష్ వారి పాలనా సంస్కృతి పెట్టుబడిదారీ సంస్కృతి.*
- *బ్రిటీష్ వారి పరిపాలనా సంస్కృతి వ్యాపార సంస్కృతి.*

- *బ్రిటీష్ వారి పాలనా సంస్కృతి అధిపత్య సంస్కృతి.*
- *బ్రిటీష్ వారి పరిపాలనా సంస్కృతి పరిపాలించేవారు గొప్పవారు, పరిపాలించబడే వారు తక్కువవారు యని భావించే బడా-ఛోటా నైజ సంస్కృతి.*
- *బ్రిటీష్ వారి పాలనా సంస్కృతి "విభజించి పరిపాలించు" మను నీతికి, రీతికి చెందిన సంస్కృతి.*

అలాంటి బ్రిటీష్‌వారి పరిపాలనా సంస్కృతితో 500 యేళ్ళు ప్రభావితమైన రాజకీయ పరిపాలనా సంస్కృతి ఆంధ్రా ప్రాంతం నాయకులది, పెట్టుబడిదారులది, పారిశ్రామికవేత్తలది, వ్యాపారవేత్తలది. ఆ సంస్కృతినే వారు తెలంగాణా ప్రాంతంపై ప్రయోగిస్తున్నారు. అలాంటి బ్రిటీష్ వారి కుటిల కుచారపు నీతిని, బ్రిటీష్ వారి పక్షపాత discriminatory రీతిని, విభజించి పాలించు నీతిని, కొల్లగొట్టు నీతిని, దోపిడీదారీ రీతిని. వారి ప్రకృతికి సహజమైన సంస్కృతిని తెలంగాణా ప్రాంతం వారిపై పాటిస్తున్నారు వారు.

ఆ సంస్కృతి కొన్ని శతాబ్దాలది కదా మరి! అది వారిలో వేర్లు నాటుకొని యున్నది కదా! అదెలా పోతుంది అవలీలగా. అందుకే పోవడం లేదు. అందుకే వారు ఎన్ని వాగ్దానాలు చేసినా, ఎన్ని ఒడంబడికలపై సంతకాలు చేసినా, ఆ ప్రాంతపు పరిపాలకులు వారి నైజాన్ని, వారి ప్రకృతిని, వారి సంస్కృతిని విడనాడజాలడం లేదు. పాపం అది వారి తప్పుకాదు, వారి గతానిది, వారి చరిత్రది. అందుకే వారికన్నా ఎక్కువ వారి చరిత్రను, వారి గతాన్ని తప్పుపడుతున్నారు తెలంగాణావారు. కాని ఎలాగైతేనేమి తెలంగాణా వారే కదా అన్ని విధాలా అవస్థలపాలవుతున్నారు, ఎన్నో అన్యాయాలు, అధర్మాలు, అవినీతులు, అధికార మోసాలు మోస్తున్నారు.

దీనికి పరిష్కారమేమిటి ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్రం తప్ప, విభజన తప్ప?

ఇచట మరొక విషయం చెప్పితీరాలి. అదేమిటంటే ఆర్థిక అన్యాయాలు, రాజకీయ అన్యాయాలు, సాంస్కృతిక సామాజిక అన్యాయాలు కేవలం వాటికి చెందినవే కావు. ప్రధానంగా అవన్నీ తెలంగాణా వారి ఆత్మగౌరవాన్ని దెబ్బతీసేవి. తెలంగాణావారి ఆత్మ గౌరవాన్ని అవమానపరచేవి. కనుకనే ప్రత్యేక తెలంగాణా వాదం కేవలం ఆర్థికవాదం మాత్రమే కాదు, ఆత్మగౌరవవాదం కూడాయని శ్రీకృష్ణ కమిటీ వారు గుర్తించవలసిన అవసరం ఎంతైనా వుంది. దానిని వారి దృష్టికి తెలంగాణా ప్రాంతీయు లందరూ తీసుకురావలసిన అవసరం ఎంతైనా వుంది.

"నేను విచారిస్తున్నది 'నేరం' ఉన్నందుకు కాదు, 'నేరప్రకృతి' యునుది ఒకటి ఉన్నందుకు" అంటాడు దార్శనికుడు ఖలీల్ జిబ్రాన్. ఆ ప్రకృతివలననే ఆ 'నేరం' ఉత్పన్నమౌతుందంటారు. కనుక తెలంగాణావారి ఉద్యమం, ఆ ప్రకృతిని, ఆ సంస్కృతిని వ్యతిరేకించే ఉద్యమం.

ఇది ప్రత్యేక తెలంగాణా ఉద్యమానికి చెందిన అతి ముఖ్యమైన అంశం.

తెలంగాణావారి పోరాటం కేవలం ఆర్థిక పరమైన పోరాటమని అనేవారు, అనుకునేవారు దీనిని గ్రహించాలి, గుర్తించాలి. ఆర్థికం కేవలం ఆర్థికంగానే నెత్తిపై ఊడిపడదు, అది ప్రధానంగా పరిపాలకుల నైజంగా ఊడిపడుతుంది.

A 'system' is the product of a 'psyche'. That is what the Telanganites have to dirve home to the Justice Sri Krishna Committee.

అది వారి దృష్టికి తీసుకురాకుండా, అది నిరూపించకుండా తక్కినవన్నీ రాస్తే, చెబితే మూలం వదలి మూలను పట్టుకుని ఊగులాడి నట్లుంటుంది కాని ఒరిగేది, ఒనగూరేది పెద్దగా ఉండదు.

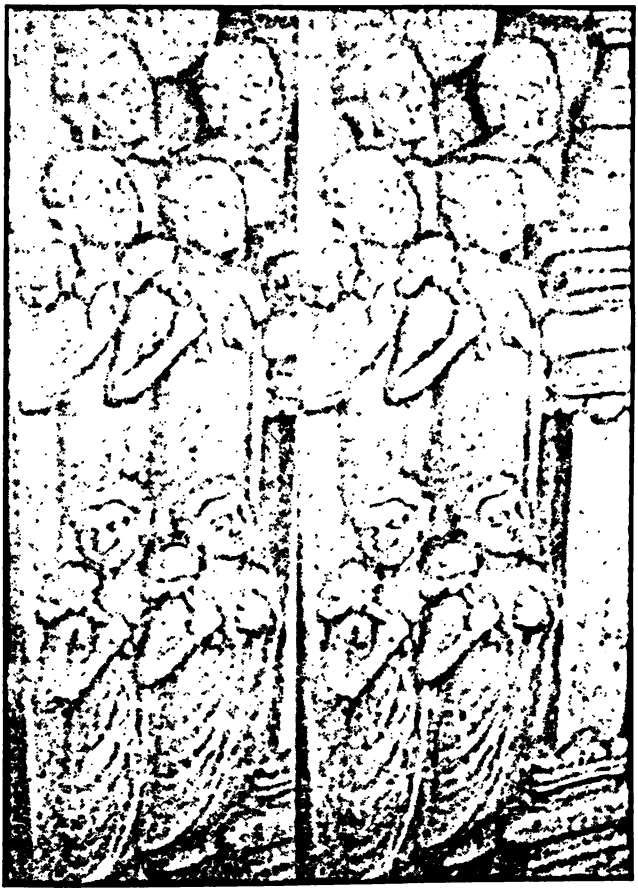

వ్యతిరేకం కాదంటే అనుకూలం కాదా?

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

తెలంగాణా ఇస్తారా, ఇవ్వరా? వస్తుందా, రాదా? అది వేరే సంగతి కాని, తెలంగాణా వ్యవహారమంతా విద్యావంతులను, వికాసవంతు లను, వినయ వివేకవంతులను ఈనాటి రాజకీయ భాష పట్లా, రాజకీయుల 'వంచన వచనాల' పట్ల దిగ్భ్రాంతులను చేస్తోంది. సదరు ప్రజలను ప్రజా స్వామ్యం పట్ల విశ్వాసాన్ని కోల్పోయేట్లు చేస్తోంది.

ఎన్ని అబద్ధాలు! ఎన్ని మోసభాషలు! ఎన్ని మాటల మార్పులు! ఎన్ని అంగీకారాల తిరస్కారాలు! ఎన్ని పార్టీల, ప్రభుత్వాల వాగ్దానాల ఉల్లంఘనలు! ఎంత నీతి ఘోరం, రీతి నేరం! కళ్లు భరించలేనన్ని, చెవులు వినజాలనన్ని, బహుశా యావత్ప్రపంచంలోనే ఎన్నడూ కనీవినీ ఎరుగని ప్రజాస్వామ్య ఖూనీ ఇది. ప్రజాస్వామ్యానిదే కాదు, నాగరికతది, సంస్కారానిది, భారతీయ సంస్కృతిది.

పెద్దలనబడే వారే ఇలాంటి పనిచేస్తే వారి పిల్లలకు వారు ఎలా ఆదర్శం కాగలరు? వారి మాటలను యువకులు ఎలా గౌరవించగలరు, పాటించగలరు, శిరసావహించగలరు? ఇక పుస్తకాలలో, పాఠాలలో చెప్పబడే నీతులకు, రీతులకు, సత్యాలకు, ధర్మాలకు, న్యాయాలకు ఎలా విలువుంటుంది? ఇక విశ్వాసానికి తావెక్కడుంటుంది, వినయానికి?

రాజకీయాలలో ఇపుడు భావానికి భాషకు సంబంధం, అనుబంధమే తెగిపోయింది. ఒకే పదానికి ఎన్నో కొత్తర్థాలు, వ్యాఖ్యానాలు సృష్టించారు మనవారు. భళేరా! యని యనిపించుకున్నారు మన ఆంధ్రులు యావత్ప్రపంచమంతా.

ఇక అసలు విషయానికి మరీ నిన్న మొన్నటి మాటలకొస్తే, గాదె వెంకటరెడ్డి గారి "కాంగ్రెస్‌వారు తెలంగాణా కాదనలేదు కాని, ఇస్తామని ఎప్పుడూ అనలేదు" ఉవాచ తెలంగాణా వారినందరినీ ఆశ్చర్యపరచింది. అబ్బా! ఎంత కుటిలానికి, కువారానికి, కల్మషానికి దిగజారారే మనను 'తమ్ముళ్ళు' అనే మన 'అన్నయ్యలు' యని ముక్కు మీద వ్రేలేసుకొనేట్లు చేసింది అది వారిని.

తెలంగాణా ఏర్పాటును కాదనడం లేదంటే ఔనన్నట్లు కాదా? ఇవ్వడానికి అభ్యంతరం లేదంటే ఇస్తామన్నట్లు కాదా? ఒక యువలిని ఒక యువకుడు 'నన్ను పెళ్ళాడతావా'? యని అడిగితే 'నాకు అభ్యంతరం లేదు' అని ఆ యువతి అంటే అది ఔనన్నట్లా, కాదన్నట్లా?

తెలంగాణా కాదనడం లేదని ఎవరో కొందరు వ్యక్తులు వ్యక్తిగతంగా అంటే దానిని ఎవరూ పెద్దగా పట్టించుకోరు కాని, అదే మాట అక్షరాలా ప్రజలకు ప్రాతినిధ్యం

వహిస్తోన్న పార్టీలే, ప్రభుత్వాలే, సాక్షాత్తూ ముఖ్యమంత్రి, ప్రధానమంత్రి, రాష్ట్రపతి, 'అధిష్ఠానవర్గం' అనబడేవారే. దాదాపు అన్ని పార్టీలకు చెందిన అధిపతులే అంటే, ఆ మాట అందరు అన్నట్లేనా లేక కొందరా? అది 'కాన్సెన్సెస్' అవుతుందా లేక మరొకటా?

'ఏకాభిప్రాయం', 'ఏకాభిప్రాయం' అని ఈ మధ్య అన్నిచోట్లా ఆంధ్రులందరూ అంటున్నారు. ఏకాభిప్రాయమంటే వారి అభిప్రాయంలో 'రెఫెరెండమా'? లేక అనేకానేక కులాల, వర్గాల, మతాల, మూరాల, వృత్తిపరుల, విద్యార్థుల, కార్మికుల, కర్షకుల అభిప్రాయమా? అలాంటిది సాధ్యమా? అలా రాష్ట్ర విభజనలు ఇంతకు పూర్వం జరిగాయా? కాశ్మీర్‌లో చాలానాళ్ళనుండి ఏకాభిప్రాయ వాదనే జరుగుతోంది కదా. అలాంటి ఏకాభిప్రాయం కనుగొనడం జరిగిందా? రాష్ట్రాల విభజన ఏకాభిప్రాయ ప్రాతిపదికపై జరగాలని రాజ్యాంగంలో ఎక్కడైనా వ్రాసి ఉందా? అలాంటప్పుడు 'ఏకాభిప్రాయ' వాదన వితండ, విపరీతవాదన కాక మరేమవుతుంది?

చెప్పిసవారంతా కేవలం నోటి మాటలతోనే కాదుగదా 'తెలంగాణా ఏర్పాటుకు మేము వ్యతిరేకులం కాదు' అని చెప్పింది, ఇపుడు చెప్పలేదని తప్పించుకోజూసడానికి. ఆ మాటలు లిఖితపూర్వకంగా అన్ని పార్టీలవారు వారి మ్యానిఫెస్టోల్లో చేర్చారు, ఆయా పార్టీల అధినేతలు వివిధ సభల్లో, సమావేశాల్లో, సందర్భాల్లో నొక్కి వక్కాణించారు. ఇప్పుడు అలా మేము అనలేదంటే చిన్న పిల్లలు కూడా నవ్వరా? ఇదంతా ఏళ్ళు మీద పడినవారు చేసే పనేనా? ఇలాంటి వారు ఎలా నేతలు, ప్రజాప్రతినిధులు, మంత్రులు వగైరా అనిపించుకోవడానికి అర్హులు? రేపు ఏ ముఖం పెట్టుకొని వీరు సంఘంలో, సభ్య సమావేశాల్లో మాట్లాడగలరు? ఇలాంటి పరిస్థితుల్లో విద్యార్థులు, యువకులు పెద్దవారనబడేవారినెలా గౌరవిస్తారు? గుర్తిస్తారు? వారి పిల్లలే వారి మాటలు ఎలా పాటిస్తారు? నేతలనేవాళ్ళే ఇలా చేస్తే రేపు ప్రజలను వారు దేని గురించైనా ఎలా ఒప్పించగలరు, మెప్పించగలరు? ఇదేనా 'ఆంధ్రులు' పదే పదే 'ఆత్మగౌరవం', 'ఆత్మగౌరవం' అని ప్రతిరోజూ నోరు చించుకొని అరచే ఆత్మ గౌరవం? ఇది ఆత్మ గౌరవం ఎలా అవుతుంది 'ఆత్మ వంచన' అవుతుంది కాని? ఈ దేశంలో ఇప్పుడు ఎవరైనా ఆత్మ గౌరవం లేనివారంటూ ఉంటే వారు 'ఆంధ్రులే' నని ఇప్పటికే అచటచటా భారతదేశమంతటా చెప్పుకుంటూనే ఉన్నారు. అలాంటి వారు చరిత్రలో అధికారం కొరకు ఆత్మవంచనకు కూడా వెనుదీయని చరిత్ర హీనులుగా నిలిచిపోరా? తెలంగాణా వారే కాదు అన్ని దేశాల్లో, రాష్ట్రాల్లో ఆంధ్రులంటే మోసగాళ్ళు, అబద్ధాలాడేవారు, అన్యాయానికి ఒడిగట్టేవారని పేరు తెచ్చుకోవడం ఖాయం కాదా?

మాటల గారడీ, పేరడీ

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

తెలంగాణా వస్తుందా, రాదా? ఆంధ్ర రాష్ట్రం ఒకే రాష్ట్రంగా ఉంటుందా, ఉండదా? తెలంగాణా వస్తే తెలంగాణా వారికి మంచిదా, కాదా యను ప్రశ్నలను కాసేపు పక్కకు పెట్టి తెలంగాణా సమస్య గురించి పదేండ్లనుండి అధిష్ఠానవర్గం వారు, తెలంగాణేతర ప్రాంతం వారు ప్రయోగించిన పదాల గురించి సావధానంగా ఆలోచిస్తే అదొక అయోమయ మైన గారడీ, పేరడీ లాంటివిగా అనిపిస్తాయి, వినిపిస్తాయి మనకు, 'ఆడవారి మాటలకు అర్థాలు వేరులే' యన్నట్లు. ఇపుడా పదాలను కాస్త విశ్లేషిద్దాం.

కాన్సెసెస్ - ఏకాభిప్రాయం :

కాంగ్రెస్ పార్టీ వారు ప్రత్యేక తెలంగాణా ఏర్పాటుకు మేము సముఖులమేనని 2004 ఎన్నికల మ్యానిఫెస్టోలో పేర్కొని, మొదట రెండడుగులు ముందుకు వేసి, పిదప ఒకడుగు వెనకకు వేసి 'కాన్సెసెస్' ద్వారా ఆ పని చేస్తామని చెప్పారు. 'ఏకాభిప్రాయం' అను పదాన్ని కాన్సెసెస్ అను పదానికి సమానార్థంగా వాడుతూ పోయారు తెలంగాణేతరులు.

ఇచ్చటే జరిగింది పదాల గారడీ, పేరడీ. 'కాన్సెసెస్' అంటే ఆక్స్‌ఫర్డ్ డిక్షనరీలో ఇచ్చిన అర్థం 'అత్యధికుల అంగీకారం, ఆమోదం', ఏకాభిప్రాయం' అంటే మనం మామూలుగా తీసికునే అర్థం 'అందరి ఆమోదం, అంగీకారం'.

అధిష్ఠానం ఆ పదాలకు చెందిన వేరు వేరు అర్థాల గురించి అంతగా పట్టించుకోక పోవచ్చు, ఏలాగూ కాలాయాపన చేయదలచు కున్నందున ఇతరులు సరేసరి.

అలా దాదాపు 5,6 ఏళ్ళు గడిచింది. ఈ లోపల తెలంగాణా ఉద్యమం కాస్త తగ్గింది. దీనికి తోడు తెలుగుదేశం, సి.పి.ియం. ప్రత్యేక తెలంగాణా స్థాపనకు అనుకూలంగా లేకపోవడం కూడా కాంగ్రెస్ వారికి కలిసొచ్చింది.

రెండవ దశలో తెలంగాణా ఏర్పాటు ఉద్యమం మరోసారి ఊపందుకుంది. అప్పుడు కాంగ్రెస్‌వారు వాడిన భాష 'అధిష్ఠానవర్గం నిర్ణయమే శిరోధార్యం', 'మేడమ్ గారి నిర్ణయమే మా నిర్ణయం' యనునది. ఈ భాష 2009 ఎన్నికల సందర్భంగా, ఆ పిదప తెలంగాణా రాష్ట్ర స్థాపన ప్రక్రియ చేబడతామని అధిష్ఠానవర్గం నిర్ణయించనంత వరకు వాడిన భాష. ఈ భాషే అన్ని ఎన్నికల్లో, అసెంబ్లీ లోపలా, బయటా, అంతటా, అందరూ వాడారు. అంతేకాదు, ముఖ్యమంత్రి గారు ఢిల్లీకి పోక పూర్వం నిర్వహించిన అఖిలపక్ష సమావేశంలో కూడా అందరూ ఆ భాషే వారికి వినిపించారు.

ఈ భాషంతా వారు వ్యక్తిగతంగా వాడిన భాషా లేక "ప్రజా ప్రతినిధులు"గా వాడిన భాషా?

ఈరోజు తెలంగాణేతరులు మరొక కొత్త భాష లేవనెత్తారు. తెలంగాణా రాష్ట్రస్థాపన 'అన్ని ప్రాంతాల వారి అభిప్రాయానుసారం జరగాలి' యను భాష.

'అందరి మనోభావాలు తెలిసికోవడం' అంటే ప్రతి వ్యక్తి మనోభావమా? అది రెఫరెండం లాంటిది అవుతుంది. అలాంటిది ఏ రాష్ట్ర స్థాపనలో కూడా ఇంతవరకు జరగలేదే? అలా జరగాలని రాజ్యాంగం శాసించలేదే? ఇది మరొక విధంగా 'ఏకాభిప్రాయం' లాంటిది. పార్టీలలోనే కుదరని ఏకాభిప్రాయం ప్రజల్లో ఎలా కుదురుతుంది? ఇలా మాట్లాడడం మోసపూరితమైన కుతంత్రం కాక మరేమౌతుంది?

15, నవంబర్ ఆంధ్రజ్యోతి దినపత్రికలో ప్రఖ్యాత రచయిత్రి రంగనాయకమ్మగారు 'తెలంగాణది ప్రత్యేక పరిస్థితి' యను వ్యాసంలో రాసినట్లు "తెలంగాణా ప్రాంతాన్ని ఆంధ్రా ప్రాంతంలో విలీనం చేసినప్పుడు అందరి అభిప్రాయాలు సేకరించే చేశారా?" ప్రజలు కాదు ప్రజా ప్రతినిధులే కదా దానికి ఒప్పుకున్నది. అది కూడా రంగనాయకమ్మ గారన్నట్లు ఎన్నో షరతులతో కూడిన తాత్కాలిక ఒప్పందమే. ఎపుడంటే అపుడు విడిపోవటకు ఆస్కారం కల్పించిందే.

ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రజాభిప్రాయం ఎప్పటికీ ప్రజా ప్రతినిధుల ద్వారానే వెల్లడించడం జరుగుతుంది కాని ప్రతి పౌరుడినుండి సేకరించడం జరగదు. 'ప్రజల ఓట్లే' ప్రజల అభిప్రాయాలుగా పరిగణించడం ప్రజాస్వామ్యంలో పరిపాటి. మరి అలాంటప్పుడు ప్రజాభిప్రాయం అనడంలో అర్థమేముంటుంది? ఓట్లు వేరు, అభిప్రాయాలు వేరా? ఓట్లు వేసిన వారందరూ మావైపే అన్నప్పుడు ఇపుడు వారే మరోవైపు ఎలా అవుతారు. అపుడు మీ వైపు తిప్పుకున్నవారిని ఇపుడెందుకు తిప్పుకోరు, తిప్పుకోలేరు?

ఇదంతా ప్రజలను పక్కతోవ పట్టించడం కాక మరేమౌతుంది? ప్రజల పేరట కొంతమంది వారి వారి స్వార్థ ప్రయోజనాల కొరకు తెలంగాణా సమస్యను వాడుకోవడం కాక మరేమౌతుంది? ఇలాంటి పని ప్రజలను ప్రజాస్వామ్యంలో, ప్రజా ప్రతినిధులలో, శాసనాలలో, పరిపాలనా నిర్ణయాలలో విశ్వాసం కోల్పోయే వారిని చేయడం కాక మరేమవుతుంది?

చేయవలసిందేమిటి, చేస్తున్నదేమిటి?

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

ఒక ఊరిలో ఒక మంచి విద్యా సంస్థ నెలకొల్పి సమర్థవంతంగా నడిపితే, ఒక మంచి గుడి స్థాపించి దానిని శుభ్రంగా శుచిగా కాపాడితే, ఒక మంచి గ్రంథాలయం నిర్మించి దాని ద్వారా పది మందిని వికాసవంతులను చేస్తే, ఒక మంచి వైద్యాలయం కట్టి దాని ద్వారా స్థానిక పౌరులను ఆరోగ్యవంతులను చేస్తే, ఒక విస్తారమైన ఆట స్థలాన్ని కేటాయించి దాని ద్వారా ఆట సదుపాయాలు కలిగిస్తే, ఒక సాహిత్య సారస్వత సాంస్కృతిక సభానిలయాన్ని సమస్త సదుపాయాలతో కట్టి అందజేస్తే, ఒక మంచి కళ్యాణ మండపం కట్టి పెళ్ళిళ్ళకు సౌలభ్యం కల్పిస్తే, ఒక మంచి ఆడియో విజువల్ ఆడిటోరియం కట్టి వినోద వికాస కార్యక్రమాలు చూచుటకు ఆస్కారం కలిగిస్తే, అలాగే ఒక గ్రామంలో త్రాగు నీరు, డ్రైనేజి, రోడ్డు రవాణా వసతులు మున్నగునవి చేకూరిస్తే ప్రభుత్వం ఊరికీ ఊరివారకందరికీ ఎంతో మేలు చేసినట్లవుతుంది, ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రజాభివృద్ధి అంటే ఎలా జరుగుతుందో ఉదాహరణలుగా సాక్ష్యాలుగా, నిదర్శనలుగా చూపించినట్లవుతుంది, దేశీయులకు విదేశీయులకు మన పరిపాలనా ఎదుగుదల గురించి సదవగాహన సదాభిప్రాయం ఏర్పడుతుంది.

దీనికి చేయాల్సింది డా. జయప్రకాష్ నారాయణగారు పదే పదే అంటున్నట్లు, అభిప్రాయపడుతున్నట్లు విధుల, నిధుల, పరిధుల వికేంద్రీకరణ. వెనకబడిన ఊళ్ళకు రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ద్వారా, కేంద్ర ప్రభుత్వం ద్వారా, విదేశ సహాయ సహకారాల సేకరణల ద్వారా నిధులు సమకూర్చడం, వారు నిధుల సమీకరణ ఎలా చేసికోవాలో సూచించడం. వారు రూపొందించు కునే పథకాల్లో, ప్రణాళికల్లో, సహాయ సహకారాలు, సాంకేతిక నైపుణ్యాలు మున్నగునవి అందించడం. వాటి నిర్వహణల్లో వారికి చేదోడు వాదోడుగా ఉండడం. వ్యవసాయ ఆదాయాలతోపాటు వ్యవసాయ అనుబంధమైన చిన్న, మధ్య, కుటీర పరిశ్రమలు నెలకొల్పుకోవడంలో వారికి తగినన్ని జ్ఞాన పరిజ్ఞానాలు, శిక్షణలు, రుణాలు, నీరు, కరెంటు మున్నగునవి స్థిర ప్రాతి పదికలపై సమకూర్చడం.

ఇవీ, ఇంకా కొన్ని ఊరంతా, ఊరి వారందరూ బాగుపడుటకు ప్రభుత్వం చేయవలసిన పనులు. వ్యక్తులకు, దళారులకు, ఫైరవీకార్లకు, పార్టీ వర్కర్లకు, రాజకీయ అనుయాయులకు మాత్రం సేవలందించి, వారిని మాత్రమే పోషించి అవసరమైనప్పుడల్లా వారిని ఎన్నికల్లో వాడుకోవడం కాదు. వ్యవసాయదారులకు కరెంటు ఫ్రీగా ఇస్తామని, జనులకందరికీ రూపాయికి కిలో బియ్యం, స్త్రీలకు బట్టలు, వృద్ధులకందరికీ పెన్షన్లు మున్నగునవి ఇస్తామని, ఏవేవో అందీ అందని ఆరోగ్య

పథకాల ద్వారా వైద్య సౌకర్యాలు ఫ్రీగా అందజేస్తామని చెప్పడం కాదు. మరికొందరు, భూములిస్తాం, ఉద్యోగాలిస్తాం, నిరుద్యోగులకు నెలసరి జీతాలిస్తామని చెప్పడం, ఇంకా కొందరు టీవీలిస్తాం, ఒకటి కావు రెండు కావు పది లక్షల ఉద్యోగాలు కల్పిస్తాం, ధరల స్థిరత్వానికి నికర నిధి సమకూరుస్తాం, ఆరోగ్య బీమా పథకాన్ని ఫ్రీగా కల్పిస్తాం, బీదవాళ్ళకు ప్రతి నెలా వేయి నుండి రెండు వేల వరకు ధన పంపకాలు చేస్తామని సాధ్యం కాని ప్రజారంజక పథకాలు రూపొందించి శుష్క వాగ్దానాలు చేయడం కాదు.

ఇలాంటివి ఎన్నాళ్ళు, ఎంత మందికి, ఎన్ని ఊళ్ళకు సమకూరుస్తారు? ఎచటి నుండి వస్తుంది వీటన్నింటికి డబ్బు? అయినా ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రజలకందరికీ, ఊరికంతటికీ వర్తించే పథకాలు, ప్రణాళికలు చేబట్టాలి కాని ఏ కొందరికో వర్తించేవి కావు కదా చేబట్టవలసినవి, అలా చేసేది ప్రజాస్వామ్యమెలా అవుతుంది? ఇలాంటివన్నీ చేస్తామనడం, ఇస్తామనడం లంచాలవ్వడం లాంటివి కాక మరేమవుతాయి? మొదట ప్రజలను నిరక్షరాస్యులను, నిర్వీర్యులను, నిరుద్యోగులను, బిచ్చాగాళ్ళలాంటి వారిని చేయడం, ఆ పిదప వారికి దయా దాక్షిణ్యాలుగా ఏవో కొన్ని అందీ అందనివి, చేయ గలిగినవి, చేయజాలనివి, ఎన్నికల్లో లబ్ధిపొందడానికి చేస్తామని చెప్పడమేనా ప్రభుత్వాలు చేయవలసింది. ఎంత హాస్యాస్పదమయిన పోకడ వింత పోకడ యిది, అది ఇపుడు పరిపాలించే వారిదైనా ఇక ముందు పరిపాలించదలచుకున్న వారిదైనా. ఈ సందర్భంగా చెప్పవలసింది మరొకటుంది. అది వ్యవసాయ నీటి సరఫరాకు, ప్రాజెక్టులకు చెందింది. అసలు మామూలు బావులకే స్థిరంగా కరెంటు అందించలేని ప్రభుత్వాలు అత్యధికంగ, అపరిమితంగ కరెంటు అవసరమయే "ఎత్తిపోతల పథకాల"కు ఎలా కరెంటు సమకూర్చగలదో మొదలు రైతులకు చెప్పాలి. స్థిర ప్రాతిపదికపై కరెంటు సరఫరా చేయలేని నీటి పథకాలపై రైతులాధారపడితే వారు నష్టపోరా, మోసపోరా సమాజానికి నిజాయితీగా చెప్పాలి.

ఒకప్పుడు ప్రతి సంవత్సరం వర్షాలు కురిసినట్లు ఏళ్ళ తరబడి కూడా ఇపుడు కురవడం లేదు కదా? అలాంటప్పుడు వర్షాలు బాగా కురిస్తేనే వరదలు వచ్చిన్నాటి అంచనాల ప్రకారం "ఫ్లడ్ వాటర్" పై ఆధారపడే ప్రాజెక్టులు కట్టడం ఎంత వరకు సమర్థనీయం. వరదలు రాకపోతే, ప్రాజెక్టుల్లో నీళ్ళు లేకపోతే వ్యవసాయదారులు అలాంటి ప్రాజెక్టులపై ఆధారపడి వ్యవసాయాలు చేస్తే నష్టపోరా, మోసపోరా యనునది ప్రభుత్వం వారు సమాజానికి నిజాయితీగా చెప్పాలి.

ఒకప్పుడు పై రాష్ట్రాల్లో ఆనకట్టలు అధికంగా కట్టనప్పుడు మనకు పై నుండి నీళ్ళు విస్తారంగా వచ్చేవి. ఇపుడు పై రాష్ట్రాలు ఎన్నో ప్రాజెక్టులు నిర్మించారు, ఇంకా నిర్మిస్తూనే ఉన్నారు కదా! అలాంటప్పుడు క్రొత్తగా కట్టే మన ప్రాజెక్టులకు నీళ్ళెలా వస్తాయో అలాంటి నీటిపై ఆధారపడితే రైతులు నష్టపోరా? మోసపోరా? ప్రభుత్వం

వారే సమాజానికి నిజాయితీగా వివరించాలి. అయినా ఈ ప్రాజెక్టులన్నీ ఎప్పుడొస్తాయో అందరూ తినగా తినగా, పంచుకోగా పంచుకోగా వాటికి అవసరమైన నిధులు చాలక కుంటుపడగా, కుంటుపడగా పరిపాలకులే నిజాయితీగా సమాధానమివ్వాలి.

ఈ ప్రాజెక్టులన్నీ అటు కాంట్రాక్టర్లకు, ఇటు రాజకీయ మధ్యవర్తులకు, దళారులకు, లంచగొండి పరిపాలకులకు, డబ్బు సమకూర్చేవే కాని, వ్యవసాయదారులకు ఇప్పుడప్పుడే అక్కరకొచ్చేవి కావని, ఇంత వరకు కట్టిన ప్రాజెక్టుల రిపేర్లకే నిధులు లేక అవి కొన్ని అరిపోతుంటే, కొన్ని కూలిపోతుంటే క్రొత్తవి కట్టడమేమిటి? వాటికి నిధులు ఎచటి నుండి వస్తాయి? పాత వాటి నిధులు క్రొత్త వాటికి మరలిస్తారా? యని ప్రజలు ముక్కుమీద వ్రేలేసుకొని ప్రశ్నిస్తుంటే, ఫర్వాలేదు ఆ దేవుడే ఉన్నాడని "గాలిలో దీపం పెట్టి దేవుడా నీవే దిక్కు" యని వాటిని ప్రారంభించడం ఎంత వరకు సమంజసమో, సమర్ధనీయమో పరిపాలకులే నిజాయితీగా చెప్పాలి. ఇలా చెప్పుకుపోతుంటే ఇంకేన్నైనా చెప్పవచ్చు మన ప్రభుత్వాల ప్రతాపాల ప్రగల్భాల గురించి.

ఇలాంటి పరిపాలనా ఒరవడి ఈ అరవయ్యేళ్ళలో ఒక్క తమిళనాడులో ఎంతో కొంత చూచాం. ఎన్‌టిఆర్‌గారి కాలంలో కొంత, చంద్రబాబునాయుడుగారి కాలంలో కొంత కాని, దీనినిపుడు విచ్చలవిడి స్థాయిలో చూస్తున్నాం. మన ప్రజాస్వామ్యం ఎటుపోతుందో తెలియక అర్థం కాక నివ్వెరపోతున్నాం, ఇలాంటి వాటితో ఈ రాష్ట్రం అతిగా అప్పుల పాలయి ఏ గతి కాబోతుందో తెలియక తికమక పడుతున్నాం. ఇలాంటి పరిపాలనల వలన యువకులు, విద్యార్థులు వచ్చే తరాలలో ఎలాంటి పాఠాలు నేర్చుకోబోతున్నారో బోధపడక "కర్మ సిద్ధాంతం" నుండి "ఖర్మ సిద్ధాంతం" వైపుకు ప్రతి రోజూ, ప్రతి ఘంటా పరుగిడుతున్నాం.

ఇప్పుడు ఒకరు కాదు, ఒక ప్రభుత్వం కాదు, అందరూ, అన్ని ప్రభుత్వాలూ అన్ని పార్టీలూ అదే త్రోవ త్రొక్కుతున్నట్లనిపిస్తుంది మన రాష్ట్రంలో ఒక్క 'లోక్‌సత్తా' తప్ప. ఈ "దయాదాక్షిణ్యాల అభివృద్ధి వైపు'. ఆంధ్ర రాష్ట్ర పరిపాలన ఆదర్శప్రాయమంటు న్నారు కదా మరి. కనుక ఇతర రాష్ట్రాలే కాక, కేంద్రం కూడా ఎన్నో పాఠాలు నేర్చుకోవలసి ఉంటుంది మన నుండి. "అవసరమైతే చార్మినార్‌ను కూడా అమ్మకానికి పెట్టి పరిపాలిస్తాం చెప్పుకోపో నీ అబ్బతో, నీవు తిన లేదా నేనూ తింటాను, ఇంకింత మరింకింత తింటాను, ఏమీ చేస్తావో చేసుకో, ఎవరితో చెప్పుకుంటావో చెప్పుకో" అనే లాంటి దుస్సాహాసాలు, దూకుళ్ళు జనులను గుడ్డివారిని, ఎడ్డివారిని, చెవిటి వారిని చేసి, 'భవతి భిక్షాందేహీ' యని యనిపించే లాంటివి. వారి ఆత్మ గౌరవాన్ని, ఆత్మ విశ్వాసాన్ని వమ్ము చేసే లాంటివి. ప్రజాస్వామ్యాన్ని ప్రభుసామ్యంగా, సామ్యవాదాన్ని సామంతవాదంగా మార్చేలాంటివి.

అడగవలసిన ప్రశ్నలు అడగరేం?

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

ఈ మధ్య "సామాజిక న్యాయం" గురించి పదే పదే మాట్లాడడం, రాయడం జరుగుతోంది. కాని ఈ జరిగేదంతా ముక్కుసూటిగా కాక ముక్కు తిరుగుడుగా జరుగుతోంది. అనదలచిందేదో కుండబ్రద్దలు కొట్టినట్టు అనకుండా భయ భయంగా, అంటే ఎవరైనా ఏమైనా అనుకుంటారో ఏమోనని వెనకా ముందాడుతూ అనడం జరుగుతోంది. "సామాజిక న్యాయం" గురించి లేవదీయవలసిన ప్రశ్నలు ప్రధానంగా దిగువవి ఆరు.

1) ఒకే కుటుంబం వారు పదే పదే ఎందుకు పరిపాలించాలి?
2) ఒకే కులంవారు పదే పదే ఎందుకు పరిపాలించాలి?
3) ఒకే పార్టీ వారు పదే పదే ఎందుకు పరిపాలించాలి?
4) ఒకే ప్రాంతం వారు పదే పదే ఎందుకు పరిపాలించాలి?
5) ఒకే ఒకరు పదే పదే ఎందుకు పరిపాలించాలి? అనునవి.
6) ఒకే ఒక మతం వారు పదే పదే ఎందుకు పరిపాలించాలి?

ఇవి ప్రజాస్వామ్య పరిరక్షణ కొరకు ఓటర్లు, మేధావులు, విద్యాధికులు, వికాసవంతులు పదే పదే అడగవలసిన ప్రశ్నలు. ఇవి అన్ని కులాలకు, మతాలకు, ప్రాంతాలకు, పార్టీలకు, అందరికీ సంబంధించిన ప్రశ్నలు. ప్రజాస్వామ్య మనుగడకు చెందిన ప్రశ్నలు. మన రాజ్యాంగంలోని "ప్రాథమిక హక్కుల"లాంటి ప్రశ్నలు. మన దేశ భవితవ్యానికి, అభివృద్ధికి, అభ్యున్నతికి, క్షేమ సంక్షేమానికి, సుస్థిరతకు చెందిన ప్రశ్నలు.

అలా కాక "సామాజిక న్యాయం" గురించి మాట్లాడినప్పుడు అగ్రకులాల అన్యకులాల ప్రసక్తి మాత్రమే తీసుకొస్తే అగ్రకులాలలో ఎన్నో శాఖోపశాఖలుంటాయి, అలాగే అన్యకులాలలో, వర్గాలలో, మతాలలో, ప్రాంతాలలో కూడా కనుక అలాంటి ప్రసక్తి కుల కలహాలకు, మత కలహాలకు, ప్రాంతీయ కలహాలకు దారి తీస్తుంది. అది ఎవరికీ మంచిది కాదు. అగ్రకులాల వారికి అన్యకులాల వారి ఓట్లు రాకుండా, అన్యకులాల వారికి అగ్రకులాల వారి ఓట్లు రాకుండా అనేకానేక కులాలనుండి అనేకానేకులు పోటీ పడుతోన్న ఈనాటి ఎన్నికల్లో ఎవ్వరూ గెలవలేరు. అలాగే మతాలవారు ప్రాంతాల వారు కూడా.

అవకాశాలు పదే పదే ఒకే ఒక కుటుంబానికి, కులానికి, మతానికి, ప్రాంతానికి, వర్గానికి, వ్యక్తికి, లేక కొందరు వ్యక్తులకు మాత్రమే దక్కితే, కొత్తవారికి, యువకులకు, మేధావులకు అవి లభించకుండాపోతాయి. తద్వారా అధికారాలు, సంపాదనలు వారి చేతుల్లోనే కేంద్రీకృతమవుతాయి. అలాంటి పరిపాలనా వ్యవస్థ ప్రజాస్వామ్య వ్యతిరేక

వ్యవస్థగా రూపొంది అవినీతికి, అహంకారానికి దారితీస్తుంది. ఆంగ్లేయ భాషలో "Power corrupts, absolute power corrupts absolutely" అను సామెత ఒకటుంది. పదే పదే అధికారం అలాంటి నీతి నిజాయితీలేని నిరంకుశ పరిపాలనకు దారితీస్తుంది.

అమెరికా రాజ్యాంగంలో కనీసం అధ్యక్ష పదవికైనా ఒక పరిమితి నిర్దేశించబడింది. దాని వలన అధ్యక్ష పదవికి ఎంపికైనవారు రెండుసార్లకన్నా ఎక్కువ ఆ పదవిలో కొనసాగడానికి వీలుండదు. మనం అమెరికన్ రాజ్యాంగం నుండి ఎన్నో నియమనిబంధనలు, శాసనాలు అరువు తెచ్చుకున్నాం. ఈ నిబంధనను మాత్రం convenient గా వదిలేశాం. ఇది మన వంశపారంపర్య మనస్తత్వానికి పరాకాష్ఠ. బానిసత్వం మనను వదిలింది కాని మనం బానిసత్వ మనస్తత్వాన్ని వదలలేదు. అలాగే వారసత్వం మనను వదిలింది కాని మనం వారసత్వ మనస్తత్వాన్ని వదలలేదు. ఒకప్పటి మన కుటుంబ వ్యవస్థలో కుటుంబ పెద్ద ఎంత కురువృద్ధుడైనా అధికారం తన చేతిలోనే ఉండాలని కోరేవాడు. తాను కూర్చున్న కుర్చీ ఖాళీ చేసేవాడు కాదు. మనం ఎంత నాగరీకులమని, అధునాతనులమని చెప్పుకున్నా ఇప్పటికీ మనం ఆ పద్ధతిని వదలడం లేదు. ఆ మనస్తతత్వ పరిణామమే పదే పదే రాజకీయ పరమైన పదవులలో కొనసాగాలనే ఉబలాటకు కారణం. ఆనాటి సమిష్టి కుటుంబంలోని ఆ Out dated భావమే ఇప్పటికీ కొనసాగుతోంది ఈనాటి 'రాజకీయ కుటుంబాలలో'.

అసలు ఈ దేశంలో "మేము అభివృద్ధి చేశాం కనుక మమ్ములనే ఎన్నుకోండి" అని అనడమే ఒక తమాషా. ప్రజలు ఒక పార్టీనైనా, ఒక వ్యక్తినైనా ఎందుకెన్నుకుంటారు అభివృద్ధి కొరకు కాకపోతే? అలాంటప్పుడు అభివృద్ధి చేశామని చెప్పుకోవడం దేనికి చేసినా చేయకపోయినా, అది ఎంతోకొంత నిజమైనా, ఎంతోకొంత అబద్ధం, అతిశయోక్తయినా? అది వారి కర్తవ్యం, బాధ్యతే కదా? మరి ఆ అభివృద్ధిని తులనాత్మకంగా అంచనా వేయాలంటే మార్పు అవసరమే కదా? ఒక క్రొత్త ప్రభుత్వం రాందే పాత ప్రభుత్వాన్ని ఎలా బెరీజు వేస్తాం? అలా పాత ప్రభుత్వమే కొనసాగుతూ పోతే ఇక పాతను పాతతోనే పోల్చాలి తప్ప క్రొత్తదానితో పోల్చడానికి వీలవుతుందా? ఒక అభివృద్ధిని ఇంకోక అభివృద్ధితో పోల్చుటకు వీలు లేకుండా పోతుంది. అది మనని మనమే మెచ్చుకోవడంలాంటిదవుతుంది.

ఈ రాష్ట్రంలో చాలా నాళ్ళుగా రెండే రెండూ పార్టీలు పరిపాలించాయి. ఒకటి కాంగ్రెస్, రెండవది తెలుగుదేశం. రెండూ పాత పార్టీలే. వాటి గురించి, వాటి పరిపాలనల గురించి ప్రజలకు చాలా వరకు తెలిసిన విషయమే. ఇప్పుడు ఎన్నికల్లో సరిక్రొత్తగా పోటీ చేస్తున్న పార్టీలు రెండు. 1) ప్రజారాజ్యం పార్టీ 2) లోక్‌సత్తా పార్టీ. ఈ రెండు పార్టీల పరిపాలనలు ప్రజలు చవి చూడలేదు. వీటికి అనుభవం లేదనడం సరైంది కాదు. అనుభవం రెండు తీర్లు. ఒకటి వారు గడించింది. ఇంకోకటి ఇతరుల

ద్వారా గడించింది. ఈ రెండు పార్టీల వారికి ఆ రెండు పార్టీల వారి ద్వారా గడించిన అనుభవం చాలా ఉంది. ఆ రెండు పార్టీల కీర్తి అపకీర్తి వీరికి అపారంగా తెలుసు. వీటి వెనకాల కూడా సమర్థులైనవారు ఎంతో మంది ఉన్నారు. వారిలో చాలా మందికి మంచి పేరు ఉంది. ఇవి రెండూ ఇప్పటి వరకు రాజకీయ రంగంలో "క్లీన్ స్లేట్" లాంటి పార్టీలే. కీర్తి లేకున్నా అపకీర్తి మాత్రం ఇంతవరకు ఏమాత్రం లేదు.

ఎందుకివ్వగూడదు మరి వారికి ఒక అవకాశం? ఎందుకెన్నుకోవాలి అనేకానేక వృద్ధులతో కూడిన పాత పార్టీలనే? ఏ పాటి "సామాజిక న్యాయం" జరిగింది ఈ పాత పార్టీల ద్వారా అలాంటిది కోరేవారికి? క్రొత్తవారికి ఎలాగైనా పాత వారికన్నా ఏదో చేయాలన్న ఉత్సాహం ఎప్పటికీ ఎక్కువే ఉంటుంది కదా మరి?

ఈ రెండు పార్టీలే కదా ఎక్కువ మంది క్రొత్తవారికి, యువతకు, స్త్రీలకు, వెనకబడినవారికి అవకాశాలిచ్చాయి. అలా అవే కదా సామాజిక న్యాయం ఎక్కువ సమకూర్చాయి? ఎన్నాళ్ళుగానో జరుగుతోన్న అన్యాయాన్ని చాలా వరకు సరిదిద్దాయి. ఇది అన్ని అభివృద్ధి అడుగుల్లోకల్లా అతిపెద్ద ముందడుగు అని ఎవరు కాదనగలరు?

అమెరికా ప్రజలు ఒబామాను ఎన్నుకొని అచటి యువతకు, వెనకబడిన వారికి ఒక సందేశాన్నిచ్చారు. మనం కూడా అలాంటి సందేశమే ఎందుకివ్వకూడదు ఈ రాష్ట్రం ద్వారా ఈ దేశానికి? ఒక క్రొత్త ప్రభుత్వాన్ని, ఒక క్రొత్త నేతృత్వాన్ని ఎందుకు సమకూర్చుకోగూడదు?

'అభివృద్ధి'లో అనుభవంలేదని, బిహార్‌ను పాడు చేసిన అసమర్థుడని ఎందరో ఎద్దేవా చేసిన లాలూ ప్రసాద్ యాదవ్ కూడా ఎన్నాళ్ళుగానో మొద్దుబారిపోయిన రైల్వే డిపార్టుమెంటులో ఎంతో అభివృద్ధి సాధించాడు. ఐఐఎం (అహ్మదాబాద్)తో భేష్ అనిపించుకున్నాడు. Harvard University ద్వారా 'షభాష్' అనిపించుకొని ఉపన్యసించుటకు ఆహ్వానించబడినాడు. అలా చూస్తే ఎన్.టి. రామారావుగారికి కూడా రాజకీయాలలో ఏ మాత్రం అనుభవముండింది? అయినా ఎన్నో కొన్ని సంక్షేమ కార్యక్రమాలకు శ్రీకారం చుట్టలేదా? ఈనాటి మన ప్రధానమంత్రి మన్మోహన్‌సింగ్‌కు కూడా ప్రధానమంత్రికి సరిపోయే అనుభవం అంతంతేనని చెప్పక తప్పదు. అలా అనుభవం అంతగా లేకున్నా కూడా సత్సంకల్పంతో, కార్యదీక్షతో, నీతి నిజాయితీతో ఎంతో సమర్థవంతంగా రాజకీయాలు, పరిపాలనలు నడిపినవారు ఎంతో మంది ఉన్నారు.

అలాగే రాజకీయరంగంలో అంత అనుభవంలేని శ్రీమతి దగ్గుబాటి పురందేశ్వరి కూడా ఈ మధ్య జాతీయ అంతర్జాతీయ కీర్తి గడించారు. ఎంతో సమర్థురాలు, తెలివికలది, అభివృద్ధికర అభిప్రాయాలున్న మేధావి యని హేమాహేమీలతో అనిపించుకున్నారు. అందువలన అనుభవం అంతగా లేనివారు సరిక్రొత్తవైన

విజయాలు సాధించలేరని అనుకోవడం వారినే కాదు మనని మనం కూడా భ్రించపరచుకోవడమే అవుతుంది. ఏ రాజుపోతే, మారితే ఏ రాజ్యం ఆగింది? నేతృత్వం దానికదే రూపుదిద్దుకుంటుంది. అది ప్రకృతి సహజం. అది మనకన్నా ఎక్కువ కాలంలోనే ఉంటుంది.

అయినా మంచి పరిపాలన ప్రధానమంత్రైనా, ముఖ్యమంత్రైనా మంచి మంత్రులను, మంచి అధికారులను ఎన్నుకోవడంలోనే ఉంటుంది కదా! ఎంపిక చేసిన వారికి తగినంత స్వేచ్ఛ ఇవ్వడంలో. వారు సూచించిన, ప్రతిపాదించిన వాటిని దాటివేసి యధేచ్ఛగా నిర్ణయాలు తీసుకోకపోవడంలో. ఈనాటి సాంకేతిక పరిజ్ఞానం చాలా అవసరమున్న రోజుల్లో విషయపరమైన అవగాహనను ఎప్పటికప్పుడు పెంచుకుంటూ ముందుకు పోవడంలో. అలాగే అధికారాల నన్నిటిని గుప్పిట్లో పెట్టుకోక తగిన మేరకు వాటిని వికేంద్రీకరించడం లో. వికేంద్రీకరించడమే కాకుండా సరియైన వనరులు సమకూర్చి తగిన నిర్వాహకులను నియమించడంలో. దానికి జలగం వెంగళరావు ఋజువు, అంత పెద్దగా చదువుకున్నవాడేమీ కాకున్నా సరియైన సిబ్బందిని ఎంపిక చేసికోవడంలో అభివృద్ధికర నిర్ణయాలు తీసుకోవడంలో అతనికి ఆతడే సాటి అని అనిపించుకున్నాడు. పరిపాలనంటే మనం చేయడం కన్నా ఎక్కువ ఇతరులతో చేయించడంలో ఉంటుందని తెలిసినవాడు.

"నవ్వి పోదురు గాక నాకేటి సిగ్గు"

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

ఈసారి ఎన్నికల్లో "సిగ్గు" తన సిగ్గుమాలినతనాన్ని అద్దంలో చూచుకొని సిగ్గుపడుతోంది, హవ్వ! ఇంత దిగజారి పోయానా? నేనని. ఒకరా, ఇద్దరా, ముగ్గురా? ఒక పార్టీలోనా, రెండింటిలోనా, మూడింటిలోనా? అన్ని పార్టీల్లో నుండి అటునుండి ఇటు, ఇటు నుండి అటు వలస పోవడాలు రావడాలు మామూలైపోయాయి, కప్పగంతులు, కుప్పగంతులు మరీ ఎక్కువై పోయాయి. లంచగొండితనం వలె విచ్చలవిడి అవకాశవాదానికి ఆనకట్ట లేకుండా పోయింది. పార్టీలు మారడం చొక్కాలు మార్చుకోవడం లాంటిదైపోయింది. పార్టీ మార్పిళ్ళకు అవినీతి ఆర్జనలకు తేడా లేకుండా పోయింది. అది దీని కొరకు ఇది దాని కొరకు లాంటిదైపోయింది. సిద్ధికి తప్ప సిద్ధాంతానికి ఏ విలువా లేకుండా పోయింది. ఒక్కొక్క పార్టీలో సీటు కొరకు గేటు వద్ద ఆశించేవారు వారినెవరు పట్టించుకున్నా పట్టించుకోకపోయినా పడిగాపులు కాసేవారు కొల్లలు, ఎల్లలైపోయారు.

ఓహో! ఎంత ఎంతెంత మంది దేశానికి, దేశీయులకు సేవలందించాలని తహ తహ పడేవారు, తాపత్రయ పడేవారు! నిస్వార్థపరులు! నీతి నిజాయితీ పరులు! నిద్ధా మనుషులు! ఒక్కొక్క కుటుంబం నుండి ఒక్కరు కాదు, ఇద్దరు కాదు అరడజను మంది పార్టీకి పాటుపడాలని, దాని కొరకు ప్రాణాలైన వీడాలని ఉబలాటపడేవారు! కొందరు అలాంటి సేవకు అవకాశం ఇవ్వకపోతే అక్కడికక్కడే కిరసనాయిలు, పెట్రోలు పోసుకొని చావడానికి తయారయ్యేవారు! మరికొందరు ఆ కొండకు ఈ కొండకు ఆ గుడికి ఈ గుడికి పోయి యాగాలు, యాత్రలు, పూజలు, ప్రార్థనలు మున్నగునవి పార్టీ టిక్కెట్టు రప్పించు దేవుడా అని కోరేవారు. ఎంత మంది నిష్పలాంటివారు! నిజ జీవితాల్లో మచ్చెరగనివారు! పురుషార్థులు! పుణ్య పురుషులు!

ఓహో! వీరిలో ఎందరో ఆ కాలంలో కొందరు మేము స్వాతంత్ర్య సమర యోధులమని చెప్పుకుంటూ, మీరు ఏమి చేశారని అడిగితే, ఒకరికి చెప్పులందించాం, ఒకరికి చేతికర్ర అందించాం, ఒకరికి కాళ్ళ నీళ్ళు, ఒకరికి గురిగెడు మజ్జిగ, ఒకరికి గిలాసెడు ఛాయ్ పోశాం. ఒకరితో మాట్లాడాం, ఒకరితో పోట్లాడాం, ఒకరితో ఆడాం, ఒకరితో పాడాం, ఒకరికి మంచం వేశాం, ఒకరికి కంచం అందించాం, చెట్టెక్కి చూశాం, గుట్టెక్కి కూశాం, గట్టెక్కి అరిచాం, ఒకరికి చెంబు అందించాం, ఒకరికి ముంత అందించాం అన్నలాంటివారు. అప్పుడు అలాంటి త్యాగాలన్నీ చేశాం కనుక ఇప్పుడు మాకు "ఫించన్" రావాలని కోరిన వారు, ఇంకా కోరుతున్నవారు. ఇప్పుడు పార్టీ, టిక్కెట్లు కోరేవారు కూడా చాలా మంది అలాంటి వారే. ఎందరో మొన్న

ప్రొద్దున చేరినవారు, నిన్న మధ్యాహ్నం చేరినవారు, ఇవ్వాళ్ళ సాయంత్రం చేరినవారు. వారిలో ఎందరో వారిదువరకు సభ్యులుగా ఉన్న పార్టీల నుండి వెలివేయబడిన వారు, ఎన్నో పార్టీలు మార్చినవారు, ఆయా పార్టీల్లో ఉల్లిగడ్డల్లా, ఎల్లిగడ్డల్లా భావించబడి ప్రక్కకు నెట్టివేయబడినవారు, చీమల్లా దోమల్లా చూడబడినవారు.

మరీ వీరిలో ఎవరికివ్వాలి పార్టీ టిక్కెట్లు? దుప్పటి కప్పినవారికా? తప్పెటందించినవారికా? వారు ఏ కులాల వారైతేనేమి? వారిలో దరిద్రులకివ్వాలా టిక్కెట్లు లేక ధనికులకా? ఇప్పుడు ఏ పార్టీలోనైనా మంచివారనేవారు అరుదే కాదు చాలా అరుదే కదా మరి! ఇప్పుడంతటా సంచివారేగా మంచివారుగా భావించబడేవారు! మీకు నూటికి కాదు వేయికి కూడా పట్టుమని పదిమంది దొరకరు నీతి నిజాయితీ కలవారు, సిద్ధాంతాల కొరకు, నిజ సేవల కొరకు పార్టీల్లో చేరేవారు. అలాంటి వారి కాలం ఎప్పుడో అడుగంటింది గాంధీజీతోనే. ఇప్పుడంతా గాంధీ పేరు చెప్పుకొని బ్రాంది తాగేవారు, వ్యాపారాల కొరకు రాజకీయాల్లో చేరేవారు, రాజకీయాల ద్వారా వ్యాపారాల్లో అత్యధికంగ గడించదలచనవారే. రాజకీయాల్లో పరిశ్రమల్లో, వ్యాపారాల్లో పెట్టుబడి పెట్టినట్టు రాజకీయాల్లో కూడా పెట్టుబడి పెట్టి అన్యాయాలు, అవినీతులు, అరాచకాలు తలపెట్టి అమితంగా ఐంపాదించాలని కోరేవారే. ఎక్కువగా వారే ఇప్పుడు టిక్కెట్ల కొరకు తహ తహ పడేవారు. వారే పార్టీ చందాల పేరట లంచాలిచ్చుటకు, లక్షలు కోట్లు వెచ్చించి నెగ్గుటకు సంసిద్ధమయేవారు. పార్టీ బహిరంగ సభలకు తగినంత ధనం సమకూర్చి, వాటిలో వినోదాలు, విలాసాలు నిర్వహించేవారు. అలాంటి వారికే ఇప్పుడు పార్టీల్లో అత్యధిక స్థానం, ఆహ్వానం. ఇప్పుడు టిక్కెట్ల కొరకు పోటా పోటీ బాహా బాహీ అంతా అటువంటి వారి మధ్యే. తిట్టుకోవాటాలు, కొట్టుకోవాటాలు, కట్టెలతో కరవళ్ళతో, కాళ్ళతో, చేతులతో తట్టుకోవడాలు, ముట్టుకోవడాలు మున్నగునవి కూడా.

ఇప్పుడు అసెంబ్లీకి పోటీ పడాలంటే కావాలి లక్షలకు లక్షలు, పార్లమెంటుకు పోటీ పడాలంటే కావాలి కోట్లకు కోట్లు. మంచితనంతో సంపాదించిన వారి వద్ద ఎలా ఉంటుంది అంత డబ్బు? ఎన్ని జన్మలెత్తాలి అంత శ్రీమంతం చెమటవడిపి సంపాదించాలంటే. అందువలననే మంచి వారెవ్వరూ రాజకీయాల్లోకి రారు, రాలేరు కూడా. తక్కినవారంతా చాలా ఎరకు రాజకీయ వ్యాపారులే కదా మరి? వారు వారి వారి బాగోగులు మాత్రమే చూచుకుంటారు. దానికి ఏ అనుమానమూ అక్కరలేదు.

ఈ మధ్య మన రాజకీయ భాషలోకి తరచు వాడుకలోకి వచ్చిన, వస్తోన్న వచ్చిన నినాదం "సామాజిక న్యాయం". సామాజిక న్యాయమంటే అందరూ మామూలుగా అనుకునేది బీదవారికి, అట్టడుగు వారికి అవకాశాలు తీసుకొచ్చేదని. కాని తమాషా ఏమిటంటే ఈ సామాజిక న్యాయం చేకూరాలనేవారు కూడా టిక్కెట్లు ఇచ్చే వరకొస్తే ధనికులకు తప్ప బీదవారికి ఇవ్వడం లేదని అనోటా ఈనోటా వింటున్న

మాటే. మరి "సామాజిక న్యాయం" అంటే ధనవంతులకు న్యాయం చేయడమా లేక బీదవారికా? వారు ఏ కులానికి చెందినవారయితేనేం? కులం కాదు కదా సామాజిక న్యాయంలో ప్రధానం, ధనం కదా? అలాంటప్పుడు ధనవంతులకు టిక్కెట్లు ఇవ్వక బీదవారికి టిక్కెట్లు ఇవ్వడం కదా కావలసింది. "సామాజిక న్యాయం జరగాలి" అని అనేవారు కూడా ధనవంతులనే పట్టుకొని వ్రేలాడితే దాని వలన సామాజిక న్యాయమెలా జరుగుతుందో వారే చెప్పాలి. దాని వలన జరిగేది కుల న్యాయం అయితే కావచ్చు కాని, వారుద్దేశిస్తున్నట్లు సామాజిక న్యాయం మాత్రం జరగడానికి వీలుండదు. సామాజిక న్యాయమనునది కులాలకు చెందింది కాదు, వర్గాలకు చెందింది. ఈ మాట నేను చెబుతున్నది కాదు. ఎప్పుడో ఏనాడో మార్క్స్ చెప్పాడు. "Workers of the world unite, you have nothing to loose but your chains" అని మార్క్స్ ఇచ్చిన పిలుపు వర్గ పోరాటానికి చెందిందే కాని కుల పోరాటానికి చెందింది కాదు. ఆ పోరాటం మొదట ఆ కులంలోని బీదవారు ఆ కులంలోని ధనవంతులతో మొదలెట్టాలి. ఆ పిదప అన్ని కులాల వారిలో ఉన్న ధనవంతులతో అన్ని కులాల వారిలో ఉన్న బీదవారు మొదలెట్టాలి. అలా మొదటి సంగ్రామం ప్రారంభం కావాలి. అలా తుది సంగ్రామం. కానీ మనమిప్పుడు వాంఛిస్తున్నది ధనవంతుల మధ్య బీదవారి మధ్య పోరాటం కాదు, కులాల మధ్య కులాల మధ్య పోరాటం. కులాలు ఎప్పుడూ ఉంటాయి. (ఒకనాటి లాంటి వారసత్వ కులాలు కావు ఈనాటి లాంటి వారసత్వం లేని కులాలు.) అవి ఎప్పుడూ పోవు. ఎందుకంటే అవి వృత్తులకు చెందినవి కనుక. వృత్తులు ఏ ఒక్కరికి చెందినవి కావు కనుక. వృత్తుల మధ్యా వృత్తుల మధ్యా పోరాటం అసహజంగా ఉంటుంది కనుక. కులాల మధ్యా కులాల మధ్యా పోరాటాలను "సామాజిక న్యాయ పోరాటాలు"గా భావించేవారు ఇది గ్రహించాలి. సామాజిక న్యాయానికి వర్గపరమైన అర్థాన్ని, లక్ష్యాన్నివ్వాలి కాని కులపరమైన అర్థాన్ని, లక్ష్యాన్ని కాదు. అదే సామ్యవాదం. అదే ప్రజాస్వామ్యం, అదే లౌకికవాదం కూడా.

నష్ట పరిహారాలు

(బోనులో నిలబడేది ప్రభుత్వాలే!)

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

ఇటీవల ఉస్మానియా యూనివర్సిటీకి చెందిన ఇంజనీరింగ్ కాలేజీలో ఒక విద్యార్థిని ఆత్మహత్య చేసుకుంది. దానికి కారణం విద్యా వ్యవస్థలోని డిటెన్షన్ నిబంధనయని గొంతెత్తారు విద్యార్థులందరూ. ఆ కుటుంబానికి నాలుగు లక్షల రూపాయలు నష్టపరిహారం చెల్లించడానికి విశ్వవిద్యాలయం అంగీకరించింది. విశ్వవిద్యాలయం కూడా ప్రభుత్వ పరిధిలోకే వస్తుంది కదా మరి! కనుక తప్పలేదు దానికి కూడా. (ఈ మధ్య పరిపాలనలు సక్రమంగా నడిపి హత్యలు, ఆత్మహత్యలు కాకుండా చూడడం కన్నా పరిపాలనలు అక్రమంగా నడుపుతూ చనిపోయిన వారికల్లా పరిహారం చెల్లిస్తున్నారు కదా, అందుకని)

ఆ మధ్య వరంగల్ జిల్లా నర్సంపేట మండల కేంద్రంలోని ఆదర్శనగర్‌కు చెందిన దాసరి వంశీ యనే ఆంధ్రప్రదేశ్ సాంఘిక సంక్షేమ గురుకుల పాఠశాలలో (వల్లభనగర్) ఐదవ తరగతి చదివే పిల్లవాడు మేడమీది నుండి దూకి ఆత్మహత్య చేసుకున్నాడు. దానికి ఆంగ్ల భాషా - మాధ్యమం ఒత్తిడిని అతడు తట్టుకోలేక పోతున్నాని పదే పదే చెప్పగా కూడా ఎవరూ పట్టించుకోక పోవడమే కారణమని వార్తా పత్రికలు రాశాయి. మరి ఆంగ్ల భాషను మాధ్యమంగా ప్రవేశపెట్టింది కూడా ప్రభుత్వమే కదా! అతనికి కూడా నష్టపరిహారం చెల్లించడం న్యాయం, ధర్మం కదా మరి? తెలియదు ప్రభుత్వం వారు చెల్లించారో లేదో? బహుశా ఇకముందు ఎవరైనా ఒత్తిడి తట్టుకోలేక విద్య విరమించుకున్నా, ఫేలైనా నష్టపరిహారం అడిగితే అడగొచ్చు? వివిధ పరీక్షల్లో ఉత్తీర్ణులైనవారు ఉద్యోగాలు రానందుకు కూడా..!

అసలీ దేశంలో అన్ని స్థాయిల ప్రభుత్వ రంగ విద్యాలయాల్లో, అన్ని విద్యల్లో ప్రభుత్వమే అదే విధించే, అదే నిర్దేశించే నియమాలు అదే పాటించడం లేదు ఇప్పుడే కాదు ఎప్పుడూ. అది అన్న మేరకే దాని విద్యాలయాలలో వసతి సేవా సౌకర్యాలు కల్పించదు. అందువలన మేమెంతో నష్టపోతున్నామని, వాటికి నష్టపరిహారాలు చెల్లించాలని విద్యార్థులందరూ ఎప్పటినుండో అడగవలసింది. అలా అడగనందువలననే కదా ఆ ప్రభుత్వ విద్యాలయాలన్నీ అలా తగలబడి పోతున్నాయి. అవి అలా తగలబడిపోవడానికి ఆ కారణాలే ముఖ్యమైనవని మరెవర్నో కాదు, విద్యార్థులను, అధ్యాపకులను అడిగితే ఫారే చెబుతారు వాటి కథలన్నీ. కనీసం ఇప్పుడైనా, ఈ సందర్భంగానైనా విద్యార్థులు నోరుతెరవడంలో తప్పేమీ లేదు. పైపెచ్చు అది అందరూ హర్షించదగిన ఒప్పే, ఇతరులకు కనువిప్పే.

"మన అనేకానేక ఆర్థిక, సామాజిక, రాజకీయ, విద్యావిషయక సంక్షోభాలకు ప్రకృతి కొన్నిసార్లు కారణమైతే, ప్రభుత్వం ఎన్నోసార్లు కారణమవుతుంది" అని అన్నారు మాజీ ప్రధానమంత్రి అటల్ బిహారీ వాజ్‌పాయ్‌గారు ఒకసారి. ఈ దేశాన్ని రాజులు పాలించిన కాలంలో ప్రజలు వారికే విపత్తులు, నష్టకష్టాలు వాటిల్లినా వాటన్నిటికీ అయితే వారే, లేకపోతే ప్రకృతే కారణమని అనుకునేవారు. వాటికి ఏ నష్టపరిహారాలు అడిగేవారు కాదు. అలా వందల వేలేళ్ళు గడిచాయి.

ఈ దేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చి, ప్రజాస్వామ్యమేర్పడ్డాక కూడా చాలానాళ్ళు ఈ దేశీయులు వారికి సంభవించిన కష్ట, నష్టాలకు, ఉపద్రవాలకు, సంక్షోభాలకు ప్రభుత్వం కారణమని అనుకోలేదు. దానికి కారణం, స్వాతంత్ర్య మొచ్చి, ప్రజాస్వామ్యమేర్పడ్డాక ఒక ఇరవై ముప్పై ఏళ్ళు ప్రభుత్వాలు బాగా నడవడం, నాయకత్వం చాలా వరకు బాగుండడమే.

ప్రభుత్వాలు దిగజారిపోవడం, అవి నీతి నిజాయితీలు కోల్పోవడం, బంధు, కుల, మత, భాష, ప్రాంత, పార్టీ పక్షపాతమువి, "ఓటు బ్యాంకు" రాజకీయ పాలసీలవి కావడం ఒక ముప్పైయేళ్ళ క్రితం నుండి మొదలైంది. ఈ పదేళ్ళలో అది పటవృక్షమయింది. అలాగే, ఒక ఇరవైయేళ్ళనుండి పుట్టగొడుగుల్లా పుట్టుకొచ్చాయి అనేకానేక చిన్నా చితుకూ ప్రాంతీయ పార్టీలు ఈ దేశంలో. వీటికి అధికార లక్ష్యం తప్ప సిద్ధాంతమంటూ స్థిరంగా ఏదీ ఉండదు. స్వార్థపర రాజకీయాల వలన, దేశ స్థాయి పార్టీలల్లో కూడా ఎన్నో చీలికలోచ్చాయి. వీటివలన ఎన్నో అనైతికమైన అస్థిరప్రభుత్వాలు ఏర్పడ్డాయి వాటి వాటి తాత్కాలిక ఒప్పందాల ద్వారా. అలాంటి ప్రభుత్వాలు ఆయా పార్టీలలోని స్వార్థపరుల ఒత్తిళ్ళ వలన, దురాశల వలన కూలిపోవడం, పరిపాటి అయింది. సిద్ధాంతాలకు, విలువలకు ఆస్కారం లేకుండా కేవలం స్వార్థపరుల ఒత్తిళ్ళ ఆధారంగా, ఆయా పార్టీలు పాలసీలు రూపొందించడం, పరిపాలనలు కొనసాగించడం, ఈ పార్టీ ఆ పార్టీ, ఈ ప్రభుత్వం ఆ ప్రభుత్వం అనకుండా అన్ని పార్టీలకు, అన్ని ప్రభుత్వాలకు పరిపాటి అయింది. అది ఒక అలవాటుగా, అనవాయితీగా మారిపోయింది.

పై వాటి వలన, పరిపాలనలు అస్తవ్యస్తమై, ప్రభుత్వాలు బలహీనమై, రాజ్యమంతా ఇష్టారాజ్యంగా మారి అనేకానేక అవకతవకలకు, అవినీతులకు, నియంపోకడలకు లోనయాయి. పాలసీలు, పరిపాలనలు అస్తవ్యస్తమైనా కొలదీ ప్రజలు అనేకానేక ఇక్కట్లకు, ఇబ్బందులకు గురికావడం మామూలైపోయింది.

దానికితోడు ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థ వలన ప్రజల చైతన్యం కూడా చాలా పెరిగింది. దానికి పదే పదే ఎన్నికలు, ఎన్నికల్లో రాజకీయుల విచ్చలవిడి వాగ్దానాలు, "ఓట్ల రాజకీయాలు", ప్రతిపక్షాల ప్రోత్సాహాలు మున్నగునవి కూడా జతకావడం వలన, పరిపాలకుల ఇష్టారాజ్యాలకు వ్యతిరేకంగా ప్రజలు గొంతెత్తడం మొదలెట్టారు. అంతేకాదు వారి ప్రతి ఇబ్బందులకు, ఇక్కట్లకు ప్రభుత్వమే కారణమన్న మనస్తత్వాన్ని

పెంచుకొని ప్రతిదానికీ నష్టపరిహారం అడగడం మొదలెట్టారు. పరిపాలనా అసమర్థత పెరిగినా కొలదీ ప్రభుత్వాలు నష్టపరిహారాలు ఇవ్వక తప్పలేదు, తప్పడం లేదు.

రాజుల పాలనలపుడు వారి పరిపాలనలు ఎలాంటివైనా వాటికి వ్యతిరేకంగా ప్రజలు గొంతెత్తలేకపోయారు. కాని, ప్రజాస్వామ్యంలో ప్రజలకు తక్కినవేవీ ఉన్నా లేకున్నా సమకూరినా సమకూరుకపోయినా గొంతెత్తే అధికారం మాత్రం గదావరంత ఎలాగూ ఉంటుంది కదామరి? అందువలన గొంతెత్తడం అలవాటైంది వారికి.

ప్రభుత్వాలు బలహీనపడినాకొలదీ తప్పు లన్నీ వాటివేనని ఒప్పుకోవడం తప్పలేదు వాటికి. "తప్పుమీదైతే ఇవ్వండి పరిహారం" అని నిలదీసి అడగడం పరిపాటయిపోయింది ప్రజలకు. వారి ఇబ్బందులకు, ఇక్కట్లకు ఒక్కొక్కసారి వారే కారణమైనా, ప్రకృతి కారణమైనా, అన్నిటికీ ప్రభుత్వమే కారణమని అనడం ఒక అలవాటుగా మారింది. వారికి ప్రతిపక్షాల అండదండలెలాగూ ఎప్పటికీ ఉండనే ఉంటాయి కదా? ప్రభుత్వంలో ఉన్న పార్టీ కూడా ఒకప్పటి ప్రతిపక్ష పార్టీయే కదామరి? అలా వారి ఒకప్పటి రాజకీయాలే వారికి మరొకప్పుడు తలనొప్పులుగా మారాయి, మారుతూనే ఉన్నాయి.

ఇంతకీ వీటిన్నిటివలన జరిగిన పరిణామమేమిటంటే, ఇపుడు ప్రతి ఆత్మహత్యకు ఏదో ఒక విధంగా పరిపాలకులే కారణం, ప్రభుత్వమే కారణమని ప్రభుత్వాన్ని బోనులో పెడుతూ లక్షలకు లక్షలు నష్టపరిహారాలు ఒక హక్కుగా అడుగుతున్నారు ఆత్మహత్య చేసుకున్న వారికి చెందినవారు. ఇలాంటి డిమాండ్‌లు చాలా వరకు ఆ మధ్య కర్షకుల నుండి వచ్చేవి. ఇపుడీ వైనం అంతటికీ ప్రాకింది, అందరికీ సోకింది. ఎవరు ఏ కారణంగా ఎచట ఆత్మహత్య చేసుకున్నా ప్రభుత్వానికిపుడు నష్టపరిహారం చెల్లించవలసిన ఆగత్యం ఏర్పడింది. వారి దుష్ట దుర్మార్గ, అవకాశవాద రాజకీయాలు వారి మెడలకె ఉరిత్రాళ్ళలా మారినాయి.

మున్ముందు సర్కారు వారి ఆదరాబాదరా, ఆషామాషీ పాలసీల, విచ్చలవిడి పరిపాలనల వలన మరింకెన్నో నష్టపరిహారాలు చెల్లించవలసి రావచ్చు. వాటన్నిటికీ సిద్ధంగా ఉండాలి మరి ప్రభుత్వం. అయితే సక్రమంగా నన్నా పరిపాలించాలి, లేకపోతే నష్టపరిహారాలన్నా చెల్లిస్తూపోవాలి. ఇపుడు తప్పయిందని చెంపలు వాయించుకుంటే, పోనీలే పాపం! ఊర్కునే అమాయకులెవ్వరూ మిగలలేదు ఈ దేశంలో, అలాంటివారిని ఎవరినీ మిగలనీయలేదు మన పరిపాలకులే!

తెలంగాణా వారి ఒకే ఒక పట్టణానికి సీమాంధ్రావారి ఎసరు

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

అసలు ప్రత్యేక తెలంగాణా, సమైక్యాంధ్ర గొడవంతా హైదరాబాద్ చుట్టూరా తిరుగుతోంది. హైదరాబాద్‌ను ఉమ్మడి రాజధానిగా, లేక కేంద్రీయ ప్రాంతంగా వదిలేసి తెలంగాణా కావాలంటే తీసికోండి, మాకు అభ్యంతరం లేదని సీమాంధ్ర నేతలు ఎందరో పదే పదే అన్నారు, ఇంకా అంటూనే ఉన్నారు (అంటే, "మనం మనం తెలుగువారం" అనే సీమాంధ్రుల ప్రేమంతా హైదరాబాద్ కొరకేనని అనుకోవాలి).

హైదరాబాద్ ఎందుకు కోరుతున్నారని అడిగితే, దానికి జవాబుగా "హైదరాబాదులో లెక్కలేనన్ని పెట్టుబడులు పెట్టాం, వాటిని వదిలి ఎలా పోగలం?" అని అంటున్నారు. అలాంటి పెట్టుబడులు మద్రాసులో, బెంగుళూరులో, విశాఖపట్టణంలో, ఢిల్లీలో, కలకత్తాలో, బళ్ళారిలో ఇదువరకు పెట్టనట్లు, ఇంకా పెడతులేనట్లు. హైదరాబాదులోని వారి పెట్టుబడులు తెలంగాణా ఇస్తే, ప్రత్యేక తెలంగాణా వస్తే తెలంగాణా వారు కాదంటున్నట్లు, వారిని ముటాముల్లె సర్దుకొని వెళ్ళిపొమ్మంటున్నట్లు, ఇకముందు హైదరాబాదులో వారి పెట్టుబడులు పెట్టనీయమంటున్నట్లు, భూములు వగైరా కొనుగోళ్ళు చేయనీయ మంటున్నట్లు, ప్లాట్లు వగైరా కట్టనీయమంటున్నట్లు, కర్మాగారాలు వగైరా నెలకొల్పనీయమంటున్నట్లు, ఉద్యోగాలు వగైరా చేయనీయమంటున్నట్లు.

హైదరాబాద్ తెలంగాణా నడిబొడ్డులో ఉంది. దాని చుట్టూరా తెలంగాణా జిల్లాలే ఉన్నాయి. అందువలన, ఉమ్మడి రాజధానయితే అది అలా ఉన్నంత కాలం కలహాలు తప్పవు. ఇప్పటి కలహాలకన్నా అప్పటి కలహాలు ఇంకా ఎక్కువవుతాయి కాని తక్కువ కావు. హైదరాబాద్‌ను కేంద్రీయ ప్రాంతం చేస్తే తెలంగాణాకు ముఖ్యపట్టణం కావడానికి చెప్పుకోదగ్గ ఒక్క పెద్ద నగరం కూడా లేదు. సీమాంధ్రకు ముఖ్యపట్టణం కాగల నగరాలు చాలా ఉన్నాయి. విజయవాడ, గుంటూరు, విశాఖ పట్టణం, మచిలీపట్నం, నెల్లూరు, అనంతపురం, కడప, కర్నూలు, కాకినాడ, రాజమండ్రి, విజయనగరం లాంటివన్నీ తెలంగాణా జిల్లాల నగరాలన్నిటికంటే పెద్దవే. వాటితో పోలిస్తే తెలంగాణాలోని వరంగల్ కూడా చిన్నదే.

సీమాంధ్రలో వాణిజ్యరీత్యా, వసతులరీత్యా, రోడ్డు, రైలు, ఓడ, విమాన సౌకర్యాల రీత్యా బాగా అభివృద్ధి చెందినవి పది, పన్నెండు పట్టణా లున్నాయి. గుంటూరు, విజయవాడ రెండూ కలిపితే హైదరాబాద్ - సికింద్రాబాద్ లాంటివవుతాయి.

సీమాంధ్రలో విశాఖపట్టణం, మచిలీపట్నం, కాకినాడ, భీమునిపట్నం,

నిజాంపట్నం, కృష్ణపట్నం, కొత్తపట్నం, యానాం లాంటి ఓడరేవులు కల ప్రదేశాలున్నాయి. గన్నవరం, తిరుపతి, విశాఖపట్టణం, కడప, పుట్టపర్తి, దొనకొండలో ఎయిర్‌పోర్టులున్నాయి. రైల్వే జంక్షన్‌లు, రైల్వే స్టేషన్లు కోకొల్లలున్నాయి. సీమాంధ్రలో ఉన్నన్ని హైవేలు తెలంగాణాలో ఒకటి రెండు కూడా లేవు.

ఇన్ని పెద్ద పెద్ద నగరాలు, పట్టణాలు, జిల్లా కేంద్రాలు ఉన్నా కూడా తెలంగాణా వారికున్న ఒకే ఒక్క హైదరాబాద్‌కు ఎసరు పెట్టడం అన్యాయం, అధర్మం, పేరాశ, దురాశే అవుతుంది కాని మరొకటి కాదు. హైదరాబాద్ తెలంగాణా వారు వందలేండ్ల త్యాగాలతో కట్టి పెంపొందించుకున్న ఒకే ఒక పెద్ద పట్టణం. ఆ కాస్తా పోతే వారికి మిగిలేవన్నీ చిన్న చిన్న నగరాలే. వరంగల్ కూడా అప్పటికీ ఇప్పటికీ ఏమంత అభివృద్ధి చెందలేదు, మామూలు నగరంగానే ఉండిపోయింది. దానికి ముఖ్యపట్టణం కాగల వనరులూ లేవు, వసతులూ లేవు.

ఈ మధ్య హైదరాబాద్‌ను అభివృద్ధి చేశామని సీమాంధ్రులు చెబుతోన్న ప్రభుత్వపరమైన అభివృద్ధి కూడా హైదరాబాద్‌లోని దాదాపు 50,000 కోట్ల రూపాయల భూములు అమ్మి చేయబడిందే. హైదరాబాద్‌ను తెలంగాణా ప్రాంతంగా పరిగణించి, తెలంగాణా బడ్జెట్ కేటాయింపులను తరలించి చేసిందే. అలాంటప్పుడు హైదరాబాద్‌ను ఉమ్మడి రాజధానిగా ఉంచాలని, లేక కేంద్రీయ ప్రాంతంగా మార్చాలని కోరడం సీమాంధ్రవారికి సబబా?

వారంటున్నట్లు ప్రత్యేక తెలంగాణా, సీమాంధ్ర ప్రాంతాలను వేరువేరు రాష్ట్రాలుగా ఏర్పరచి హైదరాబాద్‌ను ఉమ్మడి రాజధానిగా ఉంచితే తెలంగాణా వారితో సదా పోట్లాడుతూ, కీచులాడుతూ సీమాంధ్రవారు ఇచ్చటే ఉంటారా? చుట్టూరా తెలంగాణా జిల్లాలు, తెలంగాణా జనాభా ఉన్న హైదరాబాద్‌లో సీమాంధ్రవారు నాలుగేళ్ళు కాదు, నాలుగు రోజులు కూడా ఉండగలరా? (ఈ మధ్య ఏర్పడ్డ అనేకానేక మానసిక అగాధాలమధ్య, మనస్పర్థల మధ్య?) హైదరాబాద్‌ను కేంద్రీయ ప్రాంతంగా ఏర్పరిస్తే. సీమాంధ్రవారు విజయవాడ, గుంటూరులను కలిపి ముఖ్యపట్టణం అతి తక్కువ ఖర్చుతో అతి త్వరగా స్థాపించుకోవచ్చు కాని తెలంగాణా వారికి అలాంటి సౌకర్యం ఎక్కడా లేదు. ముఖ్యపట్టణంగా వరంగల్‌ను ఎన్నుకుంటే తగు వసతులు, సౌకర్యాలు కల్పించుకోవడానికి పదిలక్షల కోట్లు కావాలి. ఎవరిస్తారు అంత డబ్బు? కేంద్రమిస్తుందా లేక సీమాంధ్రులా?

ప్రత్యేక తెలంగాణా హైదరాబాద్‌ను మినహాయించి ఇస్తే సీమాంధ్రులకు కొంత 'వెకిలి తృప్తి' కలిగితే కలగొచ్చు కాని తక్కిన సమస్యలన్నీ అలాగే ఉండిపోతాయి కదా మరి? జల సమస్యలనేంచేస్తారు, త్రాగునీటి సమస్యలనేం చేస్తారు? ఉద్యోగ సమస్యలనేం చేస్తారు? విద్యా సమస్యలనేం చేస్తారు? పెట్టిన పెట్టుబడుల సమస్యలనేం చేస్తారు? ఒక్క హైదరాబాద్‌ను పట్టుకొని వ్రేలాడితే సీమాంధ్రవారికి అది త్రిశంకు స్వర్గంలాంటిది, ఇందుచెడ్డ అందుచెడ్డ కథలాంటిది, "దురాశ దుఃఖం చేటు" లాంటిదే అవుతుంది కాని మరొకటి కాదు.

తెలంగాణ కోరుతున్నది స్వపరిపాలన

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

ఆర్థికాభివృద్ధి కంటే ఆత్మగౌరవం ముఖ్యం. ప్రత్యేక తెలంగాణ నాదం సారాంశమిదే. తెలంగాణ ప్రజలు కోరుతున్నది స్వేచ్ఛ, స్వపరిపాలన. వారి 'సెంటిమెంటు'కు ఉపశమనం గా ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం ఆర్థికాభివృద్ధిని తాయిలంగా ముందుకు తోస్తున్నది! ఆర్థికాభివృద్ధి తెలంగాణ వాదులను సంతృప్తిపరచదని సమైక్యవాదులే కాదు విభజనవాదులుకూడా గుర్తించాలి. తెలంగాణ ప్రజలు తమకు జరిగిన అన్యాయాలను, తెలంగాణేతర పరిపాలకులు తమ పట్ల చూపిన వివక్షను మరిచిపోయే స్థితిలో లేరిప్పుడు. సమైక్య రాష్ట్రం పట్ల వారి మనసు విరిగిపోయింది. అభివృద్ధి మాత్రమే అవమానాన్ను మరిపించగలదా? తెలంగాణ 'సెంటిమెంటు'కు అసలు సిసలైన కారణం తెలంగాణేతర నాయకత్వం తెలంగాణ ప్రజల పట్ల చూపిన నిర్లక్ష్యం, చెలాయించిన పెత్తందారీ తనం. ఈ చేదు వాస్తవాలను పట్టించుకోకుండా అభివృద్ధి గురించి మాత్రమే మాట్లాడటం, అప్పుడు చేయనిది ఇప్పుడు చేస్తామని మభ్యపెట్టడం, మాటల గారడీతో మసిపూసి మారేడుకాయ చేయడమే అవుతుంది.

నేను విద్యావేత్తను. తెలుగు భాషాభిమానిగా 'సమైక్యవాది'ని. ప్రత్యేక తెలంగాణా వాదం తొలుత నాకు విస్మయం కలిగించినా దశాబ్దాల వేర్పాటు ఉద్యమాల చరిత్ర నన్ను భిన్నంగా ఆలోచింప చేసింది. ఆనాటి హైదరాబాద్ సంస్థానంలో తెలుగులు, కన్నడిగులు, మరాఠీలు అన్నదమ్ముల్లా సహజీవనం చేశారు. సంస్థానం మూడు భాగాలుగా విడిపోయిన దరిమిలా కన్నడిగులు కర్ణాటకలో, మరాఠీలు మహారాష్ట్రలో కలిసిపోయాక, ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో కలిసిపోయిన తెలంగాణ వారిలాగా మానసిక ఒత్తిళ్ళకు ఎందుకు గురికాలేదు? నాకు తట్టిన సమాధానాలు : (అ) 1956లో ఏకమైన తెలుగువారు 1969వరకు కూడా 'జోడి కుదరని దంపతుల్లాగా' మాత్రమే కలిసి వున్నారు; (ఆ) ఆంధ్ర, తెలంగాణ ప్రజల మధ్య భావోద్వేగపరమైన పొంతన, సాంస్కృతిక సంఘీభావం కుదరలేదు; (ఇ) ఇది తెలంగాణుల్లో 'పరాయీకరణ భావాన్ని' కలుగజేసింది. న్యాయబద్ధమైన ప్రయోజనాలలో జరిగిన అన్యాయాలు, అవమానాలు వారిని విభజనోద్యమానికి నెట్టాయి. (ఈ) సొంతగడ్డపై 'పరాయీల' మవుతున్నామన్న అంతర్గత మనో కలవరం తెలంగాణవారిలో పరాకాష్ఠకు చేరింది. ప్రత్యేక తెలంగాణ మాత్రమే తమ సమస్యలకు పరిష్కారమనే దృఢ నిశ్చయానికి వచ్చేట్టుచేసింది. (ఉ) ఈ దృఢనిశ్చయమే 1969నుంచి వారిని ఉద్యమింపచేస్తోంది; (ఊ) తెలంగాణలో వనరుల కొరత లేకపోయినా పరిపాలకులుగా ఉన్న ఆంధ్రనాయకులు వాటిని తెలంగాణ ప్రాంత అభివృద్ధికి వినియోగించలేదు; (ఎ) తెలంగాణేతర నాయకులు ఎప్పుడూ తమను తాము 'ఇచ్చేవారు'గా

పరిగణించుకొని, తెలంగాణ వారిని 'అడుక్కునే' వారిగా చూచారు. (ఏ) తెలంగాణేతర నాయకత్వం చేతుల్లో తెలంగాణవారు అనుభవించిన పెత్తందారీ ఆరళ్ళు మహారాష్ట్రులు, కన్నడిగులు తమ రాష్ట్రాల్లో అనుభవించలేదు.

'ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడక పూర్వమే తెలంగాణ వారికి ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్ర ఆలోచన ఉందనడానికి ఫజల్ అలీ కమీషన్ నివేదికే నిదర్శనం. ఆ నివేదిక ప్రత్యేక తెలంగాణ రాష్ట్ర వాంఛనే కాక దాని ఆచరణ సాధ్యాన్ని కూడా సూచించింది. ఒక్క తెలంగాణను మాత్రమే కాక మరికొన్ని చిన్న రాష్ట్రాలను కూడా ఏర్పాటు చేయాలని సిఫారసు చేసింది. వాటి ఆర్థిక సుస్థిరతకు కొన్ని మార్గదర్శక సూత్రాలను సూచించింది. చిన్న రాష్ట్రాల ఏర్పాటుకు ఆయా ప్రాంతాల వారి ఆకాంక్షలతో పాటు ఆ ప్రాంతాల ఆర్థిక సుస్థిరతకు చెందిన అవసరాలను కూడా పరిగణనలోకి తీసుకోవాలని ఫజల్ అలీ కమిషన్ నివేదిక పేర్కొంది. ఆంధ్ర, తెలంగాణ ప్రాంతాల 'మానసిక సంతులనం' లేని కలయికను ఆనాటి ప్రధాని జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ గుర్తించారు. ఆంధ్ర, తెలంగాణాల విలీనం 'పొంతన లోపించిన పెళ్ళిలాంటి'దని, వారెప్పుడు విడిపోదలచుకుంటే అప్పుడు విడాకులు పుచ్చుకోవచ్చని ఆయన బహిరంగంగానే సూచించారు. తెలంగాణవారు మున్ముందు 'ప్రత్యేక తెలంగాణ' కోరవచ్చని నెహ్రూ ఆనాడే పసిగట్టారు.

అన్యాయాలకు అంతూ పొంతూ లేకపోవడంతో 1969లో ప్రత్యేక తెలంగాణ ఉద్యమం ప్రజ్వరిల్లింది. ఆనాటి నుంచి తెలంగాణవారు కోరుకుంటున్నది స్వేచ్ఛే కాని అభివృద్ధికాదు. అగౌరవం నుంచి, అవమానాల నుంచి, నిర్లక్ష్యం నుంచి, వివక్షల నుంచి స్వేచ్ఛ, 'స్వేచ్ఛ'లో 'అభివృద్ధి' కూడా మిళితమయి ఉంటుంది. కాని సగటు ప్రజానీకం దానినలా అవగాహన చేసుకోలేరని తెలంగాణ నేతలు, మేధావులు ఆ మహోన్నత ఆశయానికి 'ఆర్థిక ప్రయోజనాలు', 'ఆర్థిక సమస్యలు' మున్నగువాటిని ఆలంబనగా జోడించారు. తెలంగాణవారికి జరిగిన అన్యాయాలను సాక్ష్యాధారాలతో ఎత్తిచూపారు. తెలంగాణా ప్రజలు 'ఆర్థికాభివృద్ధి' కన్నా తమ 'ఆత్మగౌరవానికే ఎప్పుడూ అమిత ప్రాధాన్యమిచ్చారు. అందుకు తెలంగాణ 'సెంటిమెంట్'కు 'ఆత్మగౌరవ' కాంక్షే తీవ్రమైనదిగా పరిగణించాలి. 'ఆర్థికాభివృద్ధి'ని కానే కాదు. (స్వేచ్ఛ లేనివారికి ఆర్థికాభివృద్ధిని ఎవ్వరూ దానంగా, ధర్మంగా సమకూర్చరు).

తెలంగాణ ప్రజలు స్వేచ్ఛ కోసమే ప్రత్యేక తెలంగాణను ఆకాంక్షిస్తున్నారు. అయితే రాజకీయవాదులు ఈ అంశాన్ని తమ స్వార్థ ప్రయోజనాలకు ఉపయోగించుకొంటున్నారు. తెలంగాణ సమస్య ఇప్పుడు తెలంగాణ వారికెంత ఉపయోగపడుతున్నదో తెలంగాణేతర ప్రాంతాల సొంత రాజకీయ ప్రయోజనాలకు కూడా అంతే ఉపయోగపడుతున్నది. అందువలన దానిని ఇరు ప్రాంతాలవారూ తమ ప్రయోజనాలకు ఉపయోగించుకొంటూనే వున్నారు. అయితే నలభై ఏళ్ళ నుంచి

బలపుతున్నవారు మాత్రం తెలంగాణ విద్యార్థులు, యువకులు, సగటు ప్రజలే.

ప్రత్యేక తెలంగాణ ఆకాంక్షకు 'స్వేచ్ఛ', 'స్వపరిపాలన' కారణం కాగా 'అభివృద్ధి'ని మాత్రమే ఉపశమనంగా చూపడం సమస్యకెలా పరిష్కారమవుతుంది? పాలకులు చెబుతున్న అభివృద్ధి మిథ్య కాక నిజమే అయినా కూడా అది ఆత్మ గౌరవానికెలా ప్రత్యామ్నాయమవుతుంది? తెలంగాణా సమస్య ఒక ఆర్థిక సమస్యగానే కాక ఉద్వేగపరమైన సమస్యగా కూడా పరిణమించింది. 'భుక్తి'కి చెందిందే కాక 'ముక్తి'కి చెందిందిగా రూపొందింది. అయితే ప్రభుత్వం దానిని కేవలం ఆర్థిక సమస్యగా నిర్ధారిస్తూ దానిని అలా పరిష్కరిస్తామని పదే పదే అనడం మరొకసారి తెలంగాణవారిని అవమానపరచడమే.

తెలంగాణ ఆందోళనలో 'స్వేచ్ఛ', 'స్వపరిపాలనా ఇచ్ఛ' రెండు కీలకమైన అంశాలు. తక్కినవన్నీ వాటికి కేవలం ఆలంబనలు మాత్రమే. ఇది గుర్తించనివారు తెలంగాణ ఉద్యమం వెనక ఉన్న 'ఆత్మ'ను, 'ఉపిరి'ని గ్రహించలేరు. తెలంగాణవాదుల స్వేచ్ఛ, స్వపరిపాలన ఆకాంక్షల వెనుక ఉన్న 'తాత్విక దృక్పథం'ను విస్మరించిన వారు తెలంగాణ ఉద్యమపు 'నీతి'ని గ్రహించలేదు. వారి 'స్వేచ్ఛకు చెందిన తాత్విక దృష్టే' తెలంగాణావారిని గతంలో విదేశీ ఆధిపత్యానికి, రజాకార్లకు, నిజాంకు, జాగీర్దార్లకు వ్యతిరేకంగా పోరాడేట్లు చేసింది. ఆ తాత్విక దృక్పథమే అంటరానితనానికి, వెట్టిచాకిరీకి, దేవదాసి తనానికి, దొరతనానికి, ఇంకా ఎన్నో ఇతర పెత్తందారీ పోకడలకు వ్యతిరేకంగా పోరాడేట్లు చేసింది. అవును, ఆ తాత్విక దృష్టే వారినప్పుడు ప్రాంతీయ పెత్తందారీ తనానికి వ్యతిరేకంగా పోరాడేట్లు చేస్తున్నది. ఈ వాస్తవాన్ని గుర్తించాలి – ముఖ్యంగా వామపక్షాల వారు, అందులోనూ కమ్యూనిస్టు పార్టీలు. ప్రత్యేక తెలంగాణ పోరాటం కూడా ఇతర పెత్తందారీ వ్యతిరేక పోరాటాలవలెనే ప్రాంతీయ పెత్తందారీ వ్యతిరేక పోరాటమని కమ్యూనిస్టులు గుర్తించాలి. ఇది బ్రిటీష్‌వారి వలసాధిపత్యానికి, ఉత్తరాదివారి భాషా పెత్తందారీ తనానికి, ఉత్తరప్రదేశ్‌వారి రాజకీయ పెత్తందారీ తనానికి, ద్రవిడులపై ఆర్యుల సాంస్కృతిక పెత్తందారీ తనానికి వ్యతిరేకంగా జరిగిన, జరుగుతోన్న పోరాటాలకు చేరువలోనిదని గుర్తించాలి. కమ్యూనిస్టులకు సిద్ధాంతాలతోనే కాని ప్రాంతాలతో ప్రమేయముండకూడదు. సిద్ధాంతాలే వారికి ఎంతైనా ముఖ్యం. మరి వారి సిద్ధాంతాలలో అతి ముఖ్యమైనది 'పెత్తందారీ వ్యవస్థ వ్యతిరేకత' కదా. ఆ పెత్తందారీ తనాన్ని ఎవరు, ఎచటివారు చెలాయించినా, కమ్యూనిస్టులు ఉండవలసింది పెత్తందారీతనం చలాయించేవారివైపు కాక, బాధితులవైపే కాదూ?

తెలంగాణావారు తమ స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాల కొరకు ఎన్నో పోరాటాలు చేశారు. ప్రత్యేక తెలంగాణ పోరాటం వారి పోరాటాల పరంపరలో మరొకటి మాత్రమే. తెలంగాణావారు చేపట్టిన పోరాటాలన్నీ సామ్యవాద పోరాటాలే. ఎందుకంటే అవన్నీ

'పెత్తందారీ వ్యవస్థ'ను వ్యతిరేకించిన పోరాటాలే. ఏవో కొన్ని స్వంత లాభాల కొరకు, స్వప్రయోజనాల కొరకు ఎవరో కొందరు వ్యక్తులు, కులాలు, మతాలు, పార్టీలు చేబట్టిన పోరాటాలు కావు. వాటికి 'స్వేచ్ఛ', 'స్వాతంత్ర్యం', 'స్వపరిపాలన' అతి ప్రధానమైన లక్ష్యాలు. అన్ని రంగాలలో సమగ్ర అభివృద్ధి కోసం చేసిన పోరాటాలే అయినా వాటి వెనకాల అంతర్గతంగా ప్రవహించిన ఆరాటాలు మాత్రం 'ఆత్మగౌరవం', 'అస్తిత్వం'కు చెందినవే. ఏ సమాజమైనా, దేశమైనా, ప్రాంతమైనా వాటినే కదా కోరేది! తెలంగాణ ప్రజల్లో 'సెంటిమెంటు' బలంగా ఉందనడానికి ఇటీవల జరిగిన ఉప ఎన్నికలలో ఇంచుమించు అన్ని పార్టీల అభ్యర్థులు ప్రత్యక్షంగానో, పరోక్షంగానే 'తెలంగాణావాదాన్ని' సమర్థించి గెలవడమే తార్కాణం. రాబోయే సాధారణ ఎన్నికలలో 'తెలంగాణ సెంటిమెంటు'కు వ్యతిరేకంగా ఏ పార్టీ నిలిచినా అది దానికి ఆత్మహత్యాసదృశమే అవుతుంది. ఇది స్వయానా కాలమే చేస్తున్న హెచ్చరిక. కాలం కాస్త అటు ఇటూ అయినా, తెలంగాణ వారు గతంలో అన్ని పోరాటాల్లో గెలిచారు. ప్రత్యేక తెలంగాణ పోరాటంలో కూడా తప్పక గెలుస్తారు. గతంలో చేసిన పోరాటాల చరిత్రే ఈ చారిత్రక అనివార్యతను చాటుతోంది.

ఇది ధర్మయుద్ధం

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

తెలంగాణాకు ఘనమైన గత చరిత్ర వుంది. అది అచటి శాసనాల ద్వారా, సాహిత్యాల ద్వారా, అనేకానేక త్రవ్వకాలలో బయిటపడిన నాణాలు, కట్టడాలు మున్నగువాటి ద్వారా బుజువయింది.

చరిత్ర ఉండడమంటే సంస్కృతీ, నాగరీకతలుండడమన్న మాట. సంస్కృతీ నాగరీకతలు ఉండడమంటే భావాలలో, భాషలలో, వివిధ పనులలో, నిర్మాణాలలో, నిర్వహణలలో అభివృద్ధి, అభ్యున్నతి సాధించడమన్నమాట. అలాంటి సంస్కృతీ నాగరీకతలు కలవారు ఉన్నతమైన ఆచారాలు, విద్యా విజ్ఞానాలు, పరిశోధనలు, మానవీయ, ఆర్థిక, రాజకీయ, సామాజిక విలువలు, సంస్కారాలు, కళలు, శాస్త్రాలు, నాణ్యత గల పరిపాలనలు కలవారు కావడమన్నమాట. ఆనాటి చరిత్రకు చెందిన కట్టడాలలో, నిర్మాణాలలో లభించిన సామగ్రి, వాటి నిర్మాణాలకు చెందిన విధానాలు, పద్ధతులు, ఆనాటి సంస్కృతీ నాగరీకతల మెరుగుదలలకు పెరుగుదలలకు సాక్ష్యాలు, నిదర్శనాలన్నమాట.

అలాంటి చరిత్ర, సంస్కృతీ నాగరీకతలు గల తెలంగాణావారిని ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడ్డాక ఆంధ్రాప్రాంతపు పాలకులు చిన్నచూపు చూచి చివుక్కుమనిపించారు. వారిని అనేకానేక పక్షపాతాలకు, వివక్షతలకు గురిచేస్తూ వారి అభివృద్ధినే కాదు, వారి ఆత్మగౌరవాన్ని కూడా పదేపదే దెబ్బతీశారు. వారిని వారి నేలలోనే రెండవశ్రేణికి చెందిన పౌరులుగా ట్రీట్ చేశారు. ఆంధ్రాప్రాంత పెట్టుబడీదారులు వారి ఆర్థిక సత్తాతో, ఆంధ్రాప్రాంత నాయకులు వారి రాజకీయ సత్తాతో అనేకానేక విధాలుగా తెలంగాణావారిని దోపిడీ చేశారు, అణగద్రొక్కారు.

ఆంధ్రాప్రాంతం బ్రిటీష్ వారి పరిపాలన వలన తెలంగాణా ప్రాంతం కంటే ఆర్థికరంగంలో అభివృద్ధి చెందినమాట నిజమే. అది అందరూ ఒప్పుకుంటున్నదే. కాని సాంస్కృతిక, సారస్వత, సాహిత్య పరంగా తెలంగాణావారు వారికన్నా ఎన్నడూ వెనకబడినవారు కారని వారి చరిత్రే చెబుతోంది. సంస్కారాలలో, విలువల్లో, మానవీయ సంబంధాల్లో వారెప్పుడూ ముందే వున్నారు కాని వెనకబడిలేరు. తెలంగాణావారు "అమాయకులు", అంటే మంచివారని ఆంధ్రాప్రాంతం నాయకులు ఎన్నోసార్లు అన్నారు, ఇంకా అంటూనే ఉన్నారు. అంటే ఏమిటి? తెలంగాణాప్రాంతం వారు ఆంధ్రాప్రాంతం వారికంటే "సంచిలో" తక్కువైతే కావచ్చు కాని "మంచిలో" మాత్రం తక్కువ కాదనే గదా వారి అర్థం. అలాంటప్పుడు వారు తెలంగాణా వారిని ఎందుకు చిన్నచూపుతో చూసినట్లు, ఎందుకు వారిని కించపరచినట్లు, వారి సెంటిమెంట్లను, సున్నితమైన, సుతారమైన మనస్సులను ఎందుకు గాయపరచినట్లు?

అదే తెలంగాణా ఉద్యమానికి అసలు సిసలైన కారణమయింది. దానితోటే మొదలయ్యాయి తక్కిన అన్ని అంశాలకు చెందిన ఉద్యమాలు. దానివలననే ఆంధ్రాప్రాంతపు నాయకుల ఎన్నో వివక్షలు, పక్షపాతాలు, అన్యాయాలు బయటపడ్డాయి, ఇంకా బయటపడుతూనే ఉన్నాయి. తెలంగాణాలో ఒక సామెత వుంది "త్రవ్వినాకొద్దీ పెంకలే" యని. ఇపుడు ఆంధ్రాప్రాంత పాలకుల పాలనలకు చెందిన పెంకలు అలా త్రవ్వినా కొలదీ బయట పడుతూనే ఉన్నాయి. "మా వద్ద జమాఖర్చుల లెక్కలు మీరడుగుతున్నంత మేరకు లేవూ! లేవూ!" యని ప్రభుత్వం అంటున్నప్పటికీ ఉన్నవాటితోనే ఎన్నో అన్యాయాలు బయటికొస్తున్నాయి. మొత్తం లెక్కలు తీస్తే ఇంకా ఎన్ని అన్యాయాలు బయటికొస్తాయో ఆ దేవుడికే తెలుసు.

మీరు తక్కువ, మేము ఎక్కువ, మీరు తెలియనివారు, మేము తెలిసినవారమను దృష్టి దృక్పథం, అహంతోటే కదా ఆంధ్రాప్రాంత పాలకులు పరిపాలనా యంత్రాంగాన్ని ఎన్నో విధాల వాడుకొని అన్ని రంగాల్లో తెలంగాణా వారిని త్రొక్కిపెట్టారు. రాష్ట్రంలో, కేంద్రంలో వారికున్న శాసనపరమైన మెజారిటీని వాడుకుంటూ, అదిరిస్తూ, బెదిరిస్తూ ఎన్నో కొల్లగొట్టు పోకడలు పోయి ఉద్యోగాలలో, వనరులలో, వసతిసౌకర్యాలలో, ఆర్థిక ప్రణాళికలలో, పథకాలలో, వాటికి చెందిన బడ్జెట్ కెటాయింపుల్లో పక్షపాత వైఖరి వహించి తెలంగాణా వారి నెత్తికొట్టి వారికి చెందినవెన్నో కాజేశారు.

అలా ఎంతో ధనార్జన చేసి, దానిని "speculative activities" తో ఇబ్బడిముబ్బడి చేసికొని, తెలంగాణా వారికెంతో అన్యాయం చేసి ఆ కాజేసిన ధనంతోనే హైదరాబాదులో పెట్టుబడులు పెట్టి ఇపుడు అవి మావే, మా త్యాగాల ఫలితమే అని అంటున్నారు. ఈ పెట్టుబడులన్నీ వారికి మూడు నాలుగు విధాలుగా వచ్చాయి.

పరిపాలకుల సహాయంతో భూములు చౌక ధరలకు కాజేస్తే వచ్చాయి.

పరిశ్రమల పేరట, సంస్థల వ్యవస్థల పేరట ఎన్నో ఎకరాలు పుణ్యానికి కాజేస్తే వచ్చాయి (వీటిలో వక్ఫ్ భూములుకూడా ఎన్నో ఉన్నాయి.)

భూముల కెటాయింపుల్లో అవసరమున్న వాటికన్నా ఎంతో ఎక్కువ మేరకు పరిపాలకులతో కుమ్మక్కై 'అలాట్‌మెంట్'లు చేయించుకుంటే వచ్చాయి.

నీటిపారుదల ప్రాజెక్ట్‌లు, రోడ్లు, వంతెనలు మున్నగువాటి 'ఎస్టిమేట్'లు రెండంతలు, మూడంతలు ఎక్కువ చేయించుకొని, తక్కువ మెటీరియల్‌తో వాటిని పూర్తి చేసి గడిస్తే వచ్చాయి. (అలాంటి ఎస్టిమేట్‌ల ద్వారా ఇంకా సంపాదనలు జరుగుతూనే ఉన్నాయి ఇప్పటికి కూడా.)

నకిలీ ఆస్తి యాజమాన్యతా పత్రాలు ఎన్నో సృష్టించి వాటి ద్వారా బ్యాంకులనుండి, ప్రభుత్వం నుండి రుణాలు సేకరించడం ద్వారా వచ్చాయి.

పరిపాలకులతో, బ్యాంకు యాజమాన్యాలతో కుమ్మక్కయి ఎన్నో రుణాలను, వాటికి చెందిన వడ్డీలను 'రైటాఫ్' చేయించుకోవడం వలన వచ్చాయి.

ప్రభుత్వం నుండి ఎన్నో సబ్సిడీలు, కన్సెషన్‌లు వగైరా అర్హత వున్నా లేకున్నా రాజకీయ పలుకుబడి ఉపయోగించుకుని సాంక్షన్ చేయించుకోవడం వలన వచ్చాయి.

అలా ఆంధ్రాప్రాంతపు పెట్టుబడీదారుల పెట్టుబడుల గురించి చెప్పుకుంటూపోతే ఎన్నైనా చెప్పవచ్చు.

ఇది ఆంధ్రాప్రాంతపు పెట్టుబడీదారుల పెట్టుబడి తతంగమైతే, ఆంధ్రాపాలకులు హైదరాబాద్ నగరాన్ని అభివృద్ధి చేసిన తతంగం అది వేరే వుంది.

హైదరాబాద్ నగరం తెలంగాణా ప్రాంతంలో అంతర్భాగం కావడం వలన, దానిని మొదటినుండి తెలంగాణా ప్రాంతంగానే 'ట్రీట్' చేస్తూ తెలంగాణా బడ్జెట్‌నే మరలిస్తూ, తరలిస్తూ, దానికి తోడు హైదరాబాదు, రంగారెడ్డి జిల్లాలోని దాదాపు 50,000 కోట్ల విలువచేసే ప్రభుత్వ స్థలాలను అమ్ముకుంటూ హైదరాబాదును అభివృద్ధిచేస్తూ వచ్చారు ఆంధ్రా పాలకులు, ఆంధ్రాప్రాంతపు వనరులతో కూడా కాదు.

ఇలాంటి అన్యాయాలు, దోపిడీలు ఎన్నో బయటికి వచ్చాకే తెలంగాణావారు వారి కళ్ళు తెరిచారు. అంతవరకు నిరాటంకంగా ఆంధ్రాపెట్టుబడిదారుల దోపిడీలు జరుగుతూనే ఉన్నాయి. ఇపుడు వారి బాధంతా ఇంకా అలాంటి దోపిడీలు పరిపాలకుల కుమ్మక్కులతో జరుపుకోవాలని. తిన్నది చాలక ఇంకా తినాలని. సంపాదించుకున్నది చాలక ఇంకా సంపాదించుకోవాలని. వారి ఈనాటి సమైక్యాంధ్ర నినాదమంతా అక్షరాలా దానికొరకే. వారి ప్రాంతపు పరిపాలకులది పైచేయైతే వారికి చెందిన ఏ పరిపాలనా పరమైన విషయాలైనా, అనుమతులైనా వారికి అనుకూలంగా, అతిత్వరగా జరుగుతాయని. అందుకే కదా వారు సమైక్యాంధ్ర కావాలని కోరేది, లేకపోతే మరెందుకు?

ఆంధ్రాప్రాంతపు పెట్టుబడీదారుల సమైక్యాంధ్ర నినాదమంతా పరిపాలనా యంత్రాంగాన్ని చేజిక్కించుకుని వారి ఇష్టానుసారంగా సక్రమ మార్గంగానే కాక అక్రమ మార్గంగా కూడా కావలసినంత సంపాదించు కోవడం కొరకే. దానిలో ఏ అనుమానమూ లేదు.

ఇదంతా పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థకు చెందిన దోపిడీ సంస్కృతి. ఈ సంస్కృతి ఎన్నాళ్ళు ఆంధ్రాతెలంగాణా ప్రాంతాలు కలిసి ఉంటే అన్నాళ్ళు సాగడం తథ్యం. ఎందుకంటే, ఆంధ్రాప్రాంత నాయకులకు తెలుసు శాసనపరమైన మెజారిటీ ఉన్నంతకాలం వారి పరిపాలనే కొనసాగుతుందని. వారి పరిపాలన సాగినంతకాలం వారు నిరాటంకంగా తెలంగాణా ప్రాంతాన్ని నిలువుదోపిడీ చేయొచ్చునని.

ఇలాంటి ఆంధ్రానాయకత్వ సంస్కృతితో తెలంగాణావారు ఎలా వేగేది? ఇప్పటికి 55 యేళ్ళనుండి ఆ సంస్కృతిని భరిస్తూనే వచ్చారు. ఇంకా ఎన్నాళ్లు భరించేది? ఆంగ్ల భాషలో ఒక సామెత ఉంది. "సంస్కృతి చాలా ఆలస్యంగా

వస్తుంది, చాలా ఆలస్యంగా పోతుంది" యని. ఆంధ్రా ప్రాంతీయులకు ఐదు వందల యేళ్ళ బ్రిటీష్ పరిపాలన నుండి వారసత్వంగా వచ్చిన ఈ సంస్కృతి ఐదు వందల యేళ్లు పట్టవచ్చు పోవడానికి. అంతవరకు తెలంగాణావారు ఆంధ్రా నాయకుల నాయకత్వంతో అన్ని విధాలా సతమతం కావలసిందేనా? అంతవరకు వారి ఆత్మగౌరవం ఉస్సూరుమనవలసిందేనా? తెలంగాణావారు ఈసారి చాలా దృఢ నిశ్చయంతో ముందుకెళుతున్నారు ఇది ఇక సాగనివ్వకూడదని, తాడోపేడో తేల్చుకోవాలని, అవసరమైతే అన్ని త్యాగాలకు సిద్ధం కావాలని. ఇపుడు వారు "వాగ్దానాల వల్లకాడుకు" సిద్ధం లేరు. వారి ఓపిక నశించింది.

ఆంధ్రానాయకులు ఒకటి గ్రహించాలి. తెలంగాణా ఉద్యమం ఎన్నాళ్ళైనా బ్రతికే ఉంటుందని. ఎందుకంటే వారిది "ధర్మయుద్ధం" కనుక. తెలంగాణా వారి లాగా పాండవులు కూడా వారి "ధర్మయుద్ధం" కంటే ముందు "మా భాగం మాత్రం మాకివ్వండి" అని సవినయంగా కోరారు. "ససేమిరా ఇవ్వమన్నారు" అటువైపు వారు. దాని పరిణామం ఏమయిందో అందరికీ తెలుసు. తెలంగాణా వారిలాగా పాండవుల సంఖ్య కూడా అప్పుడు తక్కువే, అయినా ధర్మం వారివైపు వుండడంవలన, దైవం ధర్మంవైపు వుండడం వలన వారు నెగ్గారు. ఆనాటి ధర్మంయుద్ధంలో వలెనే ఈనాటి ధర్మయుద్ధంలో కూడా ధర్మమే గెలుస్తుంది, ధర్మమే తెలంగాణా వారిని గెలిపిస్తుంది, దైవం తెలంగాణా వారి వైపే ఉంటాడు. అందులో ఏ సందేహమూ లేదు. ఆనాటి పాండవులలాగే ఈనాటి తెలంగాణావారు కూడా ఇపుడు వారి భాగం మాత్రమే అడుగుతున్నారు కాని ఆంధ్రాప్రాంతం వారి భాగం అడగడం లేదు. న్యాయంగా, ధర్మంగా అడిగే దానిని కాదంటే అదృష్టం కూడా ముఖం చాటేస్తుంది, కాలం కూడా ఎదురు తిరుగుతుంది. ఇది చరిత్రనుండి మనం నేర్చుకోవలసిన అతి ముఖ్యమైన పాఠం. ఆంధ్రా నాయకులు నేర్చుకుంటారనుకుంటా.

జనులు ఎంత అమాయకులైనా, ఎంత విద్యలకు నోచుకోనివారయినా "లోకజ్ఞానం"లో నాయకులకన్నా ఎప్పుడూ తెలివికలవారు, తెలిసినవారే యని యనిపించుకున్నారు. నాయకులు వారి కళ్ళల్లో కొన్నాళ్లు దుమ్ము కొడితే కొట్టొచ్చు, వారిని కొన్నాళ్లు కల్లిబొల్లి మాటలతో ప్రక్కత్రోవ పట్టిస్తే పట్టించొచ్చు కాని చాలానాళ్లు విషయాలను మసిపూసి మారేడుకాయ చేసి చూపిస్తూ మభ్యపెట్టలేరు. వారు తెలంగాణా ప్రాంత జనులైనా, ఆంధ్రప్రాంత జనులైనా జనులు జనులే, చాలావరకు సజ్జనులే కనుక వారు ఏనాటికైనా ధర్మాన్ని గ్రహించకపోరు, ధర్మంవైపే నిలబడకపోరు. వారికి తెలుసు ధర్మాన్ని వారు రక్షిస్తే ధర్మం వారిని రక్షిస్తుందని. ఈ విషయమే కదా తిరుపతి కొండలు "ధర్మో రక్షతి రక్షితః" యని ప్రతిధ్వనిస్తాయి అడుగడుగునా, మ్రోగుతాయి "హెచ్చరికా శంఖారావాలుగా".

ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్ర స్థాపనకు ఈ మధ్య ముచ్చటగా సమకూరిన మరికొన్ని మురిపాల కారణాలు

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

కాలం చాలా నిరంకుశమైనది. ఎంతపాటి బలవంతులైనా దానిముందు తలవంచక తప్పదు. హిట్లరు, అలెగ్జాండరంతటి వారికే అది తప్పలేదు. ఇక తక్కినవారెంతటివారు దాని ముందు.

"మొదలే ముక్కు వంకరంటే దానిపై అటుకుమీది నుండి ఊడిపడిందట అడ్డమాకొకటి". అలాంటి పరిస్థితి ఎదురైంది సమైక్యాంధ్ర నేతలకిపుడు.

ఈ మధ్య జరిగిన అసెంబ్లీ ఎన్నికల్లో తెలంగాణా రాష్ట్ర సమితితో పోటీపడినవారందరూ చిత్తుచిత్తుగా ఓడిపోవడం ఒకెత్తైతే, అక్షరాలా ఆంధ్రప్రదేశ్ కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడు డి.శ్రీనివాస్ కూడా రెండవసారి ఓడిపోవడం మరొకెత్తైంది. ఇది ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్ర వ్యతిరేకవాదుల నోర్లు మూకుమ్మడిగా మూయించినట్లైంది.

ఇదిలా జరిగిందో లేదో, నిన్న మొన్ననే కేంద్ర ప్రభుత్వం వారు విడుదల చేసిన వెనుకబడిన జిల్లాల జాబితాలో తొమ్మిది తెలంగాణా జిల్లాలు ఉండడం మరొక దెబ్బ మీద దెబ్బ తగిలినట్లైంది వారికి. ఇపుడేమంటారు 'అభివృద్ధి వాదులు'? 'తెలంగాణా వ్యతిరేక వాదులు'? నిన్న మొన్నటివరకు కూడా ఆంధ్రా ప్రాంతం కన్నా తెలంగాణా ప్రాంతమే ఎక్కువ అభివృద్ధి చెందిందంటూ అంకెలతో నిరూపిస్తామని తొడచరిచి సవాలు చేసిన సీమాంధ్ర నేతలు? వారు శ్రీకృష్ణ కమిటీకి సమర్పించిన అంకెలన్నీ ఇపుడు తారుమారైనట్లే కదా? సాక్షాత్తూ కేంద్ర ప్రభుత్వం యొక్క నిర్ణయం ప్రకారం అవన్నీ తప్పుడు లెక్కలు, అబద్ధాలని తేలినట్లే కదా?

ఒకటా, రెండా, తెలంగాణాలోని పదిలో తొమ్మిది జిల్లాలు వెనుకబడిన ప్రాంతాలుగా పరిగణింపబడితే ఇంకా అభివృద్ధిమాట మాట్లాడడానికి ముఖం మొత్తడం లేదా సీమాంధ్రనేతలకు? ఇంకెన్నాళ్ళు అబద్ధాలకు మరికొన్ని అబద్ధాలు, మోసాలకు మరికొన్ని మోసాలు జోడిస్తూ తప్పుడు లెక్కల ఆధారంగా వాదిస్తారు?

తెలంగాణా రాష్ట్ర స్థాపనకు ఈ మధ్య సమకూరిన మరొక సానుకూల కారణం సీమాంధ్ర మంత్రులు, తదితరులు శ్రీకృష్ణ కమిటీ ముందు ప్రత్యేక తెలంగాణా రాష్ట్రవాదులు 'దేశద్రోహులు' అని బల్లగుద్ది వాదించి, బయటికొచ్చి పత్రికా విలేఖరులతో కూడా అదే భాషలో మాట్లాడి, తెలంగాణావారంతా తిరుగుబాటు ఝుండా ఎగరేసి గొంతు విప్పగానే 'మేమలా అనలేదు,అనలేదు' అని శుద్ధ అబద్ధాలు ఆడడం. ఇది ప్రత్యేక తెలంగాణా వాదులను సీమాంధ్ర నేతలు మరొకసారి ఒకేఒక త్రాటిపైకి తీసుకొచ్చినట్లయింది. అలా కొన్ని కొన్నిసార్లు తెలంగాణా వారికంటే సీమాంధ్రనేతలే వారి అప్రస్తుత, అనవసర వాగుళ్లతో తెలంగాణా వాదానికి ఊపిరి పోస్తున్నట్లవుతోంది. అబద్ధాలాడడం, అని అనలేదనడం సీమాంధ్ర నేతలకు పరిపాటైపోయింది. అందుకే ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోనే కాదు ఇతర ప్రాంతాలలో కూడా వారిని నమ్మేవారి సంఖ్య దినదినం తగ్గుతోంది.

ఉదాహరణకు ఒకప్పుడు ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో తెలంగాణా ప్రాంతీయులు లేవదీసిన

'ఆంధ్రా గోబ్యాక్' నినాదాన్నే ఇపుడు కర్ణాటకలోని కన్నడిగులు కూడా బళ్ళారినుండి, తదితర ప్రాంతాలనుండి లేవదీస్తున్నారు. దీనికి కారణం తెలంగాణాలో వ్యాపార ఆధిపత్యాల కొరకు రాజకీయ ఆధిపత్యాలను చేజిక్కించుకున్న పద్ధతులనే సీమాంధ్ర బడా రాజకీయవేత్తలు, వ్యాపారులు కర్ణాటకలో కూడా అవలంబించడం. తెలంగాణావారు గ్రహించినట్టే కన్నడిగులు కూడా సీమాంధ్ర వారి అతి చలాకీలను అణగద్రొక్కకపోతే వారిని కూడా వారు మింగేస్తారని గ్రహించారు. అందుకే వారుకూడా ఇకమీదట మీ ఆటలు సాగనివ్వమని తిరుగుబాటు బావుటా ఎగిరేశారు.

ఒక్క కర్ణాటకలోనే కాదు ఢిల్లీలో కూడా కాంగ్రెస్ అధిష్ఠానవర్గం సీమాంధ్ర నేతలంటే 'బాబోయ్!' అని నోరు తెరచి భయపడుతున్నారు. ఎందుకంటే రాజశేఖర్‌రెడ్డి చనిపోయాక ఇంకా అంత్యక్రియలుకూడా పూర్తికాక పూర్వమే ముఖ్యమంత్రి నియామకం అధిష్ఠానవర్గం ఇష్టమేనని, తిరిగి జగన్ వర్గీయులు ఆతడే ముఖ్యమంత్రి కావాలని హడావిడిగా సంతకాలు చేపట్టడం, అటు తదుపరి అదే వర్గీయులు అధిష్ఠాన వర్గానికి వ్యతిరేకంగా జగన్ ఓదార్పు యాత్రకు మద్దతు పలకడం అధిష్ఠానాన్ని దిగ్భ్రాంత పరచింది కనుక. వాటిని అధిష్ఠానవర్గం, కేంద్రప్రభుత్వం నమ్మకద్రోహంగా భావించాయి. అలాగే తెలంగాణా ఇస్తామని చిదంబరంగారు ప్రకటించకపూర్వం, అన్ని పార్టీలకు చెందిన సీమాంధ్ర నేతలు ఏకగ్రీవంగా కేంద్ర ప్రభుత్వం ఎలా నిర్ణయిస్తే అలాగే అందరమూ అంగీకరిస్తామని లిఖితపూర్వకంగా కేంద్ర ప్రభుత్వానికి ఏకగ్రీవ నిర్ణయాన్ని పంపించి అటు తదుపరి దానికి వ్యతిరేకంగా గొంతెత్తడం కాంగ్రెస్ అధిష్ఠానవర్గం, కేంద్రప్రభుత్వంతోపాటు అన్ని పార్టీలవారూ నమ్మకద్రోహంగా భావించారు. అలా అందరూ ఇకముందు సీమాంధ్ర నేతలను, పార్టీలను విశ్వసించాలో వద్దో తెలియక తబ్బిబ్బులు పడుతున్నారు, భారతదేశ చరిత్రలోనే ఇంతపాటి రాజకీయ 'ద్రోహం' ఇంకొకటి లేదని, ప్రజాస్వామ్యానికి ఇలాంటి రాజకీయ విశ్వాసఘాతకం ఒక గొడ్డలిపెట్టులాంటిదని, అది సీమాంధ్ర వారి నొసటిపై ఎన్నటికీ దూరంకాని నల్లటి మచ్చ లాంటిదని ఢిల్లీలో వారూ వీరూ, ఆ పార్టీవారూ, ఈ పార్టీవారనకుండా అందరూ చెప్పుకుంటున్నారు.

ఇలా సీమాంధ్రనేతలను, పార్టీలను తెలంగాణావారే కాక మద్రాసు, బెంగుళూరు, ఢిల్లీ, తదితర ప్రాంతాలవారు కూడా నమ్మదగినవారు కాదని అనుకుంటున్నారు. అంతేకాదు, అమెరికాలో నివసించే తెలుగువారిలో కూడా ఇపుడు సీమాంధ్ర రాజకీయ, వాణిజ్య దురంధరుల పుణ్యమాయని కుల ప్రాతిపదికపైన, ప్రాంత ప్రాతిపదికపైన ఒక కుంపటికి బదులు మూడు కుంపట్లు ఏర్పడ్డాయి. అలా వారి అపఖ్యాతి దేశవిదేశాలలో అంతటా ప్రాకింది, ఇంకా ప్రాకుతూనే వుంది.

తెలంగాణా సంస్కృతి, సీమాంధ్ర సంస్కృతి ఒకటే అని సీమాంధ్ర నేతలు పదే పదే అంటుంటారు. ఇలాంటి 'ఆధిపత్య సంస్కృతి', 'అణగద్రొక్కే సంస్కృతి', 'విశ్వాస ఘాతక సంస్కృతి' తెలంగాణా వారిది కాదే? కాని వారి 'చాణక్యనీతి' నుండి తెలంగాణావారు విముక్తులు కావడానికి కాలం దగ్గరపడుతోంది. తెలంగాణావారు అడగకుండానే కాలమే వారికి అన్ని అనుకూలతలు సమకూరుస్తోంది.

తెలంగాణా, ఆంధ్రావారి మధ్య మానసిక విభజన ఎపుడో జరిగింది, ఇక మిగిలింది భౌతిక విభజన మాత్రమే. ఇక ఎన్ని అవరోధాలు కల్పించినా, ఎన్ని అడ్డంకులు, అనకట్టలు కట్ట ప్రయత్నించినా అది ఆగదు.

చిరంజీవి గారి నోట 'ఆత్మగౌరవం' మాటా?

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

ఈ మధ్య ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో 'ఆత్మగౌరవం', 'ఆత్మగౌరవం' అంటూ చాలామంది మాట్లాడుతున్నారు. అనేవారంతా వారి వెనుకకు వారే మరలి చూసుకోకుండా అదే పనిగా దానిగురించి మాట్లాడుతూ దాని 'డిగ్నిటీ'ని దిగజారుస్తున్నారు. అదేదో ఆషామాషీగా మాట్లాడే విషయమైనట్లు మాట్లాడుతూ దాని 'ఇజ్జత్' తీస్తున్నారు.

రిల్కే అను మహాకవి 'రోజా' గురించి రాస్తూ

"కొందరికి తెలియనే తెలియదు పసివారికి ఓ రోజా!
నీ పసేమిటో, పరువేమిటో, ప్రమాణమేమిటో, పరాకాష్ఠేమిటో,
నిన్ను వారు వారి కోటుకు ఒక కొసమెరుపుగా ధరిస్తారు
కోటుకు కూడా తగని మొరటైనవారు.
కాని పాపం! నీవు మాత్రం ఏమిచేస్తావు
అందమంటే ఏమిటో సుతరామూ తెలియని అలాంటివారు
నిన్నలా అవమానిస్తే, అతలాకుతలం చేస్తే" అంటాడు.

అతడు రోజా గురించి ఏమన్నాడో, అది "ఆత్మగౌరవానికి" కూడా అక్షరాలా వర్తిస్తుంది. ఆత్మగౌరవం కూడా రోజాలాంటి అరుదైన అందమైన పుష్పమే. అందుకే దాని గురించి వారూ, వీరూ, అందరూ అంతరార్థం తెలియకుండా మాట్లాడడం దానిని అగౌరవం పాలు చేయడం తప్ప మరొకటి కాదు.

ఇంతకూ చిరంజీవిగారు ఎవరి ఆత్మగౌరవం గురించి మాట్లాడినట్లో నాకర్థం కాలేదు. వెతకగా వెతకగా తెలుగువారి ఆత్మగౌరవం గురించి మాట్లాడినట్లు తేలింది పత్రికా వార్త నుండి. తెలుగువారందరూ ఇపుడు ఒక్కటా అలా వారు అక్కడివారినీ, ఇక్కడివారినీ కలిపి మాట్లాడడానికి? కారే? తెలంగాణా తెలుగువారి ఆత్మగౌరవాన్ని వారి అవకాశవాదంతో దెబ్బతీసిన చిరంజీవిగారికి ఇపుడెక్కడుంది ఆ అర్హత. అది వారు ఆనాడే కోల్పోయారు ఏనాడైతే సమైక్యవాదాన్ని సమర్థించారో ఆనాడే. వారు మాట్లాడితే ఆంధ్రాప్రాంత ఆత్మ గౌరవం గురించి మాట్లాడాలి కాని తెలంగాణా ప్రాంత ఆత్మగౌరవం గురించి కాదు. ఆంధ్రాప్రాంత ఆత్మగౌరవం గురించి మాట్లాడే అర్హత కూడా ఆంధ్రాప్రాంత నాయకులంతా ఎప్పుడో కోల్పోయారు కనుక వారికెవ్వరికీ ఆ ప్రాంత 'ఆత్మగౌరవం' గురించి మాట్లాడే అర్హత కూడా ఇపుడు లేదు.

ఇపుడు చూద్దాం వారు ఆ అర్హతను ఎలా పోగొట్టుకున్నారో.

'ఆత్మగౌరవానికి' జీవం పోసింది ఎన్.టి.రామారావు గారు. ఆ ఆయుధాన్ని చాలా చక్కగా అర్థం చేసికొని, అది తప్ప అప్పటి పరిస్థితుల్లో ఇంకొక ఆయుధం అధికారం చేజిక్కించుకోవడానికి కుదరదని, పనిచేయదని తన లోకజ్ఞానంతో,

అనుభవంతో తెలుసుకున్న ఒకే ఒక ఆంధ్రా నాయకుడు. ఎంత బాగుండును తెలంగాణా ప్రాంత నాయకులు కూడా అతడు తెలుసుకున్నట్లు ఆ ఆయుధమే ఇప్పటి పరిస్థితుల్లో కూడా తిరుగులేని ఆయుధమని తెలిసికొని, దానినే అప్పట్లో మొదటి ఆయుధంగా ఉపయోగించడం మరచిపోయినా ఇపుడైనా ఒకే ఒక తుది ఆయుధంగా ఉపయోగించి విజయాన్ని సాధించగలిగితే. ఇప్పటికైనా వేళ మీరిపోలేదు, వారు దానిని ఎన్.టి.రామారావుగారు బ్రహ్మాస్త్రంగా వాడినట్లు వాడడానికి. నన్నడిగితే తెలంగాణా రాష్ట్ర సాధనకు ఆ మార్గం తప్ప మరో మార్గం ఇప్పటికైనా ఎప్పటికైనా మరొకటి లేదు.

అతి ప్రతిభావంతుడని పేరుగాంచిన ఇంగ్లాండ్ రచయిత ఆస్కార్‌వైల్డ్ "యుద్ధం చేయడానికి ఏ ఆయుధమైతే ఆ కాలానికి, ఆ సమయానికి సరిపోతుందో దానినే వాడాలి కాని ఇంకొక దానిని కాదు. ఇంకొకదానితో విజయం సాధ్యం కాదు, సాధ్యమయినా చాలాకాలం తీసికొంటుందని" ఒక పుస్తకంలో అంటాడు. అతడేమన్నాడో అదే వర్తిస్తుంది తెలంగాణా ఉద్యమానికి. ఎన్ని కారణాలు చెప్పినా ఆత్మగౌరవ కారణాన్ని ఏదీ మించదు. దానికి స్టాటిస్టిక్స్, మ్యాథమెటిక్స్, ఫ్యాక్ట్స్ అండ్ ఫిగర్స్ అంతగా అవసరముండదు. కొన్ని ఉదంతాలు చాలు, కొన్ని ఘటనా సంఘటనలు. కొన్ని ఒప్పందాలు, వాటిని కాదని కాలరాసిన నేపథ్యాలు.

ఇక మరొకసారి ఆత్మగౌరవం అంశానికి వద్దాం. ఆంధ్రాప్రాంత నాయకత్వం ఆ ప్రాంతంలో, ఈ ప్రాంతంలో, ఏ ప్రాంతంలో కూడా ఆత్మగౌరవం గురించి మాట్లాడే అర్హత ఎలా కోల్పోయారో దానివైపు.

ఏ ఆత్మగౌరవం పేరట ఎన్టీ రామారావుగారు గద్దెకెక్కారో ఆ ఆత్మగౌరవాన్నే ఆ ప్రాంతం నాయకులే దెబ్బతీసి వారిని గద్దె దించారు. ఇక అలాంటివారికి ఎలా ఉంటుంది ఆత్మ గౌరవం గురించి మాట్లాడే అర్హత?

తెలంగాణాతో చేసికొన్న ఎన్నో ఒప్పందాలను పాటించకుండా తెలంగాణా వారి ఆత్మ గౌరవాన్ని ఆంధ్రానాయకులు భంగపరిచారు. తమాషా ఏమిటంటే మొట్టమొదటి ఒప్పందాన్ని 'జంటిల్‌మెన్స్ అగ్రిమెంట్' అన్నారు. ఆత్మగౌరవం ఉన్నవారు, జంటిల్‌మెన్ అనబడేవారు ఇరువురూ ఒక కోవకు చెందినవారే. "జంటిల్‌మ్యాన్" అంటే మంచివాడు, సత్పురుషుడు, మాటతప్పని వాడు, సభ్యత, సంస్కారం తెలిసినవాడని ఆంగ్లంలో అర్థం. అలాంటి అర్థాన్ని వ్యర్థం చేసి వారు కించపరచిన వారి ఆత్మగౌరవం గురించి మాట్లాడడానికి వారికి అర్హతేముంటుంది?

నిన్నగాక మొన్న ఆంధ్రాప్రాంతపు అన్ని పార్టీల నాయకులు కేంద్రానికి "మీరు ఎలా నిర్ణయిస్తే అలాగే ఒప్పుకుంటాం, తెలంగాణా ఇస్తే మాకేమీ అభ్యంతరం లేదు" అనడమే కాకుండా లిఖితపూర్వకంగా సంతకాలు పెట్టి పంపించి, "తెలంగాణా ప్రక్రియ మొదలుపెట్టా"మని కేంద్రం ప్రకటించిన వెంటనే తిరుగుబాటు చేసిన

ఆంధ్రాప్రాంత నాయకులకు ఆత్మగౌరవం గురించి మాట్లాడే హక్కు ఎలావుంటుంది?

ఆంధ్రానాయకులకు చెందిన ఇంకొక మరవలేని రాజకీయ చరిత్ర వారు అప్పటి ముఖ్యమంత్రి పి.వి.నరసింహారావు గారిని, మర్రి చెన్నారెడ్డిగారిని ఎలా గద్దె దించారో దానికి చెందిన చరిత్ర. దానికొరకు వారు ఎన్ని పన్నాగాలు పన్నారో, ఎన్ని ఉన్నవిలేనట్లు, లేనివి ఉన్నట్లు కల్పించి చిత్రీకరించారో, తుదకు మతకల్లోలాలను కూడా రేకెత్తించి ఎలా వారిని గద్దె దించి ఆ గద్దెపై వారు ఆసీనులయ్యారో దానికి చెందిన చరిత్ర. అది తెలంగాణా నాయకుల ఆత్మగౌరవాన్నే కాకుండా తెలంగాణావారి ఆత్మగౌరవాన్ని కూడా కించపరచిన చరిత్ర.

ఆంధ్రా నాయకులకు వారి ఆత్మగౌరవాన్ని కాపాడుకోవడం కన్నా ఇతరుల ఆత్మగౌరవాన్ని భంగపరచడమెలాగో బాగా తెలుసు. దానికొరకు వారు ఎంతవరకైనా పోవడానికి వెనుదీయరు. అలాంటప్పుడు చిరంజీవిగారే కాదు ఏ ఆంధ్రా నాయకులైనా వారి ఆత్మగౌరవాల గురించే కాని ఇతరుల ఆత్మగౌరవాల గురించే కానీ మాట్లాడడానికి ఎలా అర్హత గలవారు కాగలరు?

ఈ వ్యాసం ఈనాటి ఆంధ్రా నాయకత్వానికి చెందింది. ఆంధ్రా నాయకులు వేరు, ఆంధ్రా జనులు వేరు. ఆంధ్రా నాయకత్వాని కొస్తే అచటి అన్ని పార్టీల నాయకత్వాలూ ఇపుడు దొందూ దొందేలాగా దాదాపు ఒకేలాంటివై పోయాయి.

ఆనాటి ఈనాటి హైదరాబాద్

-డాక్టర్ కొండలరావు వెల్చాల

మనం హైదరాబాద్ గురించి మాట్లాడదలచు కున్నప్పుడు 'నగరీకత' గురించి మాట్లాడుతున్నామా లేక 'నాగరీకత' గురించి, 'సంస్కృతి' గురించి మాట్లాడుతున్నామా నిర్ణయించుకోవాలి. నగరమంటే "ప్రదేశం", నగరమంటే 'మనుషులు' కూడా, అందుకే మహాకవి గురజాడ, 'దేశమంటే మట్టికాదోయ్, దేశమంటే మనుషులోయ్' అన్నాడు.

'నాగరీకత' యన్న పదం సాధారణంగా ప్రదేశాల అభివృద్ధికి, అభ్యున్నతికి వర్తిస్తుంది, 'సంస్కృతి' అచట నివసించే ప్రజల సంస్కారాలకు. నాగరీకత, వస్తు సేవా సౌకర్యాల ద్వారా, కళల, కట్టడాల, వనరుల అభివృద్ధి ద్వారా విదితమవుతుంది. సంస్కృతి సభ్యతల, సంస్కారాల, నడకల, గుణ గణాల ద్వారా. ఒకటి రూపానికి చెందిందైతే, ఇంకొకటి గుణానికి.

మనం మొహంజోదారో, తక్షశిలా, నాగార్జున, ఈజిప్ట, గ్రీకు నాగరీకతల గురించి చదువుతాం, వింటాం. వాటి ద్వారా ఆనాటి కళలు, విద్యలు, విద్యాలయాలు, వాస్తు కళలు, రహదారులు, నీటి సౌకర్యాలు, శుచి శుభ్రతలు, వినోద వికాసాలు, శిల్ప సంపదలు, పరిపాలనా సౌష్ఠవాలు మున్నగువాటి గురించి తెలిసికుంటాం. దాన్నే 'నాగరీకత' అంటాం. వాటిలో మత, తాత్విక, దార్శనిక, విద్యా, సాహిత్య వికాసాలు మున్నగునవి కూడా వస్తాయి.

సంస్కృతి అంటే ఆయా ప్రదేశాల నివాసులకు చెందిన సభ్యతలు, సంస్కారాలు, మర్యాదలు, విలువలు, మంచి చెడులు, పరస్పర సంబంధాలు. సంస్కృతి అంటే మానవుడు సాధించిన 'మానవీయతా ప్రగతి', 'మానవీయ విలువలు' యని అర్థం. కేవలం వస్తుసేవా సౌకర్యాల ప్రగతి మాత్రమే కాదు. ఒక నగరం గురించిన అంచనా వేయడానికి ఇవి రెండూ కొండ గుర్తులు.

నాగరీకత నాణ్యత గురించి అంచనా వేస్తున్నప్పుడు ఒక కాలపు, సాంకేతిక అభివృద్ధిని మరో కాలపు సాంకేతిక అభివృద్ధితో వాటి కాలాలు వేరు కనుక పోల్చగూడదు. ఉదాహరణకు ఒకప్పుడు కంప్యూటర్లు, టీవీలు, సెల్‌ఫోన్లు మరింకెన్నో ఎలక్ట్రానిక్ పరికరాలు ఉండేవి కావు, అపుడవి కనుగొనబడలేదు కనుక. అందువలన అవి లేనప్పటి కాలాన్ని అవి ఉన్నప్పటి కాలంతో పోల్చడం సరియయింది కాదు. అందువలన ఆనాటి హైదరాబాద్‌ను ఈనాటి హైదరాబాద్‌తో పోలుస్తున్నపుడు అలాంటి వాటిని మినహాయించాలి. అంటే ఏమిటి? అప్పటి హైదరాబాద్‌ను ఇప్పటి సైబరాబాద్‌తో పోల్చగూడదు.

నాగరికత :

అప్పటి హైదరాబాద్ నాగరీకతను ఇప్పటి హైదరాబాద్ నాగరీకతతో పోల్చడానికి, అప్పటి జనాభాను ఇప్పటి జనాభాను పరిగణనలోకి తీసికొని, అప్పటి నీటి వసతులను, శుచి శుభ్రతలను, విద్యా వసతులను, గ్రంధాలయ వసతులను, వైద్య వసతులను, రవాణా వసతులను, ఉద్యానవనాల వసతులను, విద్యుత్ వసతులను, వినోద వసతులను, సాంస్కృతిక వసతులను, రక్షణ వసతులను, పరిపాలనా వసతులను ఇప్పటి వసతులతో పోల్చి చూడాలి. అలా పోల్చినపుడు, తులనాత్మకం గా ఆనాటి హైదరాబాదు నాగరీకత ఈనాటి నాగరీకత కన్నా మెరుగయిందని అనవలసి వస్తుంది.

ఒకనాటి హైదరాబాద్ జనాభా ఎనిమిది లక్షలయితే ఈనాటి జనాభా ఎనభై లక్షలు. అంటే ఇప్పటి హైదరాబాద్ అప్పటి హైదరాబాద్‌కు పదంతలు. ఎలక్ట్రానిక్ పరికరాల సౌకర్యాల విస్తరతను వదిలేస్తే తక్కిన సౌకర్యాలు పదంతలు పెరిగాయా యన్నది మనం చూడవలసి ఉంటుంది. పెరగలేదని హైదరాబాద్ నగరానికి చెందిన అన్ని రద్దీల్నీ, కాలుష్యాల్నీ బట్టి తెలుస్తోనే ఉంది.

ఒకనాడు హైదరాబాద్‌లో చార్‌మినార్, హైకోర్టు, ఉస్మానియా హాస్పిటల్, సిటీ కాలేజ్, ఆర్ట్స్ కాలేజ్, ఫలక్‌నుమా ప్యాలెస్, చౌమహల్లా మున్నగునవి ఎన్నో 'హెరిటేజ్ బిల్డింగ్స్' ఉండేవి. అలాంటివి ఈనాటి హైదరాబాద్‌లో ఎన్ని కనబడతాయి మనకు? అపుడున్నవి కూడా ఇపుడు శిథిలావస్థల్లోకి వచ్చాయి. హైకోర్టు భవనం పడిపోతోంది. ఉస్మానియా దవాఖానా ఇప్పుడో అప్పుడో కూలేట్టుంది. నిజాం కాలేజ్ చెత్తకుండీ లాంటిదయింది. ఆర్ట్స్ కాలేజ్ మేంటెనెన్స్‌కు నోచుకోక క్రుంగుతోందని అంటున్నారు ఇంజనీయర్లు. అంతపాటి సిటీ కాలేజీ ఇపుడు గుంతపాటిదయింది. ఒకప్పటి సాలార్‌జంగ్ మ్యూజియం దాని కళ కోల్పోయింది. ఫలక్‌నుమా ప్యాలెస్ మెంటెనెన్స్‌కు నోచుకోక హోటల్ పాలయింది. గోల్కోండ ఖిల్లా అప్పటికీ ఇప్పటికీ ఎన్నో వసతి సౌకర్యాలు కోల్పోయింది. పబ్లిక్ గార్డెన్ అంగడిలాంటిది, గొంగడిలాంటిదయింది. ఒకప్పటి నాగరీకతకు చెందిన ఎన్నో కళా ఖండాలు వాటి కళలు కోల్పోయాయి ఈనాడు.

ఒకప్పుడు ఇందిరాగాందీ "శిలలు కావివి, శిల్పాలు" యని కొనియాడిన బంజారాహిల్స్, జూబ్లీహిల్స్ 'కొండవరసలు' అన్యాక్రాంతమయాయి, అమ్ముడుపోయాయి. ఒకప్పుడు హైదరాబాద్ నిండా, పరిసర ప్రాంతాల్లో ఎన్నో చిన్నా పెద్దా ఉద్యానవనాలు, కొలనులు, చెరువులుండేవి, వాటిలో ఎన్నో మాయమయాయి, కొన్ని ఉండి లేని పరిస్థితుల్లో ఉన్నాయి. వాటికి చెందిన ఎంతో భూమి ఎంతో మంది ఆక్రమించుకున్నారు. వాటి ఆక్రమణల వలన, కుంభ వర్షం కురిస్తే నగరమంతటా నీరు ప్రోగై వాహనాల రాకపోకలు స్తంభించే పరిస్థితి ఏర్పడింది.

పాత నీటి పారుదల వసతులు మూసుకుపోయాయి, క్రొత్తవి చాలవు. అలా రోడ్లన్నీ ఒక్క పెద్ద వర్షానికే లొందలుగా, బొందలుగా తయారవుతున్నాయి.

అప్పటి హైదరాబాద్ నగరం నిండా ఎన్నో ఖాళీ స్థలాలుండేవి. వాటిలో ప్రభుత్వ స్థలాలే ఎక్కువుండేవి. అవి విద్యార్థులకు, యువకులకు ఆట స్థలాలుగా, వ్యాయామ స్థలాలుగా, సాహిత్య సాంస్కృతిక వినోద విలాస స్థలాలుగా, బహిరంగ సభల సమావేశాల స్థలాలుగా ఉపయోగపడేవి. వాటిలో చాలా వరకు అయితే దానం చేయబడ్డాయి లేకపోతే అమ్మబడ్డాయి. ఇపుడు హైదరాబాద్‌లో ఎన్నో అవసరాలకు స్థలాలు కరువై పోయాయి. రేపటి అవసరాలకు 'గుంటలు' కాదు 'గజాలు' కూడా లేకుండా పోయాయి. ఇలా ఎన్నో చెప్పుకుపోవచ్చు ఆనాటి ఈనాటి ఈ నగర నాగరీకత గురించి. ఇపుడు హైదరాబాద్‌లో కనిపిస్తున్నది నాగరీకత కాదు 'నగరీకత' మాత్రమే, అంతటా రద్దీ, అపరిశుభ్రత మాత్రమే, అంతటా వసతి సేవా సౌకర్యాల కొరత మాత్రమే. ఇదేనా మరి క్రొత్త నాగరీకత? క్రొత్త హైదరాబాద్? ఇదేనా మరి మనం ఒకప్పటి పచ్చందనాన్ని కాలరాసి తెచ్చుకున్న వెచ్చందనం? ఇదేనా మరి మనం 'విశాలాంధ్ర' పేరట కొని తెచ్చుకున్న 'విశాలత'. ఇది 'విశాలత' కాదు కేవలం 'నిశాలత' యని యనక తప్పదు.

<u>పరిపాలన:</u> పరిపాలనకొస్తే, మనకు కనబడేది అంతటా అవినీతి, ఆలస్యం, కుల మత ప్రాంతీయ భేదం, పక్షపాతం, ధన ప్రమేయమే కదా కనబడేది. ప్రతి విషయంలో రాజకీయ ప్రమేయం, పక్షపాతం, లంచగొండితనం తప్ప, నీతి నిజాయితీ గల పరిపాలన ఏదీ? ఇష్టా రాజ్యం తప్ప Rule of Law ఏదీ? ఇపుడు 'అనుశాసనం' 'దుశ్శాసనం' తప్ప 'శాసనం' ఏదీ?

ఇపుడీ నగరంలో కనబడేది, వినబడేది అంతటా మాఫియా రాజ్యమే కదా! స్త్రీల బలాత్కారం, విచ్చలవిడి శృంగారం, పిల్లల కిడ్నాప్, యువతుల హత్యలు, ఆత్మహత్యలు, స్థలాల ఆక్రమణ, నగరం నిండా సారా కొట్టుల విస్తరణ, విచ్చలవిడి దొంగతనాలు, రాత్రుళ్ళు ఇంటికి తిరిగి రావాలంటే అడుగడుగునా భయాలు, మిట్ట మధ్యాహ్న వేళల్లో కూడా దుకాణాల దోపిడీలు, ఇలా ఎన్నైనా చెప్పుకుపోవచ్చు ఈ నగరం పరిపాలన గురించి. అంతటా భయం! భయం! భయం! 'నయా హైదరాబాద్' కాదు, 'భయ హైదరాబాద్', 'హైదరాబాద' కాదు, పత్రికలు పదే పదే వ్రాస్తున్నట్లు 'హైదరాబాధ', 'కాంతి హైదరాబాద్' కాదు, 'భ్రాంతి హైదరాబాద్', 'ప్రశాంత హైదరాబాద్' కాదు, 'అశాంత హైదరాబాద్'. ఇంకా కొన్నాళ్ళయితే ఇది 'భాగ్యనగరం' కాదు అప్పుల బరువుతో ఆసాంతం కృంగిపోయే 'నిర్భాగ్యనగరం' కాబోతోంది.

<u>కలె సంస్కృతి</u> : ఒకప్పుడు ఇచట ఎంతో మత, కుల, ప్రాంతీయ సామరస్యం ఉండేది. అందరూ ఎంతో హాయిగా కలిసి మెలిసి కలుపుగోలుగా ఉండేవారు. పండగలు, పబ్బాలు, ఉత్సవాలు వగైరా ఉమ్మడిగా చేసికునేవారు. ఒకరి పెళ్ళిళ్ళకు

ఒకరు శుభకాంక్షలు తెలుపుటకు పోయేవారు. ఇచటి ప్రజలంతా పాపం ఒకపుడు ఎంతో అమాయకంగా. సాదా సీదాగా, సహజంగా, సహృదయంగా ఉండేవారు. విద్యావంతులు ఎంతో వినయంగా ప్రవర్తించేవారు. ఆనాటి కుటుంబాలు ఎంతో పెద్దమైనా కుటుంబీకులు ఎంతో అన్యోన్యంగా ఉండేవారు. ఆనాటి విద్యార్థులు గురువుల యెడ ఎంతో భక్తి శ్రద్ధలు కనబరిచేవారు. ఆనాటి పితృ భక్తి, మాతృ భక్తి, భాతృ ప్రేమ ఎంతో చెప్పుకోదగినవి. అలాగే ఆనాటి దేశభక్తి, పుట్టినూరు భక్తి కూడా. కాని ఏవీ అవి ఈనాడు? దీపం పట్టి వెదకినా ఎచ్చటా కనబడవు.

ఆనాటి వారు ఎంతో నిరాడంబరంగా, నీతి నిజాయితీతో జీవించేవారు. లంచమంటే పాపంగా, నేరంగా, నీచంగా భావించేవారు, భయపడేవారు. ఇపుడు అలాంటి వారేరీ? పట్టుమని పది మందైనా దొరుకుతారా?

ఈనాటి జీవితాలన్నీ అసహజంగా, కృత్రిమంగా, కుటిలంగా, కువారంగా, అసూయా ద్వేషాలతో నిండి కుటుంబ విచ్ఛిత్తికి, సాంఘిక విచ్ఛిత్తికి, స్నేహ విచ్ఛిత్తికి, బాంధవ్య విచ్ఛిత్తికి దారి తీస్తున్నాయి. ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే ఈనాటి హైదరాబాద్ సంస్కృతి 'ఎవరికి వారే యమునా తీరే' లాంటిది అయిపోతోంది. ఇదేనా మరి మనం 'విశాల హైదరాబాద్' ద్వారా సాధించింది, సాధించబోతోన్నది? ఇదే 'విశాలత' అయితే, రక్షించు సర్వేశ్వరా! రక్షించు! ఈ విశాలత నుండి.

'సంస్కృతి' ప్రధానంగా 'మానవీయతా ప్రగతి', 'మానవీయ విలువల' ప్రగతికి చెందిందని కదా మనం భావిస్తున్నాం. మత సామరస్యంగా, కుల సామరస్యంగా, ప్రాంత సామరస్యంగా, కుటుంబీకుల సామరస్యంగా 'పరస్పర సత్సంబంధాలకు' చెందినదిగా కదా మనం భావిస్తున్నాం. ఈనాడు అలాంటి పరిస్థితి ఉందా? ఏవీ ఒకనాటి 'బాంధవ్య భావాలు', ఒకనాటి స్నేహభావాలు, ఒకనాటి కుటుంబ భావాలు. ఈనాటి సంబంధాలన్నీ 'వ్యాపార' సంబంధాలు' తప్ప నిజమైన ప్రేమ సంబంధాలేనా, నిజమైన స్నేహబంధాలు, బాంధవ్య సంబంధాలేనా? నిజమైన సహజ సహృదయ సంబంధాలేనా?

ఎవరు పాడు చేశారు వాటిని? ధనదాహులు కాదా? జీవితాలను సత్సంబంధా లుగా కాక ధన సమరంగా మార్చినవారు కారా? ఇపుడు 'మన' తప్ప 'మానవుడు' ఎచట కనిపిస్తాడు మన 'విశాలాంధ్ర'లో కాస్త 'స్టాండర్డ్ ఆఫ్ లివింగ్' తక్కువయినా, 'స్టాండర్డ్ ఆఫ్ లైఫ్' ఎంత బాగుండెడిది ఒకప్పటి హైదరాబాద్‌లో సంస్కృతిని 'స్టాండర్డ్ ఆఫ్ లైఫ్' తో కదా కొలవాల్సింది. ఎంత దిగజారిపోయింది ఇపుడది. నాగరికత పెరిగింది, సంస్కృతి తగ్గింది. అందుకే కాంతి పెరిగింది కాని శాంతి తగ్గింది. స్థూలంగా ఆనాటి ఈనాటి సంస్కృతుల వ్యత్యాసాలు పక్కపేజీలో 'స్థూలంగా నాటి తెలంగాణా, ఈనాటి సమైక్యాంధ్ర సంస్కృతి' యను అంశంలో పేర్కొనబడినాయి.

నాటి తెలంగాణా
ఈనాటి సమైక్యాంధ్ర సంస్కృతి
(స్థూలంగా)

నాటి సంస్కృతికి ఆశ ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి దురాశ, పేరాశ.

నాటి సంస్కృతికి వేదం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి జూదం.

నాటి సంస్కృతికి మతం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి అభిమతం.

నాటి సంస్కృతికి నాదం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి నినాదం.

నాటి సంస్కృతికి విలువ ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి నిలువ.

నాటి సంస్కృతికి మోక్షం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి మోహం.

నాటి సంస్కృతికి మాట ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి మూట.

నాటి సంస్కృతికి హరి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి సిరి.

నాటి సంస్కృతికి రాజు ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి భట్రాజు.

నాటి సంస్కృతికి మోతెబరు ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి మోరుగోపు.

నాటి సంస్కృతికి మంచి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి సంచి.

నాటి సంస్కృతికి స్వేచ్ఛ ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి యదేచ్ఛ.

నాటి సంస్కృతికి ప్రవోక్త ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి భోక్త.

నాటి సంస్కృతికి స్వభాష ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి పరభాష.

నాటి సంస్కృతికి ఆలయం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి వినోదాలయం,విలాసాలయం.

నాటి సంస్కృతికి సభ్యత ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి లభ్యత.

నాటి సంస్కృతికి పెన్నిధి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి నిధి.

నాటి సంస్కృతికి భక్తి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి భుక్తి.

నాటి సంస్కృతికి సవ్యం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ద్రవ్యం.

నాటి సంస్కృతికి నిజం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ఇజేం.

నాటి సంస్కృతికి బడి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి రాబడి.

నాటి సంస్కృతికి జ్ఞానం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి పచ్చి లొక్యం.

నాటి సంస్కృతికి శుద్ధి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి సిద్ధి.

నాటి సంస్కృతికి బుద్ధి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి సమృద్ధి.

నాటి సంస్కృతికి పెద్ద ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి గద్ద.

నాటి సంస్కృతికి వర్ణం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి సువర్ణం.

నాటి సంస్కృతికి నివాసం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ప్రవాసం.

నాటి సంస్కృతికి ఘనం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ధనం.

నాటి సంస్కృతికి అగ్రవాదం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ఉగ్రవాదం.

నాటి సంస్కృతికి 'స్వామి' ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి 'ఆసామి'.

నాటి సంస్కృతికి పుజారి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి వ్యాపారి.

నాటి సంస్కృతికి గుట్టు ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి రట్టు.

నాటి సంస్కృతికి వివేకత ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి వికటత.

నాటి సంస్కృతికి 'పంప' ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి 'కంప'.

నాటి సంస్కృతికి సిద్ధాంతి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి రాద్ధాంతి.

నాటి సంస్కృతికి కాంతి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ధన వాంతి.

నాటి సంస్కృతికి హేతు ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి బండ బూతు.

నాటి సంస్కృతికి రాజ్యం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ఇష్టారాజ్యం.

నాటి సంస్కృతికి యోగం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి భోగం.

నాటి సంస్కృతికి నేటు ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి మాటు.

నాటి సంస్కృతికి రాముడు ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి కాముడు.

నాటి సంస్కృతికి భక్తి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి భుక్తి.

నాటి సంస్కృతికి మంత్రి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి తంత్రి, కుతంత్రి.

నాటి సంస్కృతికి సహజం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి కృత్రిమం.

నాటి సంస్కృతికి నీతి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ఛాతి.

నాటి సంస్కృతికి కళ ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి వల.

నాటి సంస్కృతికి ఊరు ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి పక్కూరు.

నాటి సంస్కృతికి 'పెడిగ్రీ' ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి 'డిగ్రీ'.

నాటి సంస్కృతికి ప్రేమ ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి హేమ.

నాటి సంస్కృతికి అందం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి 'గంధం'.

నాటి సంస్కృతికి రేశం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి వేషం, ద్వేషం.

నాటి సంస్కృతికి రక్షణ ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి భక్షణ.

నాటి సంస్కృతికి వాణి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ధన-వాణి.

నాటి సంస్కృతికి శిష్ట ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ఇష్ట.

నాటి సంస్కృతికి పారదర్శకత ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి దాని ప్రదర్శకత.

నాటి సంస్కృతికి పరువు ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ఏకరువు.

నాటి సంస్కృతికి చెలిమి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి కలిమి.

నాటి సంస్కృతికి వికాసం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి గాసం.

నాటి సంస్కృతికి ఒప్పు ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి దప్పు.

నాటి సంస్కృతికి నమ్మకం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి 'అమ్మకం'.

నాటి సంస్కృతికి మానం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ఎలాగైతేనేమి ప్రాణం.

నాటి సంస్కృతికి కవిత్వం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి కపిత్వం, కసిత్వం.

నాటి సంస్కృతికి ఆచారం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి భ్రష్టాచారం.

నాటి సంస్కృతికి 'భారతం' ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి 'భరతం'.

నాటి సంస్కృతికి స్నేహం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి స్నేహాభినయం.

నాటి సంస్కృతికి భాగవతం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి రాజకీయ బాగోతం.

నాటి సంస్కృతికి విశ్వాసం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి మోసం.

నాటి సంస్కృతికి వినయం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి భేషజం.

నాటి సంస్కృతికి స్వధర్మం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి పరధర్మం.

నాటి సంస్కృతికి అస్తిత్వం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ఆస్తిత్వం.

నాటి సంస్కృతికి స్వదేశం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి విదేశం.

నాటి సంస్కృతికి మధురం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి మధిరం.

నాటి సంస్కృతికి పురాణం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి కిరాణం.

నాటి సంస్కృతికి సాహిత్యం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి సాయిత్యం.

నాటి సంస్కృతికి కట్టుబాటు ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి గిట్టుబాటు.

నాటి సంస్కృతికి ఉపచారం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి అపచారం.

నాటి సంస్కృతికి రహదారి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి రంకుదారి, బొంకుదారి.

నాటి సంస్కృతికి యథార్థం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి పదార్థం.

నాటి సంస్కృతికి ఉపనిషత్తు ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి సొత్తు.

నాటి సంస్కృతికి 'సమాజం' ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి సమూహం.

నాటి సంస్కృతికి నాగరీకత ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి నగరీకత.

నాటి సంస్కృతికి ఈశ్వర్యం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ఐశ్వర్యం.

నాటి సంస్కృతికి గుడి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి గుడిపేరిట అంగడంగడి.

నాటి సంస్కృతికి విందు ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి విందు ముందు మందు.

నాటి సంస్కృతికి గుర్తింపు ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి వర్తింపు.

నాటి సంస్కృతికి సంస్కారం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి కుటిలం, కువారం.

నాటి సంస్కృతికి ఆత్మీయత ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ఆస్తీయత.

నాటి సంస్కృతికి ఆచార్యుడు ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి భ్రష్టాచార్యుడు.

నాటి సంస్కృతికి సానుభూతి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి స్వాహానుభూతి.

నాటి సంస్కృతికి బంధుబలం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి రాబందుబలం.

నాటి సంస్కృతికి బాంధవ్యం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ద్రవ్యం.

నాటి సంస్కృతికి ఆనుబంధం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ధనబంధం.

నాటి సంస్కృతికి సత్యాగ్రహం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి నిత్యాగ్రహం.

నాటి సంస్కృతికి ఆధ్యాత్మికం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ఆర్థికం.

నాటి సంస్కృతికి ఆత్మగౌరవం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ఆస్తిగౌరవం.

నాటి సంస్కృతికి విద్యాలయం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి వినోదాలయం.

నాటి సంస్కృతికి రామాయణం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి కామాయనం.

నాటి సంస్కృతికి దూరాలోచన ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి దురాలోచన.

నాటి సంస్కృతికి వ్యవసాయం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి వ్యవహారం.

నాటి సంస్కృతికి హుందాతనం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ధంధాతనం, గందాతనం.

నాటి సంస్కృతికి ఆదర్శవాదం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి పచ్చి అవకాశవాదం.

నాటి సంస్కృతికి పరిపాలన ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి లాలన, లోలన, కరచాలన.

నాటి సంస్కృతికి 'భరం'ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి 'గరం' (noise).

నాటి సంస్కృతికి నిండుతనం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి 'బండుతనం'.

నాటి సంస్కృతికి కాంతి ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి ధనవాంతి.

నాటి సంస్కృతికి మమేకం ప్రధానమైతే
నేటి సంస్కృతికి స్వమేకం.

ప్రత్యేక తెలంగాణ ఉద్యమం... నాయకత్వ లోపం

– కె.సి.రెడ్డి

ఉద్యోగం దొరకటం జరిగే పని కాదని ముందే తెలుసు! నిజాం రూపొందించిన ముల్కీ రూల్స్ ప్రకారం కనీసం 15 సంవత్సరాల పాటు తెలంగాణలో ఉండి ఉండాలి. అప్పటికి ఎవరూ అంతకాలం తెలంగాణలో ఉన్న ఆంధ్రులు లేరు. కాని మనవాళ్లే, మన రెవిన్యూవాళ్లే లంచాలు తీసుకుని ఫలానావాడు, ఫలానా వూళ్లోని ఫలానా నంబరు గల ఇంట్లో 15 ఏళ్లుగా ఉంటున్నాడని సర్టిఫికెట్లిచ్చేవారు. అందుకని మనకప్పుడు ఉద్యోగాలు లేవు.

గ్రాడ్యుయేట్లకున్న ఉద్యోగాలేమిటి? పోలీసు ఎస్సై, ఎల్‌ఐసి డెవలప్‌మెంట్ ఆఫీసర్, ఫైర్ ఆఫీసర్‌లాంటివి. ఈ ఉద్యోగాలను డిపార్ట్‌మెంట్ వాళ్ల దగ్గర్నుంచి మంత్రులదాకా పంచుకునేవారు. ఎస్సై ఉద్యోగం బంగారు గుడ్లు పెట్టే బాతు లాంటిది. అందుకని 1970ల్లో ఆ ఉద్యోగం రేటు పదినుంచి ఇరవై వేలు. (అప్పుడు తులం బంగారం రేటు 200 రూపాయలని మర్చిపోకండి). తలిదండ్రులు చదువుకోడానికి డబ్బు పంపిస్తున్నారు కనుక బిఎస్సీ పాసయ్యే తీరాలి. పాస్‌కావడం పెద్ద సమస్యేం కాదు. ఉద్యోగం దొరకదు కనుక ఈ నాలుగు రోజులూ ఎంజాయ్ చేస్తే ఏం? ఆ తరువాత ఎట్లాగూ కష్టాలు తప్పవు.

సైఫాబాద్ సైన్స్ కాలేజీ మాసాబ్‌టాంక్ రోడ్డు ప్రక్క సందులో ఉంటుంది. హాస్టల్ కాలేజీ వెనకాల. ఆ సందునుండి బయటకు వస్తే మూలమలుపుమీద అల్‌జేలా కేఫ్. మూతపడిన పిక్చర్ హవుజ్ టాకీస్‌కు దాదాపు ఎదరుగా నటరాజ్ కేఫ్. చాలా సాయంత్రాలు ఆ హోటల్‌లో కూర్చుని పోటీలు పడి సినిమా రికార్డులు వేయించుకునేవాళ్ళం. పాటకు పది పైసలు. శంకర్-జైకిషన్‌ల పాటలంటే పడి చచ్చేవాళ్లం. ఉదయం లేచి కాలకృత్యాలు తీర్చుకుని డైనింగ్‌హాల్‌కు వెళ్లి, అటునుంచటే హాస్టల్ లైబ్రరీకి వెళ్ళేవాళ్లం. డక్కన్ క్రానికల్‌లో సినిమాల పేజీ చూసి ఆ రోజు మార్నింగ్ షో ఏదుందో, రెగ్యులర్ షో ఏది చూడాలో డిసైడ్ చేసుకునేవాళ్లం. ఆబిడ్స్‌లో జమ్రుద్, ప్యాలెస్ టాకీస్, సుల్తాన్‌బజార్లో రాయల్, దిల్షాద్ టాకీసులు. ప్యాలెస్‌లో 'చల్తీకానామ్ గాడీ' ఏడుసార్లు చూసిన జ్ఞాపకం. షమ్మీకపూర్ మా అందరి ఫేవరైట్ హీరో. సాయిరాబాను, సాధన, ఆశాపారేఖ్ మొదట అతడితో నటించే ఫీల్డ్‌లో స్థిరపడ్డారు.

మాసాబ్‌ట్యాంక్‌నుండి ఆబిడ్స్‌కు 9 పైసలు, కోఠీకి 12 పైసలు బస్ చార్జీ. సాయంత్రాలు కోఠీకి వెళ్లి ఉస్మానియానుండి నిజాం కాలేజీనుండి వచ్చే మిత్రులను కిషోర్‌కేఫ్ ముందు కలుసుకునే వాళ్లం. కిషోర్‌కేఫ్‌లో పొనా (చాయ్) అద్భుతంగా వుండేది. చీకటిపడేదాకా వచ్చేపోయే ఆడపిల్లల్ని చూస్తూ, మెడికల్ కాలేజీ నుండి బయటికి వచ్చే మెడికోలను చూస్తూ కామెంట్ చేస్తుండేవాళ్లం. హాస్టల్ డైనింగ్ హాల్ మూసేసే వేళయితే కోఠీ తాజ్‌మహల్ హోటల్లో భోజనం. భోజనానికి 1.25 పైసలు మాత్రమే. అన్నం రెండు ముద్దలు పెట్టేవాళ్లుకానీ పూరీలు, చపాతీలకు లిమిట్ లేదు. ఒక్కక్కరం 15 నుండి ఇరవై దాకా పూరీలు తినేవాళ్లం.

మా హాస్టల్ వెనకవైపు నుండి వెడితే బంజారాహిల్స్, అప్పుడు బంజారాహిల్స్‌లో 10-12 ఇళ్లకు మించి లేవు. సాయంత్రాలు అక్కడక్కడా ఉన్న కల్వర్టులపై కూర్చుని ఆ బంగాళాల్లోని మా వయసు ఆడా-మొగపిల్లలు ఒకరి భుజాల మీద ఒకరు చేతులు వేసుకుని

కబుర్లు చెప్పుకుంటుండేవారు. కరీంనగర్ జిల్లాలోని మారుమూల గ్రామం నుంచి వచ్చిన నాకు ఇదంతా ఆశ్చర్యంగా కనిపించేది. వాళ్ళమీద ఈర్ష్య కూడా కలిగేది.

మా హాస్టల్‌కు మా జువాలజీ లెక్చరర్ ముజీబుద్దీన్ వార్డెన్‌గా ఉండేవాడు. ఇద్దరు కేర్‌టేకర్లుండేవారు. ఆయన జువాలజీ పాఠం చెబుతుంటే ఇంగ్లీష్ కన్నా ఉర్దూ పదాలు ఎక్కువగా 'నౌ' దొర్లేవి. మాటిమాటికీ 'అబ్' అని తడుముకుని మళ్లీ అనేవాడు. హాస్టల్‌ది మెస్ సిస్టమ్. నేను ట్రెజరర్‌గా ఉండేవాన్ని. హాస్టల్ బిల్లు రోజురోజుకీ ఎక్కువ రావటంతో ఆడిట్ చెయ్యాలని పట్టుపట్టాను. ముజీబుద్దీన్ నాకు రెండు నెలల హాస్టల్ ఫీజు మాఫీ చేస్తానని కేర్‌టేకర్ల ద్వారా చెప్పించినా వినకుండా ఆడిట్ చేయించాం. ప్రతి స్టూడెంట్‌కి 50 రూపాయల మేర మిగిలాయి దీని ఫలితంగా. ఆయన నాకు మరుసటి సంవత్సరం హాస్టల్‌లో అడ్మిషన్ ఇవ్వలేదు. సుల్తాన్‌బజార్‌కు దగ్గర్లో ఐసామియా బజార్‌లో ఓ రెండు గదుల పోర్షన్ కిరాయకు తీసుకుని మిత్రులందరం కలిసి వుండేవాళ్లం. కాలేజీకి వెళ్లే మూటేమోకాని హనుమాన్ వ్యాయామశాలకు మాత్రం క్రమం తప్పకుండా వెళ్లేవాన్ని.

ప్రత్యేక తెలంగాణ ఉద్యమం మొదలు కాబోతున్న రోజులు. హనుమాన్ వ్యాయామశాలలో నాకు ఆంధ్ర ప్రాంతానికి చెందిన రామకృష్ణ పరిచయమయ్యాడు. క్రమక్రమంగా మిత్రుడయ్యాడు. అతడి అన్న ప్రముఖ రచయిత, చిత్రకారుడైన శీలావీర్రాజు. ఆయన రాసిన 'మైనా' అనే నవల చదివి అప్పటికే ఆయన అభిమాని నయ్యాను. రాంకోట్‌లో ఒకే ఒక్క గదిలో ఆయన కుటుంబమంతా అద్దెకు వుండేది. ఆయన తల్లి, ఇద్దరు తమ్ముళ్లు, ఒక చెల్లెలు ఉన్నారని జ్ఞాపకం. ఆయనకప్పటికింకా పెళ్లి కాలేదు. ఆ తర్వాత ఎప్పుడో ఆయన నాంపల్లిలోని ఇన్ఫర్మేషన్ అండ్ పబ్లిక్ రిలేషన్స్ డిపార్ట్‌మెంట్లో క్లర్కుగా పనిచేసేవాడు.

చిన్నప్పట్నించీ నాకు పుస్తకాలు చదవడమంటే పిచ్చి. అప్పుడు 'కాలూరాయి, వాడేవీడు' లాంటి పత్తేదారు నవలలతో చదవడం మొదలెట్టి, శరత్ సాహిత్యం వరకు చదిసేశాను. విశ్వనాథ సత్యనారాయణ 'మా బాబు' 'విష్ణుశర్మ ఇంగ్లీష్ చదువు' లాంటివి కూడా చదివాను. అప్పుడే డిటెక్టివ్ నవలల ప్రభంజనం మొదలైంది. కొమ్మూరి, టెంపోరావ్ లాంటి రచయితల పాకెట్ సైజు నవలలు పావలా కొక్కటి చొప్పున కొని చదివేవాన్ని. ఇక కాలేజీరోజుల్లో ఆంధ్రప్రభ, ఆంధ్రసచిత్రవారపత్రిక మొదలైన వారపత్రికలు - యువ, జ్యోతి మాసపత్రికలు వచ్చేవి. ఆ సమయంలోనే 'ఆంధ్ర సచిత్ర వారపత్రిక' వాళ్ళు కథల పోటీ పెట్టారు. నాకు కూడా రాయాలనిపించి, ఓ కథ రాసి శీలావీర్రాజు గారికి చదవమని ఇచ్చేను. ఆయనదాన్నంత సీరియస్‌గా తీసుకోలేదు. కథల పోటీ చివరి తేదీ దగ్గరపడ్డప్పుడు నా ఒత్తిడి మేరకు నా కథ చదివాడాయన. ఇప్పటికీ ఆయన మొహం జ్ఞాపకం నాకు. ఆ కథపేరు 'నిప్పులాంటి నిజం'. అది చదివాక 'ఇది మీరే రాశారా? నిజంగా మీరే రాశారా!' అని అంటూ అనుమానంగా నావైపు చూశాడాయన. 'అమ్మతోడు సార్, నేను రాశాను' అని చెప్పాల్సి వచ్చింది. తెలంగాణవాళ్లు రాయగలుగుతారని అక్కడివాళ్లకి నమ్మకం లేకపోవడానికి ఇది ఉదాహరణ. అప్పుడాయన కథలపోటీకి పంపమని సలహా ఇచ్చాడు. దాన్ని పత్రిక వాళ్లు, సాధారణ ప్రచురణకు స్వీకరించారు. అప్పటినుండి క్రమం తప్పకుండా ఆంధ్రప్రభకు, పత్రికకు, యువకు, రాయటం మొదలెట్టాను. పత్రికవాళ్లు 35 రూపాయల మనీ ఆర్డర్ పంపేవారు. యువ వాళ్లు అడగ్గా అడగ్గా 25రూ॥లు ఇచ్చేవాళ్లు. ఈ నేపథ్యంలో 1969 ఫిబ్రవరి 28న తెలంగాణ ప్రజా

సమితి ఏర్పాటై దాని నేతృత్వంలో తెలంగాణ ఉద్యమం ప్రారంభమైంది. చెన్నారెడ్డి నాయకత్వంలో, మల్లికార్జున్, మదన్‌మోహన్, ఎం.సత్యనారాయణ రావు పనిచేశారు. మా నాయకుడు శ్రీధర్‌రెడ్డి వాళ్లందరికీ రాజకీయ జీవితమిచ్చింది టీపీఎస్సే. శ్రీధర్‌రెడ్డి తప్ప మిగతావారంతా ఆ ఉద్యమం వల్ల లబ్ధిపొందారు. అప్పటికి మాకు కొంత కొంత అర్థమవుతూనే వుంది, తెలంగాణకు జరుగుతున్న అన్యాయాల గురించి. ముల్కీ రూల్స్ చట్టబండలైనాయి, పెద్ద మనుషుల ఒప్పందానికి సమాధి కట్టారు. తెలంగాణలో వున్న నాన్‌ముల్కీలను తిరిగి ఆంధ్ర ప్రాంతానికి పంపాలన్న వాదనతో ఉద్యమం తీవ్రతరమైంది. కవుల్లో దాశరథి, కాళోజీ లాంటి వాళ్ల ప్రోత్సాహం విద్యార్థులకు లభించింది. ఆనాడు ఎలక్ట్రానిక్ మీడియా లేదు కనుక వార్తల కోసం పత్రికలమీదే ఆధారపడేవాళ్లం. ఆ పత్రికలు కూడా ఉదయం ఎనిమిది లోపల వచ్చేవి కావు.

మనం ప్రత్యేక తెలంగాణ అన్న ప్రతిసారి వాళ్లు ప్రత్యేక ఆంధ్ర అనేవాళ్లు. కాని హైదరాబాద్‌లో వాటా కావాలనే వాదం అప్పటినుంచీ వుంది. ఎందుకంటే నిజాం పాలనలో హైద్రాబాద్ దేశంలోనే అత్యంత ధనిక రాజధానిగా మారింది. 1948లో తెలంగాణ మిగులు బడ్జెట్ 60 కోట్లయితే మద్రాసు రాష్ట్రం నుండి ఆంధ్ర ప్రాంతం విడివడ్డనాడు ఆంధ్రవాళ్లకు ఒక కోటి రూపాయలు ఇచ్చి పంపించేశారు. ఆ డబ్బుతో కర్నూలు రాజధానిగా చేసుకుని మిలిటరీ వాళ్ల దగ్గర టెంట్లు అద్దెకు తీసుకుని కార్యాలయాలు ఏర్పాటు చేసుకున్న ఆంధ్రులు ఆ తర్వాత మన హైద్రాబాద్ మీద కన్నేశారు. పాకిస్తాన్‌వాడు కాశ్మీర్ మాదేనన్నట్టు లగడపాటి, టీజీ వెంకటేశ్ లాంటి వాళ్లు హైద్రాబాద్ మాదేనంటారు. విలీనం కాకముందే హైద్రాబాద్‌ను భారతదేశానికి రెండో రాజధాని అన్నారు. అత్యంత ధనిక రాజధానిగా పేరొందిన హైద్రాబాద్ 1930లో నిజాం నిర్మించిన ఆర్ట్స్‌కాలేజీ భవనం ఇప్పటికీ చెక్కుచెదరలేదు. లోపలికి అడుగుపెడితే బయటికి వచ్చేందుకు దారి దొరకదు. మోకాళ్ల మీద పైజామా చిరిగితే కుట్టుకునే పిసినారి అయినప్పటికీ నిజాం హైద్రాబాద్‌లో చారిత్రాత్మక కట్టడాలు నిర్మించాడు. ప్రజలకు అన్ని రకాల సౌకర్యాలు కల్పించాడు. తెలంగాణా అంతటా జలాశయాలు, మైనర్ ఇరిగేషన్ ప్రాజెక్టులు నిర్మించి ఆనాడే జలయజ్ఞానికి అంకురార్పణ చేశాడు.

నిజాం చేసిన పొరపాటల్లా తనది స్వతంత్ర రాజ్యంగా ప్రకటించుకుని తన మనుగడ కొరకు కాశిం రజ్వీ ఆసరాతో రజాకార్లను విచ్చలవిడిగా వొదిలేయడం. వాళ్లు హత్యలూ, మానభంగాలూ చేస్తూ విధ్వంసం సృష్టించారు. భూస్వాముల ఇళ్లను ఆక్రమించేందుకు ప్రయత్నించారు. ఎదిరించినవారు ఎదిరించగా, కొంతమంది ఆంధ్రప్రాంతానికి ముఖ్యంగా విజయవాడకు పారిపోతే అక్కడి వాళ్లు వీళ్లకు ఆశ్రయం ఇవ్వకపోగా ఎగతాళి చేశారు, వెక్కిరించేరు. ఇవాళవాళ్లే తెలంగాణలో చొరబడి 112 గుంటూరు పల్లెలు ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. చవకగా ఇక్కడి భూములు కొన్నారు. తెలంగాణ ప్రజలు తెలివితక్కువవాళ్లని వాళ్లకి వ్యవసాయం మేమే నేర్పామన్నారు. గోంగూర పచ్చడి, ఆవకాయ, మద్రాసునుండి తెచ్చుకున్న ఇడ్లీసాంబార్ మీద బ్రతికేవాళ్లు మన వంటకాలను వెక్కిరించారు. మన పండుగలను ఎగతాళి చేశారు. సినిమాల్లో మనవాళ్ళ మీద సెటైర్లు వేశారు.

అయితే 1969 ఉద్యమంలో ఆంధ్రులను తరిమి తరిమి కొడితే ప్రాణాలు అరచేతిలో పెట్టుకుని పారిపోయారు. మళ్లీ మెల్లమెల్లగా చొరబడ్డారు. సుప్రీంకోర్టు ఆదేశంతో ముల్కీరూల్స్

అమలు చేద్దామని ప్రయత్నం చేసిన పి.వి.నరసింహారావును పదవి నుంచి తప్పించారు. అంజయ్యను జోకర్‌గా, బహ్మన్‌గా కార్టూన్లు వేశారు.

1969 మే నెలలో ముఖ్యమంత్రి కాసు బ్రహ్మానందరెడ్డి మూలంగా తెలంగాణ ఉద్యమంలో 369 మంది నా అన్నలూ తమ్ముళ్ళూ ప్రాణాలు కోల్పోయారు. పోలీసులు అతి కిరాతకంగా ప్రవర్తించి కాల్పులు జరపటంతో ఉద్యమంలో అమరులైనవారిని తల్చుకుంటే నేటికీ కళ్లనీళ్ళు వస్తుంటాయి. బంద్ పిలుపు ఇచ్చినప్పుడు రవీంద్ర హోటల్, నవయుగ హోటల్, బృందావన్‌లాడ్జి, దుర్గావిలాస్ హోటల్ బంద్‌ను పాటించలేదు. ప్రేమ్‌కిశోర్ అనే పిల్లవాడు దుర్గా విలాస్ హోటల్‌లోకి దూసుకుపోయి ఎందుకు బంద్ పాటించలేదని అడిగితే గూండాలు అతడిని కొట్టి చంపారు. ఉద్యమం ఎన్నడూ చల్లారలేదు. లోలోపల రగులుతూనే వుంది. తెలంగాణ ప్రజా సమితి మూలంగా విద్యార్థుల మరణానికి ప్రత్యక్షంగా కారణమైన చెన్నారెడ్డి ముఖ్యమంత్రి అయినప్పటికీ దోపిడీ విధానంలో మార్పేమీ రాలేదు. ఆయన కాంగ్రెస్‌తో జతకట్టి ముఖ్యమంత్రి అయ్యాడు. గవర్నర్ అయ్యాడు. అన్ని పదవులు అనుభవించాడు.

తెలంగాణ రాష్ట్ర సమితి స్థాపించగానే మొదటి సంక్రాంతి పండుక్కి తమ మూలాలు వెతుక్కుంటూ ఆంధ్రులు వెళ్లిపోయారు. హైద్రాబాద్ ట్రాఫిక్ చక్కబడింది. ట్రాఫిక్‌జామ్‌లు లేకుండా పోయాయి. అలా రెండు సంవత్సరాలు గడిచాక మళ్ళీ పరిస్థితి మొదటికొచ్చింది.

వైఎస్సార్ చనిపోతే సి.ఎం. పదవినాశిస్తున్న జగన్ ఓదార్పు యాత్ర చేస్తాడు. కేంద్ర ప్రభుత్వం అప్పుడు చనిపోయిన వారి కుటుంబాలకు లక్ష చొప్పున ఎక్స్‌గ్రేషియా ఇస్తానని ప్రకటిస్తుంది జగన్‌కు పోటీగా. కాని తెలంగాణ ఉద్యమంలో ఆత్మహత్యలు చేసుకుని అసువులు బాసిన 400 మంది విద్యార్థులకు, యువకుల కుటుంబాలకు ఏ ఒక్కరూ మద్దతు ప్రకటించరు.

అంతేకాదు, ఆత్మహత్యలు చేసుకున్నవారికి కూడా ఎక్స్‌గ్రేషియా ఇవ్వాలని పట్టుబట్టరు. తెలంగాణా విద్యార్థులపై జరిగిన లాఠీ ఛార్జీలకు, అరెస్టులకు వ్యతిరేకంగా నోరెత్తరు, అరెస్టయినవారిని విడిపించరు. కనీసం ఇప్పైనా చేయకపోతే ఎ.పి.పి.ఎస్.సి., గ్రూప్1 పరీక్షలు నిర్వహించడం మాన్పించకపోతే తాము తమ పదవులకు రాజీనామా చేస్తామని ముఖ్యమంత్రిని హెచ్చరించరు. ఇదేమి ప్రజాస్వామ్యం? వీరు ఎలాంటి ప్రజాప్రతినిధులు? ప్రజాస్వామ్యంలో ఒక శాసనసభ్యుడి మొదటి కర్తవ్యం తన నియోజకవర్గం ప్రజల అభిష్టానుసారం ప్రజాసమస్యలపై ప్రభుత్వంతో మాట్లాడడం, దానిపై ఒత్తిళ్లు తేవడం. తక్కినవన్నీ ఆ పిదపే. అలా చేయనినాడు వారు వారి నియోజకవర్గంలో నిలదొక్కుకోలేరు. సంస్కృతిలో 'ప్రజాస్వామ్య సంస్కృతి' ఒక భాగం. ఈ సాంస్కృతిక భాగాన్ని మరచిపోవడం ప్రజాస్వామ్యాన్ని మరచిపోవడమే అవుతుంది కాని మరొకటి కాదు. ఈ ప్రజాస్వామ్య సంస్కృతిని తెలంగాణా ప్రాంత ప్రజాప్రతినిధులు పట్టించుకోకపోవడం వారికే కాదు, తెలంగాణావారికందరికీ దురదృష్టం.

ఇకపోతే, 40 ఏళ్ల నుండి శ్రీరాంసాగర్ నిర్మాణం కొనసాగుతూనే వుంది. ఆరేళ్లనుండి శ్రీపాదసాగర్ (ఎల్లంపల్లి) ప్రాజెక్టు నిర్మాణం అవుతూనే ఉంది. నష్టపరిహారం చెల్లింపులు మాత్రం జరగవు. నిజాం సాగర్‌లో పూడిక చేరుతుంది. దేవాదుల కాలువలకి నీళ్లురావు.

మంత్రి జీవన్‌రెడ్డి హయాంలో సాంక్షనయిన నాలుగు లైన్ల రాజీవ్ రహదారి పనులు చేపట్టనేలేదు. రోజుకు సరాసరిన ఆ రోడ్డుపై కనీసం ఇద్దరన్నా చస్తున్నారు. ట్రాఫిక్ లేని పులివెందుల - ఇడుపాయల రోడ్డుకి నాలుగు లైన్ల రోడ్డు నిర్మిస్తారు. సీమాంధ్ర విద్యా

సంస్థలకు మనకన్నా నాలుగు రెట్లు నిధులు విడుదలవుతాయి. హైద్రాబాద్‌లో సీమ ఫ్యాక్షనిస్టులు భూకబ్జాలు చేస్తారు. ఎదిరించిన వారిని చంపేస్తారు. పోలీసు ఉన్నతాధికారులు అక్కడి వారే కనక వారిని సమర్థిస్తారు.

54 ఏళ్లుగా జరుగుతున్న ఈ అన్యాయానికి అంతమెప్పుడు? నిజాం పాలనలో కలిసి పీరీల పండుగ (మొహర్రం) చేసుకున్నాం. నిజాం పాలనలో మన స్త్రీలు పరదాల్లో మర్దానా కనపడకుండా ఉన్నారు. ఇవాళ చిలకలూరిపేట, పెద్దాపురం, అమలాపురం మొదలయిన చోట్ల నుండి ఆంధ్రులు మన పోలీసు స్టేషన్‌లున్న ప్రతిచోటికీ వ్యభిచారులను ఎగుమతి చేస్తున్నారు. వైఎస్సార్ చలవతో, రోశయ్య దీవెనలతో ఊరూరా బెల్టుషాపులు వెలిశాయి. ఓ చేత్తో 2 రూపాయల కిలోబియ్యం ఇస్తూ, ఉపాధిహామీ పథకాలు, పెన్షన్లు ప్రవేశపెడుతూ, మరో చేత్తో మందు పేరుతో కుటుంబాలు విచ్ఛిన్నం చేస్తున్నారు. లోక్‌సత్తా నేత జయప్రకాష్ నారాయణ్ అన్నట్టు మనల్ని బిచ్చగాళ్లుగా మారుస్తున్నారు. కూటికి లేక గల్ఫ్‌కు వలసపోయిన తెలంగాణ కూలీలు వారానికి మూడు శవాలుగా పెట్టెల్లో తిరిగి వస్తున్నారు, ఆంధ్రప్రాంతం నుండి ఒక్కరన్నా అరబ్‌దేశాలకి వెళ్ళారా? చదువుకున్న తెలంగాణావాసులు అమెరికా, ఇంగ్లాండ్, న్యూజీలాండ్, కెనడా, ఆస్ట్రియా, ఆస్ట్రేలియా లాంటి దేశాలకు బ్రతుకుదెరువుకు వెళ్ళుతున్నారు. ఆంధ్రప్రాంతం నుంచి ఎంతమంది వెళ్ళుతున్నారు? అభివృద్ధి జరిగితే మనవారు ఎందుకు విదేశాలకు అంతమంది వలసపోతారు? దానికి అభివృద్ధి జరిగిందని గొంతు చించుకునేవారు ఏమి జవాబు చెబుతారు?

ప్రభాకర్‌గారు నిర్మించిన 'బతుకమ్మ' తెలంగాణ సినిమాలో ఒకపాట వింటుంటే రక్తం మరిగిపోతుంది. గాయని ఆ పాటను నాభిలోంచి ఉబికి వచ్చే ఆవేశంతో పాడింది. ప్రభాకర్ గారిని ఆమె ఎవరని అడిగితే, ఆ గాయని ఖమ్మంకు చెందిన సౌజన్య అని చెప్పినట్లు గుర్తు.

"రండి కదలిరండి, పోరు దండు పిలుస్తోంది/మండుతున్న గుండెల దండోర మోగుతోంది
భూమికొరకు, భుక్తికొరకు, దోపిడీ విముక్తి కొరకు/శక్తినంత ధారబోసి చరిత్రను సృష్టించినాం
అల్లదిగో ప్రపంచానికి అన్నం పెట్టి మేము/ఆకలి అవమానాలతో అల్లాడి చస్తున్నాం
పోరాటమె బ్రతుకంతా, పోయేదేముంది మనకు/చావైనా, రేవైనా సమరానికి సై అంటూ..."

ఇంటర్నెట్‌లో 'యూట్యూబ్'కి వెళ్ళి 'Telangana Questions the Indian Nation' అని సెర్చి చెయ్యండి. ఈ పాట నేపథ్యంలో వినిపిస్తుంటే మొన్నటికి మొన్న ఉస్మానియా ఆవరణలో, వేరే చోట్లలో పోలీసులు చేసిన దౌర్జన్యాలు, లాఠీచార్జీలు ప్రత్యక్షంగా కనపడతాయి. ఆనాడు ఈశ్వరీబాయి చెప్పిందంతా ఇవాళ కూడా కళ్లకు కట్టినట్లు కనబడుతుంది. ఈ పోలీసుల హింసాకాండను పత్రికల్లో సేకరించి Wahtmahesh అనే ఆయన దృశ్యరూపం ఇచ్చేడు. అది చూస్తున్నంత సేపు మన పిల్లలు మన తెలంగాణ కొరకు ఎంతగా తాపత్రయపడుతున్నారో మనకు అవగతమవుతుంది. గుండె రగిలిపోతుంది. సీమాంధ్ర నేతలు తలపెడుతోన్న ఈ అన్యాయాలన్నిటికీ తెలంగాణావారి మధ్య, సీమాంధ్ర వారి మధ్య ఉన్న సాంస్కృతిక విభేదాలే కారణమని, సాంస్కృతిక విభేదాల వలననే తక్కిన విభేదాలు, విరోధాలని చెప్పకతప్పదు. ప్రత్యేక తెలంగాణా పోరాటానికి అసలు మూలం ఈ సాంస్కృతిక వ్యత్యాసాలలోనే ఉందన్న మౌలిక సత్యాన్ని 'తెలంగాణా సాంస్కృతిక సమాఖ్య' శ్రీకృష్ణ కమిటీ దృష్టికి ఇంతవరకే తీసుకొచ్చారు. వారన్నది అక్షరాలా నిజం. ప్రత్యేక తెలంగాణా పోరాటానికి తక్కిన కారణాలన్నీ ఒకెత్తయితే సాంస్కృతిక విభేదాల కారణం మరొకెత్తు.

18570

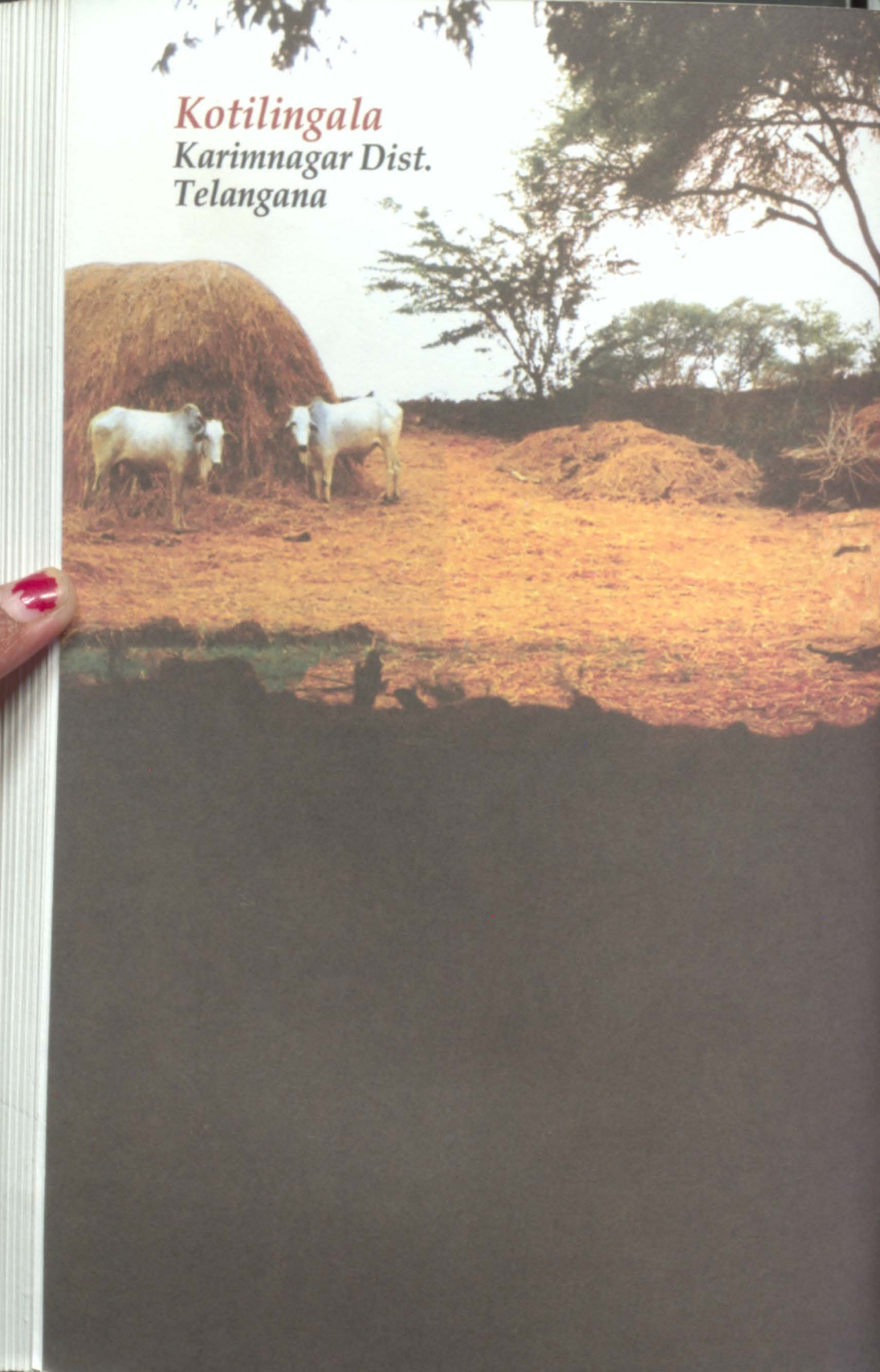
Kotilingala
Karimnagar Dist.
Telangana

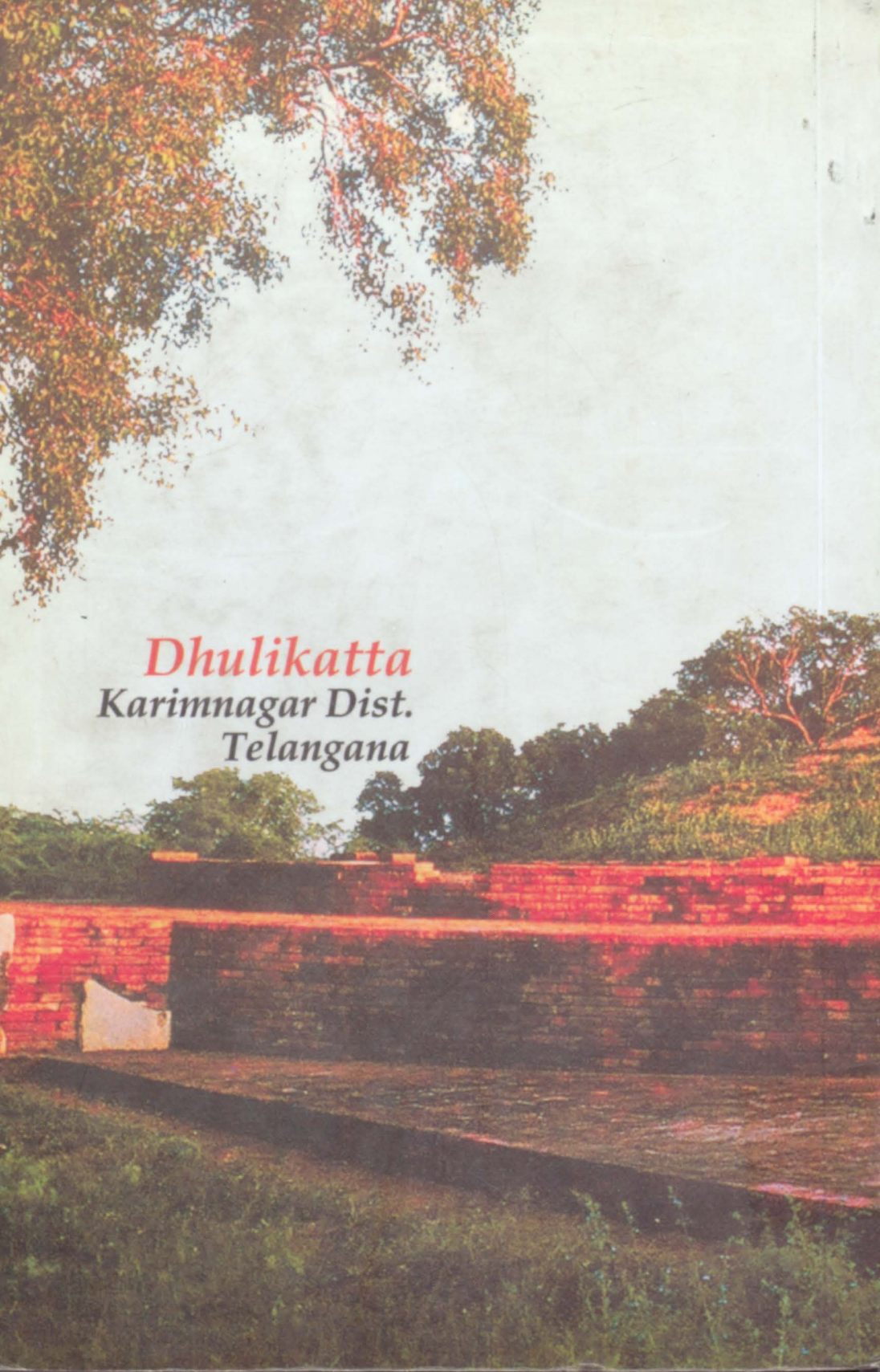
Dhulikatta
Karimnagar Dist.
Telangana